

અહો શ્રુતજ્ઞાનમ્ ગ્રંથ જીર્ણોદ્ધાર - સંવત ૨૦૬૬ (ઈ. ૨૦૧૦)

શ્રી આશાપૂરણ પાર્શ્વનાથ જૈન જ્ઞાનભંડાર - સંયોજક- બાબુલાલ સરેમલ શાહ

હીરાજૈન સોસાયટી, રામનગર, સાબરમતી, અમદાવાદ-૦૫. (મો.) ૯૪૨૬૫૮૫૯૦૪ (ઓ) ૨૨૧૩૨૫૪૩ (રહે.) ૨૭૫૦૫૭૨૦

પ્રાયઃ જીર્ણ અપ્રાપ્ય પુસ્તકોને સ્કેન કરાવીને સેટ નં.-૨ ની ડી.વી.ડી. (DVD) બનાવી તેની યાદી

આ પુસ્તકો www.jainelibrary.org વેબસાઇટ પરથી પણ ડાઉનલોડ કરી શકાશે.

ક્રમ	પુસ્તકનું નામ	ભાષા	કર્તા-ટીકાકાર-સંપાદક	પૃષ્ઠ
055	શ્રી સિદ્ધહેમ બૃહદ્વૃત્તિ બૃહદ્ન્યાસ અધ્યાય-૬	સં	પૂ. લાવણ્યસૂરિજીમ.સા.	296
056	વિવિધ તીર્થ કલ્પ	સં	પૂ. જિનવિજયજી મ.સા.	160
057	ભારતીય જૈન શ્રમણ સંસ્કૃતિ અને લેખનકળા	ગુજ.	પૂ. પૂણ્યવિજયજી મ.સા.	164
058	સિદ્ધાન્તલક્ષણગૂઢાર્થ તત્ત્વલોક:	સં	શ્રી ધર્મદત્તસૂરિ	202
059	વ્યાસિ પન્ચક વિવૃત્તિ ટીકા	સં	શ્રી ધર્મદત્તસૂરિ	48
060	જૈન સંગીત રાગમાળા	ગુ.	શ્રી માંગરોઠ જૈન સંગીત મંડળી	306
061	ચતુર્વિંશતીપ્રબન્ધ (પ્રબંધ કોશ)	સં	શ્રી રસિકલાલ હીરાલાલ કાપડીઆ	322
062	વ્યુત્પત્તિવાદ આદર્શ વ્યાખ્યાયા સંપૂર્ણ ૬ અધ્યાય	સં	શ્રી સુદર્શનાચાર્ય	668
063	ચન્દ્રપ્રભા હેમકૌમુદી	સં	પૂ. મેઘવિજયજી ગણિ	516
064	વિવેક વિલાસ	સં/ગુજ.	શ્રી દામોદર ગોવિંદાચાર્ય	268
065	પન્ચશતી પ્રબોધ પ્રબંધ	સં	પૂ. મૃગેન્દ્રવિજયજી મ.સા.	456
066	સન્મતિતત્ત્વસોપાનમ્	સં	પૂ. લલ્લિતસૂરિજી મ.સા.	420
067	ઉપદેશમાલા દોઘટ્ટી ટીકા ગુર્જરાનુવાદ	ગુજ.	પૂ. હેમસાગરસૂરિજી મ.સા.	638
068	મોહરાજાપરાજયમ્	સં	પૂ. ચતુરવિજયજી મ.સા.	192
069	ક્રિયાકોશ	સં/હિં	શ્રી મોહનલાલ બાંઠિયા	428
070	કાલિકાચાર્યકથાસંગ્રહ	સં/ગુજ.	શ્રી અંબાલાલ પ્રેમચંદ	406
071	સામાન્યનિરુક્તિ ચંદ્રકલા કલાવિલાસ ટીકા	સં.	શ્રી વામાચરણ ભટ્ટાચાર્ય	308
072	જન્મસમુદ્રજાતક	સં/હિં	શ્રી ભગવાનદાસ જૈન	128
073	મેઘમહોદય વર્ષપ્રબોધ	સં/હિં	શ્રી ભગવાનદાસ જૈન	532
074	જૈન સામુદ્રિકનાં પાંચ ગ્રંથો	ગુજ.	શ્રી હિમ્મતરામ મહાશંકર જાની	376
075	જૈન ચિત્ર કલ્પદ્રૂમ ભાગ-૧	ગુજ.	શ્રી સારાભાઈ નવાબ	374
076	જૈન ચિત્ર કલ્પદ્રૂમ ભાગ-૨	ગુજ.	શ્રી સારાભાઈ નવાબ	538
077	સંગીત નાટ્ય રૂપાવલી	ગુજ.	શ્રી વિદ્યા સારાભાઈ નવાબ	194
078	ભારતનાં જૈન તીર્થો અને તેનું શિલ્પસ્થાપત્ય	ગુજ.	શ્રી સારાભાઈ નવાબ	192
079	શિલ્પ ચિન્તામણિ ભાગ-૧	ગુજ.	શ્રી મનસુખલાલ મુદરમલ	254
080	બૃહદ્ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ-૧	ગુજ.	શ્રી જગન્નાથ અંબારામ	260
081	બૃહદ્ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ-૨	ગુજ.	શ્રી જગન્નાથ અંબારામ	238
082	બૃહદ્ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ-૩	ગુજ.	શ્રી જગન્નાથ અંબારામ	260
083	આયુર્વેદના અનુભૂત પ્રયોગો ભાગ-૧	ગુજ.	પૂ. કાન્તિસાગરજી	114
084	કલ્યાણ કારક	ગુજ.	શ્રી વર્ધમાન પાર્શ્વનાથ શાસ્ત્રી	910
085	વિશ્વલોચન કોશ	સં./હિં	શ્રી નંદલાલ શર્મા	436
086	કથા રત્ન કોશ ભાગ-1	ગુજ.	શ્રી બેચરદાસ જીવરાજ દોશી	336
087	કથા રત્ન કોશ ભાગ-2	ગુજ.	શ્રી બેચરદાસ જીવરાજ દોશી	230
088	હસ્તસંજીવનમ્	સં.	પૂ. મેઘવિજયજીગણિ	322
089	એન્દ્રયતુર્વિંશતિકા	સં.	પૂ. યશોવિજયજી, પૂ. પુણ્યવિજયજી	114
090	સમ્મતિ તર્ક મહાર્ણવાવતારિકા	સં.	આચાર્ય શ્રી વિજયદર્શનસૂરિજી	560

“અહો શ્રુતજ્ઞાનમ્” ગ્રંથ જીર્ણોદ્ધાર ૭૦

કાલિકાચાર્ય કથાસંગ્રહ

: દ્રવ્યસહાયક :

જિનશાસન શિરતાજ, કલીકાલ કલ્પતરુ,
સન્માર્ગ સંરક્ષક, પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત્
શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાના સમુદાયના
માતૃહૃદયા કરુણાસિંધુ પૂ. સા. જયરેખાશ્રીજી મ.સા.ના
મધુરભાષિ સુશિષ્યા સા. પીયૂષરેખાશ્રીજી મ.સા.ની
પ્રેરણાથી ૨૦૧૬ ના ચાતુર્માસમાં
શ્રી માણીભદ્ર સોસાયટીમાં ઉપાશ્રયમાં
આરાધના કરતી શ્રાવિકાઓના જ્ઞાનખાતાની ઉપજમાંથી

: સંયોજક :

શાહ બાબુલાલ સરેમલ બેડાવાળા
શ્રી આશાપૂરણપાર્શ્વનાથ જૈન જ્ઞાનભંડાર
શા. વિમળાબેન સરેમલ જવેરચંદજી બેડાવાળા ભવન
હીરાજૈન સોસાયટી, સાબરમતી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૫
(મો.) ૯૪૨૬૫૮૫૯૦૪ (ઓ.) ૨૨૧૩૨૫૪૩ (રહે.) ૨૭૫૦૫૭૨૦

સંવત ૨૦૧૬

ઈ.સ. ૨૦૧૦

श्री जैन कला-साहित्य संशोधक कार्यलय सिरिज नं. ३

श्रीकालिकाचार्यकथासंग्रह

जैनान्धार्थी तथा जैन साधुओंके सातमांथी सत्तरमां शतक सुधीमां प्राकृत
संस्कृत अने प्राचीन गुजराती भाषामां रचेली लुदी लुदी ३६ कालक
कथाओंना भूण पाठो, छतिहास, कथाओंने गुजराती भाषामां टूंक सार.

तथा

तेरमांथी सत्तरमां शतक सुधीनी कालिकाचार्य कथानी छस्तप्रतोमां संग्रहांजेली
गुजरातनी जैनान्धित कलाना लाक्षणिक नमूनाओंने प्रतिनिधि-संग्रह.

(१६ रंगीन तथा ६६ अकरंगी चित्रे सहित)

संपादक:

पंडित अण्णालाल प्रेमचंद शाह . व्याकरणसुतीर्थ

प्रासिस्थान

साराभाई मण्डलाल नवाण . नागछभूदरनी घाण . अमदावाड

वि. सं. २००५ ऊ. प्र. सं. १६४६
ग्रंथसंश्लेषणा सर्वे उक्त स्वाधीन
त्रयुक्तो प्रतर्भा मयिहित आ आवृत्तिनी
आ प्रत ८३ भा छे.
देवा. मे. नया. ज.

भूदय पचास इपिया

प्रकाशकः कुंवरलु छीरलु छेडा : नखिया (कम्प)।
मुद्रकः जयंतीबाल घेलाभाछ हवाल : वसंत प्रिन्टिंग प्रेस : धीकांटा रोड घेलाभाछनी वाडी : अमहाबाह
आर्टिस्ट, कॅप्ट तथा सार्वभारतना आर पानाना मुद्रकः जयंतीबाल होलतसिद्ध रावत : हीपक प्रिन्टरी : २००६/१ रायपुर हरवाल पासि : अमहाबाह

सभर्षु
श्रीयुत् नयंतिलाल जेसिंगभाघने

चित्र १

Fig. 1

चित्र २

Fig. 2

चित्र ३

Fig. 3

चित्र ४

Fig. 4

चित्र ५

Fig. 5

નિવેદન

ભારતવર્ષની ત્રણ મુખ્ય સંસ્કૃતિઓ : જૈન સંસ્કૃતિ, બૌદ્ધ સંસ્કૃતિ અને વૈદિક સંસ્કૃતિ. આ ત્રણે મહાન સંસ્કૃતિઓએ આર્થિકપ્રવનતા આંતર અને બાહ્ય જીવનના વિકાસ માટે જેમ સતત અનેકવિધ પ્રયાસો સેવ્યા છે એ જ પ્રમાણે ચિત્રકળાના વિકાસ માટે ભારતની ત્રણે સંસ્કૃતિઓએ સંયુક્ત પ્રયત્ન કરેલ હોવા છતાં જૈન સંસ્કૃતિએ ચિત્ર-કળાના વિકાસ અને સંગ્રહમાં કેવી અનેકાબી ભાત પાડી છે એ વિષયને દર્શાવતા “ જૈન ચિત્રકલ્પદ્રુમ ” “ જૈન ચિત્રકલ્પજ્ઞતા, ” ચિત્રકલ્પસૂત્ર (પારસાસૂત્ર) વગેરે ગ્રંથો હું પ્રસિદ્ધ કરી ચૂકેલ છું.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં ગુજરાતના મુખ્ય મુખ્ય ભંડારો તથા વિદ્વદ્વય મુનિ શ્રીપુણ્યવિજયજી તથા મારા સંગ્રહમાંની તેરમા સૈકાથી સત્તરમા સૈકામાં તાડપત્ર તથા કાગળ પર લખાએલી લગભગ ચાલીશ હજાર હસ્તપ્રતોમાંથી ચૂંટી કાઢીને જુદાજુદા સમયમાં ઘર્ષ ગયેલા જૈનાચાર્યોએ બનાવેલી “ કલિકાચ્યાય ” કથા”માંના મૂળ પાઠો તથા પ્રસ્તુત પ્રતોમાં સંગ્રહાએલા ચિત્રોમાંના ચિત્રકળાની દૃષ્ટિએ તથા વિવિધ પ્રસંગોની દૃષ્ટિએ ચૂંટી કાઢેલા ૧૯ રંગીન તથા ૬૯ એકરંગી ચિત્રો કળારસિકા માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.

છ. સ. ૧૯૩૩માં અમેરિકાની પેન્સિલવેનિયા યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત ભાષાના પ્રોફેસર અને પેન્સિલવેનિયાના ‘ મ્યુઝિયમ ઓફ ઇન્ડિયન આર્ટ ’ ના ડાયરેક્ટર ડબ્લ્યુ. નોર્મન બ્રાઉને સંપાદન કરેલા ‘ કાલકકથા ’ નામનો એક ગ્રંથ વોશિંગ્ટનની ફીચર ગેલેરી ઓફ આર્ટ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં ભારતના જુદા જુદા ભંડારોની હસ્તપ્રતોમાંથી જુદી જુદી પાંચ ‘ કાલકકથા ’ ઓ પાકાંતર સહિત અને ૬ રંગીન તથા ૩૩ એકરંગી ચિત્રો છપાવવામાં આવેલ છે. આ ગ્રંથમાં જે પાંચ કથાઓ છપાવવામાં આવેલ છે, તેમાંથી માત્ર બદેશ્વરસૂરિની ‘ કથાવલિ ’ માંની કથા સિવાયની બીજી ચારે કથાઓ પહેલાં પ્રસિદ્ધ ઘર્ષ ગયેલ છે અને આ બધી કથાઓનું મૂળ તથા ભાષાંતર પણ અંગ્રેજી ભાષામાં છપાવેલ હોવાથી અંગ્રેજી ભાષાથી અઘાત પ્રજ્ઞ માટે પ્રસ્તુત ગ્રંથ માત્ર દર્શન (જોવા) પૂરતો જ ઉપયોગી છે.

ગ્રો. બ્રાઉને કેટલાંક ચિત્રોનું વર્ણન અરાબર નહિ કરેલ હોવાથી આ ગ્રંથમાં તેમની લેખિત મંજૂરી મેળવીને મેં તેનું પ્રસંગાનુરૂપ વર્ણન તથા ‘ કાલકકથા ’ ની જુદીજુદી ૬ તાડપત્રીય અને ૯ કાગળની કુલ ૧૫ હસ્તપ્રતોમાંથી ૮૮ ચિત્રો તેનાં વિસ્તૃત વર્ણન સાથે રજૂ કરેલ છે.

આ ગ્રંથમાં આગ્રા તથા ચૂલ્હિઓમાંથી જુદાજુદા ૬ સંદર્ભો અને પ્રાકૃત, સંસ્કૃત અને પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના જુદાજુદા ૩૦ સંદર્ભો મળીને કુલ ૩૬ સંદર્ભો તેના મૂળ પાઠો પૃષ્ઠ ૧થી ૨૩૨ અને ઉપોદ્દાહતમાં સંપાદન સામગ્રી અને કલાકારોનો પરિચય પૃષ્ઠ ૫૭ ૫૮ ૧ થી ૩૦, કથાઓની અંતરંગ સામગ્રી પૃષ્ઠ ૩૦ થી ૫૧, કથાઓના ઉલ્લેખોનો સમન્વય. પૃષ્ઠ ૫૧ થી ૬૧ ગુજરાતી ભાષામાં પંડિત અબ્દુલ્લાલ પ્રેમચંદ્ર શાહે સંપાદન કરેલ છે. પૃષ્ઠ ૬૨ થી ૮૮ સુધીનું ‘ ચિત્ર વિવરણ ’ મારું પોતાનું લખેલું છે, પ્રસ્તુત ‘ ચિત્ર વિવરણ ’ માં ‘ નાટ્યશાસ્ત્રનાં કેટલાંક સ્વરૂપો ’ વગેરે વિભાગ મારા તરફથી ઈ. સ. ૧૯૩૬માં પ્રસિદ્ધ થયેલ “ જૈન ચિત્રકલ્પદ્રુમ ” માંથી ગ્રો. ડોલરરાય માકડના લેખ-માંથી અક્ષરશઃ લેવામાં આવેલ છે, તેથી તેઓનો, તથા લીંબડીની શેઠ આશુદેવજી કલ્યાણજીની પેઢીના વહીવટદારો, અમદાવાદના ડહેલાના ઉપાધ્યક્ષના ગ્રંથભંડારના વહીવટદારો, પાટણના શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના વહીવટદારો, ખંભાતના શાંતીનાથના તાડપત્રીય ભંડારના વહીવટદારો, વિદ્વદ્વય મુનિમહારાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી તથા ફૂલેધી (મારવાડ) નિવાસી શ્રીમાન પુલ્કચંદજી ઝાંબક, દેવસાના પાડાના દયાવિમળજી શાસ્ત્રસંગ્રહના વહીવટદાર શ્રીમાન પોપટલાલ મોહોલાલભાઈ વગેરેનો હસ્તપ્રતોનો ઉપયોગ કરવાની સગવડ આપવા માટે આભાર માનવાની તક લઈ છું.

અમદાવાદના શેઠ હીરાચંદ રતનચંદની પેઢીવાળા શ્રીયુત્ત્વ બપ્પાલાલ જેસિંગભાઈને આ અમૂલ્ય ગ્રંથ સમર્પણ કરવાનો ઉદ્દેશ માત્ર તેઓશ્રી જૈન સાહિત્ય અને કળાનો નાશ ન થતાં તેનો ઉદ્ધાર થવો જોઈએ, તેવી આંતરિક અભિ-લાષા ધરાવે છે તે જ છે, અને આવા પ્રકાશનો કરવા માટે મને ન્યારે મળે ત્યારે ઉત્તેજિત કર્યો કરે છે.

આ ગ્રંથના જેકેટ ઉપરનું શોભન ચિત્ર સુપ્રસિદ્ધ કલાકાર શ્રીયુત્ત્વ રવિશંકર રાવજી પોતાના હાથે જ તૈયાર કર્યું છે તે માટે તેઓશ્રીનો, આ ગ્રંથ વસંત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપી આપવા માટે શ્રીયુત્ત્વ બપ્પાલાલ ધેલાભાઈ દલાલનો અને ચિત્રો, પૂઠું, જેકેટ વગેરે સુંદર છાપી આપવા માટે દીપક પ્રિન્ટરીના માલિક નટવરલાલ દોલતસિંહ રાવતનો પણ આભાર માનું છું.

પ્રાંતે, મારા હવે પછી પ્રસિદ્ધ થનાર ‘ પવિત્ર કલ્પસૂત્ર ’ ડૉ. મોતીચંદ્ર સંપાદિત Jaina Miniature Paintings of Western India તથા ડૉ. વાસુદેવશરણ અથવાલ સંપાદિત મયૂરાકા દેવનિર્મિત જૈનસ્તૂપ નામના ચિત્રકળાના તથા શિલ્પકળાના ગ્રંથો તરફ વાંચકોનું ધ્યાન ખેંચવાની તક લઈ છું. અને ઇચ્છું છું કે મારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપનારા ગ્રાહક બંધુઓ મારા આ પ્રકાશનો પણ ખરીદીને નવાં પ્રકાશનો પ્રસિદ્ધ કરવા મને ઉત્તેજિત કરશે.

માહ સુદ ૧૦ મંગળવાર સં. ૨૦૦૫ }
અમદાવાદ. નાગજીભૂદરની પોળ }

સારાભાઈ અણ્ણિલાલ નવાબ

વિષયાનુક્રમ

	પાનું		પાનું
સંપાદન-સામગ્રી અને કથાકારોનો પરિચય	૧-૩૦	અનુપૂર્તિ	૩૪-૩૫
૧ શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તર.	૨	કાલકનો વંશપરિચય.	૩૫
૨ શ્રી સંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ.	૨-૩	કાલકની અશ્વક્રીડા અને કુતૂહલ.	૩૫
૩ શ્રી દેવચંદ્રસરિ.	૩-૫	ગુણાકરસરિની ધર્મદેશના.	૩૬
૪ મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસરિ.	૬-૭	કાલકની સંયમદીક્ષા, ઉન્નત્તેની તરફ વિહાર.	૩૬
૫ શ્રી ભદ્રેશ્વરસરિ.	૭	કાલકસરિની બહેન સાધ્વી સરસ્વતી.	૩૬
૬ શ્રી ધર્મધોપસરિ.	૮-૯	ગર્હભિલ્લને અનેક પ્રકારે સમળવવાનો પ્રયત્ન.	૩૭
૭ શ્રી ભાવદેવસરિ.	૧૦-૧૨	કાલકસરિની પ્રતિષ્ઠા, અને અપવાદ માર્ગનો આશ્રય.	૩૭
૮ શ્રી ધર્મપ્રભસરિ.	૧૨-૧૩	લોકમાં પ્રચાર.	૩૭
૯ શ્રી વિનયચંદ્રસરિ.	૧૩-૧૪	લોકોની સહાનુભૂતિ.	૩૮
૧૦ શ્રી જ્ઞાનદંડસરિ.	૧૪-૧૫	કાલકસરિનું શકકૂલ તરફ પ્રયાણ, શકોને દોરી લાવવા.	૩૮
૧૧ શ્રી કલ્યાણતિલકગણિ.	૧૫-૧૬	શકોનું સોરઠમાં આગમન.	૩૯
૧૨ શ્રી દેવેન્દ્રસરિ.	૧૬-૧૭	શરદઋતુનું વર્ણન.	૩૯
૧૩ શ્રી રામભદ્રસરિ.	૧૭-૧૮	ઉન્નત્તેની ઉપર શકોની ચડાઈ.	૩૯
૧૪ શ્રી વિનયચંદ્રસરિ.	૧૮-૧૯	યુદ્ધનું વર્ણન.	૩૯
૧૫ શ્રી મહેશ્વરસરિ.	૧૯	ગર્હભી વિદ્યાનું સ્વરૂપ, સાધના અને પ્રતીકાર.	૪૦
૧૬ શ્રી પ્રભાચંદ્રસરિ.	૧૯-૨૧	ગર્હભિલ્લની શરણાગતિ.	૪૦
૧૭ પં. શ્રી હીરરત્ન.	૨૨-૨૩	ઉન્નત્તેનીમાં શકોની રથાપના, વિક્રમાદિત્ય.	૪૧
૧૮ શ્રી જિનદેવસરિ.	૨૩	કાલકસરિનું ભરૂચ તરફ પ્રયાણ.	૪૧
૧૯ શ્રી માણિક્યસરિ.	૨૩-૨૪	કાલકસરિની ધર્મદેશના, બલભાનુનો સંસારત્યાગ.	૪૨
૨૦ શ્રી દેવકલ્લોલ ઉપાધ્યાય.	૨૫	રાજપુરોહિતની કપટબળ.	૪૨
૨૧ શ્રી સમયસુંદર ઉપાધ્યાય	૨૫-૨૬	કાલકસરિનું વૈકુંઠ તરફ પ્રયાણ.	૪૩
૨૨ શ્રી શુભશીલ ગણિ	૨૭	કાલકસરિની સ્તુતિ.	૪૩
૨૩ શ્રી ધર્મદાસ ગણિ.	૨૭	કાલકસરિનો 'ધર્મલાભ'-આશીર્વાદ.	૪૩
૨૪ શ્રી સિદ્ધર્ષિ.	૨૭-૨૮	પન્થસણા તિથિનિર્ણય.	૪૪
૨૫ શ્રી સોમસુંદરસરિ.	૨૮	અવિનીત શિષ્યોને પ્રબોધવાનો ઉપાય.	૪૫
૨૬ શ્રી રામચંદ્રસરિ.	૨૮-૨૯	નિગોદ ભવોનું વ્યાખ્યાન અને સ્તુતિ	૪૭-૪૯
૨૭ શ્રી ગુણરત્નસરિ.	૨૯-૩૦	બીજી કથાઓમાંની વિશેષતા.	૪૯-૫૧

કથાઓના ઉલ્લેખોનો સમન્વય

કથાઓની અંતરંગ સામગ્રી	૩૦-૫૧	૧ કથાઓમાંની ઘટનાઓ અને કાલકાચાર્યો કેટલા ?	૫૧-૫૩
નિશીચયચૂર્ણનો સંદર્ભ પહેલો.	૩૦-૩૨	૨ ગર્હભિલ્લ કે ગર્હભ અને તેની ગતિ.	૫૩-૫૪
બ્રહ્મકલ્પચરિતની નિયુક્તિમાંનો સંદર્ભ બીજો.	૩૨-૩૩	૩ આર્યકાલક શકોને કયા પ્રદેશમાંથી લઈ આવ્યા.	૫૪
બ્રહ્મકલ્પચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ ત્રીજો.	૩૩	૪ સંવત્સર પ્રવર્તક વિક્રમાદિત્ય કાણુ ?	૫૫-૬૦
બ્યવહારચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ ચોથો.	૩૩	૫ આર્યકાલકની અવશેષ કીર્તિ	૬૦-૬૧
આવશ્યકચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ પાંચમો.	૩૩-૩૪	અંતે.	૬૧
દશાચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ છઠ્ઠો.	૩૪	ચિત્રવિવરણ.	૬૫-૮૮

ચિત્રાનુક્રમ.

Plate I

- ચિત્ર ૧. ગુણાકરસૂરિનો શ્રાવકોને ઉપદેશ.
 ,, ૨. આર્યકાલકનો સાતવાહન રાજને ઉપદેશ.
 ,, ૩. ગર્દભિલ્હની શરણાગતિ.
 ,, ૪. ગર્દભિલ્હની શરણાગતિ.
 ,, ૫. આર્યકાલકનો શિષ્યોને ઉપદેશ.

Plate II

- ચિત્ર ૬. જૈન સાધ્વીઓ.
 ,, ૭. જૈન અમ્બોપાસિકાઓ.

Plate III

- ચિત્ર ૮. લક્ષ્મીદેવી.
 ,, ૯. ખે શ્રાવકો.
 ,, ૧૦. ખે શ્રાવિકાઓ.

Plate IV

- ચિત્ર ૧૧. ભગવાન પાર્શ્વનાથ.
 ,, ૧૨. ગૌતમસ્વામી.
 ,, ૧૩. જૈન સાધુ અને શ્રાવક.
 ,, ૧૪. જૈન સાધુ
 ,, ૧૫. ધ્યક્ષશાંતિ યજ્ઞ.

Plate V

- ચિત્ર ૧૬. શ્રીમહાવીર પ્રભુ.

Plate VI

- ચિત્ર ૧૭. કાલકસૂરિનો ચતુર્વિધ સંધને ઉપદેશ.

Plate VII

- ચિત્ર ૧૮. સંવત ૧૪૬૩ ની પ્રતિબંધિત પાનું.

Plate VIII

- ચિત્ર ૧૯. ગર્દભીવિદ્યાનો ઉપદેશ.
 ,, ૨૦. આર્યકાલકનો શિષ્યને ઉપદેશ.

Plate IX

- ચિત્ર ૨૧. કાલકકુમારનું અશ્વખેલન.
 ,, ૨૨. સાતવાહન રાજ.

Plate X

- ચિત્ર ૨૩. વૈરિસિંહ રાજ અને સુરસુંદરી રાણી.
 ,, ૨૪. સમવસરણુ.
 ,, ૨૫. આર્યકાલકનો ચતુર્વિધ સંધને ઉપદેશ.

Plate XI

- ચિત્ર ૨૬. ચિત્ર ૨૩ વાળી પ્રતિબંધિત પાનું.

Plate XII

- ચિત્ર ૨૭. વૈરિસિંહ રાજ અને સુરસુંદરી રાણી.
 ,, ૨૮. આર્યકાલક અને વિક્રમરાજ.

Plate XIII

- ચિત્ર ૨૯. વૈરિસિંહ રાજ અને સુરસુંદરી રાણી.
 ,, ૩૦. આર્યકાલક અને શાહી.
 ,, ૩૧. ગર્દભિલ્હની શરણાગતિ.
 ,, ૩૨. શક દરબાર.

Plate XIV

- ચિત્ર ૩૩. આર્યકાલક અને વિક્રમરાજ.
 ,, ૩૪. આર્યકાલકનો સાતવાહનરાજને ઉપદેશ.
 ,, ૩૫. આર્યકાલકની ચતુર્વિધ સંધને વાચના.
 ,, ૩૬. સાગરચંદ્રસૂરિની ક્ષમાવાચના.

Plate XV

- ચિત્ર ૩૭. સીમંધરસ્વામીનું સમવસરણુ.
 ,, ૩૮. આર્યકાલક તથા આદ્યણુસ્વરૂપે શકેદ.
 ,, ૩૯. આર્યકાલક તથા મુળસ્વરૂપે શકેદ.

Plate XVI

- ચિત્ર ૪૦. સમવસરણુ.
 ,, ૪૧. આર્યકાલકનો ચતુર્વિધ સંધને ઉપદેશ.

Plate XVII

- ચિત્ર ૪૨. સમવસરણુ.
 ,, ૪૩. શ્રીનિનભદ્રસૂરિ.

Plate XVIII

- ચિત્ર ૪૪. સાધ્વી સરસ્વતીનું અપહરણુ.

Plate XIX

- ચિત્ર ૪૫. કાલકકુમારનું અશ્વખેલન.
 ,, ૪૬. આર્યકાલક અને શાહી.

Plate XX

- ચિત્ર ૪૭. યોગચૂર્ણધી ઈંટાનું સુવર્ણ બનાવતાં આર્યકાલક.
 ,, ૪૮. ગર્દભીવિદ્યાનો ઉપદેશ.

Plate XXI

- चित्र ४६. आर्यकालक अने शकेंद्र.
 ,, ५०. कालकुमारतुं अक्षयेलन.

Plate XXII

- चित्र ५१. आर्यकालक अने शाही.
 ,, ५२. योग्यलुथी छोटानुं सुवर्ण अनावतां आर्यकालक.

Plate XXIII

- चित्र ५३. शककुमाराना दसाने दूवामाथी गहार काठता आर्यकालक.

Plate XXIV

- चित्र ५४. गर्हणीविद्यानो उच्छेद.
 ,, ५५. आर्यकालक तथा ब्राह्मणुत्रये शकेंद्र.

Plate XXV

- चित्र ५६. वैरिसिंह राज अने सुरसुंदरी राणी.
 ,, ५७. सरस्वती साधनीतुं अपहरणु.

Plate XXVI

- चित्र ५८. जेडीडा रमता शककुमारो तथा आर्यकालक.
 ,, ५९. योग्यलुथी छोटानुं सुवर्ण अनावतां आर्यकालक.

Plate XXVII

- चित्र ६०. शाही अने गर्हजिह्न राजतुं युद्ध.
 ,, ६१. गर्हणीविद्यानो उच्छेद.

Plate XXVIII

- चित्र ६२. शाही दरवार.

Plate XXIX

- चित्र ६३. आर्यकालक तथा पैठणना श्रावडा.
 ,, ६४. सागरबंदसरिनी वाचना.

Plate XXX

- चित्र ६५. सीमंधरस्वामीतुं सभवसरणु.
 ,, ६६. आर्यकालक तथा भूणत्रये शकेंद्र.

Plate XXXI

- चित्र ६७. गर्हणीविद्यानो उच्छेद

Plate XXXII

- चित्र ६८. सहज दष्टि.
 ,, ६९. पतिता दष्टि.
 ,, ७०. उद्विषता दष्टि.
 ,, ७१. रेखिता दष्टि.

Plate XXXIII

- चित्र ७२. निकुञ्जित दष्टि,
 ,, ७३. लुडुट्टि दष्टि.
 ,, ७४. यपुरा दष्टि.
 ,, ७५. कपूरमंजरी कन्या.

Plate XXXIV

- चित्र ७६. पुत तान.
 ,, ७७. विधुत तान.
 ,, ७८. आधुत तान.
 ,, ७९. अवधुत तान.

Plate XXXV

- चित्र ८०. उदाहित तान.
 ,, ८१. परिवाहित तान.
 ,, ८२. अधोमुष्प तान.
 ,, ८३. लोलित तान.

Plate XXXVI

- चित्र ८४. गुल्फाकरसरिने नमन करतां कालककुमार.

Plate XXXVII

- चित्र ८५. वैरिसिंह राज अने सुरसुंदरी राणी.
 ,, ८६. गर्हणीविद्यानो उच्छेद तथा उन्नयनीनो घेरे.

Plate XXXVIII

- चित्र ८७. आर्यकालकने सातवाहन राजनी विनंति.
 ,, ८८. आर्यकालक तथा शकेंद्र.

ઉ પો દ ધા ત

સંપાદન-સામગ્રી અને કથાકારોનો પરિચય

આ સંગ્રહ ગ્રંથ આર્ય કાલકની કથાઓનો છે. આર્ય કાલકના ઇતિહાસ સંગ્રહ હું આગળ જણાવીશ. અહીં તે મારા સંપાદન અંગે જે જે સામગ્રી મને મળી આવી છે, તેનો અને તે કથાકારોનો પરિચય ટૂંકમાં આપું તે પહેલાં આ કથાઓ અને સંગ્રહની એક સમુચ્ચય ભાવના, ધીમ્મ અભ્યયન સાધનોથી જે જે મને દૃષ્ટિગોચર થઈ તેનું નિરૂપણ કરી લઉં.

આ સંગ્રહિત કથાઓમાંથી જણાય છે કે, કાલકઆર્ય નામના ઘણા આચાર્યો થયા છે. કાલકઆર્યના નામ સાથે જોડાયેલી ક્રાંતિકારી ઘટનાઓએ જૈન પ્રબંધને પ્રભાવિત કરવામાં એટલો જોડો અને વ્યાપક અસર નીપજવી છે કે તેમના જીવનકાળથી લઈને આજસુધી પરંપરાગત આવેલી ઘટના-કથાઓને અનેક ઇવિઓએ પોતાની ઢબે ચિતરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, એટલું જ નહિ આમજનતાને એકસરખી રીતે સમજાય અને ઉપયોગી નિવડે તે ખાતર તેની સેંકડો હાથપોથીઓ સચિત્ર પણ મળે છે. આમ હોવા છતાં આજના ઇતિહાસવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ વ્યક્તિ કે કાળની વિશુદ્ધ હકીકતને ખાદ કરીએ તો કથાનાયકની ગુણપરક જીવન ઘટનાઓની રચનામાં એક અતુચ્ચૂત પરંપરાને પ્રામાણિકપણે વળગી રહેવાની શૈલી, જે જૈનાચાર્યોનો એક મૌલિક આદર્શ છે, તે અહીં પણ નજરે પડ્યા વિના રહેતો નથી.

જૈનાચાર્યો શું પણ સમસ્ત ભારતીય પ્રબલજીવનમાં 'ગુણિષ્ટ ન ચ લિહ્નં ન ચ વયઃ'ની સંજીવની ભાવનાનો આદર્શ, અનેક પડોના પેટાળમાં જે અવિચ્છિન્નપણે વહેતો નિહાળી શકાય છે. ગુણપૂજક ભારતીય પ્રબંધને પુરુષ, સ્ત્રી કે ઉંમર તો શું પણ દેશ, કાળ અને વ્યક્તિને પણ ગણકાર્યાં નથી. એની મૂર્તિપૂજામાં જે ગુણનો જ આદર્શ છે. આથી જ આપણે આજના ઇતિહાસવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ આવી કથાઓને ઉપેક્ષાએ છીએ. ભારતીય ઇતિહાસના ઘડતરમાં આજે આવી કે બીજી કથાઓ ઉપેક્ષાય તો ભાગ્યે જ આપણે ઇતિહાસની વાસ્તવિક સિદ્ધિ મેળવી શકીએ; એલું મારું મંતવ્ય નમ્રપણે રળું કરું છું.

આ સંગ્રહ પણ એવી એક આદર્શ ભાવનાનો પ્રતિનિધિ ગણી શકાય. અલખત, આ રચનાઓ માત્ર જૈનાચાર્યોની છે અને તેથી આમાંનું ચિત્રણ તેમની ભાવના અને શૈલીને અનુકૂળ છે પરંતુ બીજી પરંપરાઓ સાથે આમાંની ઘટનાઓની તુલના કરીએ તો મહત્ત્વની શોધ પામી શકાય. આવી શોધ એકલા હાથે શક્ય નથી જ, અને તેથી ઇતિહાસવિજ્ઞાને આગળ આવી સામગ્રી મૂકવા માત્રનો પ્રયત્ન પણ આપણી સાધનામાં ઉપયોગી નિવડે, એ દૃષ્ટિએ કર્યો છે. આની સફળતા કેટલી તેનો આંક તદ્દવિદો ઉપર છોડું છું.

આવી બીજી અનેક કથાઓ જૈન સમાજના સાંસ્કૃતિક નિધિસમા જૈન ગ્રંથલંકારોમાંથી મળી આવે. પરંતુ મારી મર્યાદિત શક્તિમાં જે કંઈ મને મળી આવ્યું તે અહીં યથાશક્તિ વ્યવસ્થિતરૂપે સુકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

હવે આપણે આમાંની બહિરંગ સામગ્રી અને કથાકારોનો પરિચય પહેલાં કરી લઈએ. સંદર્ભો અને કથાઓ મળીને ૩૬ છે, અને લગભગ તેટલા જ આચાર્યોએ એની રચનામાં હાથ લગાડ્યો છે. કેટલાક આત્મ-જોષનમાં માનનાર આચાર્યોએ પોતાનાં નામ પણ પ્રગટ કર્યાં નથી; અને તેથી તેમની કૃતિઓને મેં "અજ્ઞાતસૂરિ"ના શીર્ષક હેઠળ મૂકી છે.

સંદર્ભ પહેલાં અને પાંચમો :

'નિશીથચૂર્ણિ'માંનો આર્ય કાલકનો કથા-સંદર્ભ પહેલો, આચાર્ય શ્રીવિજયપ્રેમસૂરિજીએ સાયકલો-સ્ટાઈલથી તૈયાર કરાવેલા મૂળસૂત્ર, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ આદિ સંગ્રહના છ ભાગોમાંથી લીધો છે. પણ તે અશુદ્ધ જણાતાં સંશોધક શિરોમણિ મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજીએ તૈયાર કરાવેલી 'નિશીથચૂર્ણિ'ની સુદૃષ્ટ યોગ્ય

નક્કલ પાટણુનિવાસી પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ પાસેથી મેળવીને તેને ખરાબર શુદ્ધ કરી અહીં મૂક્યો છે. 'આવશ્યકચૂર્ણિ'માંનો સંદર્ભ શ્રીમાણેક મુનિએ પ્રકાશિત કરાવેલા ગ્રંથમાંથી ઉતારી લઈ પાટણુની હસ્ત-પ્રતિ ઉપરથી સુધારીને અહીં આપ્યો છે.

૧. શ્રીજિનદાસગણિ મહત્તર:

'નિરીથચૂર્ણિ'ની રચના શ્રીજિનદાસ ગણિ મહત્તરે કરી છે. આગમો પર ભાષ્ય રચનારાઓમાં સુખ્ય શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ અને શ્રીજિનભદ્રગણિ શ્રમાશ્રમણ થયા તે પછી જ શ્રીજિનદાસગણિ મહત્તર થયા છે. તેમણે 'આવશ્યકચૂર્ણિ', અનુયોગદ્વારચૂર્ણિ, નન્દીચૂર્ણિ અને પ્રસ્તુત નિરીથચૂર્ણિ વગેરે ચૂર્ણિ આદિ ગ્રંથોની રચના પ્રાકૃતમાં જ કરી છે. તેમનો સત્તા-સમય 'નન્દીચૂર્ણિ'ની અંતે આપેલા તેના રચના કાળના ઉલ્લેખથી જાણી શકાય છે:—

શકરાજ: પશ્ચલુ વર્ષશતેષુ વ્યતિકાન્તેષુ અઘનવતિષુ નન્દ્યધ્યયનચૂર્ણિ: સમાપ્તા ॥ (હાથપોથી: ભાંડાર-કર ઈન્ડીટચૂટ-પૂના)—અર્થાત્ શક રાજના ૫૬૮ વર્ષ વીણ્યા પછી આ 'નન્દીચૂર્ણિ'ની રચના સમાપ્ત થઈ. એટલે વિ. સં. ૭૩૩માં તેની રચના કરી. આ રીતે 'નિરીથચૂર્ણિ'ની રચના પણ આ સમયની આસપાસ માની શકાય.

શ્રીજિનભદ્રગણિએ 'વિશેષાવશ્યક-ભાષ્ય'ની રચના વિ. સં. ૬૬૬માં કર્યાનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે.^૧ આમ 'વિશેષાવશ્યકભાષ્ય' અને 'નન્દીચૂર્ણિ'ની રચના વચ્ચે ૬૭ વર્ષનો ગાળો રહે છે. આ નિર્ણીત પ્રમાણે ઉપરથી શ્રીજિનદાસગણિ, શ્રીજિનભદ્રગણિના ઉત્તરવર્તી છે અને કદાચ સમસામયિક પણ હોય એમ અવાન્તર પ્રમાણેથી જણાય છે.

વળી શ્રીહરિભદ્રસૂરિ (સત્તા-સમય વિ. સં. ૭૩૫ થી ૭૮૫)એ કરેલા તેમના ઉલ્લેખથી શ્રીજિન-દાસગણિ તેમના પૂર્વવર્તી છતાં સમસામયિક છે. શ્રીજિનવિજયજીના કથનાનુસાર શ્રીજિનદાસગણિની યુતિઓમાંથી માલમ પડે છે કે તેઓ વલ્લભીમાં કેટલોક વખત રહ્યા હશે અને તેમને સૌરાષ્ટ્ર તેમજ આનર્ત દેશનો ખૂબ પરિચય હોય એમ પણ જણાય છે.

સંદર્ભ ઓળો:

'બૃહતકલ્પસૂત્ર' માંનો આર્ય કાલકનો સંદર્ભ ઓળો સંશોધક શિરોમણિ મુનિરાજ શ્રીચતુર-વિજયજી અને તેમના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજશ્રીએ સુસંપાદિત કરેલા અને શ્રી-આત્માનંદ જૈન સભા—ભાવનગરથી પ્રકાશિત થયેલા એ ગ્રંથના મૂળ સૂત્ર, ભાષ્ય, ટીકા આદિના પાંચ ભાગો પૈકી પ્રથમ ભાગના પૃષ્ઠ ૭૩-૭૪ ઉપરથી લીધો છે.

૨. શ્રીસંઘદાસ ગણિ ક્ષમાશ્રમણ:

'બૃહતકલ્પ-ભાષ્ય' ના કર્તા શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે. તેમણે 'પંચકલ્પ ભાષ્ય' અને 'વ્યવહાર ભાષ્ય' આદિ ભાષ્ય ગ્રંથોની પણ રચના કરી છે. પરંતુ તેમના જીવન વિષેની કેઈ ઐતિહા-સિક માહિતી આપણને મળી શકતી નથી. પરંતુ શ્રીદેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે વિ. સં. ૫૧૦ લગભગમાં વલ્લભીમાં જૈન આગમોની વાચનાને સુસંકલિત કરી પુસ્તકારૂઢ બનાવી તે પછી ભાષ્યો અને ચૂર્ણિઓ વગેરે ગ્રંથો રચવાનો આરંભ થયો. આવા ભાષ્યકારોમાં પ્રમુખ શ્રીસંઘદાસ ગણિ ક્ષમાશ્રમણ અને શ્રીજિનભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણનાં નામો વિશેષ ઉલ્લેખ્ય છે.

શ્રીજિનવિજયજીના કથન મુજબ 'બૃહતકલ્પ-ભાષ્ય'ના અમુક ઉલ્લેખો ઉપરથી સૂચિત થાય છે કે, શ્રીસંઘદાસ ગણિ ક્ષમાશ્રમણનો સમય પણ લગભગ શ્રીજિનભદ્રગણિના સમયની બહુજ નજીક હોવો

૧. જુઓ 'ભારતીય વિદ્યાવર્ષ': ૩, અંક: ૧, પૃષ્ઠ ૧૬૧, માં 'જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણનો સમય' શીર્ષક લેખ.

નેમ્બરે અને તેઓ પણ શ્રીજિનભદ્રગણિની જેમ ફેટલોક સમય વલ્લીમાં રહ્યા હોય તો અસંભવિત નથી.^૨ આમ શ્રીજિનભદ્ર ગણિના સત્તાસમયની લગોલગમાં તે થયા હોવાની અટકળ કરાય તો શ્રીદેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ, જેઓ વિ. સં. ૬૩૫ થી ૬૩૮ લગલગમાં થયા તે વચગાળાના સમયમાં થયા હોવા નેમ્બરે. આથી એમ કલ્પી શકાય કે તેઓ શ્રીદેવર્ધિગણિની ઉત્તરાવસ્થામાં અને શ્રીજિનભદ્રગણિની પૂર્વાવસ્થામાં હયાત હોય, અથવા એમાંથી એકના સમયમાં તો અવસ્થ હોવા નેમ્બરે, પણ આ માત્ર અનુમાન છે.

‘વસુદેવ-હિંડી’ના કર્તા શ્રીકંઠદાસ ગણિ વાચક ઉપર્યુક્ત શ્રીસંઘદાસ ગણિ ક્ષમાશ્રમણથી ભિન્ન છે. એટલું જ નહિ તેમના પૂર્વવર્તી છે; એમ સંશોધક શિરોમણિ શ્રીપુણ્યવિજયજીનું મંતવ્ય પ્રો. ભોગીલાલ સાંડેસરા મોંઘે છે.^૩

બાકીના સંદર્ભો:

‘બૃહત્ કલ્પચૂર્ણિ’ સંદર્ભ ત્રીજો અને ‘દશચૂર્ણિ’ સંદર્ભ છઠ્ઠો પાટણના ભંડારની મૂળની હાથપોથી-માંથી ભિતારીને અહીં આપવામાં આવ્યો છે.

કથા પહેલી:

આ કથાના સંપાદનમાં મેં આઠ હાથપોથીઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાંની A B C D સંજ્ઞાવાળી ચાર પ્રતિઓ પાટણનિવાસી પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ પાસેથી મળી હતી અને બાકીની ચાર હાથપોથી-ઓમાંથી એક તાડપત્રીય પ્રતિ, જેની સંજ્ઞા H રાખી છે તે મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજશ્રી પાસેથી મળી હતી. તેનાં પત્રાંક: ૧૧૬ થી ૧૫૮ એટલે ૩૬ પત્રો હતાં, જેમાં ૧૫૨ મું પત્ર ચૂમ થયેલું હતું. આ પ્રતિને મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજીએ યત્ન તત્ત્વ સુધારી શુદ્ધ કરી છે. E સંજ્ઞક પ્રતિ શ્રીસારાભાઈ નવાબના સંગ્રહની પત્રાંક: ૮૬ થી ૧૧૫ એટલે ૨૭ પત્રોની છે. તેમાં એકંદર ૧૧ સુંદર ચિત્રો છે અને સં. ૧૫૦૬માં વાણકે લખી છે, જેની પુષ્પિકા આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૨૪ ઉપર આપી છે.

D સંજ્ઞક પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના ભંડારના દા. નં. ૭૧ પોથી નં. ૫૮ ની છે. તેનાં પત્રાંક: ૧૧૬ થી ૨૦૮ એટલે ૧૦ પત્રો છે. આ પ્રતિ સુંદર મરોહવાળા હસ્તાક્ષરની છે. તેની અંતે આપેલી પુષ્પિકા આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૨૪ ઉપર આપી છે, તેમાં લેખન સં. ૧૩૩૦ લખ્યો છે. પરંતુ આ પુષ્પિકાસુક્ત લેખન સંવત્ તે મૂળ આદર્શનો છે, જેના ઉપરથી આ પ્રતિની નકલ કરવામાં આવી છે. છતાં આ પ્રતિ પંદરમા સૈકા પછી તો લખાણી નથી; એમ તેની સ્થિતિ જોતાં માલમ પડે છે. F સંજ્ઞક પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના ભંડારની છૂટક પોથીઓમાંની હતી, જેના ઉપર કોઈ નંબર નોંધવામાં આવ્યો નથી. આ પ્રતિ પાંચ પત્રની છે અને ઝીણા અક્ષરોથી લખાયેલી છે. અંતે લેખન સંવત્ વગેરે કંઈ જ આપેલું નથી. પરંતુ સોળમા સૈકા પહેલાં લખાઈ હોય એમ જણાય છે. આ બધી પ્રતિઓનાં શુદ્ધ પાઠાંતરો મેં ટિપ્પણીમાં નોંધ્યાં છે.

૩. શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ:

આ કથા શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ સં. ૧૧૪૬માં “સ્થાનક પ્રકરણ-વૃત્તિ” જેનું બીજું નામ ‘મૂલશુદ્ધિ-વૃત્તિ’ રચી, તેમાં આપેલી છે. ‘મૂલશુદ્ધિ-વૃત્તિ’ની અંતે ગ્રંથકારે ૧૭ સ્લોકની પ્રશસ્તિ આપી છે, જે આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૨૩ ઉપર છે. તેમાંથી તેમની ચુરુપરંપરા વગેરેની હકીકત બાહ્ય શકાય છે.

૨. જુઓ : એજન.

૩. જુઓ : ‘વસુદેવ હિંડી-ભાષાંતર’ નો ઉપોદ્ધાત-પ્રકાશક: શ્રીઆત્માનંદ જૈન સભા-ભાવનગર.

“ પૂર્ણતલ્લ ગન્ધમાં” શ્રીઆત્મદેવસૂરિ થયા. તેમના શ્રીદત્ત નામે શિષ્ય હતા. સં. ૧૨૪૧ માં શ્રીસોમપ્રભસૂરિએ રચેલા “કુમારપાલપ્રતિબોધ” માંથી શ્રીદત્ત વિષે કેટલીક હકીકતો મળે છે, તે જાણવા જેવી છે—તેઓ પરિબ્રમણ્ય કરતા એક વખતે વાગડ દેશના રયણપુર નામના ગામમાં ગયા. ત્યાં તે વખતે યશોભદ્ર કરીને એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે શ્રીદત્તસૂરિ પાસે આવીને હમેશાં ધર્મબોધ સાંભળવા લાગ્યો. શ્રીદત્તસૂરિ ત્યાં કેટલોક સમય રહી અન્યત્ર ચાલ્યા ગયા. પાછળથી તે રાજાને સંસાર ઉપર વિરહિત થઈ આવી, અને તેથી તે બધો રાજ્યભાર છોડી શ્રીદત્તસૂરિ પાસે દીક્ષા લેવા નીકળી પડ્યો. સૂરિ તે સમયે ડિડુઆણાપુરમાં રહેતા હતા, તેથી રાજા ત્યાં ગયો. તેની પાસે એક બહુમૂલ્ય સુક્રતાહાર હતો, તેને વેચી તેના દ્રવ્યથી ત્યાં એક ‘ચંદ્રવીસ ત્રિનાલય’ નામે મોટું મંદિર બંધાવ્યું, અને પછી સાધુપણું લઈ શ્રીદત્તસૂરિના શિષ્ય થયો. સાધુવત લઈ તેણે અનેક પ્રકારના તપશ્ચરણો કર્યા અને જીંડો શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી યશોભદ્રસૂરિ નામે આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કર્યું. આચાર્ય થયા પછી તેમણે લોકોને ધર્મોપદેશ આપવા જુદાં જુદાં સ્થળોમાં પરિબ્રમણ્ય કર્યું. ન્યારે વૃદ્ધાવસ્થા થઈ ત્યારે આ કલિકાલમાં પશુ પૂર્વ સૂરિઓના વિશુદ્ધ ચારિત્ર્યનું સ્મરણ કરાવે તેહું તેર દિવસનું આશ્ચર્યકારી અનશન કર્યું હતું. શ્રીયશોભદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા. તેમણે મનોરમ ‘સ્થાનકપ્રકરણસૂત્ર’ની રચના કરી. (આ ‘સ્થાનકપ્રકરણસૂત્ર’ ઉપર પ્રસ્તુત શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ તેની વૃત્તિ રચી.) તેઓ સિદ્ધાંત, તર્ક, સાહિત્ય અને વ્યાકરણશાસ્ત્રના વિશારદ હતા. શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિના શિષ્ય શ્રીગુણસેણસૂરિ થયા. તેઓ સિદ્ધાંતના પારગામી અને ઉત્કટ ચારિત્ર પાલક હતા. શ્રીગુણસેનસૂરિના શિષ્ય શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ થયા.”

આ શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ જ ૧૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણની ‘મૂલશુદ્ધિ-વૃત્તિ’ની રચના કરી. તેમની શુરુ-પરંપરા નીચે મુજબ છે:—

પૂર્ણતલ્લ ગન્ધ—શ્રીઆત્મદેવસૂરિ

|
શ્રીદત્ત

|
શ્રીયશોભદ્રસૂરિ

|
શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ

|
શ્રીગુણસેણસૂરિ

|
શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ

શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ એમના સમયના વિશ્રુત શ્રુતધર અને મોટા કવિ હતા. તેઓ પોતાને ‘શ્રીઅભયદેવ-સૂરિના ‘લઘુ સહોદર’ તરીકે પ્રશસ્તિમાં જોળાખાવે છે. તેમણે સં. ૧૧૬૦માં ખંભાતમાં સિદ્ધરાજ જય-સિંહના રાજત્વકાળમાં “શ્રીશાંતિનાથચરિત્ર” પ્રાકૃત ગદ્ય-પદ્યમાં ૧૨૧૦૦ શ્લોક પ્રમાણનું રચ્યું છે.

૪. કેટલાક વિકાનો પૂર્ણતલ્લ ગન્ધને પૌણ્ડ્રીયક—પૂનમિયા ગન્ધ તરીકે જોળાખાવે છે, પરંતુ પૂનમિયા ગન્ધની ઉત્પત્તિ, મુનિચંદ્રસૂરિના શુરુબાતા ચંદ્રપ્રભસૂરિએ સં. ૧૧૫૯માં પૂર્ણિમાના દિવસે પાખી કરવાની પ્રજ્ઞા કરી ત્યારથી થઈ છે. પૂર્ણતલ્લ ગન્ધના શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ ‘મૂળશુદ્ધિ-વૃત્તિ’ સં. ૧૧૪૬માં રચી, તેની પ્રશસ્તિમાં તેમની પાંચમી પેઢીના શુરુ આત્મદેવસૂરિને પૂર્ણતલ્લ ગન્ધીય કહ્યા છે. એટલે સં. ૧૧૫૯માં ઉત્પન્ન થયેલા ‘પૂનમિયા ગન્ધ’ કરતાં ચે ૧૩ વર્ષ પહેલાં રચાયેલા ગ્રંથમાં ‘પૂર્ણતલ્લ ગન્ધ’ પ્રસિદ્ધ હતો એટલું તો નિશ્ચિત પ્રમાણ્ય મળે છે. આથી ‘પૂર્ણતલ્લ ગન્ધ’ ‘પૌણ્ડ્રીયક-પૂનમિયાગન્ધ’થી લિન્ન અને ખૂબ પ્રાચીન હોવા વિષે શંકા રહેતી નથી.

તેમાં અપભ્રંશ ભાષાનો પણ ઉપયોગ કર્યો છે. આ ચરિત્ર એમના પ્રતિભાષાળી કવિત્વથી એટલું બધું ખ્યાલ અને લોકપ્રિય થયું કે, જેના ઉપરથી વાઠી દેવસૂરિ વંશના શ્રીમદનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીમુનિદેવસૂરિએ સં. ૧૩૨૨માં ૪૮૫૫ શ્લોક પ્રમાણનું સંસ્કૃતમાં રચ્યું અને તે પછી સં. ૧૪૧૦માં શ્રીમુનિભદ્રસૂરિએ પણ 'શાંતિનાથચરિત્ર'ની સંસ્કૃતમાં રચના કરી.

૧૧મી શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ 'સુદસાખ્યાન' નામનો અંથ અપભ્રંશ ભાષામાં સાત કઠવકમાં રચ્યો છે. આવી મોટી રચનાઓ કરવા છતાં તેમણે પોતાની લઘુતાને નિર્દેશ એ પ્રશસ્તિમાં નોંધેલા શ્લોકમાં કર્યો છે, તે નોંધપાત્ર છે. તે નિર્દેશ આ પ્રમાણે છે:—

મતિચિકલ્લેનાપિ મયા, ગુહમકિપ્રેરિતેન રચિતેવચ્ચ ।

તસ્માદિયં વિશોધ્યા, વિદ્મન્નિર્મયિ કૃપાં કૃત્વા ॥ ૧૧ ॥

'શ્રીશાંતિનાથચરિત્ર'ની પ્રશસ્તિમાં પણ એ જ રીતે પોતાની લઘુતાને ઉદ્દેશ્ય મળી આવે છે.

તસ્સ ય ક્ષીણેણ ઈમં, અર્હતં મંદબુદ્ધિવિદ્યેણ ।

ચિરિદેવચંદનામેણ, સ્વરિણા મિણસુમત્તેણ ॥

સંતિનાથચરિયં રચ્યં...

આ 'મૂલશુદ્ધિવૃત્તિ' અંથ તેમણે ખંભાતમાં વીહક શ્રેષ્ઠીના સુપુત્ર શ્રીવલ્લે બંધાવેલી વસહી-ઉપાશ્રયમાં રહી સં. ૧૧૪૬ ના ફાગણ સુદિ ૫ ને શુક્રવારના પ્રથમ નક્ષત્રમાં પૂરેા કર્યો. આ અંથનું સંશોધન શ્રીશીલભદ્ર જેવા શાસ્ત્રતરવજ્ઞોએ અણ્ણહિલપુરમાં કર્યું હતું અને તેની રચનામાં પોતાના શિષ્ય અશોકચંદ્ર ગણિએ સહાયતા કરી હતી; એમ તેમણે પ્રશસ્તિમાં જ નોંધ્યું છે.

આ શ્રીદેવચંદ્રસૂરિના શિષ્ય સમુદાય વિશાળ હતા. સુપ્રસિદ્ધ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીકેમચંદ્રાચાર્ય પણ તેમના જ શિષ્ય હતા.

કથા બીજી:

આ કથાના સંપાદનમાં D P C M સંજ્ઞાવાળી ચાર પ્રતિઓનો મેં ઉપયોગ કર્યો છે. D સંજ્ઞક હાથ-પોથી અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના ભંડારમાંના ઠા. નં. ૩૨, પોથી નં. ૨૯ (અંથાનુક્રમ ૧૧૨૦) ના પત્રાંક: ૧૩૫ અને ૧૩૬ માંથી આ કથા પાઠ ઉતારી લીધો હતો. P સંજ્ઞાવાળી તાડપત્રીય પ્રતિ પાટણના શ્રીકેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ભંડારના ઠા. નં. ૧૧૨, પોથી નં. ૧૩૫ ની છે. તેના પત્રાંક: ૧૫૪ થી ૧૭૦ એટલે ૧૭ પત્રો છે. આનું માપ ૧૩૧ x ૧૧૧ છે. પત્રનો છેલ્લો ભાગ ત્રુટિત છે, બાકીનાં પત્રો સારી રીતે જળવાયાં છે. લિપિ સુંદર છે. આ પ્રતિમાં D C M આદર્શમાં આપેલી ૭૫ મી ગાથાના બે પાદ અને ૮૮ મી ગાથાનું પ્રથમ પાદ જોડીને ૧૨૫ ગાથા સુધીનો પાઠ અધિક આપેલો છે, જે ખૂબ મહત્વનો ગણાય. તેથી એટલો પાઠ તેમાંથી ઊતારી અહીં મૂક્યો છે.

C સંજ્ઞાવાળી તાડપત્રીય પોથી ખંભાતના શ્રીશાંતિનાથ ભંડારના ઠા. નં. ૧૧૨ પોથી નં. ૧ ની છે. તેમાં પત્રાંક: ૧૪૦ થી ૧૫૭ એટલે ૧૮ પત્રો છે. આમાં આ કથા ૮૯ ગાથામાં પૂરી થાય છે. તે પછી આની સાથે જ શ્રીમહેશ્વરસૂરિ રચિત નં. ૧૬ વાળી કાલકકથા, જેનો પરિચય આગળ આવશે, તે આપેલી છે. આ પોથી સં. ૧૩૬૫ માં લખાઈ છે. તેની પ્રશસ્તિયુક્ત પુષ્પિકા આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૧૪૭ ઉપર આપી છે. પોથીનું માપ ૧૨ x ૧૧૧ છે. M સંજ્ઞાવાળી મુદ્રિત પ્રતિ શ્રીસાગરાનંદસૂરિજીએ સંપાદિત કરેલી 'પુષ્પમાલા' નામે સ્તલામળી શ્રીઋષભદેવ કેશરીમલ નામની સંસ્થાથી પ્રકાશિત થયેલ છે. તેમાં પત્રાંક: ૪૧૨ થી ૪૧૮ માં પણ ૮૯ ગાથાની જ આ કથા આપી છે. આ ત્રણે પ્રતિઓનાં પાઠાંતરો મેં ટિપ્પણીમાં નોંધ્યાં છે.

૪. મલધારી શ્રીહિમચંદ્રસૂરિ:

આ કથાના કર્તા મલધારી શ્રીહિમચંદ્રસૂરિ છે. તેમણે પોતે રચેલા ‘ઉપદેશમાલાસૂત્ર’ ઉપર ‘પુષ્પમાલા’ નામની સ્વોપજ્ઞ ટીકા ૧૩૮૬૮ સ્લોક પ્રમાણની રચી છે, તેમાં આ ‘કાલકાચાર્ય’ની કથા આપેલી છે. ‘પુષ્પમાલા’ની અંતે કર્તાએ પોતાની ગુરુપરંપરા દર્શાવતી પ્રશસ્તિ આપેલી છે, પરંતુ તેમાં આ કથાનો રચનાકાળ જણાવ્યો નથી.

પ્રજ્ઞવાહનકુળમાં હર્ષપુરીય નામના વિશાળ ગમ્ભમાં શ્રીજ્યસિંહસૂરિ થયા. તેઓ મહાજ્ઞાની અને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રશીલ હતા. તેમના શિષ્ય શ્રીઅભયદેવસૂરિ હતા. તેઓ અદ્યપરિચ્છી હતા અને તેમના શરીર તેમજ વસ્ત્રોની મલિનતાથી ‘મલધારી’ એવા બિરુદથી નવાભ્યા.^૫ જૂજરાત, શાકંભરી (સાંભર) અને ગ્વાલિયરના મહીપતિઓ પણ તેમની આજ્ઞા માથે ચડાવતા હતા.

શ્રીઅભયદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રીહિમચંદ્રસૂરિ ધયા. તેમના સંબંધમાં તેમની પરંપરામાં થયેલા શ્રીરાજશેખરસૂરિ, જેમણે સંવત ૧૩૭૮ માં ‘પ્રાકૃતદ્વયાશ્રયવૃત્તિ’ રચી છે, તેમાં જણાવે છે કે તેઓ મૂળ પ્રધુસ્ન નામે રાજસચિવ હતા. તેમણે પોતાની ચાર સ્ત્રીઓ તથા દઈ શ્રીઅભયદેવસૂરિના ઉપદેશથી તેમની પાસે શિક્ષા લીધી હતી. તેમના સમકાલીન શિષ્ય શ્રીચંદ્રસૂરિએ પ્રાકૃતમાં રચેલા ‘સુનિસુવ્રતચરિત્ર’ ની પ્રશસ્તિમાં વિસ્તૃત માહિતી આપી છે.^૬ તે પરથી જણાય છે કે, તેમની વ્યાખ્યાનકળાથી સિદ્ધરાજ જયસિંહ પ્રભાવિત થયો હતો. અને તેમના ઉપદેશથી જૈનધર્મનાં તત્ત્વો સમજીને તેની રસભરી વ્યાખ્યા કરતો હતો. તેણે તેમના ઉપદેશથી જિન મંદિરો ઉપર કળશારોપણ કર્યાં. તેણે જૈનધર્મ પર થતા અન્યતીર્થંચોના પ્રહારોની પીડા દૂર કરી. જૈન મંદિરોના દેવદાય (દેવનિધિના હુકો) ચાલુ કર્યાં. તેની પાસેથી તેમણે વર્ષમાં ૮૦ દિવસ અમારિ પળાવવાનું શાસન લખાવી લીધું.^૭ શત્રુજયની યાત્રાએ જતા મોટા સંઘને લૂંટી લેતા જ્યારે ખેંજાર રાજ્યે વંધલીમાં તેને રોક્યો ત્યારે તેમણે એ રાજ્યને ઉપદેશ આપી સંઘને મુક્ત કરાવ્યો હતો.^૮

આ હિમચંદ્રસૂરિએ અનેક ગ્રંથોની રચના કરી છે, જેની ગણના લગભગ એક લાખ સ્લોક પુસ્તકો થાય.^૯ તેમની ગ્રંથરચના પૈકીની ‘વિશેષાવશ્યક વૃત્તિ’ માં ગણાવ્યા મુજબ આ પ્રમાણે છે:—૧ આવશ્યક ટિપ્પણ (અપરનામ-આવશ્યક પ્રદેશવ્યાખ્યા) સ્લોકસંખ્યા ૫૦૦૦, ૨ શતકનામા કર્મગ્રંથ સ્લોક સં. ૪૦૦૦, ૩ અનુયોગદ્વારસૂત્ર પર સંસ્કૃત વૃત્તિ સ્લોક સં. ૬૦૦૦, ૪ ઉપદેશમાળા સૂત્ર (અપરનામ

૫. સિરિપજ્ઞવાહનકુલસંમુખો હરિસતરીયમચ્છાલંકારમૂસિઓ અભયદેવસૂરી હરિસતરાઓ દ્વગયા ચામાણુગામં વિહરંતો સિરિ-
અણહિન્નવાજ્ઞવજ્ઞમાગમો | ડિઓ બાહિપણે સપરિવારો | લજ્ઞયા સિરિજયસિહદેવનરિંદેણ ગયલંધાકલેણ રાયવાજિભાગણ
દિદ્ધો મલ્લમલિણવશ્વદેદ્ધો | રાજ્ઞયા રાયલંધાઓ ડચરિકળ વંદિકળ ડુક્કરકારઓ સિ દિષ્ઠં મલધારિ સિ નામં || પૃ. ૭૭
પ્રકાશક: સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા.

૬. જુઓ: “પત્તનસ્થપ્રાન્મજ્ઞૈનભાંડામારીયમ્-યસુચી” પૃ. ૩૧૪
૭. જુઓ: રાજશેખરસૂરિએ સં. ૧૩૮૫ માં રચેલી ‘શ્રીપરકંઠલીપબિંકા’ અને સં. ૧૩૮૭ માં રચેલી ‘પ્રાકૃતદ્વયાશ્રય-
વૃત્તિ’ની પ્રશસ્તિઓ.
૮. જુઓ: ‘પત્તનસ્થપ્રાન્મજ્ઞૈનભાંડામારીયમ્-યસુચી’ પૃ. ૩૨૧ પર ગા.લા ૬૮ થો ૭૪.
૯. યેનોપદેશમાલા શ્લોકે, મવભાવના ચ વૃત્તિયુતા |
અનુયોગદ્વારાણાં શતકસ્ય ચ વિરચિતા વૃત્તિ: ||
મૂલાવશ્યકટિપ્પનકં, વિશેષાવશ્યકીયવૃથાહયમ્ |
યેન પ્રચિતમ્-યસ્ય, લક્ષનેકં મનાપ્તનમ્ ||
તેમના શિષ્ય વિજયસિંહસૂરિ કૃત ‘ધર્મોપદેશમાલા-વૃત્તિ’ ની પ્રશસ્તિ.

પુષ્પમાલા) સ્વોપસ વૃત્તિ સહિત શ્લોક સં. ૧૩૮૧૮, ૫ જીવસમાસસૂત્ર વૃત્તિ શ્લોક સં. ૧૩૦૦૦, ૭ નંદીચુષ્ણિ પર ટિપ્પણ, ૮ વિશેષાવસ્થક સૂત્ર પર વૃત્તિ શ્લોક સં. ૨૮૦૦૦

તેમના મુખ્ય શિષ્યો પૈકી ત્રણ હતા. ૧ વિજયસિંહસૂરિ, ૨ શ્રીચંદ્રસૂરિ, અને ૩ વિબુધચંદ્રસૂરિ.

કથા ત્રીણ:

આ કથા, એક માત્ર પ્રતિ ઉપરથી સંપાદિત કરવામાં આવી છે. આ 'કથાવલી'ની પ્રતિ પાટણના સંઘવી પાઠાના ભંડારની તાડપત્રીય પોથી નં. ૬ની છે. આ કથાના બે ખંડોને બે પોથીઓમાં રાખેલા છે. પહેલામાં ૩૦૭ પત્રો છે જ્યારે બીજામાં ૩૦૨ છે. તેનું માપ ૩૪×૨ છે. પ્રતિ મુદ્દ નથી. કહેવાય છે કે, આની માત્ર આ એક જ હાથપોથી મળી આવે છે. તેમાંના પત્રાંક: ૨૮૫ થી ૨૮૮માં આ કથાનો સંદર્ભ છે, જે તેમાંથી જ મેં નકલ કરી લઈ અહીં મૂક્યો છે. સમગ્ર ગ્રંથ ગદ્યમાં છે અને ૨૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ છે. આ 'કથાવલી'માં ૨૪ તીર્થ કરો અને બીજા મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો આપેલાં છે. શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ પરિશિષ્ટપર્વમાં છેલ્લું વજ્રસ્વામીનું ચરિત્ર આપેલું છે, જ્યારે આમાં કેટલાક શ્રીહરિભદ્રસૂરિ સુધીનાં ચરિત્રો આપેલાં છે. આ પોથી સં. ૧૪૬૭માં લખાઈ છે.

૫. શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિ:

શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિએ 'કથાવલી' નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે, તેમાં આ કથા આપેલી છે. શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિ કઈ પરંપરાના અને કયા સમયમાં થયા હતા, એ સંબંધી કેાઈ ઐતિહાસિક માહિતી મળી શકતી નથી. આની એક માત્ર ખચેલી પોથી સં. ૧૪૬૭માં લખાઈ છે તેથી તેઓ તે પહેલાં થયા છે અને 'કથાવલી'માં આપેલાં ચરિત્રોમાં છેલ્લું ચરિત્ર શ્રીહરિભદ્રસૂરિનું છે, જેઓ સાતમી શતાબ્દિમાં થયા છે, તેના વચગાળાના સમયમાં થયા એટલું નક્કી છે.

'પત્તનસ્થપાત્ર્યતૈનભાંડાગારીયસૂચી'ની શ્રી ચીમનલાલ દલાલે લખેલી અંગ્રેજી પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું છે કે,

Kathavali is a Prakṛta work in Prose by Bhadresvarasuri who flourished in the time of Karna.^{૧૦} અર્થાત્ ગદ્ય પ્રાકૃતમાં 'કથાવલી'ની રચના કરનાર શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિ, રાજા કર્ણના રાજકાળમાં થયા. ચોલુક્ય કર્ણદેવનો રાજત્વકાળ વિ. સં. ૧૧૨૦ થી ૧૧૫૬ સુધીનો છે. એટલે એ સમય લગભગમાં આ 'કથાવલી'ની રચના થઈ એમ મનાય. પરંતુ શ્રીદલાલનો આ નિર્ણય કયા પુરાવાના આધારે થયો છે તે જાણી શકાતું નથી.

જે આ નિર્ણય સાચો હોય તો તેઓ 'મૂલશુદ્ધિ ટીકા' (રચના સં. ૧૧૪૭) ના કર્તા શ્રી દેવચંદ્રસૂરિના સમકાલીન કે કંઈક પહેલાં થયા હોય એમ ગણાય. આથી એ દ્વિતિ યાય કે શ્રીભદ્રેશ્વરસૂરિ કે શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ એક બીજાની રચનાઓ જોઈ શક્યા નહિ હોય અને તેનાં કથાવર્ણનો જોતાં બંનેની સામે જુદી જુદી કથા-પરંપરાઓ છે એ પણ આ હકીકતનું સમર્થન કરે છે.

કથા ચોધા:

આ કથાની એક તાડપત્રીય પ્રતિ પાટણ સંઘ ભંડારના દા. નં. ૬૮ પોથી નં. ૮૦ની છે. તેનાં પત્રાંક: ૧૨૫ થી ૧૪૪ એટલે ૨૦ પત્રો છે. આના પરથી નકલ કરીને આ કથા અહીં આપી છે. તેનું માપ ૧૩×૧૧૧ છે. છેલ્લા પત્રનો પૂજો તૂટી ગયો છે. ક્યાંઈ ક્યાંઈ અક્ષર ઢોષો છે પણ એકંદરે તે પ્રાયઃ અમુદ્ધ છે. આ કથાની અંતે પુષ્પિકા વગેરે કંઈ જ નથી. પરંતુ તેની સ્થિતિ ઉપરથી જણાય છે કે, તે તેરમા સૈકા લગભગમાં લખાઈ હશે.

૧૦. જુઓ. એ પુસ્તકની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૫૬.

આ કથામાં કતાનું નામ આપેલું નથી, એટલે એ સંબંધે કશો નિશ્ચય કરી શકાય તેમ નથી. એની રચના ઉપરથી લાગે છે કે, આ કથા કોઈ ઔપદેશિક ગ્રંથના વિવરણમાં દર્શાવેલ રૂપે આલેખાઈ હોવી જોઈએ. કથા પાંચમી:

આ કથાના સંપાદનમાં મેં બે હાથપોથીએનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાંની એક P સંપાદાણી પાટણના લંડારની તાડપત્રીય પોથી ૫ પત્રોની છે, જેનું માપ ૨૩૫ x ૨ છે. પ્રતિ પ્રાયઃ અશુદ્ધ છે અને લિપિ પણ સારી છે. લગભગ તેરમા સૈકામાં લખાઈ હોય એમ જણાય છે. તેમાંનાં પાઠાંતરો ટિપ્પણમાં નોંધ્યાં છે.

બીજી પ્રતિ શ્રીસારાભાઈ નવાબના સંગ્રહની છે. તેનાં ૧૩ પત્રો છે. એકંદર આ પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપિ સુંદર છે. આમાં ચાર સુંદર ચિત્રો છે. મૂળ 'કાલકકથા' ૧ જ પત્રમાં પૂરી થાય છે અને તે પછી ૪૮ શ્લોકવાળી મોટી પ્રશસ્તિ છે, જે આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૯૦ ઉપર આપવામાં આવી છે. આ પ્રતિ સં. ૧૪૭૩ માં લખાઈ છે, આ પ્રશસ્તિમાં ઉલ્લેખાયેલ ચિત્રકાર દર્ધયાકર્નુ નામ મહત્વનું ગણાય, જે ચિત્ર-કળાના ગવેષકો માટે ઉપયોગી છે. આ પ્રતિ ઉપરથી જ નકલ કરી લેવામાં આવી હતી.

૬. શ્રીધર્મધોષસૂરિ:

આ કથાની સમાપ્તિમાં આ રીતે ઉલ્લેખાયું છે—**इति श्रीधर्मधोषसूरिकृता श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता**—આ નોંધ ઉપરથી આ કથાના કર્તા શ્રીધર્મધોષસૂરિ હોવાનું જણાય છે. પરંતુ એક જ અરસામાં એકથી વધુ ધર્મધોષસૂરિ થયાનાં આપણને પ્રમાણો મળે છે; છતાં આ ધર્મધોષસૂરિ તેમની નિશ્ચિત લેખન-પ્રણાલી દ્વારા પરખાઈ આવે છે. આ ધર્મધોષસૂરિ પોતાની પ્રત્યેક કૃતિમાં તેમના શુરુ અને અંતેષ શુરુ ખાતાના નામોનો ઉલ્લેખ પ્રકારાન્તરે પણ કરે જ છે. એ રીતે આ કથાની ગાથામાં પણ એ નામોના ઉલ્લેખ સાથે પોતાના નામને ય ગોપવેલું અછતું રહેતું નથી. એ માથા આ પ્રકારે છે—

हृषपडिजीओ कयतितयउसङ्ग जयउ कालगायरिओ ।
विज्ञाणं दरिसी जयदेविदो धम्मकित्तिवरो ॥

આ નોંધ ઉપરથી શ્રીધર્મધોષસૂરિ, જેમનું નામ આચાર્ય થયા પહેલાં ધર્મકીર્તિ હતું, તેઓ તપાગચ્છીય દેવેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. વળી દેવેન્દ્રસૂરિના બીજા શિષ્ય શ્રીવિદ્યાનન્દસૂરિ તેમના અંતેષ શુરુ ભાઈ થતા હતા; તેમના નામોનો ઉલ્લેખ ઉપરની ગાથામાં જોવાય છે.

શ્રીધર્મધોષસૂરિની વિગત ઉપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગરે રચેલી “તપાગચ્છપટ્ટાવલી”^{૧૧} તેમજ શ્રી-અનિસુંદરસૂરિએ રચેલી “શુર્વાવલી” માં વિસ્તારથી આપી છે.

ઉત્તરેના રહેવાસી શ્રેષ્ઠી જિનભદ્રને બે પુત્રો હતા. મોટાનું નામ વીરધવલ અને નાનાનું નામ ભીમકુમાર. આ બંને કુમારો શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી પ્રભાવિત થતાં દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. તેમાં વીરધવલે તેા પોતાના હૃગ્નેત્સવને જ દીક્ષોત્સવમાં ફેરવી નાખ્યો. સંવત ૧૩૦૨ માં શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ પક્ષે વીરધવલે દીક્ષા લઈ વિદ્યાનન્દ નામ ધાવણ કર્યું. ઉકટ આરિચ્યન પાળતાં તેઓ સિદ્ધાન્તના પારગામી થયા. તેમણે પોતાના શુરુને ગ્રંથરચનામાં સહાયતા કરી હતી, એ સિવાય “વિદ્યાનન્દવ્યાકરણ” ગ્રંથ તેમણે રચ્યો હતો.^{૧૨}

કેટલોક સમય વીત્યા પછી ભીમકુમારે પણ મોટા ભાઈના માર્ગનું અનુસરણ કર્યું. ભીમકુમાર

૧૧. “શ્રી તપાગચ્છ પટ્ટાવલિ” આ. ૧ પૃષ્ઠ ૧૬૮, ૧૬૯ વગેરે પ્રકાશકઃ શ્રોવિજયનીતિસૂરચરીછ લાપચેરી અમદાવાદ. તેમજ “શુર્વાવલી” પૃષ્ઠ ૧૬ થી ૨૭ પ્રકાશકઃ યશોવિજય નૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર.

૧૨. વિદ્યાનન્દાભિવં તેન, કૃતં વ્યાકરણં નવમ્ ।

માતિ સર્વોત્તમં સ્વલ્પસૂત્રં બહુવર્ષસંપ્રદમ્ ॥ શુર્વાવલી: શ્લોકઃ ૧૭૧.

चित्र ६

Fig. 6

चित्र ७

Fig. 7

દીક્ષા લઈ ધર્મકીર્તિ નામે ઝોળખાયા. તેઓ વિદ્યાભ્યાસ કરીને જ્યોતિષ, મંત્ર અને સિદ્ધાંતના પ્રખર-વેત્તા ગણાયા.

તેમણે 'સંવાચારભાષ્ય'ની રચના કરી. એ સિવાય કેટલાંયે સ્તુતિ-સ્તોત્રોની રચના કરી છે જે પૈકી "કાયસ્થિતિસ્તવ, ભવસ્થિતિસ્તવ, ચતુર્વિંશતિજિનસ્તવ, વળી જ્ઞસ્તાદ્ધર્મ સ્તવ, યુવં યુવાં સ્વં સ્તવ સુભષ્ટમ સ્તવ, દૈવેન્દ્રેરનિશં સ્તવ, જય વૃષભ વગેરે આદિ પદવાળાં સ્તવોની રચના કરી છે.

આ કથા-રચનામાં તેમણે આગમો અને સિદ્ધાંત ગ્રંથોના ઘણા ઉલ્લેખો ટાંક્યા છે એટલું જ નહિ કથાની અંતે તેઓ કણ્વ-નિસીદ્ધ-કઠાવલ્લિપમિયણુસારેણ—અર્થાત—બૃહત્કલ્પસૂત્ર, નિરીયસૂત્ર અને કથાવલોને સામે રાખીને આ કથાની રચના કર્યાનું પ્રમાણ આપે છે. આ બધા ઉપરથી તેમનું સૈદ્ધાંતિક અવગાહન ઊંડું હતું, તેની પ્રતીતિ થાય છે.

તેઓ પ્રખર માંત્રિક હતા. હઠવિદ્યાના બહુકાર એક યોગીની શક્તિને તેમણે બાંધી લીધી હતી.^{૧૩} તેઓ વિદ્યાપહારિણી ઔષધિઓ વગેરેના પણ બહુકાર હતા.

તેમની વ્યાખ્યાન-શૈલી અપૂર્વ હતી. પેથક નામનો મંત્રી તેમની વિદ્વત્તાથી આકર્ષાયો હતો અને તેણે તેમના ઉપદેશથી સં. ૧૩૨૦ માં અને તે પછી જુદા જુદા ગામોમાં જિનમંદિરો બંધાવ્યાં હતાં.^{૧૪}

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૩૨૭ માં થયો હતો અને તેર દિવસ પછી તેમના પદ્મધર (વિદ્યા-નન્દસૂરિનો પણ સ્વર્ગવાસ થયો. આથી દેવેન્દ્રસૂરિની પાઠે ૪૬મા પદ્મધર શ્રીધર્મકીર્તિ, ધર્મધોષસૂરિ નામ ધારણ કરીને આવ્યા. તેઓ તીર્થ-પ્રભાવના આદિ અનેક ધર્મકાર્યો અને ઘણી કૃતિઓનું નિર્માણ કરી સં. ૧૩૫૭ માં કાળધર્મ પામ્યા.^{૧૫}

કથા છઠ્ઠી:

આ કથાની એક સચિત્ર પ્રતિ પાટણના શ્રીદેવચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ભંડારના ઠા. નં. ૪૧ પોથી નં. ૭૬૦ની છે. તેનાં ૧૭ પત્રો છે. પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપિ સારાં છે અને તેમાં સુંદર છ ચિત્રો આપેલાં છે. તેનું માપ ૧૧૧ામ્મ૪ાા છે. આ પ્રતિ ઉપરથી નકલ કરીને આ કથા અહીં આપવામાં આવી છે.

આ પ્રતિમાં કર્તાનું નામ આપ્યું નથી. પરંતુ આ હાથપોથી સં. ૧૪૯૦માં લખાઈ છે એટલી જ માત્ર અંતે નોંધ છે એટલે તે પહેલાં આ કથા રચાઈ; એટલું નક્કી છે. વળી શ્રીધર્મધોષસૂરિ કૃત (કથા નં. ૫) કથામાં આપેલી ગાથા નં. ૫ થી ૧૧મી સુધીની ગાથાઓ આ કથામાં પણ ગાથા નં. ૧૩ થી ૧૯ પર આપેલી છે, જે એક બીજાના અક્ષરશઃ ઊતારારૂપે છે. વળી મહાધારી શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ કૃત (કથા નં. ૨) કથામાં આપેલી ગાથા નં. ૩ થી ૫ મી સુધીની ગાથાઓ પણ આ કથામાં ગાથા નં. ૪ થી ૬ પર સીધા ઊતારારૂપે આપેલી છે.

આ સમગ્ર કથાને બીજી કથાઓની તુલનાએ અવલોકીએ તો ઘોડાક ફેરફાર કે પદ-પરિવર્તનો કરીને આખી કથાનું ઘડતર થયું હોય એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી. એટલે મહાધારી શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ અને શ્રીધર્મધોષસૂરિના જ ઊતારાઓ આ કથાકરને લીધા હોય એમ માનવામાં ખાસ બાધ નથી. આ

૧૩. "સોમસૌભાગ્યકાવ્ય" સર્ગ ૩ શ્લોક: ૪૨ થી ૪૫, તેમજ "ગુર્વાવલી" શ્લોક ૨૨૧ થી ૨૨૪

૧૪. પ્રબોધિતો યેન નયેન સાધુઃ, ધૃત્વીધરઃ સાશુધુરન્ધરોડઠી ।

સ્ફારાન્ વિહારાંશ્ચુરશ્ચતુર્ભિઃ, સમન્વિતાશીતિમિતાનકાર્ણન્ ॥ સોમસૌભાગ્યકાવ્યઃ સર્ગ ૩ શ્લોક ૩૬.

આ જ્ઞેન મંદિરો કયા કયા ગામોમાં બંધાવ્યાં તેની વિગત માટે જુઓ: ગુર્વાવલી શ્લોક ૧૯૧ થી ૨૦૧.

૧૫. યઃ સ્વર્ગમાપત્ તુરગેષુવિશ્વમિતેડન્દકે ૧૩૫૭ વિક્રમતઃ ક્ષિતિન્દ્રાત્ ।

શ્રીધર્મધોષઃ કૃતપુન્યપોષઃ, સ રાતુ સંવાય વિશુઃ સુલાન્ ॥ ગુર્વાવલીઃ શ્લોક: ૨૫૬.

ઉપરથી એમ કહી શકાય કે સં. ૧૩૦૦ થી સં. ૧૪૬૦ સુધીના વચગાળાના સમયમાં આ કથા રચાઈ હોવી જોઈએ.

કથા સાતમી:

આ કથાની એક માત્ર તાડપત્રીય પોથી પાટણના શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ભંડારના દા. ૭૧, પોથી નં. ૮૪ ની છે. આ પ્રતિનાં ૨૧ પત્રો છે. અંતિમ પત્ર પૂર્વભાગમાં અર્ધ તૂટેલું છે. પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપિ એકંદર સારી છે અને પ્રાયઃ અશુદ્ધ છે. તેનું માપ ૧૪૧૧ x ૧૧૧૧ છે. આ પ્રતિની સ્થિતિ જોતાં લગભગ ચૌદમા સૈકામાં લખાઈ હોય એમ લાગે છે. આના ઉપરથી નક્ક કરીને આ કથા અહીં આપવામાં આવી છે.

આ કથાના કર્તા કોણ છે; એ સંબંધી બાણવાને કશું સાધન પ્રાપ્ત થયું નથી.

કથા આઠમી:

આ કથાના સંપાદનમાં એ A B C D1, D2, D3. સંજ્ઞાવાળી છ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. A સંજ્ઞક પ્રતિ અમદાવાદના ડેવાના ઉપાશ્રયના ભંડારમાં કુકડેશ્વરથી આવેલા હસ્તલિખિત ગ્રંથોમાંની સચિત્ર કદપસૂત્રની અંતે આપેલી આ કથા છે. આની લિપિ સુંદર મોટા અક્ષરોની છે. એકંદર પ્રતિ શુદ્ધ છે. તેનું માપ ૧૦૧૧ x ૪૧૧ છે. તેની અંતે પ્રશસ્તિ કે પુષ્પિકા વગેરે કંઈ જ નથી, પણ લગભગ સોળમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે. આ પ્રતિ ઉપરથી નક્ક કરી લેવામાં આવી હતી.

બીજી B સંજ્ઞાવાળી પ્રતિ મુનિરાજ શ્રીપુસ્કવિજયજી મહારાજશ્રી પાસેથી મળી હતી. આ પ્રતિમાં પાંચ ચિત્રો છે. પ્રતિનું આલેખન શુદ્ધ નથી. ત્રીજી C સંજ્ઞાવાળી પ્રતિ લીંમડીના શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી જૈન પુસ્તક ભંડારના દા. નં. ૧૨ પોથી નં. ૩૮ ની છે. તેનાં પત્રાંક ૧૦૩ થી ૧૦૮ એટલે ૬ પત્રો છે. તેનું માપ ૧૦ x ૩૧૧ છે. આ પ્રતિ સામાન્યતઃ તાડપત્રના આકારની છે. આ પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપિ સારી છે. લેખન બહુ શુદ્ધ નથી. આ પ્રતિ સં. ૧૪૮૧ માં લખાઈ છે; એવી નોંધની પુષ્પિકા આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૯૦ માં આપેલી છે.

D1, D2, D3. સંજ્ઞાવાળી ત્રણ પ્રતિઓ અમદાવાદના ડેવાના ઉપાશ્રયના ભંડારમાંથી મળી હતી. D1, સંજ્ઞક પ્રતિ લગભગ પંદરમા સૈકામાં લખાયેલી જણાય છે, જ્યારે D2 પ્રતિ તાડપત્રીય આકારમાં સં. ૧૪૬૭ માં લખાઈ છે અને D3 સંજ્ઞક પ્રતિ સં. ૧૫૦૬ માં લખાઈ છે. આ ત્રણે પ્રતિઓ પૈકી પાછલી બે કરતાં પહેલી કંઈક શુદ્ધ લખાયેલી છે. આ પ્રતિઓના પોથી નંબર અને પત્ર સંખ્યા નોંધની રહી ગઈ છે. આ બંધી પ્રતિઓમાંથી શુદ્ધ પાઠોનાં પાઠાંતરો લીધાં છે.

આ સિવાય ખંભાતના ભંડારની એક તાડપત્રીય પ્રતિ ૧૨ પત્રોની મળી હતી. આના બાર પત્રોમાં ૯૭ મેા સ્લાક અડધો આપેલો છે અને તે પછીનું પત્ર નષ્ટ થઈ થયું છે, વળી ૬ સું પત્ર પણ ગૂમ થઈ ગયું છે. આનું માપ ૧૨૧૧ x ૨૧૧ છે. બીજી પ્રતિ અમદાવાદના ડેવાના ઉપાશ્રયના ભંડારની મળી હતી. પણ આ બંને પ્રતિઓ ખૂબ અશુદ્ધ હોવાથી તેનો ઉપયોગ એ કર્યો નથી.

૭. શ્રીભાવદેવસૂરિ:

આ કથાના કર્તા શ્રીભાવદેવસૂરિ છે. તેઓ પોતે જ કાલકસૂરિના સંતાનીય હોવાથી તેની નોંધ કથાના અંતે આ રીતે આપે છે—

તાજ કાલગહ્વરીજ, વંહુપન્નેજ નિમ્મિવા ।

સૂરિણા ભાવદેવેજ, યસા સંલ્લેષજો કહા ॥

આ કથાકારે “શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્ર” ની સંસ્કૃતમાં સં. ૧૩૧૨ માં રચના કરી છે અને તેનો પ્રશસ્તિમાં તેમની પરંપરાની વિગત આપી છે. તેઓ શ્રીકાલકસૂરિસંતાનીય અને ચંદ્રકુળના ધંડિલ-

गच्छन्तं धयेत्। श्रीभावदेवसूरि, तेमना शिष्य श्रीविजयसिंहसूरि, तेमना शिष्य श्रीवीरसूरि, तेमना शिष्य श्रीजिनदेवसूरि अने ये ऋ कर्म कुरीधी धयेत्। ते ऋ नामनी शिष्य परंपराना आचार्यो यथा. तेभ्यं श्रीजिनदेवसूरिना शिष्य श्रीयशो(लक्ष्मणसूरि) अने तेमना शिष्य श्रीभावदेवसूरि यथा; जेभ्यो आ “ कालिकाचार्य कथा ” अने “ श्रीपाश्वंताथयचित ” नी रचना करी. तेमनी शुरुपरंपरा नीचे सुलभ छे—

अंद्रपुण—पंडितजम्भ—कावकसूरिसंतानीय

श्रीभावदेवसूरि

श्रीविजयसिंहसूरि

श्रीवीरसूरि

श्रीजिनदेवसूरि

श्रीभावदेवसूरि

श्रीविजयसिंहसूरि

श्रीवीरसूरि

श्रीजिनदेवसूरि

श्रीयशो(लक्ष्मणसूरि)

श्रीभावदेवसूरि—प्रस्तुत कथाकार (सं. १३१२)^{१९}

१९. आसीत् स्वामिसुधर्मस्ततितमवो देवेन्द्रवन्द्यक्रमः, श्रीमान् कालिकसूरिरद्भुतगुणप्रामाभिरामः पुरा ।
 जीयदिष तदन्वये जिनपतिप्रासादतुङ्गचलभ्राजिष्णुर्मुनिरल्लगौरवनिधिः स्रष्टुल्लगच्छाम्बुधिः ॥१॥
 तस्मिंश्चान्द्रकुलोद्भवः कुबलयोद्बोधैकसन्धुर्यशोज्योत्स्नापूरितविष्टपो विभुरिव श्रीभावदेवो पुरः ।
 यस्याह्वानसमाननेष बहुषो व्याचक्ष्यमाणोऽधुना गच्छोऽगच्छदतुच्छगूर्जरभुवि प्रष्टो प्रतिष्ठामिमाम् ॥५॥
 मनसि घनविवेकस्नेहसंसेकदीप्तो, शुक्तिमतसुत यस्य ज्ञानरूपः प्रदीपः ।
 असमतमतमांसि ध्वंसयत्तज्जसाऽसौ, न खल्व मलिनमानं किन्तु कुत्रापि चक्रे ॥६॥
 श्रीमौस्ततो विज्ञायसिंहगुरुसुनीन्द्रमुक्तावलीविमलनायकतां वितेभे ।
 ज्योतिः सदुज्ज्वलतरं विकिरन् धरिष्ठ्यां चित्रं न यस्तरल्लता कलयाम्बकार ॥७॥
 दाक्षिण्यैकनिधिव्यघात्र सहजे देहेऽप्यहो ! वाञ्छितं, कारुण्यामृतवारिधिदिनिदमे सुप्तो स्वकीयं मनः ।
 शान्ताऽभासुचरं चिरस्य विनिजग्राहेन्द्रियाणां गणं, यो विज्ञातसमस्तवस्तुरभवत् तुल्यब हेमास्मनोः ॥८॥
 तदीयपट्टेऽजनि वीरसूरिर्यन्नालसे निर्मलदर्पणाभे ।
 मिरूपयामास सरस्वती सा प्रैविद्यविद्यामयमात्मरूपम् ॥९॥
 सदाभ्यासावेशप्रथितप्रयुग्मन्यानमथनादवाप्तं तर्कान्धेर्विदुषपतिसिद्धेक्षमहितम् ।
 यदीयं वाग्मज्ञाऽमृतमकृत दर्पण्वरभरप्रशान्ति निःशेषक्षितिवलयवादीन्द्रमनसाम् ॥१०॥

શ્રીભાવદેવસૂરિના શુરુ શ્રોયશોભકસૂરિ સંબંધે પણ કંઈ જાણવા મળતું નથી.

“શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત” ના અવલોકન ઉપરથી જાણાય છે કે શ્રીભાવદેવસૂરિ મહાવૈયાકરણ્ય, કાવ્ય-સાહિત્યના પ્રખર જ્ઞાતા, લૌકિકશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન ધરાવનારા રસિક જિજ્ઞાસુ, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર, અને ચિકિત્સા-શાસ્ત્રના પારંગત તેમજ જિનાગમ શાસ્ત્રોના જાંડા ગવેષક હતા.

આ સિવાય તેમણે “ચતિદિનચર્યા” અને આઠ પ્રકરણવાળો “અલંકાર સાર” નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે, આ બંને ગ્રંથોની હાથપોથીઓ વડોદરામાં પ્રવર્તક શ્રીકાંતિવિજયજીના ગ્રંથ લંકારમાં છે.

કથા નવમી

આ કથાના સંપાદનમાં મેં L1, L2, D1, D2 સંજ્ઞાવાળી ચાર પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાંથી L1 અને L2 સંજ્ઞાવાળી બે પ્રતિઓ લીંબડીના શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીના પુસ્તક લંકારની છે. “લીંબડી-જ્ઞાન મંદિરના હસ્તલિખિત ગ્રંથોનું સૂચીપત્ર” નામના તે લંકારના પ્રકાશિત સૂચીમાં જાણા-વેલ નંબર ક્રમશઃ ૫૭૭ અને ૫૭૪ની આ હાથપોથીઓ છે. પહેલીપ્રતિનાં ૮ પત્રો છે અને તેમાં આઠ ચિત્રો છે. આ પ્રતિ કંઈક છૂટ્ટ છે પણ લિપિ સારી છે. તેનું માપ ૧૦૫x૪૫ છે. આ પ્રતિ લગભગ પંદરમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં લખાઈ હોય એમ લાગે છે. આ આદર્શ ઉપરથી પ્રતિલિપિ કરવામાં આવી હતી. બીજી પ્રતિ બે પત્રની છે અને સં. ૧૫૭૭માં લખાયાની તેની અંતે આપેલી પુષ્પિકા, જે આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૬૬ ઉપર આપી છે, તેમાં નોંધ છે.

ત્રીજી અને ચોથી D1 અને D2 સંજ્ઞક પોથીઓ અમદાવાદના ડેવાના ઉપાશ્રયના લંકારની છે. તેમાંની પહેલી પાંચ પત્રોની છે. આ પ્રતિ સં. ૧૫૬૬માં લખાયાની અંતે પુષ્પિકા છે, જે આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૬૬ ઉપર આપવામાં આવી છે. મને મળેલી બધી પ્રતિઓ કરતાં આ પ્રતિમાં ૫૭મો એક શ્લોક વધારે આપેલો છે, જે આ કથાના રચયિતા અને રચના કાળનો ઉલ્લેખ કરે છે. આ પ્રતિ સચિત્ર છે અને લિપિ સાધારણ છે. ચોથી D2 સંજ્ઞક પ્રતિ ૮ પત્રોની છે. લિપિ સારી છે પણ પાઠ શુદ્ધ નથી. આ ત્રણે પ્રતિઓનાં ઉપયુક્ત પાઠાંતરો નોંધ્યા છે.

૮. શ્રી ધર્મપ્રભસૂરિ:

ઉપયુક્ત D1 સંજ્ઞાવાળી પ્રતિમાં, જે એક વધારાનો શ્લોક આપ્યો છે તે આ છે:—

इति श्रीकालिकाचार्यकथा संक्षेपतः कृता ।

अष्टाह्कयज्ञ वर्षेऽसौ (१३८९) श्रीधर्मप्रभसूरिमिः ॥

આ નોંધ આ કથાના કર્તા શ્રી ધર્મપ્રભસૂરિએ સં. ૧૩૮૯માં આની રચના કર્યાની માહિતી પૂરી પાડે છે “અચ્ચલ અસ્છીય પદ્માવલી” ઉપરથી શ્રીધર્મપ્રભસૂરિ વિષેની હકીકત આ પ્રમાણે મળે છે. “તેઓ ભિન્નમાલના શ્રીમાલી શેઠ લીંબા અને તેમનાં પત્ની વિજલદેવના ધર્મચંદ્ર નામે પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ

तत्साम्भूत संघमराज्यनेता, मुनीश्वरः श्रीजिनदेवसूरिः ।

सो धर्ममारोप्य गुणे विशुद्धव्यानेकुणा मोहरिपुं विनेदे ॥११॥

आशनामकमेणैव प्रसर्पति गुरुकृमे ।

पुनः श्रीजिनदेवारुषा बभूवैरसूरयः ॥१२॥

तेषां पादारविन्दानरुणरत्नशिखारागभूयोऽभिरज्यङ्गस्मीलीलानिवासन् विमलगुणमृतो मेजिरे राजहंसाः ।

आकृष्टानेकलोकभ्रમરકૃતનમસ્કારસદ્કારભ્યો, વેધામઘાપિ લોકે સ્ફુરતિ પરિમલોઽસૌ ચક્રોનામધેયઃ ॥૧૩॥

तेषां विनेयविनयी बहु भावदेवसूरिः प्रसन्नजिनदेवगुरुप्रसादात् ।

શ્રીપદ્મનાથજનગરે રવિવિષ્(૧૩૧૨)વર્ષે, પાર્શ્વમોશ્વરિતસ્તમિદં તતાન ॥૧૩॥

જુઓ ‘શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત’ની પ્રશસ્તિ: પ્રકાશક: યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, બાવનગર.

સં. ૧૩૩૧ માં થયો હતો. અને સં. ૧૩૪૧ માં જલકોરમાં જ વિધિપદ્ય અંચલગમ્ભીય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. સં. ૧૩૫૯ માં તેઓએ આચાર્યપદ મેળવ્યું. સં. ૧૩૭૧ માં પાટણમાં તેઓ ગમ્ભનાયક થયા. તેઓ ૬૩ વર્ષની વયે આસોટી ગામમાં સં. ૧૩૯૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા.”^{૧૭}

આ સિવાય તેમણે “ત્રૈલોક્યપ્રકાશ” નામનો જ્યોતિષ વિષયનો ગ્રંથ રચ્યો છે. તેમાં “ચૂડામલ્લિ-સારોદ્ધાર” ને અનુસારે “અર્ધકાણ્ડ” લખ્યો છે એમ તેમણે તે “અર્ધકાણ્ડ”ની આદિમાં જ જ્ઞાતઃ પરં ચૂડામલ્લિસારોદ્ધારેણાર્ધકાણ્ડમુચ્યતે ના કથનદ્વારા સૂચવ્યું છે.

શ્રીમોહનલાલ દેસાઈ^{૧૮} અને શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિએ^{૧૯} નોંધ્યું છે કે “શ્રીધર્મપ્રભસૂરિનું બીજું નામ પ્રજ્ઞાતિલકસૂરિ હતું.” આ શા આધારે લખાયું છે તે જાણવામાં આવ્યું નથી.

શ્રીધર્મપ્રભસૂરિના શિષ્યો પૈકી શ્રીસિંહતિલકસૂરિ અને શ્રીરત્નપ્રભનાં નામ મળે છે. શ્રીરત્નપ્રભે સં. ૧૩૯૨ માં “અંતરંગસંધિ” અપભ્રંશમાં રચી હતી.^{૨૦}

કથા દશમી:

આ કથાની એક તાડપત્રીય હાથપોથી પાટણના શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ઠા. નં. ૬૬ પોથી નં. ૮૧ ની મળી હતી. તેનાં પત્રાંક: ૧૩૬ થી ૧૫૧ એટલે ૧૩ પત્રો છે. તેમાં ૧૪૧ સું પત્ર ગૂમ થયેલું છે; તેથી આમાં એટલો પાઠ રહી ગયો છે. તેનું માપ ૧૩૩ x ૨૧ છે. લિપિ સારી છે પણ ખૂબ ભુંસાઈ ગઈ છે. છેલ્લું પત્ર તૂટેલું છે.

આ કથાની બીજી પ્રતિની નોંધ પાટણના એતરવસી ભંડારમાં હોવાનું પાછળથી જાણાયું. તેનો ઉપયોગ કરાય એટલો સમય નહોતો.

૯. શ્રીવિનયચંદ્રસૂરિ:

પ્રસ્તુત આદર્શ સિવાચની બીજી પ્રતિની નોંધ “પત્તનસ્થપ્રાચ્યજ્ઞૈનભાંડાગારીયગ્રંથસૂચી” નામના પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૨૬૧ ઉપરથી જે મળે છે તેમાં અંતે એક શ્લોક વધારે આપ્યો છે. જે આ કથાના કર્તા અને તેમના ગુરુનું પ્રમાણ આ રીતે આપે છે:

સિરિરવિપ્રહસૂરીણં, સોસેજં વિળયચંદનામેણ ।
પજ્ઞોસવજાકળ્પો, પસો સંસ્તેવઓ વિહિઓ ॥

આટલી માત્ર નોંધ આ કથાકારનો કંઈક વિસ્તૃત પરિચય મેળવવા માટે પ્રેરક બને છે.

શ્રીરવિપ્રભસૂરિના શિષ્ય શ્રીવિનયચંદ્ર કાવ્ય-સાહિત્યના પ્રખર વિકાસ હતા. તેમણે સં. ૧૨૮૫ લગભગમાં “શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત” આદિ વીશ પ્રબંધોની રચના રી હતી.^{૨૧} તેમનો “કવિશિક્ષા” નામનો કાવ્ય-સાહિત્ય પર રચેલો (વિનયાંક) ગ્રંથ અદ્યાવધિ અપ્રકાશિત “પત્તનસ્થપ્રાચ્યજ્ઞૈનભાંડાગારીય ગ્રંથસૂચી” ના પૃષ્ઠ ૪૮ ઉપર નોંધેલો છે. આ ગ્રંથના પ્રથમ શ્લોકમાં તેઓ પ્રતિજ્ઞા કરતાં કહે છે કે—

નરુથા સ્ત્રીભારતીં દેવીં, જ્ઞપ્તમદ્વિગુરોર્ગિરા ।
કાવ્યશિક્ષાં પ્રવક્ષ્યામિ, નાનાશાસ્ત્રનિરીક્ષણાત્ ॥

અર્થાત્—શ્રીસરસ્વતી દેવીને નમસ્કાર કરીને હું આ ‘કાવ્યશિક્ષા’ નામનો ગ્રંથ વિવિધ શાસ્ત્રોનું

૧૭. “અંચલગમ્ભીય મોટી પદ્માવલી” પૃષ્ઠ ૨૧૮.

૧૮. “જ્ઞૈન ગૂર્જર કવિઓ” ભા. ૨ પૃષ્ઠ ૭૬૯.

૧૯. “જંબહમતપ્રબંધ અને સંપ્રમતિ તથા જ્ઞૈનગીતા” પૃષ્ઠ ૨૧૧.

૨૦. “પત્તનસ્થપ્રાચ્યજ્ઞૈનભાંડાગારીયગ્રંથસૂચી” પૃષ્ઠ ૪૦૩.

૨૧. “જ્ઞૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ.” પૃષ્ઠ ૩૬૨, પાના ૫૬૪.

અવલોકન કરીને ગુરુ શ્રીજીપભટ્ટિની વાણીમાં રચીશ.

શ્રીજીપભટ્ટિ કાવ્યશૈક્ષ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. તેથી શ્રીવિનયચંદ્રે તેમના કૌર્ષ “કાવ્યશિક્ષા” ગ્રંથનો આમાં ઉપયોગ કર્યો હશે. આ ગ્રંથમાં તેમણે અનેક જૈન અજૈન ગ્રંથકારો અને કવિઓનાં નામોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેમણે સૌથી વધારે ધ્યાન ખેંચે તેવી ભૌતિક માહિતી તેમાં આપી છે, તે નોંધપાત્ર છે. તેમણે ૮૪ કૈશોનાં નામો આપ્યાં છે, ને તે પૈકી નવ હબાર ગામનો સુરાપ્દે,^{૨૨} એકવીસ હબાર ગામનો લાટદેશ, સિત્તેર હબાર ગામનો મૂર્દરદેશ વગેરેની નોંધ આપી છે. દુર્લાભ્યે આ ગ્રંથ અપૂર્ણ મળે છે. સંભવ છે કે, બેસલમેરના બંડારમાં તપાસ કરતાં આની બીજી પ્રતિ પૂર્ણ મળી આવે.

પ્રાયઃ આ જ શ્રીવિનયચંદ્રે સં. ૧૨૮૬ માં “શ્રીમદ્વિનાયચરિત” મહાકાવ્ય રચ્યું છે અને શ્રીઉદય-સિંહે રચેલી “ધર્મવિધિવૃત્તિ”નું સંશોધન પણ તેમણે જ કર્યું છે.

કથા અગિયારમી:

આ કથાના સંપાદનમાં મેં P1, P2, D1, D2, D3, D4, L1, L2, સંજ્ઞાવાણી ૮ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. આમાંથી P1 અને P2 સંજ્ઞક પ્રતિઓ સંશોધક શિરોમણિ સુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજશ્રીના સંગ્રહમાંથી મને મળી હતી. તેમાંની P1 સંજ્ઞક પ્રતિ આઠ પત્રોની છે અને તેમાં સુંદર પાંચ ચિત્રો છે. પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપિ સારી છે. તેનું આપ ૧૦૧ x ૪૧ છે. આ પ્રતિ સં. ૧૫૦૩ માં લખાયેલી છે. આ આદર્શ ઉપરથી આ કથાની નકલ કરી લીધી હતી. બીજી P2 સંજ્ઞક પ્રતિ ૧૧ પત્રોની છે અને તેમાં ૬ ચિત્રો છે.

D1, D2, D3, D4 સંજ્ઞાવાણી ચાર પ્રતિઓ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના બંડારની છે. આ ચારેય પ્રતિઓ દા. નં. ૭૫ ની છે અને એનો ક્રમશઃ પોથી નંબર ૬૨, ૬૦, ૫૯ અને ૬૧ છે. પહેલી D1 સંજ્ઞક પ્રતિ ૯ પત્રોની છે. આ પ્રતિ શુદ્ધ નથી. D2 સંજ્ઞક પ્રતિ ૧૦ પત્રોની છે. આમાં કેટલાક પાઠો ભિન્ન પ્રકારના મળી આવે છે. આ બંને પ્રતિઓ સોળમા સૈકાની લાગે છે. D3 સંજ્ઞક પ્રતિ ૬ પત્રોની છે. આની લિપિ સુંદર મરોડવાળી છે અને સં. ૧૫૬૪ માં લખાઈ છે. આ પ્રતિના પાઠો ધ્યાન ખેંચે એવા છે. D4 સંજ્ઞક પ્રતિ ૧૬ પત્રોની છે અને લગભગ સત્તરમા સૈકામાં લખાયેલી અશુદ્ધ પાઠોવાળી છે.

L1 સંજ્ઞક પ્રતિ ૧૭ પત્રોની સચિત્ર છે. આની લિપિ એકંદરે ઠીક છે અને અંતે સં. ૧૫૬૦ માં લખવાની નોંધ સાથેની ૧૫ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે. આ પ્રતિની અંતે આપેલી નોંધ આ કથાના કર્તાનું નામ આપે છે.^{૨૨} L2 સંજ્ઞક પ્રતિ પત્રાંકઃ ૭૪ થી ૮૩ એટલે ૧૦ પત્રોની છે. આમાંના પાઠો તદ્દન અશુદ્ધ છે અને D1 સંજ્ઞક પ્રતિની સાથે તેના કેટલાક પાઠો મળતા થાય છે. આ સાથે પોથીઓના ઉપયુક્ત પાઠાંતરો મેં નોંધ્યા છે.

૧૦. શ્રીજીયાનંદસૂરિ:

આ કથાના કર્તાની નોંધ L1 સંજ્ઞાવાણી પ્રતિ આ પ્રમાણે આપે છે:—

इति श्रीमद्भा० मसुभोजयानन्दचरिपद्म(पाद्)पद्मे [ः] विरचिता कालकाचार्यकथा समाप्तः(प्ता) ॥

આ નોંધ ઉપરથી આ કથાના કર્તા શ્રીજીયાનંદસૂરિ હોવાનું જણાય છે અને આ કથાની પહેલી ગાથામાં આપેલા જયજ નયાળદ્યરો વાળા પાઠમાં આ કથાના કર્તાનું ગર્ભિત નામ સૂચિત થાય છે, જે આપણને વિશેષ પરિચય મેળવવા પ્રેરે છે. સં. ૧૫૦૩ માં લખાયેલી આ કથાની પોથીઓથી જણાય છે કે તેઓ નિશ્ચયે પંદરમા સૈકા પહેલાં થયા છે.

૨૨. જુઓ : આ સંગ્રહનું પૃષ્ઠ ૧૧૦.

ઉપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગર ગણિએ રચેલી “તપાગચ્છપટ્ટાવલી” માં ૪૮ મા ગચ્છનાયક શ્રીસોમ-તિલકસૂરિના શિષ્ય શ્રીજ્યાનંદસૂરિનું નામ મળે છે. તેમનો જન્મ સં. ૧૩૮૦ માં થયો હતો અને બાર વર્ષની ઉંમરે એટલે સં. ૧૩૯૨ ના અષાઠ સુદિ ૭ ના રોજ હીક્ષા લીધી હતી. તેમને સં. ૧૪૨૦ માં પાટણમાં સૂરિપદ આપવામાં આવ્યું હતું. તેમણે “સ્થૂલભદ્રચરિત્ર” અને ‘દેવા: પ્રમોડય’ પદ્ધતી શરૂ થતા સ્તવન આદિની રચના કરી છે. સં. ૧૪૧૦ માં શ્રીજ્યાનંદસૂરિએ રચેલો “ક્ષેત્રપ્રકાશરાસ” જૂની ચૂજરાતીમાં રચેલો મળે છે, તે શ્રીજ્યાનંદસૂરિ સંભવતઃ આ જ હોય. તેમના ઉપદેશથી મંત્રી પેથડે અંધલેખન, સંઘલક્ષિત વગેરે ધાર્મિક કાર્યો કર્યાં હતાં.^{૨૩} તેઓ સં. ૧૪૪૧ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. આ આચાર્યે સં. ૧૪૩૬ માં પ્રતિષ્ઠા કર્યાના ઉલ્લેખો મળે છે.^{૨૪} આગમગચ્છીય જ્યાનંદસૂરિએ આ પ્રતિષ્ઠા કરાવી નથી; એ નક્કી છે કેમકે આગમગચ્છીય આચાર્યો પ્રતિષ્ઠા કરાવતા નથી પરંતુ પ્રતિષ્ઠાનો ઉપદેશ આપે છે.

બીજા જ્યાનંદસૂરિ, જેમના શિષ્ય અમરચંદ્રે “સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ” પર અવદૂર્ણિકાની પ્રથમ પુસ્તિકા સં. ૧૨૬૪ માં લખી હતી. પરંતુ આ પ્રાચીન જ્યાનંદસૂરિ આ કથાના કર્તા હોવાનો સંભવ નથી.^{૨૫}

લગભગ આ અરસામાં એક જ્યાનંદસૂરિ આગમગચ્છમાં પણ થયા છે. સં. ૧૪૮૩, સં. ૧૪૭૬;^{૨૬} સં. ૧૪૬૬^{૨૭} માં તેમના ઉપદેશથી પ્રતિષ્ઠા કરાયાના ઉલ્લેખો મળે છે. આ જ્યાનંદસૂરિ શ્રીસાધુરત્ન-સૂરિના શિષ્ય હતા અને તેમને શ્રીદેવરત્નસૂરિ,^{૨૮} શ્રી વિવેકરત્નસૂરિ વગેરે મુખ્ય શિષ્યો હતા.^{૨૯} આ જ્યાનંદસૂરિની કૌર્ષ અંશરચના જાણવામાં નથી. આ કથાના રચયિતા આ જ્યાનંદસૂરિ નહીં હોય એમ મારું માનવું છે.

કથા આરમ્ભી:

આ કથાની એક માત્ર પ્રતિ બીકાનેરવાસી સાહિત્યપ્રેમી શ્રીઅગસ્ત્યદંજી નાહટા પાસેથી મળી હતી. તેનાં બાલાવબોધ સાથેનાં ૧૬ પત્રો હતાં. આ પ્રતિની કિંચિ સારી નથી તેમજ પાકો પણ ખૂબ અશુદ્ધ છે. સં. ૧૬૨૫માં આ પ્રતિ લખાઈ છે. તેનું માપ ૧૦ાX૪ છે.

૧૧. શ્રીકલ્યાણતિલક ગણિ:

આ કથાની અંતે આપેલા શ્લોકમાં કર્તાએ પોતાનું નામ અને ગુરુનું નામ નીચે મુજબ ઉલ્લેખ્યું છે:—

અપ્પરહ સીસહેડં, કયં કહાજયમિણ [હુ] સમાસેળં ।

સિરિજિણસમુદ્ધસુદ્ધસુસીસકહાજયતિલપણ ॥

આ નોંધ ઉપરથી અરતરગચ્છીય શ્રીજિનસમુદ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીકલ્યાણતિલક ગણિએ આ કથાની રચના કરી. આ કથા ઉપરનો બાલાવબોધ પણ આજ કર્તાએ રચ્યોનો ઉલ્લેખ બાલાવબોધની અંતે આપ્યો છે.^{૩૦}

૨૩. “પુરાતત્વ” પુ. ૧ અંક ૧. માં મુનિશ્રી મુસ્સવિજયજીનો “એક ઐતિહાસિક પ્રશસ્તિ” શીર્ષક લેખ અને “શ્રીતપાગચ્છપટ્ટાવલી” બા. ૧ પૃ. ૧૮૦ પ્રકાશક: શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી જૈન લાયબ્રેરી-અમદાવાદ.

૨૪. “ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ” બા. ૨ લેખાંક ૬૧૩.

૨૫. “જૈનપુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહ” પૃષ્ઠ ૧૧૪.

૨૬. “ધાતુ પ્રતિમાલેખસંગ્રહ” બા. ૨ : લેખાંક ૪૭૦.

૨૭. “ ” ” ” ” ૧૦૮૬.

૨૮. આ દેવરત્નસૂરિના જીવન વિષે જુઓ: જૈન ઐતિહાસિક ગૂજર કાવ્ય સંચય” માં દેવરત્નસૂરિ કાગ” પૃ. ૧૫૦.

૨૯. જૈન ગૂજર કવિઓ: બા. ૩, અંક ૨, પૃષ્ઠ ૨૨૩૧.

૩૦. જુઓ: આ સંગ્રહનું પૃષ્ઠ ૧૨૧.

શ્રીકલ્યાણતિલક ગણિના ગુરુ જિનસમુદ્રસૂરિ સંબંધે “ખરતગચ્છપટ્ટાવલીસંગ્રહ” માં આપ્યા મુજબ—તેઓ ખરતરગચ્છના પૌત્રમા ગચ્છનાયક શ્રીજિનચંદ્રસૂરિના પટ્ટધર હતા. તેઓ બાહડમેરના રહેવાસી પારેખ ગોત્રના દેકા સાહ અને તેમની ભાર્યા દેવલદેવીના પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ સં. ૧૫૦૬માં થયો અને સં. ૧૫૨૧માં દીક્ષા લીધી. સં. ૧૫૩૦માં જેસલમેરમાં સંઘપતિ સોનપાલે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ આપવામાં આવ્યું. તેઓ સં. ૧૫૫૫માં અમદાવાદમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમના શિષ્યો પૈકી એક કલ્યાણતિલક ગણિએ આ કથાની રચના કરી. તેમની બીજી રચનાઓ કે ચરિત્ર સંબંધે બહુવિધ કથા સાધન નથી.

કથા તેરમી:

આ કથાની પ્રતિલિપિ બીકાનેરવાસી સાહિત્યપ્રેમી શ્રીઅગરચંદણ નાહટા પાસેથી બીકાનેરના બૃહદ્-જ્ઞાનભંડારની પ્રતિ નં. ૧૫ ઉપરથી કરીને મોકલેલી મળી હતી. તેમના જણાવવા મુજબ આ પ્રતિ ૧૯મી શતાબ્દમાં લખાયેલી છે. પ્રતિલિપિ તદ્દન અશુદ્ધ હતી, અને મૂળ પ્રતિ અને મળી શકી નહોતી. તેથી તેની પત્રસંખ્યા કે પુષ્પિકા વગેરે કશું બાણી શકાયું નથી.

પાટણના શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ભંડારની દા. નં. ૧૩૧ પોથી નં. ૩૬૯૮ની પત્રાંક: ૮૬ થી ૯૨ એટલે ૭ પત્રોની મળી હતી. આ પ્રતિ સં. ૧૫૨૫માં લખાઈ છે અને બીજી એ જ ભંડારના દા. નં. ૨૧૭ પોથી નં. ૧૦૧૩૧ની ૨૦ પત્રોની છે, આ પ્રતિમાં આ કથા બાલાવબોધ સાથે આપેલી છે. પણ ઉપર્યુક્ત પ્રતિલિપિ અને આ પ્રતિઓના પાઠો શુદ્ધ નહોતા તેથી પોથી નં. ૩૬૯૮ સાથે પ્રતિલિપિને મેળવીને શુદ્ધ પાઠ તૈયાર કર્યો છે. પાઠાંતરો એક યા બીજી રીતે અશુદ્ધ મળતાં હોવાથી અહીં નોંધ્યાં નથી. વળી આના પરનો બાલાવબોધ ભાષાની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી થાય એમ નહોતો તેથી આપ્યો નથી.

૧૨. શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ:

ઉપર્યુક્ત પોથી નં. ૩૬૯૮ વાળી પ્રતિની અંતે—જ્યં કયા શ્રીકાલિકાચાર્યસ્ય દેવેન્દ્રસૂરિણા ચિરચિતાં એમ લખેલું હોવાથી આ કથા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિએ રચી હોય એમ પ્રમાણિત થાય છે. દેવેન્દ્રસૂરિ ઘણા થયા છે. પરંતુ મારી ધારણા મુજબ આ દેવેન્દ્રસૂરિ તે જ હોવા જોઈએ કે જેઓ શ્રીજગન્ન્યાસૂરિના શિષ્ય હતા.

શ્રીજગન્ન્યાસૂરિના શિષ્ય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ સંબંધે શ્રીધર્મસાગરીય “તપાગચ્છપટ્ટાવલી”માંથી જે હકીકત મળે છે તેનો સારભાગ એ છે કે—શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ મહાપ્રભાવક આચાર્ય હતા. તેમણે મેવાડ-નરેશ સમરસિંહ અને તેમની માતા જયતલલા દેવીને ધર્મબોધ પમાડ્યો હતો. કહેવાય છે કે સમરસિંહ નરેશ તેમના ઉપદેશથી પોતાના રાજ્યમાં અમારિ પળાવી અને તેમની રાજમાતા જયતલલા દેવીએ ચિતોડના કિલ્લામાં શામળિયા પાર્શ્વનાથનું મંદિર બંધાવ્યું હતું.^{૩૨}

આ દેવેન્દ્રસૂરિએ શિથિલાચારીઓને ક્રિયાશુદ્ધ કરવામાં શ્રીજગન્ન્યાસૂરિ સાથે મોટો ભાગ ભજવ્યો હતો. તેમણે પોતાના ગુરુભાઈ શ્રીવિજયચંદ્રસૂરિ, જેમણે કેટલીક સાધુઆચારમાં શિથિલતા પ્રસારતી પ્રફુલ્લા કરી હતી તેથી તેમને ગચ્છ બહાર કર્યા હતા.^{૩૩}

૩૧. પ્રકાશક : પૂરણચંદણ નાહટા, કલકત્તા.

૩૨. જુઓ: શ્રીગૌરીજીવર ઝોઝાજી કૃત “રાજપુતાનેકા પ્રતિહાસ” પૃષ્ઠ ૪૦૩.

૩૩. આ વિજયચંદ્ર ગૃહસ્થાવરમાં મૂળરાતના પ્રસિદ્ધ મંત્રીવર્ગ શ્રીવસ્તુપાલના હિસાબ લખનાર પહેલા હતા. મંત્રીએ ગુનામાં આવતાં તેમને કારાગૃહમાં નાખ્યા. ખંભાતમાં વસ્તુપાલ પાસે તેમની પત્ની અને પમાદેએ તેમને કારાગૃહમાંથી મુક્ત કરાવી દીક્ષા આપાવી; અંતે અચાર્યપદ પણ તેમણે અપાવ્યું હતું. જગન્ન્યાસૂરિ અને દેવકાદ્રમણિના સ્વર્ગસ્થ

Fig. 8

चित्र ८

"Aho Shrutgyanam"

चित्र १० Fig. 10

चित्र ९ Fig. 9

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિએ રચેલા અંથો પૈકી “આદ્ધિનકૃત્ય-સવૃત્તિ; સિદ્ધપંચાશિકા-સવૃત્તિ, પંચનવ્યકર્મ-અંથ-સટીક, ધર્મરત્નપ્રકરણ-બૃહદ્વૃત્તિ, ચૈત્યવંદનાદિભાષ્યત્રય, વંદારવૃત્તિ, સુદર્શનચરિત્ર, અંદ્રદંડિકા, ‘ચત્તારિ અહુદસ’ આથાવિવરણ, ‘સિરિઉસહવદ્ધમાણુ’ પ્રમુખ સ્તવન ” વગેરે રચનાઓ ઉપલબ્ધ થાય છે.

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૩૨૭માં માળવા દેશમાં સ્વર્ગસ્થિ થયા હતા.

આ ઉપરથી આ કથા-કૃતિ એ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિની હોય તો તે લગભગ તેરમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં કે ચૌદમા સૈકાની શરૂઆતમાં તેમણે આ કથા રચી હશે એમ માની શકાય.

કથા ચૌદમી:

આ કથા એક માત્ર તાકપત્રીય પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના ભંડારમાં લગભગ ત્રણેક તાક-પત્રીય પોથીઓ છે, તેમાંની એક છે. એ ભંડારની અંતર્ગત B નંબરના ભંડારમાં આ પોથી રાખવામાં આવી છે. આ પ્રતિનાં પત્રાંક: ૧૦૭ થી ૧૨૦ એટલે ૧૪ પત્રો છે. પ્રતિની સ્થિતિ અને લ્પિ સારાં છે. તેનું માપ ૧૩×૨ છે, પણ બધાં પત્રો એકસરખાં નથી, આ પ્રતિ ઉપરથી આ કથાની નકલ કરી લીધી હતી.

આ પોથીની અંતે આપેલી પ્રશસ્તિ પછી લેખનસંવત આપ્યો છે પણ તેના અંક સ્પષ્ટ નથી. મને લાગે છે કે, આ અંક સં. ૧૪૦૨નો હશે. પોથીની સ્થિતિ ઉપરથી પણ એ જ સમયની હોવાનું જણાય છે. પ્રશસ્તિ વગેરે કથાલેખકથી ખીજા અક્ષરોમાં લખાયેલી છે. એટલે કથા કંઈક તે પહેલાં લખાયેલ હોવી જોઈએ.

૧૩. શ્રીરામભદ્રસૂરિ:

આ કથાની અંતે કથાકારે પોતાનો પરિચય નીચે મુજબ આપ્યો છે—

વાલ્મીકીદેવસૂરીણાં, ગણ્ઠવ્યોમૈકમાસ્કર: ।

સૈદ્ધાન્તિકશિરોરત્નં, ધ્રીજયપ્રભસૂરય: ॥૨૨૩॥

સ્વરૂપધીરપિ તચ્છિલ્લ્ય:, સિદ્ધસારસ્વત: સ્વત: ।

રામભદ્ર: કયામેતાં, રચયામાસ સાન્નુતામ્ ॥૨૨૮॥

આ નોંધ ઉપરથી આ કથાના કર્તા અને તેમની ગુરુ-પરંપરાની માહિતી મળે છે. આ શ્રીરામભદ્ર-સૂરિ, પ્રસિદ્ધ વાલ્મીકી દેવસૂરિના શિષ્ય શ્રીજયપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા. આ શ્રીરામભદ્ર-સૂરિએ “પ્રયુદ્ધ-રોહિણેયમ્” નામના છ-અંકી નાટક-અંથની રચના કરી છે, તે ઉપલબ્ધ છે. આ નાટક ચાહમાન રાબ સમરસિંહના આભૂષણરૂપ શ્રેષ્ઠી યશોવીર અને તેમના ભાઈ અજયપાલે બંધાવેલા બલોરના આદીશ્વર-ચત્યમાં યાત્રોત્સવ પ્રસંગે લખવાયું હતું. શ્રીરામભદ્રે તેમાં યશોવીરની ખૂબ પ્રશંસા કરી છે.^{૩૪}

થયા પછી દેવેન્દ્રસૂરિ માલવામાં વિચરતા હતા અને વિજયચંદ્ર ખંભાતમાં હતા. દેવેન્દ્રસૂરિને ખંભાત ભોલાવવામાં આવ્યા. તેઓ કારણવશ તે સમયે આવી ન શક્યા. સ્વંભતીર્થમાં ઓસરે વિજયચંદ્રને ગણધરપદે રચાયા તેથી બંને વચ્ચે મત-ભેદ થયો. તે પછી દેવેન્દ્રસૂરિ ખંભાત આવ્યા અને લઘુ પૌષાળમાં જીતયા તેથી હેમકલશ આદિ સાધુઓએ વિજયચંદ્રના સમુદાયને વૃદ્ધ પૌષાલિક કલો અને દેવેન્દ્રસૂરિના સમુદાયને લઘુ પૌષાલિક. એ પ્રમાણે બંને ખ્યાતિમાં આવ્યા. જુઓ ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ ભા. ૨ પૃ. ૭૩૧માં આપેલા “વૃદ્ધ પૌષાલિક તપાગ્ન્યપદ્માવલી” આ પદ્માવલીમાં વિજયચંદ્રને પદ્ધર કલા છે કારણ કે જૂના પદ્માવલીમાં ૩૮મા સર્વદેવસૂરિ છે. પછી આ પદ્માવલીમાં ૨૯મા ધનેશ્વરસૂરિ, ૪૦મા જુવનચંદ્રસૂરિ, ૪૧મા દેવભદ્રસૂરિ અને ૪૨મા જગન્નયંદ્રસૂરિ છે. આ વિજયચંદ્રે મોટા ઉપાશ્રયમાં એકી સાથે ધણાં ચોમાસા ગાળ્યા અને કલક આચારમાં થોડાં ધણાં શિશ્ય ભાગ દાખલ કર્યા “જુઓ જૈન સાહિત્યનો સક્ષિપ્ત પ્રતિકાસ” પૃ. ૪૦૦, પાના ૫૭૭.

૩૪. પ્રસ્તુત નાટકની શરૂઆતમાં જ આ વિષેનો ઉલ્લેખ છે—

સૂત્રધાર:—શ્રીચાહમાનાસમાનલક્ષ્મીપતિષ્ટુલ્લક્ષ:સ્થલકૌસ્તુભાયમાનનિષ્પમાનગુણગણપ્રકર્ષો શ્રીજૈનશાસનસમમ્બુક્તિવિહિતાષ્વત્સવ્રવ-લ્લોત્કર્ષો પ્રોદ્ધામદાનવૈભવોદ્રવિષ્ણુકીર્તિકેતકોપ્રભલપરિમલોક્ષસવાસિતાદોલદિગન્તરાલો કિં વેત્સિ શ્રીમયશોવીર-શ્રીબજયપાલો!

યૌ મારુતી વિચકિલોજ્જવલપુષ્પવન્તો, શ્રીપાર્શ્વચન્દ્રકુલપુષ્કરપુષ્પવન્તો ।

રાજપ્રિયૌ સ્વતતસર્વજનીનચિત્તૌ, કસ્તૌ ન વેત્સિ મુવનામ્મુતકૃતચિત્તૌ ॥

આ યથોચીર, ભાંડાગારિક પાસુનો પુત્ર હતો, જેણે સં. ૧૨૪૨માં મંદિરનો ઉદ્ધાર કર્યાની હકીકત બહોરના એક શિલાલેખમાં અંકાયેલી છે.^{૩૫} આ ઉપરથી આ કૃતિ લગભગ તેરમા સૈકામાં રચાઈ એમ નિર્ણય થાય છે.

આ સમભદ્રસૂરિના શિષ્યો પૈકી પં. મહીચંદ્રનું નામ સં. ૧૩૮૧માં “ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર”ની પુસ્તિકા લખનારા તરીકે મળી આવે છે.^{૩૬}

આ સિવાય આ કથાકાર સંબંધે વિશેષ માહિતી મળી શકતી નથી.

કથા પંદરમી:

આ કથાના સંપાદનમાં મેં D A P સંજ્ઞાવાળી ત્રણ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાંથી D અને A સંજ્ઞાવાળી બે પ્રતિઓ અમદાવાદના હેલાના ઉપાશ્રયના ભંડારમાંથી મળી હતી, પણ તેના ઉપર નંબર નહોતા. D પ્રતિ ૩ પત્રોની છે અને સં. ૧૬૧૨માં લખાઈ છે. તેનું માપ ૧૦ x ૪ છે. તેની લિપિ સારી છે. કેટલાક પાઠો શુદ્ધ નથી. આ પ્રતિ ઉપરથી નકલ કરી લેવામાં આવી હતી.

A પ્રતિ બે પત્રની છે અને લગભગ પંદરમા સૈકામાં લખાઈ હોય એમ લાગે છે. તેનું માપ ૧૦૫ x ૪૫ છે. આ પ્રતિ પ્રાયઃ અશુદ્ધ છે અને લિપિ સારી છે.

P સંજ્ઞાવાળી તાડપત્રીય પ્રતિ પાટણના શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ભંડારમાંના ઠા. નં. ૬૩૦ અને પોથી નં. ૭૪ ની છે. તેનાં પત્રાંક: ૧૧૪ થી ૧૨૩ એટલે ૮ પત્રો છે. તેમાંથી ૧૧૫ સું પત્ર ચૂમ થયેલું છે. કેટલોક અશુદ્ધિઓ હોવા છતાં લિપિ સારી છે. તેનું માપ ૧૪ x ૨ છે. સં. ૧૩૪૪ લગભગમાં (આમાં ૪૪ નો અંક સ્પષ્ટ નથી) લખાયેલી હોવાની તેની અંતે પુષ્ટિકા આ સંપ્રદાના પૃષ્ઠ ૧૪૨ ઉપર આપી છે.

૧૪. શ્રીવિનયચંદ્રસૂરિ:

આ કથાના કર્તાએ જ કથાની અંતે પોતાનો પરિચય આ રીતે આપ્યો છે:—

શ્રીરત્નસિંહસૂરોણામન્તેવાલી કથામિમામ્ ।

લક્ષ્મી વિનયચંદ્રાચાર્યઃ, સંક્ષિપ્તરુચિહેતવે ॥૮૮॥

આ નોંધ ઉપરથી શ્રીરત્નસિંહસૂરિના શિષ્ય શ્રીવિનયચંદ્રસૂરિએ આ કથા સંક્ષેપમાં રચ્યાની માહિતી સાંપડે છે.

આ આચાર્યે “પર્યુષણા કલ્પ” ઉપર સં. ૧૩૨૫માં નિરુક્ત લખ્યું છે અને આ કથાની ઉપર્યુક્ત P સંજ્ઞક મળેલી તાડપત્રીય પોથી સં. ૧૩૪૪માં લખાયાની પુષ્ટિકા છે તે ઉપરથી પણ આ કથાકાર ચૌદમી શતાબ્દિમાં થયાનું પૂરવાર થાય છે.

આ સૂરિની ઘીલ કથાનાઓ પૈકી “દીપાલિકાકલ્પ” અને જૂની વૃજરાતીમાં રચેલી “નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા” તેમજ “આનંદસંધિ” વગેરે કૃતિઓ વળે છે. વળી “ઉપદેશકથાનકકલ્પ”ના કર્તા તરીકે તેની અંતે “રત્નસિંહસૂરિસમીપ્ત” એટલે જ માત્ર ઉલ્લેખ હોવાથી સંભવતઃ આ કૃતિ પણ આ વિનયચંદ્રસૂરિની હોય.

આ શ્રીવિનયચંદ્રસૂરિ, લોકમાં ખૂબ પ્રતિષ્ઠા પામ્યા હતા. તેઓ ‘સૈદ્ધાંતિક’ પદવીના ધારક હતા. અને તેમની મૂર્તિ પાટણમાં વાસુપૂજ્યની ખડકીમાં આવેલા શ્રીવાસુપૂજ્ય મંદિરમાં મૂકેલી છે. એ ઉપરથી પણ તેમની લોક-માનીતતાનો પુરાવો મળે છે. શ્રીશુભચંદ્રસૂરિએ સં. ૧૩૭૩માં તેમની મૂર્તિ કરાવીને પ્રતિષ્ઠિત કર્યાનો તેના ઉપર લેખ છે.^{૩૭}

૩૫ “પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ” ભા. ૨ નો લેખાંક: ૩૫૨. પ્રકાશક: આત્માનંદ જૈન સભા—ભાવનગર.

૩૬. “જૈનપુસ્તકપ્રચારિતસંગ્રહ” ભા. ૧, પૃષ્ઠ ૧૫૦. પ્રકાશક: સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા.

૩૭. “પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ” ભા. ૨, લેખાંક: ૫૨૮.

આ સિવાય તેમના જીવન વિષે ખીજી માહિતી મળી શકી નથી.

તેમના ગુરુ શ્રીરત્નસિંહસૂરિ મહાપ્રભાવિક આચાર્ય હતા; એમ તેમના વિષે પદ્માવલીઓમાં નોંધાયેલી કેટલીક હકીકત પરથી જણાય છે.^{૩૮}

કથા સ્તોત્રમી:

આ કથાના સંપાદનમાં મેં C H P સંજ્ઞાવાળી ત્રણ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાંથી C સંજ્ઞક પ્રતિ અંભાતના શાંતિનાથ ભંડારના દા. નં. ૧૧૨ ની છે. તેનાં પત્રાંક: ૧૫૮ થી ૧૬૬ એટલે ૬ પત્રો છે. તેની અંતે આપેલી પ્રશસ્તિ ઉપરથી તે સં. ૧૩૬૫ માં લખાઈ છે અને સં. ૧૩૭૮ માં તેની વાચના થઈ હતી; એમ માલમ પડે છે. આ પ્રતિની ક્ષિપિ અને પાઠો શુદ્ધ નથી. આ આદર્શ ઉપરથી મેં નકલ કરી લીધી હતી.

ખીજી H સંજ્ઞક પ્રતિ યાટજીના શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ભંડારના દા. નં. ૪૬ પોથી નં. ૮૭૭ ની ૪ પત્રોની મળી હતી. અને ત્રીજી P સંજ્ઞક પ્રતિ તેજ ભંડારના દા. નં. ૧૮ પોથી નં. ૨૮૬ ની પત્રાંક: ૮૧ થી ૮૬ એટલે ૬ પત્રોની મળી હતી. આ બંને પ્રતિઓના પાઠો એકંદરે શુદ્ધ છે અને તેનાં પાઠાંતરો મેં નોંધ્યાં છે.

૧૫. શ્રીમહેશ્વરસૂરિ:

આ કથાની અંતિમ નોંધમાં કથાના કર્તા અને તેમના ગમ્મલ વિષે નીચે મુજબની હકીકત મળી આવે છે.

इति पल्लोषालगच्छे महेश्वरसूरिभिर्विरचिता कालिकाचार्यकथासमाप्ता ॥

આ કથાના કર્તા પદ્મીવાલગચ્છના^{૩૯} શ્રીમહેશ્વરસૂરિ છે. આ કથાની પ્રતિ સં. ૧૩૬૫ માં લખાયેલી છે તેથી તે પહેલાં આ સૂરિ થયા છે એમાં શક નથી પરંતુ એમના જીવન અને વિદ્યાભાનતાના કાળ વિષે કશી હકીકત ક્યાંઈથી મળતી નથી. પદ્મીવાલગચ્છની પદ્માવલીમાં ૪૮મી પાઠે થયેલા શ્રીમહેશ્વરસૂરિનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૨૭૪ માં થયાની નોંધ મળે છે,^{૪૦} તે આ સૂરિ હોવાનો વિશેષ સંભવ છે.

કથા સત્તરમી:

આ કથા “સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા” થી પ્રકાશિત થયેલા “પ્રભાવકચરિત” નામના ગ્રંથમાંથી લીધી છે.

૧૬. શ્રીપ્રભાચંદ્રસૂરિ:

શ્રીપ્રભાચંદ્રસૂરિએ “પ્રભાવકચરિત” નામનો ૨૨ જૈન પ્રભાવક આચાર્યોની ઇતિહાસ-કથાને વર્ણવતો તેમજ પ્રસંગવશ કેટલીક ભારતીય ઐતિહાસિક ઘટનાઓનું સૂચન આલેખતો ગ્રંથ સં. ૧૩૩૪ માં રચ્યો છે. આ ગ્રંથની અંતે તેમણે ૨૪ સ્લોકોમાં પોતાની પરંપરાના પૂર્વાચાર્યોની હકીકત નોંધતી પ્રશસ્તિ પણ આપી છે, જે આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૧૫૬ ઉપર આપેલી છે.

ભાવનગરની આત્માનંદ જૈન સલા તરફથી પ્રકાશિત થયેલા તેના અનુવાદનો પ્રસ્તાવનામાં ઇતિહાસવિદ્ પં. કલ્યાણવિજયજી મહારાજે આ ગ્રંથકાર સંગ્રહે જે હકીકત નોંધી છે, તેમાંનો ગ્રંથકાર પૂરતો ભાગ અહીં ઉધ્ધૃત કરે છું.

“શ્રીપ્રભાચંદ્રસૂરિએ આપેલી વિસ્તૃત પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે કે, તેઓ ચંદ્રકુળમાંથી પ્રમટેલ રાજગચ્છના આચાર્ય શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા. પ્રભાચંદ્રના કહેવા પ્રમાણે પ્રધુનસૂરિની પાસે ત્રિભુવનગિરિના સ્વામી કર્દમ રાજાએ દીક્ષા લીધી અને તે ધનેશ્વરસૂરિ નામના આચાર્ય ગમ્મલપતિ તરીકે

૩૮ ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ ભા. ૨ પૃષ્ઠ ૭૩૮ થી ૭૪૦ અને એજ પુસ્તકનો ભાગ ત્રીજો, ખંડ બીજો પૃષ્ઠ ૨૨૬૩.

૩૯. પદ્મીવાલ જ્ઞાતિ ‘પદ્મી’ એટલે જોધપુર રાજ્યમાં આવેલા ‘પાલી’ ગામમાંથી ઉત્પન્ન થઈ હોય એમ લાગે છે. પદ્મીવાલગચ્છની ઉત્પત્તિ પદ્મીવાલો તેના વિશેષ અનુયાયીઓ હતા તેથી થઈ કે બીજી રીતે અને તે ક્યાં થઈ એ સોધનીય છે. જુઓ “જૈન ગૂર્જર કવિઓ” ભા. ૩, ખંડ ૨ પૃષ્ઠ ૨૨૪૬.

૪૦. “જૈન ગૂર્જર કવિઓ” ભાગ ૩ ખંડ ૨ પૃષ્ઠ ૨૨૪૫.

સૂરિએ પ્રસ્તુત અંથનું સંશોધન માત્ર જ નહિ કર્યું હોય, પણ પ્રભાવદ્રને સાહિત્યનો અભ્યાસ કરાવીને કવિ બનાવનાર પણ પ્રધુનસૂરિ જ હોય તેમ લાગે છે અને એ જ સબબથી પ્રભાવદ્રે પોતાને તેમના શિષ્ય તરીકે ઉલ્લેખ્યા હશે.

“અંથકારે પોતાનો પ્રસ્તુત અંથમાં જે પરિચય આપ્યો છે તેનો સાર ઉપર પ્રમાણે છે; એથી વધારે આપણે એમના સંબંધમાં બાણતા નથી, અને “પ્રભાવકવચિત્ર” ઉપરાંત બીજો પણ કોઈ અંથ પ્રસ્તુત અંથકારે બનાવ્યો હશે કે કેમ તે કહી શકાય તેમ નથી; કેમકે પ્રસ્તુત અંથ અને એમાં આપેલ પરિચય સિવાય પ્રભાવદ્રના સંબંધમાં વિશેષ હકીકત અમારા જોવા કે બાણવામાં આવી નથી, પણ પ્રસ્તુત અંથની લેખનશૈલી અને કેટલાક શબ્દપ્રયોગો ઉપરથી જણાય છે કે, “પ્રભાવકવચિત્ર” એ પ્રભાવદ્રસૂરિની જીવાન અવસ્થાની કૃતિ છે અને આ કૃતિ એમને યોગ્ય અંથકાર અને કવિ તરીકે પૂરવાર કરી આપે છે, તેથી આપણે એમની બીજી કૃતિઓની આશા તો અવશ્ય રાખીએ જ. જો આ અંથકારે લાંબી ઉંમર જોગવી હશે તો એ ઉપરાંત બીજા પણ કેટલાક અંથો બનાવ્યા જ હશે, પણ એમનો ખોજો કોઈપણ અંથ દક્ષિણોચ્ચર ન થવાથી એ વિષયમાં કંઈપણ નિશ્ચિત કહી શકાય તેમ નથી.

“પ્રસ્તુત અંથ રચાઇને વિક્રમ સવત્ ૧૩૩૪ ના ચૈત્ર સુદિ ૭ શુક્રવાર અને પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં સંપૂર્ણ થયો હતો; એમ અંથના અંતમાં કતાએ જ જણાવ્યું છે એટલે એ વિષયમાં બિહાપોહ કરવાની જરૂર નથી.”

કથા અહારમી:

આ કથાના સંપાદનમાં મેં P L S સંજ્ઞાવાળી ત્રણ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. P સંજ્ઞક તાડપત્રીય પ્રતિ પાટણના વાડીપાર્શ્વનાથ ભંડારના દા. નં. ૧૩૩ અને પોથી નં. ૧૬૪ની છે. આ પોથીમાં કાલિકાચાર્યની બે કથાઓ સાથે આપેલી છે. એક કથા નામેળ ધરાવાસં પદથી શરૂ થતી મલધારી શ્રીકેમવંદ્રસૂરિની છે અને બીજી પ્રસ્તુત ઘોરવાક્યાનુમનમ્ પદથી શરૂ થતી કથા છે. પ્રથમની કથાનાં પત્રાંક: ૧૦૮ થી ૧૧૮ એટલે ૬ પત્રો છે જ્યારે બીજી કથા પત્રાંક: ૧ થી ૫ પત્રોની છે. પ્રતિનું માપ ૧૪ x ૨૧ છે. બીજી પોથીનાં પત્રો આસપાસથી ખૂબ તૂટેલાં છે. અંતિમ પત્રમાં કાલિકાચાર્યની સ્તુતિરૂપે ૬ પદો આપેલાં છે.^{૪૨} આ પદો ખૂબ અશુદ્ધ સંસ્કૃત ભાષામાં છે. તેના અક્ષરો શાહી અને હાથથી ખૂબ જુસાઈ ગયા છે, તેથી બરાબર વંચાતા નથી. આ પ્રતિ ઉપરથી મેં નકલ કરી લીધી હતી.

૪૨. સામ્બોમસાપળ્યાર્જી(શુર્જ)દે, યથા કાલવશંવદ: ।

નિશ્ચય: જ મવસ્વામી, કુરે (ક્તો) નૃપતિપાસન: ॥૧॥

રાજા(ક): વાલ્મય—

શુદ્ધર્ષણિ ય: પ્રેતપતિ મોજયિતા ચિરમ ।

નિ:શબ્દ: શકશાકેન, સૈષ વજ્જવ્ય(ચિ)નીપતિ: ॥૨॥

કસ્ત્વં વા કસ્ય સેવન્વી, કિમિદ્દાગમકારણમ્ ।

કેનશ્ચે (વા) પ્રેષિત: કિં વા, કાર્યં કાર્યમુદીર્ય ॥ ૩ ॥

અમાલવેશં શુવનં વિષાતું, યસ્થાવતારં વિદવે વિષાતા ।

તસ્યારિત્પૂલકુલાન્તકસ્વ, જાનીંહિ દૂતં કિલ કાલસેનમ્ ॥ ૪ ॥

કૃપાકૃપાણેન તેન સા(સ:), નિસ્તુણ: (સપ:) કરૈર્ગતસ્તપસ્વિન(ના)મ્ ।

તન્નિતાન્તરણકર્મકાતરં, કિં મુષા સ્વસિ રે મદમત: ॥ ૫ ॥

યસ્તીશ્રતીશ્રવતપસાડશિનોડપિ, યો વૈરિવારચિનિવારણક્ષમ: ।

વૈરિસિંહસનયસ્તમપ્યરિલ્લં, નૃપાપસદમાવજીમ્ણ: ॥ ૬ ॥

જલજ્વમૂવકતરજ્જરજ્જતજ્જરોદ્ધૈ રેણુમિરીક્ષ્ય સેના ।

સ્થલીસ્રવહયાલ્લવન્તિવેશં, દુર્ગં ન તાવન્મનસિ પ્રતીત: ॥ ૭ ॥

બીજી L સંહક પ્રતિ લીંબડીના આજુબંજી કથ્યાજી પુસ્તક બંડારની પત્રાંક: ૬૨ થી ૬૬ એટલે પાંચ પત્રોનો છે. આ પ્રતિ ખૂબ અચૂક હતી તેની અંતે નીચે યુજ્ય પુષ્પિકા આપેલી છે—

હતિ કીકાલિકાચાર્યકથા સમાપ્તા ॥ નૂતનપુરમજ્યે શ્રીજાદિગાવમસાવાત્ સં. ૧૭૧૮ ના વર્ષે ॥

આ નોંધ ઉપરથી આ પ્રતિ સં. ૧૭૬૮ માં લખાયાનું બાણુવા મળે છે.

ત્રીજી S સંહક પ્રતિ આગમોદ્ધારક આચાર્યશ્રી સાગરાનંદસૂરિજીએ સંપાદિત કરેલા “કલ્પસૂત્ર” અને તેની અંતે બે કાલકાચાર્ય કથાઓ પણ પ્રગટ કરેલી છે, જેમાંની એક આ કથા છે અને બીજી શ્રીજિનદેવસૂરિ રચિત કથા (જેનો પરિચય ઓગણીસમી કથામાં આગળ આપવામાં આવશે) છે. તે શેઠ દેવજીંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ-સૂરતની સંસ્થા તરફથી સચિત્ર પ્રકાશિત થયેલ છે. L અને S સંહક અને પ્રતિઓમાંથી પાઠાંતરો નોંધ્યાં છે. શ્રીસાગરાનંદસૂરિજીએ સંપાદિત કરેલી આ કથામાં કેટલાક સંદિગ્ધ પાઠો તેમજે કૌંસમાં આવી મુદ્ધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે પરંતુ પાટલજી મળેલી P સંહક પ્રતિ સાથે મેળવતાં એ કાલ્પનિક પાઠો મુદ્ધારવાની જરૂર રહેતી નથી.

આ કથાના કર્તાનું નામ કોઈ પ્રતિમાંથી ઉપલબ્ધ થતું નથી. આ કથાની પ્રતિઓ ઘણી મળતી હોવાથી આ કથા ખૂબ પ્રચારમાં આવી હોય એમ લાગે છે. તેના ઉપર મળી આવતો બાલાવબોધ પણ આ હકીકતનું સમર્થન કરે છે.

કથા અદ્ધારશ્રીના બાલાવબોધની પ્રતિ:

આ પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયના બંડારમાંની છે. તેનાં ૧૬ પત્રો છે. તેનું માપ ૧૨મજા છે. પ્રતિમાં ઉપેર્ષના ડાઘ લાખ્યા છે છતાં તેની સ્થિતિ સારી છે.

૧૭. પં. શ્રીહીરરત્ન:

આ કથાની અંતે ‘વંદે હીરરત્ન’ એ પ્રકારે નામ નોંધ્યું છે. આ હીરરત્ન તપાગચ્છની રત્નશાખાના હતા. તેમનો પરિચય આપણને પદ્માવલીઓમાંથી નીચે પ્રમાણે મળી આવે છે.

“સીથા ગામના ઝોસવાલ પિતા જસવીર, માતા ખીમારે, પુત્રનામ હીરકુમાર. તેમનો જન્મ ૧૬૨૦માં થયે હતો. તેમજે સં. ૧૬૩૭માં અમદાવાદમાં શિક્ષા લીધી. વાચકપદ સં. ૧૬૫૭ મળ્યું અને વ્યાચાર્ય-પદ શ્રીપુર (અમદાવાદ)માં શ્રેષ્ઠી પાસવીર અને તેમની કાર્યા કાઠિમહે આવિકાએ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક સં. ૧૬૬૧ માં આપવામાં આવ્યું. ગુરુ (રત્નવિજયજી)ના સ્વર્ગવાસ પછી અમદાવાદમાં જુદો ઊત્પારે સ્થાપ્યો. પાલકીમાં વાછડા શાહની વારમાં, કાચંકા, સૂર્યપુર, ઝીંજુવાડા, હલવક, સીથા, ખંભાલિયા, દસાકા, અમરાવતી વગેરેમાં પોતાના ઉપાશ્રયો કરાવ્યા. એકામાં પોવાળક્ષેત્ર બનાવ્યું. તેમનો સં. ૧૭૧૫ ના આવજી સુદિ ૧૪-૧૫ સોમવારે સ્વર્ગવાસ થયો. તેમની સ્થાપના શ્રીપુર-અમદાવાદની આજખાન—અસારવાની વાડીમાં છે.”૪૩

૨૨ | જાહિ સ્વરિતમપસર સ્માપતીનાં ન ર્હો,

વચ્ચો વચ્ચોડસુ કોવો મમ કમમસમાસ્વયધિવામિદમીમ (?)

નિર્વાતોડઈ પ્રજ્ઞા મવતુ ન વસુવા દેવતા કાલકાડકિ,

કિલ્લવામામિકેરી(ર) ફલધમ.....તષ્છીર્ષપૂલ્યાજુનૈવ (?) ॥ ૮ ॥

૨૨ | સંપ્રામણ્ણાઃ શુક્લ મુજસુતો મીલ્લેષ્વોડપિ મીમૈ—

મ્મજ્જૈરૈષ...મ્મપુતિવિશવસોમાવત્કઃ સ્વમર્ણુ(?) !

દુતઃ કિ માખ્ષેડસો મુવનતલમિદં કમ્પચ્ચ સૈન્યવ(ક)ન્તૈ;

જાદોપં સૂરિતાગાદહિતમ્મગરો કામ્પકઃ કાલકાન્તઃ ॥ ૧ ॥

P સંહક તાલપત્રોપ પ્રતિની અંતે બે પત્રમાં આ પછી નોંધેલાં છે, તે અહીં મૂક્યાં છે.

૪૩ “નૈન મૂર્તેર કવિઓ” બા. ૩, ખં. ૨, પૃષ્ઠ ૨૨૯૦

અંતિમ નોંધ ઉપરથી પં. હીરરત્ન આ બાહાવબોધના કર્તા હતા કે માત્ર લિપિ કર્તા હતા, તેનો બોધ થતો નથી.

બાહાવબોધની ભાષા જોતાં તે સોળમા સૈકાના પૂર્વાર્ધની લાગે છે. તત્કાલીન ગુજરાતી ભાષાના સુંદર મઘના નમૂનો તરીકે ઓળખાવી શકાય. આથી આ બાહાવબોધ આપવાની લાલચ હું રોકી શક્યો નથી. આ કૃતિમાં મૂળ કરતાં અનુવાદમાં ભાવાર્થનો આશ્રય લીધો છે અને રચનામાં અને તેટલી સ્વતંત્રતા લઈને અખંડ કથા જેવો રસ વહેતો રાખ્યો છે.

આ હકીકત પં. હીરરત્ન આ બાહાવબોધના કર્તા નહિ પણ માત્ર લિપિકર્તા હોય એમ સંભવે.

કથા ઓગણીશમી :

આ કથા આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રીસાગરાનંદસૂરિજીએ સંપાદિત કરી પ્રકાશિત કરેલી પૂર્વોક્ત અદ્ધારમી કથાની 5 સંસ્કૃત પ્રતિની સાથે જ ડૉ. લા. પુ. ડૉ. સુરત તરફથી પ્રકાશિત થયેલી છે. તેમાંથી નકલ કરીને અહીં આપવામાં આવી છે.

૧૮. શ્રીજિનદેવસૂરિ :

આ કથાના કર્તા શ્રીજિનદેવસૂરિ છે. આ કથાની અંતે તેઓ પોતાનો પરિચય આ રીતે આપે છે—

શ્રીજિનમમસૂરીન્ને, સ્વાકૂપર્વકુલાકિતઃ ।

જમન્થેતાં કથાં શ્રીમજ્જિનદેવમુનીશ્વરઃ ॥

આ નોંધ ઉપરથી તેઓ દિલ્હીના પાતશાહ મહમ્મદ તુઘલક (રાજત્વકાળ સં. ૧૩૮૧ થી ૧૪૦૭)ના પ્રતિબોધક મહાપ્રભાવશાળી શ્રીજિનપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા. એટલું જ નહિ સ્વાકૂપર્વકુલાકિતઃના વિશેષણથી જણાય છે કે, તેમના પ્રિય શિષ્યોમાંના એક અને મુખ્ય પટ્ટધર હતા.

“શાહ મહમ્મદ તુઘલકે વિ. સં. ૧૩૮૫માં શ્રીજિનપ્રભસૂરિનું સ્વાગત—સન્માન કર્યું” ત્યારે બીજા હાથી પર તેમને બિરાજમાન કરવામાં આવ્યા હતા. શ્રીજિનપ્રભસૂરિએ દિલ્હીથી મહારાષ્ટ્ર મંડલ તરફ પ્રયાણ કર્યું” ત્યારે પાતશાહની વિનતિથી પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે ચોંદ સાધુઓ સાથે શ્રીજિનદેવસૂરિને દિલ્હી મંડલમાં પાતશાહ પાસે મૂકી ગયા હતા. સં. ૧૩૮૬માં પાતશાહના આમંત્રણથી શ્રીજિનપ્રભસૂરિ દેવગિરિથી ફરી દિલ્હી તરફ આવતા હતા ત્યારે માર્ગમાં અક્ષાવપુર ડુર્ગમાં તેમના સાર્થિકોને અસહિષ્ણુ મ્લેચ્છોદ્ધારા સતામણી યથા, ત્યારે સમાચાર મળતાં સુલતાનને વિહ્વલિ કરી, તે ઉપદ્રવ દૂર કરાવનાર પણ શ્રીજિનદેવસૂરિ હતા. આ હકીકતો ઉપરથી મહમ્મદ તુઘલક દિલ્હીધરના શાહી ક્વબ્બારમાં શ્રીજિનદેવસૂરિનું પણ ઊંચું બોરવબરું” સ્થાન હતું. ”૪૫

કથા વીશમી :

આ કથાની એક માત્ર પ્રતિ શ્રીચારાભાઈ નવાબના સંગ્રહમાંથી મળી હતી. તેનાં પત્રાંક: ૧૦૫ થી ૧૧૪ એટલે ૧૧ પત્રો છે. એની લિપિ સુંદર અને શુદ્ધ છે. આમાં પાંચ સુંદર ચિત્રો છે. આ પ્રતિ હમબગ પંદરમી શતાબ્દમાં લખાયેલી જણાય છે. આ આદર્શ ઉપરથી નકલ કરી લેવામાં આવી હતી.

૧૯. શ્રીમાણિક્યસૂરિ :

આ પ્રતિની અંતિમ પૂર્ણાકૃતિમાં આ રીતે જણાવેલું છે—

इति माणिक्यसूरिचिरचिन्ता काविकाचार्यकथा—

૪૪. શ્રીજિનપ્રભસૂરિના જીવનચરિત્ર વિષયમાં વિસ્તારથી જ્ઞાણવા માટે જુઓ: પં. શ્રીલાલચંદ લખવાન માંધીકૃત “જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ” નામનું પુસ્તક તેમજ “મંત્રાધિરાજ ચિંતામણિ—જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ” ભા. ૨ની પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૪૪ થી પર.

૪૫. “જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ” પૃષ્ઠ ૧૫૪-૧૫૫. પ્રકાશક: શ્રીજિનહરિસાગરસૂરિ જ્ઞાનભંડાર, બોહાવટ (મારવાડ).

આ નોંધ ઉપરથી આ કથાના કર્તા શ્રીમાણિક્યસૂરિ છે, એટલું જ માત્ર જણાય છે પણ આ માણિક્યસૂરિ ક્યારે થયા અને કેના શિષ્ય હતા એ સંબંધી આ કથામાંથી કે બીજેથી પણ કંઈ જાણવાનું સાધન મળતું નથી. શ્રીમાણિક્યસૂરિ વણ્યા થયા છે અને માણિક્યચંદ્ર કે માણિક્યસુંદર નામના આચાર્યો પણ કેટલેક સ્થળે માણિક્યસૂરિના નામથી ઉલ્લેખાયા છે આથી કયા માણિક્યસૂરિએ આ કથાની રચના કરી એ શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે. આ નામના કયેલા આચાર્યોનું ટૂંકું અવલોકન કરી લઈએ.

એક રાજગૃહના શ્રીમાણિક્યચંદ્રસૂરિ, જેઓ સાગરચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા, તેમણે સં. ૧૨૭૬માં પાર્શ્વનાથ ચરિત્રની રચના કરી છે. તેમણે જ સં. ૧૨૪૬ અથવા ૧૨૬૬માં મસ્મટ કૃત “કાવ્યપ્રકાશ” પર “કાવ્યપ્રકાશ સંકેત” નામની ટીકા રચી છે; જે ટીકા તે અંથ ઉપર પહેલામાં પહેલી છે.^{૪૯}

બીજા માણિક્યસૂરિ, જેમણે “શકુનસારોદ્ધાર” નામનો અંથ સં. ૧૩૦૮માં રચ્યો છે.^{૫૦}

ત્રીજા માણિક્યસૂરિ સં. ૧૩૮૪ માં શ્રીઅન્જિતપ્રભસૂરિએ રચેલા “શાંતિનાથ ચરિત્ર” ની પુષ્પિકામાં ઉલ્લેખાયેલા બૃહદ્ગૃહના શ્રીવાહીદેવસૂરિના શિષ્ય વિજયચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા.^{૫૧} પ્રાકૃતમાં રચાયેલા “કલાવતી ચરિત્ર”ની પુષ્પિકામાં પણ આ જ માણિક્યસૂરિનું નામ ઉલ્લેખાયેલું મળે છે.^{૫૨}

ચોથા માણિક્યસુંદર ગણિ, જેઓ વૃદ્ધ તપાગૃહના શ્રીરત્નસિંહસૂરિના શિષ્ય હતા. તેમણે મલધારી હેમચંદ્રસૂરિ કૃત “ભવભાવના” ઉપર સં. ૧૫૦૧ માં બાલાવબોધની રચના કરી છે.^{૫૩}

પાંચમા માણિક્યસુંદરસૂરિ, જેઓ ખરતરગૃહીય શ્રીજયશેખરસૂરિના શિષ્ય મેરુતુંગસૂરિના શિષ્ય હતા. તેમણે ગુણવર્મચરિત્ર, શ્રીધરચરિત્ર, મલયસુંદરી, પર્વદત્તકથા, અન્નાપુત્રકથા, શુક્રમાજકથા, ચતુર્પર્વીકથા, સટીક પાર્શ્વસ્તવ તેમજ ગદ્ય કાદંબરીનું સ્મરણ કરાવે તેવો “વાગુવિલાસ” (અપરનામ-પૃથ્વીચંદ્ર-ચરિત્ર) નામનો અંથ સં. ૧૪૭૮ માં રચી પેતાની સમર્થ રચનાકલાનો પરિચય આપ્યો છે.^{૫૪}

છઠ્ઠા માણિક્યસૂરિ જેઓ બૃહત્તપાગૃહના અભયસૂરિના શિષ્ય જયતિલકસૂરિના શિષ્ય હતા. શ્રી જયતિલકસૂરિએ ત્રણ આચાર્યો એક સાથે બનાવ્યા, તેમાંના આ એક હતા.

સાતમા માણિક્યચંદ્ર, જેઓ તપાગૃહીય રત્નચંદ્રના શિષ્ય હતા. તેમણે “કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર” પર “દીપિકા” નામની ટીકા રચી છે.^{૫૫}

આ સાત પૈકી કયા માણિક્યસૂરિએ “કાલિકાચાર્ય કથા” ની રચના કરી; એ શોધનીય છે.

કથા એકેવીશનો :

આ કથાની સચિત્ર સુવર્ણાક્ષરી પ્રતિ પાટણના શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરની છે. એમાં ૧૩ પત્રો છે. અને ૧૦ ચિત્રો ઉત્તમ પ્રકારનાં છે. પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપિ સારી છે. તેનું માપ ૧૨x૫ છે. સં.

૪૬. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ: પ્રો. બોગીલાલ સહિસરાનું “વરતપાલનું વિલામંડળ અને બીજા કોષો” નામનું પુસ્તક પૃ. ૨૮.

૪૭. “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ” પૃષ્ઠ ૪૧૬.

૪૮. “પત્તનસ્થપ્રાચીનાંકાગારીયમંથસૂચી” પૃષ્ઠ ૨૪૩.

૪૯. એજન. પૃષ્ઠ ૧૬૫.

૫૦. “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ” પૃષ્ઠ. ૫૨૧.

૫૧. આ અંથ વિષે વિસ્તારથી જોવા માટે જુઓ: પ્રો. કે. ડા. કાન્હીનું “આપણા કવિઓ” નામનું પુસ્તક પૃષ્ઠ ૩૭૦.

૫૨. “મંત્રાધિરાજ ચિંતામણિ—જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ ભા. ૨” ની પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૭૭.

પ્રકાશક. સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ. અમદાવાદ.

૫૩. “જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ.” પૃષ્ઠ ૬૦૨.

૫૪. “જૈન ગૂર્જર કવિઓ” ભા. ૩, અંક ૨ પૃષ્ઠ ૨૨૮૨.

चित्र ११

Fig. 11

चित्र १२

Fig. 12

चित्र १३

Fig. 13

चित्र १४

Fig. 14

चित्र १५

Fig. 15

૧૫૭૬ માં આ પ્રતિ લખાયાની નોંધ તેની અંતે છે, જે આ સંગ્રહના ૫૪ ૧૯૧ પર આપેલી પુષ્પિકામાં છે. આ પ્રતિ કર્તાએ સં. ૧૫૬૬ માં આ કથાની રચના કરી તે પછી દશ વર્ષે જ લખાઈ છે.

૨૦. શ્રીદેવકલ્લોલ ઉપાધ્યાય:

આ કથાની અંતે કર્તાએ પોતાનો પરિચય અને કથાનો રચના સંવત્ આ રીતે નોંધ્યો છે—

શ્રીમદ્કેશનચ્છીયા: કર્મસાગરપાઠકા: ।

તચ્છિવ્યો દેવકલ્લોલોઽકાર્ષીઃ હર્ષાત્ કથામિમામ્ ॥૧૦૩॥

શ્રીવિક્રમનૃપાત્ વદ્વદ્વપશ્ચૈકમિતિ (૧૫૩૨) વસ્તરે ।

જાતા કથેયં મુનિમિર્ષાચિતા વન્દિતા ચિરમ્ ॥૧૦૪॥

આ નોંધ ઉપરથી જણાય છે કે, ઉકેશનચ્છના કર્મસાગર પાઠકના શિષ્ય શ્રીદેવકલ્લોલ મુનિએ આ કથા સં. ૧૫૬૬ માં રચી. સં. ૧૫૨૮ માં બેઘપુરમાં મંત્રી જયતાગરે કરાવેલા પદ મહોત્સવમાં શ્રીદેવગુપ્તસૂરિએ પાંચ મુનિઓને ઉપાધ્યાય પદે સ્થાપ્યા, તેમાં આ દેવકલ્લોલ પણ હતા. ૫૪ તેમના શિષ્યો પૈકી શ્રીદેવકલ્લોલ સં. ૧૫૬૬ માં “ઋષિદત્તા ચોપાઈ”ની રચના કરી હતી.

આ હકીકત સિવાય આ કર્તા વિષે બીજી માહિતી મળી શકતી નથી.

કથા બાવીશમી :

આ કથા શ્રીક્રાંતિસાગરજીએ “જૈન સત્યપ્રકાશ” નામના માસિકના વર્ષ ૭માના અંક ૪માં સંપાદિત કરી છે. પરંતુ આ કથામાં તેના કર્તા કે રચના સંવત્ને ઉલ્લેખ નથી. તેમજ તે ક્યારે લખાઈ એની પણ માહિતી મળી શકતી નથી.

આ કથાના કર્તાએ કથાના અંતિમ શ્લોકનું છેલ્લું પાદ આ મુજબ આપ્યું છે—

શ્રીમન્તો વિબુધમજે તિલકતાં લક્ષ્વા શિર્ષં યાન્તિ તે ॥

આમાં કર્તાએ પોતાનું નામ ગોપવ્યું હોય તો તે નામ ‘વિબુધતિલક’ હોઈ શકે. પરંતુ આ નામના કોઈ મુનિ વિષે કશું જાણવામાં આવતું નથી.

કથા તેવીશમી :

આ કથા મુંબઈના શ્રીજિનદત્તસૂરિ પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી પ્રકાશિત થયેલા “સટીક-કલ્પસૂત્ર”ની અંતે પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે: તેમાંથી નકલ કરીને અહીં આપવામાં આવી છે.

૨૧. શ્રીસમયસુંદર ઉપાધ્યાય

આ કથાની અંતે કર્તાએ પોતાનો પરિચય અને કથાનો રચના સમય આ રીતે નિર્દેશ્યો છે—

શ્રીમદ્વિક્રમસંવતિ, રમત્કૃષ્ણારસંસ્થકે સદ્વસિ (૧૬૬૬) ।

શ્રીવીરમપુરનગરે, રાઠલનૃપસેજસી રાજ્યે ॥ ૩૫ ॥

શ્રીબૃહત્સરતરગચ્છે, યુગપ્રધાનસૂરય: ।

જિનવન્દ્રા જિનસિંહાશ્ર ષિક્ષયન્તે ગણાષિપા: ॥ ૩૬ ॥

તચ્છિવ્ય: સકલચન્દ્ર: શિષ્ય: સમયસુંદર: ।

કથાં કાલકસૂરીનાં, ચક્રે બાલાવબોધિકામ્ ॥ ૩૭ ॥

અર્થાત્—રાઠલ તેજસીના રાજ્યમાં વીરમપુર નગરમાં સં. ૧૬૬૬માં બૃહત્પરતરગચ્છીય યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ અને તેમના શિષ્ય શ્રીજિનસિંહસૂરિ થયા. તેમના શિષ્ય સકલચંદ્ર, તેમના શિષ્ય સમયસુંદરે આ બાલજનને યોગ આપનારી કાલકસૂરિની કથા રચી.

કવિવર સમયસુંદર સાચોરનિવાસી પોરવાડ જ્ઞાતીય શેઠ રૂપસિંહ અને તેમની ભાયાં લીલાદેના પુત્ર હતા. તેઓ સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હતા. તેમને સંવત્ ૧૬૪૬માં વાચનાચાર્ય—ઉપાધ્યાય પદ લાહોરમાં

આપવામાં આવ્યું હતું, અને તેમનો પ્રથમનો અંથ “ભાવશતક” નામે સં. ૧૬૪૧માં રચેલો મળી આવે છે. તેથી તે વખતે તેમની ઉંમર ૨૧ વર્ષની ગણીએ તો તેમનો જન્મ સં. ૧૬૨૦માં મૂકી શકાય કે જે સમયે તેમના દીક્ષાગુરુ સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયના દીક્ષાગુરુ શ્રીગિનચંદ્રસૂરિને સૂરિપદ (૧૭ વર્ષની વયે સં. ૧૬૧૨માં) મળ્યાને આઠ વર્ષ થઈ ગયાં હતાં. તેમનો છેલ્લો અંથ સં. ૧૬૬૭ લગભગનો મળી આવે છે. તેઓ સં. ૧૭૦૨ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ના દિવસે અમદાવાદમાં આરાધનાપૂર્વક અનશન કરીને સ્વર્ગે પધાર્યા.

તેમના જીવનકાળમાં તેમણે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને તત્કાલીન ગુજરાતી ભાષામાં જે અંથ રચ્યા છે તે ઉપરથી ભણી શકાય છે કે તેઓ વ્યાકરણ, તર્ક, સાહિત્ય અને જિનાગમ-સિદ્ધાંતના પ્રખર વિદ્વાન હતા.

તેઓ મહાપ્રભાવશાળી પુરુષ હતા. તેમણે સત્રાટ અકબર પાઠશાહને એક વાક્ય રાજાનો દલને સૌભવ્ય ના “અષ્ટલક્ષી” અંથદ્વારા આઠ લાખ અર્થ કરી ખતાવી અમત્કૃત કર્યો હતો. જેસલમેરના રાવલ ભીમને પ્રસન્ન કરી મથણા જેઓ સાંદને મારતા હતા, તે હિંસા તેમના કૃમ્ભાનથી બંધ કરાવી. શીતપુરમાં સિંધ-વિહારમાં મખનૂખ મહમ્મદ શેખને પ્રતિબોધ કરી પાંચ નદીના જલચર જીવોની હિંસા બંધ કરાવી અને ગાયોની રક્ષા કરવાના વિશિષ્ટ કાર્યની રાજ્યમાં ઉદ્દેશ્યપણા કરાવી. મડોલરના રાજવીને પ્રસન્ન કરી, મેડતામાં વાબા વગાડવા દ્વારા શાસન પ્રભાવના કરી.

આ સિવાય સાધુઓમાં વ્યાપેલી શિથિલતા માટે સં. ૧૬૬૧ માં ક્રિયા-ઉદ્ધાર કરીને ઠંડક સાધુ-આચારનો આદર્શ ઉપસ્થિત કર્યો.

તેમણે નાના મોટા અનેક ગ્રંથો અને સ્તુતિ-સ્તોત્ર રચનાક્રિયા કરી છે. જેની અહીં નોંધ વિસ્તાર ભયે આપી શકાય એમ નથી.^{૫૫} તેમના સમયની ગુજરાતી ભાષાની તેમની રચનાઓમાં તેમના વિશિષ્ટ કવિત્વની છાપ પડે છે.

તેમનો શિષ્યપરિવાર પણ વિશાળ હતો અને તેમણે પંચબથી લઈને દિલ્હી-આગરા તેમજ મારવાડ, મેવાડ અને ગુજરાતનાં અનેક ગામો સુધીનો વિહાર લખાવ્યો હતો.

કથા ચોવીશમી:

આ કથાની એક પત્રની પ્રતિ પાટણના શ્રીકેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના ઠા. નં. ૨૪૨ અને પોથી નં. ૧૧૪૬૮ ની છે. આ પ્રતિની લિપિ સારી છે. તેનું માપ ૧૦x૪ છે.

આ કથા કથારે રચાઈ કે લખાઈ અથવા તેના કર્તા કોણ હતા; એ સંબંધે કશું ભણી શકાય એવું સાધન મળી શકતું નથી.

આ કથા મળી આવેલી સમગ્ર કથાઓમાં નાનામાં નાની ૧૬ શ્લોકની સુંદર કૃતિ છે. શ્રીકાલકાચાર્ય વિશેની પાંચે ઘટનાઓ પૈકી પહેલી ઘટનાનું ૧૪ શ્લોકો દ્વારા વર્ણન છે, બ્યારે બીજી ઘટનાઓ એક કે દોઢ શ્લોકમાં સૂચનદ્વારા નિર્દેશી કથાને સમાપ્ત કરી છે. અંતમાં તેર ચોક્કસાઓમાં તે તે ઘટનાઓનો નિર્દેશ કરતી ટૂંકી માહિતી આપી છે.

કથા પચીશમી:

આ કથા મલધારી હેમચંદ્રસૂરિએ રચેલી “પુષ્પમાલા” જેમાંથી બીજા નંબરની કથા પણ લેવામાં આવી છે, તેમાંથી જ કાલિકાચાર્ય સંબંધી એક ઘટનાનો ઉલ્લેખ છે, તે આજો સંસ્કૃત અહીં આપવામાં આવ્યો છે.

આ કથાની પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાધ્યયના ભંડારના ઠા. નં. ૩૨ અને પોથી નં. ૨૬ ની છે. તેના પત્ર નંબર ૧૧૦ થી ૧૧૨ માંથી આ કથાનક જિતારી લીધું છે.

૫૫. તેમની સાહિત્ય સેવા સંબંધે વિસ્તારથી જાણવા માટે જુઓ: શ્રીમોહનલાલ દલીચંદ હેસાઈએ લખેલો “દવિવર સમયસુંદર” નામનો નિબંધ “જ્ઞેન સાહિત્ય સંશોધક” ખંડ ૨, અંક ૩-૪. તેમજ “પુત્રપ્રધાન શ્રીગિનચંદ્રસૂરિ” નામના અંશનું પૃષ્ઠ ૧૬૮ પ્રકાશક, સાકરદાન ગુબેરાજ નાહટા, કલકત્તા.

આ કતાનો પરિચય અગાઉ મલધારી શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ સીર્ષક “કથા બીજી”માં આપવામાં આવ્યો છે.

કથા છવીશમી:

આ કથા સુરતના દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી પ્રગટ થયેલા “ભરતેશ્વરબાહુમલી-વૃત્તિ” નામના ગ્રંથમાંથી લેવામાં આવી છે.

૨૨. શ્રીશુભશીલ ગણિ:

આ ગ્રંથના અંતે આપેલી પ્રશસ્તિ, જે આ સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૧૨૦ પર છે, તેમાં શ્રીમુનિસુંદરસૂરિ શિષ્ય શુભશીલ સં. ૧૫૦૬ “ભરતેશ્વરબાહુમલી-વૃત્તિ” ગ્રંથની રચના કરી, એમ ઉલ્લેખકું છે. તેમણે પોતાની ગુરુપરંપરા અને ગુરુબંધુઓની નોંધ પણ આપી છે.

આ ગ્રંથકર્તાએ સં. ૧૪૬૨ માં “વિક્રમચરિત્ર”, સં. ૧૫૭૪ માં “પંચશતીપ્રબોધ”,—(અપર નામ “કથાકોષ”), સં. ૧૫૧૮ માં “શત્રુજય કલ્પવૃત્તિ”, ઉજ્જાઈ નામમાળા”—(અભિધાન ચિંતા-મણિકોષને અનુસરીને), સં. ૧૫૪૦માં “શાસ્ત્રિવાહનચરિત્ર” તેમજ “પૂજાપંચાચિકા”, “પુષ્પદાન કથાનક” વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી છે.

“સં. ૧૫૭૨ માં શ્રીદેવવિમળસૂરિ સ્તંભતીર્થ જવા માટે ઇંડરથી ચાલતાં કર્પટવાણિજ્ય (કપડવંજ) આવતાં સંઘે મોટો પ્રવેશોત્સવ કર્યો ત્યારે કોઈ આડિયાએ આવા પ્રવેશોત્સવ માટે પાતશાહ મુજફર પાસે વાત કરી. તેણે પકડવા બંદી મોકલ્યા. ગુરુ સુણેલી આવતાં આ વિદ્વંની અખર પડી ત્યારે રાતોરાત નીકળી સોજીરા ને ત્યાંથી ખંભાત પહોંચી ગયા. જોજીકોએ તેમને બંદિસ્થાનકે રક્ષિત કર્યાં. સંઘ પાસેથી ૧૨૦૦૦ની રકમ લીધી. ત્યારપછી શતાર્થી હર્ષકુળ ગણિ, સંઘહર્ષ ગણિ, કુશલસંચમ ગણિ અને પ્રસ્તુત શીલકવિ પં. શુભશીલ ગણિ—એ આને અંધકર્મ (ચાંપાનેર) મોકલ્યા તેમણે સુલતાનને પોતપોતાના કાવ્યોથી પ્રસન્ન કર્યો અને દ્રવ્ય પાછું વળાવ્યું. સુલતાને સૂરિ પાસે ક્ષમા માગી વંદન કર્યું.”^{૫૬}

ઉપર્યુક્ત ઘટનામાં પોતાના શીલ કવિત્વથી પ્રભાવ પાડવામાં શ્રીશુભશીલ ગણિ પણ હતા; એ નોંધપાત્ર છે. આ સિવાય તેમના વિશે વિશેષ સંશોધન કરતાં બીજી માહિતી મળી આવવા સંભવ છે.

કથા સત્તાવીશમી:

આ કથા “ઉપદેશમાલા ટીકા” નામના ગ્રંથમાંથી લેવામાં આવી છે. આની પ્રતિ અમદાવાદના હેલાના ઉપાશ્રયના હંડારમાંથી જ મને મળી હતી. તેના નંબર વગેરે નોંધવો રહી ગયો છે.

૨૩. શ્રીધર્મદાસ ગણિ:

“ઉપદેશમાલા” ગ્રંથની પ્રાકૃતમાં રચના કરનાર શ્રીધર્મદાસ ગણિ, ભગવાન મહાવીરના હસ્તહીક્ષિત શિષ્ય મનાય છે. કહેવાય છે કે ધર્મદાસ પોતે રાજા હતા અને પોતાના શિષ્ય રણસિંહને શોધ આપવા માટે આ ગ્રંથની રચના કરી. ૫૪૦ પ્રાકૃત ગાથાઓમાં આ આચારપ્રતિપાદક ઉપયોગી ગ્રંથ છે.

ઇતિહાસ વેત્તાઓના મતે ધર્મદાસ ગણિ શ્રીમહાવીરહીક્ષિત શિષ્ય જેટલા પ્રાચીન હોય એમ મનાતું નથી. બીજા એક ધર્મદાસ થયા છે ખરા, જેમણે “વિદ્યમુખમંડન” નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. તેમનો સમય નિશ્ચિત થયો નથી. તે ગ્રંથમાં સમસ્યાઓ વગેરે છે તેના ઉપર જોનેતર વિદ્વાનોએ પણ ટીકાઓ રચી છે.

૨૪. શ્રીસિદ્ધર્ષિ:

“ઉપદેશમાલા” પર જૂનામાં જૂની ટીકા સિદ્ધર્ષિની મળે છે. આ ટીકા સં. ૬૭૪ માં તેમણે રચી છે. તેમણે “ઉપનિતલવપ્રપંચાકથા, ચંદ્રકેવલિચરિત્ર” વગેરે પ્રાકૃતમાં રચ્યાં છે. તેમના વિશે શ્રીમોતીચંદ ગીરધર કાપડિયાએ વિસ્તારથી લખ્યું છે.^{૫૭} આ ટીકા, જેમાંથી આ કથા લેવામાં આવી છે તે પ્રસ્તુત

૫૬. “મન્નાધિરાજ ચિંતામણિ—જેન સ્તોત્ર સદોહ” ભાગ ૨ ની પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૧૧૧.

૫૭. “સિદ્ધર્ષિ” નામનો તેમનો કાવ્યો ગ્રંથ: પ્રકાશક: જોનધર્મ પ્રસારક સભા: આવનગર.

સિદ્ધિર્વિની છે કે અન્યની તે બીજાં સાધનોના અભાવે બાણી શકાયું નથી.

કથા અઠ્ઠાવીશમી :

આ કથા સંહર્ષ “ પ્રાચીન યુજરાતી ગદ્યસંહર્ષ ”માંથી લેવામાં આવેલ છે.

૨૫. શ્રીસોમસુંદરસૂરિ :

“ યુજરાતના પાલનપુરમાં સભજન નામે શ્રેષ્ઠી તેની ભાર્યા માદહલુદેવીને સોમ નામે પુત્રનો જન્મ સંવત ૧૪૩૦ માં થયો. સં. ૧૪૩૭માં માત્ર સાત વર્ષની વયે શ્રીજ્યાનંદસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી અને સોમસુંદર નામ આપવામાં આવ્યું. સં. ૧૪૫૦ માં વાચકપદ મેળવી દેવકુળપાટણ ગયા. ત્યાં લાખા રાજના રાણીતા મંત્રી રામદેવ અને ચુંડે પ્રવેશ મહોત્સવ કર્યા. સં. ૧૪૫૭ માં પાટણમાં નરસીંહ શેઠે કરેલા અજ્ઞુત મહોત્સવપૂર્વક શ્રીદેવસુંદરસૂરિએ તેમને આચાર્યપદ આપ્યું.

“ ઇંદરના ગોવિંદ સાધુએ (જેણે તારંગા ઉપર રહેલા કુમારપાલે કરાવેલા વિહારનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો) સંઘપતિ બનીને એમની સાથે શત્રુજય, ગિરનાર, સોપારક વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી તારણુગિરિ (તારંગા)-નાં દર્શન કર્યાં. પછી તેમાં અજિતપ્રભુદેવ નવીન મોટું બિંબ ભરાવી એમના હાથે પ્રતિષ્ઠિત કરાવ્યું. રાણક-પુરના ધરણુ નામના સંઘપતિના આગ્રહથી રાણકપુર જઈ તે સંઘપતિએ કરાવેલા ‘ત્રિભુવનદીપકવિહાર’ની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૪૬૬માં કરી. ગિરનાર પર લક્ષ્મણા નામના સંઘપતિએ કરાવેલા ચતુર્મુખ જિનાલયમાં, મુંજિગ-નગરના મૂંજ શ્રેષ્ઠિએ ભરાવેલાં પિત્તલમય અસંખ્ય ચૌવીશી જિનબિંબો વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી. ”^{૫૮}

તેમની સાહિત્યસેવા પણ નોંધપાત્ર છે. તેમણે દેવસુંદરસૂરિની સાથે રહીને પાટણ અને ખંભાતના અંધબંડારોના અંધોત્તું તાડપત્ર પરથી કાગળ ઉપર સંસ્કરણ કર્યું. આ કાર્યમાં સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય વગનો મોટો ફાળો છે. કહેવાય છે કે પંદરમી સદીના મધ્યથી અંત સુધીમાં લગભગ લાખેક પ્રતો લખાઈ હશે. મુસલમાનોનું ભેર વધતું હતું છતાં દીલ્હીથી આવતા મુખ્યાઓ સાથે યૈત્રી સાધીને તે વખતના જૈનોના આ અને બીજા આચાર્યોએ ધાર્મિક સંસ્થાઓની રક્ષા કરી હતી.

તેમના રચેલા અંધોમાં ‘ ચઉસરણુ પયજ્ઞા ’ પર સંસ્કૃતમાં અવચૂરિ, ભાષ્યત્રય વૃષ્ટિ, રત્નકોષ, નવ-સ્તવી, ત્રિવિધ સ્તવનો વગેરે મુખ્ય છે. તેમણે યુજરાતી ભાષામાં પણ કેટલાંએ આલાવબોધ અને સ્વતંત્ર કાવ્યરચનાઓ કરી છે. તે વૈકી યોગશાસ્ત્ર, પડાવસ્થક, આરાધનાપતાકા, નવતસ્વ, પષ્ટિશતક વગેરે અંધો પર આલાવબોધ રચ્યા. તેમજ આરાધના રાસ, નેમિનાથ નવરસફાળ અને સ્થૂલિભદ્ર ફાગ વગેરે યુજરાતીમાં સ્વતંત્ર કાવ્યરચનાઓ કરી છે.

સોમસુંદરસૂરિનો શિષ્ય પરિવાર વિશાળ હતો અને મોટે ભાગે તેમાં પ્રખર વિદ્વાનો હતા. શ્રી મુનિ-સુંદરસૂરિ, જયસુંદરસૂરિ, ભુવનસુંદરસૂરિ અને જિનસુંદરસૂરિ તેમાંના મુખ્ય હતા.^{૫૯}

કથા એગણુત્રીશમી :

આ કથાની પ્રતિ લીંબડીના શ્રીઆણુદંડળ કથાણુણુ પુસ્તક ભંડારની દા. નં. ૧૨ અને પોથી ૪૨ ની છે. તેના ૬ પત્રો છે. તેનું માપ ૧૧×૫ છે. પ્રતિની સ્થિતિ સારી છે. તેની અંતે આપેલી પુષ્ટિકામાં સં. ૧૫૧૭માં આ પ્રતિ લખાયાની નોંધ છે.

૨૬. શ્રીરામચંદ્રસૂરિ :

આ કથાની અંતે શ્રીરામચંદ્રસૂરિવિરચિતા શ્રીકાલિકાચાર્યકથા સમાપ્તાની નોંધ ઉપરથી આના

૫૮. “ મંત્રાધિરાજ ચિંતામણિ-જૈન સ્તોત્ર સંદોહ ભા. ૨ ”ની પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ: ૮૪.

૫૯. “ શ્રીતપમ્બજી અમણુ વંશરક્ષા ”માં “ તપમ્બજના આચાર્યો: તેમનું સાહિત્ય ”-પૃષ્ઠ ૮.

કર્તા રામચંદ્રસૂરિ છે એટલું જ માત્ર જણાય છે. તેઓ કયા ગચ્છના હતા અને આ કયા ક્યારે રચી; એ સંબંધી હકીકત બાલુવાને આમાંથી કશું મળી શકતું નથી.

આ કથા સં. ૧૫૧૭માં લખાઈ છે અને ગુજરાતી ભાષાનો સુંદર ગદ્ય નમૂનો છે. આમાંની ભાષા લગભગ પંદરમાં સૈકાની રચનાનો ખ્યાલ આપે છે.

પંદરમા સૈકાની શરૂઆતમાં જ એક છંદગણના શ્રીરામચંદ્રસૂરિના પુરાવો શિલાલેખોમાંથી જાહે છે. તેઓ યુદ્ધગચ્છના દેવેન્દ્રસૂરિના શિષ્ય શ્રીજિનચંદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. તેમણે છંદગણના મંદિરમાં દેરી નં. ૪૮, ૪૭ની સં. ૧૪૧૧, ૧૪૧૨માં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.^{૧૦}

એ આ રામચંદ્રસૂરિએ આ કથાની રચના કરી હોય તો સં. ૧૪૧૨ની આસપાસના કોઈ પણ વર્ષમાં કરી એમ મનાય. વળી આ સમયમાં બીજા કોઈ રામચંદ્રસૂરિ થયા હોય એવું બાલુવામાં આવતું નથી એટલે વિશેષ સંભવ છે કે, આ છંદગણના રામચંદ્રસૂરિએ આ કથાની રચના કરી હોય.

આ સિવાયની તેમની બીજી માહિતી મળી શકતી નથી.

કથા ત્રીશમી :

આ કથાની પ્રતિ અમદાવાદના ડેલાના ઉપાધ્યયના ભંડારના દા. નં. ૭૧ અને પોથી નં. ૩૬ની છે. આ પ્રતિમાં ગુજરાતી કવિતામાં “ મહાવીરકલ્પભાસ ” અને તેની સાથે ૧૬૩ થી ૧૮૯ સુધીનાં ૨૭ પંચોમાં “ કાલિકાચાર્ય ચોપાઈ ” આપેલી છે. પ્રતિની સ્થિતિ સારી છે. તેનું માપ ૬૫x૪૫ છે. આ પ્રતિ સં. ૧૭૪૦ માં અમદાવાદમાં લખાઈ છે એવી તેની અતેની યુષ્કામાં નોંધ છે.

૨૭. શ્રીગુણરત્નસૂરિ :

આ ચોપાઈની અંતે કર્તાએ પોતાનો પરિચય આ રીતે આપ્યો છે :

પીંપલગચ્છ ગુર સોહદ, મવીયણ જન મન મોહદ ।
શ્રીગુણરયણસૂરિંદ, હૈંચહૈં ચરીય આજંદ ॥
કીખદ વદ ચરિત્ર રસાલ, સુણુ સદ્ બાલગોપાલ ।
તેહ ચરિ સચલ સમુદિ, પામદ અવિદદ રિદિ ॥

આ નોંધ ઉપરથી “ પીંપલગચ્છના શ્રીગુણરત્નસૂરિએ આ ચોપાઈ રચી; ” એટલું માત્ર જણાય છે, પરંતુ તેઓ કયા સમયમાં વિદ્યમાન હતા એની આમાંથી માહિતી મળતી નથી.

આ પીંપલગચ્છીય શ્રીગુણરત્નસૂરિ સોળમા સૈકાના પહેલા પાદમાં વિદ્યમાન હતા; એમ તેમણે પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા મૂર્તિલેખો ઉપરથી જણાય છે. તેમણે સં. ૧૫૦૭^{૧૧} અને સં. ૧૫૨૫માં^{૧૨} બુદે બુદે સ્થળે પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાના ઉલ્લેખો મળે છે.

તેમના શિષ્ય ગુણસાગરસૂરિએ સં. ૧૫૧૭,^{૧૩} સં. ૧૫૨૪માં પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી છે; તેમાં તેમના ગુરુ શ્રીગુણરત્નસૂરિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. એ સિવાય તેમના શિષ્ય ગુણસાગરસૂરિના શિષ્યે (નામ આપેલું નથી) સં. ૧૫૨૮ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે તેમાં તેમણે વિષ્ણુગચ્છે તાલધ્વજીયશ્રીગુણરત્નસૂરિ એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે.^{૧૪} આ ઉપરથી શ્રીગુણરત્નસૂરિ પીંપલગચ્છની તાલધ્વજીય શાખાના હતા, એટલું વિશેષ જણાય છે.

૧૦. “ અણુદાયક પ્રદક્ષિણા ણેન લેખસદોહ ” લેખાંક: ૧૧૯, ૧૨૦.

૧૧ “ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ” ભા. ૧ના પૃષ્ઠ ૬૬, લેખાંક: ૧૩૧.

૧૨ “ ણેન પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ ” ભા. ૨ના પૃષ્ઠ ૧૦૩, લેખાંક: ૫૫૯.

૧૩ “ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ” ભા. ૧ના લેખાંક: ૩૧૩, ૩૮૩.

૧૪. એજન, લેખાંક : ૪૧૬.

આ સિવાય તેમના જીવન ક્ષેત્ર વિશે ખીજી માહિતી મળી શકતી નથી.

આભાર:

આ કાલિકાચાર્યકથા સંગ્રહની આટલી બહિરંગ સામગ્રીના પરિચય આપવા સાથે આના પ્રકાશક શ્રીસારાભાઈ નવાબ, જેમણે આ કથાઓની મોટા ભાગની પ્રતિઓ પાટણ, ખંભાત, લીંબડી, અમદાવાદ અને તેમના પોતાના સંગ્રહની લાવી આપી મારા કાર્યને સરળ બનાવવામાં મદદ કરી છે, તેમનો તેમજ આ સંગ્રહના પ્રાકૃત વિભાજની કથાઓનાં સંદિગ્ધ સ્થળો ઉકેલવામાં પાટણનિવાસી પં. અમૃતલાલ મોહનલાલે સહાય કરી છે તેમનો આભાર માનું છું. આ સિવાય પ્રકાશિત થયેલી જે કથાઓનો આમાં સમાવેશ કર્યો છે, તેના સંપાદકોનો પણ આભાર માનવાની તક લઉં છું.

આટલા બહિરંગ સામગ્રીના પરિચય પછી હવે આ કથાની અંતરંગ સામગ્રી, કથાઓની જટનાઓનું તારતમ્ય તેમજ ઈતર સામગ્રી સાથેની તુલનાનું અવલોકન કરીએ.

કથાઓની અંતરંગ સામગ્રી

નિરીક્ષણોનો સંદર્ભ પહેલો :

વિદ્યાના આંતરિક બળવાળા, તેજસલબ્ધિવાળા કે સહાયલબ્ધિવાળા જે હોય છે, તેમાંના કાલિકાચાર્ય જેવાએ અત્યંત વિરોધી(ગર્હભિદ્ધ)ને ઉખેડી નાખી શિક્ષા કરી.

વિદ્યાબળવાળા જેવા આર્યખપુટ, આંતરિક બળવાળા કે બાહુબલવાળા જેવા બાહુબલી, તેજસલબ્ધિ અથવા લબ્ધિવાળા જેવા બંબદત્ત અને પૂર્વબલમાં સંબૂત, સહાયલબ્ધિવાળા જેવા હરિકેશબળ-(આ બધાથે) એવી લડાઈ કરીને અત્યંત વિરોધીને ઉખેડી શિક્ષા કરી છે તેવી જ રીતે કાલિકાચાર્યે ગર્હભિદ્ધને શિક્ષા કરી.

“ ગર્હભિદ્ધ કોણ છે ? કાલક આર્ય કોણ છે ? કયા કાર્યમાં શિક્ષા કરી ? ” તે કહે છે—

ઉભાનેની નામે નગરી છે. તેમાં ગર્હભિદ્ધ નામે રાજા છે. ત્યાં ન્યૈતિષ અને નિમિત્તમાં બળિયા કાલક આર્ય નામે આચાર્ય છે. પહેલી વયમાં વર્તતી તેમની રૂપવતી બહેનને ગર્હભિદ્ધે ચકડી, અંતઃપુરમાં નાખી. આર્ય કાલકે અને સંઘે વીનબંધુ છતાં તેને છોડી નહીં. તેથી રોષે બરાયેલા આર્ય કાલકે પ્રતિજ્ઞા કરી કે, “ જો ગર્હભિદ્ધ રાજાને રાજ્યથી ઉખેડી ન નાખું તો પ્રવચન અને સંયમના ઘાતકોની તેમજ તેની ઉપેક્ષા કરનારની ક્ષમા પામું. ” આથી આર્ય કાલક બનાવટીપણે ઘેલા-ગાંડા બનીને ત્રણ રસ્તા, ચાર રસ્તા, ચોટું અને રાજમાર્ગમાં આમ બબડતા બમબા લાગ્યા કે, “ જો ગર્હભિદ્ધ રાજા હોય તો શું ? જો તેનું અંતઃપુર સુંદર હોય તો તેથી શું ? દેશ મનોહર હોય તો તેથી શું ? જો નગરી સારી વસેલી હોય તો તેથી શું ? જો મનુષ્યો સારાં વસ્ત્રધારી હોય તો તેથી શું ? અને જો હું ભિક્ષા માગતો ફરતો હોઉં તો શું ? જો હું સૂના દેવળમાં વસતો હોઉં તો શું ? ”—આમ વિચાર કરીને તે કાલક આર્ય પારસકુલ ગયા.

ત્યાં એક રાજા ‘ સાહી ’ નામે કહેવાય છે. તેને નિમિત્ત વખેરેમાં લીન કરીને વશમાં કરે છે. એક દિવસે તેના મોટા રાજા ‘ સાહાનુસાહી ’એ કેઈ પણ કારણથી રોષે બરાઈ “ તારું માથું છેદી નાખ ” એ રીતે લખેલા આંકવાળી છરી મોકલી. તેને કોષે બરાયેલો સાંભળીને તે ઉઠાસ થયો. ત્યારે સૂરિએ કહ્યું,

“ પોતાનો નાશ ન કરશો.” ત્યારે સાહીએ કહ્યું, “ મોટા સ્વામી રોષે બરાતાં આ (હુકમ) તોડવો શક્ય નથી.” કાલક આર્યે કહ્યું, “ ચાલો, હિંદુકદેશમાં જઈએ.” રાજાએ તે કપૂલ ક્યું. તેના સરખા બીજા પંચાણ્યે સાહીએને (તેના જેવા) આંક સાથેના ચિહ્નવાળી (માથું છેદી નાખવાના હુકમવાળી) છરીએ મોકલી હતી. (તેમને) તે પહેલા (સાહી)એ દૂત મોકલ્યા (ને કહેવડાવ્યું) કે, “ પોતાનો નાશ ન કરતા. ચાલો, આપણે હિંદુક દેશમાં જઈએ.” તે છન્નુયે (સાહીએ) સોરઠ દેશમાં ગયા. નવી વર્ષાનો સમય હતો. તેથી વર્ષાકાળમાં જવું શક્ય નહોતું. (તેમણે) તેને (સોરઠને) છન્નુ ભાગે પ્રદેશો વહેંચી લીધા. પોતાના કાર્યમાં મશગૂલ થયેલા આર્ય કાલકે ત્યાં તેમને રાજા અને સામંતો કરી સ્થાપ્યા. તેથી શકવંશ ઉત્પન્ન થયો.

વર્ષાકાળ પૂરો થતાં કાલક આર્યે કહ્યું, “ (ચાલો) ગર્દભિલ્લ રાજા ઉપર ચડાઈ કરીએ.” આથી ગર્દભિલ્લે જે દાટદેશના રાજાએનું અપમાન ક્યું હતું, તેને અને બીજાએને સેળવીને ઉભાની ઉપર ચડાઈ કરી. તે ગર્દભિલ્લને ગર્દભીનું રૂપ ધારણ કરેલી એક વિદ્યા હતી. તેને એક અટારીએ શત્રુની સામે થાપી. પછી ગર્દભિલ્લ રાજા અટૂંમ કરીને ઊંચા દેવસ્થાનમાંથી તેનું અવતરણ કરવા લાગ્યો. તેથી તે ગર્દભી મોટા સ્વરે અવાજ કરે (અને) શત્રુ સૈન્યમાં રહેલા જે તિર્યંચ કે મનુષ્ય એ શબ્દ સાંભળે તેો તે બધા લોહી વમતાં ભયથી પોડાઈને અચેતન થઈ જમીન ઉપર ઠળી પડે. આર્ય કાલક ગર્દભિલ્લને અટૂંમભક્ત કરેલો બાણીને એકસો ને આઠ કુશળ શબ્દોથી યોધાએને કહે છે કે, “ જ્યારે આ ગર્દભી મોં ખોલતાં સુધીમાં અવાજ ન કાઢે ત્યાં સુધીમાં એકીસાથે શરણી તેનું મોં બરી દેએ ” તે પુરુષોએ તેમજ ક્યું. તેથી તે વાનવ્યંતરી^૨ દેવી તે ગર્દભિલ્લના ઉપર મળ-મૂત્ર (કરી) અને દાટ મારીને ચાલી ગઈ. તે નિર્બળ બનેલો ગર્દભિલ્લ (રાજ્યથી) બ્રહ્મ થયો. ઉભાની હાથ કરાઈ. બહેનને ફરીથી સંયમમાં સ્થાપી. આ રીતે લડાઈ કરીને વિરોધી માણસને શિક્ષા કરી.

(આથી તેઓ) આવા મહારંભના કારણે વિધિપૂર્વક શુદ્ધ થઈને અન્યથા કરવાનું પ્રાયશ્ચિત્ત (પશ્ચાત્તાપ) કરે છે.

—હટના બીજા—

શિષ્ય પૂછે છે કે, “ અત્યારે અપૂર્વ ગણાતી યોથના દિવસે શા કારણે પન્નૂસણા કરવામાં આવે છે ?” આચાર્ય કહે છે કે, “ આર્ય કાલકે પ્રવર્તવેલી-ચલાવેલી યોથ જ કરવી બેઠકાએ, ” (શિષ્ય પૂછે છે,) “ શા માટે ? ” (આચાર્ય) કારણ કહે છે—કાલકાચાર્ય વિહાર કરતા કરતા ઉભાની પહેંચ્યા. ત્યાં વર્ષાવાસ-ચાતુર્માસ રહ્યા. તે નગરીમાં બલમિત્ર રાજા છે. તેને ભાનુશ્રી નામે બહેન છે. તેને બલભાનુ નામે પુત્ર છે. તે સ્વભાવથી જ બદ્ધ અને વિનીત હોવાથી સાધુઓની સેવા કરે છે. આચાર્ય (તેને) ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, તે પ્રતિબુદ્ધ થયો (સમજ્યો), અને દીક્ષા લીધી. આથી બલમિત્ર અને ભાનુમિત્ર રોષે બરાતાં (તેઓ) પન્નૂસણા કર્યા વિના ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે, “ બલમિત્ર અને ભાનુમિત્ર કાલકાચાર્યના બાણેએ થાય છે. ‘ મામા’ હોવાથી વંદન વગેરેથી ખૂબ સત્કાર કરે છે. પુરોહિત તેમને અવિધાસ રાખતાં કહે છે કે, ‘ આ શુદ્ધ પાપાંડી વેદાદિથી બહાર છે ’—આ પ્રકારે રાજાની આગળ વારંવાર બોલતાં આચાર્યે તેને નિરુત્તર કરી દીધો. તેથી તે પુરોહિત આચાર્યનો ખાસ દ્રેષી થયો અને રાજાને અનુકૂળ કરવામાં લાગ્યો. ‘ આ મહાત્મ-ભાગ ઋષિઓ જે માર્ગે જાય છે, તે માર્ગે જ રાજાના માણસો જાય અથવા અધિકારને ઝોળાંગે તેો અકલ્યાણ થાય છે, માટે તેમને (અહીંથી) રબ્બ આપો. ’ તેથી તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા.

૧. ભગવાતાર ગ્રંથ ઉપવાસ કરવાનું તપ વિશેષ.

૨. દેવતાઓની એક ભતિ.

કેટલાક (આચાર્યો) કહે છે કે, “રાજાએ (એવો) ઉપાય કરીને કાઢવા કે આખા નગરમાં રાત્રીએ અનેપણા (સાધુઓને અયોગ્ય આહાર દેવો) કરાવી, તેથી તેઓ ગયા.”

— ઘટના ત્રીજી —

આવા પ્રકારના કારણે કે બીજા કોઈ કારણે (ત્યાંથી) નીકળ્યા અને વિહાર કરતા કરતા પ્રતિષ્ઠાન-પેઠણ નગર તરફ જવા લાગ્યા. પ્રતિષ્ઠાનના શ્રમણસંઘને આર્થ કાલકે સંદેશ મોકલ્યો કે, “જ્યાં સુધી હું ન આવું ત્યાં સુધીમાં પબ્બસણા ન કરશો.” ત્યાં સાલવાહન રાજા છે તે શ્રાવક છે. તેણે પણ આર્થ કાલકને આવતા સાંભળીને, તે અને શ્રમણસંઘ પણ સામે ગયો. મોટા આડંબર સાથે આર્થ કાલક પ્રવેશ્યા. પેસતાં કહ્યું કે, “બાહરવા સુત્રિ પાંચમે પબ્બસણુ કરવાં.” શ્રમણ સંઘે તે સ્વીકાર્યું. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, “તે દિવસે મારે લોકવાદથી ઈદ્ર (મહોત્સવ) મનાવવો પડશે. સાધુ અને ચૈત્યની સેવા કરી ચક્રીશ નહિ, તેથી છડે પબ્બસણા કરો.” આચાર્યે કહ્યું, “તે (દિવસ) ને ઝોળાળી શકાય નહીં.” ત્યારે રાજાએ કહ્યું, “તો આવતી ચોથે પબ્બસણુ કરો.” આચાર્યે કહ્યું, “એમ થાઓ.” ત્યારે ચોથનાં પબ્બસણુ થયાં. આ પ્રકારે યુગપ્રધાને કારણુવશ ચોથ કરી, તે બધા સાધુઓએ માની લીધું.

રાજાએ અંતઃપુરની સ્ત્રીઓને કહ્યું કે, “તમે અમાવાસ્થ્યાએ ઉપવાસ કરી, પડવાના દિવસે ખાદ્ય અને લોબન વિધિથી સાધુઓને ઉત્તરપારણા-અતરવારણુને દિવસે વહોરાવીને અહમ (ત્રણ ઉપવાસ) કરીને પબ્બસણા પાળજો.” એમ કરતાં પડવાના દિવસે ઉત્તરપારણા થાય. તે બધા લોકોએ તેમ કહ્યું. તે દિવસથી મહારાષ્ટ્ર દેશમાં ‘શ્રમણપૂજા’ એ પ્રકારનું પર્વ શરૂ થયું.

પૃહ્લતકલ્પસુત્રની નિર્ણુકિતમાનો સંદર્ભ બીજો :

સુવર્ણભૂમિમાં શિષ્યતા શિષ્ય સાગર(ચંદ્રસૂરિ)ને વૃદ્ધ સાધુરૂપે બોધ આપવો, શિષ્યોતું આગમન, અને પૂર્વીપૂજનું દર્શાવ કહેવું:—

ઉજ્જૈની નગરોમાં સૂત્ર અને અર્થને જાણનારા મોટા પરિવારવાળા આર્થ કાલક નામે આચાર્ય વિચરે છે. તે આર્થ કાલકના શિષ્યતા શિષ્ય સૂત્ર અને અર્થના જાણકાર સાગર(ચંદ્રસૂરિ) નામે સુવર્ણભૂમિમાં વિચરે છે. ત્યારે આર્થ કાલક વિચાર કરે છે કે, “આ મારા શિષ્યો અનુયોગ સાંભળતા નથી, તેથી શા માટે તેમની વચ્ચે રહું? આથી ત્યાં જાઉં જ્યાં અનુયોગ ચલાવી શકું. વળી આ શિષ્યો પણ પાછળથી શરમાઇને સંભારશે.” એમ વિચાર કરીને શબ્દાતરને કહે છે કે, “ક્યાંક બીજે જાઉં છું. તે પછી મારા શિષ્યો સંભારશે. તમે પણ તેમને કહેતા નહિ. વળી જો ખૂબ હક કરે તો પૂતકારીને કહેજો કે, ‘સુવર્ણભૂમિમાં સાગર(ચંદ્રસૂરિ)ની પાસે ગયા છે.’ એ પ્રકારે શિષ્યોને શતે જ (તેમને) સૂતા મૂકીને સુવર્ણભૂમિએ ગયા. ત્યાં સાધુરૂપે સાગર(ચંદ્રસૂરિ)ના ગચ્છમાં પેઠા. ત્યારે સાગર આચાર્યે ‘વૃદ્ધ’ છે એમ સમજીને ‘અભુક્રિયા’^૧ વગેરેથી આહર-સત્કાર ન કર્યો. ત્યારે અર્થ-વ્યાખ્યાનના પ્રથમ પ્રહરે સાગર આચાર્યે કહ્યું, “વૃદ્ધ! તમને આ (વ્યાખ્યાન) ગચ્છું?” આચાર્યે કહ્યું, “હા.” “તો ખ્યાતિ સાંભળો” એમ કહીને (તે સાગર આચાર્યે ખ્યાતિ) કહી. ગર્વમાં આવીને કહે છે.

બીજા શિષ્યોએ પ્રભાતકાળ થતાં આચાર્યને ન જોયા. તેથી આકુળવ્યાકુળ થઇને શોધવા માટે શબ્દાતરને પૂછે છે. તે કહેતા નથી અને બોલે છે કે, “તમે જ તમારા આચાર્ય વિશે કહેતા-જાણતા નથી તો હું ક્યાંથી જાણું?” તેથી દુઃખી થઇને ખૂબ આશ્ચર્ય કરતાં કહ્યું કે, “તમારી વર્તણૂકથી ઉદાસ થઇને સુવર્ણભૂમિમાં સાગર(આચાર્ય) પાસે ગયા.” એમ કહીને પૂતકાર્યા. તેથી તેઓ સુવર્ણભૂમિ જવા આરુ

૧ સૂત્રોનો અર્થ વિસ્તારથી પ્રતિપાદન કરવો તે.

૨ સાધુઓને રહેવા માટે સ્થાન આપનાર ગૃહસ્થ અથવા ઉપાશ્રવનો માર્બક.

૩ સન્માનને માટે બીજા ઘર્ષ વિધિપૂર્વક વંદન કરવું તે.

ச்ரீ விஷ்ணு மார
 ஷ்ய சிவ சிவ காம
 லா சூ ண சுவ சி
 ண சுவ சா வா சூ

ணா நமா சர்பே ஜாதா | சரண சிவ சிவ சா
 ஷ்ய சிவ சிவ காம லா சூ ண சுவ சி
 லி | லா சூ ண சுவ சி
 சூ ண சுவ சா வா சூ

சூ ஷ் சூ

Fig. 16

આહ્યા. રસ્તે (જતાં) લોકો પૂછે છે “આ ક્યા આચાર્ય જય છે?” તેઓ કહે છે “આર્ય કાલક”. ત્યારે સુવર્ણભૂમિમાં સાગર(આચાર્ય)ને લોકોએ કહ્યું કે, “મોટા શ્રુતધર અને મોટા પરિવારવાળા આર્ય કાલક નામના આચાર્ય અહીં આવવાની ઇચ્છાએ માર્ગમાં છે.” આથી સાગર(આચાર્ય) શિષ્યોની આગળ કહે છે કે, “મારા પિતામહ આવી રહ્યા છે. તેમની આગળ પદાર્થો પૂછીશ.” જલદીથી જ તે શિષ્યો આવ્યા. તેમાંના આગળ રહેલા (શિષ્યો) પૂછે છે કે, “શું અહીં આચાર્ય આવેલા છે?” “ના, પણ બીજા વૃદ્ધ આવ્યા છે.” “કેવા છે?” વાંદતાં બહુ કહે, “આ જ આચાર્ય છે.” ત્યારે તે સાગર (આચાર્ય) શરૂમાં ગયા, “મેં આમની સાથે અહીં ખૂબ પ્રભાવ કર્યો છે.” ક્ષમાશ્રમણોએ વંદાવ્યા. ત્યારે બીજા બેજાએ ‘આશાતના’ કરી છે તેથી ‘મિથ્યા દુષ્ટ’ કરવા લાગ્યા.

એમણે (સાગર આચાર્ય) કહ્યું, “ક્ષમાશ્રમણ કેવા હોય, તે હું પૂછું છું.” આચાર્ય કહે છે, “સુંદર, પણ કહી ગર્વ ન કરતા.” આથી ધૂળના ઢગલાનું કષ્ટાંત કરીને બતાવે છે. ધૂળને હાથમાં લઈને ત્રણ ઠેકાણે ઉતારે છે. “એમ આ ધૂળને મૂકતાં કે ફેંકતાં ધીમે ધીમે સડતી-ક્ષય થતી જાય છે, તેમ અર્થે પણ તીર્થકરોથી ગણધરો પાસે અને ગણધરોથી છેવટ અમારા સુધી, તેમજ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય સુધી પરંપરાથી આવ્યો. કોણ બાણે છે કે, કોના કેટલા પર્યાયો—ભાગે ક્ષીણ થયા? માટે ગર્વ ન કર્યો.” આથી ‘દુષ્ટ મિથ્યા’—પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને આર્ય કાલક શિષ્ય અને પ્રશિષ્યોને અનુયોગ દેવા લાગ્યા. (જુઓ ચિત્ર નં. ૫-૨૦-૩૫ તથા ૧૪)

બૃહત્કલ્પચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ ત્રીજો :

ઉલ્લૈની નગરી છે. તેમાં અનિલનોમુત થવ નામે રાજા છે. તેનો પુત્ર ગર્ભજ નામે યુવરાજ છે. તે રાજાની પુત્રી અને ગર્દભની બહેન અટોલિયા નામે છે. તે ખૂબ રૂપવતી છે. તે યુવરાજને દીર્ઘપૃષ્ઠ નામે સચિવ છે. યુવરાજ તે અટોલિયા બહેનને બેઠને અત્યંત આસક્ત થતાં દુર્બળ થવા લાગ્યો. અમાત્યે આગ્રહથી પૂછ્યું, ત્યારે (કારણ) કહ્યું. અમાત્યે કહ્યું, “કામવાસના થાય તો સાતમા ભૂમિધરમાં સંતાડીને ત્યાં તેની સાથે લોગ કરજો.” લોકો લોગ કરેલો બહુથો—(એમ વિચારીને)— તે કયાંક નાચી ગઈ—આ પ્રમાણે થાય છે—એમ કહ્યું.

વ્યવહારચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ ચોથો :

‘ઉલ્લૈનીએ’ ગાથા—ત્યારે આર્ય કાલકે શકોને આપ્યા (ત્યારે) તે શક રાજાને ઉલ્લૈની રાજધાનીમાં, તેની સાથે નીકળેલાઓએ ‘જાતિમાં અમારા સરખો છે’ એમ સમજીને ગર્વથી તેઓ તે રાજાની બરાબર સેવા કરતા નહોતા. તેથી રાજા તેમને પગાર આપતો નથી. આજીવિકા વિના તેઓ આક્રમણ કરવા લાગ્યા. આ બાણીને ઘણા મનુષ્યોની બિનવણીથી તેઓ ત્યાંથી નિર્વાસિત થયા અને બીજા રાજાની સેવા કરવા લાગ્યા. આવશ્યકચૂર્ણમાંનો સંદર્ભ પાંચમો :

સાચો વાદ (સાચું કથન) તે સમ્યક્વાદ. (તે કેવી રીતે છે એ કયાદ્વારા કહે છે)—

તુર્કવિણી નગરી છે. તેમાં જિતશત્રુ રાજા છે. તેની બાર્યાહલકી જાતિની છે. તેને દત્ત નામે પુત્ર છે. તે દત્તને આર્ય કાલક નામે મામા છે. તે સાધુ થયો. આ દત્તે જુગાર પ્રસંગે સેવા કરતાં કરતાં પ્રધાનપદ મેળવ્યું. કુળપુત્રોમાં ભેદ કરાવીને રાજાને નસાડી મૂક્યો અને પોતે રાજા થયો. તેણે ઘણા યજ્ઞો કર્યા.

૧. સાધુઓ.

૨. અવમથુના.

૩. એ પ્રકારનો વિધિપૂર્વક માનસિક પ્રભાવ કરવો તે.

૪. તીર્થકર ભગવાનના મુખ્ય શિષ્યો.

એક સમયે તે મામા (કાલકાર્યાર્થ) ને જોતાં રોષે ભરાઈને કહેવા લાગ્યો, હું ધર્મ સાંભળવા ઇચ્છું છું. યજ્ઞોત્તું ક્ષણ થું છે?" તેઓ કહે છે કે, "થું ધર્મ પૂછે છે?" તેને ધર્મ કહે છે. ફરીથી પૂછે છે ત્યારે તેઓ (કાલકાર્યાર્થ) ગુસ્સે થઈને કહે છે કે, "યજ્ઞોત્તું ક્ષણ નરક છે." તે (હત્ત) કૌપાયમાન થઈને કહે છે કે, "(એની) શી પ્રતીતિ?" "તું સાતમે દિવસે કૃતરાની પેઠે કુંભારવાડામાં પકાઈશ. (તેમાં) 'શો પૂરાવો?' (એમ પૂછતાં તો કહે છે) કે, સાતમે દિવસે તારા મોંમાં વિષા આવી પડશે". આથી ક્રોધે ભરાઈને બોલવા લાગ્યો, "તમારું મૃત્યુ કેવી રીતે થશે?" તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, "હું લાંબા કાળસુધી દીક્ષા પાળીને સ્વર્ગે જઈશ." આથી રોષે ભરાઈને કહેવા લાગ્યો કે, "(કાલકાર્યાર્થને) પકડો." તે સિપાહી-ઓએ તેમને તેમ કહ્યું. તેમની (સિપાહીઓની) સાથે તેમને (કાલકાર્યાર્થને) રાજાએ બોલાવ્યા, "આવો. આમને બાંધીને મને આપો." (એમ) કહેતાં (તેઓ ત્યાં) બેસે છે.

તેને (રાજાને) દિવસો (ગણતારાં) બૂલાઈ ગયા. તે સાતમે દિવસે માણસો પાસે રાજમાર્ગ સાફ કરાવી, (તેની) તપાસ રખાવી.

એક પૂજારી હાથમાં કૂલનો કશરિયો લઈને સવારે (રાજમાર્ગમાં) પ્રવેશ કરે છે. તેણે વિષા કરી કૂલથી ઢાંકી લીધી. રાજા પણ સાતમે દિવસે થોડે ચડીને રાજમાર્ગે બાચ છે. "એ શ્રમણને મારી નાખું" એમ બોલતો જેવો બાચ છે, તેવો જ બીબા નાના થોડાએ ખૂરીથી કૂલોને ભ્રમેડી ભૂમિ ઉપર પગ પછાડ્યો. વિષા તે (હત્ત)નાં મોંમાં જઈને પડી. તેણે બાણ્યું કે, "સાચે જ હું મરી જઈશ." તેથી સિપાહીઓને પૂછ્યા વિના તે પાછો જવા લાગ્યો. તે સિપાહીઓએ બાણ્યું કે, "ખરેખર રહસ્ય ખુલ્લું થઈ ગયું, જેથી વેર ન પહોંચે તેટલામાં જ તેને પકડી લઈએ." તેઓએ તેને પકડી લીધો અને બીબા રાજા થયો.

તેને કૃતરાની કુંભીમાં નાખીને બારણાં બંધ કર્યાં. નીચે અગ્નિ પેટાવ્યો. તેને તપાવતાં ટુકડે ટુકડે છેડી નાખ્યો. કાલકાર્યાર્થનું આ 'સત્ય કથન' છે.

દશાવ્યૂષિંમાનો સંદર્ભ છટ્ટો :

આર્થ કાલિકે કારણવશ ચોથ પ્રવર્તાવી. "કેવી રીતે?"—

ઉબાળેની નગરીમાં બલમિત્ર અને લાનુમિત્ર રાજાઓ છે. તેમના બાણેજ (બલબાનુ)ને આર્થ કાલિકે દીક્ષા આપી. તે દુષ્ટ રાજાઓએ આર્થ કાલિકને નિર્વાસિત કર્યાં. તેઓ પ્રતિષ્ઠાનમાં આવ્યા.

ત્યાં સાતવાહન નામે શ્રાવક રાજા છે. તેણે શ્રમણની પૂજાનો ઉત્સવ આરંભ્યો. અંત:પુરમાં કહ્યું કે, "અક્રમ પાળતા નહિ." પજૂસણાને દિવસ પાસે આવતાં એક દિવસે આર્થ કાલિકે સાતવાહનને કહ્યું, "બાદ્રપદની અજવાળિયા (પક્ષની) પાંચમે પજૂસણા છે." રાજાએ કહ્યું: "તે દિવસે મારે ઇંદ્ર (મહોત્સવ)નું અનુસરણ કરવું પડશે, તેથી ચૈત્ય કે સાધુઓની સેવા મારાથી થઈ શકશે નહિ. આ કારણથી પજૂસણા છઠનાં થવા દો." આચાર્યે કહ્યું: "(પાંચમને) ઝોળાંગી શકાય નહિ." રાજાએ કહ્યું: "તો ચોથનાં થવા દો." આચાર્યે કહ્યું: "એમ થવા દો." (આથી ચોથે પજૂસણા કર્યાં.) આ પ્રકારે કારણવશ ચોથે પજૂસણા કરાયાં.

અનુપૂર્તિ :

"પંચકલપવ્યૂષિં" માં લખ્યું છે કે, "લોહાનુયોગમાં આર્થકાલિકનું દર્શન છે. આટલું વાંચીને પણ તેઓ આવું સુહૃત્ ન બાણી શક્યા, જેમાં દીક્ષા દેવાથી શિષ્ય સ્થિર થઈ શકે. આ નિવેદથી તેમણે આજીવકોની સમીપે 'નિમિત્ત'નો અભ્યાસ કર્યો. પછીથી તેઓ જ્યારે પ્રતિષ્ઠાનમાં રહ્યા ત્યારે સાતવાહન રાજાએ તેમને આ ત્રણ પ્રશ્નો પૂછ્યા અને એક એક પ્રશ્ન પર લાખ-લાખ સુદાનું ઈનામ નક્કી કર્યું. પહેલો પ્રશ્ન એ હતો કે, પશુના પેટમાં લીંડીઓ કોણ બનાવે છે? બીજો પ્રશ્ન હતો કે, સમુદ્રમાં પાણી

કેટલું છે? અને ત્રીજો એ હતો કે, મથુરા ક્યારે સર થશે યા નહિ? પહેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં રાજાએ લક્ષમણ્ય કડું ભેટ કયું. અને બીજા ઉત્તરના ઈનામમાં કુંડલ અર્પણ કયું. આચાર્યે કહ્યું મારે આની કેઈ જરૂરત નથી. મેં તે કેવળ આ નિમિત્તનો ઉપચાર બતાવ્યો છે. આ વખતે ત્યાં આજીવકો ઊઠીને ઊભા થયા અને યોજ્યા કે, આ અમારા માટે ગુરુ-દક્ષિણા છે.”

“ પંચકલ્પચૂર્ણિ ” માં આર્ય કાલક માટે બીજી હકીકત એ નોંધી છે કે, “ પાછળથી કાલકે સૂત્ર નષ્ટ થતાં “ગડિકાનુયોગ” બનાવ્યા. પાટલિપુત્રના શ્રમણસંઘે તે ગડિકાનુયોગ સાંભળીને પ્રમાણ માન્યો ને પ્રતિષ્ઠિત કર્યો-એ વિચાર કરીને કે, “સંમ્રહણી” એ પણ અહ્ય સ્મૃતિવાળા વિદ્યાર્થી માટે ઉપકારિણી થશે, આ વિચારથી જ તે સૂત્રોનું અંગ મનાવામાં આવી. પ્રથમાનુયોગ આદિ (શાસ્ત્ર) પણ કાલકે બનાવ્યાં.”^૩

આ પ્રકારે પ્રાચીન ચૂર્ણિઓમાં કાલકાચાર્યના નામે બનેલી ઘટનાઓના ઉદ્ભવો છૂટક છૂટક રૂપે મળી આવે છે. આમાંની કેટલીક ઘટનાઓને એક જ કથામાં સમાવી દઈ સળંગ ‘કાલકાચાર્યની કથા’ના નામે સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ જે કથાઓ, લગભગ અગિયારમી-બારમી શતાબ્દિથી લઈને આજ સુધી, રચાઈ છે, તેમાંની શ્રીદેવચંદ્રસૂરિએ ‘મૂળશુદ્ધિ-ટીકા’માં આપેલી કથા બધી રીતે બેતાં મોટી અને પ્રાચીન છે એટલું જ નહિ, તે પછીના કથાકારો સામે આ કથા આદર્શ રૂપ રહી છે. માટે એ કથાને આપણે અવિકલરૂપે જોઈએ અને તેનાથી બીજી કથાઓમાં શી શી વિશેષતા છે એના તારતમ્યને તપાસીએ.

કથા પહેલી :

કાલિકાચાર્યે પ્રપૌત્ર (શિષ્ય) સાગરચંદ્રાચાર્યને ગર્વ થવાથી પ્રતિબોધ આપવાના અવસરે જે અર્થ કહ્યો છે તે કથાદ્રારા બાણી શકાય એમ છે. તે કથા આ પ્રકારે છે:—

કાલકનો વંશપરિચય :

આ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપના ભારતવર્ષમાં ધરાવાસ નામે નગર છે. તેમાં અનેક શત્રુઓની સુંઠરીઓને વિધવા બનાવવાની દીક્ષા આપવામાં શુરુચમી વૈરસિંહ નામે રાજા છે. તેના સમગ્ર અંત:પુરમાં સુખ્ય-પટરાણી સુરસુંઠરી નામે દેવી છે. તેમને બધી કળાઓના સમુદાયનો પારશાખી કાલક કુમાર નામે પુત્ર છે (બુઓ ચિત્ર નં. ૨૩-૨૭-૨૬-૫૬ તથા ૮૫).

કાલકની અશ્વક્રીડા અને કુતહલ :

તે કેઈ એક દિવસે અશ્વક્રીડા (ઘોડાની રમત) કરીને પાછો ફરતો હતો. (એવામાં) આશ્રવન ઉદ્યાનમાં પાણીભર્યાં વાઢળાંની ગંભીર અને મધુર ગર્જના સાંભળતાં કુતહલથી તે જોવા માટે તેમાં પ્રવેશ્યો, ત્યારે અનેક મનુષ્યો અને સાધુજનોએ પરિવરેલા બગવાન શુભાકરસૂરિને જિનેશ્વરોએ ઉપદેશોલા ધર્મનો બોધ આપતા જોયા. વંદન કરીને તેમની આગળ બેઠો. (આચાર્ય) બગવાને પણ કુમારને ઉદ્દેશીને વિશેષપણે ધર્મદેશના આપવા માંડી (બુઓ ચિત્ર નં. ૧-૨૧-૪૫-૫૦-૫૬ તથા ૮૪) તે આ પ્રકારે—

૧. નંદીસુત્રની ટીકામાં ‘ગડિકા’ નું લક્ષણ આ રીતે આપ્યું છે—“દક્ષવાદીનાં પૂર્વાપરર્પવરિચ્છિત્તો મધ્યમમાગો ગચ્છિકા, ગચ્છિકેવ ગચ્છિકા-एकायाधिकारा प्रत्यपद्धतिस्त्विर्षः” અર્થાત્ એકએક અર્થાધિકારને લઈને રચાયેલા પ્રકારજીતું નામ ‘ગડિકા’ છે.
૨. સૂત્રોના અધ્યાય અથવા ઉદ્દેશકોના અર્થાધિકારસૂચક આદિપદોને બીજકની માફક એકત્ર કરીને બનાવેલી શાખાઓના સંગ્રહને ‘સંમ્રહણી’ કહે છે. આગમસૂત્રો પરની પંચાંગી—૧ નિર્ચુકિત, ૨ સંમ્રહણી, ૩ ભાષ્ય, ૪ ચૂર્ણિ અને ૫ ટીકામાં સંમ્રહણીનો પણ સમાવેશ છે. પહેલાં પ્રત્યેક આગમસૂત્રો પર આ પ્રકારની સંમ્રહણીઓ બનેલી હતી પરંતુ આજે તેમાંની મણીમરી નષ્ટ થઈ ગઈ છે.
૩. આ ‘પંચકલ્પચૂર્ણિ’ની હકીકત ઉપા. શ્રીકલ્યાણવિભવજી મહારાજશ્રીના ‘આર્યકાલક’ નિબંધમાંથી ઉકૂત કરી છે.

યજ્ઞાકરસૂરિની ધર્મદેશના અને પ્રભાવિત થવું :

સૌનું જેમ ધર્મજ્ઞ, છેદન, તાપ અને તાડન-આ ચાર પ્રકારે પરભાય છે તેમ વિદ્વાનો ધર્મને પણ શ્રુત, શીલ, તપ, અને ઇયા-આ ચાર પ્રકારના શુભોચી પારખે છે. વળી,

જીવ અનાદિ કાળથી મૃત્યુ પામતો રહે છે અને પ્રવાહરૂપ ચાલ્યાં આવતાં અનાદિ ક્રમોથી તે ભેડાયેલો છે. પાપથી તે દુઃખી થાય છે જ્યારે ધર્મથી સુખ પામે છે. નિયમથી ધર્મ ત્રણ પ્રકારનો છે- આરિત્રધર્મ, શ્રુતધર્મ અને તપ. આ ધર્મ કસ-વ્યકાસણી, છેદ-કાપણી અને તાપ-આ ત્રણ વડે સોનાની માફક શુદ્ધ થયેલો હોય ત્યારે જ ખરેખરો બને છે. પ્રાણિવધ આદિ જે પાપકાણાં છે, તેનું ધ્યાન અને અધ્યવનથી નિવારણ કરવાની જે વિધિ તે ધર્મની 'ચકાસણી' કહેવાય છે. બહારનાં અનુષ્ઠાનોથી તત અને નિયમો ઘસડાઈ ન જાય અને નિર્મળતા સંભવે તે ધર્મની 'કપાણુ' કહેવાય છે. બંધ આદિને વશ થતા જીવ વગેરે ભાવોનું ચિંતવન એ 'તાપ' કહેવાય છે. આ પ્રકારે વડે પવિત્ર થયેલો ધર્મ જ ધર્મપણાનું નામ પામે છે. આ પ્રકારોથી જે ધર્મ નિર્મળ થયેલો નથી તે બીજામાં પણ સારો નીવડતો નથી. એવા (નિર્મળ નહિ થયેલા) પ્રકારના ધર્મનું કૃણ નક્કી વિપરીત હોય છે. આવો ઉત્તમ પુરુષાર્થ આ રીતના નિયમો વિનાનો હોય ત્યારે તે બધાંય કલ્યાણકારી કામોમાં નકામો બને છે; એમાં સદેહ નથી. જે જે પ્રકાર વડે જેમાં આવો ધર્મ ઠગાય નહિ તે જ ધર્મ ઠગનારો નથી. માટે કુશળ દષ્ટિવાળા પંડિતોએ એની હમેશાં સારી રીતે પરીક્ષા કરવી.

આ પ્રકારે શુરુનું વચન સાંભળીને કુમારના કર્મોનો મોટો ભાર ગળવા લાગ્યો. તેને આરિત્રમાં ભાવ ઉપજ્યો, તેથી તે આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યો; "હે મહાયશસ્ત્રી! તમે ખરેખરા ધર્મનું સ્વરૂપ કહેતાં હું મિશ્યાત્વથી ઘેરાયેલો લાશું છું. હવે હું યોગ પામ્યો છું; માટે મારે કરવા યોગ્ય કામનો આદેશ આપો."

કાલકની સંયમદીક્ષા, પદ્મધર થઈને ઉત્તરની તરફ વિહાર :

આથી ભગવાને તેનો જાવ બાણીને સાધુના ઉત્તમ ધર્મનો આદેશ કર્યો. તેણે પણ તે આદેશ અંગીકાર કર્યા પછી તે રાબની (પિતાની) પાસે ગયો. માતા-પિતા આદિથી પોતાને મહાપ્રયત્ન પૂર્વક છોડાવીને અનેક રાજપુત્રોની સાથે પોતાનાં પાપ શમાવતો તે શ્રમણ થયો.

જે પ્રકારની શિક્ષાઓ લઈને જ્યારે તે ભાવુક ગીતાર્થ થયા ત્યારે શુરુએ ગમ્મના અધિકારીપણાથી તેમને પોતાના પદે સ્થાપન કર્યાં. પાંચસો સાધુઓના પરિવાર સાથે ભવ્ય જીવોરૂપ કમલવનની ઘટાઓને ઉપદેશતા-વિકાસ કરતા કરતા તે ઉત્તરની નગરીમાં આવ્યા. નગરની ઉત્તર દિશામાં આવેલી ઘાટી ઝાડીમાં ચતિને યોગ્ય પવિત્ર ઠેકાણે એ મહાત્માએ વાસ કર્યો. તેમને (આવેલા) બાણીને લોકો ઉતાવળે વંદન કરવા નીકળ્યા. તેઓ સૂરિના ચરણે વાંદીને પવિત્ર ભૂમિપીઠ ઉપર બેઠા. ત્યારે કાલકસૂરિએ દુઃખરૂપ ઘીચ ઝાડીની ઘટાઓને બાણી નાખે તેવો, જિનેશ્વરોએ યોધેલો ધર્મ જંભીર અવાજે કહેવા માંડ્યો. તે સાંભળીને આખી સભા ખૂબ વૈરાગ્ય પામી અને શુરુનાં વખાણ કરતી પોતપોતાના ઠેકાણે પહોંચી ગઈ.

કાલકસૂરિની એન શ્રમણી સરસ્વતી, તેનું અપહરણ :

આ રીતે ભવ્ય જીવોરૂપ કમળોને પ્રકુલિત કરવામાં પરાયણ (મહાત્મા)ના જ્યારે કેટલાયે દિવસો પસાર થઈ ગયા ત્યારે ભવિતવ્યતાના યોગે ત્યાં શ્રમણીઓ-સાધ્વીઓ આવી.

તેમની વચ્ચે એક (શ્રમણી) બાણે પુસ્તકોનો સમૂહ હાથમાં રાખેલી સરસ્વતીની જેમ છતાં કુલીન (સરસ્વતી તેના પિતાને પરણી હતી તેથી તે કુલીન નથી), ગૌરીના જેવી મહાતેજસ્વી હોવા છતાં સંસારમાં ઉદ્ધાસ (ગૌરી શિવને પરણેલી હોવાથી સંસારમાં લાગેલી છે), શરદકાળની નદીની જેમ શોભતી હોવા છતાં ફર શહેથી જે વીંટાઈ નથી (નદીઓ, મગર આદિ કૂર શહેથી વીંટાયેલી હોય છે),

કમળમાં રહેનારી લક્ષ્મી જેવી હોવા છતાં જે કામી નથી (લક્ષ્મી વિષ્ણુને પરજીવાથી કામી છે), બધા મનુષ્યોને આનંદ આપનારી ચંદ્રલેખાના જેવી હોવા છતાં જે વાંકી નથી (ચંદ્રલેખા વાંકી ગણાય છે), વધુ શું કહેવું?—શુભ અને રૂપમાં સમગ્ર નારીઓમાં મુખ્ય, સાધ્વીઓની અનેક કિચાઓ કરવામાં મશગૂલ કાલકસૂરિની નાની બહેન સરસ્વતી નામે શ્રમણી હતી. તે શૌચ ભૂમિથી જેવી નીકળી તેવી જ અત્યંત આસક્ત એવા ઉલ્લૈની નગરીના સ્વામી ગર્દભિલ્લ રાજાએ તેને જોઈ—

“હે સુશુરુ ભાઈ! હે પ્રવચનના નાથ કાલક મુનિ! આ અનાર્થ (અન્યાયી) રાજા વડે હરાતા મારા ચારિત્ર્યનું રક્ષણ કરો.”—આ પ્રકારે ધૂમ પાડતી અને અનિષ્ટ માનતી તેને બળબળરીથી અંતઃપુરમાં નાખી. (જુઓ ચિત્ર નં. ૪૪ તથા ૫૭)

ગર્દભિલ્લને અનેક પ્રકારે સમજાવવાનો પ્રયત્ન :

સૂરિએ તે બળીને કહ્યું કે, “મહારાજ! મર્યાદામાં રહેલાઓએ ન્યાયોત્તુ પ્રયત્નથી રક્ષણ કરવું ઘટે, (નહિતર) વેરવિખેર થયેલી મર્યાદાથી ન્યાયોનો—નીતિનો હોપ થાય છે. વળી—તપોવનો તેા રાજાથી સુરક્ષિત હોય છે. કેમકે, રાજાઓની ભુલઓની છાયામાં આશ્રમવાસીઓ આશરો લીધા પછી જ નિર્ભય બનીને સુખે પોતાનાં ધર્મકાર્યો કરે છે.—આથી એને છોડી દે. પોતાના કુળમાં કલંક ન લગાડ, કહ્યું છે કે,

“જે કાઈ પારકી સ્ત્રીને બળબળરી કરે છે તે (પોતાના) યોગને સડાવે છે, ચારિત્રને ગંદુ કરે છે, તેનું યોદ્ધાપણું ફાર પામે છે, આખા જગતમાં અપજનનો પડઘો પડે છે, અને તે કુળ ઉપર મેંશનો કૂચો ફેરવે છે.—તેથી મહારાજ! શરીરમાંથી નીકળેલી પેશીઓની માફક આ વિપરીત છે.” પરંતુ રાજા કામાતુરપણે વિપરીત મતિથી કંઈ પણ માનતો નથી. કેમકે,

“આંધળો માણસ જમીન ઉપર સામે પડેલી દેખાતી વસ્તુને જોતો નથી, પરંતુ રાગમાં આંધળો બનેલો માનવી, મેલના ઢગલાવાળા સ્ત્રીઓના અવયવોમાં પણ ડોલરનાં ફૂલ, કમળ, પૂનમનો ચંદ્ર, કળશ અને કાંતિભર્યાં લતાનાં પાંદડાંઓનો (તેમાં) આરોપ કરીને ક્રોડા કરે છે, તે છતી વસ્તુને છોડે છે અને જે નથી તેને જુએ છે. તેથી રાજા! આ તપસ્વિનીને છોડ, અન્યાય ન કર. તું જ જો અન્યાય કરવા લાગે તો બીજો કયો ન્યાય હોઈ શકે?” આ રીતે રાજાને કહેવા છતાં જ્યારે કે કંઈ પણ માનતો નથી ત્યારે કાલકાચાર્યે અતુર્વિધ સંઘને શીખવીને મોકલ્યો. તેણે જ્યારે સંઘને પણ કેમ કરીને નકાર બણ્યો ત્યારે કોંધના આવેશમાં આવેલા સૂરિએ આ રીતની ઘોર પ્રતિજ્ઞા કરી—

કાલકસૂરિની પ્રતિજ્ઞા, અને અપવાદ માર્ગનો આશ્રય :

“જે મનુષ્યો સંઘના શત્રુઓ છે, જે પ્રવચનના ઘાતકી છે, સંયમ ઉપર ઘા કરવામાં લાગેલા છે. અને જે તેની ઉપેક્ષા કરનારા છે, એવા બ્રહ્મ મર્યાદાવાળા આ ગર્દભિલ્લ રાજાને જે હું એકદમ રાજ્યથી ઉખેડી ન નાખું તો તેની દશાને પામું.” આ રીતે કરવું જ જોઈએ, કેમકે આગમમાં કહ્યું છે કે,

“આથી સામર્થ્ય હોવા છતાં આજ્ઞાબ્રહ્મ માનવીની ઉપેક્ષા ન કરવી. પ્રતિકૂળ માનવીઓને શિક્ષા આપવી જ જોઈએ. વળી સાધુજનો, ચૈત્યો અને ખાસ કરીને પ્રવચનના જે શત્રુઓ અને નિંદાખોરો છે તેને બધા બળથી વારવા જોઈએ. આ રીતે પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી સૂરિ એવું વિચારવા લાગ્યા કે, “આ ગર્દભિલ્લ રાજા મહાબલી અને પરાક્રમી છે, ગર્દભી નામની મહાવિદ્યાથી બળિયો છે માટે ઉપાયથી તેને ઉખેડવો જોઈએ.”

લોકમાં પ્રચાર :

આમ વિચાર કરીને કપટથી ગાંડાનો વેષ કરી ત્રણ રસ્તે, ચાર રસ્તે, ચોટામાં અને રાજમાર્ગમાં

૧: સાધુ, સાધ્વી, માવક અને શ્રાવિકા—આ ચાર પ્રકાર જેમાં હોય તે ‘સંઘ’ કહેવાય છે,

આમ બોલતાં ભમવા લાગ્યા કે, “ જો ગર્દભિલ્લ રાજા હોય તો તેથી શું ? જો તેનું અંતઃપુર સુંદર હોય તો તેથી શું ? જો તેનો દેશ રમણીય હોય તો તેથી શું ? જો તેની નગરી સારી રીતે વસેલી હોય તો તેથી શું ? જો તેનાં માનવીઓનાં સુંદર વસ્ત્રો હોય તો તેથી શું ? જો હું સિદ્ધા માટે ભમતો હોઉં તો તેથી શું ? અને જો હું સૂના ઘરમાં સૂતો હોઉં તો તેથી શું ? ”

લોકોની સહાનુભૂતિ :

આમ સૂરિને જોઈને નગરીના લોકો બોલવા લાગ્યા કે, “ ખરેખર, બહેનના કામમાં રાજાએ યોગ્ય કશું નથી. બધા શુભોના ભંડાર કલિકાચાર્ય સંઘાડો છોડીને નગરમાં ગાંડાનો માફક ભટકે છે; જો ખરેખર દુઃખદ છે. નગરીમાં ગોવાળો, ખાજકો અને સ્ત્રીઓ વગેરે લોકોથી પોતાના સ્વામી (રાજા) ના કુળની અત્યંત નિંદા સાંભળ્યા પછી મંત્રીઓએ કહ્યું, “ માનવીઓના સ્વામી દેવ ! આમ ન કર; આ તપસ્વિનીને છોડ, કેમકે આથી મોટી નિંદા થઈ રહી છે. વળી, જે મોહથી આંધળો અનેલો માનવી શુભિ-જનોનો અનર્થ કરે છે તે નહીં પોતાના આત્માને જલસમુદ્રમાં નકામો ફેંકી દે છે. ” આ રીતનાં મંત્રીનાં વચન સાંભળીને રાજા રોષથી બોલવા લાગ્યો કે, “ આ શિખામણ તમારા બાપાને જઈને આપજો. ” આ સાંભળીને મંત્રીઓ ઠંડા થઈ ગયા. તેમના મનમાં થયું કે, “ દરિયાને સીમા ઓળંગતો કેણુ રોકી શકે ? ”

કાલકસૂરિનું શકટલ તરફ પ્રયાણ, શકોને દોરી લાવવા :

સૂરિ તે (હકીકત) ક્યાંયથી પણ સાંભળીને નગરીથી નીકળી ગયા. અવિચ્છન્નપણે જતાં તેઓ શકટલ નામના દેશમાં ગયા. ત્યાં જે સામંતો હોય છે તે ‘ સાહી ’ નામથી ઓળખાય છે. સામંતોનો અધિપતિ જે બધા રાજાઓનો સુકુટમણિ છે તે ‘ સાહાનુસાહી ’ કહેવાય છે. તેથી કાલકસૂરિ તેમાંના (એક) સાહી પાસે રહ્યા. તેમણે મંત્ર અને તંત્ર વગેરેથી તેને ખૂશ કર્યો.

હવે કોઈ એક દિવસે તે સાહી રાજા સૂરિની સાથે વિવિધ પ્રકારના વિનોદવડે ભારે આનંદમાં મરકાવ બની બેઠો હતો (જુઓ ચિત્ર નં. ૨૮-૩૩-૪૬-૫૧-૫૩-૫૮-૬૨) ત્યારે પ્રતીહારે આવીને વિનતિ કરી કે, “ સ્વામી ! સહાનુસાહીનો દૂત બારણે બિલો છે. ” સાહીએ કહ્યું, “ સીધા આવવા દે. ” એ વચન કહ્યા પછી તે અંદર દાખલ થયો. આપેલા આસન ઉપર તે બેઠો. તે પછી દૂતે બેટ આપી. (જુઓ ચિત્ર નં. ૩૦ તથા ૫૩) તે જોઈને સાહીનું મુખ તાબા વર્ષાકાળનાં વાદળાં જેવું અંધારિયું બની ગયું. તેથી સૂરિએ વિચાર્યું કે, “ કેમ આ કાર્ય અપૂર્વ જણાય છે ? કેમકે, સ્વામીનો કૃપાપ્રસાદ આવેલો જોઈને તો જેમ મોર મેઘને જોઈ ભારે હર્ષમાં રૂબી બન્ય તેમ સેવકો પણ થાય. ત્યારે આ તો શ્યામ મુખવાળો થયો છે, તો કારણ પૂછું. ”

એ પછી દૂત સાહી પુરુષોએ બતાવેલા નટઘરમાં ગયો. તે પછી સૂરિએ પૂછ્યું કે, “ સ્વામીનો પ્રસાદ આવવા છતાં ઉદાસ કેમ દેખાઓ છો ? ” તેણે કહ્યું “ ભગવન્ ! પ્રસાદ નહિ પણ કોપ આવ્યો છે; કેમકે અમારો સ્વામી જેના ઉપર રોષે ભરાય છે, તેના કૈરેલા નામવાળી છરી મોકલે છે. તેથી કોઈ પણ કારણે અમારા ઉપર રોષે ભરાઈને આ છરી મોકલી છે. આનાથી અમારો આત્મા-દેહ હણવો એવી ‘ ભારે શિક્ષા ’ છે. તેથી આ વચનમાં-આગ્રામાં બીજી વિચારણા કરવાની પણ નથી. ” સૂરિએ કહ્યું, “ શું તારા ઉપર રુઠ્યો છે કે બીજા કોઈ ઉપર પણ ? ” સાહીએ કહ્યું, “ મને છોડીને બીજા પંચાણું રાજાઓ ઉપર પણ. કેમકે આ છરી ઉપર છન્નુમે આંક છે. ” સૂરિએ કહ્યું, “ જો એમ જ હોય તો પોતાનો નાથ ન કરતા. ” તેણે કહ્યું, “ સ્વામી જો રુઠ્યો તો કુળનો નાથ કર્યા વિના છૂટાશે નહિ, બ્યારે મારા મરણથી ખાડીના કુળનો નાથ નહિ થાય ” સૂરિએ કહ્યું, “ જો એમ હોય તો પોતાનો દૂત મોકલીને પંચાણું રાજાઓને કહેવડાવો, જેથી આપણે હિંદુકદેશમાં જઈએ. ” ત્યારે તેણે દૂતને પૂછ્યું કે, “ ભદ્ર ! જેના ઉપર કોષે

ભારતીય છે તે બીજા પંચાણું રાજ્યો કોણ કોણ છે ?” તેણે પણ બહુ નિવેદન કર્યું. તે પછી ફતને રબ આપીને, તે બધાને એકેક કરીને પોતાના ફતો મોકલ્યા કે, “મારી પાસે આવો. પોતાની બતને ત્યાં ન કરો. હું બધી રીતે બળીશ.” આથી પ્રાણીને હુએ છોડવાની બધી સામગ્રી સાથે તેની પાસે તેઓ જલ્દીથી આવ્યા. તે આવેલાઓએ સૂરિને બોધને પૂછ્યું, “બગવન્! હવે અમારે શું કરવું જોઈએ ?” સૂરિએ કહ્યું, “સૈન્ય અને વાહનો સાથે તમે સિંધુ નદી ભતરી હિંદુદેશમાં જાઓ.”

શકોનું સોરઠમાં આગમન:

તે પછી બાણેલા માર્ગને પાર કરીને (તેઓ) સોરઠ દેશમાં આવ્યા. આ સમયે વર્ષાકાળ આવ્યો ત્યારે માર્ગો દુર્ગમ છે એમ જાણીને સોરઠ દેશને છન્નુ ભાગે વહેંચીને ત્યાં જ રહ્યા.

શરદ્ઋતુનું વર્ણન:

આ સમયે જેમાં મહારાજની માફક કમળો શોભે છે, ઘણા ગોવાળો મોટા ઉત્સવકાળની જેમ ચપલ બન્યા છે, પહેલા વરસાદની જેમ સફેદ વાદળો શોભે છે, મુનિપતિની માફક રાજકોસાથી સેવાતો અને માતેલો કાથી મુખ્ય પડખાને સારી રીતે વીંજતો હોય તેમ શરદ્ઋતુ આવ્યો છે. જેમાં સભ્યોનેની ચિત્તવૃત્તિઓની માફક સ્વચ્છ મોટી નદીઓ છે, સારા કવિઓની જેમ નિર્ભળ દિશાઓ છે. મોટા યોગીના શરીરની માફક નિર્ભળ આકાશનું આંગણું છે, મુનિઓની જેમ મનોહર સપ્તચંદનાં વૃક્ષો છે અને મોટા સ્થપતિએ બનાવેલા દેવળોની શ્રેણીની જેમ સુંદર તારાઓવાળી રાત્રિ છે—વર્ણ,

જ્યાં હરેક પ્રકારનું ઘાસ ઉત્પન્ન થતાં પૃથ્વી અત્યંત શોભાયમાન થયેલી છે અને આનંદિત ગાયોના સમુદાયમાં રહેલા ગવિંદ સાંઠો ગર્જના કરી રહ્યા છે. રાત્રે જ્યાં અમૃતના પૂર સરખાં ચંદ્રમાનાં કિરણો સમગ્ર પૃથ્વીનાં સપાટીને અધિક બીતું બનાવી રહ્યાં છે. શાલવન અને શક્તિના વનમાંથી નીકળેલા ગ્રામીણ મનુષ્યોથી ગવાતાં રસાળ ગીતો વડે જ્યાં રસ્તાઓ જ બાણે અવાજ કરે છે, ત્યાં પશિકો (સાંભળવા) શોધાઈ જાય છે. આ પ્રકારે અત્યંત આનંદકારક શરદ્ઋતુ આવતાં ભવ્ય પુરુષોના ચિત્તનું સ્વરૂપ બાણે સાધતો હોય તેમ માત્ર ચક્રવાક જ નિસ્તેજ (બહુાય) છે.

ઉજ્જૈની ઉપર શકોની ચડાઈ:

આ પ્રકારે શરદ્ઋતુની શોભા જોઈને પોતાની ધારણા સિદ્ધ થવાની કામનાવાળા કાલકસૂરિએ તેમને (શકોને) કહ્યું, “અરે! તમે નિરુદ્ધમી કેમ બેઠા છો ?” તેમણે કહ્યું, “આજા કરો કે, હવે અમે શું કરીએ ?” સૂરિએ કહ્યું, “ઉજ્જૈનીને કબજે કરો, જેથી તેની સાથે જોડાયેલો મોટો માળવ દેશ મેળવતાં તમારો ત્યાં નિર્વાહ-ગુજરાન થાય.” તેઓએ કહ્યું, “એમ જ કરીએ, પરંતુ અમારી પાસે ભાતું નથી, કેમકે આ દેશમાં તો અમારા ભોજન પૂરતું જ (મળતું) હતું.” ત્યારે સૂરિએ યોગચૂર્ણની ચૂંટી માત્ર નાખવાથી આખો કુંભારવાડો-ઈંટવાડો સોનાનો બનાવી દીધો. (જુઓ ચિત્ર નં. ૪૭-૫૨ તથા ૫૬) “આ ભાતુ હાથ કરો.” ત્યારે તેઓ તેના ભાગ પાડીને બધી સામગ્રી સાથે ઉજ્જૈની તરફ ચાલ્યા. દરમિયાન જે કોઈ લાટ દેશના રાજ્યો વગેરે સાથે થયા તે બધા ઉજ્જૈની દેશના સૌમાડામાં આવી પહોંચ્યા. આથી ગર્દભિલ શત્રુ સૈન્યને આવતું સાંભળીને મોટી સૈન્યસામગ્રી સાથે નીકળ્યો અને સીમાડે આવી પહોંચ્યો. પછી અને બળવાન સૈન્યના યુદ્ધને આરંભ થયો. (જુઓ ચિત્ર નં. ૬૦)

ચુદ્ધનું વર્ણન:

તીક્ષ્ણ શરોના અગ્રભાગવાળાં બાણ, વાવલો, સર્વ પ્રકારની લાકડીઓ જેમાં પડી-અથડાઈ રહી

૧. વાવલ, ચક્ર, પદ્મ, કુંડી વગેરે તે સમયે વપરાતાં એક પ્રકારનાં કાંચો.

છે, જે ચક્ર, પટ્ટિસ, સુફર અને ખાણો ફેંકાતાં ભયંકર છે, જેમાં તરવાર, કુહાડી, બાલો, અને કુંગીના સમૂહમાંથી અગ્નિના તણખાઓ ફૂટી રહ્યા છે; યોદ્ધાઓના પોકારોથી શબ્દાયમાન અને ધૂળ વડે સૂર્યનાં ફિરજોનો ફેલાવો પણ જેમાં ઠંકાર્થ ગયો છે—આવા પ્રકારનો સુદ્ધસંચાર થતાં, વાયુના આઘાતથી વાહખાંના સમુદાયની પેઠે ગર્દભિલ્લ સભનું સૈન્ય પળવારમાં નાડું. તે નાસતા સૈન્યને જોઇને રાજા નગરીમાં પાછો ફર્યો અને અંદર પેઠા પછી પોતાના સૈન્ય વડે ઘેરા ઘાલી બેઠો. ખીબઓ પણ હીલચાલ વિના ઘેરા ઘાલીને નગરી (ના ગઢ) ઉપર ચડીને બેઠા. (તેઓ) હંમેશાં સામનો કર્યા કરે છે.

ગર્દભિલ્લાનું સ્વરૂપ, સાધના અને પ્રતીકાર :

બીજે દિવસે જ્યારે સામનો કરવા માટે (શકો) ચાલ્યા ત્યારે ગઢને સૂનો જોયો, ત્યારે તેઓએ સૂરિને પૂછ્યું, “ભગવન! આને ગઢ સૂનો કેમ જોવાય છે?” ત્યારે સૂરિએ સાંભળીને કહ્યું કે, “આજ (કૃષ્ણ પક્ષની) આઠમ છે. ત્યાં ગર્દભિલ્લ ઉપવાસ કરીને ગર્દભી મહાવિદ્યાને સાધે છે, ત્યાંથી ક્યાંઈ પણ અટારીએ રહેલી ગર્દભીની ખબર કાઢો.” તપાસ કરતાં તે જોવાઈ અને સૂરિને પણ ખતાવી.

સૂરિએ કહ્યું કે, “આ ગર્દભી જ્યારે ગર્દભિલ્લ (સાધના) પૂરી કરે ત્યારે બહુ મોટા અવાજ કરશે. તે શબ્દ શત્રુસૈન્યનાં જે કોઈ બેપગાં, ચોપગાં પ્રાણીઓ સાંભળશે તે બધાં મોઝેથી લોહી વમશે. અને નિશ્ચયે ભૂમિ ઉપર પડી જશે તેથી બધાં બેપગાં, ચોપગાં પ્રાણીઓને લઈને જે ગાઉ બેટલી દૂર જશે ઉપર બઝે અને મારી પાસે એકસો ને આઠ શબ્દવેધી યોદ્ધાઓને મૂકે.” તેમણે તે પ્રમાણે બધું કહ્યું. સૂરિએ તે શબ્દવેધી સુભટોને કહ્યું, “જ્યારે આ ગર્દભી શબ્દ કરવા માટે મુખ ખોલે ત્યારે શબ્દ કરવા પહેલાં જ તેનું મોં ખાણોથી તમે ભરી દેજો. શબ્દ કાઢ્યા પછી તો તમે પણ તેને ઘા કરવાને સમર્થ નથી, તેથી આળસ વિના કાન સુધી ખાણો ખેંચીને બંધા રહો.” તેઓએ પણ એ રીતે બધું કહ્યું. પછી કાન સુધી ખેંચેલા ધનુષ્યોમાંથી ફેંકેલાં શરોથી ભરેલાં મોઝે તે (ગર્દભી) વાંકી અને પીડાયેલી થતાં શબ્દ કાઢવાને શક્તિમાન થઈ શકી નહીં. હજીયેલી શક્તિવાળી થયા પછી વિદ્યા તે જ સાધક (ગર્દભિલ્લ)ના ઉપર મૂત્ર, વિષા અને લાત દઈને જલદીથી ચાલી ગઈ. (ભુઓ ચિત્ર નં. ૧૯-૪૮-૫૪-૬૧-૬૭ તથા ૮૬)

ગર્દભિલ્લની શરણાગતિ: સૂરિનું ઉદ્દોષધન:

ત્યારે સૂરિએ કહ્યું કે, “હવે પકડો. એનું બળ એટલું જ છે.” ત્યારે તેઓ ગઢ તોડીને ઉજ્જૈનોમાં ઢાખલ થયા. ગર્દભિલ્લ જીવતો પકડાયો. તેને બાંધીને સૂરિના ચરણોમાં સોંપ્યો. (ભુઓ ચિત્ર નં. ૩-૪-૩૧ તથા ૬૧) ત્યારે સૂરિએ કહ્યું, “રે પાપિષ્ઠ દુષ્ટ, નિર્લજ્જ! અજ્ઞાન કાર્ય કરવામાં ઉઘમશીલ, મહારાજ્યથી વ્રજ! જે નહિ ઇચ્છતી સાધ્વીના (ચારિત્ર્યનો) તે વિનાશ કર્યો અને સંઘનું પશુ તે માન્યું નહિ તેથી અમારે આમ કરવું પડ્યું. મોટા મોહથી આંધળી બુદ્ધિ વડે સાધ્વીનું શીલ જે માણસ ભંગ કરે છે તે મનુષ્ય જિનેશ્વરના ધર્મમાં યોધિલાલતા મૂળમાં જ આગ લગાડે છે. યોધિલાલ નાશ થતાં ખરેખર, તું પણ આ અનંત દુઃખોથી ભરેલા સંસારમાં ભમોશ. વળી, અહીં આ જન્મમાં જ અંધન, તાડન, અપમાન વગેરેથી ઉપભવેલાં વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો જે તું પામ્યો છે, તે સંઘના અપમાન સ્વરૂપ ગાડનું આ ફૂલ-ફળ છે. નારકી, તિર્ચંચ, કુમનુષ્ય અને કુદેવગતિમાં જવાનું સંકટ (તારે માથે) આવી પડ્યું છે. જેથી તું અનંત ભવમાં ભમીશ અને તેનું ફળ પણ કડવું જ આવશે. જે મનુષ્ય સંઘનું અપમાન કરે છે અને માન-મદથી લેવાયેલો થોડું પણ પાપ કરે છે તે આ ભયંકર દુઃખરૂપ મહાસાગરમાં પોતાના આત્માને યોળે-ડુબાડે છે, શ્રીસંઘની આશાતનાથી જીવો જે દુઃખ પામે છે તે કહેવાને જો કોઈ શક્તિમાન હોય તો તે જિનેશ્વર ભગવાનજ છે. જેણે મહાન પાપ કહ્યું છે અને જેણે સંઘને પણ ગણકાર્યો નથી તેની સાથે જો કે અમારે વાર્તાલાપ કરવો જો યોગ્ય નથી, છતાં બહુ પાપભારથી ડબાયેલો અને દુઃખરૂપ ભયંકર જ્વાળાઓમાં

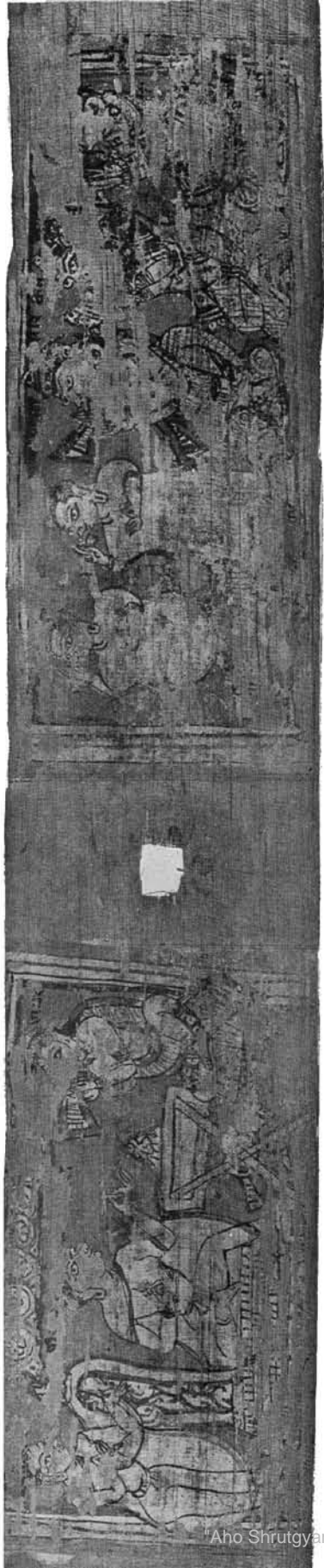

Fig. 17

દેશાયેલા તને જોઈને હું કરુણાથી કહું છું કે, (આત્મ)નિંદા અને ગર્હાપૂર્વક આલોચના કરીને પ્રાયશ્ચિત કર અને દુષ્ટકર એવાં તપ અને ચારિત્રમાં લાગી જઇ, આજે પણ દુઃખ-દરિયાને જેથી તરી બા.” આ રીતે કરુણાથી સૂરિએ કહ્યું. તે સાંભળીને અત્યંત કઠોર કર્મવાળો તે ગર્હલિલલ ચિત્તમાં અત્યંત દુઃખાયો.

દુઃખાયેલું ચિત્ત જોઈને કાલકસૂરિએ પછી કહ્યું, “તને એકવાર છોડી દેવાય છે. હવે તું હંદપાર બા.” સૂરિનાં તે વચન સાંભળીને તે (શક) રાજાઓએ દેશમાંથી (તેને) નસાડી મૂકયો અને દુઃખી થઇ બમવા લાગ્યો. જાનવરની પેઠે બમીને બચાંકર એવા ચાર ત્રિદેવ સંસાર-સાગરમાં તેના કર્મ-વિષાકના દોષે અનંતકાળ સુધી બમશે.

ઉલ્લૈનીમાં શકેની સ્થાપના, વિક્રમાદિત્ય :

પછી સૂરિની પર્યુપાસના-સેવાવાકરી કરનાર સાહીને રાજધિરાજ બનાવી અને બીજાને સામંતપદે સ્થાપીને (તેઓ) રાજસુખ ભોગવવા લાગ્યા. જેમ શકદૂળથી આવ્યા તેથી તેઓ શકો કહેવાયા, એ રીતે શક રાજાઓને આ વંશ ઉપજ્યો. સૂરિના ચરણકમલમાં બમરાઓની માફક લીલા કરતા અને જિન-શાસનની ઉન્નતિ કરવામાં તત્પર એવા તેમને સમય સુખે વીતવા લાગ્યો (જુઓ ચિત્ર નં. ૩૨).

કાલાંતરમાં તે શકેનો વંશ જાણેડી નાખી વિક્રમાદિત્ય નામે માલવાનો રાજા થયો. પૃથ્વીમાં એકમાત્ર તે વીરે પરાક્રમથી ઘણા રાજાઓને વશ કર્યા. આશ્ચર્યકારી ચરિત્ર અને આચરણથી કીર્તિનો મોટો આડંબર પણ પ્રાપ્ત કર્યો. પોતાની સત્તાથી યક્ષરાજનું આરાધન કરતાં તેણે ત્રણ વરદાન મેળવ્યાં, જેથી શત્રુ કે મિત્ર ગણ્યા વિના (સૌને) જાન આપ્યું. દોહોને ખૂબ ધન વહેંચી, ઋણ-દેવામાંથી છોડાવીને જેણે પોતાનો સંવત્સર જગતમાં પ્રવર્તાવ્યો, તેના પણ વંશ જાણેડી નાખી ફરીથી ઉલ્લૈની નગરીમાં શક રાજા થયો, જેણે પોતાના ચરણકમલમાં સામંતોને નમાવ્યા. વિક્રમ સંવત્સરથી ૧૩૫ વર્ષ વીત્યે, જેણે એ સંવત્સર બદલીને પોતાનો સંવત્સર સ્થાપ્યો. ચક્રાળને બંધુવા માટે આ પ્રાસંગિક કહ્યું છે.

હવે મૂળ કથાને લગતી હકીકત કહેવાય છે.—પછી કાલકસૂરિએ બહેનને ફરીથી સંયમમાં સ્થાપી. આલોચના અને પ્રતિક્રમણા—પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને સૂરિ પોતાનો ગણ ચલાવવા-સંભાળવા લાગ્યા.

— જટના બીજ —

કાલકસૂરિનું ભરુચ તરફ પ્રયાણ :

અહીંથી (દક્ષિણ તરફ) ભરુચજી (ભરુચ) નામે નગર છે. ત્યાં કાલકસૂરિના બાણેને બલમિત્ર અને બાનુમિત્ર નામના બાઈઓ અનુક્રમે રાજા અને યુવરાજ છે. તેમને બાનુશ્રી નામે બહેન છે. તેને બલબાનુ નામે પુત્ર છે.

તે બલમિત્ર અને બાનુમિત્રે સૂરિને બીજા દેશથી આવેલા સાંભળીને મતિસાગર નામના પોતાના પુરોહિતને ઉલ્લૈની મોકલ્યો. તેણે ત્યાં જઈને શક રાજા પાસે મહાપ્રમત્ને રજા લેવડાવી સૂરિને વાંદીને વિનંતિ કરી કે,

“બગવત્ ! તમારા ચરણકમળમાં કપાળ, હાથ અને ઠીંચણને જમીન ઉપર નમાવી (પંચાંગી નમસ્કાર વડે) બહિતભારથી રંગાયેલા બલમિત્ર અને બાનુમિત્ર વંદન કરે છે. હસ્તકમળના સંપુટની કળીને સુકુટમાં મૂકીને (મસ્તકે હાથ જોડીને) વીનવે છે કે—“તમારા વિરહ રૂપ સૂર્યનાં પ્રખર કિરણોના વિસ્તારથી અમારાં શરીર ખૂબ જલહી સંતાપ્યાં છે—તેથી હે સ્વામી ! તમારા દર્શનરૂપ મેઘમાં નીપજેલી

૧. પશ્ચાતાપ.

૨ નારડી, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવતા—આ ચાર ગતિ કહેવાય છે.

૩ પ્રાયશ્ચિત્ત—પશ્ચાતાપ કરવાની એક વિધિ.

દેશનાધારા વહાવો. હે કરુણાસમુદ્ર ! વધુ શું કહીએ ? અમારા ઉપર કરુણા કરીને પાપનો નાશ કરનાર આપના ચરણકમળ વહાવો. ”

આથી કાલકસૂરિ શક રાજાએને હકીકત સમજાવી બરુથ ગયા. મોટા આડંબર સાથે પ્રવેશ કરાવ્યો. બલમિત્ર, લાલુમિત્ર, આનુક્રી અને બલબાનુએ ભાવપૂર્વક વંદન કર્યાં. ભગવાને સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય ઉપજાવનારી ધર્મદેશના આપવા માંડી.

કાલકસૂરિની ધર્મદેશના: બલબાનુનો સંસારત્યાગ :

સંસાર અનાજના ફેાતરાના ઢગલા જેવો અસાર છે. લક્ષ્મી વીજળીના જેવી ચંચળ છે. યોવન નિષ્પ્રભ રીતે જનારને યોગજવા સરખું છે. યોગ અને ઉપલોગ ભયંકર દુઃખને આપનારા રોગો છે. ધન મનુષ્યના શરીરના દુઃખનું કારણ છે. ઇષ્ટજનોનો મેળાપ (પરિણામે) મોટા શોકના અતિરેક જેવો છે, આયુષ્યનાં ફળિયાં હમેશાં સડવાના સ્વભાવવાળાં છે; આવી સ્થિતિ હોવાથી હે ભગ્ય પુરુષો ! કુળ વગેરેથી યુક્ત આ મનુષ્યપણું પામીને પ્રમાદને જેર કરવો જોઈએ. હરેક પ્રકારનો સંગ તજવો જોઈએ. દેવાધિદેવોને વાંદવા જોઈએ. મોટા શુરુઓના ચરણ સેવવા જોઈએ. સુપાત્રને દાન દેવું જોઈએ. નિયાણું^૧ કરવું ન જોઈએ. પંચ નમસ્કાર મંત્ર (પરમેશ્વરીનો નવકાર) ગણવો જોઈએ. જિનેશ્વરના મંદિરમાં પૂજા અને આદરભાવ રાખવો જોઈએ. ખાર ભાવનાઓ ભાવવી જોઈએ. પ્રવચનને, તેના ઉપર આકંઠભણુ થતાં બચાવવું જોઈએ. સારા શુરુ આગળ પોતાના દુશ્વરિત્રની આલોચના કરવી જોઈએ. બધા પ્રાણીઓ સાથે ખામણા-ક્ષમાપના કરવી જોઈએ. પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ. ચિત્તને અશુભ અનાવવું ન જોઈએ. શક્તિ અનુસાર તપ અને ચારિત્ર્યનું અનુકાન કરવું જોઈએ. વશ ન થાય એવી ઈદ્રિયોનું દમન કરવું જોઈએ. શુભ ધ્યાન ધરવું જોઈએ; જેથી સંસારની પરંપરાનો ઉચ્છેદ થાય. વધુ શું કહીએ ?—આ પ્રકારે આચરણુ કરતાં તમને જલદીથી મોક્ષ મળશે (જુઓ ચિત્ર નં. ૧૭-૨૫-૪૧).

આ રીતે સૂરિનાં વચન સાંભળીને જેને આખા શરીરે રોમાંચ થયાં છે અને ચારિત્ર્ય-નીકા લેવાના આવો ઉન્નયન થયા છે તે બલબાનુ કુમારે હસ્તકમળને માથે લગાડી આ પ્રકારે કહેવા માંડ્યું; “ હે નાથ ! મારા જેવા દુઃખીને સંસારરૂપ જ્ઞાનામાંથી ઉગારો. હે નાથ ! સંસારના ભયથી ડરેલા મને, ઉત્તમ મનુષ્યોએ આદરેલી જિનેશ્વર ભગવાનની આ દીક્ષા આપો. જો હું ચોગ્ય હોઉં તો વિલંબ ન કરો. ” આ પ્રકારે કુમારનો નિશ્ચય જાણીને સૂરિએ તે જ ક્ષણે સ્વજનોને પૂછીને વિધિપૂર્વક તેને દીક્ષા આપી.

રાજા વગેરે અમલદારો (અને નાગરિકો)ની સભા પણ સૂરિને વાંદીને પોતાના કેકાણે ગઈ. અને યુનિઓ પણ પોતાનાં શુભ ધર્મનાં કાર્ય કરવામાં મથતૂલ બની ગયા. આ પ્રકારે હમેશાં આચાર્યના ચરણકમળોને નમતા અને ખૂબ ભકિતભાવવાળા થયેલા રાજાને જોઈને સમગ્ર નગરના મનુષ્યો જિનધર્મમાં અધિક ભાવવાળા થયા. આ કહેવત સાચી છે કે, ‘ જેવો રાજા તેવી પ્રજા થાય છે. ’

રાજપુરોહિતની કપટબળ :

આ પ્રકારે નગરની પ્રવૃત્તિ જોઈને અત્યંત દુઃખાયેલા ચિત્તે રાજપુરોહિતે રાજાની આજ્ઞા અને સૂરિની સમક્ષ કહ્યું કે, “ દેવ ! ત્રણે પ્રકારની અશુચિઓમાં ખદબદેલા આ પાપીઓએ શું કરવા માંડ્યું છે ? ” આ રીતે યોદ્ધતા તેને સૂરિએ અનેક પ્રશ્નોથી બ્યારે નિરુત્તર કરી દીધો ત્યારે કપટપણે અનુકૂળ વચનોથી રાજાને વિપરીત (આચાર્યની વિરુદ્ધ) કરવા (મનને ભમાવવા) લાગ્યો. જેમકે—

“ આ (સૂરિ) મહાતપસ્વી છે, સંપૂર્ણ ગુણોના આશ્રયસ્થાન જેવા છે, મોટા સત્વશાળી છે,

૧, બલબાનુ આજ્ઞાથી ભગવાનની ભક્તિ કરવી, કે કોઈ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો તે.

દેવતાઓ, અસુરો અને મનુષ્યોથી પૂજાયેલા છે અને ત્રણે જગતમાં ઓરવશાળી છે. તેથી હે દેવ ! જે માર્ગે આ (સૂરિ) બ્રહ્મ તે માર્ગે તમારે જન્મુ યોગ્ય નથી, જેથી તેમના માર્ગને ઉલ્લંઘન કરવા જેવું થાય. ગુરુના ચરણોને ઝોળંગવાથી મોટી આશાતના થાય છે, જે મોટી દુર્ગતિનું કારણ છે, માટે હે સ્વામિન ! એમને વિસર્જન કરો.”

આથી ભમાયેલા ચિત્તવાળા રાજાએ કહ્યું, “ તમારું કહેવું સાચું છે પણ કેવી રીતે એમને વિસર્જન કરવા ? ” આથી પુરોહિતે કહ્યું, “ દેવ ! આખા નગરમાં અનેવણુ કરો. તેમ કરતાં ભાત-પાણી અસૂઝતાં (લેવાને અયોગ્ય) થશે, (અને તેથી) પોતાની મેળે જ તેઓ વિહાર કરશે. તે પછી રાજાએ કહ્યું, “ એમ કરો. ” આથી પુરોહિતે આખા નગરમાં પ્રદેવણુ કરી કે, “ આવા આધાકર્મના પ્રકાર વડે દીધેલું દાન મહાકૃપવાળું હોય છે. ” તેથી લોકો તેમ કરવા લાગ્યા. આ રીતે કદી ન થયેલી જોઈને સાધુઓએ ગુરુને કહ્યું. તેઓ પણ રાજાના અભિપ્રાયની હકીકત સમજી જઈ પૂજ્યસણુ કર્યા વિના જ મહારાષ્ટ્ર દેશના અલંકારસમા પ્રતિષ્ઠાન-પૈઠણુ નામના નગરમાં ગયા.

— ઘટના ત્રીજી —

કાલકસૂરિનું પૈઠણુ તરફે પ્રયાણુ :

ત્યાં (પૈઠણુમાં) સૂરિએ (સંદેશો મોકલી) જણાવ્યું કે, “ જ્યાં સુધી અમે ન આવીએ ત્યાં સુધી પૂજ્યસણુ ન કરશો. ” વળી, ત્યાં જે સાતવાહન રાજા છે તે પરમ શ્રાવક છે (જુઓ ચિત્ર નં. ૨૨). તે પણ સૂરિને આવતા સાંભળીને જેમ મોર મેઘ આવવાના સમયે ઉત્કંઠિત થાય છે તેમ હર્ષભેર થયો. ક્રોધે કરીને ત્યાં સૂરિ આવ્યા. તેથી સાતવાહન રાજાએ સૂરિને આવેલા જાણીને તે પોતાના પરિવાર અને અતુર્વિધ સંઘની સાથે સામે ગયો અને સૂરિને ભાવપૂર્વક વંદન કર્યું (જુઓ ચિત્ર નં. ૨-૩૪).

કાલકસૂરિની સ્તુતિ :

“ હે ભવ્યરૂપ કમળને વિકસાવનાર, મોહરૂપ મોટા અંધકારના સમૂહભાર માટે સૂર્ય સરખા, ગર્વોન્મત્ત દુષ્ટ વાહીઓ રૂપ હાથીઓને કચડી નાખતા બલિષ્ઠ સિંહસમા, નમન કરતા મનુષ્યોના સ્વામીના મસ્તક ઉપર રહેલા મુકુટના મણિઓનાં કિરણોથી જેના ચરણુ રંગાયેલા છે, જિતશાસનની ઉન્નતિ કરવામાં તત્પર, કલિકાલના કલંક રૂપ મેલને ધોવા માટે પાણીસમા, સમયને અનુરૂપ ફરતા શ્રુતસમુદ્રને પાર પામેલા, ગર્વભર્યા ચાલતા મોટા કામદેવરૂપ સાપને નાશ કરવામાં કુહાડીસમા-આ પ્રકારે સંપૂર્ણ ગુણોના સ્થાનક, કરુણાવાળા, પરમ આરિત્રશીલ, સુદ્ધ ન કરનાર, પ્રભાતે નામ લેવા યોગ્ય મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ એવા હે મુનિશ્રેષ્ઠ ! તમને નમસ્કાર થાઓ.

કાલકસૂરિનો ‘ ધર્મલાભ ’—આશીર્વાદ :

આ રીતે (સ્તુતિ કરીને) નમન કરતા રાજાને સૂરિએ ‘ ધર્મલાભ ’ (આશીર્વાદ) આપ્યો. (આ ‘ ધર્મલાભ ’ કેવો છે તે જણાવે છે)—

કલિકાળના ખૂબ કાળા મેલને ધોવામાં પાણીના થોક જેવો, સમગ્ર દુઃખરૂપ કુળપર્વતો લેહવામાં બલ્લવદ્યમાન બલિષ્ઠ વજ્ર સમાન, ચિંતામણિ, કલ્પદ્રુમ, કામઘટ અને કામધેનુના મોટા માહાત્મ્યને જિતનાર, સંસારસમુદ્રને પાર કરાવનાર નૌકા સમાન, સ્વર્ગ અને અપવર્ગ માટે દુર્ગમ નરક-કેંદ્રના આગળાને તોડવામાં મુદ્દગલ સમાન, ગણધરોએ ઉપદેશેલો આ ‘ ધર્મલાભ ’ હે નરેન્દ્ર ! તમને થાઓ.

૧. સાધુઓના નિમિત્તે પશ્ચેલું ભોજન, જે સાધુઓ માટે નિષિદ્ધ છે.

પળૂસણા તિથિનિર્ણય :

આ પ્રકારે મોટા આડંબર સાથે સૂરિ નગરમાં પ્રવેશ્યા. બધાં ચૈત્યોને વંદન કર્યું. સાધુઓને યોગ્ય નિર્દોષ ઘરમાં વાસ કરાવ્યો. તે પછી હમણાં શ્રીશ્રમણસંઘવડે ખૂબ પૂજતા, સાતવાહન રાભથી આદર પામેલા, વિક્ષાનવર્ગથી સેવાતા અને બધા લોકોથી વંદાતા બન્યોરૂપ કમલોને વિક્ષાવનારના (એવા તે સૂરિના) પળૂસણાને સમય કમે કરીને આંવ્યો.

તે મહારાષ્ટ્ર દેશમાં ભાદરવા સુદિ પાંચમે ઇંદ્રયાત્રા થાય છે. તેથી રાભએ સૂરિને વિનતિ કરી કે, “હે ભગવન્! પળૂસણાના દિવસે લોકાનુવૃત્તિથી ઇંદ્ર (મહોત્સવ) મનાવવો પડશે. એ કારણે વ્યાકુળતા થતાં ચૈત્યપૂજા અને અભિષેક કરવામાં હું પહોંચી શકીશ નહિ. તેથી કૃપા કરીને છંદના દિવસે પળૂસણા કરો.” તે પછી સૂરિ ભગવંતે કહ્યું, “અમારા ગુરુઓએ પણ કહ્યું છે કે, “એ મેરુતું શિખર ચાલવા માંડે અને સૂર્ય બીજી દિશામાં ઊભે તોપણ પાંચમની રાતથી પળૂસણા જોળંગી શકાતાં નથી. આગમમાં પણ કહ્યું છે કે,

“જેમ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વર્ષાને એક માસ અને વીશ રાત્રિ પસાર થતાં વર્ષાવાસમાં પળૂસણા કરે છે. તે પ્રમાણે ગણધરો કરે છે. જેમ ગણધરો કરે છે તેમ ગણધરના શિષ્યો કરે છે. જેમ ગણધરના શિષ્યો કરે છે તેમ અમારા ગુરુઓ કરે છે. જેમ અમારા ગુરુઓ કરે છે તેમ અમે વર્ષાવાસમાં પળૂસણા કરીએ છીએ. તે રાત જોળંગવી જોઈએ નહિ.”

રાભએ કહ્યું, “એ જોમ હોય તો ચોધના દિવસે કરો.” સૂરિએ કહ્યું, “એમ થાઓ. એમાં દોષ નથી. કેમકે આગમમાં પણ કહ્યું છે કે, આગળ પણ પળૂસણા કરી શકાય છે.”

આથી હર્ષવશ વિકસ્વર આંખવાળા રાભએ કહ્યું, “ભગવન્! અમારા ઉપર મોટો પ્રસાદ-ઉપકાર થયો છે. મારા અંતઃપુરની સ્ત્રીઓને પર્વના ઉપવાસના પારણે સાધુઓને ઉત્તરપારણું થશે.” તે પછી ઘેર જઈને અંતઃપુરની સ્ત્રીઓને આદેશ કર્યો કે, “તમારે અમાવાસ્યાએ ઉપવાસ થશે અને (તમારા) પારણાના દિવસે સાધુઓને ઉત્તરપારણું થશે. તેથી પ્રથમની માફક જ સાધુઓને વહોરાવજો. આગમમાં કહ્યું છે કે,

“હસતા, ગ્લાન, આગમમાં મરાગ્રહ અને લોચ* કરેલાઓને ઉત્તરપારણું કરાવતાં બહુકળ થાય છે.

“પળૂસણામાં અક્રમ કરવાનો હોવાથી પડવેના દિવસે ઉત્તરપારણું થશે.” તે જોઈને તે દિવસે લોકોએ પણ સાધુઓની એ પ્રમાણે પૂજા કરવાનો આરંભ કર્યો. તે દિવસથી મહારાષ્ટ્ર દેશમાં ‘શ્રમણપૂજાલય’ નામનો તહેવાર ચાલુ થયો. એ કારણથી કાલિકાચાર્યે પણ ચોધના દિવસે પળૂસણા શરૂ કર્યા અને સમસ્ત સંઘે તેને વધાવી લીધાં. * કહ્યું છે કે-

કાલિકાચાર્યે સાતિવાહન રાભને ઉદ્દેશીને ચૈત્ય, યતિ અને સાધુઓની પૂજા માટે કરાવેલી ચોધ શરૂ કરી. *

ક્ર તેને આશ્રયીને પજી (પાક્ષિક પ્રતિકમણ વગેરે) પણ ચોધના દિવસે થઈ, અન્યથા આગમમાં કહ્યા સુજળ તો પૂર્ણિમાએ જ થતી. ક્ર

૧ અર્થાત્ અષાઠ સુદિ પૂનમથી ભાદરવાની પાંચમ સુધીનો એક મહિનો ને વીશ દિવસ પસાર થતાં.

૨ હાથે જ માથાના વાળ ચૂંટી કાઢવા તે.

* આ ચિહ્નમાં નિર્દિષ્ટ પાઠ C D પુસ્તકમાં છે.

ક્ર આવા પ્રકારના ચિહ્નમાં નિર્દેશિતો પાઠ C D પુસ્તકમાં નથી, (AB પુસ્તકમાં છે). અહીં પૂર્ણિમાએ પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક પર્વમાં નિયત થયેલા ધર્મકરણી કરવી જોઈએ. એવો બીજા ગણોનો આમલ પ્રાયઃ આવા પાઠનું કારણ જણાય છે. વળી આ પાઠ ઉપર આચાર્ય હિરવિજયસૂરિએ નીચે પ્રમાણેનું ટિપ્પણ કર્યું છે, જેમ B પ્રતિના લેખકે

— થટના ચોથી —

અવિનીત શિષ્યોને પ્રબોધવાનો ઉપાય:

આવા પ્રકારના શુદ્ધોવાળા કાલકસ્તુરિ વિહાર કરતા હતા. એક સમયે કર્મનો ઉદય થતાં (તેમના) શિષ્યો દુર્વિનીત થયા. સૂરિએ ઘણું કહેવા છતાં તેઓ માનતા નથી. ત્યારે ફરીથી તેમને આ રીતે કહ્યું— “ હે મહાતુભાવો ! ઉત્તમ કુળમાં ઉપજેલા મહાપુરુષો ! આ નિષ્કલંક સાધુપણું, ઇંદ્ર અને ધીબાઓને પણ દુર્લભ છે. હે વત્સો ! આ રીતે અવિનીતપણે શુરુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરીને આ દુષ્ટર તપ અને ચારિત્ર્યને નકાસું ન કરો. કેમકે આગળ કહ્યું છે કે,

“ છઠ (બે દિવસના ઉપવાસ), અક્રમ (ત્રણ દિવસના ઉપવાસ), દશમ (ચાર દિવસના ઉપવાસ) બાર (પાંચ દિવસના ઉપવાસ) અર્ધ માસ (પંદર દિવસના ઉપવાસ) કે માસખમણ (એક મહિનાના ઉપવાસ) કરવા છતાં બે શુરુનું વચન ન માને તો અનંત સંસારીપણું મળે છે. શુરુની આજ્ઞાને ભંગ કરવાથી જેમ કુલવાલક સાધુ અરણ્યમાં કષ્ટપૂર્વક તપ કરવા છતાં નરકે ગયો. જેમ દ્રીપદીએ પૂર્વ ભવમાં કર્યું હતું તેમ શુરુની આજ્ઞાને ઝોળંગીને ધૂળ તાપમાં ચે તપ કરવા છતાં ચોક્ષને ત્રેણવી શકાય નહિ. ”

આ પ્રકારે કહેવા છતાં તેઓ (શિષ્યો) દુર્વિનીતતા છોડતા નથી, શુરુનાં વચન માનતા નથી. સેવા-ભક્તિ કરતા નથી, ઉલ્લંઘન વચનો બોલે છે, સ્વેચ્છાએ તપ કરે છે અને પોતાના અભિપ્રાય મુજબ સામાચારી (સાધુઓની આવશ્યક ક્રિયાઓ) કરે છે. ત્યારે શુરુએ ચિંતાવું કે, જેમ ગળિયા ગધેડાઓ (ડીકાં મારવા-શિક્ષા કરવા છતાં સ્ત્રીમાં ન ચાલે તેવા) હોય છે તેમ મારા શિષ્યો છે માટે આવા ગળિયા ગધેડાઓને છોડીને હલતાપૂર્વક સંયમનું મારે આવચરણ કરવું.

વળી જેઓ પોતાની ઇચ્છા મુજબ બાય છે, ઇચ્છા મુજબ આવે છે, ઇચ્છા પ્રમાણે ઊભા રહે છે અને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જ વર્તન કરે છે તેવા શિષ્યોને છોડી દેવા જોઈએ.

તેથી આ દુર્વિનીત શિષ્યોને છોડી દઉં છું, આથી ધીબા દિવસે રાતના (શિષ્યો) સૂતા હતા ત્યારે શબ્દાતર (ઘરમાલિક) ને પરમાર્થ-મનનો વિચાર કહ્યો કે, હું મારા શિષ્યના શિષ્ય સાગરવંદ્રસૂરિની પાસે જઈ છું. બે કોઈ પણ રીતે પશ્ચાત્તાપ કરતાં આશ્રમપૂર્વક પૂછે તો તેમને ધૂળ ધૂતકારી બાય દેખાડીને કહેજો. ” આ પ્રકારે કહીને ગયા. નિરંતર મુખપૂર્વક પ્રયાણ કરતા પહોંચ્યા અને ત્યાં થોડા સમય માટે ‘ કોઈ આર્થ સ્થવિર છે ’ એમ સમજીને અવજા કરતાં મળેલા સ્થળમાં પ્રવેશ કર્યો.

પૂર્વે નહિ જોયેલા હોય તેવા (સાધુ) ને જોઈને ઊભા થવું જોઈએ, (ખમાવવા જોઈએ,) અને જે પૂર્વે જોવાયેલા હોય તેવા સાધુઓને યોગ્યતા પ્રમાણે ઉચિત (આવચરણ) કરવું જોઈએ.

નોંધ્યું છે. તે દિવસ આ પ્રમાણે છે— “ ત્રણસો વર્ષ ઉપર લખાયેલાં ધર્મી પુસ્તકમાં ચૌમાસી ધર્મકરણી ચૌદસે કરવી; એવું લખેલું જણાય છે. વળી ‘ ચૌમાસી ધર્મકરણી ચૌદસે જ કરવી ’ એવા પ્રકારનું વિધાન “ સદૈહવિવૌષધિ ” (નામની ‘ કસ્પસૂત ’ ની ટીકા) માં કહ્યા મુજબ પણ એ રીતે જોવાય છે કે, કોઈએ આ પાઠનો ફેરફાર કર્યો હતો, સાચી હકીકત તો કેવળી ભગવાનો જ જાણે. ”—આ દિવસ B પ્રતિના લેખકે પ્રાચીન આદર્શ-પ્રતિઓમાં લખેલા દિવસપણાંથી મળતું હોવાથી પોતાના પુસ્તકમાં પણ દિવસપણાંને મૂક્યું છે. છતાં આમ દિવસપણ કરતાં વે તેને વિશ્વ-વાદ લાગવાથી તેના ઉપર તેણે ધીબાનું દિવસ આ પ્રકારે લખ્યું છે, “ ત્રણસો વર્ષથી લઈને કેવળી ભગવાનો જ જાણે. ”—ત્યાં સુધીનું દિવસપણ પાટણ નગરના કુણ્વેર ગામમાં સં. ૧૬૩૦ ની સાલમાં શ્રીહીરવિજયસૂરિએ પ્રાચીન આદર્શોમાં નહિ જોવા છતાં પોતાની પ્રતિથી જ આલેખન કર્યું છે. કેટલાક પરલોક ભીર (ધાર્મિકો) એ ચર્ચા કરતાં તેમના ભક્ત આવકોએ પૂછ્યું ત્યારે કહ્યું કે, “ અમે જ આ પ્રકારે લખ્યું છે. ”

આ પ્રકારના સૈદ્ધાંતિક આચારને વીસરી જઈ સાગરચંદ્રસૂરિએ ખમાવ્યા નહિ, વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયે જ્ઞાન પરીષદ સહન ન થતાં સાગરચંદ્રે પૂછ્યું, “આર્ય! મેં કેવું કં વ્યાખ્યાન કર્યું?” કાલકસૂરિએ કહ્યું, “સુંદર”. ત્યારે દ્વિતીયા સાગરચંદ્રે કહ્યું, “આર્ય! કંઈ પણ પૂછો.” કાલકસૂરિએ કહ્યું, “જે એમ હોય તો અનિત્યતા વિશે કહો.” સાગરચંદ્રે કહ્યું, “કંઈ વિષય પદાર્થ વિશે મને કહેવા દો.” તેમણે કહ્યું, “હું વિષય પદાર્થ બાણુતો નથી.” ત્યારે સાગરચંદ્ર કહેવા લાગ્યા કે, “ધર્મ નથી-જે વિશે વિચાર નથી આવતો?” તે જ સમયે કાલિકાચાર્યે કહ્યું, “ધર્મ નથી, કેમકે પ્રત્યક્ષ વગેરે પ્રમાણોના વિષયથી (તો) બહાર છે, ગદેહાના શીંગડાની માફક. કહ્યું છે કે-પ્રત્યક્ષ (પ્રમાણ) દ્વારા પદાર્થનું જે જ્ઞાન થાય છે તે નહીં વખાણવાલાયક હોય છે. પ્રત્યક્ષના અભાવમાં અનુમાનના વચનોથી તેનો (નિર્ણય કરવામાં) વ્યતિક્રમ થાય છે.

“જે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી જ આ સમણ શકાય એમ હોય તો આ વિષયમાં પ્રયત્ન કરવો નકામો છે.” ધરેધર પિતામહના સરખા આ કોઈ વૃદ્ધ લાગે છે. એમ માનીને સાગરચંદ્રે કહ્યું, “ધર્મ નથી” જે પ્રકારે જે કહ્યું તેમાં અને પ્રતિજ્ઞાપદોનો દેખીતો વિરોધ અમે ભોંઠાએ છીએ. ધર્મ નથી તો શા કારણે? જે ધર્મ નથી તો બીજાઓ શા કારણે તેનો સ્વીકાર કરીને (ધર્મ છે) એમ કહે છે? ત્યારે આપને પૂછીએ છીએ કે બીજાઓએ જે સ્વીકાર કર્યો છે તે આપને પ્રમાણ છે કે અપ્રમાણ? જે પ્રમાણ હોય તો અમારું સાધ્ય સિદ્ધ થયું કહેવાય, અને જે અપ્રમાણ હોય તો જે જ દોષ (પ્રતિજ્ઞાપદોનો વિરોધ) રહે છે. તમે જે પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણોના વિષયથી બહાર છે એમ કહ્યું તે પણ ખોટું છે. કેમકે, ધર્મ અને અધર્મ એ તો કાર્ય દ્વારા પ્રત્યક્ષરૂપે સમજાય એવા છે.” કહ્યું છે કે—

ધર્મથી જ (ભિંચા) કુળમાં જન્મ થાય છે, શરીરની કુશળતા (પૂર્ણ અવયવો), સૌભાગ્ય, આયુષ્ય અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે. ધર્મથી જ નિર્મળ યશ, વિદ્યા, વસ્તુસંપત્તિ અને શૌભા મળે છે. તેમજ ધર્મનું આરાધન કર્યું હોય તો તે સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનારો અને છે. વળી કહ્યું છે કે,

પોતાના રૂપથી (બીજાને) તિરસ્કાર કરતા કેટલાયે વિદ્યાધરો કામદેવ જેવા દેખાય છે, જ્યારે બીજા કદરૂપા પુરુષો શિયાળ જેવા હોય છે. કેટલાક સમસ્ત શાસ્ત્રો સંપૂર્ણ રીતે બાણીને બુદ્ધસ્પતિ જેવા બોવાય છે ત્યારે બીજા અજ્ઞાનરૂપ અધિકારથી ઠંકાયેલા હોવાથી આંધળાની માફક ભટકે છે. કેટલાક (ધર્મ, અર્થ, કામ) ત્રણ વર્ગનું સુખ મેળવીને મનુષ્યના મનને આનંદ આપનારા દેખાય છે ત્યારે બીજાઓ પુરુષાર્થને તણ દઈને વિષધરની જેવા ખિન્ન જણાય છે. ભાટચારણો વડે જેનું પ્રસિદ્ધ માહાત્મ્ય ગવાય છે તેવા કેટલાક સફેદ છત્રને ધારણ કરતાં, હાથી ઉપર બેઠેલા હોય છે જ્યારે બીજા તેમની આગળ (સેવકની માફક) ઢોડતા હોય છે. કેટલાક, પ્રણામ કરનારાઓની આશાઓ પૂરતા અને નિર્મળ યશથી જગતની સપાટીને ભરી દેનારા હોય છે જ્યારે બીજા જે કલકિત થયેલા છે તે ગમે તે રીતે પેટ ભરે છે. કેટલાકને તો હમેશાં દાન દેવા છતાં શ્રુત (વિદ્યા)ની માફક દ્રવ્ય વધ્યા કરે છે ત્યારે બીજાઓને દાન નહિ આપનારા કેટલાયે મનુષ્યો રાજા અને ચોરથી ટુટાય છે. આ પ્રકારે ધર્મ અને અધર્મનું ફળ જે કારણે પ્રત્યક્ષરૂપે સ્પષ્ટ દેખાય છે તે કારણે અધર્મને છોડીને આદરપૂર્વક ધરેધર ધર્મનું આચરણ કરો.

આ તરફ તે દુષ્ટ શિષ્યોએ સવારે આચાર્યને આમ તેમ તપાસ કરતાં ન બોયા ત્યારે શમ્યાતર પાસે અથા અને પૂછ્યું કે, “હે શ્રાવક! શુરુ ક્યાં છે?” તેણે કહ્યું, “તમે જ તમારા શુરુને બાણો. હું ક્યાંથી બાણ?” ત્યારે તેઓએ કહ્યું, “એમ ન કહો, તમને કયા વિના બાય નહિ? ત્યારે શમ્યાતરે ભવાં ચકાવીને કોષપૂર્ણ મોં કરીને કહ્યું કે, “રે દુષ્ટ શિષ્યો! તમે શુરુની આગ્રા માનતા નથી, સારણા (યાદ આપવી) વારણા (નિષેધ કરવો-એ પ્રકારની શિક્ષાઓ)થી કહેવા છતાં તમે તે સ્વીકારતા નથી. સારણાદિ વિના આચાર્યને મોટો દોષ લાગે, કેમકે આગમમાં કહ્યું છે—

જેમ શરણે આવેલા જીવોનાં મસ્તક કાપી નાખે તેમ પરંપરાથી આવેલા ગ્રન્થમાં આચાર્ય નકામો બને છે (ગ્રન્થનો નાશ કરે છે). જ્યાં બૂલ સુધારવાની યાદ અપાતી નથી ત્યાં જીભ ચાટવા છતાંયે સારું પરિણામ આવતું નથી, જ્યારે ઠંડાથી ચારવા છતાંયે જ્યાં બૂલની યાદ અપાય છે ત્યાં સારું પરિણામ આવે છે. સારણાદિથી રહિત ગ્રન્થ પણ ગુણગુણ વિનાનો બને છે. સૂત્રનું વિધાન છે કે, આવા ફેરફારવાળા વર્ગને છોડવો જોઈએ.

“તમે, દુર્વિનીત છો અને આજ્ઞામાં રહેતા નથી એમ સમજીને (તમને ગુરુએ) ત્યજ્યા છે. માટે હે દુષ્ટો ! મારા દષ્ટિ માર્ગમાંથી દૂર થાઓ, નહિતર (પાછળથી) તમે કહેશો કે, અમને કહ્યું નહિ,” આથી ભયભીત થયેલા તેઓ શમ્યાતરને ખમાવી કહે છે કે—“એકવાર અમને અમારા ગુરુ બતાવો, જેથી તેમને ખુશી કરીને અમે જીવતાં સુધી આજ્ઞા ઉઠાવવામાં તત્પર રહીએ. બહુ કહેવાથી શું ? હવેથી અમે ગુરુના હુકમની ધમ્મિયા પૂરી કર્યાં કરીશું. માટે હે શ્રાવક ! દયા કરીને અમને કહો કે, ગુરુ ક્યાં ગયા ?”

જ્યારે ‘હવે બરાબર ઠેકાણે આવ્યા છે’ એમ સમજીને સફલાવપૂર્વક કહીને ત્યાં (સાગરચંદ્રસૂરિ પાસે) મોકલ્યા. જનારા સાધુઓના સમૂહને ઢોક પૂછે છે કે, “આ કોણુ બધ છે ?” તેઓ કહે છે કે, “કાલકસૂરિ,” સાગરચંદ્રસૂરિએ કર્ણોપકર્ણ પિતામહનું આગમન સાંભળ્યું. કાલકસૂરિને પૂછ્યું કે, “હે આર્ય ! શું મારા પિતામહ આવે છે ?” તેમણે કહ્યું, “અમે પણ સાંભળ્યું છે.” ત્યારે એક દિવસે તેમની પાછળ લાગલો સાધુ સમુદાય આવી પહોંચ્યો. સાગરચંદ્રે જિભા ધયા. તેઓએ કહ્યું, “તમે બેસો. આ બધા સાધુઓ છે. ગુરુ તો આગળ આવ્યા છે.” આચાર્યે કહ્યું, “અહીં એક વૃદ્ધ સાધુને છોડીને બીજા કોઈ આવ્યા નથી”. એ જ સમયે શૌચક્રિયા પતાવીને કાલકસૂરિ આવ્યા પદોણારૂપે આવેલા સાધુ-સમુદાયે તેમને ખમાવ્યા. સાગરચંદ્રે પૂછ્યું, “આ શું ?” સાધુઓએ કહ્યું, “આ ભગવાન કાલકસૂરિ છે.”

ત્યારે શરમાઈ જઈ જિભા ધઈ (સાગરચંદ્રે) ખમાવ્યા, (જીઓ ચિત્ર નં. ૭૬) અને ખૂબ (દુઃખથી) ખૂરવા લાગ્યા. ગુરુએ કહ્યું, “સંતાપ ન કરો. તમારો ભાવપૂર્વકનો આ દોષ નથી પરંતુ પ્રમાદ દોષ છે.” એક વખતે રેતીથી પછેડી ભરી એક ઠેકાણે ચળાવી એકઠી કરી. ફરીથી ભરાવીને ફરી ચળાવી એકઠી કરી—એમ ભરાવીને ખાલી કરવાનું ચાલુ રાખતાં જ્યારે પછેડીમાં કંઈક બાકી રહ્યું ત્યારે ગુરુએ પૂછ્યું, “(આથી) કંઈ સમજ્યા ?” તેઓએ કહ્યું, “કંઈ પણ નહિ.” ગુરુએ કહ્યું, “જે રીતે આ રેતીથી પછેડી ભરેલી હતી તેમ સુધર્મસ્વામીનું અતિશયભયુર્જ્ઞાન પરિપૂર્ણ હતું. તેમની અપેક્ષાએ જંબૂસ્વામીનું કંઈક જોણું—અહ્ય અતિશયવાળું જ્ઞાન—હતું. તે પછી પ્રભવસ્વામીનું એથી કંઈક અહ્ય—વધુ જોણું અતિશયવાળું—જ્ઞાન હતું. આ પ્રકારે છઠ્ઠા કેવલી ભગવાન સુધી રહ્યા કયું એમ સંભળાય છે. એ પ્રમાણે ધીમેધીમે (જ્ઞાન) જોણું થતાં ઠેક મારાથી તમારા ગુરુનું કંઈક જોણું (જ્ઞાન) હોય. તેમનાથી તમારામાં એથી કંઈક જોણું હોય. વળી હુષમકાળ (પાંચમા આરા)ના પ્રભાવથી મોટા ભાગનું જ્ઞાન નાશ થતાં જોણું થયું માટે આવા જ્ઞાનજાનથી ગર્વ ધારણ કરવો ન જોઈએ. કહ્યું છે કે—

સર્વજથી લઈને મારા સુધી બુદ્ધિવૈભવ તરતમ યોગવાળો છે. માટે કોઈએ એવો ગર્વ ન રાખવો કે હું જ માત્ર અહીં એકલો પડિત છું.

આ પ્રકારે આશ્ચર્યકારી ચરિત્રવાળા ભગવાન (કાલકસૂરિ) આજ્ઞાને જિહાવનારા અનેક શિષ્યોના પરિવાર સાથે, ગામ, શહેર અને નગરથી સુશોભિત પૂર્વની ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

— ઘટના પાંચમી —

નિગોદજીવોનું વ્યાખ્યાન અને શક સ્તુતિ:—

હવે એક દિવસે દેહીપ્યમાન શરીરવાળો, લાંબો વનમાળા ધારણ કરતો, મોટો હાર, અર્ધહાર અને

ત્રણ સેરવાળા (રત્નોના) કારથી જેની છાતી ત્યાસ લેતી (જણાય) છે, જેના ખને હાથ સુંદર કંકણ અને બાહુબંધથી યામેલા છે, જેનાં લમણાં દેહીખમાન છે અને જેનું મસ્તક અત્યંત સુંદર રત્નોથી કલગીવાળા સુકુટથી શોભતું છે એવો—વધુ શું કહીએ ? (ટૂંકમાં)આખા શરીરને શૃંગારોથી સજાવી અને શુભ વસ્ત્રોને ધારણ કરીને દેવોનો અધિપતિ (શક), સુધર્માની સભામાં રહેલી ત્રણે પર્ષદાન્ત્રી વચ્ચે, (ન્યાં) સાત સેનાઓ અને તેના સાત મોટા અધિકારીઓ, ત્રાયશ્ચિંશત (નામના) અંમરસૂક દેવો અને સામાનિક દેવો, સૌધર્મ(નામના દેવલોક)માં રહેતા બીજા લોકપાલ વગેરે દેવો અને દેવીઓની વચ્ચે રહેલા શ્રેષ્ઠ સિંહાસન ઉપર, દેવતાઓની શ્રેષ્ઠ સમૃદ્ધિથી વિલાસ કરતો અને વિપુલ અવધિજ્ઞાનથી લોકના અર્ધભાગને ભેટો, બેઠો.

ત્યારે પૂર્વવિદેહ ક્ષેત્રમાં સમવસરણુમાં બેઠેલા શ્રીસીમંધર જિનેશ્વર, જેઓ પર્ષદાને ધર્મકથા કહેતા-સંભળાવતા હતા, તેમને (અવધિજ્ઞાનથી) જોવા લાગ્યો. (આ કારણે) એકદમ ઊભા થઈ ત્યાં રહીને જ ભગવાનને વંદન કર્યું અને દેવતાઓની ઋદ્ધિ સાથે ભગવાનની સમીપે ગયો. વંદન કરી પોતાના સ્થાને બેઠો અને જિનેશ્વર ભગવાન પ્રસ્તાવમાં (વિષયનો સંબંધ આવતા) નિગોદ નામના છવો વિશે કહેવા લાગ્યા. (ભુઓ ચિત્ર નં. ૨૪-૩૭-૪૦-૬૨-૬૫ તથા ૮૭)

તે સાંભળીને આશ્ચર્યથી વિકસ્વર થયેલી આંખવાળો સુરેન્દ્ર, મસ્તકે બે હાથ ભેડી, અત્યંત વિનય-પૂર્વક કહેવા લાગ્યો, “ભગવાન! ભારતવર્ષમાં અતિશય વિનાના આ દુષ્ક્રમકાળમાં અત્યારે આ પ્રકારે સૂક્ષ્મ નિગોદનું વર્ણન કરવાનું કોઈ બંધુ છે ?” ત્યારે જિનેશ્વર ભગવાને કહ્યું કે, “હે સુરેન્દ્ર! આજે પણ ભારતમાં મેં જે પ્રકારે તને કહ્યું તે જ રીતનું નિગોદનું વ્યાખ્યાન કરવાનું કાલકસૂરિનાથે છે.” (ભુઓ ચિત્ર નં. ૬૫)

તે સાંભળી કુતૂહલથી અછીં આવવાને માટે તે શકે બ્રાહ્મણનું રૂપ ધારણ કરી, સૂરીશ્વરને વાંહીને પૂછ્યું, “ભગવાન! જિનેશ્વરોએ સિદ્ધાંતમાં નિગોદના છવો વિશે જે કહ્યું છે તે વિશે મને અત્યંત કુતૂહલ હોવાથી કહો,” ત્યારે તે સૂરિવર મેઘ જેવા ગંભીર અવાજે કહે છે કે, “હે મહાભાગ! જે તમને મોટું કૌતુક લાગતું હોય તેા યથાર્થરીતે સાંભળો.” (ભુઓ ચિત્ર નં. ૩૮-૪૬-૫૫-૬૩ તથા ૮૮)

“ગોળાઓ અસંખ્ય છે અને અસંખ્ય નિગોદોનો એક ગોળો હોય છે. એકેક નિગોદમાં (પણ) અનંત છવો હોય છે—એમ સમજવું.”

આ પ્રકારે સૂરિએ વિસ્તારથી વ્યાખ્યાન કર્યા પછી શકે ખાસ વિશેષપણે બહુવા માટે ફરીથી પૂછે છે કે, “ભગવાન! વૃદ્ધપણાના કારણે હું અનશન કરવાને ઇચ્છું છું, તેથી મારું આયુષ્ય કેટલું છે તે યથાર્થપણે બહીને કહો.” ત્યારે ગુરુએ શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ દેતાં જ્યારે દિવસ, પક્ષ, માસ, વર્ષો, પદ્યોપમ અને સાગરોપમ સુધી વધ્યા ત્યારે તેમનું બે સાગરોપમનું આયુષ્ય જોઇને વિશેષ ઉપયોગ દેતા બહુયું કે, આ શક છે. જ્યારે સૂરિએ “તમે ઇન્દ્ર છો.” એ પ્રકારે કહ્યું ત્યારે તે જ ક્ષણે પોતાના સ્વરૂપે સુંદર કુંડલોના આભૂષણોવાળો ઇન્દ્રપણે તે પ્રગટ થયો. (ભુઓ ચિત્ર નં. ૩૬-૪૬-૫૫-૬૩-૬૬ તથા ૮૮)

માલ, હાથ અને ઢીંચણને જમીન ઉપર નમાવતો, આખા શરીરે શર્માચિત થયેલો, ભક્તિના ભારથી ભરપૂર એવો ઈંદ્ર સૂરિના પદક્રમજને પ્રણામ કરવા લાગ્યો. (સ્તુતિ કરવા લાગ્યો)—“અત્યંત સંકલેશવાળા દુષ્ક્રમકાળમાં પણ તમે જિનાગમને ધારણ કરી રાખ્યો (આથી) અનેક શુભોથી વિભૂષિત હો સુનિનાથ! તમને પ્રણામ થાઓ. નિરતિશયવાળા આ કાળમાં પણ જેમનું નિર્મળ જ્ઞાન પ્રકાશે છે અને તેથી ત્રણ લોકને પણ વિસ્ત્રમ્યાન્વિત કર્યા છે એવા હો સ્વામી! તમને નમસ્કાર થાઓ, જેમણે અત્યંત

मिरयणिनइकसशरनाद॥१॥तउचगवथाएणिमसुअविवलइमरुवलासरावाउअसइअवराण
 यएवमीयरथणीएव्यासवणाअइकम॥१॥वताऊणइवउतीएइयएणिएसुरिणाविण्डिवतीडंकारणणत
 णियआरणविण्डुवसियव्वाणवसिययंसज्जायायाजाभवणावउह्विदियदंमिणासंगियवणयंसगविक्रम
 वसकदणवामंआलाइयएडिकंताउह्वीअरणरवरिदंनयवलाणापाव्यवदियरियाउंसुरीविगाउअमर
 लावीणपसोरववणंकदियंकालयसुरीण
 ॥१॥इतिविकालिकावयकवानकंसमाडां
 रदंतरारिकरनिरसनेकाओडीराणां॥
 श्रीमहंइप्रससुरियदःप्रतिष्ठितश्रीगाच्छथरश्रीमरुंगसुरीणबुएददानसर्वस्वज्ञातंससारनाटक
 तश्रीसलषणउरश्रीश्रीमालीज्ञातीयाअणअपरश्रीदसुतअणुंइदगाकनसंबन्धुइइवएथीकलसुत्रउ
 स्त्रिकालिखायिताएणप्रदीनेदनगणीतांवाचनाथिअकारिताअळातनाधात्तासुनंदतंतिभिएटीप्रिकापि
 तनाकोताएवडितीमार्गः॥सिद्धाताप्यनलिखितः॥१॥सुअचकपुराव्यनमःद्वराडांनलिखिताः॥१॥

अमव ३

Fig. 18

અફશુત ચરિત્રવડે પ્રવચન અને સંઘના કારણે ઉન્નતિ કરી છે એવા તમારા ચરણકમળને અમે નમીએ છીએ. ”

આ પ્રકારે સ્તુતિ કરીને સૂરિના નિર્મળ શુભસમૂહનું સ્મરણ કરતો શક પ્રયત્નથી ઊડીને સૌધર્મકલ્પમાં ગયો.

સૂરિ પણ પોતાના આયુષ્યનું પરિમાણ જાણીને સમય આવતાં સંલેખના કરીને અનશન-વિધિથી સ્વર્ગે ગયા.

બીજી કથાઓમાંની વિશેષતા:

સામાન્ય રીતે આ પહેલી કથાની હકીકતો મુજબ જ બીજી કથાઓ આવેખાપેલી છે છતાં પહેલી કથા કરતાં બીજી કથાઓમાં જે જે વિશેષતાઓ છે તેની તારવણી કરી લઈએ. જેથી પહેલાં કથામાંની હકીકતોની પૂર્તિ કરી શકાય જેથી બીજી હકીકતોની તુલનાનું તારતમ્ય સમજવું સરળ પડે.

બીજી કથા—કાલકસૂરિના શુરુનું નામ શુભસુદરસૂરિ છે (સ્લોક ૭). શકકૂલ સિંધુ (નદી) ને સામે ડિનારે આવેલું છે (૩૮). શાહી રાજાને વિદ્યા અને ધર્મકથાથી વશ કર્યો (૪૦). આ કથામાં ખારમી શતાબ્દિ સુધી પ્રસિદ્ધ એવાં લઠાઈનાં શસ્ત્રો અને વાહનોનાં નામો આપેલાં છે (૪૯).

ત્રીજી કથા—ઉજ્જૈનીના રાજાનું મૂળ નામ દર્પણ છે. કોઈ યોગીએ તેને ગર્હણી વિદ્યા આપી. એ વિદ્યાના કારણે તે ગર્હભિલ નામે પ્રસિદ્ધ થયો. (૩-૪ સ્લોકની વચ્ચેનું ગદ્ય). કાલકની બહેનનું નામ શીલમતિ હતું. આચાર્ય પારસકૃષ્ણ ગયા અને શાહી રાજાએને નિમિત્તવિવાથી ખુશ કર્યા. (આ કથામાં સંબલ માટે ઈંટવાડાને સુવર્ણનો બનાવ્યાની હકીકત નથી.) ગર્હણી વિદ્યા વાણ્યવ્યંતરી ડેવી છે.

શાહી રાજાએએ બલમિત્રને ઉજ્જૈનીના સિંહાસને સ્થાપ્યો. કાલકસૂરિ ફરીને ઉજ્જૈની આવ્યા ત્યારે બલમિત્ર-બાનુમિત્રને પૂછયા વિના જ તેમણે બલબાનુને દીક્ષા આપી આથી કોષિ ભરાયેલા બલમિત્રે તેમને નિર્વાસિત કરવાનો વિચાર કર્યો પરંતુ બ્યારે તેમની બહેન બાનુશ્રીએ કહ્યું કે, “ ગર્હમિલ્લનું વૃત્તાંત તું જાણતો નથી ? અર્થાત ગર્હભિલને પદબ્રષ્ટ કરનાર સમર્થ પુરુષ આ આપણા મામા કાલકસૂરિ છે. ” ત્યારે દેખાવની ખાતર તેમનો આદર સત્કાર કરવા લાગ્યો. ગંગાધર નામના પુરોહિતની અનેવણાની સુક્રિતથી તેઓ નિર્વાસિત થયા. અને પૈકણ ગયા ત્યાં દેશરૂઢિથી ભાદ્રપદ પાંચમે ઈંદ્ર મહોત્સવ થતો.

પહેલાં કોઈ સમયે પર્યુષણા અષાઠ સુદિ પૂર્ણિમાએ થતાં. તે પછી અષાઠ વદ દશમે થયાં તે પછી શ્રાવણ સુદિ પાંચમે થયાં. તે પછી ફરીને અષાઠ પૂર્ણિમાએ થયાં. પછી પાછાં અષાઠ વદિ દશમે થયાં અને ત્યાંથી હઠીને ભાદરવા સુદિ. પાંચમનાં થયાં. તે પછી—એટલે (અપવાદથી પણ) એક માસ અને વીસ અહો-રાત્રિનું ઉલ્લંઘન—ન થઈ શકે.

સાલિવાહન રાજાએ અંત:પુરની સ્ત્રીઓને કહ્યું, “ શ્રાવણ અમાવાસ્યાએ પગખી પ્રતિક્રમણ અને ઉપવાસ કરીને પડવેના દિવસે તમારાં પારણાં અને સાધુઓને—બીજીથી થોથ સુધી તો અઠ્ઠમ (ત્રણ ઉપવાસ) કરવાનો હોવાથી તેમનાં—તે જ દિવસે ઉત્તર પારણા થયે, ” આ પડવેનો દિવસ ત્યારથી ‘ શ્રમણપૂજા ’ નામના પર્વથી ઝોળખાયો.

હરિભદ્રસૂરિએ સાધુઓ વગેરેની અઠ્ઠમ કરવાની અશક્તિ જાણીને ઉત્તર પારણા ત્રીજના દિવસે નક્કી કર્યાં.

છઠ્ઠી ઘટનામાં સંઠર્ભ પાંચમા (પુષ્ક યોદ્ધા ઉપર) ની દત્ત રાજા પાસે યજ્ઞ કળના નિરૂપણની ઘટનાનો જ ઉલ્લેખ છે.

પાંચમી કથા—ધારાવાસ નગર મગધમાં છે (૨). આમાં ત્રીજી કથાની માફક જ ઉલ્લેખનીના રાજાનું નામ દર્પણુ આપેલું છે (૧૮). આ કથાકાર, ગર્દભિલ્લને પહેલાં ક્યાં પછી તેની માઠી પર બેસનાર માટે જે મતોનો ઉલ્લેખ આ રીતે કરે છે—કૌર્ભ કહે છે કે શકો ગાદીએ બેઠા બ્યારે કોઈ કહે છે કે, સૂરિના બાણેબે બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર ગાદીએ બેઠા (૪૩). બલમિત્રના પુરોહિતનું નામ ગંગાધર આપેલું છે (૪૯).

અગિયારમી કથા—ધારાવાસ નગર મગધ દેશમાં છે (૨). આમાં ગર્દભિલ્લનું જીવનું નામ દર્પણુ આપ્યું છે (૧૦). કાલકસૂરિ શકકૂલ ગયા ત્યારે તેઓ નવા આચાર્ય બનાવીને ગયા (૩૧). કાલકસૂરિને પહેલાં તેો મનમાં થયું કે, આ માટે લાવ, પિતા પાસે બહિં. પણ ક્ષાત્રવટના કારણે મનમાં ખૂબ લજ્જા પામ્યા (૩૨). તેથી શકકૂલ ગયા. કોઈ પણ પુરુષ વિદ્યાબલથી ક્યાંઈ પરાભવ પામતો નથી (૩૪-૩૬). શાહી રાજાઓ સિન્ધુ નદી કિતરીને સોરઠ દેશના ઠંક ગિરિ પાસે રહ્યા (૫૫). શાહી રાજાઓ બ્યારે પૈસા ખૂટી જતાં સૂરિને તે માટે વિજ્ઞપ્તિ કરે છે ત્યારે સૂરિને રાતના સ્વપ્નમાં શાસનદેવી પ્રગટ થઈને કહે છે કે, “ તારો વિજય થશે.” વળી તે તેમને સુવર્ણસિદ્ધિનું ચૂર્ણ આપીને અદરય થઈ બાય છે (૬૩-૬૭). માળવાના સીમાડે શક રાજાઓ અને કાલકસૂરિ પહોંચ્યા ત્યારે છેવટે ગર્દભિલ્લ પાસે ફત મોકલીને સરસ્વતીને છોડી દેવાને ફરીથી વિનવ્યો (૬૯). પણ મોહ અને વિદ્યાબળના ગર્વથી અંધ બનેલા તેણે માન્યું નહિ, કિલટા પડકાર આપ્યો (૭૨-૭૬). આ કથામાં પણ બલમિત્રના પુરોહિતનું નામ ગંગાધર છે (૮૭). સાગરચંદ્રનું નામ સાગરદત્ત આપ્યું છે (૧૧૦). ઈંદ્રે (નિદાન બયથી) વસતિનું સુખ ફરવી નાંખ્યું પછી પોતાના સ્થળે ગયો (૧૧૬) (જુઓ ચિત્ર નં. ૬૬).

ચૌદમી કથા—શકકૂલ કૌભેરી-ઉત્તર દિશામાં છે (૩૩). કાલકસૂરિએ શાહી રાજાઓને મંત્ર-તંત્રથી ખુશ કર્યા (૩૫). આમાં લડાઈનું વિશદ વર્ણન આપેલું છે.

પંદરમી કથા—ચૌથના દિવસે સંવત્સરી-પશુપણા થયાં ત્યારે પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યાને દિવસે થતાં અતુર્ભાસી અને પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ ચોદશના દિવસે થયાં પરંતુ તે પહેલાં થે ચોદશના દિવસે પજ્જી પ્રતિક્રમણ થતાં, તેનો પુરાવો પાક્ષિકસૂત્ર-ચૂષ્ણિ, મહાનિશીથસૂત્ર, દશવૈકલિક સૂત્રકંધમાં છે અને અમરાઈ-અચક્રામાં તેો સ્કુટ રીને તેનું આલેખન છે (૬૧-૬૨). સાતવાહન રાજાની રાણીઓ નંદીચરનું તપ કરતાં હતાં (૬૩).

સત્તરમી કથા—શાહી રાજાઓના અધિપતિ પાસે સાત લાખ ઘોડાઓ છે અને રાજા દશ હજાર ઘોડાવાળો હોય છે (૪૫). કાલકસૂરિએ અનેક પ્રકારનાં કુતૂહલથી તે રાજાને ખુશ કર્યો (૪૬). શાહી રાજાઓએ પંચાલ દેશ અને લાટ દેશના રાજાઓને છતીને ઉલ્લેખની ઉપર ચકાઈ કરી. (૬૭). આમાં-ગર્દભિલ્લ રાજા સૈન્ય લઈને સામે લડવા જતો નથી પરંતુ લાગલો જ ગર્દભીવિદ્યાનું અવતરણ કરે છે. (૬૮). ભરુચમાં શકુનિકા તીર્થમાં મુનિસુવ્રત સ્વામી હતા (૧૦૦). પ્રતિષ્ઠાનપુર જવા માટે અગાઉથી બે સાધુઓને ત્યાં મોકલ્યા (૧૧૪). આમાં-સાગરચંદ્રસૂરિ સુવર્ણભૂમિમાં નહિ પણ વિશાળા-ઉલ્લેખનીમાં હતા-એમ જણાવ્યું છે (૧૩૧). કાલકસૂરિએ સાગરચંદ્રને અષ્ટપુજી એટલે પાંચ મહાવ્રત (૫), રાગદ્રેષ ત્યાગ (૬), ધર્મધ્યાન (૭) અને શુકલ ધ્યાન (૮) વિશે પૂછ્યું (૧૪૨). ઈંદ્રના નિગોહ વિશેનો પ્રશ્ન કાલકસૂરિ માટે પણ આચરંક્ષિતની કથા જેવો છે-એમ જણાવ્યું છે (૧૫૩).

ત્રેવીશમી કથા—

કાલક નામના વ્રણ આચાર્યો થયા. તેમાંથી પહેલા કાલકસૂરિ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ સં. ૩૭૬માં થયા (નિર્વાણ પામ્યા), જે ‘પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર’ના કર્તા સ્વામાચાર્ય નામે પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ સુધર્માસ્વામીથી ત્રેવીશમા પાટધર પુરુષ થયા. તેમણે ઈંદ્ર આગળ નિગોહનું વ્યાખ્યાન કર્યું હતું. કેટલાક તેમને વી. નિ.

સં. ૩૨૦ માં થયાનું કહે છે. કેટલાક કહે છે કે, આ નિગોદના વ્યાખ્યાતા કાલકસૂરિએ જ ચોથનાં પર્યુષણા કર્યાં.

બીજા કાલકસૂરિ વી. નિ. સં. ૪૫૩ માં થયા, જે સરસ્વતીના ભાઈ અને ગર્દભિલ્લના ઉચ્છેદક હતા. તેમજ બલમિત્ર-ભાનુમિત્રના મામા થતા હતા. કેટલાક, ચોથનાં પર્યુષણા કરનાર અને બલમિત્ર ભાનુમિત્રના મામા કાલકસૂરિને ચોથા કાલકાચાર્ય તરીકે ગણે છે.

ત્રીજા કાલકસૂરિ વી. નિ. સં. ૬૬૩-વિ. સં. ૫૨૩ માં થયા, જેમણે પાંચમથી ચોથનાં પર્યુષણા કર્યાં.

આ રીતે નામના સરખાપણાથી બુદ્ધા બુદ્ધા ત્રણ કાલકાચાર્ય થયા પરંતુ પહેલા બેની કથા એકમાં જ ભેળવીને કહેવામાં આવે છે.

ભારતવર્ષના ધારાવાસ નગરમાં અનેકદેશી (જેનાં નામો આપેલાં છે તે)ના વેપારીઓ અનેક પ્રકારનાં કરિયાણાં, વસ્તુઓ એ નગરમાં કાલવતા.

વજ્રસિંહ રાજાના શુભો, તેમની રાણી સુરસુંદરી, પુત્ર કાલક, વજ્રસિંહ રાજાની રાજસભા, વન, શુભાકરસૂરિના શુભો, સાધુના આચારો, શાસ્ત્રીય વિદ્યાઓનાં નામ, સરસ્વતી સાધ્વી, વર્ષાકાળ, બૂળ, લગાઈ વગેરેનાં વર્ણનો કાવ્યમય ભાષામાં ખૂબ સુંદર અને વિશદ રીતે આપ્યાં છે.

વો નો સં. ૬૬૩ (વિ. સં. ૫૨૩)માં પ્રતિષ્ઠાન ગયેલા કાલકસૂરિએ પાંચમથી ચોથનાં પર્યુષણા કર્યાં.

પચીસમી, સત્તાવીસમી અને અઠ્ઠાવીસમી કથા:—સંદર્ભ પાંચમા (પૃષ્ઠ ચોથા)માં આપ્યા સુજળની હત રાજા પાસે યજ્ઞકળના નિરૂપણની ઘટનાકથા આમાં આલેખાયેલી છે.

છવીસમી કથા:—પહેલી ઘટનામાં—હત રાજાની પાસે યજ્ઞ કળના નિરૂપણની કથા આપેલી છે. બીજી ઘટનામાં—શ્રીપુરના પ્રબાલા નામના રાજાને કાલક નામે પુત્ર હતો અને ભાનુશ્રી નામે પુત્રી હતી. કાલકે દીક્ષા લીધી અને ભાનુશ્રીને ભૃગુકૃષ્ણ (ભરૂચ)ના જિતારિ રાજાને પરણાવી. તેમને બલમિત્ર અને ભાનુમિત્ર નામે કુમારો હતા. ત્રીજી ઘટનામાં—પ્રતિષ્ઠાનમાં કાલકસૂરિએ પાંચમથી ચોથનાં પર્યુષણા કર્યાની હકીકત છે. ચોથી ઘટનામાં—પ્રમાદી શિષ્યો અને સાગરચન્દ્રની હકીકત છે. પાંચમી ઘટનામાં—ઈદ્ર નિગોદના છવેાનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા કાલકસૂરિ પાસે આવે છે તે વિશે છે. છઠ્ઠી ઘટનામાં—સરસ્વતીનું અપહરણ કરનાર ગર્દભિલ્લની કથા છે. આમાં શક રાજાઓના અધિપતિ શાહાનુશાહી રાજાનું નામ સાધનસિંહ આપેલું છે, શક રાજાઓ સોરઠમાં ઢંક પર્વત સમીપે આવીને રહે છે.

ત્રીશમી કથા:—શક રાજાઓ સોરઠમાં ઢંક પર્વત સમીપે આવીને રહે છે. આ કથામાં માત્ર સરસ્વતીના અપહરણનો જ પ્રસંગ આલેખ્યો છે.

કથાઓના ઉદ્દેશોનો સમન્વય

સંદર્ભ, પહેલી કથા અને બીજી કથાઓમાંની વિશિષ્ટ તારવણી કેટલીક બાબતોમાં અસ્પષ્ટ, પરસ્પર વિરોધી કે પૂર્તિરૂપ છે એનો સ્ફેટ થાય તો જ આર્થ કાલકના વિશુદ્ધ ઐતિહાસિક ચરિત્રનો કંઈક ખ્યાલ આવી શકે. આથી આમાંના ખાસ નોંધવાયોગ્ય સુદ્ધાઓ ઉપર જ વિચાર કરવો જરૂરી છે.

૧ કથાઓમાંની ઘટનાઓ અને કાલકાચાર્યો કેટલા ?

સંદર્ભો અને કથાઓમાંથી આપણને આઠ ઘટનાઓ સંબંધે બહુવા મળે છે તે ઘટનાઓ આ છે.

૧. સરસ્વતી સાધ્વીનું અપહરણ કરનાર ગર્દભ (દર્ષણ) રાજાને પદબ્રહ્મ કરવા સંબંધી.

૨. બરુચના રાબ અને આર્યકાલકના કાણેને બલમિત્ર કાનુમિત્રે તેમને બરુચથી (ઉચ્ચનીથી) નિર્વાસિત કર્યા સંબંધી.
૩. પ્રતિષ્ઠાનના જૈન રાજવી સાતવાહનની અનુકૂળતા માટે ચતુર્થીએ પર્યુષણા કરવા સંબંધી.
૪. અવિનીત શિષ્યોને ત્યાગ કરી પ્રશિષ્ય સાગરચંદ્ર પાસે જવા સંબંધી.
૫. ઇંદ્રની પાસે નિગોદના વ્યાખ્યાન સંબંધી.
૬. ઇત્ત રાજાની આગળ યજ્ઞ કૃપાના કથન સંબંધી.
૭. આશ્વકે પાસે નિમિત્ત-પકન સંબંધી.
૮. પ્રથમાનુયોગ, ગંડિકાનુયોગ તેમજ કાલકસંહિતાના નિર્માણ સંબંધી.

આ આઠે ઘટનાઓ પૈકી છેલ્લી બે ઘટનાઓ અપ્રસિદ્ધ છે, જેનો મૂળ સંદર્ભ હું આપી શક્યો નથી પરંતુ પ્રસ્તુત વિવેચનમાં આપેલ છે એ સિવાયની ઘટનાઓ જુદા જુદા પ્રબંધો અને ચૂર્ણિત્રયોમાં ઉલ્લેખાયેલી છે. એ આપણે મૂળ સંગ્રહમાં અને અગાઉની હકીકતમાં જોયું છે. પણ આ ઘટનાઓ જે કાલક-આર્યના નામ સાથે જોડાયેલી છે તે વિવિધ સમયમાં બનેલી છે તેને ગમે તે કાલક સાથે જોડીને પ્રબંધોએ કંઈક શુભવાડો ભલો કર્યો છે.

સં. ૧૬૬૬માં ઉપાધ્યાય સમયસુંદરે રચેલી કથા (નંબર ત્રેવીશમી)માં અને કેટલીક પ્રકીર્ણક ગાથાઓમાંથી^૧ ઓછામાં ઓછા ત્રણ-ચાર કાલકાચાર્ય યથાની માહિતી આપ્યુંને મળે છે, એ સુજબ ત્રણ આચાર્યો નીચે સુજબ થયા.

૧. પહેલા કાલક શ્યામાચાર્ય નામે વી. નિ. સં. ૩૩૫માં થયા
૨. બીજા કાલકે વી. નિ. સં. ૪૫૩ માં સરસ્વતીને પાછી મેળવી અને વી. નિ. સં. ૪૭૦ માં વિક્રમ નામે રાબ થયો.
૩. ત્રીજા કાલક વી. નિ. સં. ૬૬૩માં થયા જેમણે શોધના દિવસે પર્યુષણા કર્યા.

પહેલા કાલક જે શ્યામાચાર્ય નામે હતા તેમનો સત્તા-કાલ ૩૩૫ નો છે જે “યુગપ્રધાન-સ્થવિરાવલી” ગણના અનુસાર પણ પુસ્તક થાય છે. તેમાંના ઉલ્લેખ પ્રમાણે તેમનો જન્મ વી. નિ. સં. ૨૮૦માં થયો, ૩૦૦ માં દીક્ષા લીધી, ૩૩૫માં યુગપ્રધાનપદ મળ્યું અને ૩૭૬માં સ્વર્ગસ્થ થયા. એ રીતે ભેતાં તેમનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય ૯૬ વર્ષનું હતું. આ કાલકાચાર્ય ‘પ્રજ્ઞાપનાકાર’ અને ‘નિગોદ વ્યાખ્યાતા’ના નામે પણ ઓળખાય છે. આથી પાંચમી ઘટનાનો સંબંધ આ કાલક નામના શ્યામાચાર્ય સાથે હોય એમ જણાય છે. ‘નિગોદવ્યાખ્યાન’ની ઘટના આર્ય રક્ષિતની કથામાં પણ સંકળાયેલી જોવાય છે.

બીજા કાલક જેમણે વી. નિ. સં. ૪૫૩માં ગર્હણ (દર્પણ)ને પદબ્રહ્મ કરી સરસ્વતી સાંખીને પાછી

૧ સિરિવીરાઓ ગણ્ડ, પળતિસદિણ્ડ સિવારસવણ્ડ ૩૩૫ ।

પદમો કાલગસૂરી, જાઓ સામજ્જનાસુત્તિ ॥

વડસવત્તિપન્નવરિસે ૪૫૩, કાલિગુરુયા સરસ્સઈ મહિઆ ।

જડસવત્તરિ ૪૭૦ વરિસે, વીરાઓ વિક્કમો જાઓ ॥

—પશ્ચવસ્તુકમ્ ।

તેણડબનવસણ્ડિ, ધમદ્ધંતેહિં વદ્ધમાણાઓ ।

પજ્જોસવળાવડત્તપી, કાલગસૂરીહિંતો ઠવિયા ॥

—તીરોદ્દગાલિકપ્રકીર્ણકમ્ ।

મેળવી ફરી સંયમમાં સ્થાપી. એ સંબંધે બધી કથાઓ અને ચૂર્ણિસંદર્ભો પણ એકમતે સ્વીકારે છે. આથી પહેલી ઘટનાનો સંબંધ નિર્વિવાદ બીજા કાલકસૂરિ સાથેનો છે.

ત્રીજા કાલકસૂરિ, જેમણે વી. નિ. સં. ૬૬૩ માં પર્યુષણ કર્યા એવા ને પ્રાકરણિક ઉલ્લેખો છે તેમનો ઘટનાના સમય સાથે મેળ એસતો નથી. આ ઘટના પ્રતિષ્ઠાનમાં આંધ્રવંશીય સાતવાહન રાજાના સમયમાં બનેલી છે અને બધા વિદ્વાનો એકમતે એ સ્વીકારે છે કે, વી. નિ. સં. ૬૬૩ પહેલાં તે આંધ્રવંશી રાજ્યનો ઉખેડ થઈ ચૂક્યો હતો—એ જોતાં આ ત્રીજી ઘટનાનો સંબંધ બૃહદ્વંશી બલમિત્ર બાલુમિત્રે નિર્વાસિત કરેલા અને પ્રતિષ્ઠાનમાં ગયેલા બીજા કાલકસૂરિ સાથે સંબંધે.

એક ચોથા કાલકસૂરિ વી. નિ. સં. ૭૨૦ માં થયાનું પ્રમાણ “રત્નસંચયપ્રકરણ”ની એક ગાથા ઉપરથી જણાય છે.

“સત્સચીસમઘ્નિષ્ઠ કાલકસૂરિ સક્ષસંયુગિનો”

પરંતુ આ કાલકસૂરિ સંબંધે આ સિવાય અન્યત્ર કશો પુરાવો મળતો નથી.

આ સિવાય બીજી, ચોથી, સાતમી અને આઠમી ઘટના પણ બીજા કાલકસૂરિ સાથે જ સંબંધ ધરાવે છે. જ્યારે છઠ્ઠી ઘટનાનો સંબંધ કયા કાલકસૂરિ સાથે છે એ બાબત સુરકેટ છે. છતાં દત્ત રાજાની કથા કાલકસૂરિના પ્રામાણ્યનું સૂચન કરતી હોવાથી સંભવતઃ પહેલા કાલકસૂરિ સાથે સંબંધ ધરાવતી હોય તે અચૂક નથી.

ઉપાધ્યાય શ્રીકલ્યાણવિજયજીએ આ વિશે વિશ્લેષણપૂર્વક સ્કુટ અને સચુકિતક પ્રતિષ્ઠાન પોતાના “આર્યકાલક” નામના હિંદી નિબંધમાં કહ્યું છે^૧ તેથી એ વિષયનું લંબાણ કરવું યોગ્ય નથી.

૨. ગર્દભિલ્લ કે ગર્દભ અને તેની જાતિ:

કથાઓ અને ચૂર્ણિસંદર્ભોમાં સર્વત્ર ગર્દભિલ્લ નામ ઉલ્લેખાયું છે. કેટલીક કથાઓમાં તેને દર્પણ નામે પણ ઉલ્લેખ્યો છે. તે રાજા કર્ષ જાતિનો હતો એ વિશે કશું બાબત મળતું નથી. પરંતુ ઇતિહાસથી ખબર પડે છે કે ગર્દભ અને ગર્દભિલ્લ રાજાઓ જુદા જુદા છે. ગર્દભિલ્લ રાજાઓ પહલવ જાતિના હતા અને તેઓ વિ. સં. પછી રાજ કરવા લાગ્યા હતા. ગર્દભિલ્લ નામ પહલવ રાજાઓમાં સમર્થ શાસક ને ગોન્ડોફર્સ થયો તેમાંથી આવેલું છે.^૨ જ્યારે ગર્દભ એ ઓક-યવન રાજા હતો અને વિ. સં. પૂર્વે ઉજ્જૈનીમાં શાસન કરતો હતો. ગર્દભ રાજાના યવનપણા વિશે “બૃહત્કલ્પચૂર્ણિ”માંથી કંઈક નિર્દેશ મળી શકે છે, એમાં ઉલ્લેખ છે કે, “ડરજેની નગરી, તત્ત્વ જનિલસુતો નામ નવો રાજા। તસ્સ પુત્રો ગર્દભો નામ રાજા”। (જૂઓ: આ સંગ્રહનું પૃષ્ઠ ૪).

અર્થાત્—ઉજ્જૈની નગરીમાં અનિલસુત નામે યવન રાજા હતો. તેનો પુત્ર ગર્દભ નામે યુવરાજ હતો.

ડૉ. શાંતિલાલ શાહ તેનો સમન્વય બતાવતાં કહે છે કે, “બૃહત્કલ્પચૂર્ણિ”નો અનિલસુત તે અવંતીમાંથી મળી આવેલા સિક્કામાં ઉલ્લેખાયેલ અન્તિઅલકિહાસ છે, અને તેનો પુત્ર ગર્દભ ને મથુરાના સિંહવજના શિલાલેખમાં ઉલ્લેખાયેલો ખરદ અથવા જેને ખરદમ પણ કહેતા તે જુદા નથી.”^૩ આ ખરદ કે ગર્દભને કોઈ યોગીએ આપેલી ગર્દભી-ખરી વિદ્યાના કારણે ગર્દભ-ખરદ કહેવાતો. તેનું હિંદુ નામ દર્પણ હતું. યવનેનું વલણ હિંદુત્વ તરફ વિશેષ હતું. તાત્પર્ય કે, ગર્દભ કોઈ ભારતીય વંશનો

૧. દ્વિવેદી ઇમિનન્ડન પ્રમ્થ ।

૨. Indian Antiquary Part II. P. 142.

૩. Chronological Problems. P. 58.

રાજવી હોત તેા પ્રબંધકારે તેને વિશે ચૂપ રહ્યા ન હોત અને યવનો આર્થ કાલકના સત્તાસમય પહેલાંથી જ ઉત્તરમાં પથરાયા હતા, એવી ઇતિહાસકારોની માન્યતા ગર્હભના યવનપણું સમર્થન કરે છે.

આ ગર્હભ રાજા વિ. સં. પૂર્વે ૩૦ થી ૧૭ (વી. નિ. સં. ૪૪૦ થી ૪૫૩) સુધી ઉજ્જૈનીમાં રાજ કરતો હતો. અર્થાત્ તેણે તેર વર્ષ રાજ્ય કર્યું તે દરમ્યાન સરસ્વતીના અપહરણવાળી ઘટના બની અને શકોએ પરાસ્ત કરી તેની ગદી હાથ કરી.

૩. આર્થ કાલક શકોને કયા પ્રદેશમાંથી લઈ આવ્યા ?

પ્રબંધો અને કથાઓમાં કાલકસૂરિ જે પ્રદેશમાં ગયા તેને પારસકુલ, શકકુલ અને સાબિદેશ વગેરે નામોથી ઓળખાવેલ છે. 'પારસકુલ' અને 'શકકુલ' એ નામો અલગ વસાહતોનાં ભતિસૂચક નામો ઉપરથી પાડવામાં આવેલ છે. ન્યારે 'શાબિ' નામ શક ભતિના સામંતોની પદવી હતી અને તે શાહી-શાબિ સામંતોના અધિપતિ શાહાનુશાહી એટલે શહેનશાહ કહેવાતો. આથી શાબિ નામે ઓળખાતા સામંતોના સમય પ્રદેશને 'શાબિદેશ' નામ ઉલ્લેખવામાં આવ્યું. ઇતિહાસકારો કહે છે કે, ઈરાની આર્થોમાં પાર્સ નામની એક ભતિ ઈરાનની ખાડી ઉપર રહેતી હતી તેથી તે દેશનું નામ 'પારસ' પડ્યું. વળી શકોની ત્રણ વસાહતો હતી. એક કાસ્પિયનના તટ ઉપર, બીજી સીર દરિયાના કાંઠે અને ત્રીજી શકસ્થાન જેને હાલ સીસ્તાન કહેવામાં આવે છે. તે બધાં સ્થળો સમુદ્રમાર્ગે આવેલાં છે. ન્યારે લગભગ બધી કથાઓ કહે છે કે, શકો સિંધુ નદી પાર કરીને સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા ત્યારે કાલકસૂરિ જે પ્રદેશમાંથી આવ્યા તે પ્રથમ ક્યું તે બહુવાનું રહે છે.

ઇતિહાસકારોનો મત છે કે, શકો સિંધુ નદી પાર કરીને ઈ. સ. પૂર્વે ૧૨૩ ની આસપાસમાં હિંદુગદેશ-સિંધમાં આવ્યા. અને 'હિંદી શકસ્થાન' જે 'ઈન્ડો સ્કુથિયા'ના નામે પણ ઓળખાય છે તેની સ્થાપના કરી. એની રાજધાનીનું શહેર મીનનગર હતું. આ રીતે ભારતવર્ષમાં સિંધમાં શકોના અડો બની ગયા હતા અને ત્યાંથી તેઓ બીજા પ્રાંતોની તરફ આગળ વધ્યા.^૧

કથાઓ ઉપરથી માલમ પડે છે કે, કાલકસૂરિ સરસ્વતીના અપહરણ પછી શકોને જે પ્રદેશમાંથી લઈ આવ્યા તેમાં લાંબો કાળક્ષેપ થયો હોય એમ જણાતું નથી. આથી તેઓ સમુદ્રમાર્ગે પારસકુલ એટલે દૂર પ્રદેશમાં ગયા નહિ હોય. આનો ખુલાસો આપણને " હિમવંત ચેરાવલી "માંથી મળી રહે છે. તેમાં ઉલ્લેખ છે કે, કોધાન્વિત થયેલા કાલકસૂરિ ત્યાંથી વિહાર કરીને સિંધુદેશ ગયા.^૨ અને ત્યાંથી શકોને સૌરાષ્ટ્રમાં લઈ આવ્યા. આથી એમ કહેવું અઘટિત નથી કે, શકો સિંધુ નદી ઊતરીને સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા.

સૌરાષ્ટ્રમાં તેઓ કાલકસૂરિ સાથે ઢાંક^૩ સુકામે આવીને વસ્યા; એમ કેટલીક કથાઓમાં નોંધાયું છે. આ હકીકત એ સ્થળમાં જૈનધર્મ સાથેના ખાસ સંબંધને સૂચવે છે. હમણાં જ ડો. હસમુખ સાંકળિયાને ત્યાંથી મળેલા પુરાણાં જૈન અવશેષો જે ઈ. સ. ૩૦૦-૪૦૦ ના સમયનાં હોવાનું તેઓ કહે છે, તેના વિશે તેમણે પ્રકાશ પાડ્યો છે,^૪ જે તે સ્થળમાં જૈનોની વસ્તી અને પ્રભાવ કાલકસૂરિના સમયથી લઈને કેટલીક સદીઓ સુધી બરાબર બરી રહ્યાનું પ્રમાણ પૂરું પાડે છે.

૧ ભારતીય ઇતિહાસકી રુપરેલા-જિલ્લ ૨ પૃ. ૭૫૮

૨ કોહાબંતો કાલિગજ્જો તથા વિહાર કિઆ સિંધુજનવર પત્તો.

૩ જોતલસરથી પોરબંદર જતી G. S. Ry. ના પાનેલી સ્ટેશનથી ૬ માઈલ દૂર ઢાંક ગામ આવેલું છે. આ ગામની પાસે જ શત્રુબંધ તીર્થનું 'ઢાંકવિરિ' નામનું શિખર છે. પહેલાં આ તીર્થ મહાનું.

૪ જુઓ " જૈન સત્ત્વ પ્રકાશ " નો દીપોત્સવી અંક પુસ્તક ૪. અંક ૧-૨.

૪. સંવત્સરપ્રવર્તક વિક્રમાદિત્ય કોણુ ?

લગભગ મોટા ભાગના સંદર્ભો અને કથાઓમાં બલમિત્ર બાનુમિત્રને કાટ દેશના રાજા કહ્યા છે અને કેમકે કથામાં ઉત્તેનીના કહ્યા છે. વળી ગઈબને પદબ્રહ્મ કરી તેની ગાદીએ શકેને બેસાડયા એવી નોંધ કેમકે આપે છે, જ્યારે કેઈ કથા બલમિત્ર બાનુમિત્રને એ સ્થાને બેસાડયા એમ જણાવે છે. આ પ્રશ્ન સાથે સંવત્સર પ્રવર્તક વિક્રમાદિત્ય કોણુ એનો ખુલાસો પણ જણાવે જરૂરી છે, જે લાંબી ચર્ચાનો વિષય છે. પણ આપણે તેને ટૂંકમાં જોઈ લઈએ.

ઉત્તર ભારતમાં આજે જેના નામનો રાષ્ટ્રીયસંવત્ પ્રવર્તે છે તે વિક્રમાદિત્યનો નિર્ણય તો શું પણ અસ્તિત્વ માટે પણ પુરાતત્ત્વજ્ઞોમાં અનેક મતભેદો પ્રવર્તે છે.

ડૉ. કીલહાર્ન જેવા વિદ્વાનો જણાવે છે કે, વિક્રમાદિત્ય નામનો કેઈ રાજા થયો નથી અને તેનો ચલાવેલો કેઈ સંવત્સર પણ નથી. પરંતુ ઈ. સ. ૫૪૪ માં માલવાના પ્રતાપી રાજા યશોધર્માએ સુલતાનની પાસે કર્મમાં હુણુ રાજા મિહિરકુલને હરાવીને વિક્રમાદિત્યની ઉપાધિ ધારણ કરી હતી અને પ્રચલિત માલવ-સંવત્ને તે સમયથી વિક્રમ સંવત્માં બદલી દઈ તેમાં ૫૬ વર્ષનો ભિન્ન કરીને ૬૦૦ વર્ષનો પુરાણો એ સંવત્ બહાર કરવામાં આવ્યો.

ડૉ. ફ્લીટ રાજા કનિષ્ઠને વિક્રમ સંવત્સરના પ્રવર્તક માને છે.

કટલાક વિદ્વાનો, સમુદ્રગુપ્તના અલ્હાબાદવાળા લેખમાં બીજી બલિઓ સાથે માલવોને જીતવાનો ઉલ્લેખ છે તેથી, કોર્ટક (જયપુર) થી મળેલા સિલ્લાઓમાં માલવાનાં જયનો સંબંધ આ સમુદ્રગુપ્ત સાથે બેઠીને તે જ વિક્રમસંવત્ના પ્રવર્તક હોવાનો પુરાવો આપે છે.

ડૉ. ભાંડારકરનું અનુમાન છે કે, માલવસંવત્ને વિક્રમ સંવત્સરમાં બદલી નાખનાર ચંદ્રગુપ્ત દ્વિતીય છે, કેમકે ચંદ્રગુપ્ત બીજાના મળી આવતા સિલ્લાઓમાં વિક્રમાદિત્ય નામનો ઉલ્લેખ પહેલવહેલો મળે છે. તેણે પશ્ચિમી શકેને પરાસ્ત કર્યા હોવાથી 'શકારિ' તરીકે પ્રસિદ્ધ વિક્રમાદિત્ય પણ આ જ હોવો સંભવે છે.

સર જોન માર્શલે 'અગ્રીજ પહેલાથી વિક્રમ સંવત્ શરૂ થયો' એવો મત પ્રમટ કર્યો છે.

પં. વેણીપ્રસાદ શુક્લે 'વિક્રમ સંવત્' નામના લેખમાં પુખ્તમિત્ર વિક્રમાદિત્ય હતો એવા પુરાવાઓ રજૂ કર્યા છે.

શ્રીચુત બાયસવાલે સિદ્ધ કર્યું છે કે આંધ્રવંશીય ગોતમીપુત્ર સાતકર્ણિ જ પ્રસિદ્ધ વિક્રમાદિત્ય હતો અને સાતવાહન, શાલિવાહન, સાતકર્ણિ એ આ વંશની ઉપાધિઓ હતી.

પ્રો. રેન્સને ઋષભદત્ત અને ગોતમીપુત્રના શિલાલેખો અને નહપાનના સિલ્લાઓથી નિર્ણય કર્યું છે કે, નહપાન શકને ગોતમીપુત્રે જીતીને માલવ-પ્રબને તેના અધિકારમાંથી ઓડાવી હતી, આથી 'શકારિ' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલો વિક્રમાદિત્ય તે જ છે.

પરંતુ આ બધાં કેવળ અનુમાનો જ છે.

વસ્તુતઃ શરૂઆતમાં આ સંવત્સર સાથે વિક્રમનો સંબંધ સંભવતઃ ન હોય પણ એ નામનો કે એ ઉપાધિકારક રાજા થયો જ નથી એમ માનવું અયુક્ત છે, કેમકે તેના અસ્તિત્વના કેટલાક ઉલ્લેખો પણ પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી આપણને પ્રાપ્ત થાય છે.

દંતકથાનુસાર આંધ્રવંશના ૧૭ માં રાજા હાલે પ્રાચીન મહારાષ્ટ્રી-પ્રાકૃતમાં "ગાથાસપ્તશતી", નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. તેના ૬૫મા શ્લોકમાં વિક્રમાદિત્યની દાનરીણતાનો ઉલ્લેખ આ પ્રકારે છે—

“ સંવાહણસુહરસત્તોસિપજ જેન્નેજ તુહ કરે લક્ષ્મ્ :
 ચલ્લેજ વિક્રમાદિત્યચરિત્તમણુસિક્ષિત્તં તિસ્તા ॥ ”

મિ. સ્મિથ હાલનો સમય ઈ. સ. ૧૮ (વિ. સં. ૧૨૫) અનુમાને છે. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, ઉક્ત સમય પહેલાં જ વિક્રમાદિત્ય થઈ ચૂક્યો હતો અને એ સમયે પણ તે પોતાની દાનશીલતા માટે કવિઓમાં પ્રસિદ્ધ પાત્રો ચૂક્યો હતો.

હાલના સમકાલીન મહાકવિ ગુણાદયે રચેલો પૈશાચી ભાષાનો “બૃહત્કથા” નામનો ગ્રંથ એ અદ્યાપિ પ્રાપ્ત થયો નથી તેના સંસ્કૃત અનુવાદરૂપે સોમદેવભટ્ટે આલેખેલ “બૃહત્કથામંજરી” (લંબક ૧, તરંગ ૧)માં ઉલ્લેખનીના રાજા વિક્રમાદિત્યનું વર્ણન મળે છે.

ઉપર્યુક્ત વિદ્વાનોએ કહેલો વિક્રમાદિત્યની સ્થૂલ રૂપરેખા આ પ્રમાણે આલેખી શકાય.

વિક્રમાદિત્ય માલવાનો પ્રતાપી અને યશસ્વી રાજા હતો. તેની રાજધાની ઉલ્લૈનીનગરી હતી. તે સ્વયં વિદ્વાન હતો અને તેની રાજસભામાં અનેક વિદ્વાનો અને કવિઓ રહેતા હતા. તેના દરબારમાં આવતા વિદ્વાનોને તે સત્કારતો હતો. શક-સીધિયન પ્રબને છતવાથી ‘શકારિ’ તેની ઉપાધિ હતી અને માલવાને શક-સત્તામાંથી છોડાવવાથી એ વિજયની યાદગારમાં તેણે વિક્રમ સંવત્સરી પ્રવર્તના કરી.

જ્યારે જૈન સાહિત્યમાં વિક્રમાદિત્યની કથા-કથાઓ વિસ્તારથી ઉપલબ્ધ થાય છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોમાં બુહલર, ટોની, એડ્ગર્ટન, શાર્પેન્ટિયર, સ્ટેન કોનોવ આદિ અભ્યાસીઓ, જેઓ જૈન-કથા સાહિત્યમાંની ઘટનાઓને ઐતિહાસિક લેખે છે તેઓ જણાવે છે કે, વિક્રમના અસ્તિત્વ અને તેના સંવત્સરને નકારી શકાય તેમ નથી. મિ. સ્મિથનો આધુનિક અભિપ્રાય પણ એવો જ છે. તે જણાવે છે કે, ‘આવો રાજા થયો હોય એ સંભવિત છે.’ આ કથાનકોમાં ઐતિહાસિક તત્ત્વ કેટલું છે તે વિદ્વાનોએ શોધી કાઢવું જોઈએ.

જૈન સાહિત્યમાં વિક્રમાદિત્ય વિશેનાં સ્વતંત્ર ચરિતો ઉપરાંત પ્રબંધોમાં અનેક ઉલ્લેખો મળે છે. કાલિકાચાર્ય કથાઓના આ સંગ્રહમાં પણ વિક્રમાદિત્ય અને તેના સંવત્સરની નોંધ છે. એટલું જ નહિ કાલિકાચાર્ય વિક્રમાદિત્યના સમકાલીન હોવાનો પુરાવો આપે છે. હરિભદ્રસૂરિએ રચેલા ‘પંચવસ્તુક’માં ઉલ્લેખ છે કે,

“ચત્સવત્તિપન્નવરિસે ૪૫૩, કાલિગગુહણ સરસ્સઈ મહિયા ।

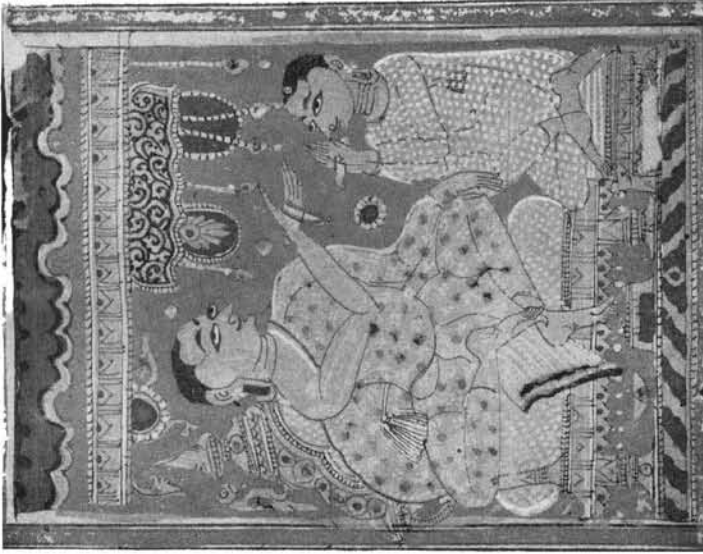
ચત્સવસસરિ વરિસે ૪૭૦, વીરાઓ વિક્રમો જાઓ ”

અર્થાત—વી. નિ. સં. ૪૫૩માં વર્ષે કાલકસૂરિએ સરસ્વતીને પાછી મેળવી અને ૪૭૦માં વર્ષે વિક્રમ રાજા થયો.

હવે જૈન કાલગણના શું કહે છે તે જોઈએ—“વિવિધતીર્થકલ્પ” અને ‘વિચારશ્રેણી’કાર જણાવે છે કે, “જે રાત્રિએ ભગવાન મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા તે જ રાત્રિએ અવંતીનો ચંડપ્રહોત રાજા મરણ પામ્યો. તેની પછી તેનો પુત્ર પાલક ગાદીએ આબે. પાલકનું રાજ્ય ૬૦, નવનદોનું રાજ્ય ૧૫૫, મોર્યોનું ૧૦૮, પુષ્યમિત્રનું ૩૦, અલમિત્ર-ભાનુમિત્રનું ૬૦, નલ્લોવાહનનું ૪૦, ગર્દભિલ્લનું ૧૩, અને શકોનું ૪ વર્ષ—કુલે મહાવીર નિર્વાણથી ૪૭૦ વર્ષો વીત્યા પછી વિક્રમાદિત્યનું રાજ્ય થયું.”

“ગર્દભિલ્લના પુત્ર વિક્રમાદિત્યે ઉલ્લૈનીના રાજાનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી સુવર્ણપુરુષની સિદ્ધિ વડે પૃથ્વીને ઉન્નત્યુ-દેવામાંથી છોડાવી અને વિક્રમસંવત્સર (ઉપર્યુક્ત ગણતરી મુજબ વીરનિર્વાણથી ૪૭૦ વર્ષે) પ્રવર્તાવ્યો.”

શ્રીભદ્રેશ્વરની “કથાવલી”માં ઉલ્લેખ છે કે, “ગર્દભિલ્લ પછી ઉલ્લૈનીના રાજયાસન પર કાલકસૂરિના બાણેને અલમિત્ર ભાનુમિત્રનો અભિષેક થયો.”

चित्र २०

Fig. 20

चित्र १९

Fig. 19

“તિલ્થોગાલીપદ્મસ્ય”ની કાલગણનામાં “બલમિત્ર જ વાસ્તવમાં સંવત્સર સંબંધિત વિક્રમાદિત્ય છે” એમ જણાવ્યું છે.

આ સિવાય પ્રાચીન “સૂર્જિ”ઓમાં પણ આને પુષ્ટ કરતા ઉલ્લેખો યત્રત્ર મળી રહે છે.

પુરાતત્ત્વવિદ્ ઉપાધ્યાય શ્રીકલ્યાણવિજયજી ઉપર્યુક્ત “કથાવલી” આદિના ઉલ્લેખોને વાસ્તવિક માની તેની ચર્ચા પોતાના “વીરનિર્વાણસંવત્ ઓર જૈનકાલગણના” નામના નિબંધમાં વિસ્તારથી આપે છે.

ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખો પરથી જે સુદાઓ તારવી શકાય છે તે આ છે :

૧. વિક્રમાદિત્ય ગર્દભ પછી થયો.

૨. મહાવીરનિર્વાણ અને વિક્રમાદિત્ય વચ્ચે ૪૭૦ વર્ષનું અંતર છે.

૩. યશોધર્મા, કનિક, સમુદ્રગુપ્ત, ચંદ્રગુપ્ત બીજો, અઝીઝ પ્રથમ, પુષ્યમિત્ર, ગૌતમીપુત્ર સાતકર્ણિ અને બલમિત્ર-ભાનુમિત્રમાંથી કયો રાજા વિક્રમાદિત્ય ઉપાધિધારી હતો ?

૪. વિક્રમસંવત્સરની પ્રવર્તના ક્યારે થઈ.

આ સુદાઓ પૈકી પ્રથમના જે સુદાઓ માટે જૈન સાહિત્યની લગભગ સમગ્ર પરંપરા એકમત છે કે ગર્દભ પછી એટલે વી. નિ. સં. ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમાદિત્ય થયો અને તેણે વિક્રમ સંવતની પ્રવર્તના કરી.

ગ્રીક અને ચોથા સુદા પરત્વે જ વિદ્વાનોમાં વિવાદ છે. સમુદ્રગુપ્ત જેનો સમય વિ. સં. ૩૬૨ થી ૪૩૭નો, ચંદ્રગુપ્ત બીજો—જેનો સમય વિ. સં. ૪૩૭થી ૪૭૦નો અને યશોધર્મા—જેનો સમય વિ. સં. ૫૪૭થી ૫૭૭નો છે તેમાંથી કોઈપણ વિક્રમ સંવત્સર પ્રવર્તક હોઈ ન શકે. કેમકે એમનો સમય જ ચોથી પાંચમી અને છઠ્ઠી શતાબ્દનો છે. વળી ગુપ્ત રાજાઓએ તેા પોતાનો સંવત્સર જ ચાલુ કર્યો હતો. કનિક, પુષ્યમિત્ર અને અઝીઝ પહેલા માટે કોઈ પ્રબળ પુરાવાઓ નથી. પરંતુ કૃત જે જ વ્યક્તિઓના ઉલ્લેખો પ્રબલ પુરાવાઓ સાથે આપણી સમક્ષ રહે છે. જેમાંનો એક—જેમણે ભારતીય ઐતિહાસિક કાળની ઘટનાઓનો જાંઠા સંશોધન અને ગવેષણા પછી કમબહુ યોજવાને ભારે જહેમતથી પુરાતત્ત્વવેત્તાઓમાં પુરાગામી તરીકેની પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે તે શ્રીકાશીપ્રસાદ બચસવાલ છે અને બીજા—જેમણે જૈન-સાહિત્યમાંના આગમ, ભાષ્યો, સૂર્જિઓ, પ્રબંધો અને કથાનકોની લગભગ સમગ્ર પરંપરાનો અને ભારતીય વિવિધ ઘટનાઓનો અભ્યાસ કર્યો છે તે પુરાતત્ત્વવિદ્ ઉપાધ્યાય શ્રીકલ્યાણવિજયજીનો છે. પ્રથમના વિદ્વાને અનેક પુરાવાઓથી આંધ્રના સાતવાહનવંશીય ગૌતમીપુત્ર સાતકર્ણિને વિક્રમાદિત્ય તરીકે સિદ્ધ કર્યા છે^૧ જ્યારે બીજા વિદ્વાને વિક્રમાદિત્ય તરીકે બલમિત્રને રજૂ કર્યા છે.^૨

અને વિદ્વાનોના પુરાવાઓમાં શ્રીજયસવાલનો મત ઐતિહાસિક મુશ્કેલીઓ વિનાનો હોય એમ લાગતું નથી. ગૌતમીપુત્રને વિક્રમાદિત્યનું બિરુદ પ્રાપ્ત થયું હોય એવો કોઈ પ્રબલ પુરાવો નથી અને કાલગણનાની દૃષ્ટિએ વિક્રમાદિત્ય સાથેની સંગતિ ખેસતી પણ નથી, જે આગળ જણાવાયે અને તેથીજ શ્રીકલ્યાણવિજયજીએ નિરૂપેલા બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર જ સાચા વિક્રમાદિત્ય હોય અને તેમણે જ વિક્રમ સંવત્સરની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી હોય એ વધુ સંભવિત અને શક્ય લાગે છે. ખાસ કરીને વિક્રમ સંબંધે જે કથાનકો મળે છે અને તેના સૌથી પ્રથમ અને વધુ ઉલ્લેખો જૈનોના ગ્રંથોમાં જ નજરે પડે છે, તેથી જેનેનો તેની પ્રતિભા પક્ષપાત તેના જૈન હોવાનો પુરાવો આપે છે. અહીં એના ઉલ્લેખો આખી વિસ્તાર કરવો ઉચિત નથી.

I Problem of Saka-Satavahana History.

The Journal of the B. & O. Research Society 1930, Vol. XVI Part 3 & 4.

૨ વીરનિર્વાણસંવત્ ઓર જૈનકાલગણના—નાગરી પ્રચારિણી પત્રિકા માગ. ૧૦-૧૧

હવે બલમિત્ર-ભાનુમિત્રને શા ઉપરથી વિક્રમાદિત્ય કહેવામાં આવે છે તે જોઈએ.

શ્રીકલ્યાણવિજયજી કહે છે કે, બલમિત્ર જ જૈનોનો વિક્રમાદિત્ય છે. કેમકે 'બલ' અને 'વિક્રમ' શબ્દ એકાદર્થક છે અને 'મિત્ર' તથા 'આદિત્ય' શબ્દ પણ સમાનાર્થક છે. તેથી બલમિત્ર કહો કે વિક્રમાદિત્ય અને શબ્દોનો અર્થ એક જ છે પરંતુ મારું માનવું છે કે, બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર ઉલ્લૈનીના સિંહાસને આરૂઠ થતાં શકેા પરના વિજયની યાદગારમાં બંને ભાઈઓના નામનું સમાનાર્થવાચી એક નામ વિક્રમાદિત્ય તેમણે પ્રચલિત કર્યું. કેમકે બલ અને ભાનુ ક્રમશઃ વિક્રમ અને આદિત્યવાચી છે (બલ+ભાનુ=વિક્રમ+આદિત્ય=વિક્રમાદિત્ય) આથી ભરુચમાં રાજ્ય કરતા હતા ત્યાં સુધી તેઓ બંને બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર એ પ્રકારે જ નામપૂર્વક ઉલ્લેખાયા છે. પણ ઉલ્લૈનીની ગાદીએ આવતાં જ્યાં ત્યાં વિક્રમાદિત્યના નામથી જ તેમની ઘટનાઓના ઉલ્લેખો થયા છે. વળી જેઓ પ્રથમથી જ ભાનુમિત્ર કહેતા-હાખતા આવ્યા છે તેમને આ નવું નામ વ્યવહારમાં દેતાં કૃત્રિમતા લાગી હોય તો તે જ નામે ઉલ્લેખ્યા હોય પણ પાછળના લેખકોએ તો તેમને વિક્રમાદિત્ય નામે જ આલેખ્યા છે. આ રીતે બંને નામોની સંગતિ બેસી રહે છે. તેમણે શકોને પરાસ્ત કરેલા હોવાથી 'શકારિ' તરીકે આ જ વિક્રમાદિત્ય કહેવાયા હશે, અને પરદેશી સત્તાની શુભાભીમાંથી છૂટેલા માલવોએ એ વિજયની યાદમાં પોતાનો જે સંવત્સર શરૂ કર્યો તે ભાનુમિત્રે તેને વિક્રમાદિત્યના નામ પર ચડાવી દીધો હોય એ સંભવિત અને યુક્ત લાગે છે.

પ્રાચીન 'શુલ્કિ'ઓ અનુસાર સાતવાહનની ચડાઈઓના સમયે ભરુચમાં નહવાન રાજા હતા,^૧ જે બલમિત્ર-ભાનુમિત્રનો ઉત્તરાધિકારી નભાસેન કે નભોવાહનના નામે જૈન કાલગણનામાં ઉલ્લેખાયેલ છે. આથી શ્રીભયસવાલે જે નહવાનને હરાવનાર ગોતમીપુત્ર સાતકર્ણિને વિક્રમાદિત્ય તરીકે કહ્યો છે તે ઘટના કાલગણનાની દૃષ્ટિએ બલમિત્ર ભાનુમિત્રના ઉત્તરાધિકારી સાથે સંગત થાય છે અને તેથી ગોતમી-પુત્ર સાતકર્ણિની વિક્રમાદિત્ય તરીકેની સંગતિ બંધબેસતી નથી. એ કે બલમિત્ર-ભાનુમિત્રનો સમય જે 'વિચારશ્રેણિ' અને 'વિવિધતીર્થકલ્પ' માંની પ્રચલિત જૈનકાલગણનાપદ્ધતિ અનુસાર નિર્વાણથી ૪૫૪ થી ૪૧૩ સુધીનો આવે છે. આથી બીજી ઘટનાઓ સંગત થઈ શકતી નથી પરંતુ એ સમયમાં શ્રીકલ્યાણવિજયજીએ સંશોધન કર્યું છે તે યથાર્થ લાગે છે. કેમકે મોર્યકાળમાંથી પર વર્ષો છૂટી જવાથી ૧૬૦ ના સ્થાનમાં કેવળ ૧૦૮ વર્ષો જ પ્રચલિત ગણનાઓમાં લેવામાં આવ્યાં છે. આથી આવત વર્ષો ઓછાં થઈ જવાથી બલમિત્રઆદિના સમય અસંગત બની બાય છે, જે આ સંશોધન પછી એનો મેળ આવી રહે છે, જે આપણે હવે જોઈએ.

હવે વિક્રમાદિત્ય અને આર્યકાલકના સમયની પરિસ્થિતિ અને કાલગણનાની સ્થૂલ ક્રમયોજના આલેખી દેવી જરૂરી છે.

સંપ્રતિ પછી મોર્ય સત્તા નબળી પડવા લાગી અને તેમનું સામ્રાજ્ય ધીમે ધીમે તૂટવા લાગ્યું તે સમયે ભારતવર્ષના ચારે મંડળોમાં નવી શક્તિઓ પોતાનું જોર અજમાવી રહી હતી. ઉત્તરાપથમાં પરદેશીઓ-પાર્થિયન, શકો અને બલખના યૂનાનીઓનાં ટોળાં પશ્ચિમમાં સિંધ અને માળવા સુધી ફેલાવા માંડ્યાં હતાં, દક્ષિણમાં આંધ્રોની સત્તા પ્રબળ બનતી હતી અને કલિંગમાં પારવેલની સત્તાના મધ્યાદને મગધના શુંગવંશી પુષ્યમિત્રનો અમલ પૂરો થવા આવ્યો હતો. ત્યારે લાટ દેશના બૃહુકચ્છ (ભરુચ)માં બલમિત્ર ભાનુમિત્રનો રાજ્યાભિષેક થયો. શ્રીકલ્યાણવિજયજીએ બલમિત્ર-ભાનુમિત્રનો રાજકાળ ૪૧૪ થી ૪૭૩ સુધીનો નક્કી કર્યો છે જ્યારે ડૉ. શાંતિલાલ શાહ કનિષ્ક સુધીની રાજકાળની ગણનામાં બલમિત્ર-ભાનુમિત્રનો રાજ્યાભિષેક વીર નિ. સં. ૪૦૬-૪૧૦નો કહે છે. અર્થાત્ ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી પાલકનાં ૬૦ વર્ષો, નવ નંદોનાં ૧૫૦ (વી. નિ. સં. ૨૧૦), મોર્યોનાં

૧ બાવચ્યકર્ણી પૃ. ૨૦૦ અને કલ્પવૃક્ષી પૃ. ૧૮.

૧૬૦ (વી. નિ. સં. ૩૭૦) અને પુષ્યમિત્રનાં ૩૫ (વી. નિ. સં. ૪૦૫) વીંત્યા પછી ચાર પાંચ-વર્ષે એટલે (વી. નિ. સં. ૪૦૬-૪૧૦માં) બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર બંનેમાં ગાદીએ બેઠા. અને વી. નિ. સં. ૪૭૦ સુધી તેણે બંને અને ઉભયેનમાં રાજ્ય કર્યું. આ સમય દરમિયાન વી. નિ. સં. ૪૪૦માં ગર્દભ, જે દર્પણના નામે પણ પ્રસિદ્ધ હતો તેણે તેર વર્ષો સુધી માળવા પર રાજ્ય કર્યું અને તેણે સામ્બી સરસ્વતીનું વી. નિ. સં. ૪૫૨માં અપહરણ કર્યું. આ યવન રાજા સામે થવાની તે વખતે કોઈ હિંદુ રાજામાં શક્તિ નહોતી તેથી કાલકસૂરિ તેની સામે ઝૂમી શકે તેવા શકોને લઈ આવ્યાં. શકોએ આવીને સિંધ પછી સૌરાષ્ટ્રનો અધિકાર હાથમાં લીધો અને પછી ઉભયેનીને વી. નિ. સં. ૪૫૩માં સર કરી માલવા ઉપર રાજ્ય કર્યું. આ દરમિયાન શક-મંડલિકો અને અધિકારી પુરુષોએ શક-રાજાની સાથે છોડી લીધા હોવાથી તેની સત્તા ઘટી ગઈ હતી.^૧

આ સ્થિતિનો લાભ લઈ બલમિત્ર-ભાનુમિત્રે માલવપ્રબને પરદેશી સત્તામાંથી છોડાવ્યાની યાદ-ગિરીના પ્રતીક તરીકે સંવત્સરનો શરૂઆત યઈ. પ્રો. રેન્સન ઠીક જ કહે છે કે,

“The foundation of an era must be held to denote the successful establishment to the new power rather than its first beginning or downfall of any”^૨

એ સંવત્સરની શરૂઆત માલવોની સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિના કારણે પ્રથમ માલવગણ સંવત્ નામે થઈ ત્યારે બલમિત્ર-ભાનુમિત્રનાં રાજકાળનાં ૬૦ વર્ષો પણ તેમાં બેઠી ધ્વનિ સંભવતઃ બલમિત્રના મરણ પછી ભાનુમિત્રે અને ભાઈઓના સંયુક્ત નામે તે સંવત્સરને વિક્રમાદિત્યના નામે પ્રચલિત કર્યો હશે. જે તેર વર્ષ પછી શરૂ થયો.

આ પ્રાચીન ગાથા એતું પ્રમાણ આપે છે કે,

“વિક્રમરજ્જાણંતર, તેરસવાસેસુ વચ્છરપથિતો ।
સુન્ન-સુણિ-વેયજુત્તો, વિક્રમકાલાઓ જિગકાલો ॥”

અર્થાત—વિક્રમના રાજ્ય પછી તેર વર્ષે સંવત્સરની પ્રવૃત્તિ થઈ. વિક્રમ કાલથી જિન (વીર નિર્વાણ) કાળને ૪૭૦ વર્ષનું અંતર છે.

આથી જણાય છે કે માલવગણ સંવત્ ૧૩ વર્ષ ચાલ્યા પછી એ નામને ભાનુમિત્રે વિક્રમ સંવત્સરમાં ફેરવી વી. નિ. સં. ૪૭૦ થી તેની શરૂઆત કરી. અને તેણે જ એવા વિજયી અને યશસ્વી કાર્યો કર્યાં હશે જેથી તેની ખ્યાતિ સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ. ભાનુમિત્રનો એક સિક્કો માલવા જિલ્લામાંથી મળી આવ્યો છે^૩ તેથી એ આ હકીકતને સમર્થન મળી રહે છે.

બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર કોના પુત્ર હતા એ બાબતું સુશકેલ છે. “અગ્નિપુરાણ”માં કહ્યું છે કે, “ગર્ધકૃપનો પુત્ર વિક્રમાદિત્ય માળવાનો રાજા થશે.” પરંતુ ગર્દભ તો યવન રાજા છે જ્યારે બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર હિંદુ રાજા છે. ડો. શાંતિલાલ શાહ તે બંનેને શુંગવંશીય (આક્ષણી) પુષ્યમિત્રના પુત્રો હોવાની સંભાવના કરે છે. જ્યારે કાલિકાચાર્યના બાણેએ હોવાની કથાઓની હકીકતથી તેઓ ક્ષત્રિય ઠરે છે. આ એક કોયડો છે. છતાં વિક્રમાદિત્યનાં પરોપકારી કાર્યો તેમના હિંદુત્વનું સમર્થન કરવા માટે પૂરતાં ઠરે છે.

વિક્રમાદિત્ય કયો ધર્મ પાળતો હશે એ કંઈ બાણી શકાતું નથી. પણ વિક્રમાદિત્યના રાજ્યમાં આર્થ કાલક, ખપુટાચાર્ય અને જીવદેવસૂરિ જેવા મહાવિદ્વાન આચાર્યો વિહરતા હતા અને બલમિત્ર-ભાનુમિત્ર

૧ જુઓ; ‘બવહારચૂર્ણિ’ના દ્વિતમ ઉદ્દેશનો સંદર્ભ. આ સંબંધનું પૃષ્ઠ ૪ (સંદર્ભ ૪).

૨. Coins of the Andhra Dynesty—Preface P. 162

૩. Cunnigham, Coins of Ancient India P. 67,70.

કાલકાચાર્યનાં ભાણેને થતા હોવાથી માતૃધર્મની અસર તળે આવી જૈનધર્મી બન્યા હશે. જો કે પાછળના જૈન લેખકોએ વિક્રમાદિત્ય માટે બતાવેલો પક્ષપાત તેના જૈનધર્મી હોવાના પુરાવારૂપ છે, છતાં સંપ્રતિ કે કુમારપાળ જેવા પરમાર્હત તેમને કહેવા જેટલી જૈનધર્મ પ્રતિબંધી તેમની કર્તવ્યનિષ્ઠાની કોઈ ઘટના ઉલ્લેખાયેલી ક્યાંઈ જોવાતી નથી. ઊલટું તેમના દુર્ઘવહારથી કાલિકાચાર્યને વર્ષાકાળમાં જ ઉજ્જૈનીથી વિહાર કરી જૈન રાજની સાતવાહનની રાજધાની પ્રતિષ્ઠાન (પૈઠણ)માં જઈને ચતુર્થી પર્યુવણા પર્વ વી. નિ. સં. ૪૫૭ થી ૪૬૫ વચ્ચે કરવું પડ્યું હતું. આ ઘટના આપણને એમ માનવા પ્રેરે છે કે, બલમિત્ર-ભાનુમિત્રે કાલિકાચાર્યના નિર્વાસન પછી સર્વ સાધારણ લોકહિતનાં કાર્ય કરવા માંડ્યાં હશે અને તેથી જૈનેતરૈએ પણ વિક્રમાદિત્યની પ્રશસ્તિનાં કવિતો અને ઘટનાઓ રચી કાઢી હશે; જે “ગાથા-સમ્પતશતી,” “કથાસરિતસાગર” વગેરેમાં સંગ્રહાઈ રહી છે.

તેના વંશમાં સંતાન આદિનો કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી પણ તેના ઉત્તરાધિકારી તરીકે નલોવાહન કે નલ:સેનનું નામ મળે છે, તે તેનો શુ સંબંધી થતો હશે તે બહુી શકાતું નથી. ઉજ્જૈનીની આદીએ આવતાં વિક્રમાદિત્યે આ નલોવાહનને ભરુચનો મંડલિક બનાવ્યો હશે અને તેથી જ “આવશ્યકચૂર્ણ” અને “કલ્પચૂર્ણ”માં આવતા ‘સાતવાહનની ચઠાઈ વખતે ભરુચમાં નહવાહન (નહપાન) રાજા હતો’ એ ઉલ્લેખનો અકોટો મળી રહે છે.

કાલિકાચાર્યની ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓથી માની શકાય કે, વિક્રમસંવત્સરની પ્રવૃત્તિ પણ તેમની જ પ્રેરણાનું ફળ હશે અને તેથી જ જૈનોએ આ સંવત્સરને ખૂબ અપનાવ્યો હશે. કોઈ વિક્રાને કહ્યું છે કે,

Vikram Samvat is used by the jains only and was first adopted by the kings of Anhilpattan.^૧

એજ વાતને ટેકો આપતાં ડૉ. ભાઉ દાભ કહે છે કે—

I believe that the era (Vikrama) was introduced by the Buddhist or rather the Jains.^૨

ઉપર્યુક્ત કથન સુજળ અને આજના પ્રચલિત વ્યવહારથી જૈનોએ આ રાષ્ટ્રીય સંવત્સર પ્રવર્તાવવામાં મહત્વનો ફાળો આપ્યો હોય એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી.

૫. આર્ય કાલકની અવશેષ કીર્તિ:

કાલકસૂરની વિવિધ ઘટનાઓ જોઈ તે ઉપરથી આપણે તેમને એ સમયના એક યુગપ્રવર્તક ક્રાંતિકારી પુરુષ તરીકે જાણાવાવી શકીએ. તેમની બધી પ્રવૃત્તિઓ આગળ પડતી હતી, છતાં એ તેમના સંયમ અને જ્ઞાનાબ્ધિની ગંભીરતા વટાવી શકી નહોતી. જ્ઞાનમાર્ગમાં તેમણે સિદ્ધાંત સૂત્રોના પદબંધ અનુવાદરૂપ ‘ગંડિકાનુયોગ’ પ્રવર્તાવ્યો હતો. આજીવકે પાસેથી તેમણે નિમિત્ત વિષયનું જ્ઞાન લઈ શકેને સુબ્ધ કર્યા હતા અને લૌકિકવિષયક ‘કાલકસંહિતા’ની રચના કરી હતી, જેનો ઉલ્લેખ વરાહમિહિરે કર્યો છે. એ સિવાય ‘પ્રથમાનુયોગ’ પણ રચ્યો હતો. તેમાં તેમણે ચકવર્તી, વાસુદેવોના પૂર્વભવો તથા ચરિત્રોનું વર્ણન કર્યું છે. સંભવ છે કે, ‘નંદીસૂત્ર’માં જે મૂળ પ્રથમાનુયોગ અને ગંડિકાનુયોગનું વર્ણન આપ્યું છે તે તેમની કૃતિઓ હશે.^૩

સૌથી ધ્યાન ખેંચે તેવું ક્રાંતિકારી પગલું ભર્યું તે ચતુર્થી-પર્યુવણા માટેનું હતું, પર્યુવણાના આ પ્રકારના ફેરફારમાં કોઈ ગીતાર્થે પણ બારમી શતાબ્દ સુધી વાંધો ઉઠાવ્યો નહોતો. વિ. સં. ૧૧૫૬ માં

૧. Chronological problems P. 63.

૨. Journal Bombay Branch-Royal Asiatic Society. Part 8. P. 233.

૩. જુઓ: શ્રીકૃષ્ણાણુવિજયજીનો ‘આર્ય કાલક’ નામનો નિબંધ “દિવેદી અભિનંદન મંચ.”

અંદ્રપ્રભ નામના આચાર્યે આ પ્રવૃત્તિ સામે પહેલવહેલો વિરોધ ઉઠાવ્યો. તેમણે પંચમીએ પર્યુવણા અને પૂર્ણિમાએ પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ કરવાનું ફરીથી શરૂ કર્યું. આ રીતે તેમણે પોતાનો સાર્ધપૂર્ણિમા પક્ષ સ્થાપ્યો.

એ સિવાય તેમણે સુવર્ણભૂમિમાં જઈ પોતાના પ્રશિષ્ય સાગરને અનુયોગ આપ્યો હતો. આ ઘટના અને ગર્હભિદ્ધૌષ્ણેકવાણી ઘટનાથી તેમના વિહારક્ષેત્રનો પણ ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. તેમનો શિષ્ય સમુદાય વિશાળ હશે એમાં શંકા નેવું નથી. તેમનો ક્યારે સ્વર્ગવાસ થયો તે જાણી શકાતું નથી પણ વી. નિ. સં. ૪૬૫ પછી સ્વર્ગસ્થ થયા હોય એમ લાગે છે.

અંતે:

જૈન સમાજમાં પ્રાચીન સમયથી આજસુધી ઘોંકલોચ્ચ થયેલી આર્ય કાલકની કથાઓનો આ સંગ્રહ એ સમયના ભારતીય ઇતિહાસ સામાજિક સ્થિતિ, જૈન સિદ્ધાંતની કડક આચારનીતિ અપવાદમાર્ગનું શરણ, પર્વ દિવસોની માન્યતા, શિથિલ સાધુઓને પ્રબોધવાના ઉપાય તેમજ શ્રુતજ્ઞાનની હીયમાન સ્થિતિ વગેરે વિષયો ઉપરનાં દૃષ્ટિબિંદુઓ રજૂ કરે છે.

કાલિકાચાર્યની કથા જૈન સંઘ સાથે સંબંધ ધરાવે છે તેટલી જ રાજકીય પ્રશ્નો સાથે પણ સંકળાયેલી છે. વિક્રમસંવત્સર પ્રવર્તક રાજવીના વિષયમાં આજસુધી જે વિદ્વાનોએ અથાક પ્રયત્ન કર્યો છે અને જેનો તાગ હણ્યો આવ્યો નથી-તેની એક વિપુલ સામગ્રી જૈનોના વિશાળ કથાભંડોળમાં ભરેલી પડી છે જેને એકત્રિત કરીને તે વિદ્વાનો આગળ ફરી નવેસરથી વિક્રમાદિત્યને શોધી કાઢવા મૂકવામાં આવે છે. એટલું સૂચવવું અગત્યનું છે કે, વિક્રમાદિત્ય વિશેનું ખેડાણ જૈનોએ જેટલું કર્યું છે તેટલું વર્ણન ભારતીય ઠોઠ પણ પૌરાણિક સામગ્રીમાંથી આપણને જેવા મળતું નથી. છતાં સૌ ઠોઠ પૌરાણિક કે જૈન કથા 'આ જ વિક્રમાદિત્ય એમ નિર્ણીત સ્વરૂપે ઉચ્ચારતું નથી. અને તેથી જ આપણા ઇતિહાસ વિશારદો આગળ મોટી મુશ્કેલી ઊભી થતાં અનુમાનના આધારે નિર્ણયો કરવા પડ્યા છે. કથાઓના આધારે ઐતિહાસિક પુરાવાઓનું જ્યાં સુધી સમર્થન મેળવી શકાયું ત્યાં સુધી મારું દૃષ્ટિબિંદુ રજૂ કર્યું છે. એની સફળતા કેટલી તેનો આંક તદ્દિહો ઉપર છેડું છું.

આભાર:

અગાઉ હું પં. અમૃતલાલ મોહનલાલ અને શ્રીસારાભાઈ મણિલાલ નવાજે મારા આ સંપાદન કાર્યમાં આપેલી મદદ અંગે જણાવી ચૂક્યો છું. શ્રી સારાભાઈએ સંપાદન માટે મને આપેલી આ તક માટે અને આ પ્રકાશનને સચિત્ર બનાવી આ સ્વરૂપે મૂકવા માટે ફરી તેમનો આભાર માનું છું. મારા સહૃદયી મિત્રો પં. રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ અને પં. બાલાભાઈ વીરચંદ દેસાઈ (જયશિષ્ય) એ સવિશેષ પ્રેરણા આપી ઉત્સાહિત કર્યે રાખ્યો છે તે માટે એમનો અને આ ઉપોદ્ધાતમાં મોટે ભાગે ઉપા. શ્રીકલ્યાણવિજયજી મહારાજશ્રીના પ્રકાશિત સાધનોનો તેમજ તે તે વિદ્વાનોના ગ્રંથોનો આધાર લીધો છે તેમનો પણ આભાર માનવાની તક લઉં છું.

આ સંપાદનમાં મતિવિકલ્પ કે દૃષ્ટિદોષથી કંઈ પણ અસંગત હોય તે તરફ વિદ્વાનો મારું ધ્યાન દોરે તે આભારી થઈશ.

૧. ૧ "૪૬
દહેગામ
(એ. પી. રેલ્વે)

}

અંબાલાલ ત્રેમચંદ શાહ

ચિત્રવિવરણ

Plate I

ચિત્ર ૧ : (૧) ગુણકરસૂરિનો શ્રાવકોને ઉપદેશ. (૨) સાધ્વીઓનો શ્રાવિકાઓને ઉપદેશ. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહની. કલ્પસૂત્ર અને કાલિકાચાર્યકથાની તાડપત્રની યૌદ્ધમા સૈકાના અંત સમયની સુંદરતમ દસ ચિત્રોવાળી હસ્તપ્રતમાંથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ચિત્રની જમણી બાજુએ સુવર્ણસિંહાસન ઉપર ડાબે હાથ ઢીંગણ ઉપર રાખીને તથા જમણા હાથમાં સુહૃપત્તિ રાખીને સામે બેઠેલા બે મહર્ષિક શ્રાવકોને ઉપદેશ આપતાં ગુણકરસૂરિ બેઠેલા છે. ગુણકરસૂરિની પાછળ બેઠેલો શિષ્ય ઉંચા કરેલા ડાબા હાથમાં પકડેલા કપડાંથી ગુણકરસૂરિની સુશુષ્કા કરે છે. ચિત્રના ઉપરના મધ્યભાગમાં સુંદર ચિત્રાકૃતિવાળો ચંદરવો લટકે છે. ગુણકરસૂરિ અને શ્રાવકોની મધ્યમાં સ્થાપનાચાર્ય (કવણી) છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ આચાર્યની સામે બંને હાથ બેઠીને ઉપદેશ સાંભળવા બેઠેલા બંને શ્રાવકોના માથાના મુગટો, કાનના કર્ણકૂલો અને ગળામાંના રત્નજડીત હારો તેમની મહર્ષિકપણની સાક્ષી પૂરે છે. બંને શ્રાવકોએ પહેરેલાં રેશમી વસ્ત્રોની અંદર વજોલી આકૃતિઓ, ગુજરાતની યૌદ્ધમા સૈકાની કાપડકળાની આબેદૂબ રજૂઆત કરે છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગની જમણી બાજુએ સફેદ વસ્ત્રો પહેરેલી બે સાધ્વીઓ છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ બંને હાથની અંજલિ બેઠીને ઉપદેશ સાંભળવા બેઠેલી ચાર શ્રાવિકાઓ છે. આ ચારે શ્રાવિકાઓના ઉત્તરીય વસ્ત્રની અંદર વજોલી જુદી જુદી ચિત્રાકૃતિઓ ગુજરાતના યૌદ્ધમા સૈકાના પટોળાની ઉત્તમતાની રજૂઆત કરે છે. આ ચિત્રમાં ચિત્રકારે ચાંદીનો ઉપયોગ કરેલો છે.

ચિત્રની એકેએક આકૃતિની રજૂઆત ચિત્રકારની કલાસિકતાનો પૂરાવો આપે છે.

ચિત્ર ૨ : આર્યકાલકનો સાતવાહનરાબને ઉપદેશ. ઉપરોક્ત ચિત્ર ૧. વાળી પ્રતમાંથી ચિત્રની જમણી બાજુએ સુવર્ણસિંહાસન ઉપર આર્યકાલક બેઠેલા છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં બંને હાથની અંજલિ બેઠીને ઉપદેશ શ્રવણ કરતા સાતવાહન રાબ તથા મંત્રીને અને નીચેના ભાગમાં બેઠેલી બે શ્રાવિકાઓને સામે બેઠેલા આર્યકાલક ઉપદેશ આપે છે. આ ચિત્રમાંના બંને પુરુષો તથા સ્ત્રીઓના વસ્ત્રોની ચિત્રાકૃતિઓ પણ ઉપરના ચિત્ર ૧. કરતાં જુદીજ બાતની છે. ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં લટકતા ચંદરવાનો ચિત્રાકૃતિઓ પણ સુંદર છે.

ચિત્ર ૩ : ગર્દભિલ્લની શરણાગતિ. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહની. તાડપત્રની યૌદ્ધમા સૈકાની કાલિકા-ચાર્યકથાની બીજી હસ્તપ્રતમાંથી.

બ્યારે ગર્દભી-ગધેડી ગર્દભિલ્લ રાબ ઉપર મૂત્ર, વિષ્ટા અને લાત ફેંકેને ચાલી બચ છે, ત્યારે આર્યકાલકના કહેવાથી શકસૈન્ય ગઠ તોડીને ઉલ્લૈનીમાં દાખલ થયું. ગર્દભિલ્લ જીવતો પકડાયો. તેને અવળા હાથે બાંધીને આર્યકાલકની સમક્ષ લાવવામાં આવ્યો.

ચિત્રમાં સુવર્ણસિંહાસન ઉપર આર્યકાલક પોતાનો જમણો હાથ ઉંચો કરીને, સામે અવળા હાથે બાંધીને બેઠો રાખેલા ગર્દભિલ્લને તેના કુશ્કૃત્યો માટે કપકો આપતાં દેખાય છે. ગર્દભિલ્લની પાછળ સુંદર ફૂલની આકૃતિવાળો વાદળી રંગનો બજો પહેરીને શક-સૈનિક આર્યકાલકની આજ્ઞાની રાહ બેતો બેઠેલો છે. આર્યકાલકની પાછળ શિષ્ય સુશુષ્કા કરતો સિંહાસનની પાછળ બેઠેલો છે. ચિત્રની મધ્યમાં ઉપરની છતમાં સુંદર ચંદરવો બાંધેલો છે.

ચિત્ર ૪ : ગર્દભિલ્લની શરણાગતિ. ચિત્ર ૧-૨ વાળી જ પ્રતમાંથી. આ ચિત્ર પ્રસંગ ચિત્ર ૩ ને

હુમ્મટ મળતો છે. આ ચિત્રમાં આર્યકાલકે પહેરેલાં કપડાં ઉપર રૂપેરી શાહીની ચિત્રાકૃત છે અને શક-સૈનિકનાં જ્ઞાનો રંગ થેરો લીલો છે. ગદ્ગિદ્દે પહેરેલું ઉત્તરીય વસ્ત્ર પણ સુંદર ચિત્રાકૃતિવાળું છે, જે યૌદ્ધમા સૈકાની કાપડકળાનો સુંદર નમૂનો છે. ચિત્રની મધ્યમાં ઉપરની છતમાં ખાંધેલા ચંદરવાની બુદ્ધીબુદ્ધી ત્રણ ચિત્રાકૃતિઓ પણ ખાસ પ્રેક્ષનીય છે.

ચિત્ર ૫ : આર્યકાલકનો શિષ્યોને ઉપદેશ. ઉપરોક્ત પ્રતમાંથી જ. ચિત્રમાં ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં સુહૃપત્તિ રાખીને સામે બેઠેલા શિષ્યને આર્યકાલક ઉપદેશ આપે છે. આ ચિત્રમાં પણ આર્યકાલકના વસ્ત્રમાં રૂપેરીશાહીથી ટપકાં કરીને આકૃતિ રજૂ કરેલી છે. સામે બેઠેલા શિષ્યના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં સુહૃપત્તિ છે અને ડાબા હાથ પ્રવચનસુદ્રાએ રાખેલો છે. ચિત્રમાં ઉપરની છતના ચંદરવાના ઉપરના ભાગમાં ત્રણ બુદ્ધી બુદ્ધી ચિત્રાકૃતિઓ રજૂ કરીને ચિત્રકારે પોતાની ચિત્રાકૃતિઓ પરની સિદ્ધહસ્તતા પૂરવાર કરી આપી છે. આ ત્રણ ચિત્રાકૃતિઓ પૈકીની પહેલો ચિત્રાકૃતિમાં સિંહની આકૃતિ સ્પષ્ટ દેખાય છે. ચંદરવાની નીચે મધ્યમાં લટકતા તોરણમાં પણ બુદ્ધી ચિત્રાકૃતિ છે.

આ ચિત્રકલાકના પાંચે ચિત્રો ગુજરાતની જૈનાશ્રિત ચિત્રકલાના ઉત્તમોત્તમ નમૂના છે.

Plate II

ચિત્ર ૬ : જૈન સાધ્વીઓ. યાદજ્ઞના સં. પા. લંડાની તાડપત્રની ૨૩૪ પાનાની કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથાની વિ.સં. ૧૩૩૫ (ઈ.સ. ૧૨૭૮)ની પ્રતમાંથી જે ચિત્રો અત્રે ચિત્ર ૧-૭ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે. હવે પછીનાં ચિત્રો ૮-૧૫ની માફક આ ચિત્રો પણ પ્રથમ 'કાલકકથા' નામના ઈંગ્લિશ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં છે.

મિ. બ્રાઉન આ ચિત્રને જે સાધુઓના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવતા જણાવે છે કે 'ચંદરવાની નીચે જે શ્વેતાંબર સાધુઓ ઉપદેશ આપતા બેઠેલા છે. દરેકના ડાબા હાથમાં સુખવચ્ચિકા-સુહૃપત્તિ (ધૂંક ન બેઠે તે માટે સુખની આગળ રાખવામાં આવતું વસ્ત્ર) અને જમણા હાથમાં ફૂલ છે. જેમ જમણા ખભો હમ્મેશાં ચિત્ર ૫ નો માફક) પુલ્લો ઉઘાડો રાખવામાં આવે છે તેને બદલે સાઈં જે શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થયેલું છે.'

વાસ્તવિકરીતે મિ. બ્રાઉન જણાવે છે તેમ આ ચિત્ર જે સાધુઓનું નહિ પણ સાધ્વીઓનું છે અને તેથી જ બંનેનું આખું શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થયેલું ચિત્રકારે બતાવ્યું છે. તેઓ જે ચિત્ર નં. ૫ નો પુરાવો આપે છે તે ચિત્ર તો સાધુઓનું છે. પ્રાચીન ગુજરાતી ચિત્રકારોએ હમ્મેશાં જૈન સાધુઓનાં ચિત્રોમાં એક ખભો ખુલ્લો અને સાધ્વીઓનાં ચિત્રોમાં સાઈં જે શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત રાખવાનો નિયમ પરંપરાએ સાચવ્યો છે. બીજું મિ. બ્રાઉન જણાવે છે કે 'બંનેના જમણા હાથમાં ફૂલ છે' તે તેઓની માન્યતા તો જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના રીતરિવાજોની અજ્ઞાનતાને આશારી છે, કારણકે ત્યાંની એવાં જૈન સાધુ-સાધ્વીઓને સચિત દ્રવ્યને બૂલથી-અબદ્યે પણ અડકી જવાય તો તેને માટે 'નિશ્ચીલચૂર્ણિ' 'સાધુસમાચારી' વગેરે પ્રાયશ્ચિત્તશ્રવણોમાં પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવેલાં છે. જ્યારે બૂલથી પણ સચિત દ્રવ્ય-વસ્તુને અડકી જવાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવે તો પછી વ્યાખ્યાન-ઉપદેશ દેવાના સમયે હાથમાં ફૂલ રાખવાનું સંભવી જ કેમ શકે ?

૧ જુઓ-'The story of Kalaka' pp. 120 and opp. Fig. 7, 8 on plate no. 3.

૨ જુઓ-Beneath a canopy sit two Svetambar monks preaching. Each has in his left hand the mouth cloth and in his right hand a flower. The robes cover the body fully, instead of leaving the right shoulder bare as usually done (cf. fig. 5.)'

—'The story of Kalaka' pp. 120

બીજું ખરી રીતે બંનેના હાથ તદ્દન ખાલી જ છે, ક્રૂરત જમણા હાથનો અંગૂઠો અને તર્જની-અંગૂઠો પાસેની આંગળી—લોગી કરીને 'પ્રવચનસુદ્રા'એ બંને હાથ રાખેલા છે.^૧

ચિત્ર ૭ : જૈન શ્રમણોપાસિકા-શ્રાવિકાઓ ચિત્ર ૬ વાળી પ્રતમાંના તે જ પાના ઉપર આ બંને શ્રમણોપાસિકાઓ છે. ચિત્ર ૬ વાળી પ્રતમાં ચીતરેલી સાધ્વીઓના ઉપદેશથી આ પ્રત લખાવનાર જ હશે તેમ માફ માનવું છે. આજે પણ શ્રાવિકાઓ સાધ્વીઓના ઉપદેશથી કેટલાયે ધાર્મિક કાર્યો કરે છે. બંને શ્રાવિકાઓ કિમતી-અહુમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બંને હાથની અંજલિ જોડીને ઉપદેશ શ્રવણ કરતી સ્વસ્થ ચિતે બેઠેલી છે.

ચિત્ર ૬ ના સાધ્વીઓના ચિત્રમાં નવા પ્રકારનું ચિત્રવિધાન દ્રષ્ટિએ પડે છે. બે પાત્રોને જોડવવાની તદ્દન નવીન રીત દેખાય છે. અઘડું કામ પણ ઘણી ખૂબીથી પાર પાડ્યું છે. ચિત્ર ૭ નાં સ્ત્રી-પાત્રોની બેસવાની રીત, અલંકારો, વસ્ત્રો અને ખાસ કરીને માથાની મુશોબના સંસ્કાર અને ખાનદાની દર્શાવે છે.

Plate III

ચિત્ર ૮ : લક્ષ્મીદેવી. પાટણના સંઘના બંડારની 'કલ્પસૂત્ર અને કાલકથા'ની તાડપત્રની વિ. સં. ૧૩૩૬ (ઈ. સ. ૧૨૭૯)ના જેઠ મુદ્દી પાંચમને રવિવારના રોજ લખાએલી તાડપત્રની હસ્તલિખિત પત્ર ૧૫૨ની પ્રતમાંનાં સાતે ચિત્રો ૮ થી ૧૧ અને ૧૫ તરીકે અત્રે રજૂ કરેલાં છે. આ પ્રતના પાના ૧૫૨ ઉપરથી ચિત્રનું કદ ૨x૨ ઈંચ છે. મિ. ક્રાઉન આ ચિત્ર અંગિકાનું છે કે લક્ષ્મીનું તે બાબત માટે શંકાશીલ છે.^૨ આ ચિત્ર લક્ષ્મીદેવીનું છે અને તે બાબતમાં શંકા નાખવાનું કાંઈ જ કારણ નથી. દેવીના ઉપરના બંને હાથમાં વિકસિત કમળ છે.^૩ નીચેનો જમણો હાથ વરદ સુદ્રાએ^૪ છે અને ડાબા હાથમાં બીજોરાનું ફલ છે. દેવીના શરીરનો વર્ણ પીળો, કંચુકી લીલી, ઉત્તરાસંગનો રંગ સફેદ, વચ્ચે લાલ રંગની ડિઝાઇન, વસ્ત્રના છેડા લાલ રંગના, ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડીનો રંગ સફેદ, વચ્ચે કીરમણ-કથ્થાઈ રંગની ડિઝાઇન, અને કમળના આસન ઉપર બદ્ધાસને બેઠક.

પાટણના સંઘના બંડારની હસ્તલિખિત સંવત ૧૩૪૪ના માગશર મુદ્દી ૨ ને રવિવારના રોજ લખાએલી પ્રતનાં બંને ચિત્રો ૯-૧૦ તરીકે અત્રે રજૂ કરેલાં છે.

ચિત્ર ૯ : બે શ્રાવકો. ચિત્રમાં બે ઊભા રહેલા શ્રાવકો પોતાની સામે કોઈ વ્યક્તિની સાથે વાતચીત કરતા હોય તેવી રીતે એકેક હાથ જાંચો રાખીને ચિત્રકારે અત્રે રજૂ કરેલા છે. ચિત્રનો કેટલોક ભાગ ઘસાઈ ગએલો હોવા છતાં પણ બંનેની દાઢી બંનેના બહા ઉપરનું ઉત્તરાસન અને કમ્બર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેરમા સૈકામાં ગુજરાતના ગૃહસ્થો કઈ ભતનાં કપડાં પહેરતા હતા તેનો આશેષુબ ખ્યાલ આ ચિત્ર આપે છે.

ચિત્ર ૧૦ : બે શ્રાવિકાઓ આ ચિત્રમાં ચિત્ર ૯ની માફક બંને શ્રાવિકાઓ બેસેલી છે અને પોતાની સામેની કોઈ વ્યક્તિની સાથે વાતચીત કરતી હોય તેવી રીતે એકેક હાથ જાંચો રાખીને ચિત્રકારે અત્રે

૧. જુઓ 'પવિત્ર કલ્પસૂત્ર'ની પુટનોટ ૧૧.

૨. 'Fig. 20: A goddess (Ambika?). from folio 152 recto of the same MS. as Figure 9. A four armed goddess, dressed in bodice, dhofi and scarf sits on a cushion. In her two upper hands she holds lotuses; her lower right possibly holds a rosary; in the lower left an object which I cannot identify.' —'The story of Kalaka,' pp. 120.

૩. 'કમલપજ્જલંતકરણાદિઅમુક્કતોયં ।

—શ્રીકલ્પસૂત્રમ્(શારણસૂત્રમ્)પત્ર ૧૫.

૪. દક્ષિણહસ્તામુપાનં વિષાયાષઃ કરશાલાં પ્રસારયેદિતિ શરદમુદ્રા ॥ ૪ ॥'

—'નિર્વાણકલિકા' પત્ર ૬૨

Fig. 22

सिद्धि १३

Fig. 21

सिद्धि ११

રજૂ કરેલી છે. બનેના શરીર ઉપર કંચુકી, ખભા ઉપરના વસ્ત્રના ભિડતા છેડા અને કમ્બર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૭ તેરમાં સૈકાની શુભરાતની સ્ત્રીઓ કઈ બાતના કપડાં પહેરતી હતી તેનો આભેદુબ ખ્યાલ આપણને આપે છે.

Plate IV

ચિત્ર ૧૧ : ભગવાન પાર્શ્વનાથ. ચિત્ર ૮ વાળી પ્રત ઉપરથી. ચિત્રમાં પદ્માસનની બેઠકે પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. મસ્તક ઉપરની ત્રણ કૃષ્ણા આ ચિત્ર પાર્શ્વનાથજીનું હોવાની સાબિતી આપે છે.

ચિત્ર ૧૨ : ગૌતમસ્વામી. ચિત્ર ૮ વાળી પ્રત ઉપરથી. આ ચિત્રની મધ્યમાં પ્રવચનસુદ્રાએ ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામી સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે. ગૌતમસ્વામીની ગરદનની પાછળ જૈન સાધુનો એકો તથા પ્રવચનસુદ્રા રજૂ કરીને આ ચિત્ર તીર્થંકરતું નહિ પણ સાધુતું છે, તેમ બતાવવા પ્રયત્ન કરેલો છે. સિંહાસનની બાજુએ એકેક સિંહ રજૂ કરીને ચિત્રકારે તેરમાં સૈકાના સિંહાસનના શિષ્યનો એક પુરાવો પૂરા પાડ્યો છે. આ ચિત્રના જેતું જ એક બીજું ચિત્ર દક્ષિણમાં આવેલા દિગંબર જૈન તીર્થંકર સુડબદ્રીના એક દિગંબર મંદિરમાં આવેલા તાડપત્રીય હસ્તલિખિત ગ્રંથલંકારમાં આવેલી 'ષ્ટઅંગગમ'ની પ્રતમાં છે. અત્યાર સુધીમાં મારા અખિલ ભારતવર્ષના પ્રવાસમાં આવાં માત્ર બે જ ચિત્રો જોવામાં આવેલાં છે.

ચિત્ર ૧૩ : જૈન સાધુ અને શ્રાવક. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ. આ ચિત્રમાં તથા ચિત્ર ૧૪માં સિંહાસન ઉપર બેઠેલા જૈન સાધુના ડાબા હાથમાં ચિત્રકારે એકેક કૂલ રજૂ કરેલું છે, તે ચિત્રકારની જૈન સાધુના રીતરિવાજોની અજ્ઞાનતાને આભારી છે. હું અગાઉ ચિત્ર ૧ માં આ બાબતની ચર્ચા કરી ગયો છું. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૧૪ માંના બંને સાધુનો ડાબા હાથ પ્રવચનસુદ્રાએ રાખેલો છે. આ ચિત્રમાં સાધુની સામે બે હાથ બેઠેલો એક ભક્ત-શ્રાવક છે.

ચિત્ર ૧૪ : જૈન સાધુ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ. આ ચિત્ર બરાબર ચિત્ર ૧૩ ના સાધુને બધી બાબતમાં મળતું જ છે.

ચિત્ર ૧૫ : બ્રહ્મશાંતિ યજ્ઞ. પ્રતના પાના ૧૫૧ ઉપરથી. મિ. બ્રાઉન આ ચિત્રને શકેંદ્રના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવે છે.^૧

'મનુષ્યના શબ્દની માફક શકેંદ્રને દાહીવાળો અને ગાદી ઉપર બેઠેલો ચીતરેલો છે. તેના ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ અને ડાબા હાથમાં એક છત્ર પકડેલાં છે; નીચેના બંને હાથમાં કંઈપણ નથી. તેણે ઘોડા અને દુપટ્ટો પહેરેલાં છે. તેના જમણા પગ નીચે તેનો હાથી છે. ખાલી જમ્યાને કૂલોથી ભરી દીધી છે.'

Plate V

ચિત્ર ૧૬ : શ્રી મહાવીરપ્રભુ. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહમાંથી. ચૈદમી સહીની તાડપત્રની હસ્તપ્રતના પાનાતું મૂળ કહતું આ ચિત્ર તે સમયની જિનમૂર્તિઓની શિષ્ય રચનાનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે. શિષ્ય શલ્યગાર તથા તેની કુદરતી આંખો, મૃદુ-કોમળ છતાં પ્રમાણોપેત હાસ્ય કરતું મુખ, તે સમયના ચિત્રકારોની ભાવ અર્પણ કરવાની શક્તિનો સાક્ષાત પરિચય આપે છે. મૂર્તિની બેઠકની નીચે પખાસણમાં વચ્ચે

૧ 'The god Sakra, bearded like a human king, is seated on a cushion. In his upper right hand, he holds the elephant-goat; in the upper left an umbrella; the lower hands are without attributes. He is dressed in dhoti and scarf. Below his right leg is his elephant. Flowers fill in the composition.'

—'The story of Kalaka' pp. 120

કમળ, અને બાબુ એકેક હાથી, એકેક સિંહ તથા કિત્તર ચીતરેલા છે, મૂર્તિની આબુબાબુ બે ચાખરધારી ઊભા છે, મસ્તકની આબુમાં એકેક સ્ત્રી ફૂલની માળા લઈને અને તે દરેકની પાછળ ખાલી હાથે ઊભી રહેલી એકેક વ્યક્તિ ચીતરેલી છે. મૂર્તિના મસ્તકની ઉપરના ભાગમાં છત્ર લટકતું છે.

Plate VI

ચિત્ર ૧૭ : કાલકસૂરિનો ચતુર્વિધ સંધને ઉપદેશ. પાટણના સંધના ભંડારની ચિત્ર ૮ વાળી જ તાડપત્રની પ્રતમાંથી, ગુજરાતની જૈનાશ્રિત કલાના આજસુધી પ્રાપ્ત થએલા ચિત્રોમાં આખા ધાના ઉપર ચીતરેલું આ પ્રથમ જ ચિત્ર છે. ચિત્રના રંગો કેટલેક ઠેકાણે ઉખડી ગએલા છે. ચિત્ર બે વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે. ચિત્રની જમણી આબુએ લાકડાના સુંદર આકૃતિઓવાળા સિંહાસન ઉપર ભદ્રાસનની એકેકે એકેલા કાલિકાચાર્યના અને હાથમાં ફૂલ છે. આચાર્યની પાછળ ઊભેલા શિષ્યના અને હાથમાં તાડપત્રનું પાતું છે. આ ચિત્રમાં તથા ચિત્ર નં. ૧૩-૧૪ માંના સાધુના હાથમાં ફૂલની રજૂઆત અને તે પછુ સામે એકેલા શ્રાવકની હાજરીમાં આપણને વિચાર કરતા કરી મૂકે છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે આ ત્રણે ચિત્રોમાં જે ફૂલની રજૂઆત છે, તે સામે એકેલા શ્રાવકને તથા ચતુર્વિધ સંધને કાપડની બનાવેલી ફૂલની આકૃતિ દ્વારા ફૂલમાં પછુ છુવ છે અને તેને ચૂંટવાથી તેને પછુ દુઃખ થાય છે, એવું કાંઈ સમજાવવાનો આશય છે. ચિત્રની ડાબી આબુની પાંચ આકૃતિઓ પૈકીની આગળની બે આકૃતિઓ જૈન સાધવીની છે. અને પાછળની ત્રણ આકૃતિઓ કાલિકાચાર્યનો ઉપદેશ શ્રવણ કરતી શ્રમણોપાસિકા—શ્રાવિકાઓની છે. આ ચિત્રથી તાડપત્રની કાલકકથાની હસ્તપ્રતોના ચિત્રોનો વિભાગ સમાપ્ત થાય છે.

Plate VI

ચિત્ર ૧૮ : શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર, પાટણના સંધકની કાબડા નં. ૪૭ નંબર ૮૬૬ ની કાલકકથાની સંવત ૧૪૬૩ ની સાલમાં લખાયેલી કાગળ પરની હસ્તપ્રતનું છેલ્લું પાતું.

ધાના પર લખેલી ૧૧ લીટીઓ પૈકીની નવમી લીટીમાં આ પ્રત સલખણપુરના રહેવાસી શ્રીશ્રીમાલ જ્ઞાતિના શ્રેષ્ઠ અમરસિંહના પુત્ર શ્રેષ્ઠ સુંકગાએ સંવત ૧૪૬૩ માં લખાવ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. કાગળ પર લખાયેલી આજ સુધી પ્રસિદ્ધ થએલી કાલકકથાની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં આ પ્રત સૌથી પ્રાચીન છે.

Plate VIII

ચિત્ર ૧૯ : ગર્હબી વિદ્યાનો ઉચ્છેદ અને ઉજ્જૈનીનો ઘેરો ઉપરોક્ત પ્રતમાંથી જ.

ડાબી આબુએ મધ્યમાં ઉજ્જૈની નગરીનો કાંગરા સહિતનો કિલ્લો છે. તેની અંદર ગર્હબિલ્લ રાજા એકેલો છે, તેની આગળ વિદ્યાની સાધના કરવા આહૂતિ આપવા માટે અગ્નિની જ્વાલા સહિતનો અગ્નિકુંડ છે. અગ્નિકુંડની જ્વાલાઓમાં પોતાના જમણા હાથમાં પકડેલા વાસણમાંથી ડાબા હાથમાં પકડેલા આહૂતિ દ્રવ્યોની આહૂતિ આપતો ગર્હબિલ્લ એકેલો છે. અગ્નિકુંડની બરાબર ઉપર કિલ્લાની અંદરના ભાગમાં ગર્હબીવિદ્યા ઊભેલી છે, તેનું મોં સામે (કિલ્લાની બહાર) ઊભા રહેલા શક ધનુર્ધારીઓના ધનુષ્યમાંથી છેડેલા બાણોથી ભરાઈ ગએલું છે. નગરના દરવાજાની બહાર ત્રણ શકેા હાથમાં પકડેલા ધનુષ્યથી બાણો ઠોડીને ગર્હબી-ગધેડીનું મોં બંધ કરતા દેખાય છે.

આ પ્રતમાં માત્ર એક જ ચિત્ર છે. ચિત્રની ળોંધનો રંગ સીંદુરીઓ છે.

ચિત્ર ૨૦ : આર્યકાલકનો શિષ્યને ઉપદેશ. લીંબડીની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના અંધ ભંડારના લિસ્ટ નંબર ૫૭૭ ની કાલકકથાની સંવત ૧૪૭૨ ની સાલની પાંચ ચિત્રો વાળી હસ્તપ્રતમાંથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર નં. ૫ નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન. આ ચિત્રમાં સિંહાસનની પાછળના

ભાગમાં સુશુભા કરતા શિખ્યાના અઢલે પોપટની આકૃતિ ચીતરેલા છે અને આર્યકાલકે તથા બે હાથની અંગલિ બેડીને સામે ઘેટેલા શિખ્યાના પહેરેલાં કપડાં સુંદર ચિત્રાકૃતિ સહિત છે.

Plate IX

ચિત્ર ૨૧ : કાલકકુમારનું અધખેલન અને શ્રીગુણાકરસૂરિનો કાલકને ઉપદેશ. સારાભાઈ નવાખના સંગ્રહની સંવત ૧૪૭૩માં ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની અણહિલપુર પાટણમાં લખાએલી કાગળની હસ્તપ્રતના પાના ૨ પરથી.

ચિત્રના નીચેના ભાગમાં ઘોડા ઉપર બેસીને માથે સુગટ તથા શરીર પર વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને કાલકુમાર જંગલમાં જતા દેખાય છે. ઘોડાની આગળ બે પગપાળા સૈનિકો તથા આજુમાં ત્રીજો સૈનિક હાથમાં ઢાલ અને તલવાર પકડીને કાલકકુમારની સાથે જંગલમાં જતા દેખાય છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ભાગમાં એક વૃક્ષની નીચે શ્રીગુણાકરસૂરિ સામે ઉપદેશ સાંભળવા ઘેટેલા કાલકકુમારને પોતાનો જમણો હાથ ઉંચે કરીને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે. શ્રીગુણાકરસૂરિ અને કાલકકુમારની વચ્ચે સ્થાપનાચાર્ય છે. સ્થાપનાચાર્યની ઉપરના ભાગમાં ઘીભું એક વૃક્ષ છે. ધર્મોપદેશ સાંભળવા ઘેટેલા કાલકકુમારની પાછળ પણ ત્રીજું એક વૃક્ષ છે. શ્રીગુણાકરસૂરિ તથા કાલકકુમારના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં તથા ખંનેની આબુખાબુ લાલ તથા વાદળી રંગમાં સુંદર વાદળાંઓ ચીતરેલા છે. આ ચિત્રના વૃદ્ધો ચોદેમાં સૈકાના અંતભાગના તાડપત્રીય ચિત્રોને બરાબર મલતાં આવે છે. ચિત્રમાંની એકેએક આકૃતિની રજૂઆત ચિત્રકારની સિદ્ધહસ્તતા સાબિત કરે છે.

ચિત્ર ૨૨ : સાતવાહન રાજા. ઉપરોક્ત પ્રતના પાના ૨૩ પરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર જમણા હાથમાં તલવાર પકડીને તથા ડાબો હાથ ઉંચે કરીને સામે ઘેટેલી બે રાણીઓને સાતવાહન રાજા આર્યકાલકે પર્યૂષણનો કરેલો નિર્ણય કહે છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં હર્ષારવ કરતા બે ઘોડાઓ, એક હાથી તથા રાજમહેલમાં પેસવાના પ્રવેશદ્વાર પાસે ઊભેલો દરવાન-પહેરેગીર જોવાનો છે. આ ચિત્ર પ્રસંગ ખીલ કોઈપણ કાલિકા-આર્યકથાની હસ્તપ્રતમાં હળુસુધી મલી આવ્યો નથી. આ ચિત્રમાંનો સાતવાહન રાજાનો તથા બે રાણીઓનો સુંદર ચિત્રાકૃતિઓવાળા પહેરવેશ પંદરમાં સૈકાની ગુજરાતની કાપડકલાના સુંદર નમૂનાઓ છે.

Plate X

ચિત્ર ૨૩ : વૈરિસિંહ રાજા અને સુરસુંદરી રાણી. કલોધી (મારવાડ) નિવાસી શ્રીમાન કૃલચંદળ ગાબકના સંગ્રહની સંવત ૧૪૭૩માં અણહિલપુર પાટણમાં લખાએલી કાગળની ખીલ કાલિકાચાર્યકથાની કાગળની હસ્તપ્રતના પહેલા પાના પરથી.

ચિત્રમાં સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર ઘેટેલા વૈરિસિંહ રાજા સામે ઘેટેલી સુરસુંદરી રાણી સાથે વાતચીત કરતા દેખાય છે. વૈરિસિંહ રાજાએ મસ્તકે સુગટ, કાનમાં કુંડલ, ગળામાં હાર, કેણીના ઉપરના ભાગમાં આજુબંધ તથા હાથના કાંડા ઉપર રત્નજડીત કડાં પહેરેલાં છે. તેની સામે ઘેટેલી રાણી સુરસુંદરીએ પણ મસ્તકના પાછળના ભાગમાં અંબોડામાં આભૂષણ, કાનમાં કર્ણકૂલ, ગળામાં હાર, ખંને હાથે રત્નજડીત ચૂડીઓ, શરીરના ઉપરના ભાગમાં લીલા રંગની કંચૂકી, સુંદર રંગીન ચૂંદડી વગેરે વસ્ત્રાભૂષણો પહેરેલાં છે. ચિત્રની ઉપરના ભાગ નાથ પામેલ છે. આ ચિત્રમાં લાલ, કાળો, સફેદ, લીલો, આસમાની, વાદળી, ખીલો, કેસરી, શુલાખી તથા કીરમણ રંગો વપરાએલા છે. તાડપત્રનાં ચિત્રો કરતાં કાગળના ચિત્રોમાં ચિત્રકારની ચિત્રમંજૂષામાં રંગોની વિવિધતા વધતી જતી પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૪ : સમવસરણુ. ઉપરોક્ત પ્રતના છેલ્લા પાના પરનું પ્રથમ ચિત્ર.

સમવસરણુની મધ્યમાં તીર્થ કરની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિ મિરાજમાન છે. મૂર્તિના મસ્તકે સુગટ, કાનમાં કુંડલ, ગળામાં હાર, હાથ પર બાણુબંધ તથા કડાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. મૂર્તિનો વર્ણુ સોનેરી હોવાથી શ્રીમહાવીર પ્રભુનું સમવસરણુ હોય એમ લાગે છે. સમવસરણુના વિસ્તૃત વર્ણુન માટે મારા તરફથી ઇ. સ. ૧૯૩૧ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ “ નૈન ચિત્રકલ્પદુમ ” નામના ગ્રંથનાં ‘ચિત્રવિવરણુ’ વિભાગમાં ચિત્ર નંબર ૭૨ નું વર્ણુન ભેવા ભલામણુ છે.

ચિત્ર ૨૫ : આર્યકાલકનો ચતુર્વિંધ સંધને ઉપદેશ. ચિત્ર નં. ૨૩ વાળી પ્રતના છેલ્લા પાના પરનું બીજું ચિત્ર.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં સુવર્ણુ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યકાલક છે અને તેમની સામે બંને હાથમાં તાડપત્રનું પાનું પકડીને બેઠેલા તેઓના શિષ્ય છે. બંનેની મધ્યમાં સ્થાપનાચાર્ય છે.

ચિત્રની મધ્યમાં બે હાથની અંબલિ જોડીને બેઠેલા બે સાધુઓ તથા બે સાધુઓની સામે બે હાથની અંબલિ જોડીને બેઠેલા શ્રાવકો આર્યકાલકનો ઉપદેશ સાંભળે છે.

ચિત્રના અંતુસંધને, નીચેના ભાગમાં બે હાથની અંબલિ જોડીને બેઠેલી બે શ્રાવિકાઓ આર્યકાલકનો ઉપદેશ શ્રવણુ કરતી દેખાય છે. બે શ્રાવિકાઓની સામે બેઠેલી બે સાધ્વીઓવાળો ચિત્રનો ભાગ નષ્ટ થયેલો છે.

Plate XI

ચિત્ર ૨૬ : ચિત્ર ૨૩ વાળી પ્રતનું છેલ્લું પાનું. પાનાની અંદર લખેલી છ લીટીઓ પૈકીની ત્રીજી લીટીમાં આ પ્રત ‘ સંવત ૧૪૭૭ના માઘ વદિ ૫ (શુક્રવાતી પોષ વદિ ૫) શનિવારના રોજ શ્રીમદ્ધુ-હિલ્લપત્તનમાં શ્રી ખરતરગમ્મ સંધના માટે લખાવ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે, પાંચમી લીટીમાં પ્રતના લેખકનું નામ પં. સાજણુ લખેલું છે.

Plate XII

ચિત્ર ૨૭ : વૈરસિંહ રાજા અને સુરસુંદરી રાણી. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પહેલા પાના પરથી.

ચિત્ર વર્ણુન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૩નું આ પ્રસંગનું જ વર્ણુન. ચિત્ર ૨૩માં સુરસુંદરી રાણીના મસ્તકની ઉપરના ભાગનો ડેટલોક ભાગ નાશ પામેલ હોવાથી આ ચિત્રમાં બે બે જાંઝો બેઠેલી દેખાય છે તે, ચિત્ર ૨૩ માં નથી. ચિત્ર ૨૩ કરતાં આ હસ્તપ્રત બહુ જ સારી રીતે સચવાયેલી છે.

ચિત્ર ૨૮ : આર્યકાલક અને વિક્રમ રાજા ઉપરોક્ત પ્રતના પાના ૧૬ પરથી.

કાલાંતરે તે શકોનો વંશ ઉપેઠી નાખી વિક્રમાકિત્ય નામે માલવાનો રાજા થયો. પૃથ્વીમાં એક માત્ર વીરે પરાક્રમથી ઘણા રાજાઓને વશ કર્યા. ચિત્રમાં રાજા વિક્રમ સુંદર ચિત્રાકૃતિવાળા સુવર્ણુ સિંહાસન ઉપર બેઠેલો છે, તેના ડાબા હાથમાં તલવાર છે અને પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથથી સામે બેઠેલા આર્યકાલકની સાથે ગંભીર વિચારમગ્ન સુખસુદ્રા રાખીને વાતચીત કરે છે. વિક્રમના સિંહાસનની પાછળ ઉપરના ભાગમાં કાળા રંગનું અને આગળ સફેદ રંગનું એમ બે છત્રો લટકે છે. સામે આસન પર બેઠેલા આર્યકાલક પોતાના જમણા હાથની તર્જની (અંગૂઠાની જોડેની) આંગળી ઉંચી કરીને અને પોતાના ઉંચા કરેલા ડાબા હાથથી પ્રવચન સુદ્રાએ રાજા વિક્રમને ધર્મોપદેશ આપે છે. આર્યકાલકની નીચે બે હાથ ભેગા કરીને બેઠેલો શક સૈનિક છે અને સૈનિકની આગળ ફાલીવાળા બે પુરુષો વિસ્મિત નજરે વિક્રમ રાજાની સામે જોતા બેઠેલા છે. આર્યકાલકના ઉપરના ભાગમાં વિક્રમ રાજાના રાજમહેલના કિલ્લાના

સફેદ કાંગરાઓ છે અને સફેદ કાંગરા ઉપર વિક્રમ રાજનું રાજચિન્હ છે. વિક્રમ રાજ્યે પહેરેલાં વસ્ત્રોમાં તથા આર્યકાલકે પહેરેલાં વસ્ત્રોમાં ચિત્રકારે રૂપેરી શાહીનો ઉપયોગ કરેલો છે. વિક્રમ રાજનો તથા શકસૈનિકનો અહેરો ઘેરા લાલ રંગનો છે. આ ચિત્ર વિક્રમરાજ પશુ શક જાતિનો હોવાની સાબિતી નથી આપતું ? આ ચિત્રપ્રસંગ ખીજી કોઈપણ હસ્તપ્રતમાં નથી.

Plate XIII

ચિત્ર ૨૯ : વૈરિસિંહ રાજ અને સુરસુંદરી રાણી. વર્ષુન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૭ નું આ ચિત્રને લગતું જ વર્ષુન.

ચિત્ર ૩૦ : આર્યકાલક અને શાહી. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૧૮ પરથી.

આ ચિત્ર શોડાક ફેરફારો વગર ચિત્ર ૨૮ ને ઘણીખરી બાબતોમાં મલતું જ છે. ચિત્ર ૨૮ના સિંહાસનની ચિત્રાકૃતિમાં અને આ સિંહાસનની તથા શાહીના પહેરવેશની ચિત્રાકૃતિમાં ફેરફાર છે.

આ ચિત્રના સિંહાસનની ઉપરના ભાગમાં અર્ધચંદ્રનું રાજચિન્હ સ્પષ્ટ દેખાય છે, જે શાહી રાજ યવનજાતિનો હોવાનું અનુમાન કરવા પ્રેરે છે. જો માફ આ અનુમાન સત્ય હોય તો, યવન લોકોને ભારતમાં પ્રથમ પ્રવેશ કરાવવાનો આરોપ કેટલાક ઇતિહાસકારો આર્યકાલક ઉપર મૂકે છે, તેના બદલે શક-યવન-લોકોને ભારતમાં લાવીને તેમને જૈન ધર્મમાં અપનાવવાનો અને તે રીતે જૈનસંસ્કૃતિની તે વખતની વિશાલતાનો યશ આર્યકાલકને આપવો જોઈએ. જૈન એ જાતિ નહિ પણ ધર્મ છે, તે વાતની સાબિતી શું આ પ્રસંગ નથી આપતો ? જો આર્યકાલકે શક લોકોને ભારતમાં લાવીને જૈન ધર્માનુશાળી ન બનાવ્યા હોત તો મથુરાના કંકાલીટીલામાંથી નીકળેલા જૈન ધર્મના સ્મારકો સમા જૈન સ્તૂપનાં શિલ્પ સ્થાપત્યોનું સર્જન આજે ખોદકામમાંથી મળી આવ્યું છે, તે ક્યાંથી મલી આવત ?

આ ચિત્રમાં આર્યકાલકે પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં સુહૃપત્તિ-મુખવસ્ત્રિકા રાખેલી છે. આર્યકાલકની આગળ ઊભેલા શાહુનશાહીના ઈતના ડાબા હાથમાં લોટ મોકલાવેલ પ્યાલો છે અને જમણા હાથમાં છરી છે. ઈતની કમરે લટકતો બાણોનો ભાથો છે. સિંહાસનની ઉપરની ભાગના આગળના લટકતા છત્રનો રંગ લીલો છે.

ચિત્ર ૩૧ : ગર્હલિલ્લની શરણાગતિ. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૧૪ પરથી.

આ ચિત્રના વર્ષુન માટે જુઓ ચિત્ર ૩ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ષુન.

ચિત્ર ૩૨ : શક દરબાર. ઉપરોક્ત પ્રતના પાના ૧૫ પરથી.

ગર્હલિલ્લને ઉભાની બહાર નસાડી મૂક્યા પછી, શાહી રાજ્યો આર્યકાલકની પર્યુપાસના-સેવા આકરી કરનાર શાહીને રાજધિરાજ બનાવી અને ખીજાઓને સામંતપદે સ્થાપીને (તેઓ) રાજસુખ લોગવવા લાગ્યા.

ચિત્રમાં સુવર્ણસિંહાસન ઉપર શકરાજ બેઠેલો છે અને તેની પાછળ ઉંચા કરેલા ડાબા હાથે આમર વીંજતો શક સૈનિક ઊભેલો છે. શકરાજની સામે પશુ ખીજા ત્રણ સામંતપદે સ્થાપવામાં આવેલા શક રાજ્યો ઊભેલા છે. સામંતપદે સ્થાપેલા શકરાજ્યોના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં પશુ રાજચિન્હનું ઘોતક લટકતું છત્ર છે.

૧ મારા તરફથી મારી મંથાવલિમાં હવે પહો પ્રસિદ્ધ થનાર “મથુરાના દેવનિમિત્ત જૈનસ્તૂપ” નામનો ડૉ. વાસુદેવ શરણ અમવાલ સંપાદિત ગ્રંથ જોવા બલામણુ છે. મૂલ્ય પચાસ રૂપિયા.

Plate XIV

ચિત્ર ૩૩ : આર્યકાલક અને વિક્રમ રાજ, વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮ નું આ ચિત્રને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૩૪ : આર્યકાલકનો સાતવાહનરાજને ઉપદેશ. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૨૨ પરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યકાલક સામે બે હાથની અંજલિ બેડીને ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા બેઠેલા સાતવાહન રાજને ઉપદેશ આપે છે. બંનેની વચ્ચે સ્થાપનાચાર્યજી છે. સાતવાહન રાજના કયાળમાં તિલક || આવા પ્રકારનું છે, જે તે વખતના રીતિરિવાજની સાબિતી આપે છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં બંને હસ્તની અંજલિ બેડીને ધર્મોપદેશ સાંભળતી બે સાધ્વીઓ તથા સાધ્વીઓની નીચે બંને હસ્તની અંજલિ બેડીને બેઠેલી શ્રાવિકાઓ બેઠેલી છે. સાધ્વીઓ તથા શ્રાવિકાઓની સામે બંને હસ્તની અંજલિ બેડીને ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરતા બે શ્રમણોપાસકો-શ્રાવકો બેઠેલા છે. આ ચિત્રમાં આર્યકાલકની સામે ધર્મશ્રવણ કરવા બેઠેલા સાતવાહન રાજ, બે સાધ્વીઓ, બે શ્રાવકો તથા બે શ્રાવિકાઓ પણ આસન પર બેઠેલા છે. ચિત્રમાં બેઠેલાં બધાંની નીચે આસનની રજૂઆત ચંદ્રમા સૈકાના આવા રીતિરિવાજની સાબિતી આપે છે.

ચિત્ર ૩૫ : આર્યકાલકની ચતુર્વિધસંધને વાચના. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૨૬ પરથી.

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ઉપરની છતમાં લટકતા ચંદ્રવાની નીચે સુવર્ણસિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યકાલક, સામે બંને હાથમાં તાડપત્રનું પાનું પકડીને બેઠેલા શિષ્યને ધર્મશાસ્ત્રોની વાચના આપે છે. આર્યકાલકના તથા શિષ્યના વચ્ચેમાં ચિત્રકારે રૂપેરી શાહીના ઉપયોગ કરેલો છે. બંનેની વચ્ચે બાબેઠ ઉપર સ્થાપનાચાર્યજી છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, મધ્યભાગમાં ચાર શ્રાવકો બંને હસ્તની અંજલિ બેડીને શાસ્ત્ર શ્રવણ કરતાં બેઠેલાં છે. નીચેના ભાગમાં બે સાધ્વીઓ તથા બે શ્રાવિકાઓ પણ બંને હસ્તની અંજલિ બેડીને શાસ્ત્ર શ્રવણ કરતી બેઠેલી છે. આ ચિત્રમાં પણ ઉપરોક્ત ચિત્ર ૩૪ ની માફક બધાંયે પાત્રો આર્યકાલકની હાજરીમાં આસન પર બેઠેલાં છે.

ચિત્ર ૩૬ : સાગરચંદ્રસૂરિની ક્ષમાયાચના. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૩૦ પરથી.

ચિત્રમાં સુવર્ણસિંહાસન ઉપર આર્યકાલક બેઠેલા છે. તેઓનાં હાથો કરેલા જમણા હાથમાં સુહૃપત્તિ અને ડાબા હાથ પોતે કરેલા અવિનયની ક્ષમાયાચના કરતાં સાગરચંદ્રસૂરિનાં મસ્તક ઉપર છે. સાગરચંદ્રસૂરિની ઉપરના ભાગમાં સ્થાપનાચાર્યજી છે. સ્થાપનાચાર્યજીના ઉપરના ભાગમાં છતમાં લટકતો ચંદ્રવો તથા તોરણ છે. આ ચિત્રમાં પણ સાધુઓના કપડામાં રૂપેરી શાહીના ઉપયોગ કરેલો છે.

Plate XV

ચિત્ર ૩૭ : સ્ત્રીમંદરસ્વામીનું સમવચ્ચરણ. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૩૨ ઉપરથી.

ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૩૮ : આર્યકાલક તથા બ્રાહ્મણ સ્વરૂપે શકેંદ્ર. ઉપરોક્ત પ્રતના પાના ૩૩ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગની છતમાં લટકતા ચંદ્રવા તથા તોરણની નીચે, સુંદર ચિત્રાકૃતિ સહિતના ટોચવાળા સુવર્ણસિંહાસન ઉપર આર્યકાલક સામે ઊભા રહીને પોતાનું આયુષ્ય પૂછવા માટે જમણા હાથની હથેલી બતાવતા કમ્બરથી વળેલા વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના રૂપમાં આવેલા શકેંદ્રને; પોતાના જમણા હાથની તર્જની આંગળી ઉંચી કરીને અને ઉંચા કરેલા હાથો હાથમાં સુહૃપત્તિ રાખીને, આયુષ્ય કહેતા

મેઠેલા છે. શકેંદ્રના ડાબા હાથમાં વૃદ્ધ પશુના ટેકા માટે લાકડી છે. આ ચિત્રમાં પણ આર્યકાલકના વસ્ત્રમાં રૂપેરી શાહીનો ઉપયોગ કરેલો છે.

ચિત્ર ૩૯ : આર્યકાલક તથા મૂળસ્વરૂપે શકેંદ્ર. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના પાના ૩૪ ઉપરથી.

ઉપરોક્ત ચિત્રની ચિત્રાકૃતિઓ કરતાં જુની ચિત્રાકૃતિઓ વાળા ચંદ્રશ્યાની નીચે, સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર આર્યકાલક પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને, સામે મૂળ સ્વરૂપે ઊભેલા શકેંદ્રને, ઉપદેશ આપતા દેખાય છે. શકેંદ્રના ચાર હાથ પૈકી બે હસ્તની અંબલિ ભેટેલી છે, ત્રીજો હાથ અભયમુદ્રાએ છે અને ચોથા ઉંચા કરેલા પાછળના હાથમાં અંકુશ છે.

Plate XVI

ચિત્ર ૪૦ : સમવસરણ. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના ૩૫ માં પાના ઉપરનું પ્રથમ ચિત્ર.

ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૪૧ : આર્યકાલકનો ચતુર્વિધ સંબંધને ઉપદેશ. ઉપરોક્ત પ્રતના ૩૫ માં પાના પરનું બીજું ચિત્ર.

ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૫ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XVII

ચિત્ર ૪૨ : સમવસરણ. ચિત્ર ૨૧ વાળી પ્રતના છેલ્લા પાના ઉપરનું પ્રથમ ચિત્ર.

ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૪૩ : શ્રી જિનભદ્રસૂરિ. ઉપરોક્ત પાના પરનું બીજું ચિત્ર.

સંવત ૧૪૭૩ માં અણહિલપુર પાટણમાં લખાએલી ચિત્ર ૨૩ થી ૨૫ વાળી કાલિકાચાર્ય કથાની હસ્તપ્રત તથા ચિત્ર ૨૭ થી ચિત્ર ૪૩ વાળી કાલિકાચાર્ય કથાની હસ્તપ્રત અને સંવત ૧૪૭૩માં જ પાટણમાં જ લખાએલી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત કે જે હાલ છુરા (પંજાબ)ના અંધબડારમાં સંગ્રહાએલી છે,^૧ આ બધી પ્રતો આચાર્ય શ્રીજિનભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી ખરતરગચ્છીય જૈન સંઘે લખાવેલી છે.

શ્રીજિનભદ્રસૂરિ અને તેમની શિષ્ય મંડળીના ઉપદેશથી સંવત ૧૪૭૩ થી સંવત ૧૫૧૫ ના ૪૨ વર્ષના ગાળામાં તે સમયના જૈન શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓએ લાખોની સંખ્યામાં તાડપત્ર પરથી કામળ પર હસ્તપ્રતો લખાવી હોવાના ઉલ્લેખો મળી આવે છે.

ચિત્રમાં આચાર્ય શ્રીજિનભદ્રસૂરિ સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને સામે મેઠેલા શિષ્યને તથા શિષ્યના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં મેઠેલા બે શ્રાવકોને અથોના ઉદ્ધાર કરવાનો ઉપદેશ આપતા દેખાય છે. સામે મેઠેલા શિષ્યના બંને હાથમાં તાડપત્રનું પાતું છે. શ્રી જિનભદ્રસૂરિની નીચે મેઠેલી બે સાધ્વીઓ તથા ત્રણ શ્રાવિકાઓ બંને હસ્તની અંબલિ ભેટેલીને ધર્મોપદેશ સાંભળે છે. બંને શ્રાવકો, સાધ્વીઓ તથા શ્રાવિકાઓની આકૃતિઓવાળો ભાગ ઘસાએલો હોવાથી અસ્પષ્ટ દેખાય છે. લખાણની પાંચમી તથા છઠ્ઠી લીટીમાં શ્રીજિનભદ્રસૂરિના શ્રીજિનભદ્રસૂરિશ્વરાણામ્ સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં લખેલું હોવાથી આ ચિત્ર શ્રીજિનભદ્રસૂરિશ્વરજીનું જ હોવાનું અને આ હસ્તપ્રત તેઓશ્રીના ઉપદેશથી લખાએલી હોવાની સાબિતી આપે છે. આ ચિત્રના જેવાં જ ચિત્રો બીજી હસ્તપ્રતોના અંતમાં મૂકાએલાં હશે એમ માફ માનવું છે.

૧. પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતના બધાં જ ચિત્રો મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થનાર 'પવિત્ર કલ્પસૂત્ર' નામના સુંદર અંકમાં હવે પછી પ્રસિદ્ધ થનાર છે. મૂળ પોષાણસો રૂપિયા.

Plate XVIII

ચિત્ર ૪૪ : સાધ્વી સરસ્વતીનું અપહરણ. અમદાવાદના દેવસાના પાડામાં આવેલા શ્રીદયાવિમલજી શાસ્ત્ર સંઘની અત્યુત્તમ ચિત્રકલાવાળી પંદરમા સૈકાના અંત ભાગની કાલકકથાની હસ્તપ્રતના પાના ૩ ઉપરથી.

આર્થકાલક બ્યારે વિહાર કરતા કરતા ઉભૈની નગરીમાં ચાતુર્માસર્થે આવ્યા હતા ત્યારે, તેઓશ્રીની સંસારીપણાની બહેન સાધ્વી સરસ્વતી પણ ઉભૈનીમાં જ ચાતુર્માસ રહી હતી. તે સ્થડિલ જવા માટે બહાર ઉદ્યાનમાં ગઈ હતી. સ્થડિલ બૂમિથી પાછી આવતાં તેણીને ઉભૈની નગરીના સ્વામી ગર્દભિલ્લ રાજાએ જોઈ. “હે સુચરુ બાઈ! હે પ્રવચનના નાથ કાલકમુનિ! આ અનાર્થ (અન્યાયી) રાજા વડે હરાતા મારા ચારિગ્યધનનું રક્ષણ કરો.” આ પ્રકારે બૂમ પાડતી અને અનિદ્ર માનતી તેને બળ-જબરીથી અંત:પુરમાં નાખી.

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં, બે ઘોડેસવારો તથા બે પગે ચાલતા માણસો દેખાય છે. પગે ચાલતા માણસો પૈકીના આગળ ચાલતા માણસ (ગર્દભિલ્લ) ના જમણા ખભા ઉપર ઉઠાવેલી સાધ્વી સરસ્વતી દેખાય છે. ગર્દભિલ્લની આગળ એક ઘોડેસવાર લીલા રંગના ઘોડા ઉપર બેઠેલો છે, પાછળ એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા ઉંચા કરેલા હાથમાં તલવાર પકડીને ચાલતો પદાતિ-પગપાળો-સૈનિક છે. સૈનિકની પાછળ વાદળી ઘોડા ઉપર બીજો સવાર બેઠેલો છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં પાંચ સૈનિકોનો પ્રસંગ જોવાનો છે. આ પાંચ સૈનિકો પૈકીના આગળના વાદળી તથા ઢાલ ઘોડા ઉપર બેઠેલા ઘોડેસવાર સૈનિકો અને બંને ઘોડેસવારની પાછળ પગે ચાલતા-પદાતિના ચહેરાઓ શક સૈનિકો જેવા ઢાલ રંગના છે. આ ત્રણ સૈનિકોની રજૂઆત આપણને ગર્દભિલ્લ રાજાના લક્ષ્કરમાં પણ શક સૈનિકો હોવાનો પૂરાવો પૂરો પાડે છે. ત્રણ શક સૈનિકો પૈકી પ્રથમ ઘોડેસવાર સૈનિકના એક હાથમાં ધતુષ તથા બીજા હાથમાં ઢાલ છે. બીજા ઘોડેસવાર સૈનિક તથા ત્રીજા પદાતિ સૈનિકના એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તલવાર છે. ત્રણ શક સૈનિકોના પાછળ પૂરપાટ ઘોડા ડોડાવીને નાસી જતા બીજા બે ઘોડેસવારો છે. આ બે ઘોડેસવારો તથા ઉપરના ભાગની ચારે આકૃતિઓના ચહેરા પીળા રંગના છે. પગપાળા સૈનિકની નીચેના ભાગમાં એક હરણ છે.

ચિત્રની ડાબીબાજુના હાંસિયામાં ‘ક’પિતતાન’નું રૂપ છે; તથા જમણીબાજુના હાંસિયામાં ‘આક’પિત-તાન’નું રૂપ છે.

Plate XIX

ચિત્ર : ૪૫ (૧) કાલકકુમારનું અન્નખેલન; (૨) શુણ્ઠાકરસૂરિના કાલકકુમારને ઉપદેશ. શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર; પાટણના સંબહમાંના શ્રીવાડીપાર્શ્વનાથના જૈન જ્ઞાનબંધારની સંવત ૧૫૦૨ ના માગચર સુદી ૫ ગુરૂવારના રોજ અમદાવાદ શહેરમાં લખાએલી કાળકા નં. ૧૮૩, પ્રત નં. ૭૦૫૭ ની હસ્તપ્રતના પહેલા પાના પરથી.

ચિત્રની નીચેના ભાગમાં, કાલકકુમાર ઘોડાને દોરીને ઉતાવળે જતા દેખાય છે. ઘોડાની પાછળ જંગલ જતાવવા એક ઝાડની રજૂઆત કરેલી છે. કાલકકુમાર તથા ઘોડાની ગતિ ખાસ પ્રેક્ષનીય છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ભાગમાં ઝાડની નીચે સુવર્ણસિંહાસન ઉપર બેઠેલા શુણ્ઠાકરસૂરિ પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને, બે હસ્તની અંજલિ વચ્ચે ઉત્તરાસંગ રાખીને, ભક્તિ-પૂર્વક ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા બેઠેલા યુવાન કાલકકુમારને સંસારની અસારતાનો ઉપદેશ આપતા દેખાય છે. બંનેની વચ્ચે સ્થાપનાચાર્ણ છે. કાલકકુમારના મસ્તક ઉપર પણ એક ઝાડ છે.

चित्र २३

Fig. 23

चित्र २४

Fig 24

चित्र २५

Fig. 25

ચિત્ર ૪૬ : આર્યકાલક અને શાહી. ચિત્ર ૪૫ વાળી પ્રતના પાના ૨ ઉપરથી.

ચિત્ર ૩૦ વાળા ચિત્રને ઘણી ખરી બાબતોમાં આ ચિત્ર મલતું છે. આ ચિત્રમાં શાહીના સિંહાસનની ચિત્રાકૃતિ જુદી જાતની છે, મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્ર છે અને શાહીએ પહેરેલાં કપડાંની ચિત્રાકૃતિ પણ જુદી છે.

Plate XX

ચિત્ર ૪૭ : યોગચૂર્ણથી ઇંટોનું સુવર્ણ બનાવતાં આર્યકાલક. ચિત્ર ૪૫ વાળી પ્રતના પાના ૩ ઉપરથી.

જમણી બાજુ બળતા કુંભારના નીલાડા-ઇંટવાડાની ઇંટો પર ડાબી બાજુ ઊભેલા આર્યકાલક પોતાના હાથ કરેલા જમણા હાથની ચપટીથી યોગચૂર્ણ નાખીને ઇંટોનું સુવર્ણ બનાવતા દોખાય છે. ડાબા હાથમાં આર્યકાલકે દાંડો પકડેલો છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ભાગમાં ઘોડા ઉપર બેઠેલો શકસૈનિક, તેની પાછળ હાથી ઉપર બેઠેલો બીજો શકસૈનિક અને તેની પાછળ પગપાળો-પદાતિ શકસૈનિક, સુવર્ણ લેવા માટે આર્યકાલક પાસે જતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૪૮ : ગર્દભી વિદ્યાનો ઉચ્છેદ અને ઉલ્લૈનીનો ઘેરો. ચિત્ર ૪૫ વાળી પ્રતના પાના ૪ ઉપરથી.

ડાબી બાજુએ મધ્યમાં ઉલ્લૈની નગરીનો કિલ્લો છે. કિલ્લાની અંદર છત્ર નીચે સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર ગર્દભિલ્લ રાજા બેઠેલો છે. તેની આગળ આવેલા સળગતા અગ્નિકુંડમાં પોતાના હાથ કરેલા જમણા હાથથી કુંડની આગળ ઊભી રહેલી ગર્દભી વિદ્યાની સાધના માટે હોમદ્રવ્યની આહૂતિ આપીને તે વિદ્યાની સાધના કરે છે. મસ્તક ઉપરના છત્રની ટોચની પાસે એક પોપટ બેઠેલો છે, પોપટની પાસે સાધ્વી સરસ્વતી ઉદાસ ચિત્તે બેઠેલી છે. ગધેડીની નીચે પૂજપાત્ર આચમની સહિત પડેલું છે. ગર્દભિલ્લાના સિંહાસનની નીચે એક હાથી તથા એક ઘોડો ઊભેલો છે. હાથીની નીચે પાણીની ઝારી છે. ગધેડી ખરાબર ઉલ્લૈનીના કિલ્લાના પ્રવેશદ્વારમાં પેસતાં જ ઊભેલી છે. કિલ્લાની બહારના ભાગમાં, જમણી બાજુએ સૌથી ઉપરના ભાગમાં બે શક ધનુર્ધારી સૈનિકો છે. ધનુર્ધારી સૈનિકોની ખરાબર નીચે સાધુના કપડાં પહેરેલાં આર્યકાલક હાથમાં ધનુષબાણ પકડીને, બાણ છોડવાની તૈયારી કરતા હોય તે રીતે ઊભેલા છે. આર્યકાલકનો નીચે મસ્તકે છત્ર વાળો એક શક રાજા છે. શક રાજાના ઘોડાની નીચે એક ઘોડનું સસલું છે.

ચિત્ર ૪૯ : (૧) આર્યકાલક અને બ્રાહ્મણના રૂપમાં શકેન્દ્ર; (૨) આર્યકાલક અને મૂળરૂપે શકેન્દ્ર. ચિત્ર ૪૫ વાળી પ્રતના પાના ૫ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૮નું વર્ણન.

Plate XXI

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૯નું વર્ણન. ચિત્ર ૩૯ માં શકેન્દ્ર શાહીવાળો છે, અ્યારે પ્રસ્તુત ચિત્રમાં શકેન્દ્ર શાહી વગરનો છે. અંદરવાના તોરણમાં હંસની ચિત્રાકૃતિ છે.

પ્રસ્તુત ચિત્રના બંને ભાગોમાં આર્યકાલક અને શકેન્દ્રની મધ્યમાં સ્થાપનાચાર્યજી છે.

ચિત્ર ૪૫ થી ૪૯ સુધીના ચિત્રોમાં પ્રચુર સુવર્ણનો ઉપયોગ કરેલો છે.

ચિત્ર ૫૦ : (૧) કાલકકુમારનું અશ્વબેશન; (૨) શુણ્ઠાકરસૂરિનો કાલકકુમારને ઉપદેશ. સાહિત્યસેવી સુનિમહારાજ શ્રી પુણ્યવિજયજીના સંગ્રહની, સંવત ૧૫૦૩ ના જેઠ વદિ ૯ બુધવારના રોજ લખાએલો; ૮ પત્રની કાલિકાચાર્યકથાની હસ્તપ્રતના ૧ પાના ઉપરથી.

ચિત્રના વર્ણન માટે ભુજો ચિત્ર ૪૫ નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૪૫ના નીચેના ભાગમાં કાલકકુમાર ઘોડાને દોરીને જતા દેખાય છે, જ્યારે પ્રસ્તુત ચિત્રમાં કાલકકુમાર ઘોડા ઉપર સવાર થએલા છે અને ઘોડાની આગળ ઘોડાને દોરીને દોડતો એક સેવક છે. સેવકના જમણા હાથમાં તલવાર છે.

ચિત્ર ૪૫ ના ઉપરના ભાગમાં બે ઝાડ તથા વાહાણોની રજૂઆત છે, જ્યારે પ્રસ્તુત ચિત્રમાં વૃક્ષ તથા વાહાણો અહીં ઉપર અંદરવે લટકે છે. આ ચિત્રમાં કાલકકુમાર ઢાઠી સહિત છે.

Plate XXII

ચિત્ર ૫૧ : આર્યકાલક અને શાહી. ચિત્ર ૫૦ વાળી પ્રતના પાના ૩ ઉપરથી.

ચિત્રના વર્ણન માટે ભુજો ચિત્ર ૩૦ તથા ચિત્ર ૪૬ નું આ પ્રસંગને જ લાગતું વર્ણન. આ ચિત્રમાં પશુ શાહીના પહેરેલાં વચની તથા સિંહાસનની ચિત્રાકૃતિઓ ચિત્ર ૩૦ તથા ૪૬ કરતાં ભુદા પ્રકારની છે.

ચિત્ર ૫૨ : યોગચૂર્ણથી ઇંટોનું સુવર્ણ બનાવતા આર્યકાલક. ચિત્ર ૫૦ વાળી પ્રતના પાના ૩ ઉપરથી.

ચિત્રના વર્ણન માટે ભુજો ચિત્ર ૪૭ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXIII

ચિત્ર ૫૩ : (૧) શકકુમારોના દડાને કૂવામાંથી બહાર કાઢતા આર્યકાલક; (૨) શાહી દરબાર. ચિત્ર ૪૪ વાળી હસ્તપ્રતના પાના ૬ ઉપરથી.

ચિત્ર ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે. સૌથી ઉપરના ભાગથી પ્રસંગની શરૂઆત થાય છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ ત્રણ શકકુમારો ગેડીદડા રમતા દેખાય છે. ડાબીબાજુથી ગણુતાં ચોથો શકકુમાર ધનુષ્ય બાજુથી કૂવામાંથી દડો (બોલ) કહાડવાનો પ્રયત્ન કરતો દેખાય છે. જમણી બાજુથી ગણુતાં પહેલા શકકુમારે હાથમાં ઢાલ તલવાર પકડેલાં છે; બીજાના એક હાથમાં પાણી ભરવાની ઝારી છે અને ત્રીજો શકકુમાર પોતાના ઊંચા કરેલા બંને હાથથી પાણીમાંથી દડો કહાડવાનો પ્રયત્ન કરતો દેખાય છે.

ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં ડાબીબાજુ શાહી-શકરાજ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે. શાહીની સામે શહાનુ-શાહીનો દૂત પોતાના ડાબા હાથમાં ખ્યાલો પકડી રાખીને, ઊંચા કરેલા જમણા હાથથી શહાનુશાહીએ મસ્તક કાપીને મોકલાવવાનો સંદેશો કહેતો દેખાય છે. આ સંદેશો સાંભળીને શાહીનો ચહેરો વિચારમગ્ન થઈ ગયેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, ચિત્રના મધ્યભાગમાં જમણી બાજુએ ધનુષ્યબાજુથી કૂવાની અંદર પડી ગયેલો શકકુમારોનો દડો નહિ નીકળતો હોવાથી, સાધુનાં કપડાં પહેરેલા આર્યકાલક પોતે કરેલા શરસંધાનથી દડો બહાર કાઢી આવતા દેખાય છે. કૂવાની અંદરનું પાણી વાહણી રંગથી તથા પાણીમાં તરતા ત્રણ માછલાંઓની રજૂઆતથી ચિત્રકારે દર્શાવેલું છે. કૂવાની અંદર બાજુએ એકેક ઝાડ ચીતરેલું છે અને બંને બાજુ વાહણોએ રજૂ કરેલાં છે. ડાબી બાજુના ઝાડની ઉપરના ભાગમાં એક મોર ચીતરેલો છે અને જમણી બાજુના ઝાડની પાછળના ભાગમાં એક સૈનિક ઢાલ તરવાર લઈને બેઠેલો દેખાય છે.

મધ્ય પ્રસંગના અનુસંધાને, ઠેક નીચેનો પ્રસંગ બોવાનો છે. નીચેના ચિત્રની જમણી બાજુએ બે કૈન સાધુઓ કૂવાની નજીકમાં ઊંચા કરેલા જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ તથા ડાબા હાથની બગલમાં ઘોષો (કૈન સાધુનું ચિહ્ન) રાખીને બેઠેલા છે. નીચેના ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉદાસ ચિત્તે શકરાજ બેઠેલો છે, તથા તેની પાછળ સુશ્રુષા કરતો બેઠેલો સેવક તથા સામે ઉદાસ ચિત્તે બેઠેલો શકકુમાર દેખાય છે. આ ત્રણેની પાછળ હાથમાં પાણીની ઝારી લઈને આવતો એક શક કૂવાની ડાબી બાજુએ બેઠેલો છે.

ચિત્રના ડાબી બાજુના કાંસિયામાં ચિત્ર ૪૪ ની માફક અંચિત તાનનું રૂપ છે અને જમણી બાજુના કાંસિયામાં નિહંચિત તાનનું રૂપ છે.

Plate XXIV

ચિત્ર ૫૪ : ગર્દભી વિદ્યાનો ઉચ્છેદ અને ઉજ્જૈનીના ઘેરો. ચિત્ર ૫૦ વાળી પ્રતના પાના ૫ ઉપરથી.

ચિત્ર વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. પ્રસ્તુત ચિત્રમાં આર્યકાલક ઘોડા ઉપર સવાર થઈને ધનુષથી તીર છોડતાં દેખાય છે. ઉજ્જૈનીના કિલ્લાની બહાર શક સૈનિકો સાથે ભારતીય સૈનિકો પણ આ ચિત્રમાં કાલિકાચાર્ય તરફથી લડાઈ કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૫૫ : (૧) આર્યકાલક તથા બ્રાહ્મણરૂપે શકેદ; (૨) આર્યકાલક તથા મૂળ સ્વરૂપે શકેદ. ચિત્ર ૫૦ વાળી પ્રતના પાના ૮ પરથી.

ચિત્ર વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXV

ચિત્ર ૫૬ : (૧) વૈરિસિંહ રાજા અને સુરસુંદરી રાણી; (૨) ઘોડેસવાર કાલક અને શ્રીગુણાકરસૂરિ. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહની, સંવત ૧૫૦૬ના કારતક સુદિ ૭ ને મંગલવારના રોજ મં. વાછાકે લખેલી પાના ૮૮ થી ૧૧૫ ની ચિત્ર ૧૧ વાળી પ્રતના પાના ૮૮ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૩, ૨૭, અને ૨૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ઘોડા ઉપર કાલકકુમાર બેઠેલા છે અને ઘોડેસવાર કાલકકુમારની સામે બેઠેલા ગુણાકરસૂરિ પોતાનો હાથ ઉંચો કરીને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે. બંનેની વચ્ચે એક ઝાડ છે. આ ચિત્રપ્રસંગ બીજી કોઈ પણ હસ્તપ્રતમાં આ રીતે રજૂ કરેલો મારા જ્ઞેવામાં આવ્યો નથી.

ચિત્ર ૫૭ : (૧) સરસ્વતી સાધ્વીનું અપહરણ; (૨) સરસ્વતી સાધ્વીને મુક્ત કરવા માટે ગર્દભિલ્લેલ નગરજનોની વિનંતિ. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૬૧ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગનું વિસ્તૃત વર્ણન અગાઉ ચિત્ર ૪૪ માં આવી ગયેલ છે. પ્રસ્તુત ચિત્રમાં ચિત્રની જમણી બાજુએ બહા ઉપર સરસ્વતી સાધ્વીને ઉપાડીને દોડતો ગર્દભિલ્લ તથા તેની પાછળ એક ઘોડેસવાર સૈનિક જતો દેખાય છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ચિત્રની ડાબી બાજુ સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર ગર્દભિલ્લ રાજા બેઠેલો છે. ગર્દભિલ્લ રાજાની સામે અને હસ્તની અંબલિ બેઠીને સરસ્વતી સાધ્વીને મુક્ત કરવા માટે વિનંતિ કરતા બે નગરજનો બેઠેલા છે. સામે બેઠેલા બંને નગરજનોને પોતાના બંને હસ્ત ઉંચા કરીને જવાબ આપતો ગર્દભિલ્લ બેઠેલો છે.

Plate XXVI

ચિત્ર ૫૮ : (૧) ગેડીદડા રમતા શકકુમારો તથા આર્યકાલક; (૨) શાહી તથા આર્યકાલક. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૬૪ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગનું વિસ્તૃત વર્ણન અગાઉ ચિત્ર ૫૩ માં આવી ગયેલ છે. પ્રસ્તુત ચિત્રની ડાબી બાજુએ બે શકકુમારો ગેડીદડા રમતા દેખાય છે અને જમણી બાજુએ બહા રહેલા આર્યકાલક પોતાનો જમણો હાથ ઉંચો કરીને, તેઓની સાથે વાતચીત કરતા દેખાય છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ચિત્રની ડાબી બાજુએ જમણા હાથમાં તલવાર પકડીને તથા

ડાબા હાથમાં ફૂલ પકડીને શાહી બેઠેલ છે. ચિત્રની જમણી બાજુએ સોનાના આસન ઉપર બેઠેલા આર્ય-કાલક, પોતાનો જમણો હાથ ઉંચો કરીને સામે બેઠેલા શાહીને ઉપદેશ આપતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૫૯ : (૧) યોગચૂર્ણથી ઈટોતું સુવર્ણ બનાવતાં આર્યકાલક; (૨) સુવર્ણ લઈ જતા શક સૈનિકો. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૯૬ ઉપરથી.

ચિત્ર વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૭ તથા ચિત્ર ૫૨ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXVII

ચિત્ર ૬૦ : (૧) ઘોડા ઉપર યુદ્ધ કરતા શાહી અને ગર્દભિલ્લ રાજા; (૨) પગપાળા યુદ્ધ કરતા શાહી અને ગર્દભિલ્લ રાજા. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૯૭ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુએ ઘોડા ઉપર બેઠેલો શાહી છે અને જમણી બાજુએ ઘોડા ઉપર બેસીને ઉંચા કરેલા બંને હાથથી શાહી ઉપર ભાલો ફેંકતો ગર્દભિલ્લ રાજા છે. શાહી તથા ગર્દભિલ્લ-બંને જણાએ માથે સુગટ પહેરેલ છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુએ એક હાથમાં ઢાલ તથા બીજા હાથમાં તલવાર પકડીને બેઠેલો શાહી છે અને જમણી બાજુએ ડાબા ખભા ઉપર તલવાર રાખીને યુદ્ધ કરતો બેઠેલો ગર્દભિલ્લ રાજા છે.

ચિત્ર ૬૧ : (૧) ગર્દભીવિદ્યાનો ઉચ્છેદ અને ઉજ્જૈનીનો ઘેરો; (૨) ગર્દભિલ્લની ક્ષમાયાચના. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૯૮ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૯, ૪૮ તથા ૫૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ચિત્રની ડાબી બાજુએ પોતાના ઉંચા કરેલા બંને હાથથી અભય આપતા આર્યકાલક સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે. જમણી બાજુએ આર્યકાલકના પગની પાસે બંને હાથ રાખીને, પોતાના અપરાધની ક્ષમાયાચના માગતો ગર્દભિલ્લ રાજા નમ્રવદને બેઠેલો છે. આ ચિત્ર પ્રસંગ બીજી કેઈ પણ હસ્તપ્રતમાં મારા જોવામાં આવેલ નથી.

Plate XXVIII

ચિત્ર ૬૨ : શાહી ઠરઠાર. ચિત્ર ૪૪ વાળી હસ્તપ્રતના પાના ૭ ઉપરથી.

ચિત્રની ડાબી બાજુએ સુંદર ચિત્રાકૃતિવાળા વિશાળ સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર પોતાના જમણા ખભા ઉપર તલવાર રાખીને તથા ઉંચા કરેલા ડાબા હાથમાં ફૂલ પકડીને શાહી બેઠેલ છે. શાહીએ પહેરેલાં વસ્ત્રની ચિત્રકૃતિ ખાસ પ્રેક્ષનીય છે. શાહીની સામે ડાબી બગલમાં એવો તથા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને જૈન સાધુના કપડાં પહેરીને બેઠેલા આર્યકાલક શાહીને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે. શાહીની પાછળ બે શક પહેરગીરો બેઠેલા છે. શાહીના સિંહાસનની નીચેના ભાગમાં બે સિંહ ચીતરેલા છે. ચિત્રની જમણી બાજુએ ત્રણ વિભાગમાં શક સૈનિકો જુદા જુદા શસ્ત્રો લઈને યુદ્ધની તૈયારી કરતા દેખાય છે. શક સૈનિકોના જુદા જુદા શસ્ત્રો, ચિત્રકારના સમયના શસ્ત્રોના નમૂનાઓ પૂરા પાડે છે.

ચિત્ર ૪૪ તથા ચિત્ર ૫૩ ની માફક આ ચિત્રની ડાબી બાજુએ હાંસિયામાં પરાવૃત્ત તાનતું રૂપ છે અને જમણી બાજુએ હાંસિયામાં ઉત્ક્રિષ્ટ તાનતું રૂપ છે.

Plate XXIX

ચિત્ર ૬૩ : (૧) આર્યકાલક તથા પૈંકજુના શ્રાવકો; (૨) આર્યકાલકને સાતવાહન રાજાની વિનંતી. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૧૦૫ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુએ, સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યકાલક, સામે ભક્તિપૂર્વક બંને હસ્તની અંજલિ ભેટીને ઊભેલા પૈકણના શ્રાવકોને લાહરવા સુદી પાંચમના દિવસે પર્યુષણ-સંવત્સરી કરવાનો નિર્ણય કહે છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુએ સુવર્ણસિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યકાલકને, ચિત્રની જમણી બાજુએ બે હસ્તની અંજલિ ભેટીને ઊભેલા સાતવાહન રાજા, પોતાના ગામમાં લાહરવા સુદી પાંચમના દિવસે ઈંદ્ર મહોત્સવ હોવાથી પર્યુષણ-સંવત્સરીની તિથિ ફેરવવા માટે વિનંતિ કરે છે. આર્યકાલક તથા સાતવાહન રાજાની મધ્યમાં સ્થાપનાઆર્ય છે. આ ચિત્રપ્રસંગ પણ બીજા કોઈ પણ હસ્તપ્રતમાં નથી.

ચિત્ર ૬૪ : (૧) સાગરચંદ્રસૂરિની વાચના; (૨) આર્યકાલક તથા સાગરચંદ્રસૂરિની ધર્મચર્ચા. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૧૦૮ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં-છતમાં બાંધેલા ચંદરવા નીચે ડાબી બાજુએ પોતાના જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખેલા હાથને ઉંચો કરીને, સામે બેઠેલા બે શિષ્યોને સાગરચંદ્રસૂરિ વાચના આપતા દેખાય છે. જમણી બાજુએ બેઠેલા બે શિષ્યો પૈકી ઉપરના ભાગમાં બેઠેલા શિષ્ય બંને હસ્તની અંજલિ ભેટીને વાચના સાંભળતા દેખાય છે અને નીચે બેઠેલા શિષ્ય પોતાના બંને હાથમાં પકડેલા તાડપત્રના પાનામાંનો પાઠ વાંચતા દેખાય છે.

ચિત્રની નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુ સિંહાસન ઉપર સાગરચંદ્રસૂરિ બેઠેલા છે. જમણી બાજુએ આસન ઉપર આર્યકાલક બેઠેલા છે. બંને આચાર્યો ધાર્મિકચર્ચા કરતા દેખાય છે. આ ચિત્રપ્રસંગ પણ બીજા હસ્તપ્રતોમાં ભેવામાં આવતો નથી.

Plate XXX

ચિત્ર ૬૫ : (૧) સીમંધરસ્વામીનું સમવસરણ તથા શકેંદ્ર; (૨) આર્યકાલક તથા પ્રાદ્યણરૂપે શકેંદ્ર. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૧૧૩ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુએ સમવસરણમાં સીમંધરસ્વામી બેઠેલા છે. સમવસરણના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રની જમણી બાજુએ ચાર હાથવાળો શકેંદ્ર ઊભેલા છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુએ સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર આર્યકાલક પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને બેઠેલા છે. સામે વૃદ્ધ પ્રાદ્યણના રૂપમાં શકેંદ્ર ઊભેલા છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૮ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૬ : (૧) આર્યકાલક તથા મૂળરૂપે શકેંદ્ર; (૨) શકેંદ્રે પરિવર્તન કરેલું ઉપાશ્રયનું પ્રવેશદ્વાર. ચિત્ર ૫૬ વાળી પ્રતના પાના ૧૧૪ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાંના પ્રસંગ વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૬ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં શકેંદ્રે જતી વખતે ઉપાશ્રયના પ્રવેશદ્વારનું પરિવર્તન કરેલું હોવાથી બહાર ગએલા બે સાધુઓ પ્રવેશદ્વારનું પરિવર્તન થએલું જોઈ આશ્રય પામેલા દેખાય છે. આ ચિત્ર પ્રસંગ પણ બીજા કોઈ પણ હસ્તપ્રતમાં મારા ભેવામાં આવેલ નથી.

Plate XXXI

ચિત્ર ૬૭ : ગર્હભિવિદ્યાનો ઉચ્છેદ અને ઉભૈતીનો ઘેરો. ચિત્ર ૪૪ વાળી પ્રતના પાના ૬ ઉપરથી. ચિત્રની ડાબી બાજુએ કિલ્લાની અંદર સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર ગર્હભિલ્લ રાજા પોતાના ઉંચા

કરેલા જમણા હાથની તર્જની આંગળીથી શત્રુના નાશ માટે ગર્હબીવિદ્યાની સાધના કરતો અને સાધના માટે ડાબા હાથનો અંગુઠો અને તર્જની આંગળી જોકઠી કરીને વિદ્યાની સાધના માટે આહૂતિ આપતો દેખાય છે. ગર્હભિલ્લના ઉત્તરીય વસ્ત્રની ચિત્રાકૃતિ ખાસ પ્રેક્ષનીય છે. ઉલ્લૈનીના કિલ્લા ઉપર ગર્હબી-ગધેડી ઊભેલી સ્પષ્ટ દેખાય છે. રાજા ગર્હભિલ્લના માથાના ઉપરના ભાગમાં એક ઝડખામાં સાધ્વી સરસ્વતી ઁઠેલાં દેખાય છે. સાધ્વી સરસ્વતીના ઝડખાની આગળના ભાગમાં એક પુરુષ પહેરગીર ઁઠેલો છે અને એક સ્ત્રી-પરિચારિકા પાણીની ઝારી લઈને સરસ્વતી તરફ આવતી દેખાય છે.

ઉલ્લૈની નગરીના કિલ્લાની બહાર જુદાં જુદાં શસ્ત્રો લઈને શક સૈનિકો નગરીને ઘેરો ઘાલીને ત્રણે હાથમાં ઊભેલા છે. સૈનિકો પૈકી કેટલાકના હાથમાં ઢાલ અને તલવાર છે, કેટલાકના હાથમાં ધનુષ અને બાણ છે; કેટલાક સૈનિકો ઘોડા ઉપર સવાર થયેલા છે, તેા કેટલાક સૈનિકો યગપાળા :યુદ્ધ ખેલતા દેખાય છે. આ ચિત્ર ચિત્રકારના સમયના યુદ્ધનો હૂબહૂ ચિતાર રજૂ કરે છે.

ચિત્ર ૪૪, ૫૩ તથા ૬૨ ની માફક, આ ચિત્રની ડાબી બાજુના હાંસિયામાં તિર્યગોન્નત તાનનું રૂપ છે અને જમણી બાજુના હાંસિયામાં સ્કંધાન્નત તાનનું રૂપ છે.

નાટ્યશાસ્ત્રનાં કેટલાંક સ્વરૂપો

પ્રાવેશિકી નાંધ

કલ્પસૂત્ર તથા કાલકકથાની પંદરમા સૈકાની ઠ્યાવિ. શા. સં. અમદાવાદની અપ્રતિમ ચિત્રકળાવાળી સુવર્ણાક્ષરી પ્રત ઉપરથી આ 'નાટ્યશાસ્ત્રનાં કેટલાંક સ્વરૂપો'નાં ચિત્રો લેવામાં આવ્યાં છે. પ્રતનાં કુલ પત્ર ૨૦૧ છે, જેમાં પત્ર ૧૮૭ કલ્પસૂત્રનાં અને પત્ર ૧૪ કાલકકથાનાં છે. પ્રસ્તુત ચિત્રો કાલકકથાનાં પત્ર ૧૪ ઉપરથી લેવામાં આવ્યાં છે.

અત્રે ૨૦૦ કૃતિલાં ચિત્રોમાં બે સંખ્યાકો છે, એમાં તાન અગર દષ્ટિ ભેટે જે કાળા અક્ષરો દેખાય છે તે તેના પ્રકારના સંખ્યાકો છે અને વચ્ચે જે સફેદ અક્ષરો દેખાય છે તે પત્રાંકો છે. આ ચિત્રો ઉપર શ્રી ડાહરરાય માંકડે નીચેના વિસ્તૃત અભ્યાસપૂર્ણ લેખ લખી આપવા માટે તેઓશ્રીને અત્રે આભાર મારું છે.

—સારાભાઈ નવાબ.

લલિતકલાઓના વિકાસમાં સંગીત અને નૃત્યને ખડું જ નિકટનો સંબંધ છે. પ્રેક્ષકનાં મન હરતી નર્તકીને માત્ર અભિનયથી જ વિજય મળે તેના કરતાં અભિનય બ્યારે સંગીત સાથે લળે ત્યારે એ વિજય સિદ્ધતર અને. સંગીતમાં જે શબ્દાર્થ હોય તેને અનુરૂપ અંગનાં હલનચલનથી બ્યારે નર્તકી અમુક ભાવ ઉત્પન્ન કરી શકે ત્યારે એ ખંભેની સાર્થકતા થાય.

છતાં, આરંભકાલે નૃત્ત અને સંગીતની કલાઓનો વિકાસ જુદો જુદો જ થયો છે. આપણામાં નૃત્ત અને નૃત્ય વચ્ચે ભેદ છે.^૧ તે સુબળ નૃત્તમાં અભિનય ન હોય અને સંગીત પણ ન હોય; નૃત્યમાં એ હોય. એ સ્થિતિ જ ખતાવે છે કે સંગીત અને નૃત્યનો આવિર્ભાવ શરૂઆતમાં તો સ્વતંત્ર રીતે જ થયો છે. પાછળથી બ્યારે સંકુલ ભાવોને ઉપબલવવામાં સંગીત તથા નૃત્યનું સંમિશ્રણ ઉપયોગી જણાયું ત્યારે એકનાં અંગો બીજાએ ઉપયોગમાં લઈ લીધાં. આવે કાળે, મૂળ નૃત્તનાં અંગો રૂપ શરીરનાં અંગોપાંગનાં હલનચલનના જે પ્રકારો^૨ નૃત્યઅંગોમાં ગણાવેલા મળે છે તેને સંગીતઅંગોમાં પણ સ્થાન મળ્યું. આપણી અહીંની ચિત્રાવલિ આવા સમયને અનુલક્ષે છે. એમાં કુલ ચોવીસ ચિત્રો છે. દરેક ઉપર તે તે ચિત્રોનાં નામ લખ્યાં છે. તેમાં કેટલીક વાર લક્ષીઆએ ભૂલ કરી છે, તેના વિશે આગળ વિચાર કરીશું. એ ચોવીસ ચિત્રોમાંથી સોળને અહીં તાનપ્રકારો ગણાવ્યા છે, સાતને દષ્ટિપ્રકારો તરીકે ગણાવ્યા છે અને એક ચિત્ર ઉપર 'કપૂરમંજરી રાભ્યકન્યા' એમ નામ લખ્યું છે. એમાંથી આ ચિત્રાવલિમાં જે પ્રકારોને તાન કહ્યાં છે તેને નૃત્તઅંગોમાં શીર્ષપ્રકાર કહેલા છે.^૩ અહીં જે દષ્ટિરૂપો લખ્યાં છે તે તો ચોક્ખી ભૂલ છે. તે નૃત્ત-અંગના દષ્ટિપ્રકારો નથી, તે તો જૂપ્રકારો છે. આમ અહીં નૃત્તનાં અંગો રૂપ શિરોભેદો તથા જૂભેદોનું ચિત્રમાં નિરૂપણ કર્યું છે.

૧ આ વિષે પૂરતી માહિતી માટે જુઓ 'નામરિક' આવણ ૧૯૮૭ના અંકમાં, 'નૃત-નૃત્ય-નાટ્ય' ઉપરનો મારો લેખ.

૨ નૃત્ત કરવામાં આત્મવિક્ષેપ જરૂરનો છે, અને નર્તકી બ્યારે નૃત્ય કરે છે ત્યારે તેને માથું, હાથ, પગ, આંખ, બ, છાતી, કટિ વગેરે અંગોને જુદા જુદા પ્રકારે હલાવવાં પડે છે. આ બધા પ્રકારોનાં વર્ણન આપણા નૃત્તઅંગોમાં મળે છે.

૩ આબની સામાન્ય ભાષામાં ગાયન સંભળતાં માથું ડોલાવીએ ત્યારે તાન કીધું એમ કહેવાય છે અથવા સંભળનાર તાનમાં આવ્યો એમ કહેવાય છે; પણ તાન શબ્દનો પારિભાષિક ઉપયોગ સંગીતઅંગમાં જુદી રીતે થાય છે, અને સ્વરને અનુલક્ષીને એના આર્યિક, ગાથિક આદિ સાત પ્રકારો તથા સ્થાનને અનુલક્ષીને, નાદ, કુમક આદિ ચાર પ્રકારો હોય છે. માંડ ધારવું એવું છે કે ઉપર લખેલ સ્વાભાવિક માથું ડોલાવવાને તાન આપ્યું એમ કહેવાય છે તેથી ત્રોટાળામાં પડીને શિરોભેદને તાનપ્રકારો ગણાવાયા હોય એમ લાગે છે.

ખરી રીતે, ચિત્ર અને સંગીત-નૃત્યને કંઈ મૂલગત સંબંધ નથી. પણ અસુક કાળ આપણું માનસ બધા મૂર્ત બાવેને સશરીર બનાવવા તરફ વળ્યું. તેવે કાળે જુદાજુદા પ્રકારનાં ચિત્રો તેમજ શિલ્પો થયાં. નૃત્તના અસંખ્ય પ્રકારોનાં શિલ્પો તથા ચિત્રો મોઝૂક છે.^૪ અમૂર્ત રાગરાગણીનાં ચિત્રો પણ મળે છે. મન ઉપર જેની સચોટ અસર થાય તેને કલાકાર મૂર્ત રૂપ આપવા મથે એ દેખીતું છે. માનવ સ્વભાવમાં રહેલું આ સ્વાભાવિક તરત જ આ પ્રક્રિયાના મૂલમાં રહ્યું છે.

પ્રાવેશિકી નોંધમાં લખ્યું છે તેમ આ ચિત્રો ૧૫-૧૬ માં સૈકાની કલાનાં પ્રતિનિધિ છે. એની સમ-જુતી માટે આપણે પહેલાં શિરોલેહ, પછી જૂ પ્રકારો અને પછી ઠપૂરમંજરી રાજકન્યા વિશે વિચાર કરીશું.

શિરોલેહો=તાનપ્રકાર^૫

જુદાં જુદાં પુસ્તકોમાં તેની સંખ્યા તથા નામો નીચે મુજબ છે. 'નાશા' તથા 'અયુ' તેર પ્રકારો નોંધે છે. 'અદ'માં નવ પ્રકારો જ મળે છે. 'સંર'માં ચૌદ પ્રકારો ભરતમતાનુસરણે અને પાંચ બીજાઓના મતે, એમ કુલ ઝોગણીસ પ્રકારો નોંધ્યા છે. 'નાસદી'ની અનુક્રમણીમાં ચૌદ પ્રકારો લખ્યા છે, પણ એનો મૂલ ભાગ નષ્ટ થયો છે. અહીં આ ચિત્રાવલિમાં સોળ પ્રકાર છે, તેમાંથી ચૌદ ભરતમતાનુસારના અને એ બીજા છે. સરખામણી કરતા 'સંર'ના પહેલા સોળ પ્રકારો આ ચિત્રોમાં નિરૂપાયાં છે એમ સમજાય છે. એ વાત આ સાથેના કોષ્ટક સં. ૧ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે.

આ કોષ્ટક ઉપરથી એ પણ ફલિત થાય છે કે 'અદ'નું આજનું રૂપ 'નાશા'થી અર્વાચીન જણાય છે, છતાં તેમાં સંઘટ્ટએલ આ પ્રકારો વિશેનો મત 'નાશા'થી ભિન્ન તેમ જ જૂનો છે. એમાં નવ જ પ્રકારો ગણાવ્યા છે. 'નાશા'ના ધ્રુત, વિધુત, આધૂત, અને અવધૂત 'અદ'ના ધ્રુતનો પરિવાર છે.^૬ એવી જ રીતે, 'નાશા'ના આકંપિત અને કંપિત 'અદ'ના કંપિતનો પરિવાર છે. 'નાશા'નું અંચિત-નિહંચિત સુખ્મ હલ 'અદ'માં દેખાતું નથી. ઉદ્દાહિત 'નાશા'માં નથી તો 'અદ'માં છે; પણ 'નાશા'ની કોષ્ટક પ્રતમાં આધૂતને બદલે એ મળે પણ છે. એટલે 'અદ'માં હલ જે વર્ગીકરણની શરૂઆત દેખાય છે તે 'નાશા'માં સારી પેઠે વિગતવાળું થયું છે. 'સંર'માં તે વર્ગીકરણના સંખ્યાકોમાં પણ પદ્ધતિ દેખાય છે. 'નાશા'માં કંપિત-આકંપિત તેમ જ ધ્રુત-વિધુત-આધૂત-અવધૂત જુદાંજુદાં ગોઠવાએલાં છે, પણ 'સંર'માં તો એ બધાને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવીને યોગ્ય સમૂહ પાડ્યા છે. આમ 'સંર'માં આ વર્ગીકરણવ્યાપાર નિહીત થઈ ગયેલો જણાય છે. ઉપરાંત તેમાં પાંચ બીજા પ્રકારો નોંધાયા છે તેમાંથી સમ તો 'અદ'માં દેખાય છે. ખાકીનાનો વિકાસ ભરતમતથી સ્વતંત્ર રીતે થયો છે.

સંખ્યા તથા નામ વિશે આટલું જણ્યા પછી હવે એ દરેક શિરોલેહની વ્યાખ્યા સમજવી જોઈએ, જેથી અહીં આપેલાં ચિત્રોની વિગત સમજાય. આ ચિત્રો સામાન્યરીતે 'સંર'ના જમાનાને અનુલક્ષે છે. તેથી એ ગ્રંથમાંથી જ નીચે બધી વ્યાખ્યાઓ આપી છે. દરેક પ્રકાર નીચે પહેલાં તેની વ્યાખ્યા અને

૪ માયકવાડ ઝોરીએન્ટલ સીરીઝમાં પ્રસિદ્ધ થતા નાટ્યશાસ્ત્રના પ્રથમ ગ્રંથમાં, ૧૦૮ કરણમાંથી ૯૩ના ચિત્રો આપ્યાં છે તે મૂળ શિલ્પ ઉપરથી છે તે જણીતું છે. તે ૧૨-૧૩ માં સૈકાનાં શિલ્પો છે.

૫ સંક્ષેપાક્ષરોની સમજુતી નીચે મુજબ છે: અદ=અભિનયદર્પણ, મનમોહન ધૌષ સંપાદિત; અયુ=અશિપુરાણુ, આનન્દાશ્રમ માળા; નાસદી=નાટ્યસર્વરેવદીપિકા, ભાણ્ડારકર ઝોરીએન્ટલ ઈન્સ્ટીટ્યૂટમાંની હાથપ્રત; નાશા=ભરતનાટ્યશાસ્ત્ર, વૉ. ૨, માયકવાડ ઝોરીએન્ટલ સીરીઝ; સંર=સંગીતરતનાકર, આનન્દાશ્રમમાળા. 'અદ', ૪૯-૬૫; 'નાશા', ૮, ૧૮-૩૮; 'અયુ', ૩૪૧, ૭૮; 'સંર', ૭, ૫૧-૭૯.

૬ 'નાશા'માં ધ્રુત, વિધુત, આધૂત અને અવધૂતનો જે વિનિયોગ લખ્યો છે તે બધો 'અદ'માં ધ્રુતનો વિનિયોગ ગણ્યો છે. તેવી જ રીતે 'નાશા'નો કંપિત-અકંપિતનો વિનિયોગ 'અદ'માં કંપિતનો વિનિયોગ ગણ્યો છે.

सपीवयकालांजा... निवृत्ति...
 विदिगाटिवपला...
 मेकमधववर्णसाणतटिपशा
 नवाशीकलाडसिकालिखला
 एण्यजाएकक...
 धनमाहनासमदाणनटीउ...

यत्रयएवमाणं...
 लिकाचार्यकघालकं...
 श्रीमदणदिस्रपज्ञ...
 णिवा...
 योदुपं...
 श्री...

चित्र २६

Fig. 26

Fig. 26

वि. १८

Fig. 27

वि. १९

પછી એનો વિનિયોગ, એટલે આ પ્રકારને કેવા ભાવો વ્યક્ત કરવાને પ્રયોજવો તે, આપ્યું છે. સગવડ ખાતર શુભરાતીમાં જ આપ્યું છે.

Plate XXXII

ચિત્ર ૬૮: સહજ: સ્વાભાવિક સ્થિતિમાં હોય તે બ્રૂને સહજ કહેવાય. તેને અકુટિલ (અકૃત્રિમ) ભાવો બતાવવામાં પ્રયોજવી.

ચિત્ર ૬૯: પ્રતનું પાનું ૧૦. પતિતા:° બંને અથવા એક પછી એક ભમરે બ્યારે નીચે ઢાળવામાં આવે ત્યારે તેને પતિતા કહેવાય.

(વિસ્મય, હર્ષ, રોષ) અસૂયા, બુધુપ્સા, હાસ અને શાણુ (સૂંઘવાની ક્રિયા) બતાવવા આ પ્રયોજવી.

ચિત્ર ૭૦: ઉત્ક્રિષ્તા: એક પછી એક અથવા બંને સાથે અર્થ મુજબ જાંચે લઈ જવી તે ઉત્ક્રિષ્તા. સ્ત્રીનો ક્રોધ, વિતર્ક, દર્શન, શ્રવણુ, (વિસ્મય, હર્ષ, રોષ) વગેરે બતાવવાને આ પ્રયોજવી.

ચિત્ર ૭૧: પ્રતનું પાનું ૧૧. રેચિતા: એક જ ભમરને લલિત રીતે જાંચે લઈ જવાય ત્યારે તેને રેચિત કહેવાય. આને નૃત્યમાં પ્રયોજવી.

નોંધ: ઉત્ક્રિષ્તા અને રેચિતા વચ્ચે ફરક માત્ર એટલો જ કે પહેલા પ્રકારમાં બંને જાંચે ચડાવવી, બ્યારે બીજામાં એક જ, ખરી રીતે એક જ ભમરને જાંચે ચડાવવામાં ક્રોધ ભાવને વ્યક્ત કરવાનું સુસ્કેલ પડે, તેથી એનો પ્રયોગ નૃત્યના અંગ તરીકે ગૌણુ રીતે કરવાનું કહ્યું છે. ઉત્ક્રિષ્તામાં કાં તો બંનેને સાથે, અથવા બંનેને એક પછી એક જાંચે ચડાવવી એમ છે.

° અહીં મળમાં પાકનો ગોટાળો લાગે છે. 'નાશા'માં ઉત્ક્રિષ્તા અને પતિતા માટે આમ છે.

બ્રૂવોરુપતિક્ષેપ: સમમેકૈકશોડપિ વા ।

બનેનૈવ કમેણૈવ પાતનં સ્વાદધોમુલ્કમ્ ॥ ૧૨૦ ॥

કોપે વિતર્કે હેલાયાં લીલાદૌ ષદ્જે તયા ।

દર્શને શ્રવણે ચૈવ બ્રૂવમેકાં સમુત્ક્રિષેત ॥ ૧૨૪ ॥

ઉલ્લેપો વિસ્મયે હર્ષે રોષે ચૈવ દ્વયોરપિ ।

અસૂચિતે જુગુપ્સાયાં હાસે પ્રાણે ચ પાતનમ્ ॥ ૧૨૫ ॥

બ્યારે 'સંર'માં આમ છે:

પતિતા સ્વાદધો યાતા સદ્વિલીયાડધવા કમસત્

ઉલ્લેપે વિસ્મયે હર્ષે રોષેડમૂયાજુગુપ્સયો:

હાસે પ્રાણે ચ પતિતે વિધીયેતાસુને બ્રૂવૌ ॥ ૪૩૬ ॥

ઉત્ક્રિષ્તા સંમતાન્વર્થાં કમૈણ સહ વાન્થયા (?)

સ્ત્રીણાં કોપે વિતર્કે ચ દર્શને શ્રવણે નિજે

મૂર્લીલાહેલયોચ્ચૈવા કાયોત્ક્રિષ્તા વિચક્ષણે: ॥ ૪૩૭ ॥

આ બંનેમાં આપ્પમા તો એક જ છે, પણ વિનિયોગમાં, 'નાશા'માં વિસ્મય, હર્ષ ને રોષ માટે ઉત્ક્રિષ્તાનો પ્રયોગ કહ્યો છે, ત્યારે 'સંર'માં એ ત્રણે ભાવો માટે પતિતાનું પ્રયોજન કહ્યું છે. મને એમ લાગે છે કે 'નાશા'નો પાઠ સાચો છે અને 'સંર'માં 'નાશા' ઉપરથી આ ભાગ ગોઠવવામાં ગોટાળો ઉત્પન્ન થઈ ગયો છે. ખરી રીતે 'સંર'માં ૪૩૬ની બીજી લીટીને 'ઉલ્લેપે' શબ્દ અધમેસતો નથી જ, બ્યારે 'નાશા'માં 'ઉલ્લેપો' શબ્દ બંધમેસતો છે. વળી વિસ્મય, હર્ષ અને રોષમાં ભમર નીચો નમે જ નહિ, ઉંચો જ જાય એ સ્વાભાવિક સ્થિતિ ખ્યાનમાં લેતાં પણ 'નાશા'નો પાઠ જ અહીં સ્વીકાર્ય જણાય છે. 'ઉલ્લેપો'નો 'ઉલ્લેપે' થતાં જ આ ગોટાળો ઉદ્ભવ્યો લાગે છે. એટલે આ ત્રણે ભાવોને મેં કૌંસમાં મૂક્યા છે.

Plate XXXIII

ચિત્ર ૭૨ : નિકુચિત: એક અથવા બંનેનો મૃદુ ભંગ તે નિકુચિત.

મોદાત્રિત, કુટુંબિત, વિલાસ અને કિલકિચિતમાં આ પ્રયોજવી.

ચિત્ર ૭૩ : બુકુટિ: પ્રતનું પાતું ૧૨. મૂલથી માંડીને આખી ચે બંને ભમ્મરના જ્યારે જાંચે ચડાવાય ત્યારે તેને બુકુટિ કહેવાય. આનું પ્રયોજન ક્રોધ બતાવવામાં કરવું.

ચિત્ર ૭૪ : ચતુરા: બંને ભમ્મરના જરાક સ્પંદનથી જ્યારે તે લાંબી થાય ત્યારે ચતુરા કહેવાય. રૂચિર સ્પર્શ અને લલિત શૃંગાર દર્શાવવામાં આને પ્રયોજવી.

આ સાતે પ્રકારોનાં ચિત્રોમાંથી ચતુરા તથા બુકુટિનાં ચિત્રો સુભગ છે. ચતુરાના ચિત્રમાં લલિત શૃંગારનો ભાવ તથા સીધી લાંબી ભમ્મર ચોકળી દેખાય છે. બુકુટિના ચિત્રમાં મૂલથી જાંચે ચડાવેલી ભમ્મર તથા યુગ ક્રોધ સ્પષ્ટ દેખવામાં આવે છે. પતિતાના ચિત્રમાં આખું મોં જરાક નીચું નમ્યું છે તેથી ભાવ સૂચવાય છે. સહનના ચિત્રમાં પણ સારો સ્વાભાવિક ભાવ દેખાય છે. ખાસ કરીને, નર્તકીના હાથમાં જે ફૂલ જેવું દેખાય છે તેથી સૂંઘવાનો ભાવ સ્વાભાવિક દેખાય છે. અહીં એટલું નોંધવું જોઈએ કે 'સંર'માં ઘ્રાણનો ભાવ બતાવવાને પતિતાના પ્રયોજનનું લખ્યું છે. શિરોલેહના નિહંચિત પ્રકાર અને બૂલેહના નિકુચિત પ્રકાર વચ્ચે ભાવપ્રદર્શનની બાબતમાં ખાસ ફરક અંશેમાં નથી દેખાતો. છતાં બંનેનાં ચિત્રોમાં વિશિષ્ટ ભેદ છે. પહેલા પ્રકારના ચિત્રમાં ખભાનાં શિખરોમાં શ્રીવા ઠટાઈ ગઈ છે એમ બતાવવાને બુદ્ધા-બુદ્ધા ભાવોમાંથી સ્તંભનું નિરૂપણ ખાસ કર્યું છે. બૂપ્રકારના ચિત્રમાં વિલાસ ચોકળો દેખાઈ આવે છે. એટલું પણ નોંધવું જોઈએ કે 'અપુ' મુજબ શિરોલેહ નિહંચિતને નિકુચિત પણ કહેતા.

ચિત્ર ૭૫ : પ્રતનું પાતું ૧૩. કર્પૂરમંજરી રાજકન્યા: આટલા વર્ણન પછી આ ચિત્રાવલિમાંનાં ૭ ચિત્રો સમજી શકાયે. હવે એક ચિત્ર જેનું નામ 'કર્પૂરમંજરી રાજકન્યા' લખ્યું છે તે બાકી રહે છે. ખરી રીતે એ કોઈ શિરોલેહ કે બૂપ્રકાર નથી. ચિત્રકારે અહીં તેને શા માટે મૂક્યું છે તે પણ સ્પષ્ટ સમજાતું નથી. રાજશેખરના કર્પૂરમંજરી સદ્કની નાયિકા કર્પૂરમંજરી રાજકુંવરી હતી; અને એ સદ્કમાં જે વ્રણચાર વાર કર્પૂરમંજરી રંગ ઉપર આવે છે ત્યારે તેની સ્થિતિ વિશિષ્ટ કહી છે. એમાં પણ એની દૃષ્ટિનું વર્ણન ઘણી વાર આવે છે.

અહીં એક સૂચક બાબતની નોંધ લેવી જોઈએ. આ ચિત્રાવલિમાં શિરોલેહોનાં ચિત્રોની નર્તકીના તથા બૂપ્રકારોની નર્તકીના નેપથ્યનિધાનમાં ચિત્રકારે એક ભેદ રાખ્યો છે. બૂપ્રકારોની નર્તકીએ ઈન્દ્ર ચરિધાન કરેલી છે, જ્યારે શિરોલેહનાં ચિત્રોમાં ચણીઆ જેવું દેખાય છે. અને અહીં કર્પૂરમંજરીના ચિત્રમાં એને ચિત્રકારે ઈન્દ્ર પહેરાવી છે, તેથી કદાચ એમ હોય કે ચિત્રકારના મનમાં કર્પૂરમંજરીની કોઈ વિશિષ્ટ દૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરવાનું હોય. કર્પૂરમંજરીના બધા પ્રવેશોમાંથી જે પ્રવેશમાં એ તિલકનો દોહડ પૂરવાને એના તરફ તિર્યગવલોકન કરે છે. તે પ્રસંગ આ ચિત્રને વધારેમાં વધારે બંધાયેલો છે એમ હું ધારૂં છું. સુંદર આબૂયણે શણગારેલી નાયિકા જેમ નાયકના દોહડ પૂરવાને તેના તરફ સ્નિગ્ધ દૃષ્ટિ, લલિત ચેષ્ટા સાથે, કરે તેમ અહીં કર્પૂરમંજરી તિલક તરફ જુએ છે. એ વખતનું કર્પૂરમંજરીનું ચિત્ર ચિત્રકારે અહીં સશરીર બનાવ્યું લાગે છે. મૂળમાં એ વખતની એની દૃષ્ટિનું વર્ણન આમ છે.

તિકરશાળં તરલાળં કમ્બલકલાસંવગ્મિદાળં ચિ સે
પાસે પચ્ચસરં સિલીમુદ્ધરં ગિચ્ચં કુળન્તાળં અ ।
જેન્નાળં . . .

૮ જુઓ પૃ. ૩૦, ૪૨, ૫૬, ૬૭ (નિર્ણયસાગર આવૃત્ત)

૯ પૃ. ૬૭.

(તીક્ષ્ણ, તરલ, કન્નજલ ક્લાથી યુક્ત, હાથમાં બાણવાળા કામને ધારતાં નયનો...) આથી, તેમજ એ પ્રવેશે છે ત્યારની નાટ્યસૂચિ ઉપરથી જણાશે કે નાટકકારે આ સ્થળે નાયિકાને વિશિષ્ટ આભૂષણે શણગારાએલી કહાપી છે. અહીં પણ એનાં વિશિષ્ટ આભૂષણો જ છે. તેથી એટલી સૂચના કરે છું કે આ ચિત્ર કર્પૂરમંજરીના આ પ્રસંગને અનુલક્ષતું હોય તે બને ખરું.

Plate XXXIV

ચિત્ર ૭૬ : ધ્રુત. વિજન પ્રદેશમાં એકલા પડખે જોવાનું કરે તેમ, વારાફરતી ધીમેધીમે ત્રાંસુ ધાય તેને ધ્રુતશીર્ષ કહેવાય.

તેનો પ્રયોગ વિસ્મય, વિષાદ, અનીચ્છિત, પ્રતિષેધ વગેરે ભાવ દર્શાવવામાં કરવો.

નોંધ : 'અદ'માં 'નથી' એમ કહેવામાં તેનો પ્રયોગ કરવો એમ કહ્યું છે તે આ પ્રકારના લક્ષણોના ખહુ સરસ ખ્યાલ આપે છે.

અહીંના ચિત્રમાં નર્તકીના મોં ઉપર વિષાદાદિ ભાવ સ્પષ્ટ દેખાય છે.

ચિત્ર ૭૭ : પ્રતનું પાનું ૨. વિધુત. ધ્રુતનો પ્રયોગ જ્યારે અપાટાથી થાય ત્યારે વિધુત.

ટાઠ વાતી હોય, તાવ આવ્યો હોય, બીનો હોય, તરતનો દાડ પીધેલો હોય વગેરે અતાવવા તેનું પ્રયોજન કરવું.

આનું ચિત્ર પણ ઠીકઠીક ભાવ પ્રદર્શિત કરે છે. ચિત્ર ઉપરથી જ ધ્રુત-વિધુતનું જોડકું છે એમ દેખાઈ રહે છે.

ચિત્ર ૭૮ : આધૂત. એક જ વખત જાંચે લઈને પડખે નમાવેલું શીર્ષ આધૂત કહેવાય.

ગર્વથી પોતાનાં આભૂષણ જોવામાં, પડખે જીભીને જાંચે જોવામાં, 'હું શક્તિશાળી છું' એમ અભિમાન અતાવવામાં તેનો પ્રયોગ કરવો.

આનું ચિત્ર પણ સારી રીતે ભાવ પ્રદર્શિત કરે છે. આની સફળતા ઉત્ક્રિસના ચિત્રની સાથે આને સરખાવવાથી જણાશે. ઉત્ક્રિસમાં માથું જાંચું જ કરવાનું છે, જ્યારે આમાં જાંચે લઈને પડખે નમાવવાનું છે અને આ દર્શાવવામાં ચિત્રકાર સફળ છે.

ચિત્ર ૭૯ : અવધૂત. પ્રતનું પાનું ૪. એક વખત જ નીચે લઈ અવાય તે અવધૂત કહેવાય.

જીભીને અધોપ્રદેશ અતાવવામાં, સંજ્ઞામાં, વાહનમાં અને આલાપમાં એનો પ્રયોગ કરવો.

આનું ચિત્ર પણ સાડું ભાવનિરૂપણ કરે છે.

ચિત્ર ૪૪ : કમ્પિત. ની ડાબી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. જાંચે નીચે ખૂબ (અપાટાખંધ) હલાવવું તે કમ્પિત કહેવાય.

જ્ઞાન, અભ્યુપગમ, રોષ, વિતર્ક, ધિક્કાર, ત્વરાથી પૂછાએલ પ્રશ્ન વગેરે નિરૂપવામાં એનો પ્રયોગ થાય. આના ચિત્રમાં જ્ઞાનનો ભાવ પ્રથમ દેખાય છે.

ચિત્ર ૪૪ : ની જમણી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. આકમ્પિત. પ્રતનું પાનું ૩. કમ્પિતની પેઠે જ એ જ વખત ધીમેથી કરવામાં આવે તે તેને આકમ્પિત કહેવાય.

પોરસ્ત્ય, પ્રશ્ન, સંજ્ઞા, ઉપદેશ, આવાહન, સ્વચિત્તની વાતનું કથન વગેરે માટે આ પ્રયોજવું.

આના ચિત્રમાં ખાસ વિશેષ નથી

Plate XXXV

ચિત્ર ૮૦ : ઉદ્ઘાહિત. એક વખત માથું જીંચે લઈ જવું તે ઉદ્ઘાહિત.

‘આ કામ કરવાને હું શક્ત છું’ એમ અભિમાન બતાવવામાં તે પ્રયોજવું.

આના ચિત્રને આધૂતના ચિત્ર સાથે સરખાવતાં સમજાશે કે બંનેમાં એક જ ભાવ લાવવાનો પ્રયત્ન છે; છતાં ઉદ્ઘાહિતમાં ઉચ્છ્રંખલ અભિમાનનો ભાવ વધુ છે, જ્યારે આધૂતમાં માથું ધુણાવવાનો ભાવ ઉપલા અભિમાનને ગૌણ બનાવે છે.

ચિત્ર ૮૧ : પરિવાહિત. પ્રતનું પાનું ૫. ગોળાકારમાં માથું ફેરવવું તે પરિવાહિત.

લજ્જાનો ઉદ્ભવ, માન, વલ્લભાનુકૃતિ, વિસ્મય; સ્મિત, હર્ષ, અમર્ષ, અનુભોદન, વિચાર વગેરે માટે આ પ્રયોજવું.

આની વ્યાખ્યામાં ‘નાશા’માં તથા ‘અહ’માં જુદું છે. ‘નાશા’માં ‘વારાફરતી પડખે ફેરવવું તે ‘પરિવાહિત’ એમ છે, તો ‘અહ’માં ‘આમરની પેઠે પડખે ફેરવવું તે ‘પરિવાહિત’ એમ છે. ‘નાશા’ની કોઈક પ્રતમાં ઉપર મુજબ (‘સંર’ મુજબ) પાઠ મળે છે. ખરી રીતે ‘સંર’ની વ્યાખ્યા બરાબર દેખાતી નથી. એની વ્યાખ્યા લેલિતની વ્યાખ્યાથી ખાસ જુદી પડતી નથી. પણ ‘નાશા’ અને ‘અહ’ની ઉપર મુજબની વ્યાખ્યા પરિવાહિતને લેલિતથી જુદું પાડે છે. વળી, વિસ્મયોદિ ભાવે બતાવવામાં ‘આમરની પેઠે પડખે ફેરવવું’ એ વ્યાખ્યા ઘણી અનુકુળ થાય છે અને ગોળાકારમાં ફેરવવાની ચેષ્ટા તો ઉપરના એકે ભાવને વ્યક્ત કરતી નથી. તેથી ‘અહ’ અને ‘નાશા’ની વ્યાખ્યા અહીં સાચી છે એમ લાગે છે.

આનું ચિત્ર આ વિશે કંઈ પણ કહી શકે તેમ નથી. ચિત્રની નર્તકીના મોં ઉપર લજ્જાનો આવિર્ભાવ કે માન હોય તો ભલે, પણ એ ભાવો જરા ચે સ્પષ્ટ નથી.

ચિત્ર ૫૩ : ની ડાબી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. અચિત. પડખે, ખલા ઉપર જરાક નમાવવું તે અચિત.

રોગ, ચિન્તા, મોહ, મૂર્છા વગેરેમાં તથા (હથેળી ઉપર) હડપચી ટેકાવવી પડે ત્યારે એ પ્રયોજવું.

આની વ્યાખ્યામાં ‘જરાક’ શબ્દ આ પ્રકારને સ્કંધાનતથી જુદો પાડે છે. આ પ્રકાર ભરતાદિમાં સ્વીકારાયો હતો એટલે સ્કંધાનત ન સ્વીકારાયો હતો એમ લાગે છે.

ચિત્ર ઠીકઠીક ભાવ બતાવે છે.

ચિત્ર ૫૩ : ની જમણી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. નિહંચિત. પ્રતનું પાનું ૬. ખલાને ખૂબ જીંચા લઈ ડોકને એમાં સમાવી દેવી તે નિહંચિત.

વિલાસ, લલિત, ગર્વ, વિવેક, કિલકિંચિત, મોદાયિત, કુદ્દમિત, માન, સ્તમ્ભ વગેરે દર્શાવવા તે પ્રયોજવું.

આલ્લષ્ટ અંગવાળીની ગમનાદિ ચેષ્ટા તે વિલાસ; કાન્તાનાં સુકુમાર અંગોપાંગો તે લલિત; ધ્રુષ્ટ-લાભથી ચએલા ગર્વથી અનાદર કરવામાં આવે તે વિવેક; હર્ષથી રૂદન કે હાસ થાય તે કિલકિંચિત; પ્રિયની કથા કે દષ્ટિમાં તન્મયતા તે મોદાયિત; કેશાદિઅહણથી ઉપજેલ હર્ષથી દુઃખી જેવું થવું તે કુદ્દમિત; પ્રણયમાં ઉપજતો રોષ તે માન; પ્રિયસંગમાં નવોદાની જે નિષ્ક્રિયતા હોય તે સ્તમ્ભ.

આનું ચિત્ર સાફ છે. સ્કંધશિખરોમાં શ્રીવા દૂબી ગઈ છે એમ ચિત્રકારે ઠીક બતાવ્યું છે.

ચિત્ર ૬૨ : ની ડાબી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. પરાવૃત્ત. પાછું મોઢું ફેરવી જવું તે પરાવૃત્ત.

કોપલજ્જાદિથી મોઢું ફેરવી જવું હોય ત્યારે, અથવા પાછળ કંઈ જોવું હોય ત્યારે આ પ્રયોજવું. આનું ચિત્ર પણ સાફ છે.

ચિત્ર ૬૨ : ની જમણી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. ઉત્ક્રિષ્ટ. પ્રતનું પાનું ૭. ઊંચે મોઢે ભેવું તે ઉત્ક્રિષ્ટ. આકાશમાં ચન્દ્રાદિ ઊંચે રહેલી વસ્તુને ભેવામાં આ પ્રયોજવું.

આના ચિત્રમાં પણ ચિત્રકારે ઠીક કૃશળતા બતાવી છે.

ચિત્ર ૬૨ : અધોમુખ. નીચે ભેઈ જવું તે અધોમુખ.

લબ્બા, દુઃખ અને પ્રણામ દર્શાવવા આ પ્રયોજવું. આનું ચિત્ર પણ ઠીક છે.

ચિત્ર ૬૩ : લોહિત. પ્રતનું પાનું ૮. બધી દિશામાં શયિલ લોચનથી ભેવું તે લોહિત.

નિદ્રા, રોગ, આવેશ, મદ, મૂર્છા વગેરે બતાવવાને તે પ્રયોજવું.

‘અદ’માં ‘મંડલાકારે ફેરવવું તે લોહિત’ એમ છે. ‘નાશા’માં ‘બધી બાજુએ ફેરવવું તે લોહિત’ એમ છે. આ બાબતમાં પરિવાહિતની નોંધ જુઓ. પરિવાહિતના પરિ ઉપર બાર મૂકવાથી ‘સંર’માં આ ગોટાળો ઊભો થયો દેખાય છે. આના ચિત્રમાં ખાસ વિશેષ નથી.

ચિત્ર ૬૭ : ની ડાબી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. તિર્થંદનતોત્રત. ત્રાંસી રીતે ઊંચેનીચે ભેવું તે તિર્થંદનતોત્રત.

કાન્તાના વિવેકાદિમાં આ પ્રયોજવું.

ચિત્રમાં ‘તિર્થંદનતોત્રત’ એમ નામ લખ્યું છે તે ખરાબર નથી. ચિત્ર ઠીક છે.

ચિત્ર ૬૭ : ની જમણી બાજુના હાંસિયાનું રૂપ. સ્કંધાનત. પ્રતનું પાનું ૬. ખલા ઉપર માથાને ઢાળી દેવું તે સ્કંધાનત. નિદ્રા, મદ, મૂર્છા અને ચિન્તા દર્શાવવા તે પ્રયોજવું.

આનું ચિત્ર ઠીક છે. નામમાં ભૂલ છે તે કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

જૂ પ્રકારોઃ—દ્વિતીય

આ ચિત્રાવલિમાં સાત ચિત્રો ઉપર અમુક અમુક દૃષ્ટિનાં નામો લખ્યાં છે, પણ ખરી રીતે એ દૃષ્ટિભેદો નથી. ‘નાશા’ વગેરે અન્યોમાં દૃષ્ટિના ત્રણ મૂલગત ભેદો અને તેના પ્રભેદો વર્ણવ્યા છે, પણ એમાં એકે અહીં આપેલા ભેદ પૈકી નથી. પણ ‘નાશા’ વગેરેમાં જૂ પ્રકારોનાં વર્ણન છે તે જ આ પ્રકારો છે એમ તેનાં નામ, વ્યાખ્યા અને વિનિયોગ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. દુર્ભાગ્યે ‘અદ’માં જૂ પ્રકારોનાં વર્ણન નથી; એટલે ‘નાશા’ તથા ‘સંર’માં જ એનું વર્ણન મળે છે. આ બે વચ્ચે દરેક જૂ પ્રકાર અને તેની વ્યાખ્યા-વિનિયોગમાં ખાસ ભેદ નથી; તે સાથેના કોષ્ટક સં. ૨ ઉપરથી સમજાશે.

આ ચિત્રાવલિમાં જે ચિત્રો આ જૂ પ્રકારોનાં આખ્યાં છે તે બહુ અસરકારક નથી. ખરી રીતે દરેક ચિત્રમાં ભમ્મરવું વિશિષ્ટ પ્રકારનું હલનચલન બતાવવું જોઈએ, પણ આ ચિત્રોમાં એવું ખાસ વિશિષ્ટ લક્ષણ નથી. અહીં નીચે દરેક પ્રકારનાં વ્યાખ્યા-વિનિયોગ નોંધ્યાં છે. સંખ્યાક ક્રમ તથા નામકરણમાં આ ચિત્રાવલિ ‘સંર’ને અનુસરે છે તેથી અહીં વ્યાખ્યાઓ પણ ‘સંર’માંથી આપી છે.

કોષ્ટક સં. ૧

શિરોભેદનાં નામ તથા સંખ્યાક્રમ

સં.	નામ	‘નાશા’	‘અયુ’	‘અદ’	‘સંર’	ચિત્રાવલિ	વધુ વિગત
૧	આકસ્મિત	૧	૧	.	૬	૬	ચિત્રાવલિમાં મૂળ સં. ૧૬ વાળા ચિત્રનું નામ આકસ્મિત જોઈએ.
૨	કસ્મિત	૨	૨	૬	૫	૫	કસ્મિત નામ વાળા ચિત્ર ઉપર સં. ૩ છે તે ખરાબર નથી; સં. ૫ જોઈએ.

૧૦ ‘નાશા,’ ૮,૧૧૯, ‘સંર’ ૭, ૪૩૫-૪૪૧.

સં.	નામ	'નાશા'	'અપુ'	'અદ'	'સંર'	ચિત્રાવલિ	વધુ વિગત
૩	ધ્રુત	૩	૩	૫	૧	૧	
૪	વિધુત	૪	૪	.	૨	૨	
૫	પરિવાહિત	૫	૫	૬	૮	૮	સુધારેલ સં. ૫ ખોટો છે; મૂળ સં. ૮ સાચો છે.
૬	આધૂત	૬	૬	.	૩	૩	આ નામ વાળા ચિત્ર ઉપર સં. ૫ છે તે બરાબર નથી; સં. ૩ બેઠબે.
૭	અવધૂત	૭	૭	.	૪	૪	સુધારેલ સં. ૪ સાચો છે; બૂનો સં. ૬ ખોટો છે.
૮	અચિત	૮	૮	.	૬	૬	
૯	નિહંચિત	૯	૯	.	૧૦	૧૦	સુધારેલ સં. ૬ ખોટો છે.
			નિકુચિત				
૧૦	પરાવૃત્ત	૧૦	૧૦	૭	૧૧	૧૧	
૧૧	ઉત્ક્લિપ્ત	૧૧	૧૧	૮	૧૨	૧૨	સુધારેલ સં. ૭ ખોટો છે.
૧૨	અધોગત	૧૨	૧૨	૩	૧૩	૧૩	૧૩ સં. વાળા ચિત્ર ઉપર અધોમુખ નામ છે તે ઉદ્દાહિત બેઠબે.
૧૩	દોહિત	૧૩	૧૩	૪	૧૪	૧૪	સુધારેલ સં. ૮ ખોટો છે.
			આલોહિત				
૧૪	ઉદ્દાહિત	.	.	૨	૭	૭	સં. ૭ વાળા ઉપર ઉદ્દાહિત નામ છે
૧૫	તિર્થંકનતોમ્નત.	.	.	.	૧૫	૧૫	
૧૬	સ્કંધાનત	.	.	.	૧૬	૧૬	નવા સં. ૩ વાળા ચિત્રનું નામ આ-કરિપત નથી. સ્કંધાનત છે
૧	આરાત્રિક	.	.	.	૧૭	.	
૨	સમ	.	.	૧	૧૮	.	
૩	પાર્શ્વભિમુખ	.	.	.	૧૯	.	
૪	પ્રાકૃત	કેક પ્રતમાં	મળે છે.

નોંધ : 'નાશા' ની કેટલીક પ્રતોમાં આધૂતને બદલે ઉદ્દાહિત છે, અને અસુક પ્રતોમાં તેરને બદલે ચોદ શિરોબેદ છે, તેમાં આદમી લેદ પ્રાકૃત નામે છે. બુચો 'નાશા' ભા. ૨.

કોણક સં. ૨

બ્રુકારોનાં નામ તથા સંખ્યાકકમ

નામ	'નાશા'	'સંર'	ચિત્રાવલિ	વધુ વિગત
૧ ઉત્ક્લિપ્ત	૧	૩	૩	
૨ પતિતા	૨	૨	૨	મૂળ સં. ૨ સાચો છે; સુધારેલ ૧૦ ખોટો છે.
૩ બ્રુકૃટિ	૩	૬	૬	મૂળ સં. ૬ સાચો છે; સુધારેલ ૧૨ ખોટો છે.
૪ નિકુચિતા	૪	૫	૫	
૫ રેચિતા	૫	૪	૪	મૂળ સં. ૪ સાચો છે; સુધારેલ ૧૧ ખોટો છે.
૬ સહજા	૬	૧	૧	
૭ ચતુરા	૭	૭	૭	

Plate XXXVI

ચિત્ર ૮૪ : શુભાકરસૂરિના ચરણોમાં પ્રણામ કરતા કાલકકુમાર. વિદ્વંધ્યે યુનિમહારાજ શ્રીપુષ્ય-વિજયજીના સંગ્રહની સુંદર પાંચ ચિત્રોવાળી, તારીખ વગરની, લગભગ સોલમ સૈકાના શરૂઆતના સમયની 'કાલકકથા'ની હસ્તપ્રતના પાના ૨ ઉપરથી.

ચિત્રની ડાબી બાજુએ શુભાકરસૂરિ સુવર્ણના આસન ઉપર જંગલમાં બેઠેલા છે. શુભાકરસૂરિના મસ્તકની ઉપરના ભાગમાં વાદળી, સફેદ અને લીલા રંગથી વાદળાં ચીતરેલાં છે. ચિત્રની જમણી બાજુએ મસ્તકે મુગટ પહેરેલો કાલકકુમાર શુભાકરસૂરિના ચરણાવિંદમાં નમસ્કાર કરતો બેઠેલો છે અને નમસ્કાર કરતાં કાલકકુમારને જમણા હાથમાં પકડી રાખેલી સુહૃપત્તિવાળો હાથ ઉંચો કરીને તથા ડાબા હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખીને શુભાકરસૂરિ સંસારની અસારતાનો ઉપદેશ આપતા દેખાય છે. કાલકકુમારના મસ્તક ઉપર સુંદર આડ ચીતરેલું છે. નીચે બે ઘોડાઓ બિભેલા છે.

Plate XXXVII

ચિત્ર ૮૫ : વૈરિસિંહ રાજા, સુરસુંદરી રાણી અને કાલકકુમાર. ઉપરોક્ત પ્રતના પાના ૧ ઉપરથી.

ચિત્રની ડાબી બાજુએ સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર વૈરિસિંહ રાજા બેઠેલા છે. વૈરિસિંહના મસ્તક પર લટકતું છત્ર ને જમણી બાજુએ રાણી સુરસુંદરી પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથથી સામે બેઠેલા વૈરિસિંહ રાજા સાથે વાતચીત કરતી દેખાય છે. વૈરિસિંહ રાજાએ સુંદર ચિત્રાકૃતિવાળું ઉત્તરાસંગ અને ઉત્તરીયવસ્ત્ર પહેરેલું છે, જ્યારે સુરસુંદરી રાણીએ લીલા રંગની ચોળી, લાલ રંગની ઓઢણી તથા કાળા રંગનું ઉત્તરીયવસ્ત્ર સુંદર ચિત્રાકૃતિઓવાળું પહેરેલ છે. બંનેની મધ્યમાં મસ્તકે મુગટ તથા કાનમાં કર્ણકૂલ પહેરેલ કાલકકુમાર અથ પેદાવવા માટે જવાની આજ્ઞા માંગતો બિભેલો છે, કાલકકુમારના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં બીજું એક ઉઘાડું છત્ર છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ભાગમાં એક માણસ તથા હલુહણાટ કરતા બે ઘોડાઓ બિભેલા છે. આ માણસ કાલકકુમારના અથપેદાન માટે ઘોડાઓ તૈયાર કરે છે. ચિત્રમાં લાલ, કીરમજી, લીલો, પીળો, સફેદ, વાદળી, શુભાળી, કાળો, વગેરે રંગો વપરાયેલા છે.

ચિત્ર ૮૬ : (૧) ગર્દભી વિદ્યાનો ઉન્નદેહ તથા ઉજ્જૈનીનો ઘેરો; (૨) ગર્દભિદેહ રાજાની શરણાગતિ. ચિત્ર ૮૪ વાળી પ્રતના પાના ૮ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગના ચિત્ર પ્રસંગના વર્ણન માટે જૂઓ ચિત્ર નં. ૧૯, ૪૮, ૫૪, તથા ૬૭ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રના નીચેના ભાગના ચિત્ર પ્રસંગના વર્ણન માટે જૂઓ ચિત્ર નં. ૩, ૪, તથા ૩૧ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXXVIII

ચિત્ર ૮૭ : આર્યકાલકને સાતવાહન રાજાની પર્થુષણા-સંવત્સરીની તિથિ ફેરવવાની વિનંતિ. ચિત્ર ૮૪ વાળી પ્રતના પાના ૧૨ ઉપરથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગની મધ્યમાં જમણા હાથમાં માળા પકડીને આર્યકાલક બેઠેલા છે. આર્યકાલકના જમણા ખલા ઉપર સુહૃપત્તિ છે. આર્યકાલકના મસ્તકના પાછળના ભાગમાં લામંડલ છે. આર્યકાલકની જમણી બાજુ માથે મુગટ તથા કાનમાં કર્ણકૂલ પહેરીને બે હસ્તની અંજલિ બેડીને વિનંતિ કરતો સાતવાહન રાજા બિભેલો છે. આર્યકાલકની ડાબી બાજુએ બે હસ્તની અંજલિ બેડીને એક શિષ્ય બિભેલો છે.

ચિત્રના નીચેના ભાગમાં બે સાધુઓ બેઠેલા છે તથા એક પુરૂષ બેઠેલો છે જે સામે બેઠેલા સફેદ ખળદને બે હાથથી કાંઈ ખવડાવતો હોય તેમ દેખાય છે. આ નીચેના પ્રસંગનો કથા બેઠે શું સંબંધ છે, તેની કાંઈ સમજણ પડતી નથી.

ચિત્ર ૮૮ : આર્યકાલક તથા બ્રાહ્મણરૂપે અને મૂળરૂપે શકેંદ્ર. ચિત્ર ૮૪ વાળી પ્રતના પાના ૨૬ ઉપરથી.

ચિત્રની ડાબી બાજુએ સુવર્ણ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા કાલિકાચાર્ય પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથમાં મુદ્રપત્તિ રાખીને તથા ડાબા હાથ વરક મુદ્રાએ રાખીને, બ્રાહ્મણ રૂપે અને મૂળરૂપે સામે બેઠેલા શકેંદ્રની સાથે વાતચીત કરે છે. આ ચિત્રમાં એકી સાથે શકેંદ્રના બંને રૂપોની રજૂઆત ચિત્રકારે કરી છે. શકેંદ્રના પાછળના મૂળ રૂપવાળા ચાર હાથો પૈકી પાછળના ઉંચા કરેલા બંને હાથમાં ત્રિશૂલ છે. કાલિકાચાર્યના ઉપરના ભાગમાં લટકતા તોરણ સહિત ચંદરવો છે. ચંદરવાના ઉપરના ભાગમાં ઉપાશ્રય ઉપરની અગાસી સફેદ રંગથી બતાવી છે. અગાસીના ઉપરની બંને બાજુએ એકેક હંસ પક્ષીની રજૂઆત કરેલી છે.

ચિત્ર ૮૪ થી ૮૮ના પાંચે ચિત્રોના મૂળ કદ કરતાં લગભગ અડધા માપનાં ચિત્રો અને રજૂ કરેલાં છે. પાંચે ચિત્રોમાં ચિત્રકારે સોનેરી તથા રૂપેરી શાહીનો બિલકુલ ઉપયોગ કર્યો નથી.

—સારાલાઈ નવાબ

आगमान्तर्गतश्रीकालिकाचार्य- कथायाः संदर्भविभागः ॥

[१]

श्रीजिनदासमहत्तरविरचित-निशीथचूर्ण्यन्तर्गतः

कालिकाचार्यकथासंदर्भः ।

[रथवासंभत् ७३३ समीपवर्ती]

विजा-ओरस्सबली, तेयसलद्वी सहायलद्वी वा ।

उप्पाएतुं सासति, अतिपंतं कालगज्जो वा ॥२५३॥

जो विजाबलेन जुत्तो जहा-अज्जखउदो, उरस्सजेण वा बाहुबलेन जुत्तो जहा-बाहुबली, तेयसलद्वीए वा सलद्वी जहा-बंभदत्तो पुव्वभवे संभूतो, सहायलद्वीए वा जहा-हरिएसबलो, एरित्तो अधिकरणं उप्पाएउं अतिपंतं सासति जहा-कालगज्जेण गइभिल्लो सासित्तो ॥२५३॥

को गइभिल्लो ? को वा कालगज्जो ? कम्मि वा कज्जे सासित्तो ? भण्णति—

उज्जेणी णाम णगरी । तत्थ य गइभिल्लो णाम राया । तत्थ कालगज्जा णाम आयरिया जोत्तिसण्णित्तबलिया । त्थ ण भगिणी रूववती पदमे वए वइमाणी गइभिल्लेण गहिता । अंतपुरे लूढा । अज्जकालगा विण्णवैत्ति संघेण य विण्णत्तो ण मुंचति । ताहे रुदो अज्जकालगो पइण्णं करेत्ति—जइ गइभिल्लं रायाणं रजाओ ण उम्भूलेमि तो पवयणसंजमोवग्घायगाणं तमुवेक्खाण य गति गच्छामि । ताहे कालगज्जो कयणेण उम्मतलीभूतो तिग-वउक्क-वखर-महाजणट्ठाणेसु इमं पलवंतो हिंडंति—जइ गइभिल्लो राया तो किमतः परं ! जइ वा अंतपुरं रम्मं तो किमतः परं ! विसवो जइ वा रम्मो तो किमतः परं ! सुणिवेट्ठा पुरी जइ तो किमतः परं ! जइ वा जणो सुवेसो तो किमतः परं ! जइ वा हिंडामि भिक्खं तो किमतः परम् ! जइ सुण्णे देउळे वसामि तो किमतः परम् ! । एवं भावेउं सो कालगज्जो पारसकुळं गतो ।

तत्थ एगो साहि त्ति राया भण्णति । तं समल्लीणो णित्तादिएहिं आउट्ठेत्ति । अण्णया तस्स साहाणुसाहिणा परमरायाणेण कम्मिइयि कारणे रुट्ठेण कइरिगा मुदेउं पेसिया ' सीसं छिंदाहि ' त्ति । तं आकोप्पमाणं आयातं सोयं(उं ?) विमणो संजातो । ताहे कालगज्जेण भणित्तो—मा अप्पाणं मारेहि । साहिणा भणियं—परमसाहिणा रुट्ठेण पथ-अच्छिउं न सरइ । कालगज्जेण भणियं—एहिं हिंदुगदेसं वच्चामो । रण्णा पडिस्सुयं । तत्तुल्लाण य अण्णेसि पि पंचाणउत्तीए साहिणो सअंकेण कइरियाओ मुदेउं पेसियाओ । तेण पुव्विल्लेण दूया पेसिया—मा अप्पाणं मारेह, पइ वच्चामो हिंदुगदेसं । ते छण्णउत्तिं पि सुरट्ठमागया । कालो य णवपाउसो वइइ, नरिसाकळे ण तीरति गंतुं । छण्णउइं मंडलाइं कयाणि विभत्तिज्जं । तं(जं) कालगज्जो समल्लीणो सो तत्थ रायाअधिवा (!) राया ठवित्तो । ताहे सगवंतो उप्पण्णो ।

वते य वरिसाकाले कालगणजेण भणियो गदभिळं रायाणं रोहेमो ताहे लाडारायाणो जे गदभिळ्णेण अवमाणिता ते मेन्लेउं अण्णे य ततो उज्जेणी रोहिता । तस्स य गदभिळ्स्स एका विज्जा गदहिरूवधारिणी अरिथ । सा य एगम्मि अट्टालो परबलाभिमुहा ठविया, ताहे परमे आधिकप्ये गदभिळो राया अट्टमभत्तोववासी तं अवतारित । ताहे सा गदभी महंतेण सदेण णादत्ति, तिरिओ मणुओ वा जो परबलीचो सदं सुणेति स सव्वो रुहिरं वमंतो भयविहलो णट्टसण्णो धरणि-तळं णिवडइ । कालगज्जो य गदभिळं अट्टमभत्तोववासिं णाउं सव्वेहीण दक्खाणं अट्टसतं जोहाण णिरूवेति-जाहे एस गदभी सुहं विहंसेति जाव य सदं ण करेति ताव जमगसमगं सराण सुहं पुरेज्जह । तेहिं पुरिसेहिं तदेव कयं । ताहे सा वाणमंतरी तस्स गदभिळ्स्स उवरिं हग्गिउं सुत्तेउं च लताहिं य इंतुं गता । सो वि गदभिळो अबलो उम्मूलिओ । गहिया उज्जेणी ।

भगिणी पुणरवि संजमे ठविया ।

एवं अधिकरणमुपायउं अतिपतं सासेति । एरिसे वा महारंमे कारणे विधीए सुद्धो, अजयणापचत्तियं पुण करेति पच्छितं ॥२५३॥

(२)

सोसो पुच्छति-इदाणि कहं चतुर्थीए अपव्वे पज्जोसविज्जति ? । आयरिओ भणति-कारणिया चउथी अज्जकाल-गायरिण पवत्तिया । कहं ? भण्णते कारणं-कालगायरिओ विहरंतो उज्जेणिं गतो । तत्थ वासावासं द्वित्तो । तत्थ य नगरीए बलमित्तो राया । तेसि भगिणी भाणुसिरी नाम । तस्स पुत्तो बलभाणु नाम । सो य पगतिभद्विणीयताए साधू पज्जुवा-सति । आयरिएहिं से भम्मो कहितो । पडिबुद्धो । पव्वावितो । तेहिं य बलमित्त-भाणुमित्तोहिं रुद्धेहिं कालगज्जो अपज्जोस-विते निविसओ कओ । केयि आयरिया भणति, जहा-बलमित्त-भाणुमित्ता कालगायरियाणं भाणिणेज्जा भवंति । मातुलो ति काउं महंतं आदरं करेति अन्सुट्ठाणादियं । तं च पुरोहियस्स अप्पतियं भणति य एस सुद्धपासंडो वेयादिवाहरो र्नो अगसो पुणो पुणो उल्लवंतो आयरिण निपट्टपसिणवागरणो कतो । ताहे सो पुरोहितो आयरियस्स पटुद्धो रायाणं अणुलो-मेहिंविपरिणामेति । एते रिसओ महाणुभागा जेण पहेण गच्छंति तेण पहेण यदि र्नो जणो गच्छति पदाणि वा अक्कमति तो अत्रेयं भवति । तन्हा विसज्जेहि, ताहे विसज्जिता । अण्णे भणति रक्षा उवातेएण विसज्जिता, सव्वम्मि नगरे किल रण्णा अणेसणा कारविता, ताहे ते निगता ।

एवमादियाण कारणणं अण्णतरं अण्णतमेण निगता विहरंता पतिट्ठाणं नगरंतेण पट्टिता । पतिट्ठाणसमणसंपस य अज्जकालगेहिं संदिट्ठं जाव हं आगच्छामि ताव तुन्मेहिं नो पज्जोसवेयव्वं । तत्थ य सालवाहणो राया । सो य सावदो । सो य कालगज्जं एतं सोउं निगतो अभिमुहो, समणसंओ य । महता विमूलीए पविट्ठो कालगज्जो । पविट्ठेहिं व भणियं भद्वयसुद्धपंचमीए पज्जोसविज्जति । समणसंवेण य पडिबन्नं । ताहे र्नो भणितं-तदिवसं मम लोगाणुयत्ती [ए] इंदो अणुआ(गं ?)तव्वो होहिति, साधुचेतिते न पज्जोवासस्सं, तो छट्ठीए पज्जोसवणा कज्जउ । आयरिएहिं भणितं-न वडति अक्कामेतुं । ताहे रक्षा भणितं-तो अणागतं चउथीए पज्जोसविज्जउ । आयरिण भणियं-एवं भवउ, ताहे चउथीए पज्जोसवियं । एवं जुगप्पहाणेहिं चउथी कारणे पवत्तिया । स च्चेवाणुमया सव्वसाहूणं ।

रक्षा य अंतेपुरिया भणिया-तुन्मे अवमंसाए उववासं काउ पडिबदाए स्वज्जभोज्जविहीहिं साहू उत्तरपारणए पडि-छाभेत्ता पारेह पज्जोसवणाए अट्टमं ति काउं पडिबदाए उत्तरपारणयं भवति, तं च सव्वलोएण य कयं । ततो पभिति हि म्मरहट्ठविसए स्समणपूवउ ति छणो पवत्तो ॥

—निशायचूर्ण्य दशमउद्देशतः ।

[२]

श्रीभद्रबाहुस्वामिविरचित-बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्तिगतः
श्रीसंघदासगणिविरचित-तद्भाष्यान्तर्गतश्च कालिकाचार्यकथासंदर्भः ।

[]

सागरियमप्याहण, सुवन्न सुयसिस्स खंतलक्खेण ।

कइणा सिस्सागमणं, धूलीपुंजोवमाणं च ॥ २३९ ॥

लज्जेणीए नयरीए अज्जकालगा नामं आयरिया सुत्तथोववेया बहुपरिवारा विहरंति । तेसि अज्जकालगाणं सीसस्स सीसो सुत्तथोववेओ सागरो नामं सुवन्नभूमीए विहरइ । ताहे अज्जकालया चिंतेति-एए मम सीसा अणुयोगं न सुणंति तओ किमेएसि मज्जे विट्ठामि !, तत्थ जामि जत्थ अणुयोगं पवत्तेमि, भवि य एए वि सिस्सा पच्छ लज्जिया सोच्छिहंति । एवं चित्तिज्जण सेज्जायरमापुच्छंति-कइं अन्नत्थ जामि ! तओ मे सिस्सा सुणेहंति, तुमं पुण मा तेसि कहेअजा, जइ पुण गाढतरं निब्बंभं करिज्जा तो खरंटेठं साहेअजा, जहा-सुवन्नभूमीए सागराणं सगासं गया । एअं अप्पाहिता रंति चेव पसुत्ताणं गया सुवण्णभूमिं । तत्थ गंतुं खंतलक्खेण पविट्ठा सागराणं गच्छं । तओ सागरायरिया 'खंत' ति काउं तं नादाइया अन्मुट्ठणाइणि । तओ अत्थपोरिसीवेलाए सागरायरिणं भणिया-खंता ! तुम्भं एयं गमइ ! । आयरिया भणंति-आमं । 'तो खाइं सुणेह' ति पकहिया । गव्वायंता य कहिति । इयरे वि सीसा प्माए संते संभेते आयरियं अपासंता सब्बत्थ मग्गिउं सिज्जायरं पुच्छंति । न कहेइ, भणइ य-तुम्भं अप्पणो आयरियो न कहेइ, मम कइं कहेइ ! ततो आउरीभूएहि गाढनिब्बंभे कए कहियं, जहा-तुम्भन्वएण निव्वेएण सुवन्नभूमीए सागराणं सगासं गया । एवं कहित्ता ते खरंटिया । तआ ते तह चेव उच्चलिया सुवन्नभूमिं गंतु । पंये ओगो पुच्छइ-एस कयरो आयरियो जाइ ! । ते कहिति-अज्जकालगा । तओ सुवन्नभूमीए सागराणं कोणेण कहियं, जहा-अज्जकालगा नाम आयरिया बहुसुया बहुपरिवारा इहाऽऽगंतुकामा पंये वटंति । ताहे सागरा सिस्साणं पुरओ भणंति-मम अज्जया इति, तेसि सगासे पयत्थे पुच्छीहामि ति । अचिरेणं ते सीसा आगया । तत्थ अग्गिउंतेहि पुच्छिज्जंति-किं इत्थ आयरिया आगया चिट्ठंति ! । नत्थ, नवरं अन्ने खंता आगया । केरिसा ! । वंदिय नायं 'एए आयरिया' । ताहे सो सागरो लज्जियो-यहुं मए इत्थ पळवियं, खमासमणा य वंदाविया । ताहे अवरण्णवेलाए मिच्छा दुक्कडं करेइ 'आसाइय' ति । भणियं च णेण-केरिसं खमासमणो ! अहं वागरेमि ! । आयरिया भणंति-सुंदरं, मा पुण गव्वं करिज्जासि । ताहे धुलीपुंजदिट्ठंतें करेति-धूली हत्थेण घेतुं तिसु इट्ठणेसु ओयारंति-जहा एस धूली ठविज्जमाणी उक्खिक्खमाणी य सब्बत्थ परिसडइ, एवं अत्थो वि तित्थगरेहितो गणहराणं गणहरेहितो जाव अम्हं आयरियउवक्खायाणं परंपरएणं आगयं, को जाणइ कस्स केइ पज्जाया गलिया ! ता मा गव्वं काहिसि । ताहे मिच्छा दुक्कडं करित्ता जाइत्ता अज्जकालिया सीसपसीसाण अणुयोगं कहेउं ॥

— बृहत्कल्पसूत्रम्-विभागः १

पत्रम् ७३-७४ ॥

[३]

बृहत्कल्पचूर्ण्यन्तर्गतः कालिकाचार्यकथासंदर्भः ।

उज्ज्वेणी नगरी, तत्र अणिलसुतो ज्वो नाम राया । तस्स पुत्तो गर्दमो णाम जुवराया । तस्स रण्णो धूआ गरभस्स भइणी अडोल्लिया णाम । सा य रूपवती । तस्स य जुवरण्णो दीहपट्ठो णाम सच्चिवो । ताहे सो जुवराया तं अडोल्लियं भइणिं पासित्ता अज्जोववण्णो दुबलो भवइ । अमच्चेण पुच्छित्तो णिव्वेवे सिट्ठां । अमच्चेण भण्णइ सागारियं भविस्सति, तो सत्तभूमीधरे लुभित्ता । तत्र भुंजाहि ताए समं भोए लोणो जाणिस्सइ । सा कहिं पि णट्ठा एवं होउ त्ति क्तं ॥

—बृहत्कल्पचूर्णितः ॥

[४]

व्यवहारचूर्ण्यन्तर्गतः कालिकाचार्यकथासंदर्भः ।

उज्ज्वेणीए गाहा—यदा अज्जकालएण सग्गा आणीता सो सगराया उज्ज्वेणीए रायहाणीए तस्संगणिज्जगा 'अहं जातीए सरिसो' त्ति काउं गव्वेणं तं रायं ण सुट्ठु सेवंति । राया तेसिं वित्तिं ण देति । भवित्तीया तेणं आदत्तं काउं ते णाउं बहुजणेण विण्णविण्ण ते णिव्विसता कत्ता, ते अण्णं रायं ओल्लगणट्ठाए उवगत्ता ॥

—व्यवहारचूर्णि—दशमउद्देशतः ॥

[५]

श्रीजिनदासमहत्तरविरचित-आवश्यकसूत्रचूर्ण्यन्तर्गतः

कालिकाचार्यकथासंदर्भः ।

[रचनासंवत् ७३३ समवर्ती]

सम्यग्वादा संमावादा—तुरुविणी नगरी, जितसत्तू राया । तस्स भज्जा धिज्जातिगिणी । पुत्तो सो य दत्तो नामओ अज्जकालओ । माउलओ तस्स दत्तस्स । सो य पव्वइओ । सो य दत्तो जूयपसंगी ओल्लगिउमारदो, पथानदंडो जातो । कुलपुत्तए पभिट्ठा राया धाडितो, सो राया जातो । जण्णा णेण बहू जट्ठा । अण्णादा तं मामयं पेच्छित्तुं रुट्ठो भणति घम्मं सुणेमि त्ति । जण्णाण किं फलं ? । सो भणति—किं घम्मं पुच्छसि ? । तं परिकहेति, पुणो वि पुच्छति, ताहे रुट्ठो भणति—निरथा फलं जण्णस्स । सो रुट्ठो भणति—को पच्चतो ? जथा तुमं सत्तमे दिवसे सुणगकुंभीपाके पच्चिहिसि । को पच्चतो ? जथा तुमं सत्तमे दिवसे सण्णा सुहम्मि अतिगच्छिहिति । ताहे रुट्ठो भणति—तुज्जं का मच्चू ? । सो भणति—अहं सुचिरं कालं पव्वज्जं कालुं दिथलोगं गच्छामि । ताहे रुट्ठो भणति—रुंभइ, ते दंडा तस्स निव्विण्णा । तेहिं सोच्चेव

राया आवाहितो, एहि जा ते एतं बंधित्ता अप्पेमो । सो य पुच्छणे अच्छति । तस्स दिवसा विस्सरिता । सो सत्तमदिवसे ते रायपद्दे सोघाविय मणुस्सेहि य रक्खावेति । एगो य देउलिओ पुफ्फकरंडगहत्थो पच्चूसे पविसति, सो सण्णाहओ वोसिरित्ता पुफ्फेहिं ओहावेति । राया वि सत्तमे दिवसे पए आसच्चडगरेण जाति । 'तं समणं मारेमि,' वोळितो जाति जाव अण्णेण आसकिसोरेण सह पुफ्फेहिं उक्खित्ता खुरेणं पादो भूमिए आहतो । सण्णा तस्स मुहं अतिगता । तेण णातं जथा—सच्चं मारिज्जामि त्ति । ताहे दंडाणं अणापुच्छए णियत्तिउमारद्धो । ते दंडा जाणंति, ण्णं रहस्सं भिन्नं । जाव धरं न जाति ताव णं गेण्ढामो । तेहिं गहितो, इथरो राया जातो । ताए कुंभीए सुणए खुभित्ता बारं बद्धं, हेट्ठा अग्गी जाळितो, ते ताविज्जता खंडखंडेहिं छिदंति । एस संमावादो कालगज्जरस ॥

—आवद्यकसूत्रपूर्वभाग—पृ०४९५-९६ तः ॥

[६]

दशाचूर्ण्यन्तर्गतः कालिकाचार्यकथासंदर्भः ।

कारणिया चउत्थी वि अज्जकालएहिं पवत्तित्ता । कहं पुण ! उज्जेणीए नगरीए बलमेत्त-भाणुमेत्ता रायाणो । तेसि भाइणेज्जो अज्जकालएण पववित्तो । तेहिं राईहिं (राईहिं) पदुट्ठेहिं अज्जकालओ निव्विसत्तो कत्तो । सो पइट्ठाणं आगतो । तत्थ स्यात्तवाहनो राया सावगो । तेन समणपूयणच(ळ)णो पवत्तित्तो । अंतेउरं च भणित्तं—अट्ठमि मा पारिज्जह । अन्नया पज्जोसवणादिवसे आसन्ने आगते अज्जकालएण स्यात्तवाहणो भणित्तो—भइवत्तो(य ?) जोणाह(ण्हास्स) पंचमीए पज्जोसवणा । सण्णा भणित्तो—तदिवसं मम ह्दो अणुजातव्वो होही त्ति, तो न पज्जुवासितानि चेतियानि साधुणो य भविस्संति त्ति कात्तुं छट्ठीए पज्जोसवणा भवतु । आयरिण भणित्तं—न वत्तत्ति अतिकमेत्तुं । सण्णा भणियं—तो चउत्थीए भवतु । आयरिण भणित्तं—एवं होउ त्ति । चउत्थीए कत्तो पज्जोसवणा । एवं चउत्थी वि जा कारणिता ॥

कालिकाचार्यकथाप्राकृतविभागः ॥

[१]

श्रीदेवचन्द्रसूरिविरचित-मूलशुद्धिकान्तर्गता

कालिकाचार्यकथा ॥

(रचनासंघत् ११४६)

तथाहि—कालिकाचार्येण प्रपौत्रगावात् सागरचन्द्राचार्यप्रतिबोधनाकाले प्रतिपादितोऽयमर्थः, स च कथानकगम्यः, तच्चेदम्—

अथि इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे धरावासं गाम नगरं । तत्थ वहरिवारसुंदरीवेहवैदिकस्वागुरु चइरिसीहो गाम राया । तस्स य समलंतेउरपहाणौ सुरसुंदरी गाम देवी । तीसे य सयलकलाकलावपारगो फाल्गकुमारो गाम पुत्तो । सो अण्णया कयाइ आसवाहिणियाई पडिणियत्तो सहयारवणोज्जाणे सजलजलहरारावांभीस्महुरणिणघोस-मायण्णेऊण कोउगेण तन्निरूवणत्थं पविट्ठो तत्थ, जावें पेच्छइ ससाहुजणपरिवारियं बहुजणाणं जिणपण्णत्तं धम्ममाइ-क्खमाणं भगवंतं शुणायरायरियं । वंदेऊण य उवविट्ठो तप्पुरभो । भगवया वि समादत्ता कुमारं उरेसिऊण विसैसंभो धम्मदेसणा, अवि य—

(१) यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षणच्छेदन-ताप-ताडनैः ।
तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन तपो-दयागुणैः ॥१॥

तर्या—

- (२) जीवो अणाइणिहणो, पवाहओऽणाइकम्मसंजुत्तो ।
पावेण सयां दुहिओ, सुहिओ पुण होइ धम्मेण ॥२॥
- (३) धम्मो चरित्तधम्मो, सुयधम्माओ तओ य नियमेण ।
कस-छेय-तावसुद्धो, सो चिय कणगं व विण्णेओ ॥३॥
- (४) पाणवहाईयाणं, पावट्ठाणाण जो थं पडिसेहो ।
झाण-ऽज्झयणाईणं, जो य विही एस धम्मकसो ॥४॥
- (५) बज्जाणुट्ठाणेणं, जेण न बाहिज्जई वेंयं णियमा ।
संसवई य पैडिसुद्धं, सो उण धम्मम्मि छेउ चि ॥५॥

१ * ण स्वपोत्र * CD । २ * वैधव्य * । ३ * णा सुंदरी AB । ४ * चापडि * CD । ५ * व पिच्छ * E । ६ * सेसेण
व * CDF । ७ अपि च CDEF । ८ * बाहि-ABEF । ९ * ओ उण G । १० * उ CDEF । ११ तथे CDEF ।
१२ संभव CDBFG । १३ परिसुद्धं CDEFG ।

- (६) जीवाइभाववाओ, बंधाइपसाइगो इहं तावो ।
एएहिं सुपरिसुद्धो, धम्मो धम्मत्तणमुवेइ ॥६॥
- (७) एएहिं जो न सुद्धो, अन्नयरम्मि वि न सुद्धु णिव्वडिओ ।
सो तारिसओ धम्मो, णियमेण फले विसंवयइ ॥७॥
- (८) एसो य उत्तमो जं, पुरिसत्थो एत्थ बंदिओ णियमा ।
बंधेज्जइ सयलेसुं, कल्लाणेसुं न संदेहो ॥८॥
- (९) एत्थ य अबंचओ ण हि, बंदिज्जइ तेसु जेण जेण तेणेसो ।
सैम्मं परिविखयव्वो, बुद्धेहिं सइ निउणदिट्ठीए ॥९॥
- (१०) इय गुरुवयणं सोउं, कुमरो विगैलंतकम्मपब्भारो ।
संजायचरणभावो, एवं भणिउं समाढत्तो ॥१०॥
- (११) भिच्छत्तमोहिओ हं, जइवट्ठियधम्मरूवकइणेण ।
पडिबोहिओ महायस !, संपइ आइससु करणेज्जं ॥११॥
- (१२) तो भगवं तब्भावं, णाउं आइसइ साहुवरधम्मं ।
सो वि तयं पडिबज्जिये, गओ तओ णिवसमीवम्मि ॥१२॥
- (१३) अह महया कट्ठेणं, मोयानिय जणय-जणणिमाईए ।
बहुरायैउत्तसहिओ, जाओ समणो समियपावो ॥१३॥
- (१४) अह गहियदुविडिसिक्खो, गीयत्थो जाव भाविओ जाओ ।
तें गुरुणा णियपए, ठविओ गच्छाहिवत्तेण ॥१४॥
- (१५) पंचसयसाहुपरिवारपरिवुटो भवियकमलवणसंढे ।
पडिबोहितो कमसो, पत्तो उज्जेणिणगरीए ॥१५॥
- (१६) नयरस्स उत्तरदिसेसैठियवणसंडमज्झयारम्मि ।
आवासिओ महप्पा, जइजोग्गे फाम्मुयपएसे ॥१६॥
- (१७) तं णाऊणं लोमो, वंदणैवडिमाइ णिग्गओ हत्ति ।
पणमेत्तु सूरिपाए, उवविट्ठो सुद्धमहिवट्ठे ॥१७॥
- (१८) तो कालयसूरीहिं, दुइतरुवणगहणदहणसारिच्छो ।
धम्मो जिणपणत्तो, कहिओ गंभीरसंघेण ॥१८॥
- (१९) तं सोऊणं परिसा, सव्वा संवेगमागया अहियं ।
वण्णंती सूरियुणे, णियणियठाणेसु संपत्ता ॥१९॥

१४ धम्मो प * H । १५ वियलं * EFGH । १६ * य, जाइ तसो CDEF । १७ * यपुत्त * EFGH । १८ तो CDG । १९ * य उज्जाणमज्जा * CDEFH । २० * णपडियारै CD ।

एवं च भवियकमलपडिबोहणपराण जाव बोळिति कयैवि दियहा ताव भणियव्वयाणिभोएँणं समागयाभो तथः साहुणीभो । ताणं च मज्जे सरस्सइ व्व पोत्थियावग्गहत्था; न याकुलीणा, गोरी व्व महातेयनिया, न य भवाणुरत्तचित्ता, सरयकालनइ व्व सच्छाया; न य कुग्गाहसंजुया, लळि व्व कमलालया; ण य सक्कामा, चंदलेह व्व सयलजाणौणंददाइणी; ण य वंका, किं बहुणा ? गुणेहिं रूवेणं य समत्थणारीयणप्पहाणा साहुणीकिरियाकलावुजया कालयसूरिल्लंभइणी सरस्सई णाम साहुणी । वियारभूमीए णिग्गया समाणी दिट्ठा उज्जेणिगारिसामिणा गइभिल्लेण राइणा भज्जोवण्णेण य—

(२०) हा ! सुगुरु ! हा ! सहोयर !, हा ! पवयणगाइ ! कालयमुणिंद ! ।

चरणधणं हीरंतं, रक्खेइ अणज्जणरवइणा ॥२०॥

इत्थाइविलवंती अणिच्छमाणी बलामोडीए लूढा भंतेउरे । तं च सूरिहिं णाऊण भणिओ जहा—महाराय !

(२१) प्रमाणानि प्रमाणस्थै रक्षणीयानि यत्नतः ।

विधीदन्ति प्रमाणानि, प्रमाणस्थैर्विसंस्थुलैः ॥२१॥

किञ्च रायरक्खियाणि तवोवणाणि हुंति, यतः—

(२२) नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याऽऽश्रमिणः सुखम् ।

निर्भया धर्मकार्याणि, कुर्वते स्वान्यनन्तरम् ॥२२॥

ता विसज्जेहि एयं मा नियकुलकलंकसुप्पौएँहि, उक्तं च—

(२३) गोचु गंजिदु मलिदु चारिचु, सुहडत्तणु हारविदु अजसपडहु ।

जगि सयलि भापिदु मसिक्खओ, दिन्नु कुलि जेण केण परदार हिंसिदुं ॥२३॥

ता महाराय ! उच्चिद्धकायपिसियं व विरुद्धमेयं, तओ कामाउरत्तणओ विवरीयमइत्तणओ य ण किंचि पडिवणं राइणा, यतः—

(२४) दृश्यं वस्तु परं न पश्यति जगत्यन्धः पुरोऽवस्थितं,

रागान्धस्तु यदस्ति तत् परिहरन् यन्नास्ति तत् पश्यति ।

कुन्देन्दीवर-पूर्णचन्द्र-कलश-श्रीमल्लतापल्लवा-

नरोप्याशुचिराक्षिषु मियतभागात्रेषु यन्मोदते ॥२४॥

(२५) ता भुं च राय ! एयं, तवस्सिणं मा करेहि अण्णायं ।

तइ अण्णायपवत्ते, को अओ नायवं होइ ? ॥२५॥

(२६) एवं भणिओ राया, पडिवज्जइ जाव किंचि णो ताहे ।

चउविहसंवेण तओ, भणाविओ कालगज्जेहिं ॥२६॥

(२७) संयो वि जाव तेणं ण भणिओ कहवि ताव सूरिहिं ।

कोववसमुवगएहिं, कया पइण्णा इमा घोरा ॥२७॥

२१ कहवि CD 1, कहवि वासरा ता * H । २२ * यानियोणं CDH । २३ * दयारिणी CDEH । २४ * वेहि वम * AB । २५ * हुयभ * CDEFH । २६ * तं मह रक्ख अ * EFH । २७ * एह उ * AB । २८ * हि व्व उक्कम्, CDEFH । २९ G प्रतावधिकोऽयं पाठः—अप्पहं धूलिहि मेळविउ, सयणइं दिन्नु छाव । दिवि दिवि मत्थाउंऊणउ, विवि ओईउ परदाइ ॥, E प्रतावधिकोऽयं पाठः—अप्पत्थी वासरातम जे इत्तिलउं करिति । तइ संगमि महम्मच्चइ, करयका न वइति ॥ ३० करेइ अ * ABEH ।

चित्र २९

Fig. 29

चित्र ३०

Fig. 30

चित्र ३१

Fig. 31

चित्र ३२

Fig. 32

(२८) जे संघपञ्चणीया, पवयणउवधायगा नरा जे य ।
संजमउवधायपरा, तदुचिक्रवाकारिणो जे य ॥२८॥

(२९) तेसिं वञ्चामि गइं, जइ एयं गइभिल्लरायाणं ।
उम्मूलेमि ण सहसा, रज्जाओ भट्टमज्जायं ॥२९॥
कायव्वं च एयं, जओ भणियमागमे—

(३०) तम्हा सइ सामत्ये, आणाभट्टम्मि नो खलु उवेहा ।
अणुकूलेअरएहिं य, अणुसट्ठी होइ दायव्वा ॥३०॥
तथा—

(३१) साहूण चेइयाण य, पडिणीयं तइ अवण्णीवाइं च ।
जिणपवयणस्स अहिंयं, सव्वत्थामेण वारेइ ॥३१॥

तओ एवं पङ्कणं काऊण चितियं सूरिणीं जहा—‘एस गइभिल्लराया महाबलपरक्कमो गइभीए महाविज्जाए बलिओ ता उवाएण उम्मूलियव्वो’त्ति सामत्येऊग कओ कवडेण उम्मत्तयवेसो तिय-चउक्क-चच्चर-महापहट्टाणेसु य ईमं पलवंतो हिंडइ—यदि गइभिल्लो राजा ततः किमतः परम् ? , यदि वा रम्यमन्तःपुरं ततः किमतः परम् ? , यदि वा विषयो रम्यस्ततः किमतः परम् ? , यदि वा सुनिविष्टा पुरी ततः किमतः परम् ? , यदि वा जनः सुवेपस्ततः किमतः परम् ? , यदि वा करोमि भिक्षाटनं ततः किमतः परम् ? , यदि वा शय्यगृहे स्वप्नं(पनं) करोमि ततः किमतः परम् ? ।

(३२) इय एवं जंपत्तं, सूरिं दट्टूण भणइ पुरल्लोगो ।
अहह ण जुत्तं रण्णा, कयं जओ भगिणिकज्जम्मि ॥३२॥

(३३) मोत्तूण णिययगच्छं, हिंडइ उम्मत्तओ नयरिमज्जे ।
सयल्लगुणाण णिहाणं, कट्टुमहो ! कालगायरिओ ॥३३॥

(३४) गोवाल-वाल-ल्लणाइसयल्लोयाओ एयमइफरुसं ।
सोऊण निंदणं पुरवरीइ नियसामिसालस्स ॥३४॥

(३५) मंतीहिं तओ भणिओ, नरणाहो देव ! मा कुणसु एवं ।
सुयसु तवस्सिणियेयं, अवण्णवाओ जओ गरुओ ॥३५॥

(३६) किंच गुणीण अणत्थं, जो मोहविमोहिओ नरो कुणइ ।
सोऽणत्थजलसमुदे, अप्पैणं खिबइ धुवमेयं ॥३६॥

(३७) तं मंतिवयणमायण्णिऊण रोसेण भणइ णरणाहो ।
रे रे एयं सिक्खं, गंतूणं हेइ नियपिउणो ॥३७॥

(३८) तं सोउं तुण्हिक्का, संजाया मंतिणो इमं हियए ।
काउं केण णिसिद्धो, जलही सीमं विलंघंतो ॥३८॥

३१ ° वारं च ABH । ३२ सूरीहिं ज ° CDEH । ३३ ° मंवल ° H । ३४ ° म् ? , विषयो यदि वा र ° CD ॥, विषया यदि वा रम्यास्ततः H । ३५ ° म् ? सुनिविष्टा पुरी यदि वा ततः CDH । ३६ ° इमओ का ° CD । ३७ एवम ° CDEH । ३८ ° ण ठवइ AB । ३९ एवं CDEH ।

तं च कुओ वि णाऊण णिगाओ णयरीओ सूरी । अणवरयं च नञ्चतो पत्तो सगकूलं णाम कूलं । तत्थ वे
 सामंता ते साहिणो भण्णंति । जो यं सामंताहिवई सयंतेनरेदवंदचूडामणी सो साहाणुसाही भण्णइ । तओ कालय-
 सूरी ठिंओ एगस्स साहिणो समीवे । आवज्जिओ य सो मंत-तंताईहिं । इओ य अण्णया कयाइ तस्स साहिणो सूरी-
 समण्णियस्स हरिसभरणिभरस्स णाणोविहविणोएहिं चिट्टमाणस्स समागओ पडिहारो, विण्णत्तं च तेण जहो-सामि ? साहा-
 णुसाहिदूओ दुवारो चिट्टइ । साहिणा भणियं-लहुं पवेसेहि । पवेसिओ वैयणांतरमेव । णिसण्णो य दिण्णासणे । तओ
 दूएण समपियं उवायणं । तं च दट्टूण नवपाउसकालणहयळं व अंधारियं चयणं साहिणो । तओ चित्तियं सुरिणा-हंत ।
 किमेयमपुव्वकरंणं उवलक्खेज्जइ जओ सामिपसायमाणयं दट्टूण जलददंसणेणं पिव सिद्धिणो हरिसभरनिभरा जौयंते सेवया,
 एसो यं सामवयणो ता पुच्छामि कारणं ति । एत्थंतरम्मिं साहिपुरिसदंसियविडहरे गओ दूओ । तओ पुच्छियं सुरिणा-
 हंत ! सामिपसाए वि समागए किं उँव्वगो विय लक्खीयसि ? तेण भणियं-भगवं । न पसाओ किंतु कोवो समागओ;
 जओ अन्ह पहू जस्स रूसइ तस्स णामंकिरं मुदियं लुरियं पट्टवेइ, तओ केणइ कारणेण अँहोवरि रूसेऊण पेसिया एसा
 लुरिया, एईए यऽपा अन्हेहिं वाइयव्वो, 'उगदंडो' ति काऊण ण तव्वयणे विचारणा कायव्वा । सुरिणा भणियं-कि तुँअं
 चेव रुट्ठो उयाहु अण्णरँसे वि कस्सइ ? साहिणा भणियं-मम वज्जियाणमण्णेसिं पि पंचाणउईरायाणं, जओ दीसइ छण्णओ
 इओ इमीए सैरिथियाए अँको ति । सुरिणो जंपियं-जइ एवं ता मा अपाणं विणासेहि । तेण भणियं-न पहुणा रुट्ठेण कुलक्खय-
 मन्तरेण छुट्टेज्जइ, मँए उण मए ण सेसकुलक्खओ होइ । सुरिणा भणियं-जँइ एवं तहा वि वाहरसु णियदूयपेसणेणं
 पंचाणउईं पि रायाणो जेण हिंदुगदेसं वच्चामो । तओ तेण पूच्छिओ दूओ जहा-मद ! के ते अण्णे पंचाणउईं रायाणो
 जेसि कुविओ देवो । तेण वि सव्वे णिवेइया । तओ दूर्य विसज्जिउण सव्वेसिं पेसिया पत्तेयं णियँदूया जहा-समागच्छह
 मम समीवे, मा नियजीवियाइं परिक्खयह, अहं सव्वथ भैलिस्सामि । तओ दुपरिक्खणीयत्तणओ पाणणं सँव्वसामिगा काऊण
 आगयीं झडि ति तस्स रँमीवे । ते य समागए दट्टूणं पुच्छिया सुरिणो-भगवं ! किमन्हेहिं संपयं कायव्वं ? सूरीहिं
 भणियं-सबलवाहणा उँसेरेउण सिंधुं वव्हहिं दुगदेसं । तओ समारुहिऊण जाणवचेसु समागया सुरदुविसए । इत्थंतरम्मि
 समागओ पाउससमयो । तओ 'दुगमा मग्ग' ति काउं सुरदुविसयं छलउइविभागेहिं विभज्जिऊण ट्टिवा तथेव ।

एत्थंतरम्मि य महाराओ व्व रेहिरपुंडरीओ गरुयसमारारंभसमओ व्व उल्लंत्तबहुगोवो पदमपाउसो व्व दीसंतसिय-
 बलाहओ, मुणिवइ व्व रायहंससंसेविओ, पहाणपासाओ व्व सँव्वेउजंतमत्तवारणो समागओ सरयकालो । जत्थ य सुयण-
 चित्तविचितीओ व सच्छाओ महानईओ, सुकविवाणीओ व निम्मलाओ दिसाओ, परम जोगिसरीरं व नीरयं गयणंगणं, मुणियो
 व्व सुमणोभिरामा सत्तच्छयतरुणो, वरथवइनिग्गिमयदेवउल्लंपंतीओ व सुताराओ रयणीओ ति, अवि य—

(३९) निष्फण्णसव्वसासा, जत्थ मही अहियरेहिरा जाया ।

डिकंति दरियवसहा, पमुइयँगोविंदमज्जगया ॥३९॥

४० इ CD । ४१ * लुसुदिवू * H । * यनरिवू * CI । ४२ डिरो ए * H । ४३ * रिणो(णा) सम * AB ।
 ४४ * णाविणो * AB । ४५ * हा-सहा * AB । ४६ * ओ अ व * CDEH । ४७ * ण अण्णओए सामंताय
 महाराएण पेसिया(य)मुवायणं ति भणिकण सम * CI । ४८ * रणमदलक्खिउव्व * CD । ४९ * यंति से * CDEH ।
 ५० * सो पुण सा * E । ५१ * मि य सा * CD । ५२ किमुवग्गो वि य, तओ H । ५३ * वरि क * CDEH । ५४
 दुण्ण CDEH । ५५ * स्व कस्स वि E । ५६ झज्जिक्क-उरी भाषायाम् । ५७ * णा भणियं CI । ५८ * ए पुण मएण
 वेचकुलस्स येयं भवइ । सू * CDEGH । ५९ * ई वि एवं CDEH । ६० हिडण * AB । ६१ * मो । तेण H ।
 ६२ ते पंचा * AB । ६३ * सि पि वे * E । ६४ नियनियइया CI । ६५ अणिस्सामि CI । ६६ एव्वं चा * CDEH ।
 ६७ * या क्व ति AB । ६८ * मीव CDEH । ६९ तेव * H । ७० * व तेणावि पु * E । * णतेम पु * H । ७१
 * तरिक * EH । ७२ एत्थं * EH । ७३ एव्वथविज्जं * H । ७४ * मोवइ * CDH ।

- (४०) पीऊसपूरसरिसा, ससहरकिरणावली तपिस्तासु ।
पचालेइ असेसं, अहियं भुवणोयरं जत्थ ॥४०॥
- (४१) साळिवणरक्खवणोज्जयपामरिगिज्जंतमहुरगीएहिं ।
पडिबैज्जंता पहिया, पंथाओ जत्थ भस्संति ॥४१॥
- (४२) इय बहुजियतोसयरे, पत्ते सरयम्मि नवरि विदाणो ।
ए त्ति रहंगो भवचित्तरुवसंसाहणत्थं व ॥४२॥

एवंविहं च सरयकालसिरिमवलोइऊण णियसमीहियसिद्धिकाणेण भणिया ते कालयसूरिणा जहा—भो ! किमेवं णिरुज्जमा चिट्ठह ? तेहिं भणियं—आइसह किं पुण करेमो ? । सूरिणा भणियं—गेण्हह उज्जेणिं, जओ तीए संबैदो पभूओ मालवदेसो, तत्थ पज्जतीए तुम्हाणं णिव्वाहो भविसंसंइ । तेहिं भणियं—एवं करेमो, परं णत्थि संबलयं, जम्हा एयम्मि देसे अम्हाण भोयणमेत्तं चेव जायं । तओ सूरिणा जोमत्तुण्णचहुंटियामेत्तपक्खेवेण सुवण्णीकाऊण सव्वं कुंभारावाहं भणिया—एयं संबलयं गेण्हह । तओ ते “तं विमज्जिऊण सव्वसामग्गीए पियद्दा उज्जेणिं पइ । अंतरे य जे के वि लाडविसयरायाणो ते सीहिता पत्ता उज्जेणिविसयसंधिं । तओ गइभिल्लो तं परबलमागच्छंतं सोऊण महाबलसामग्गीए निग्गओ, पत्तो य विसयसंधिं । तओ दुहं पि दप्पुद्धरसेण्णाणं लग्गमाओहणं, अवि य—

- (४३) निवदंततिक्खसरंभसरसेल्ल-वावल्ल-सव्वल्लरउदो,
खिण्वंतचक्क-पट्टिस-भोग्गर-णारायवीभच्छो ।
असि-परसु-कुंतै-कुंगी-संघट्टुंतसिद्धिफुल्लिगोहो,
भंडपुकाररवट्टो रयलाइयसूकरकरपसरो ॥४३॥
- (४४) एवंविहसमरभरे, वट्टंते गइभिल्लणरवहणो ।
सेण्णां खणेण णट्टं, वायाहयमेईवंदं व ॥४४॥
- (४५) तं भग्गं दट्टूण, बल्लिऊणं पुरवरीए णरणाहो ।
पविसित्तु तओ चिट्ठइ, रोइगसज्जो णियबल्लेण ॥४५॥

इयरे वि निस्संचारिवलयक्खेण णयरि रोहेऊण ठिया । कुणंति य पइविणं डोयं । अनम्मि दिवसे जाव डोएण उवट्टिया ताव पेच्छंति सुण्णयं कोइं । तओ तेहिं पुच्छिया सूरिणो-भगवं ! किमज्ज सुण्णयं कोइं दीसइ ! तओ सरिहिं सुमरेऊण भणियं जहा—अज्ज अट्टमी”, तत्थ य गइभिल्लो उववासं काउण गइभिं महाविज्जं साइइ ता निरुक्खह कथेइ अट्टालोवट्टियं गइभिं । निरुवेतेहिं य दिट्ठा, दंसिया य सूरिणं । सूरिहिं भणियं जहा—एसा गइभिल्लजावं समत्तोए महइमहालयं सइं काहिसेइ, तं चै परबलसंतिये”जं दुपयं चउपयं वा सुणेस्सइ तं सव्वं सुहेण रुहिरं उगिरंतं निस्संदेहं भूमीए निवडेस्सइ, ता सव्वं सजीवं दुपयं चउपयं छेत्तूण दुगाउर्यमित्तं भूमागमोसरह अट्टोत्तरसयं च सईवेहीणं

७५ पडिबैज्जंता G । ७६ * ए पडिबुद्धे CDEH । ७७ * दो बहुओ H । ७८ * स्वह । जम्हा H । ७९ * णं काऊणे G । ८० कुंभकारवाहं CD । कुंभकारचइ E । ८१ * बल्ल गिण्ह CDEH । ८२ तेषं विमं CD । ते विमज्जिऊण H । ८३ पहिया CDEH । ८४ अंतरा य EH । ८५ ते वि णां H । ८६ * तदुंगी * H । * तदुंगी E । ८७ मडपुकाररवट्टो CDEG । ८८ * इविं H । ८९ * चारं व * CDEH । ९० * सी, गए * H । ९१ * त्व वि अट्टालए ठियं CDEG । * त्व व अट्टालए ठियं H । ९२ * रुविते * CDE । ९३ * इह, तं CDG । ९४ * व गइरि व * EH । ९५ * यं पररतियं H । ९६ * षयेत्तं H । ९७ * णं मम CDE ।

महाजोहाणं मम समीचे ठैवेह । तेहिं विं^{१००} तं तहेव सव्वं कयं । ते य सद्वेहिणो भणिया सूरीहिं—जैय्या इमा रासही
सदकरणत्थं मुहं णिवाएइ तथा अकयसदाए चैव एयाए तुब्भे नाराएहिं मुहं भरेज्जह, कयसदाए उण तुब्भे वि न सक्केसह
पहरिउं, ता अप्पमत्ता आयण्णपरियेसैरा चेट्ठह । तेहिं वि तैहं^{१०१} चैव सव्वं कयं । तओ य आयण्णायद्धिदयणुविसुक्कसरप्रपुण्ण-
वयणाए तीए तिरिक्खीयं^{१०२} पीडियाए न य चइयमारसिउं पडिदयसत्ति ति, तओ विज्जा तस्सेव साहगस्सुवरिं काउं
सुत्त-पुरीसं लत्तं दाऊण इति गया । तओ सूरिणा भणिया ते जैहं^{१०३}—गेण्हह संपयं इत्तियं चैव एयरस बलं ति । तओ ते
पौंगारं भंजिऊण पविट्ठा उज्जेणीयं^{१०४} । गहिओ सजीवगाहं गदभिल्लो । बंधेऊंणं समप्पिओ सूरिपायाणं ।

(४६) सूरीहिं तओ भणिओ, रे रे पाविट्ट ! दुट्ट ! निल्लज्ज ! ।

अइणज्जकज्जाउज्जमसज्ज ! महारज्जपब्भट्ट ! ॥४६॥

(४७) जमणेच्छंतीए साहुणीइ विद्धंसणं कयं तुमए ।

न य मण्णिओ य संघो, तेणऽम्हेहिं इमं विहियं ॥४७॥

(४८) महमोहमोहियमई, जो सीलं साहुणीइ भंजेह ।

जिणधम्मबोहिलाभस्स सो नरो देइ मूलग्गि ॥४८॥

(४९) निण्णट्टबोहिलाओ, भमिहिसि नृणं तुमं पि संसारे ।

रेऽणंतदुक्खपउरे, किंचिं इहं चैव जं जम्मे ॥४९॥

(५०) पत्तो^{१०५} बंधण-ताडण-अवमाणणजणियविहदुक्खाई ।

संघावमाणणातरुवरस्स कुंठुंमोग्गमो एसो ॥५०॥

(५१) नरय-तिरिक्ख-कुमाणुस-कुदेवगइगमणसंकडावडिओ ।

जमणंतभवे भमिहिसि, तं पुण विरसं फलं होही ॥५१॥

(५२) जो अवमण्णइ संघं, पावो येवं पि माणमयलिचो ।

सो अप्पाणं बोलइ, दुक्खमहासागरे भीसे ॥५२॥

(५३) सिरिसमणसंघआसायणाइ पावेंति जं दुहं जीवा ।

तं साहिउं समत्थो, जइ पर भगवं जिणो होइ ॥५३॥

(५४) जेण महंतं पावं, कयं तए जेय मण्णिओ संघो ।

संभासस्साणरिहो, अम्हाणं जइ वि रे तहवि ॥५४॥

(५५) बहुपावभरकंतं, दुहजलणकरालजालमालाहिं ।

आलिगियं तुमं पासिऊण करुणाइ पुण भणिमो ॥५५॥

(५६) निंदण-गरिहणपुब्बं, आलाएऊण कुणसु पच्छित्तं ।

दुक्करतवचरणरओ, जेणऽज्ज वि तरहि दुहजलहिं ॥५६॥

(५७) इय करुणाए सूरीहिं जंपियं सुणिय गदभिल्लो सो ।

अइसंकिळिट्टकम्मो, गाढयरं दूमिओ चित्ते ॥५७॥

१०० ठवेह E । १०१ ° वि तहेव CDEH । १०० जहा इयं रा ° H । जया इयं रा ° CDE । १०१ ° यधणुत्त °
Q । १०२ तहेव E । १०३ ए पडि ° H । १०४ ° हा-उज्जेणि मे ° H । १०५ पायारं EH । १०६ उज्जेणि E ।
१०४ ° ग य स ° CDE । १०८ किंचि ह ° AB । १०९ ° त्तो ताडणबंधण अ ° CD । ११० ° सुमुग्ग ° EH ।

- (५८) दूमियचित्तं णाउं, काळयसूरीहिं सो तओ भणियो ।
मुकोऽसि एगवारं, संपइ रे जाहि णिव्विसओ ॥५८॥
- (५९) तं सूरिवयणमायण्णिऊण पुहईसरेहिं सो तेहिं ।
देसाओ धाडिऊणं, मुको दुहियो परिब्भमइ ॥५९॥
- (६०) भमिउं मओ समाणो, चउगइसंसारसेीधरे भीमे ।
भमिही^{११} अणंतकालं, तक्कम्मविवागदोसेणं ॥६०॥
- (६१) तो सूरिपञ्जुवासयसाहिं रायाहिरायमह काउं ।
भुंजंति रज्जसोक्खं, सामंतपेयैद्विया सेसा ॥६१॥
- (६२) सगकूळाओ जेणं, समागया तेण ते सगा जाया ।
एवं सगराईणं, एसो वंसो समुप्पण्णो ॥६२॥
- (६३) जिणसासणोण्णेईपराण ताण काळो सुहेण परिगलइ ।
सूरिपथपउमगब्भे, छप्पयलीलं कुणंताणं ॥६३॥
- (६४) कालंतरेण केणैई, उप्पाडेत्ता सगाणैं तं वंसं ।
जाओ मालवराया, णामेणं विक्रमाइच्चो ॥६४॥
- (६५) पुहईए एगवीरो, विक्रमअकंतभूरिणैरणाहो ।
अच्छरियचरियआयरणपत्तवरकित्तिपब्भारो ॥६५॥
- (६६) नियसत्ताराहियजक्खरायसंपत्तेवरतियवसेण ।
अविगणियसत्तु-मित्तं, जेण पयट्ठावियं दाणं ॥६६॥
- (६७) पयरावियो धरोई, रिणपरिहीणं जणं विहेऊण ।
गुरुरित्थवियरणाओ, णियेओ संवच्छरो जेण ॥६७॥
- (६८) तस्स वि वंसं उप्पाडिऊण जाओ पुणो वि सगराया ।
उज्जेणिपुरवरीए, पयपंकयपणयसामंतो ॥६८॥
- (६९) पणतीसे वाससए, विक्रमसंवच्छेराओ बोलीणे ।
परिवत्तिऊण ठवियो, जेणं संवच्छरो णियेओ ॥६९॥
- (७०) सगकालजाणणत्थं, एयं पासंगियं समक्खायं ।
मूलकहासंबद्धं, पयगं वि य भण्णए इण्हि ॥७०॥
- (७१) कालयसूरीहिं तओ, सा भगिणी संजमे पुणो ठविया ।
आलोइयपडिकंतो, सूरी वि सैयं गणं वहइ ॥७१॥

१११ ° सागरे H । ११२ भमिहि अणंतं का ° H । ११३ ° पइट्ठि ° CDEH । ११४ ° णयय ° AB ।
° णइकरा ° H । ११५ ° णय, उ ° A ।, ° ण उ उ ° C । ११६ ° ण तह वंसं H । ११७ पुहवीए GH ।
११८ ° भूमिन्तर ° E । ११९ ° तपवरविभवेणं G । १२० ° ए, क(ऋ)ण ° AB । १२१ ° ययो सं ° CD ।
१२२ ° च्छरस्स वो ° CDG ।, ° वत्सरस्स वो ° EH । १२३ नियतो H ।, नियओ E ।, १२४ समं CD,
(समंस्वकम्) ।, समं EH ।

(१)

इओ य अत्थि अरुयच्छं णामं णगरं । तथ य कालयसूरिभौंहेजेजा बलमेत्त-भाणुमेत्ता भायरो राय-जुवरायाणो ।
तेसिं च भगिणी भाणुसिरी । तीसे पुत्तो बलभाणू णाम कुमरो । तओ तेहिं बलमित्त-भाणुमित्तेहिं परकुळाओ समागोई
सूरिणो सोऊण पेसिओ मइसागरो णोमं णियमहंतओ उज्जेणि । तेण य तथ गंतूण स्गराङ्गो महाणिव्वेण विसज्जा-
वेऊण वंदिऊण य विण्णत्ता सूरिणो, अवि य—

- (७२) बलमेत्त-भाणुमेत्ता, भयवं ! भूल्लियभाल-कर-जाणू ।
भत्तिभरनिम्भरंगा, तुह पयकमलं पणिवयंति ॥१॥
- (७३) करकमलमउलमैउलं, मोलिम्मि ठवितु विण्णैवंति जहा ।
तुह विरइतरणिखरकिरणणिघरपसरेण सयरहं ॥२॥
- (७४) संतावियाई धणियं, जओ सरीराई अम्ह ता सामि ! ।
नियदंसणमेहोम्भवदेसणणीरेण निव्ववसु ॥३॥
- (७५) किं बहुणा करुणारससमुह ! अम्हाणमुवरि कारुणं ।
काऊणं पावहरं, वंदावसु निययपयकमलं ॥४॥

तओ कालयसूरिणो स्गरणो सरूवं साहिऊण गया अरुयच्छे । पवेसिया य महाया विच्छइडेणं । वंदियै °
भावसारं बलमेत्त-भाणुमेत्त-भाणुसिरी-बलभाणूहिं । समाइत्ता य भगवया भवणिव्वेयजणणी धम्मदेसणा, अवि य—

तुसरासि व्व असारो संसारो, विञ्जुलयाओ व चंचलाओ कमलाओ, अप्पहगामुयवोलावणयसामण्णं तारुणं,
दारुणदुहदाइरोगा भोगोवभोगा, माणससारीरियखेयनिबंयणं धणं, महासोगाइरेगा इट्टजणसंपओगा, णिरंतैरैपरिसडणसीलाणि
आउयदलाणि, ता एवं ठिए भो भौंवा ! लद्धूण कुलाइजुत्तं मीणुसत्तं निदळेयव्वो पमाओ, कायव्वो सव्वसंगत्ताओ,
वंदणीयै देवाहिदेवा, कायव्ववा सुगुरुचैल्लेणसेवा, दायव्वं सुपत्तेसु दाणं, ण कायव्वं णियाणं, अणुगुणेयव्वो पंचणमोक्कारो,
कायैव्वो जिणाययणेषु पूयासक्कारो, भायियव्ववाओ दुवालस भावणाओ, रक्खेयव्ववाओ पवयणोहावणाओ, दायव्ववा सुगुरुपुरओ
णियदुच्चरियालोयणा, कायव्ववा सव्वसत्तत्त्वामणा पडिक्खेयव्वं पायच्छित्तं, न धारियव्वमसुहचित्तं, अणुट्टियव्ववाणि जहा-
सत्तीए तवच्चरणणि, दमियव्ववाणि दुइंताणि इंदियाणि, ज्ञापयव्वं सुहज्झाणं, वोच्छेज्जए जेण संसारसंताणं किं बहुणा !
एवमायरंताणं तुम्हाणं भवेस्सइ अचिरेणेव्वं निव्वारणं ति ।

- (७६) इय सूरिवयणमायण्णिऊण संजायचरणपरिणामो ।
सो बलभाणू कुमरो, रोमंचोच्चइयसव्वंगो ॥५॥
- (७७) करकोमयं विडेउं, सिरम्मि अह भणइ एरिसं वयणं ।
संसारचारगाओ, णित्थैरैरिहि णाह ! मं दुहियं ॥६॥
- (७८) भवभयभीयस्स महं, उत्तमणरसेविया इमा सामि ! ।
दिज्जउ जिणैददिक्खा, जइ जोग्गो मा चिरावेह ॥७॥

१२५ ° भायणे ° ABE । १२६ ° ए सो ° H । १२७ ° म म ° EH । १२८ ° लं, षउ H । १२९
° णवित्ति CDG । १३० ° या य भा ° CDEH । १३१ ° पत्सेवण ° AB । १३२ ° व्वा ! एवं वित्राय ऋद्धण
वाहइ ° H । १३३ मणुयत्त CDEH । १३४ वंदेयव्वा दे ° B । वंदियव्वा दे ° EH । १३५ ° चरण ° CDEH ।
१३६ ° यव्वा जिणेषु पूया ° EH । १३७ दुइंतकरणणि ज्ञा ° CDEH । १३८ ° रेण नि ° AB । १३९ ° रसु नाह ! EH ।

- (७९) इय कुमरणिच्छयं जाणिऊण सूरीहिं तक्खणं चैव ।
आणुच्छिऊण सयणे, विहिणा अह दिक्खिओ एसो ॥८॥
- (८०) रायाई परिसा वि य, नमिउं सूरिं गया नियं ठाणं ।
मुणिणो वि णिययसद्धम्मकम्मकरणोज्जया जाया ॥९॥
- (८१) एवं चिय पेइंदियहं, मुणिवइपयपंकयं णमंतेते ।
णरणाहे दट्ठुणं, भत्तिभरणिभरे धणियं ॥१०॥
- (८२) सच्चो वि णगरलोगो, जाओ जिणधम्मभाविओ अहियं ।
सच्चपिणं आहारणं, जह राया तह पया होइ ॥११॥

तं च तारिसं पुरक्खोहमवल्लोइऊण अच्चत्तेइमियचित्तेणं रायपुरओ सूरिसमक्खं चैव भणियं रायपुरोहिणण जहा—देव !
किमेणहिं पांसडिणहिं तईवञ्जायरणणिरैपेहिं असुइएहिं ? ति । एवं च वयंतो सो सूरीहिं अणेगोववत्तीहिं जाहे णिरुत्तरो
कओ ताहे धुत्तिमाए अणुलोमवयणेहिं रैयैणो विप्परिणामेइ^{१४०} । अवि य—

- (८३) एए महातवस्सी, नीसेसणुणालया महासत्ता ।
सुर-असुर-अणुयमहिया, गोरच्चा तिहुयणस्सावि ॥१२॥
- (८३) तौ देव ! जेण एए, पहेण गच्छंति तेण तुम्हारणं ।
जुत्तं न होइ गमणं, अक्कमणं तप्पयाण जओ ॥१३॥
- (८५) गुरुपयअक्कमणेणं, महई आसायणा जेओ होइ ।
दुमइकारणभूया, अओ विसज्जेह पहु ! गुरुणो ॥१४॥

तओ विप्परिणयचित्तेहिं भणियं राईहिं—सच्चमेयं परं कइं विसिज्जेज्जति ? तओ पुरोहिणण भणियं—देव ! कीरउ
सच्चथ णगरे अणेसैणा, तीए य कयाए असुअंते भत्तपाणे सयमेव विहरिस्सति । तओ राईहिं भणियं—एवं करेहि । तओ
परुवियं सच्चथ णगरे पुरोहिणणं जहा—एवं एवं च आहाक्खमाइणा पयारेणो देज्जमाणं महाफलं भवइ । तओ लोगो
तहेव काउमारदो । तं च तारिसमउव्वकरणं दट्ठुण साहियं साहूहिं गुरुणं । ते वि सम्मं वियाणेऊण रायाभिष्पार्यं अप-
ज्जोसविए चैव गया मरहट्टुविसयालंकारभूयं पइट्ठुणं णाम णगरं ।

(३)

तथ य सूरीहिं जाणावियं जहा न ताव पज्जोसवेयव्वं जाव वयं पागया । तथ उण परमसावगो सायवाहणो
णाम राया । सो व सूरिणो समागच्छंते णाऊण जलयागमुक्कंठियसिहि व्व हरिसणिभैरो जालो । कमेण य समागया तथ
सूरिणो । तओ साइवैहणरायैौ सूरिं समागया णाऊण सपरियणो चउच्चिहसिरिसमणसंघसमणिओ णिग्गओ अभिमुहं,
वंदिया य भावसारं सूरिणो । अवि य—

- (८६) भवियकमलावबोइय !, मोहमहातिभिरपसरभरसूर ! ।
दप्पिदेइट्टुपरवाइकुंभिनिइलवैल्लेसिह ! ॥१॥

१४० पयदि ° AB । परिदि ° EH । १४१ ° क्तं इ ° CDE । १४२ ° एणहिं ति E । १४३ राहणो CD ।
रायाहणो G । १४४ ° मेति, अ ° EH । १४५ तो दे ° EH । १४६ ° ओ इवइ CDEH । १४७ ° जिस्संति AB ।
१४८ ° णा, जहा- H । १४९ अ अहोक ° CD । १५० ° ण देज्जमाणं साहूण म ° AB ।, ° ण साहूण दिज्ज ° EH ।
१५१ ° सभरणिभ H । १५२ सायवा ° E । १५३ ° आ स ° H । १५४ दप्पिट्ठु ° EH । १५५ ° व्वीह । CDEH ।

- (८७) पणयणरविसरपेहैमउलिमउडमणिकिरणरंजियसुपाय ।
जिणसासणोण्णईपर !, कलिकाळकळंकमलसलिल ! ॥२॥
- (८८) कालाणुक्खपरिवट्टमाणसुयजळहिपारसंपत्त ! ।
सप्पंतदप्पकंदप्पसप्पक्खणपरपरसु ! ॥३॥
- (८९) इय नीसेसणुणालय !, करुणैपर ! परमचरण ! रणसहिय ! ।
सुगहियनाम ! नरुत्तम !, तुज्ज णमो होउ सुणिणाह ! ॥४॥

एवं च पणयस्स णरवइणो दिण्णा भगवया धम्मलामो, अवि य—

- (९०) कलिकाळकळिलमलबहलपडलपक्खालणेमैसिल्लोहो ।
सयलदुहाचलकुलदळणजलियबलसूयणत्थसमो ॥५॥
- (९१) चिंतामणि-कप्पहुम-कामियघट-कामघेणुमार्हण ।
जियैउज्जियमाहप्पो, भवण्णावोत्तारणतरंडो ॥६॥
- (९२) सग्गा-ऽपवग्गादुग्गमनरगऽग्गलभंगमोगरसमाणो ।
तुह होउ धम्मलाहो, नरेद ! जिण-गणइरोहिट्टो ॥७॥

एवं च महाविच्छडेणं पविट्टा णगरे सूरिणो । वंदियाईं समत्थचेइयाईं । आवासिया य जहजणजोग्गासु अहा-
फासुयासु वसहीनु । तओ पइदिणं सिरिसमणसंवेण बहुमण्णेज्जमाणं सार्यैवाहणपरिदेणं समाणेउज्जमाणं विउसवग्गेण
पज्जुवासंजमाणं णीसेसजणेण वंदेज्जमाणं भवियकमलपडिबोहणैराणं समागओ कमसो पेज्जोसणासमओ । तत्थ य
अरहद्वयदेसे भववयसुद्धपंचमीए हूंदस्स जत्ता भवइ । तओ विण्णत्ता सूरिणो राहणा जहा—भवयं ! पेज्जोसणादिवसे लोयाणु-
वत्तीए इंदो अणुगतवो होही, तेण कारणेण वाउलत्तणाओ चेइयैपैया-पहवणाइयं काउं न पहुप्पामो, ता महापसार्यं काऊण-
करेह लट्ठीए पज्जोसवणं, तओ भगवया भणियं^१ अह गुरुणो अवि य—

- (९३) अवि चलइ मेरुचूला, सूरु वा उग्गामेज्ज अवराए ।
न य पंचमीए रयणिं, पज्जोसवणा अइकमइ ॥८॥

जओ भणियमागमे—

“जहा णं समणे भगवं महावीरि वासाणं सवीसइराए मासे वइकंते वासावासं पज्जोसवेइ, तहा णं गणहरा वि । जहा
णं गणहरा तहा णं गणहरसीसा वि । जहा णं गणहरसीसा तहा णं अह गुरुणो वि । जहा णं अह गुरुणो तहा णं अह
वि वासावासं पज्जोसवेमो, नो^२ तं रयणिसइकमिज्जा ” ।

राहणा भणियं—जइ एवं तो चउःशीए^३ हवइ ! । सुरीहिं भणियं—एवं होउ णत्थिअथ दोसो, जओ भणियमागमे—

“आरेणा वि पज्जोसवेयव्वमिति ” ।

१५६ ° रवहु ° A । १५७ ° णायर ! CD । १५८ ° णेक्ख ° CDEH । १५९ जय उ ° EH । जिणउ °
CD । १६० साइवा ° CD; सालिवा ° GH । १६१ ° उज्जमाणं णीसे ° E । १६२ ° हणं कुणंतणं स ° CDEH ।
१६३ ° उज्जोसव(वस CD)णास ° CDEH । १६४ ° ज्जोसवणा ° CDEH । १६५ ° इयाणं ए ° CDEH ।
१६६ ° णियं अवि च ° EH । १६७ न तं CD । १६८ ° ए भवउ (भगवओ CD) सु ° CDEH ।

चित्र ३३

Fig. 33

चित्र ३४

Fig 34

चित्र ३५

Fig. 35

चित्र ३६

Fig. 36

तत्रो हरिसवसुप्फुल्लोद्यणेन चंपियं राङ्गणा-भगवं । महापसाओ, महंतो अम्हाणमणुग्गहो जओ मम अंतेउरियाणं पव्वोववासपारणए साहूणं उत्तरपारणैयं भवेस्सइ । तत्रो गिहे गंतूण समाईद्वीओ अंतेउरियाओ-तुम्हाणममात्तासाए उव्वासो होही, पारणए य साहूणं उत्तरपारणयं भवेस्सइ, ता तत्थ अहापवत्तेहिं साहुणो पडिळीदेह, जओ भणियमागमे—

(९४) पइसंत-गिल्लीणेसु य, आगमगाहीसु तइ य कयळोए ।

उत्तरवारणगम्भी, दाणं तु बहुफ(फ)ळं होइ ॥९॥

पञ्जोसवणाए अट्टमं ति काऊण पडिवए उत्तरपारणयं भवइ । तं च दट्टूण तम्मि दिणे लोमो वि साहूणं तहेवो पूयं काउमाइतो । तप्पभिइं अरहट्टविसए समणप्यालओ णाम छणो पवत्तो । एवं च कारणेण कालगायरिपहिं चउथीए पञ्जोसवणं पवत्तियं, समत्थसंवेण य अणुमत्तियं ।

+ तथा चावाचि—

(९५) कारणीया य चउत्थी, पेइय-जइसाहुवासणनिमित्तं ।

अरिसिय साळवाइण, पयइया कालियज्जेण+ ॥१०॥

अ तवसेण य पक्खियईणि वि चउरसीए आयरियाणि अण्णहा आगमोत्ताणि पुणिणमाए ति अ ।

(५)

एवंविहगुणजुत्ताण वि कालयसूरीणं कालंतरेण विहरमाणाणं कम्मोदयत्रसेणं जाया दुब्बिणीया सीसा । तत्रो चोइया सूरीहिं तहा वि ण किंवि पडिवज्जंति, तत्रो पुणो वि भणिया जहा—

(९६) भो मो महाणुभावा !, उत्तमकुलसंभवा महापुरिसा ! ।

इंदाईणं वि दुलहं, लहुं सामण्णमकलंकं ॥१॥

(९७) एवमविणीययाए, गुरुभाणाइकमं विहेऊण ।

दुकरतवचरणमिणं, मा कुणइ णिरत्थयं वच्छ ! ॥२॥

+ एतादृशान्छनान्तर्वर्ती पाठः CD पुस्तकयोः समस्ति ।

अ अ स्वस्तिकद्विकमध्यगतः पाठः CD पुस्तकयोर्नास्ति; अत्र पूर्णिमायामेव पाक्षिक-चातुर्मासिकपर्वनियतधर्मकार्याणि विशेषानीति गच्छान्तरामह एव प्रायः हेतुः संभाव्यते । तथा अस्यैव स्वस्तिकयुगलस्य पाठस्योपरि आचार्यश्रीह्रीरसूरिपादैर्निम्नोद्धितं टिप्पनकं B प्रतिलेखकेन स्वपुस्तके निश्चितम्, तत्रेदम्—“ त्रिशतीमितवर्षोपरि लिखितबहुभ्यादर्शेषु चाउम्मासियाणि चउदसीए आयरियाणि इति दृश्यते, तथा 'चाउम्मासं चउदसीए' इति संदेशविषयेषु कानुसारेणापीत्यमेव दृश्यते, तस्मात् संभाव्यतेऽत्र केनापि पाठः परावर्तितः, तत्रं तु केवलियम्यमिति ” एतद्विपनकं यद्यपि B प्रतिलेखकेन पूर्वोद्धितं लिखितटिप्पनतयोपलक्ष्येन स्वपुस्तके टिप्पणीरूपेणैव न्यासीकृतं तथापि तस्य टिप्पनभूतेऽपि तस्य विस्वादः, येन तस्योपरि तेन निम्नोद्धितं टिप्पनकं कृतम्, तत्रेदम्—“ त्रिशतीमित-इत्याद्यक्षराणि सत्वं तु केवलियम्यमिति एतदन्तानि श्रीपत्तननगरे कुणगिरौ संवत् १६३० वर्षे ह्रीरविजयाचार्येण पूर्वोद्धेऽदृष्टान्यपि मत्या लिवि(पि)सा कृतानि, कैश्चित् परलोकभीतमिष्वचिते तच्छूद्रपृष्टेनोच्येणापीत्यमेवोक्तं यद्-अस्माभिरेव लिखितानि । इति श्येयम् । श्री । ”

पुनरप्युक्तटिप्पणीद्वययुक्तं ८६ तमं पत्रं फल्यु कर्तुं कामेन B पुस्तकलेखकेनैव नीचेर्निर्दिष्टटिप्पणीयुक्तमपरं ८८(६) तमं पत्रं लिखितम्, तद्विपनी यथा—“ श्री पुण्यसागरमहोपाध्यायादेशात् पूर्वमदः पूर्वादर्शाक्षि(लिखितं) पत्रम्, तदनु पूर्वादर्शे त्रिशतीमित-इत्यादि लिखितं हृदयोत्पादितम्, अतस्तेदप्रमाणम् । ” एवंभूतेऽपि B प्रत्यादर्शे द्वे अपि पत्रं सुरक्षिते सुदृढतया वरिवर्त्तेते ।

१६९ ° यं इविस्स ° E । १७० ° ओ अम्हाणमणुओ तु ° H । १७१ ° लामेह H । १७२ ° कणम्मि य, आगमगहणे य लोयकयदाणे (करणे य E) । उत्तरवारणगम्भी य, दाणं तु बहुफ(फ)ळं भणइ CDEGH ।

यत् उक्तमागमे—

(९८) छट्ट-ऽद्वम-दसम-दुवारुसेहिं मास-ऽद्वमासखवणेहिं ।

अँकरितो गुरुवयणं, अणंतसंसारिओ होइ ॥३॥

(९९) गुरुआणाभंगाओ, रण्णे कट्टं तवं पि काऊण ।

तइवि हु पत्तो नरगं, सो कुळयवाळओ साइ ॥४॥

(१००) गुरुअणाइक्रमणे, आयावेंतो करेइ जइ बि तवं ।

तइवि न पावइ मोक्खं, पुव्वभवे दोवई चेव ॥५॥

एवं पि भणिया तेण मुच्चंति दुब्बिणीययं, ण करेति गुरुवयणं, म विहिति पडिवाधिं, जंपंति उच्छंठवणणाहं, कुणंति सेच्छाप तवं, आयरंति णिययाभिप्पाएण सामायारिं । तओ गुरुणा चित्तवं—

(१०१) “तारिसा मम सौसाउ, जारिसा गळिगईया ।

गळिगइमे चइत्तार्णं, दहं गेणइ संजमं ॥६॥

तथा—

(१०२) छंदेण गआ छंदेण आगओ चिट्ठए य छंदेण ।

छंदे ये” वट्टमाणो, सीसो छंदेण मोत्तव्वो ॥७॥

ता परिहरामि एए दुब्बिणीयेसोसे तओ अण्णाभि दिणे रयणीए पसुत्ताणं साहिओ वेच्चायरस्स परमत्था जहा—अग्घे नियसिस्ससिस्साणं सागरचंदसूरीणं पासे दव्वामो, जइ कइवि आउहा णिन्वयेण पुच्चंति तओ बहु खरघिट्ठण भेसिक्कण य साहेज्जसु ति भणिक्कण णिग्गया । पत्ता य अणवरयसुहेपैमाणेहिं, तथ पविडा निसीहयं काऊण । ‘घेरो कोऽवि अज्जओ’ ति काऊण अँवज्जाए ।

(१०३) अपुव्वं दट्टणं, अब्भुट्टाणं तु होइ कापुव्वं ।

साहुम्मि दिट्ठपुव्वे, जहारिहं जस्स जं ओगं ॥८॥

इति सिद्धंताथारममुमेऊण न अब्भुट्ठिओ सागरचंदसूरीणा । वक्खाणसमत्तीए य जाणपरीसइमसइमाणेण पुच्चंथो सागरचंदेण—अज्जया । केरिसं मए वक्खाणियं ! कालयसूरीहिं भणियं—मुदरं । तओ पुणो वि भणियं सागरचंदसूरीणा—अज्जय ! पुच्छेहिं किंपि । कालगसूरीहिं भणियं—जइ एवं तो वक्खाणेहू अणिच्चयं । सागरचंदेण भणियं—अणणं विसमपयत्थं वक्खाणावेसु । तेण भणियं—न विसमपयत्थमवगळामि । तओ समादत्तो वक्खाणेजं ‘नत्थिं’ धम्मह किं न चित्तेहू’ इच्चाइ । अत्रान्तरे भणितं कालिकाचार्यैः—नारित धर्मः प्रत्यक्षादिप्रमाणगोचरात्तिकान्तत्वात् स्मर-चिषाणवदिति, उक्तं च—

(१०४) प्रत्यक्षेण ग्रहोऽर्थस्य, निश्चितेन प्रशस्यते ।

तदभावेऽनुमानेन, वचसा तद्व्यतिक्रमः ॥९॥

१०३ अकरंती E । १०४ * वहा CH । १०५ अ CDEH । १०६ * यच्चित्ते CDEH । १०७ * पया(हा)CD गएहिं CDEH । १०८ अवजाए EH । १०९ * च्छियं सा * CDEH । ११० तस्ति धम्मह किं न चित्तेउ, बहु परियणु षयणु जणु, पवणणुनघणपडळविन्ममु, तावण्(णं) H) नय(इ H)वेगवसु, षीविधं पि अळुव्वुओवसु; अळुनिहिनिद्वियरयण जिम्म उल्लहउ माणुवजम्म; निष्णहु निष्णहु भविचणहु बिद पर जिणवरणम्म ॥ अत्रा० EGH ।

ननु प्रत्येक्षादिना प्रमाणेनासौ गृह्यत इत्यलं तद्विषययत्नेन । 'अब्बो पियामहाणुकारी कोवेस स्वडेकरो' मण्णमा-
णेण भणियं स्थागरचंदेण--' तत्र यदुक्तं नास्ति धर्मस्तत्र प्रतिज्ञापदयोर्विरोधं प्रकटमेव लक्षयामो, नास्ति चेद्धर्म इति कथम् ?
धर्मं चेद् नास्तीति कथमपरैर्धर्मस्याभ्युपगतत्वादेवमुच्यते, तर्हि भवतं पृच्छामः परकीयोऽभ्युपगमो भवतः प्रमाणमप्रमाणं
वा ? यदि प्रमाणं सिद्धं नः साध्यम्, अथाप्रमाणं तर्हि स एव दोषः, यच्चोक्तं प्रत्यक्षादिप्रमाणगोचरातिक्रान्तत्वात्
नदप्यसत्, यतः कार्यद्वारेणैपि धर्मो धर्मो प्रत्यक्षेण गृह्यते' इति उक्तं च—

(१०५) धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्धनं,
धर्मैणैव भवन्ति निर्मलयशो-विघ्ना-ऽर्थसम्पच्छ्रियः ।
कान्ताराश्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते,
धर्मः सम्यगुपासितो भवति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ॥१०॥

अन्यच्च—

(१०६) नियरुवोहामियस्वरैरैराय-मयण व्व केवि दीसंति ।
संगुलरुवा अण्णे, पुरिसा गोमाचसारिच्छा ॥११॥
(१०७) परिमुणियासेससमत्थसत्यसुरमंतिविग्भमा केवि ।
अण्णाणतिघिरच्छणा, अन्ने अंध व्व वियरंति ॥
(१०८) संपत्तित्तरगसुहा, 'धेणे दीसंति जणमणाणंदा ।
परिचज्जियपुरिसत्था, उच्चियणेज्जा विसहर व्व ॥१२॥
(१०९) धरियधवलार्येवत्ता, वंदियणोग्घुट्टपयडमाइप्पा ।
वच्चंति गयारुडा, अण्णे धेवंति सिं' पुरओ ॥१३॥
(११०) पणइयेंणपूरियासा, निम्मलजसभरियमरियलाभोगा ।
अण्णे उ कलंकेला, पोइं पि भरंति कह कहवि ॥१४॥
(१११) अणवरयं देंताण वि, वड्डइ दव्वं सुयं व केसिचि ।
अण्णेसिमेंदेताण वि, वेप्पइ णरणाह-चोरेहिं ॥१५॥
(११२) इय धम्माधम्मफलं, पच्चक्खं जेण दीसए साह ।
मोत्तूणमइम्मं आयरेण धम्मं चिय करेसु ॥१६॥

इत्थो य ते दुट्ठसीसा पभाए आयरियमपेच्छमाणा इत्थो तत्थो गवेसणे' कुणंता गया सेज्जायरसमीवं, पुच्छिओ यं
जहा—सावय ! कहिं गुरुणो ? तेण भणियं—तुम्हे चेव जाणह णियं गुरुं, किमहं वियाणामि ! तेहिं भणियं—मा एवं
कहेहिं, न तुज्ज अकहिऊण वच्चंति । तत्थो सिज्जायरेण मिउडिभासुरं वयणं काऊण भणिया—' अरे रे दुइसेहा ! ण कुणह
गुरुणं आणं, चोइज्जेता वि न पडिबज्जह सारण-वारणाइणि, सारणाइविरहियस्स आयरियस्स म्हांतो दोसो, जत्थो
भणियमामे—

(११३) जह सरणमुवगयाणं, जीवाण णिकित्तए सिरे जो उ ।
एवं सारणियाणं, आयरिओ असारओ गच्छे ॥१७॥

१०१ ° दिनारो ग० Q । १०२ ° ण प्रत्यक्षेण ° CDEH । १०३ धर्मो गृह्यते EG । १०४ ° नो' ग० CD ।
१०५ ° रत्नामह ° EH । १०६ एके दी ° CDEH । १०७ ° लक्ष्य ° AB । १०८ घाविति CD । १०९ से पु ° EH ।
११० ° गइं ग० H । १११ ° मदिता ° CDEH । ११२ गवेसयंता ग ° E ।

(११४) जीहाए वि लिहंतो, न भइओ सारणा जहिं णत्थि ।

ढंढेण वि ताडंतो, स भइओ सारणा जत्थ ॥१८॥

(११५) सारणमाइविउत्तं, गच्छं पि य गुणगणेण परिहीणं ।

परिवचणाइवग्गो, चइज्ज इह सुत्तविइणाओ ॥१९॥

'तुम्हे य दुब्बिणीया, आणाए भवइमाण त्ति काऊण परिचता ता पात्रा ! ओसरह मम दिइीपहाओ, अण्णहा भणेस्सह ण कहियंति । तओ भीया सेज्जायरं खमावेत्ता भणंति । अवि य—

(११६) दंसेहि एगवारं, अग्गु गुरु जेण तं पसेँएउं ।

आणाणिहेसपरा, जावज्जीवीँइ वट्टामो ॥२०॥

(११७) किं बहुणा सरीणं, संपइ हियइच्छियं करेस्सामो ।

तो कुणसु दयं सावय !, साहेहिं कहिं गया गुरुणो ! ॥२१॥

तओ 'सम्मं उवट्ठिय' ति नाऊणं कहिय सम्भावं पेसिया तत्थ । गच्छं च साहुवंदं लोपो पुच्छइ—को एस वचंहे ? ते भणंति—कालगसुरी । सुयं च सवणपरंपराए सागरचंदेणे सूरिणा पियामहागमणं । पुच्छिओ कालगसुरी—अज्जय ! किं मम पियामहो समागच्छइ ? तेण भणियं—अग्गहिं वि समायणियं । तओ अणम्मि दिणे तयणुमगलमं पत्तं साहुवंदं । अन्मुट्ठियं सागरचंदेण । तेहिं भणियं—उवविसिह तुम्हे, साहुणो चैव एए, गुरुणो उण पुरओ समागया । आयरिणण भणियं—ण को वि इत्थाऽऽगओ सडेकरमेगं मोत्तूण । इत्थंतरम्मि समागया वियारमूमीओ कालगसुरिणो । अन्मुट्ठिया य पाहुणंसाहुवंदेण । सागरचंदेण भणियं—किमेयं ? । साहूहिं भणियं—भगवंतो काळ्मासुरिणो एए त्ति । तओ लज्जिँए उन्मट्ठित्ता स्वामिया, बहुं च शूरियमादत्तो । गुरुहिं भणियं—मा संतप्प, न तुज्ज भावदोसो किंतु पमोँये-दोसो । अण्णया य वालुयाए पच्छयं भरावेत्ता एगत्थ पुंजाविओ, पुणो वि भराविओ पुणो वि पुंजाविओ, एवं च भरिओव्विरेयणं कुणंतस्स सेसीहूओ पच्छओ गुरुहिं जहा—बुड्ढियं किंवि ? तेण भणियं—ण किंचि । गुरुहिं भणियं—“जहेस वालुयापच्छओ पडिपुणो तहा सुहम्मसामिस्स पडिपुणं सुयणाणं साइसयं च, तयवित्ताए जंबूसामिस्स किंचूणं अप्पाइसयं च, तत्तो वि पभवस्स अप्पतरमप्पतराइसयं च जओ छट्ठण गया ते वि भगवंतो सुव्वंति । एवं च कगसो हियमाणं जाव मह सयासाओ तुह गुरुणो अइहीणं, तस्स वि सयासाओ तुह हीणतरं ति, किंच पाएण पण्ढाइसयं अप्पं च दूसमापुभावाओ सुयं ता मा एवंविहेण वि सुएण गव्वं उव्वहसु, भणियं च—

(११८) आसव्वणुमयाओ, तर-तमजोगेणं हुंति मइविभवा ।

मा वहउ को वि गव्वं, अहमेको पंडिओ एत्थ ॥२२॥

(११९) इय अच्छेरयचरिओ, गामा-ऽऽगर-नगरमंडियं वसुहं ।

आणावडिच्छवहुसिस्सपरिवुडो विहरइ भयवं ॥२३॥

(५)

(१२०) अह अण्णया सूरिदो, भाहुँरेवुंदी पलंबवणमालो ।

हार-ऽद्धहार-तिसरय-पालंबोच्छइयवच्छयलो ॥१॥

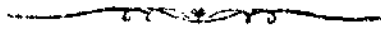
११३ ° साहेउं AB । ११४ ° वाय चिट्ठामो CD । ° वाए चेट्ठामो GH । ११५ ° हेह क ° AB । ११६ ° चइ, ते BH । ११७ ° चंदसू ° CDEH । ११८ ° म्हेहिं समा ° AB । ११९ ° णगेहिं सा ° H । २०० ° ण अन्मुट्ठि ° EH । २०१ ° यस्स, अ ° AB । २०२ ° ण होति EH । २०३ बुंदी-शरीरम् ।

- (१२१) वरकडय-तुडियथंभियभ्रुवाजुमो कुंडंल्लिहियमंडो ।
वैरैयररयणकखकडकिरीडरेहंतसिरभागो ॥२॥
- (१२२) किं बहुणा सिंगारियसयलंगो विमलवत्थपरिहाणो ।
सोधम्मैसुरसभाए, तिण्हं परिसाण मज्झम्मि ॥३॥
- (१२३) सत्तण्हं अणियाणं, अणियाहिदईण तह य सत्तण्हं ।
तायत्तीसयअंगाभिरकखसामाणियसुराणं ॥४॥
- (१२४) सोहम्मनिवासीणं, अंणोसिं लोमपालमाईण ।
सुर-देवीणं मज्झे, सके सीहासणवरम्मि ॥५॥
- (१२५) उवविट्ठो ललमाणो, वरिद्धतियसाहिवत्तरिद्धीए ।
आलोइयलोमद्धं, विउलेणं ओहिणाणेणं ॥६॥
- (१२६) तो^{००} पेच्छइ स्तीमंधरसामिजिणं समवसरणमज्झत्थं ।
कुणमाणं धम्मकहं, पुव्वविदेहम्मि परिसाए ॥७॥
- (१२७) उट्ठित्तु तओ सहसा, तत्थ ठिओ चेव वंदई भगवं ।
सुरणायगरिद्धीए, तओ गओ सामिमूलम्मि ॥८॥
- (१२८) वंदित्तु सए ठाणे, उवविसिओ जा सुणइ जिणवयणं ।
ता पत्थावेण जिणो, साहइ जीवे निगोयक्खे ॥९॥
- (१२९) तं सोऊण सुरिंदो, विहयउप्फुल्ललयणो एवं ।
सिरिकयकयंजलिउडो, जंपइ परमेण विणणं ॥१०॥
- (१३०) भगवं ! भरहवासे, इय सुहुमनिगोयवण्णणं काउं ।
किं सुणइ कोइं^{००} संपइ, निरइसये दूसमाकाळे ? ॥११॥
- (१३१) तो भणइ जिणो सुरवइ !, कालगसुरी णिगोयवक्खणं ।
भरहम्मि सुणइ अज्ज वि, जह वक्खायं मए तुम्ह ॥१२॥
- (१३२) तं सोउं वज्जहरो, कोऊहल्लेण इत्थ आगंतुं ।
काउं वंभणरूवं, वंदेत्ता पुच्छईं सूरिं ॥१३॥
- (१३३) भगवं ! णिगोयजीवा, पण्णत्ता जे जिणेहिं समयम्मि ।
तं वक्खाणह मज्झं, अईव कोऊहलं जम्हा ॥१४॥
- (१३४) तो भणइ सुणिवरेंदो, जलहरगंभीरणिग्घोसो ।
जइ कोउगं महंतं, सुणसु महाभाग ! उवउत्तो ॥१५॥
- (१३५) गोळा य असंखेज्जांसंखनिगोओ य गोळओ भणिओ ।
एकेकम्मि णिगोए, अणंतजीवा सुणेयन्वा ॥१६॥

२०४ * छल्लि * C । २०५ वररयणकखकड(क EH)किरीड * AB EH । २०६ सोहम्म * EH । २०७ * ओसि वि ओ * CDEH । २०८ ता CD । २०९ को वि सं * CDEH । २१० * जा, असंखणिगोयगो CBH ।

- (१३६) इच्छावित्यरेणं, चक्खाए सूरिणा सहस्सक्खो ।
सविसेसणाणजाणणणिमित्तमह पुच्छए पुण वि ॥१७॥
- (१३७) भगवं ! अँणासगमहं, काउं इच्छामि बुद्धभावाओ ।
ता मह केत्तियमाउं, साहेहि जहट्टियं णाउं ॥१८॥
- (१३८) तो सुयणाणेण गुरू, उवउत्ता जाव ताव वड्ढंति ।
दिवसा पक्खा मासा, वासा वासस्सया पळिया ॥१९॥
- (१३९) अयँरो उ द्दुण्णि तस्साऽऽउमाणमवल्लोइऊण तो सूरि ।
सविसेसुवओगाओ, जाणइ वज्जाउहो एसो ॥२०॥
- (१४०) इंदो भवं ति सूरिहि जंपिए लळियकुंडळाहरणो ।
जाओ णियरूवेणं, पुरंदरो तक्खणं चैव ॥२१॥
- (१४१) भूळळियभालकरयल-जाणू रोमंचकंचुइज्जंतो ।
भत्तिभरणिब्भरंगो, पणमइ सूरिण पैयँकमळं ॥२२॥
- (१४२) अइसंकिल्लिट्ठदसमकाळे वि तए जिणागमो जेण ।
धरिओ गुणगणभूसिय ! तुज्झ णमो होउ सुणिणाइ ! ॥२३॥
- (१४३) णिरइसए वि हु काले, णाणं विण्णुरइ निम्मलं जस्स ।
विम्हावियतिर्यँल्लोकं, तस्स णमो होउ तुइ सामि ! ॥२४॥
- (१४४) जेणोणइ तए पवयणस्स संघस्स कारणे विहिया ।
अच्चब्भुयचरिएणं, पचपउमं तस्स तुइ नमिमो ॥२५॥
- (१४५) इय थोऊण सूरिंदो, सुमरंतो सूरिनिम्मलगुणोहं ।
आयासेणुप्पइउं, पत्तो सोहम्मकप्पम्मि ॥२६॥
- (१४६) सूरि वि य कालेणं, जाणेत्ता णिययआउपरिमाणं ।
संछेहणं विहेउं, अणसणविहिणा दिवं पत्तो ॥२७॥

इति कालिकाचार्यकथानकं समाप्तमिति ॥ ग्रन्थाग्रम् ३६० ॥॥

मूलशुद्धिटीकाकारप्रशस्तिः

आसीच्चन्द्रकुलाम्बरैकशशिनि श्रीपूर्णतल्लीयके,
 गच्छे दुर्धरशीलधारणसहैः संपूरिते संयतैः ।
 निःसम्बन्धविहारहारिचरितश्चञ्चरित्रः शुचिः
 श्रीसूरिर्मलवर्जितोर्जितमतिश्रार्वाभ्रदेवाभिधः ॥१॥
 तच्छिष्यः श्रीदत्तो, गणिरभवत् सर्वसत्त्वसमचित्तः ।
 नरनायकादिचित्तः, सद्वृत्तो चित्तनिर्मुक्तः ॥२॥
 सूरिस्ततोऽभूद् गुणरत्नसिन्धुः, श्रीमान् यशोमद् इतीदृशज्ञः ।
 विद्वान् सितीशैर्नतपादपद्मः, सन्नैष्टिको निर्मलशीलधारी ॥३॥
 नीरोगोऽपि त्रिधानतो निजतत्तं(जुं) संल्लिख्य सर्वादरात्,
 सर्वाहारविवर्जनादनशनं कृत्वोज्जयन्ते गिरौ ।
 कालेऽप्यत्र कलौ त्रयोदशदिनान्याश्वर्यहेतुर्जने,
 शस्यं पूर्वमुनीश्वरीयचरितं संदर्शयामास यः ॥४॥
 तच्छिष्यो भूरिबुद्धिर्मुनिवरनिकरैः सेवितः सर्वकालं,
 सच्छास्त्रार्थप्रबन्धमवरवितरणाच्छब्दविद्वत्सुकीर्तिः ।
 येनेदं स्थानकानां विरचितमनघं सूत्रमत्यन्तरम्यं,
 श्रीमत्प्रद्युम्नसूरिर्जितमदनभटोऽभूत् सतामग्रगामी ॥५॥
 राजान्त-तर्क-साहित्य-शब्दशास्त्रविशारदः ।
 निरालम्बविहारी च, यः श्रमाम्बुमहोदधिः ॥६॥
 सिद्धान्तदुर्गम महोदधिपारगामी,
 कन्दर्पदर्पदलनोऽनघकीर्तियुक्तः ।
 दान्ताऽतिदुर्दमद्वेषीकमहातुरङ्गः,
 श्रीमांस्ततः समभवद् गुणसेणसूरिः ॥७॥
 जगत्यपि कृताश्वर्ये, सुराणामपि दुर्लभम् ।
 निष्ठाकरकराकारं, चारित्रं यस्य राजते ॥८॥
 तत्परणरेणुकल्पः सूरिश्रीदेवचन्द्रसंज्ञोऽभूत् ।
 तच्छिष्यो गुरुभक्तस्तद्विषयिषणो विनिर्मुक्तः ॥९॥

किञ्च—

श्रीमदभयदेवाभिधसूरेयो रघुसहोदरः स इह ।
 स्थानकवृत्तिं चक्रे सूरिः श्रीदेवचन्द्रारूपः ॥१०॥
 मतिविकलेनापि मया, गुरुभक्तिपेरितेन रचितेयम् ।
 तस्मादियं विशोभ्या, विद्वद्भिर्मयि कृपां कृत्वा ॥११॥

आवश्यक-सत्पुस्तकलेखन-जिनवन्दनाऽर्चनोद्युक्तः ।
 कथ्यादानादिरतः, समभृदिह वीहकः श्राद्धः ॥१२॥
 तद्गुणगणानुयायी, श्रीवत्सस्तत्सुतः समुत्पन्नः ।
 तद्वसतावधिवसता, रचितेयं स्तम्भतीर्थपुरे ॥१३॥
 रस-युग-रुद्रे (११४६)वीतैर्विक्रम संवत्सरात् समाप्तेयम् ।
 फाल्गुनसितपञ्चम्यां, गुरुवारे प्रथमनक्षत्रे ॥१४॥
 धणहिलपाटकनगरे, वृत्तिरियं शोधिता सुविद्वद्भिः ।
 श्रीश्रीकृष्णभद्रप्रभुखैराचार्यैः शास्त्रतत्त्वज्ञैः ॥१५॥
 साहाय्यमत्र विहितं, निजशिष्याशोकचन्द्रगणिनाम्ना ।
 प्रथमप्रतिमास्त्रिवता, विश्रामविवर्जितेन भृशम् ॥१६॥
 प्रत्यक्षरं निरूप्यास्या ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ।
 अनुष्टुभां सहस्राणि संपूर्णानि त्रयोदश ॥१७॥
 अङ्कतोऽपि सहस्र १३००० ॥ ३ ॥ शुभं भवतु ॥

A संज्ञकमूलशुद्धिप्रतिप्रशस्तिः—

माह[इ मा]र्दङ्गिकोऽयं पिककुलरसितो(तै)र्गितगायी वसन्तो,
 हेमन्तो दन्तवीणापटुरथ शिशिरो वातविध्मातवशः ।
 श्रीमद्वीरस्य कीर्तिं ना . . . दुतरा(?) चन्द्रसूर्या(र्यै) च सम्भ्यौ ।
 यावत् सक्रीतमास्ते भुवि विजयतां पुस्तकस्तावदेषः ॥१॥
 राजईसाबिमौ यावत् कीडतः पृथुपुष्करे ।
 सङ्गस्तावदयं नन्द्याभतः . [तीर्थकरादिभिः] . . . ॥२॥

E संज्ञकप्रतिप्रान्ते पुष्पिकेयम्—

संवत् १५०९ कार्तिक सुद ७ भौमे । मं० बाळकेन लिखितम् ॥ श्रीः ॥

श्रीस्वरतर सा० धना मना सा० भोजा माणगदेश्राद्धैर्लेखितेयं कथा । सासपुरवास्तव्य सा० मदा सा० मान्हणदे
 तयोः सुत ज--वना सा० भूचराम्यां सिद्धान्तभक्त्या महाक्षेपेण . . . श्रावणोयपि मेयं (?) कल्पपुस्तिका द्रव्यव्ययेन ।

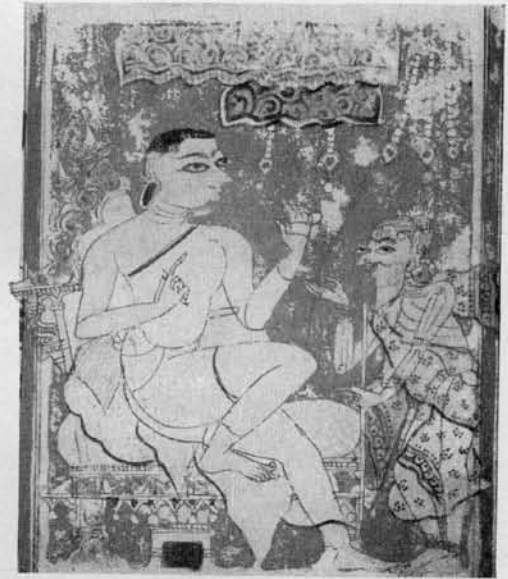
G संज्ञकप्रतिप्रान्ते पुष्पिकेयम्—

संवत् १३३० श्रावणवदि ११ रवौ लिखितपत्तननगरीय-बृहत्शालीयमाण्डागारस्थितताडपत्रोयपुस्तकाङ्घ्रितमित्दं
 पुस्तकम् ॥

चित्र ३७

Fig. 37

चित्र ३८

Fig. 38

चित्र ३९

Fig. 39

[२]

मलधारि-श्रीहेमचन्द्रसूरिविरचित-पुष्पमालान्तर्गता

कालिकाचार्यकथा ।

[रघुनासंवत् १२ शताब्दि]

ननु प्रतिषिद्धं सेवमानोऽप्यसौ कथं न दोषभागित्वाह—

पडिसिद्धं पि कुणतो, आणाए दन्व-खित्त-कालन्नु ।
सुज्झइ विसुद्धभावो, कालयसूरि व्व जं भणियं ॥

अक्षरार्थं पश्चादपि वक्ष्यामः, भावार्थस्तु कथानकेन तावदुच्यते—

नामेण धरावासं, अत्थि पुरं जत्थ सव्वभयमुक्के ।
वेसमणेणं नासीकय व्व दीसंति धणनिवहा ॥१॥
सीहो व्व च्चैहरसीहो, वेरिपहाकरिघडाण दुप्पेच्छो ।
तं पालइ नरनाहो, देवी सुरसुंदरी तस्स ॥२॥
कालो नामेण सुओ, तेसिं बालत्तओ विं सगुणेहि ।
सियपक्खससहरो इव, कलाविसेसेहि वित्थरिओ ॥३॥
वयणस्स पंकयं कुवलयाइणो लोयणाइ उवमाए ।
जुत्तिंसु जिए कहमवि, समुदायसिरी पुणोऽणुवमा ॥४॥
किं बहुणा अमरीओ वि, लंघिउं जीए रेहए कयं ।
सा नामेण गुणेहि य, सरस्सई आसि से बैहिणी ॥५॥
पत्तो य जोव्वणभरं, रागहोसानलेण पज्जलियं ।
दञ्जंतसुचरियजणं, नाऊण भवाडविं कुमरो ॥६॥
तण्णसमनीरपूरं व, गिण्हए जिणमयं वयं पैवरं ।
पंचसयनिर्वंसुअजुओ, गुणसुंदरसूरिपासम्मि ॥७॥
बहिणी वि हु पडिबुद्धा, गिण्हइ दिक्खं करेइ उग्गतवं ।
इयरो विं पेवदियहेहिं, चेव पडिऊण बहुसुत्तं ॥८॥
गीयत्थो संजाओ, अणेयविज्जाइअइसयसमग्गो ।
सूरिपए उवविट्ठो, विहरंतो अह कयाइ इमो ॥९॥

१ P भादशे ऋकोऽयसधिको दृश्यते-अणुसरि आगमकयणं, सिसिकालयसूरिजुगपहाणेहि । पज्जोसव्वणचउव्वी, अइ आयरिणा तह सुणेह ॥ २ ववरसिहो C । ३ वि ओ सगुणो M । ४ * सु जं एकेकं M । ५ भणिणी C । ६ परसे C । ७ निवेहि जुओ C । ८ वि शोव * C P ।

लज्जेणि संपत्तो, सरस्सई वि हु केहं पि एइ तर्हि ।
 लज्जेणिराइणा, गहभिल्लनामेण कइया वि ॥१०॥
 समणीविदेण समं, वियारभूमिं गया इमा दिट्ठा ।
 अह संकिलिट्ठकम्मोदएण सो चितए एवं ॥११॥
 “ जइ हंत ! इमा वि वयं, करेइ परिचत्तरइमुहा बाला ।
 तो विहलपुरिसयारो”, किह अज्ज वि वम्महो जियइ ” ॥१२॥
 इच्चाइ चितयंतो, भयणानलदह्हगुरुविवेयहुमो ।
 घेत्तुं हडेण अंतेउरम्मि तं साहुणिं खिवइ ॥१३॥
 पोकरइ दढं च इमा, नयणंसुपवाहसित्तधरणियला ।
 विलवइ य हा सहोअर !, हा पवयणनाह ! मुणिसीह ! ॥१४॥
 सिरिकालगसूरि ! निवाइमेण एएण मज्झ हीरंतं ।
 चरणयणं परिरक्खह, न तुमं मोत्तूण भेहं सरणं ॥१५॥
 अह कालगसूरी वि हु, नाऊणं कह वि वइयरं एयं ।
 गंतुं नरिंदपासे^१, पमणइ तं कोमलगिराहिं ॥१६॥
 तारयगणाण चंदो, इंदो जह सुरगणाण नरनाइ ! ।
 तह लोयाण पमाणं, तं चिय ता कह इमं कुणसि ॥१७॥
 इयरो वि अकज्जाओ नियत्तियव्वो पमाणपुरिसेहिं ।
 जइ ते वि कुणंति इमं तो जायं सच्चमेयं^२ पि ॥१८॥
 अत्थ राया सयं चोरो, भंडिओ य पुरोहिओ ।
 वेणं भयह नागरया !, जायं सरणओ भयं ॥१९॥
 अस्साण वि परजुवईण, राय ! संगो दुहावहो^३ चेव ।
 जो लिंगिणीण संगो, सो पुण गरुयं महापावं ॥२०॥
 बहुनरवरधूयासंगमे^४ इ, जइ निव ! गओ सि न हु तोसं ।
 तो चत्तविहूसाए हडेण गहियाइ दीणाए ॥२१॥
 लिंगिमित्ताइ इमाइ, राय ! को तुज्झ होज्ज परिओसो ।
 नरवइणो य रिसीणं, धम्मं वेइदंति न मुसंति ॥२२॥
 जेण निवरक्खियाइ^५, सुव्वंति तवोवणाइं सव्वाइं ।
 तो चित्तिऊण एमाइ, मुंत्तं सयमेव मह बहिणिं ॥२३॥
 इच्चाइ जुत्तिजुत्तं, सूरीहिं नराहिवो पभणिओ वि ।
 संजायविचज्जासो, जा न मुयइ साहुणिं कह वि ॥२४॥

१ कर्हिपि P । १० ° भूती C । ११ ° रो अह C । १२ मे स ° C । १३ ° से, भयइ य तं C । १४ ° वे
 सि C । १५ दिखं भ ° C । १६ ° हो भवइ C । १७ ° मेण, ज ° C । १८ वदंति M । १९ ° इं जुज्ज ° C ।
 २० सुपसु सयमेव मह बहिणि C ।

तो मिलिऊणं भणिओ, संवेण इमो वि जा अवण्णाए ।
 दिट्ठो नराहिवेणं, तओ य कोवं गओ सूरी ॥२५॥
 जे संघपच्चणीया, पवयणउवघायमा नरा जे य ।
 संजमउवघायपरा, तदुवेक्खाकारिणो जे य ॥२६॥
 तेसिं वच्चामि गइं, नइ एवं गइभिल्लनिवरुक्खं ।
 उम्मूलेमि न पवणो व्व, वच्चमूलं पि पुहईए ॥२७॥
 एयं कुणइ पइणं, तत्तो चित्तइ महाबल्लो एस ।
 गइमिविज्जाएँ निवो, ता वेतव्वो उवाएण ॥२८॥

एवं च विमृश्य ततः कैतवेन कृतोन्मत्तकवेधो नगरमध्ये इदमसंबद्धं प्रलपन् परिभ्राम्यति—यदि गर्दभिल्लो राज्ञा ततः किमतः परम् ? , यदि रम्यमन्तःपुरं ततः किमतः परम् ? , विषयो यदि वा रम्यस्ततः किमतः परम् ? , यदि वा करोमि भिक्षाटनं ततः किमतः परम् ? , यदि वा शून्यगृहे स्वप्नं करोमि ततः किमतः परम् ? ।

इय एवमाइ उम्मत्तैवेद्वियं तस्स सूरिणो दइडुं ।
 भणइ सहुक्खं सव्वं, सवाल-वुड्ढाउलं नयरं ॥२९॥
 आसन्ननिवाओं नूण, एस राया मुणीण वयभंगं ।
 जं कुणइ इमस्स य, मुणिवइस्स गुणरयणजल्लनिहिणो ॥३०॥
 उम्मत्तयाए हेऊ, जाओ सो वेव निग्घिणो पावो ।
 न गणइ मुणिजणवयणं पि कह वि अइसंक्किल्लिड्डमणो ॥३१॥
 ईयं जणअवण्णवायं, उम्मत्तं जाणिऊण सूरिं च ।
 सामंत-मंतिवग्गो भणइ पयत्तेण नरत्ताहं ॥३२॥
 देव ! विरुद्धं एयं पि, ताव जं लिंगिणीएँ परिभोगो ।
 जं पुण सूरी अवमाणिओ तए होइ उम्मत्तो ॥३३॥
 एयं तु विरुद्धयरं, तहेव अवहीरणं बहुजणस्स ।
 तौ एत्तियम्मि वि गए, मुंच इभं साहुणिं जग्हा ॥३४॥
 वज्जइ अकीत्तिपडहो, तुह्माणं देव ! सयच्चनयरम्मि ।
 दीसंति एत्थ कज्जे, इह-परभवआवईओ य ॥३५॥
 इय सोऊणं राया, कुविओ निब्भत्थए इमे सव्वे ।
 मोहग्गहाभिभूओ, न गणेइ हियं पि उवइट्ठं ॥३६॥
 लोयाओ इमं निसुयं च, सूरिणा निच्छएण तो निवइं ।
 नाऊण दंदसज्जे, अह नयरीओ विणिक्खंतो ॥३७॥
 कमसो य तओ पत्तो, सगकूलं नाम सिंधुपरकूलं ।
 तत्थ य जे सामंता, ते सव्वे साहिणो भणिया ॥३८॥

साहाणुसाहिनामेण, भक्षए ताण अहिवई राया ।
 ऐकस्स साहिणो अह, पुरम्मि गंतुं ठिओ सूरी ॥३९॥
 विज्जाए अइसएहिं, धम्मकहाए य सूरिणा एसो ।
 आवज्जिओ तओ अन्नया य एयस्स साहिस्स ॥४०॥
 अन्नस्स य पंचाणउइसाहिवग्गस्स उवरि परिकुविओ ।
 साहाणुसाहिरायो, अह सन्वे मरणभयतसिया ॥४१॥
 भणिया सूरीहिं^{२४} इहं, निरत्ययं चेव मरह किं तुब्भे ? ।
 सिंधुं ऊत्तरिऊणं, हिंइह आहिंइ(हु)गत्ताए ॥४२॥
 ता तुष्माणं सन्वं, होही^{२५} सुत्थं ति एवमाईहिं ।
 तन्वयणेहिं ते वि हु, कमेण पत्ता सुरहाए ॥४३॥
 तो छन्नउईभागे, काऊणं जणवयं ठिया तत्थ ।
 वत्ते वासारत्ते, भणिया ते सूरिणीं सन्वे ॥४४॥
 गिण्हइ मालवदेसं, इण्हि उज्जेणिनरवइं वेत्तुं ।
 विउलम्मि तम्मि चिट्ठह, सन्वे वि सुहेण जं तुब्भे ॥४५॥
 तो ते भणंति अहं, दविणं नत्थि त्ति तेण न तरामो ।
 तत्तियदूरं गंतुं, तो सूरी चुण्णजुत्तीहिं ॥४६॥
 पौंडित्तु विउलक्कणयं, समप्पए ताण ते वि तो हिट्ठा ।
 लाडविंसंयनिवक्कणं, गिण्हंता सन्वमणुकमसो ॥४७॥
 उज्जेणिविसयसंधिं, पत्ता गइभिल्लनरवईं तं च ।
 सोउं आगच्छइ तैत्थु, चेव नियवलभरसमग्गो ॥४८॥
 असि-सत्ति-सेल्ल-वावल्ल-भल्ल-कुंताइसत्थमीमाइं ।
 करि-तुरय-रहसमारुढमिलियवहुसुहडचंडाईं ॥४९॥
 आभिट्ठाइं बलाइं, दोन्नि वि अवरोप्परं सकोवाइं ।
 अह हारियं खणद्धेण, तत्थ गइभिल्लसेन्नेणं ॥५०॥
 तो गइभिल्लराया, पल्लैइउं पविसिऊण उज्जेणिं ।
 रोहंमैसज्जो जाओ, परसेन्नाइं च सन्वत्तो ॥५१॥
 आवासियाइं सन्वप्पणा य दोयं कुणंति पइदियहं ।
 अह अन्नदिणे दिट्ठो सुँन्नो कोट्ठो तओ सूरिं ॥५२॥
 पुच्छंति सगनरिदा, सरिऊण कहेइ सो वि जह अज्ज ।
 अँट्ठमिदिणो त्ति राया, गइभिल्लो विहियउववासो ॥५३॥

२४ एकस्सअहिवग्गो M । २५ °या, ते सन्वे मरणभयमीया C । २६ °हि तओ, नि °C ।, °हि इह, नि
 °M । २७ होहिइ सु °M । २८ °णा एवं C । २९ पचडिणु M । ३० °एव समग्गं C । ३१ तत्थ, वे °
 M । ३२ °इओ प °P । ३३ रोहयस °M । ३४ °ओ कुट्ठो त °P । ३५ °इमविट्ठो त्ति P । ३६
 °इहिल्लो P ।

साहइ महभिविज्जं, कत्यइ अट्टालगम्मि तो^{३०} ठवियं ।
जोएह रासहिं तह, कए य दिट्ठा य सा तेहिं ॥५४॥
तो भणियं सूरीहिं, एसा किर जावपरिसमत्तीए ।
मुंचिहिई महासदं, तओ य परसेन्नमज्जम्मि ॥५५॥
दुपयं चउप्पयं वा, जं किंचि वि तं सुणेइ तं श्चत्ति ।
रुहिरं समुग्गिरंतं, सुहेण निवडेइ धरणीए ॥५६॥
तस्सा सजीवदुपयं, चउप्पयं वा दुमाउयपरेण ।
नेउं ठवेह सव्वं, मज्झ समीवम्मि अइनिउणं ॥५७॥
मुंचह धणुद्धराणं, अट्ठहियसयं च सहवेहीणं ।
तह चेव कए तेहिं, धणुद्धरे भणइ तो सूरी ॥५८॥
एयाए रासहीए, निवाइयं चेव वयणमकयसरं ।
नारायाण भरिज्जह, अपमत्ता हारियं इहरा ॥५९॥
तह चेव कयमिमेहिं, न निग्गओ रासहीए तो सदो ।
पडिहयसत्ति च्चि तओ, तस्सेव य उवरि नरवइणो ॥६०॥
मुत्त-पुरीसे मोचुं, पलाइउं सा गया महाविज्जा ।
तो भणियं सूरीहिं, एहहमित्तं बलमिमस्स ॥६१॥
इय तं पि चिणिग्गहियं, तो वीसत्था करेह नियकज्जं ।
अह तेहिं पुरी भग्गा, राया वि हु बंधिउं गहिओ ॥६२॥
तो^{३१} भणिओ सूरीहिं, रे पाव ! इहेण तीए समणीए ।
जं चुकोऽसि अलज्जिर !, इह-परभवदुक्खेनिरवेक्ख ॥६३॥
तित्थयराण वि पुज्जो, अणज्ज ! आसोइओ य जं संघो ।
तस्सावराहतरणो, पत्तो कुसुमुग्गमो तुमए ॥६४॥
जं पुण अणंतभवसायरम्मि भमिइसि अणेयदुहभीमे ।
तं भुंजिहिंसि फलं पि हु, ता अज्ज वि गिण्ह जिणदिक्खं ॥६५॥
पौवाइं किं पि नित्थेरसि जेण इच्चाइ जाव करुणाए ।
पभणइ सूरी दुम्मिज्जए, निवो ताव अहिययरं ॥६६॥
तो सूरी भणइ तहिं, समुवज्जियगरुयदुसहभवदुक्खा ।
तुम्हारिसा वि को सोक्खभायणं सकइ विहेउं ? ॥६७॥
जीवदयामूलो च्चिय, धम्मो अम्हाण तेण न इओसि ।
इच्चाइ बहुं निब्बच्छिज्जणं मोयाविओ एसो ॥६८॥

३० तो चच्चिउं C । तो ठविउं P । ३१ मुंचिइही P । मुंचिही M । ३२ ता भ * P । ४० * गियं सू * CP । ४१ * वेक्खो MD । ४२ * ओ तए संघो M । ४३ पावाउ M । पावाइं P । ४४ * वि निवपव्वज्जाए वा * M । ४५ को मोक्ख * P । ४६ * अन्धिल * M ।

सगपत्थिवेहिं विसयाउ ताडिओ भमइ तो इमो वीणो ।
 संसारं च अणंतं, भमिही तकम्मदोसेण ॥६९॥
 अह जस्स साहिणो, पढममेव सूरी ठिओ पुरवरम्मि ।
 सो उज्जेणीराया, जाओ सेसा उ सामंता ॥७०॥
 आलोइयपडिक्कंता, भगिणी सूरीहिं संजमे ठविया ।
 सगकूलाओ पत्त चि ते य सगपत्थिवा जाया ॥७१॥
 जिणपवयणप्पभाचणपरम्मि अह सगनरिदवंसम्मि ।
 वट्टंते^{२०} तो कालंतरेण सिरि विक्रमाइच्चो ॥७२॥
 सगवंसं इणिऊणं, जाओ राया कओ जणो निरिणो ।
 संवच्चरो य नियओ, एस पयट्टाविओ जेण ॥७३॥
 तस्स वि वंसं उप्पाडिऊण जाओ पुणोवि सगराया ।
 पणतीसे वाससए (१३५), विक्रमकालस्सइक्कंते ॥७४॥
 परिवत्तिऊण जेणं, लोए संवच्चरो निओ ठविओ ।
 कालगसूरी उण लाडविसय-भरुयच्छपमुहेसु ॥७५॥

(२)

ठाणेसु विहरमाणो, पत्तो कालेणं पइट्ठाणम्मि ।
 तत्थ य राया सिरिसालवाइणो सावओ परमो ॥७६॥
 सूरीण कुणइ गरुयं, भत्ति तत्थ विय भइवयमासे ।
 सुद्धाए पंचमीए इंदमहो हवइ तो राया ॥७७॥
 विणएण भणइ सूरिं, पज्जोसवणं करेह छट्ठीए ।
 जं पंचमीए लोयाणुवित्तिनिरयस्स मह पूया ॥७८॥
 कायव्वा होइ न चेइयाण सूरी वि भणइ न कयाइ ।
 पज्जोसवणा पंचमिरयणिअइक्कमइ नरनाह ! ॥७९॥

५५ तो भगवया भणिअं—

- (१) इत्थं य पणमं पणमं, कारणियं जा सवीसई मासो ।
सुद्धदसमीट्टियाणं, आसादी पुन्निमोसरणं ॥८०॥
- (२) चाउम्मासुक्कोसो, सत्तरिराईदिया जहन्नो य ।
थेराण जिणाणं पुण, नियमा उक्कोसओ चेव ॥८१॥
- (३) इत्थं य अणभिग्गहियं, सीसइ राइं सवीसई मासो ।
तेण परमभिग्गहियं, गिहिनायं कित्तियं जाव ॥८२॥
- (४) इय सत्तरी जहन्ना, असीनउई वीसुत्तरसयं च ।
जइ वासइ मग्गसिरे, दस राया तिन्नि उक्कोसा ॥८३॥

४० वट्टंतेमि का * M । ४८ * ग पुरपट्टाणे, M । ४९ * सी उ भ * M ।

- (५) आसाढचउम्मासा, पडिकमणाओ य पडिकमेयन्वं ।
पञ्जूसणपडिकमणं, पनासदिणेहिं नियमेण ॥८४॥
- (६) अत्रि चलइ मेरुचूला, सूरु वा उग्गमेज्ज अवराए ।
नो पंचमीए रयणी, पञ्जूसवणा अइकमइ ॥८५॥
- (८६) तो कुणह चउत्थीए, इय भणिए सूरिणा वि पडिवच्चं ।
जं कारणेण भणियं, आरेण वि पंजुसवियन्वं ॥८६॥
- (८७) तेषपभिइं संजाया, पज्जोसवणा चउत्थिदियहम्मि ।
पासंगियं च एयं, सग-चिकमवंसकहणं च ॥८७॥
- (८८) आलोइयपडिकंतो, सुद्धो सुर-नरवरिंदनयचलणो ।
पालिय चिरपरियाओ, सूरी वि गओ अमरलोयं ॥८८॥
- (८९) संखेवेणं कहियं, कालयसूरिण संविहाणमिणं ।
वित्थरओ पुण नेयं, निउणमईहिं निसीहाओ ॥८९॥

इति कालिकाचार्यकथामकम् ॥

[P आदर्शे CDM आदर्शानां पञ्चसततितमश्लोकस्य पादद्वयमाद्भृत्य 'आलोइय पडिकंतो' (८८) इत्यतोऽन्त-
पर्यन्तो पाठोऽधिकः समस्ति]—

- (१) परिवत्तिऊण जेणं, लोए संवच्छरो निओ ठविओ ।
आलोइयपडिकंतो नियगच्छधूरं बइइ सूरी ॥७५॥

(२)

- (२) इत्तो य अत्थि नयरं, अरुयच्छं नाम तत्थ बलमित्तो ।
राया तस्स य भाया, जुवराओ भाणुमित्तु च्चि ॥७६॥
- (३) एए य भायणिज्जा, कालयसूरिस्स तेसि भइणी य ।
भाणुसिरी तीए सुओ, बलभाणू राइणा सच्चिवो ॥७७॥
- (४) मइसागरो अवंतीए, पेसिओ सूरिणो सयासम्मि ।
तेणाहूओ सूरी, अरुयच्छम्मी समायाओ ॥७८॥
- (५) सुयधम्मो बलभाणू, पन्वइओ धम्मउज्जाया जाया ।
रायाई असहंतो, पुरोहिओ सूरिसहियनिवं ॥७९॥
- (६) भणइ सुईवस्से(ज्जे?)हिं, एएहिं किं ति सूरिणा वि इमो ।
विहिओ निरुत्तरो सुत्तयाए(?) तो वयइ अणुलोमं ॥८०॥
- (७) एए महातवस्सी, पहु! जेण पहेण जंति नो तेणं ।
तुम्हं गमणं जुत्तं, अकमणं तप्पयाण जओ ॥८१॥

C आदर्शे अस्मि स्वस्तिकद्विकलाञ्छनवर्ती षट्श्लोकात्मकः पाठोऽधिकः समस्ति, अ च DM आदर्शयोर्नान्यतः ।

५० पञ्जुसवियन्वं M । ५१ °भिइं सं M ।

- (८) विपरिणओ निवो तो, जंपइ सच्चं ति कह पुणो एए ।
वीसञ्जिज्जंति तओ, पुरोहिओ भणइ सव्वत्थ ॥८२॥
- (९) कीरइ अणेसणाउ, निवेण दिस्सो इमस्स आएसो ।
आहाकम्माइ जणाउ दावए सो बहु फलं ति ॥८३॥

(३)

- (१०) कहियं साहूहिं गरूण, ते वि नाऊण निवइणो चित्तं ।
जंति अपज्जोसविए, चैव पइद्धाननयरम्मि ॥८४॥
- (११) जाणावियं च सूरीहिं, तत्थ नो जाव आगया अम्हे ।
ताव न पज्जोसवियव्वमेव तत्थ य पर[म]सइदो ॥८५॥
- (१२) निवस्तालवाहणो अत्थि, सो वि नाऊण कालमायरिए ।
आगच्छंते संवेण संजुओ अभिसुहो जाइ ॥८६॥
- (१३) विच्छइणेण पविट्ठा, नयरे ।
पज्जोसवणासमओ तत्थ य मरहइदेसम्मि ॥८७॥
- (१४) भइवयसुद्धपंचमिदिणम्मि इंदस्स जायए जत्ता ।
ता सूरिणो निवेणं, विन्नत्ता जह इमं भयवं ! ॥८८॥
- (१५) पज्जोसवणादिवसे, अणुगंतवो जणाणुवत्तीए ।
इंदो तेणं अम्हे, चेइयण्हवणाइयं काउं ॥८९॥
- (१६) न पहुप्पामो ततो, पज्जोसवणं करेह छट्ठीए ।
सूरि वि आइ पंचमिरयणीमेयं नइक्कमइ ॥९०॥

जओ भणियमागमे—

जहा णं भगवं तहा णं गणहरा वि । जहा णं गणहरा तहा णं गणहरसीसा वि । जहा णं गणहरसीसा तहा णं
अम्ह गुरूणो वि । जहा णं अम्ह गुरूणो तहाणं अम्हे वि वासावासं पज्जोसवेमो । नो ते पंचमिरयणिं अइक्कमिज्जा ।

- (१७) तो मणियं नरवइणा, जइ एवं [होइ ?] तो चउत्थीए ।
हवउ त्ति आह सूरी, एवं होउ त्ति नो दोसो ॥९१॥

जओ भणियमागमे—

आरेणा वि पज्जोसवेयव्वमिति ।

- (१८) तो हिट्ठो भणइ निवो, महापसाओ ममं कओ जेणं ।
मम देवीणं पव्वोववासपारणयदिवसम्मि ॥९२॥
- (१९) होही सुणीण उत्तरपारणयं तो निवो गिहे गंतुं ।
देवीओ भणइ जहा, तुम्हाणममावसापव्वे ॥९३॥
- (२०) होही उववासो तस्स, पारणे हुज्ज साहुवग्गस्स ।
उत्तरपारणयं तो, दाणं दिज्जह महफलं ति ॥९४॥

नार्थकथा
 यथायत्
 यत्रवर्षा
 श्रीमदण
 यत्रराज्ञ
 कलाशु।

कालिका
 साक्षात्
 सेवतश्च
 दिवासा
 तिश्रीर
 श्री।

।इतिश्री
 नकंसा
 उदगा
 णाशु।
 लिखत

चित्र ४१ Fig. 41

चित्र ४० Fig. 40

- (२१) तो मुद्बचउत्थीए, चेइयपूया पभावणा य कया ।
रभा तव-देसण-मुणण-पोसहावस्सया विहिणा ॥९५॥
- (२२) इय कारणेण कालयसूरीहिं पवत्तियं चउत्थीए ।
पज्जोसवणं अणुमन्नित्तं(यं) च संघेण एयं ति ॥९६॥

(४)

- (२३) कालंतरेण तेसिं, विहरंताणं गुणन्नियाणं पि ।
कम्मोदयाउ सीसा, जाया दुब्बिणी(व्वीणि?)या तेण ॥९७॥
- (२४) तेहिं परुविया जह, गुरुआणाइकमं विहेऊणं ।
दुकरतवचरमिणं मा कुणह निरत्ययं वच्छा ! ॥९८॥

यत उक्तमागमे—

- (२५) छट्ट-ऽदम-दसम-दुवालसेहिं मासऽ-दमासखमणेहिं ।
अकिरंतो गुरुवयणं, अणंतसंसारिओ होइ ॥९९॥
- (२६) गुरुआणाभंगाओ, रत्ते कट्टं तवं पि काऊण ।
तह वि हु पतो नरयं, सो कूलयवाळओ साहू ॥१००॥
- (२७) गुरुआणाइकमणे, आयार्वितो करेइ जइ वि तवं ।
तह वि न पावइ मुक्खं, पुव्वभवे दोवई चेव ॥१०१॥
- (२८) एवं भणिया वि इमे, गुरुवयणं जाव नो पवज्जं ति ।
वट्ठंति य सिच्छाए, तो गुरुणा चित्तियं एवं ॥१०२॥
- (२९) तारिसा मम सीसाउ, जारिसा गळिगइहा ।
गळिगइहे चइत्ता णं, ददं गिण्हामि संजमं ॥१०३॥

तथा—

- (३०) छंदेण गओ छंदेण आगओ चिट्ठए य छंदेणं ।
छंदे अ चट्टमाणो, सीसो छंदेण मोत्तव्वो ॥१०४॥
- (३१) अन्नदिणे सुत्ताणं, तेसिं सिज्जाथरस्स परमत्थो ।
कहिओ जह वच्चामो, अम्हे नियसिस्ससिस्साणं ॥१०५॥
- (३२) सागरचंदाणं मुणिवईण पासम्मि जई य पुच्छंति ।
तो ते खरष्ठिऊणं, साहिज्जसु इय भणित्ता ते ॥१०६॥
- (३३) वच्चंति तत्थ निस्सीहियं च काऊण जाव पविसंति ।
येरज्जउ ति काळं न, तेण अब्बुट्टिया ते उ ॥१०७॥
- (३४) वक्खाणसमत्तीए य पुच्छिया अज्ज ! केरिसं हि मए ।
वक्खाणियं इमेहिं, वुत्तं जह सुंदरं पुण वि ॥१०८॥
- (३५) तेणं भणित्ता सूरी, पुच्छह किं पित्थ तेहिं तो भणियं ।
वक्खाणेसु अपिच्चियमेसो वक्खाणिउं लग्गो ॥१०९॥

- (३६) सव्वमणिच्चं धम्मो, निच्चो चि स आह जाव तो घुरी ।
जंपइ न अत्थि धम्मो, न गिज्जए जंपमाणेहिं ॥११०॥
- (३७) मुकुलाइकज्जउ चिय, तेणं धम्मो पयट्ठिउ इत्तो ।
सूरिं अपिच्छमाणा, ते दुस्सीसा य पुच्छंति ॥१११॥
- (३८) सिज्जायरं इमेण वि, बहुहा निम्भच्छिया तओ तेहिं ।
सव्वं खमाविउं सो, सव्भावं कहिय तेणंते ॥११२॥
- (३९) पट्ठविया तत्थ तओ, गच्छंति जणो य पुच्छए एस ।
को गच्छइ चि तो ते, मणंति जह कालगायरिया ॥११३॥
- (४०) सागरचंदेण सुयं, लोयमुहाओ पियामहागमणं ।
तत्तो पुट्ठो येरो, पियामहो मे किमायाइ ? ॥११४॥
- (४१) तेणुत्तं इय सुव्वइ, अन्नम्मि दिगम्मि तयणुमग्गेण ।
संपत्तं मुणिर्विदं, अब्भुट्ठइ सागरमुणिंदो ॥११५॥
- (४२) तेहिं भणियं तुब्भे, उवविसह मुणी इमे जओ पुरओ ।
गुरूणो समागया सूत्ररिणा वि भणियं न को वि इहं ॥११६॥
- (४३) आघाओ मोत्तूणं, येरं इत्थंतरम्मि आयाया ।
तं मुणियाओ(?) कालयसूरी पाहुणयसाहूहिं ॥११७॥
- (४४) अब्भुट्ठिया तओ सो, सागरचंदो खमावए सूरिं ।
सुरंतो य स गुरूणा, भणिओ नो भावदोसो चि ॥११८॥
- (४५) किंतु पमायस्स विवोहणट्ठमेयस्स अन्नया सूरी ।
दंसइ वालुयपत्थयदिट्ठंतं तहय कहियमिणं ॥११९॥
- (४६) आस[व्व]न्नुमयाओ, तरतमभावेण मइविहवा ।
मा वह]उ को वि गव्वं, अहमिको पंडिओ इत्थ ॥१२०॥
- (४७) इय अच्छेरय चरिओ, मामागरनगर[मंडियं वसुहं ।
आणावडिच्छवहुस्सिस्सपरिवुट्ठो विहरई मय]वं ॥१२१॥

(५)

- (४८) अह अन्नया सुरिंदो, वंदइ सीमंधरं जिणवरिदं ।
मुणिउ निगोयजीवे स चि..... ॥१२२॥
- (४९)न्निओ इमे कोइ ।
जाणइ वक्खाणेउ कालयसूरि चि इय कहइ ॥१२३॥
- (५०) या तेणं सक्को पुच्छइ मे कित्तियं आउ ।
उवउत्तेणं दोसागाराईमाऊणमाउयं ॥१२४॥
- (५१) . . . चिय कालेणं जाणित्ता, निययआउपरिमाणं ।
संलेहणं विहेउं अणसणवि[हिणा दिवं पत्ता] ॥१२५॥

॥उ॥ श्लोक १६४ ॥ मंगलं ॥उ॥

ॐ आदर्शत उद्धृता ग्रन्थकृतप्रशस्तिः—

श्रीप्रश्रवाहनकुलाम्बुनिधिप्रसूतः,
क्षोणीतलमथितकीर्तिरुदीर्णशाखः ।
विश्वमसाधितविकल्पितवस्तुसूत्रै-
इच्छायाश्रितप्रचुरनिर्द्वैतभव्यजन्तुः ॥१॥
ज्ञानादिकुसुमनिचितः, फलितः श्रीमन्मुनीन्द्रफलवृन्दैः ।
कल्पदुम इव गच्छः, श्रीहर्षपुरीयनामाऽस्ति ॥२॥
एतस्मिन् गुणरत्नरोहणगिरिर्गाम्भीर्यपाथोनिधि-
स्तुङ्गत्वानुकृतश्माधरपतिः सौम्यत्वतारापतिः ।
सम्यग्ज्ञानविशुद्धसंयमपतिः स्वाचारचर्यानिधिः,
ज्ञान्तः श्रीजयसिंहसूरिरभवन्निःसङ्गचूडामणिः ॥३॥
रत्नाकरादिवैतस्मात्, शिष्यरत्नं बभूव तत् ।
स बागीशोऽपि नो मन्ये, यद्गुणग्रहणोत्सुकः ॥४॥
श्रीवीरदेवविबुधैः, सन्मन्त्राघृतिशयमवरतोयैः ।
यैर्द्वैत इव संसिक्तः, कस्तद्गुणकीर्तने विबुधः ? ॥५॥

तथाहि—

आज्ञा यस्य नरेश्वरैरपि शिरस्यारोप्यते सादरं,
यं दृष्ट्वाऽपि मुदं व्रजन्ति परमां प्रायोऽतिदुष्टा अपि ।
यद्वक्त्राम्बुधिनिर्यदुञ्ज्वलवचःपीयूषपानोघृतै-
र्गीवाणैरिव दुग्धसिन्धुमथने तृप्तिर्न लेभे जनैः ॥६॥
कृत्वा येन तपः सुदुष्करतरं विश्वं प्रबोध्य प्रभो-
स्तीर्थं सर्वविदः प्रभावितमिदं तैस्तैः स्वकीयैर्गुणैः ।
भुक्तीकुर्वदशेषविश्वकुहरं भव्यैर्निबद्धस्पृहं,
यस्याज्ञास्वनिवारितं प्रचरति श्वेताम्बुगौरं यज्ञः ॥७॥
यमुनाप्रवाहविमलश्रीमन्मुनिचन्द्रसूरिसंपर्कात् ।
अमरसरितेव सकलं पवित्रितं येन भुवनतलम् ॥८॥
विस्फूर्जत्कलिकालदुस्तरतमःसंतानलुप्तस्थितिः,
सूर्येणैव विवेकभूधरशिरस्यासाद्य येनोदयम् ।
सम्यग्ज्ञानकरैश्चिरन्तनमुनिशुण्णः समुद्योतितो,
मार्गः सोऽभयदेवसूरिरभवत् तस्य प्रसिद्धोर्मिभिः ॥९॥
निजशिष्यलवश्रीहेमचन्द्रसूरेर्मुखेन विवृतिरियम् ।
सप्रयुता तैरेव हि, विहिता श्रुतदेवतावचनात् ॥१०॥

प्रत्यक्षरं गणनया, सर्वग्रन्थाग्रमस्य जातानि ।
 प्रयोदशसहस्राण्यष्टष्टियुतान्यष्टशतानि (१३८६८) ॥११॥
 प्र० १३८६८ ॥ कल्याणमस्तु ॥

ग्रन्थप्रशस्तिः—

श्रीकृष्णार्षिगच्छे तपापक्षे भ०श्रीगुण्यवर्धनसूरयस्तेषां पट्टे भट्टारकश्रीश्रीजयसिध(ह)सूरयस्तपट्टे भ०श्री-
 श्रीशिवनयचन्द्रसूरीश्वराणां शिष्यगणिगोरापठनार्थम् ॥

[३]

श्रीभद्रेश्वरसूरिविरचिता-कथावल्यन्तर्गता

कालिकाचार्यकथा ।

[लेखनसंघत् १४९७—रचनासंघत् १२ शताब्दि]

- (१) धम्मं कहिउं सीलं, अस्स त्ति रुत्तिओ (?) य धम्मकही ।
 सायसयं त्ति विसेसिया (य), वाओ य तवो य जस्स त्ति ॥१॥
- (२) सो वाई य तवस्सी, विज्जाबलीउ(लिओ) य नाम विज्ज त्ति ।
 पायलेवाइसिद्धो, सुकव्वकत्ता कवि(वी) नाम ॥२॥
- (३) एय गुणा य पुरिसा, अट्टपभावगा पवयणस्सा (?) ।
 एको वि य पुण्णप्पा, कोइ जहा कालगज्जो त्ति ॥३॥

कालगायरिकथा मण्णइ—

अवंतीविस(ए) उज्जेणीनयरीए द्दण्णो नाम राया । तस्स य किर केणावि जोगिएण दिन्ना महहीनाम विज्जा ।
 सा य जत्थ साहमनिउत्ता तस्समुहा हीउं विउन्विय गदभीरूवा नाहे(दे)इ, ओ य तिरिओ मणुओ वा रिब(बु)-
 संतिओ तस्सइ सुणेइ सो सव्वो रुहिरं वमंती भयविहलो नट्ठसन्तो निवडइ । सिद्धा य विहिसाहणेणं द्दण्णरण्णो
 गदभीविज्ज त्ति गदहिल्लो नाम सो पसिद्धि गओ । पलंबतयात्ति जिणसासणमुज्जेणी (?), तन्मज्जे पवयणपुरिसो सूरि-
 समण्णिओ कालगायरिको नाम, अवि य—

- (४) संबिग्गो मज्जत्थो, संतो मउओ रिज्ज सुसंतुट्ठो ।
 गीयत्थो कडजोगी, भावण्ण लद्धिसंपण्णो ॥१॥
- (५) देसणिथाओ देओ, महमं विण्णाणिओ कवी वाई ।
 नेमित्तिओ य सीओ, उवयारी धारिणी(रणा) बळिआ ॥२॥

(६) बहुदिदो नयनिउणो, पिओयचउ (पियंवओ ?) सुस्सरा(रो) तओनिरओ ।

सुसरीरो सुप्पइओ, वाई आणंदओ वोक्खो ॥३॥

(७) गंभीरो अणुवत्ती, पडिवन्नपाळओ थिरो ।

उच्चियण्णु सूरीणं, छत्तीसगुणा [इमे] होंति ॥४॥

अत्थे(त्थि) य तत्थेव कालगायरियभगिणी रूववई व निम्मलसीला सीलमई नाम तवस्सिणी । सा य कयाइ वच्चंती बाहिं तप्पएसमामिणा दिट्ठा गइहिल्लरणा । अज्जोववण्णेण य अणिच्चंती वि वळा नेवि(नीया) अंतेउरं । साहिया तवरिसणे(पी)हिं कालगसूरीणं वत्ता । तेहि वि गंतुं सयं भणित्ता राया जहा—न जुत्तं पुहवीपालाणमेरिसं ववसिउं ता मुंचह तवस्सिणिं । रण्णावि करिस्स चित्तिउत्तं निव्वत्ते (!) ।

सूरीहिं मेळित्तु साहियं तं संघस्स । तेणावि बहुहा भणित्ता राया । न या(य) किं पि पडिवज्जइ तओ दरिसण-कण्णुज्जओ रुट्ठो । अह(ज)कालओ पइण्णं करेइ जहा—जइ गइहिल्लि(हिल्ल)रायाणं रज्जओ न उम्मूलेमि, तो पवयणसंजमोव-घायगाणं तदुवेक्खगाणं य गइं गच्छामि । ताहे कालगज्जो कवडेणुम्मत्तलीहओ तिग-चउक्क-(च)अरमहाजणद्वगेषु इमं [पलवं]तो हिंडइ । जइ गइहिल्लो राया तो किं ? जइ सुनिविट्ठा पुरी तो किं ? जइ जणो सुवेसो भा(तो) किं ? जइ हिंडामो वयं भिक्खं [तो किं ?], जइ सुवन्नदेसे वसामि तो किं ? एवं च बहुप्पयारं जणं भावेउं काल[ग]ज्जो पारसकूळं गओ ।

तत्थ य साहाणुसाहिणो महारायस्स सेवगो साही नाम राया । तं च समळीणो सूरी निमित्ताईहिं आवज्जेइ । अण्णया य साहिस्स साहाणुसाहिण(णा) कम्हि हिं (वि) कारणे रुट्ठेण कट्टारिगा सुट्ठेओ पेसिया (!) केहेहिं तम(म्म)अहे जहा सा(सी)समेयाए निचं छिदियच्चं ति ।

दट्ठुं चेमं विमा(म)णो संजाओ साही । स(प !)रूवेइ कालगज्जस्स । तेणावि भणित्ता मा अष्पाणं मारेहिं- (हि) । साहिणा भणियं—परमसामिणा रुट्ठेण एत्थ अत्थिउं न तीरइ । कालगज्जेण भणियं—रोहेमो गइहिल्लरायाणं ।

ताहे जे गइहिल्लेणो(णा)वमाणिया लाडरो(रा)याणो अण्णे य ते मिलिउं सन्वेहिं पि रोहिया उज्जेणी । कुंथंतरमि य गइहिल्लेण य सुइभइणा होउं स(सु)मरिया गइहिविज्जा । अवयरिया य सा गइह(ही)रूवधारिणी । ठविया एगम्मि अहारगो(इालगे) परवलाभिसुहो(हा) । तव्विसेसारोहणा(ण)त्थं चेत्य वि गइहिल्लो अट्टममत्तोववासी । तं च तहाराहमं नाउं कालगज्जेणाणागयमेव निरोवियं गइहिसंमुहं दक्खाणं सइवेहिं(हि)जोहाणमट्टुत्तरसरं, भणियं च जया(हा)-एसा गइही नानि(!)हिउकामा तथा मुहं पसारेही, जाव य सइं न करेइ ताव समकालमेहंए मुहं सरेहिं तुंमे पुरिज्जइ । तेहि वि जोहि(हे)हिं तदेव कयं । ताहे सा वाणमंतरी तत्थ गइहिल्लसोविंरिं हगिउं लत्ताहिं य हंतुं गया सट्ठाणं । तव्वि-रहिओ अवलि ति ओमूळि(लि)ओ गइहिल्लो । गइहिया उज्जेणी । एवं च पुण्णपइण्णो कालगसूरी तं भगिणिं पुणरवि संजमे ठवित्ता विहरि(ओ) म(अ)न्नवु(त्थु)ज्जयविहारेणं ॥

(२)

साहिप्पसुहराणएहिं चाहिसित्तो उज्जो(उजे)णीए कालगसूरीभ(भा)णेज्जो ख(ब)लमित्तो नाम राया । तक्कनिट्ठ-भाया य भाणुमे(मि)त्तो नामाहिसित्तो जुवराया । तेसिं च भगिणी भाणुसिरी नाम । तीसे पुत्तो वळं(ळ)भाणू नाम । सो य पगयभइविणी[य]याए साइ पज्ज(उज्ज)वासइ । पत्तो पुणो विहरंतो वरिसयाळसण्णमुज्जेणिं कालगसूरी । बहु-मण्णिओ रायाईहिं तम्मअहे जोगो ति विसेअउ(ओ) साहिउ सूरीहिं [खळ]भाणुणो धम्मो । तं च सोउं संबुद्धो, पन्वाविओ

य । न य पुच्छिया बलमित्त-भाणुमित्त त्ति । रुट्ठेहिं तेहिं पस(च्छ ?)नमाणतो निव्विसिओ कालगज्जो । सो वि नत्तयासंघणं (?) निग्गहत्तं(त्त)णेण य तेसि वयणमवमन्निकण ठिओ न य पज्जोसवणं कुणइ । बलमित्तो वि भाणु-सिरीए ' किं न जाणह गइह(हि)ल्लवुत्तं ? , जेणावमाणेह माउळं(ल)ग'मिति । भणिया पच्छत्ताविया पुणो मामयस्स कुणंति महंतमायरं अन्नुद्धाने(णा)इ ।

पं(तं ?) च सहिउमस्स(स)कंतो मं(गं)गाहरो नाम पुरोहिओ भणइ-देव । सुद्धपासंडो एसो वेयाहवाहिरो । एवं च रण्णो पुरओ पुणो पुणो उळ्ळं(ल)वंतो सूरिणा निप्पट्ठा(ट्ट)पसिणवागरणा(णो) कओ । ताहे खरयरमाविट्ठो पुरिहिओ न दंढेणेमेसि किंचि पुणिस्स(रिस्सं ?) ति चित्तिय रायाणुमंडलोवो(रायाणमंडलो)मएहिं विप्परिणामेइ, जहा-एएरिसे महा-पुभागा ता जेण पहेण मे(ते) गच्छंति तेणेव जस्स रण्णो (?) जणो गच्छइ पयाणि वा अइक्केइ तरसासेयं महंतं हवइ । ता विसज्जेज्जंतु नियविसयाओ सूरिणो । सोउं चेमं कम्मदोसेणाइसुगि(णि)या बलमित्त-भाणुमित्ता । कराविया सूरिनीसरणत्थं तेहिं सव्वम्मि नगरे भत्तयाणाणेसणा ।

(३)

तं च नाउं पढमपाओ(उ)सि च्चिय निग्गया ओ(उ)ज्जेणीओ कालगसूरियो । बहुपरिवारा य ते न जहिं तेहिं न(नि)व्वहंति त्ति पट्ठिया पइट्ठाणपुरं । जाणावियं चाणागयमेव तहं ते च्चिय संघस्स जावाहमागच्छामि ताव तुवमेहिं न कायव्वं पज्जोसवणं ।

तत्थ य सालवाहणो राया । सो य सावणो त्ति । कालगव्व(ज्ज)मेंतं सोउं निग्गउं(ओ) समुहो समणसंघो य । तउ महाविभूर्इए पविट्ठो पइडाणं कालगज्जो । भणियं चाणेण-भइवयसुद्धपंचमी[ए] कौरओ(उ) पज्जोसवणं । पडिवन्ने च तं समणसंघेण । सालवाहणो य राया परमसावओ पज्जोसवणाइ धम्मदिवसे विसेसओ जिणवंदणाइ किच्चं कुणइ । इओ य तत्थ देसरूढीए कौरइ भइवयसुद्धपंचमीए पढममिंदमहारंभो । तं च जणो निव्वि (न वि)णा णिव्वं कुणइ त्ति, तस्स न होइ पज्जोसवणु(ण)धम्माणुद्धानं । तओ सालवाहणेण भणिओ कालगसूरी-भयवं । चलिओ लोयववहारो त्ति, चालिउं न तीरइ इ(ई)दमहारंभो, न य मं विणा कुणंति लोया, ताणुग्गहं काउं कुणह लट्ठीए पज्जोसवणं, जेणाहमवि पहुच्चामि । सूरीहिं भणियं-महाराय ! न जुत्तमेयं । जओ आसाढपुण्णिमाए कायव्वं ताव पज्जोसवणं । अह केणावि रायविट्ठगराणेण ताए न कयं ता कायव्वं पुरओ कण्हदसमीए । तओ विचलितं सावणसुद्धपंचमीए । तओ वि पुरं पुण्णि-माए, तओ वि कण्ण(ण्ह)दसमीए । तओ विट्ठालियं कायव्वमवरसं भइवयसुद्धपंचमीए, न परओ त्ति जिणाणा । तओ रण्णा भणियं-भयवं ! ता कौरउ चउत्थीए पज्जोसवणं । सूरीहिं भणियं-एवं होउ । ताहे चउत्थी[ए] चेव कयं पज्जो-सवणं । एवं च जुगप्पहाणा(णे)हिं कालगज्जेहिं कारणेण जा पवत्तिया चउत्थो सा चेवाणुमया सव्वसाहूणं जाण[ह ?] त्ति ।

[तओ] रण्णा भणियाओ अंतैउरियाओ, जहा-तुव्वे पक्खियपडिकमणत्थममावसाए काऊणोववासं पा(प)डिववा(या)ए सव्वस्वज्जभोजविहीहिं साहवो उत्तरपारणए पडिल्लामेत्ता पारेज्जह । ताहिं पि तहेव कए पज्जोसवणाए अट्ठम्मि (अट्ठम-मिति) काउं पडिवयाए जायसुत्तरपारणयं । तं च सव्वलोगेहिं कयं त्ति तप्पभिइं मरहट्ठविसए समणभूहवो(समणपूओ) नाम ल्ळणो पवत्तो त्ति । पवत्तियं च भणिस्समाणेणं भ[व]विरहसूरिणो(णा) संपयसाहूणं अट्ठमत्तवकरणासत्ति पेच्छंतेण तइयाए उत्तरपारणयं । किं च—

(४)

अत्थि उज्जेणीए बहुसीसपरिवारो कालयो नाम सूरी । न य से सा(सी)से चोइया वि पढणसवणाइकिरियासु पवत्तंते । तओ सूरी राईए पसुत्ती(त्ता) चेव ते मोत्तुं सेजायरस्सेगस्स साहियसन्भावो पयट्ठो सुवणणम्मि । जत्थ य किर

ते तं (तेसिं) सीसस्स सीसो सागरचंदो नाम सूरी समत्थो विहरइ । पतो य पोत्तियाणमंतियं क्रमेण कालगसूरी ।
तेणावि तहिं वि सम्मापुत्र्व ति पाहुत्तीओ सो सामणज्जगपडिवा(वं) काल[ग]सूरी भोलउविव (भोलविओ) सागरचंदो
वक्खाणं । सो वि नाणम[प]रीसइमाणो पुणो कालगं पुच्छइ—केरिसं मे वक्खाणं ! । सो भणइ—सुंदरं ।

इओ य कालगसीसेहिं सव्वत्थगोत्तिया सूरिणो । न य कहिं पि लद्धा सुद्धी । तओ ते लज्जा(ग्गा) सेज्जायरस्स ।
तेणावि निव्वंओ त्ति पडिसाहिओ तेसिं सव्वाओ । तओ सव्वे वि कालगसीसा सुवन्नभूमिं जउ चळिया । तं व वृद्धं
वज्जंतं लोगो पुच्छइ । ते भणंति—कालगायरिया सुवन्नभूमिं गमिस्संति । संपत्ता य सिग्घयरजंताऽऽवंतज्ज(ज)णपरंपरा
सागरचंदस्स वत्ता, जहा—कालगायरिया आगच्छंति ।

तओ सागरस्समणो भणइ—अज्जया । किं सव्वं जं ग(स)मागइ पियामहो ! । तेण भणियं—न जाणामि मए वि सुयं ।

जो(सा)गरो भणइ—अज्जया ! सुट्ठु पंडियओ सुम्मइ सो मे पियामहो । कालगो भणइ—किं मे य(ए)णं,
पंडिया चेव वियाणंति पंडियं । अज्ज(ज्ज) मम तावाणिच्चय(यं) वक्खाणेसु ।

सागरो भणइ—अज्जं किंचि विसमपयत्थं वक्खाणावेसु । कालगेण भणियं—न विसमपयत्थमवगच्छामि । सागरो
भणइ—जइ एवं ता सुणेसु । तं चिय साहेमि—

(८) धम्म(म्ह) करेहु म मूढा अच्छहुं(हु),
चंचल(ल) जीविउ जोव्वणु पेच्छइ ।

धम्म जि करणु कम्महु दत्थुहु,
मोक्खहुं तं पुणु गुरुयणु पुच्छहु ॥१॥

सोउं चेमं भणियं कालगेण—नत्थे(त्थि)त्थ धम्मो पमाणरहिओ त्ति वे(स्व)रविसाणं व, पच्चक्खो जेण न सो,
तयभावेनाणुमेओ वि ।

तओ अज्जो पियामहाणुकारी ए[स] खल को वि डोकरो त्ति । संजायासंको सागरो भणइ—नत्थि धम्मो त्ति
वोत्तुं जुज्जइ जीहाए, न उण जुत्तीए जेण पक्खकज्जा धम्म(म्मा)धम्मा वि पच्चक्खा । अवि य—

(९) रूवमइ सुहसभिन्धी, दाणाइ विसेसओ सपुणाणं ।
विप्फुरइ व सकारो, नियनिव्वा(?) ते वि नन्नेसिं ॥२॥

(१०) इय धम्माधम्मफलं, पच्चक्खं जेण दीसए साहु ।
ता मोत्तु[म]इम्मं आयरेण धम्मं चिय करेसु ॥३॥

एवं च सत्थं(त्थ)विणोएण चिट्ठंति ते जाव कइवयवासराणि ताव संपत्ता त्थ कालगसीसा । ते य दट्ठूण
अब्भुत्तिओ सागरचंदसूरी । पुच्छिओ य सो तेहिं—आगया सख(स्व)मासमणा इइ केइ न व । सोउं संकिओ सो भणइ—न
जाणामि स्वमासमणा, अज्जओ पुण एक्कओ आगओ, तेणागंतुकामो सिट्ठो सूरी ।

एत्थंतरम्मि य विचारभूमिओ आगओ कालगसूरी । अब्भुत्तिउं च पाहुणयसाहूहिं वंदिओ भावसारं संजायसंके
वयत्थियाले सागरचंदे केण—(संजायसंकेण य पुच्छिया ते सागरचंदेण ?)—को एसो ? । तेहिं भणियं—काल[ग]सूरी ।
तओ ससंभमं पायावलत्तो(गो) सागरचंदो सूरी—मिच्छामि दुक्कई जं मए थासाइयं ति भणंतो सम्मं पियामहे स्वामेइ ।
भणइ सविलक्खो—भगवं । जइ वि मु(सु)क्खो इं तहा वि केरिसं वक्खाणेमि । कालगसूरीहिं विलट्ठं, किं तु मा गवं
वि(व)हेज्जासु त्ति वोत्तुं कराविओ सो(सा)मं, ठाविउणेगच्छ(त्थ)वाळुयाएत्थुलज्जं(ग्गं), तओ वि उद्धरिउं पक्खेवाविओ

अस्य ममाविभो जतेणो किं वि सो । एवं च वारंकारेण ऊणयरो ऊणतमो त्ति सच्चवाविउं भणिओ सूरीहं(हिं) पोत्तउं(ओ) —भइ । वालुगापत्थसरिसं सुयं गणहराणं चेव संपुण्णं, सेसाणं पुण कमकमेण परिह्वीयमाणं । जओ चोदसपुव्वधरा वि भगवंतो छट्ठण वडिया कहिज्जंति किं पुण सेसा ! । ता न जुत्तो काउसयाणंसुन्नओ (काउं सुयणाणमओ ?) । भणियं च—

(११) मा वइउ कोइ गब्बं, एत्थ जए पंडिओ जि(अ)हं चेव ।

आसव(व्व)ण्णुमयाओ, तरत्तमजोगेण मइविभवा ॥४॥

(५)

एवं च सुयसमिद्धो विचित्तवर(चरि)एहिं आगमपसिद्धो कालगसूरी सकेण वंदिओ, एत्थ भणियं च—

(१२) सीमंधरभणणाओ, नि[गो]यकहणेण रक्खियव्वो व्व ।

कालगसूरी वि ददं, सविब्भयं वंदिओ इरिणा ॥१॥

(६)

किं च—

अथि इहेव भार्हे वासे तुरमिणीनयरीए जियसत्तू राया । तस्स य कालगसूरिभणिणोए भइव्वंभणीए सुओ दत्तो नाम । उ(ओ)ल्लगइ(यं)तेण य सव्वदोसनिहिणा वसीकया सव्वे वि जियसत्तुसेवगा । तओ उव्वासिसो राया । समहिद्विय से रज्जं महारज्जलाभाइनिमित्तं च पारद्धमणो(णा)विहा जणो ।

अणया च विहरमाणो अणेगसीसपरिवारो समोसरिओ से मामगो कालयज्जो हि । पारद्धं चाणेण वक्खाणं । धम्मसट्ठा(द्दा) कोऊहलाईइ(हि) य संपत्ता नागरया, लोएव(परं)पराए भाउणो आगमणं सोऊण भणिओ दत्तो भइए-- वच्छ । तुह माउलओ पडिक्खसाहुल्लिगो इहगे(हाग)ओ ता तं गंतुं षणमत्तु (सु) । अवि य—

(१३) एक(कं) सो तुह मामो, वीयं ठिओ(विउ)सेहिं पुइओ पुण्णो ।

तइयं संगहियवओ, ता पुत्त(य ! ?) नयन(नम)सु तं साहुं ॥१॥

जणणीउवराहो(रोहे)ण य पयट्ठो दत्तो पत्तो तमुदेसं, पुच्छिओ कालियज्जो जण्णाण फलं । भगवया वि साहियं— पंचं(चिं)दियवहेणं नरगमणं । पुणो जण्णाण फलं दुयरा(वा)राए पुच्छियं च । भगवया वि साहिओ—अहिंसालक्खणो धम्मो । तइयावाराए पुट्ठेण साहियं—पावकममाण नरयाइफलं । चउत्थवारं रुट्ठेण भणियं दत्तेण—किमेव(म)समंजसं षलवसि ! । जइ किंचि वि सुणसि ता जण्णाण फलं साहेसु । भगवया भणियं—जइ एवं ता नरयफला जन्ना जणमहारंभ- याए परिगहियाए ऊणिमाहारेणं पंचवि(पंचिं)दियवहेणं जीवा नरयाउयं कम्मं निव्वत्तेत्ति । एयाणि य जण्णकरणे संपज्जेत्ति ।

सोउं चेमं संजायरोसेण भणियं दत्तेण—कहं वियाणसि जहा—नरगफला जन्ना ! भगवया भणियं—नाणाइसयाओ । दत्तेण भणियं—सत्तमदियहे कुंभीपागेण पच्चिहिसि तुमं, तेण भणियं—एत्थ वि को पव्वओ !

साहुणा भणियं च—तम्मि चेव सत्तमदिणे पढमं असुइणा विज्जलिज्जिहिसि । समुप्पण्णकाउवानलेण य, पुणो वि भणियं दत्तेण—कत्तो मुहमुव्व(तुह मच्चु ?) । सुणिणा भणियं—निरुवसगं विहरिऊगाहं कयकालो देवलोमं गमिस्सामि । सोउं चेमं कुविओ दत्तो पव्वइयाहममेयं सुअसुव्वयणं (?) सुरक्खियं करेज्जह, जेण सत्तमवारस(सर)ए [ए]यं चिय कुंभीए य(प)यानि(मि?) त्ति जोजिऊगाऽऽरक्खियनरे पविट्ठो धवलादवाविउ पढहो जहा—न सत्तवाराणि जाव नयरीए पुरीओ उच्चियव्वो । सत्तमदिणे य निरोहासहिन्नुणा माछिएणेगेण रायमग्गे उच्चिऊण पुरीसं ठइयं पुष्पकरंडपूर्णं ।

चित्र ४३ Fig. 43

चित्र ४२ Fig. 42

बोलीपाणि य सत्तवासरणि त्ति सम्ममयाणंतो दत्तो सत्तमे च्चिय ज्वा(वा)सरे आसयडपरेण पयडी साहुवहाओ तुरिय-
खुरस्वरणयअसु[इ]णा हसंतो विहालिओ । तओ अहो संवहओ पावसमस्ताएसो त्ति मण्णमाणो सो भयभीओ पयट्ठो
नियगेहाभिमुहो । तत्थ य पवट्ठो दुसज्जो त्ति मण्णमाणा(णे)हिं विरत्तचित्तेहिं स सम्भेहिं वेच्चिऊण पुव्वाणीय जियसत्तुणो
समुवणीउ दत्तो । तेणावि तेह्हा चूरियइ सुणह सणाया एक्कवल्लीए(प)छोदुण एक्को दुक्कत्तमच्चुणा य भओ समणो सो
गओ नरगं त्ति ।

कालयसूरी वि विहिणा कालं काऊण गओ देवलोमं ॥

कालिमायरिउ त्ति गयं ॥३॥

पालित्तयसूरीकहा भण्णइ—

ग्रन्थप्रान्ते—

ग्रन्थप्राम् १२६०० । संवत् १४९७ वर्षे वैशाख वदि १२ बुधे अषेह स्तम्भतीर्थे महं मालासुतसांगा-
लिखितम् ॥

[४]

अज्ञातसूरिकृतं

कालिकाचार्यकथानकम् ॥

नमः सर्वज्ञाय ॥

जो कुणइ ससत्तीए, संघस्स समुवाइं सयाकालं ।
कीकाइसुगइसुक्खं, कालयसूरि व्व जसो लइइ ॥१॥

तथाहि—

अत्थित्थ धरावासे, नयरे [नय]रेहिरे नरवरिंदो ।
नामेण वयरसिंहो, देवी सुरसुंदरी तस्स ॥१॥
सयल्लकलागमकुसलो, पुत्तो तार्णं च कालयकुमारो ।
सो अन्नया तुरंगे, वाहेउं पढिनियत्तो जा ॥२॥
सहयारवणुज्जाणे, ता पिच्छइ सजल्लजल्लयवाणीए ।
धम्मकइं कहमाणं, नामेण गुणायरं सूरिं ॥३॥
तं दट्ठुणं गंतूण, वंदए सुणइ धम्ममइरम्मं ।
कणगं व परिकखेउं, चउहा तं जिणइ(व)राभिहियं ॥४॥
संजायचरणभावो, किच्छेणं भोइऊण जणयाई ।
बहुरायनंदणजुओ, जाओ समणो समियपावो ॥५॥

संगहियदुविहसिक्खो, कालेणं गुरुगुणेहिं जा चडिओ ।
 ता ठविओ सूरिपए, गुरुणा गच्छाहिवत्तेणं ॥६॥
 सूर एव मन्वकमळे, पडिबोहितो कमेण उज्जेणिं ।
 संपत्तो परियरिओ, साहुहिं पंचहिं सएहिं ॥७॥
 उज्जाणमज्झयारे, समोसढो तीइ उत्तरदिसाए ।
 निवपमुहो सव्वजणोऽभिरंजिओ धम्मकहणेण ॥८॥
 भवियकमलावबोहं, ताण कुणंताण जाव कइवि दिणा ।
 वोळिति ताव तत्थेव, साहुणीओ [त्रि] पत्ताओ ॥९॥
 भवियव्वयानिओगा, ताणं मज्झे सरस्सई नाम ।
 समणी संपत्तगुणा, सूरीण सहोयरी लहुई ॥१०॥
 साहुणि वियारभूमीइ, निग्गया गइभिल्लराएण ।
 उज्जेणिनयरिपहुणा, सा दिट्ठा जायकामेण ॥११॥
 अंतेउरम्मि खित्ता, विलवंती जाव ताव सूरीहिं ।
 कोमलगिराइ गंतूण, सो सयं भासिओ एवं ॥१२॥

तथा च—

प्रमाणानि प्रमाणस्थै रक्षणीयानि यत्नतः ।
 सीदन्ति हि प्रमाणानि, प्रमाणस्थैर्विसंस्थूलैः ॥१३॥

अन्यच्च—

नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याश्रमिणः सुखम् ।
 निर्भया धर्मकार्याणि, कुर्वन्ति स्वान्यनन्तरम् ॥१४॥
 नियकुलकलंकभूयं, ता एयं नरवरिंद ! मेल्लेसु ।
 विप्पुरइ अयसपसरो, अहन्नहा जेणिमं भणियं ॥१५॥
 गुत्तु गंजिदु मल्लिदु चारित्तु, सुहडत्तणु हारविदु अयसपडहु ।
 जगि सयलि भामिदु मसिकुच्चउ, दिन्नु कुळि जेण केण (तेण जेण ?) परदारु हिंसिदु ॥१६॥
 ता मिल्लेसु तवस्सिणमेयं नो मन्नए तयं जाव ।
 संघवयणाओ पच्छा, भणाविओ भइणिकज्जम्मि ॥१७॥
 संघो वि जाव तेणं, न मन्निओ ताव गरुयकोपवसा ।
 विहिया तत्थ पइन्ना, सूरीहिं तओ इमा घोरा ॥१८॥

तथा च—

जे संघपक्वणीया, पवयणउवघायगा नरा जे उ ।
 संजमउवघायपरा, तदुविव्खाकारिणो जे य ॥१९॥
 तेसिं वच्चामि गइं, जइ एयं गइभिल्लरायाणं ।
 उम्पूलेमि न सहसा, रज्जाओ मट्टमज्जायं ॥२०॥

कायव्वं च एयं, जओ भणियमाणमे—

साहूण चेइयाणं, पडणीयं तह अवन्नवायं च ।
 जिणपववणस्स अहियं, सव्वस्थामेण चारेइ ॥२१॥
 चिंतेइ तओ चित्ते, उम्मूलेयव्वओ कह णु एसो ।
 विल(वलि)ओ य गइभीए, विज्जाए महाबळाइ जओ ॥२२॥
 हुं नायमुवाएणं, एयं काहामि चिंतिउं सूरी ।
 कयउम्मत्तयवेसो, हिंडइ विलवंतओ एवं ॥२३॥

“यदि गर्दभिल्लो राजा ततः किमतः परम् ? , यदि वा रम्यमन्तःपुरं ततः किमतः परम् ? , विषयो यदि वा रम्यस्ततः किमतः परम् ? सुनिविष्टा पुरी यदि वा ततः किमतः परम् ? , यदि वा जनः सुवेषस्ततः किमतः परम् ? , यदि वा करोमि भिक्षाटनं ततः किमतः परम् ? , यदि वा शून्यगृहे स्वप्नं करोमि ततः किमतः परम् ? । ”

तो तारिसरूवधरं, सूरीं दट्टूण भणइ पुरिल्लोओ ।
 अहइ अजुत्तं रत्ता, कयं जओ भइणिकज्जम्मि ॥२४॥
 भोत्तूण निययमच्छं, हिंडइ उम्मत्तओ नयस्सिउञ्जे ।
 सयलणुणाण निहाणं कट्टमहो ! कालगायरिओ ॥२५॥
 नियपहुणो अइफरुसं, निर्दं सोऊण सयललोआओ ।
 मंतीहिं निवो भणिओ, एगंतहिं(दि ?)एहिं संघ(सण ?)णयं ॥२६॥
 धुयसु तवस्सिणियेयं, अवन्नवाओ जमित्थ तुम्हाणं ।
 तं सोऊण सरोसं, तज्जइ ते फरुसवयणेहि ॥२७॥
 रे ! रे ! एरिससिक्खं, गंतूणं देह निययवप्पाण ।
 मा भणिद(ह ?)ह मह पुरओ, इय नाउमसज्ज(अ)यं तस्स ॥२८॥
 ते वि ठिया तुण्हिका, एयं सव्वं कुओ वि नाऊण ।
 भुत्तूण तओ नयरिं, सूरी वि तओ सगकूलमणुपत्तो ॥२९॥
 तत्थ य जे सामंता, ते सव्वे साहिणो त्ति भन्नंति ।
 जो सामंताहिवई, सो उण साहाणुसाहि त्ति ॥३०॥
 कालयसूरी वि तओ, ठिओ त्ति एगसाहिणो पासे ।
 मंततंताइएहिं, धणियं आवज्जिओ सो उ ॥३१॥
 अह अन्नदिणे साहाणुसाहिणो पाहुडं स पिच्छंती ।
 जा जाओ सासमुहो, ता भणिओ सूरिणा समए ॥३२॥
 पत्ते वि हु सुपसाए, पहुणो उव्वेयकारणं किमिह ।
 सो भणइ महाकोवो, न पसाओ आगओ एस ॥३३॥

जओ—

रूसइ जस्सुवरि पइ, पेसइ नामंकिंयं तओ लुरियं ।
 तीए तेणं अप्पा, घापयव्वो न संदेहो ॥३४॥

जइ न हणिज्जइ अप्पा, ता सयलकुलं पि नेइ स्वयमेसो ।
 अप्पाणमेव हणिउं, तम्हा कुलरक्खणं जुत्तं ॥३५॥
 रुद्धो य पहू अम्हं, कायव्व मणं च (?) एयमम्हेहिं ।
 सूरी वि भणइ तुम्हं, अन्नस्स व अहव सो रुद्धो ? ॥३६॥
 सो भणइ जेण दीसइ, [इ]मीए छुरियाए छन्नवइ अंको ।
 ता अन्नेसि वि मन्ने, पंचाणउईनरिंदाण ॥३७॥
 सोऊण सूरिणा [तं], भणियं मा मरह इह मिलेऊण ।
 वचह हिंदुगदेसं तेणावि तह त्ति तं विदियं ॥३८॥
 ते रापाणो द्याउ, जाणियं मिलेऊण संचळिया ।
 हिंदुगदेसं सव्वे, नियनियस(सि)न्नेहिं संजुत्ता ॥३९॥
 सिंधुं समुत्तरित्ता, सुरद्धदेसं समागयाण तओ ।
 पत्तो पाउसकालो, इव विरहिजणाण [संजलणो?] ॥४०॥
 दुग्गममग्गत्तणओ, सुरद्धविसयं तओ विहंजेउं ।
 छन्नउईभाएहि, सव्वे वि ठिया तहिं हिट्ठा ॥४१॥
 अह नियकज्जुज्जयमाणसेण विलसंतसरयकालम्मि ।
 भो ! किं निरुज्जम चिय, चिट्ठह इह सूरिणा भणिया ॥४२॥
 सव्वे वि साहिणो ते, भणंति आइसह किं पुण करेमो ।
 जंपइ सूरी गिण्हह, उज्जेणिं तस्स पडिबट्ठो ॥४३॥
 बहुओ मालवदेसो, निव्वाहे तुम्ह ते तओ विंति ।
 नत्थीह संबलं सूरिणा वि तो जोगत्तुन्नेण ॥४४॥
 इकं इट्ठावायं, काउं नवजच्चकंचणमयं ति ।
 मणियं गिण्हह एयं, संबलयं ते वि तं हिट्ठा ॥४५॥
 भागीकाउं गिण्हित्तु, पत्थिया मालवम्मि सारिंता ।
 अंतरदेसे कपसो, पत्ता उज्जेणिविसयम्मि ॥४६॥
 सोऊण गरभिल्लो, पत्तो सीमाए संमुट्ठो जुडिओ ।
 संगामे हयदप्पो, वळिउं पविसित्तु नियनयरिं ॥४७॥
 जाओ रोहगसज्जो, ते वि हु तं पुरवरिं समंतेण ।
 वेडित्तु वलयबंधेण, निययसिन्नेण चिट्ठंति ॥४८॥
 कुव्वंति पइदिणं चिय, ढोयं अन्नम्मि वासरे मुअं ।
 पेक्खित्ता पागारं, सूरिं पुच्छंति किं अज्ज ! ? ॥४९॥
 दीसइ मुन्नं कोट्टं, तो नाऊणं पयंपए सूरी ।
 जइ अज्जमट्ठमीए, साइइ सो गरभिं विउजं ॥५०॥

अहालयम्मि ठवियं, कम्मि वि तुब्भे निएह ता खरियं ।
 जोयंतैहिं दट्टण, दंसिया तेहिं सूरीणं ॥५१॥
 भणियं सूरिहिं तओ, जाव समत्तीए तस्स पावस्स ।
 सइं काही एसा, गरुयं रिउसेन्नखयकरणं ॥५२॥
 ता तुरियं तुरि(र?)याई, तुब्भे सेन्नं हुगाउयपरेण ।
 धारह मह पासे उण, अट्टसयं सहवेहीणं ॥५३॥
 जोहाण तओ तेहि वि, तह विदियं तयणु सूरिणा जाह(जोहा?) ।
 भणिया मरिज्जह मुहं, एईए अकयसहाए ॥५४॥ [गीतिकेयम्(?)]
 अपमत्तेहिं तेहिं तहविट्ठिए जा न सकए रसिउं ।
 पद्धिद्यसत्ति त्ति तओ, तस्सेव य साहगस्सुवरि ॥५५॥
 मुत्तुं मुत्तपुरीसं, दाउं लत्तं सिरम्मि तो पच्छा ।
 सा रासही पणट्ठा, पर्यपियं सूरिणा तत्तो ॥५६॥
 गिण्हह संपइमेयं, बलमेयस्सावि इत्तियं चेव ।
 तेहि वि तं नयरिं भंजिऊण जीवंतओ गहिओ ॥५७॥
 बंधित्तु तथा गाढं, मुक्का पुरओ मुणिंदपायाणं ।
 राया हु गहभिळ्ळो, तओऽणुकंपाए सूरीहिं ॥५८॥
 भणिओ एवं रे पावचिट्ठ ! जं गंजिया तए समणी ।
 बलमोडीए अन्नं, न मन्निओ जं पुणो संघो ॥५९॥
 तस्सेव पावतरुणो, एसो कुसुमुग्गमो फलं पच्छा ।
 पाविहसि भवमणंतं, ता अज्ज वि धम्ममणुसरसु ॥६०॥
 एवं सो भणिओ वि हु, न बुज्झए जाव ताव साहीहिं ।
 सूरिवयणाउ मुक्को, भमिही भीमं भवमणंतं ॥६१॥
 अह सूरिपज्जुवासयसाहिं रायाहिरायमह काउं ।
 भुंजंति रज्जसोक्कवं सामंतपयद्विया सेसा ॥६२॥
 कालयसूरीहिं तओ सा भइणी संजमे पुणो ठविया ।
 आळोइयपडिक्कंतो सूरी वि सयं जणं बहइ ॥६३॥

(२)

इओ य—

बलमित्त-भाणुमित्ता, भरुयञ्जपुरम्मि राय-जुवराया ।
 निवसंति भायरो भइणिन्दणा कालगज्जाण ॥६४॥
 भाणुसिरी उण तेसि, भणिणी भाणु त्ति तीए वरमुत्तो ।
 तो ते समकूळाओ, वियाणिउं सूरिणो पत्ते ॥६५॥
 निययमहंताओ तओ, रायाणं मोइऊण भरुयच्छे ।
 निर्दंति ददं संतुट्ठा, तचो सूरी कहइ धम्मं ॥६६॥

* अतः परं कियानपि पाठः पतितो दृश्यते ॥

तं धम्मं सुणिऊणं भाणुकुमारो भवन्नबुद्धिगो ।
 सयणेहि अणुन्नओ पव्वइओ तत्थ सुयचिदिणा ॥६७॥
 रायाइजणो भत्तो दट्ठणुवरोहिओ हु रीसाए ।
 वाएणुवट्ठिओ सूरिणा वि जा सो पराजित्तो ॥६८॥
 तो धुत्तिमाइ सव्वं, विप्परिणामेइ निवइपमुइजणं ।
 इय कोमलवयणेहिं, एए हु महासुणी पुज्जा ॥६९॥
 तो जेण पहेणेए, गच्छंति न गम्मई पहा तेण ।
 गुरुचरणकमणेणं, महई आसायणा जेण ॥७०॥
 आसायणाए जीवो, दुरंतदुक्खाण भायणं होइ ।
 अकमिउं गुरुचरणे, हिंदिज्जइ ता कदं नयरे ॥७१॥
 तं सोउं विप्परिणयचित्तेहिं पर्यपियं नरिंदेहिं ।
 सव्वं चिय सच्चमिणं, परमिकं कारणं गरुयं ॥७२॥
 कहणु विसज्जिजंतिह, गुरुणो सोऊण भणइ तो विप्पो ।
 कीरउ अणेसणा इह, पुरम्मि तो भत्तपाणेहिं ॥७३॥
 रहिया विहरिस्संतिह, सयं पि अन्नत्थ तो नरिंदेहिं ।
 सो मणिओ कुणसु इमं, तेणावि तहेव तं विहितं ॥७४॥

तथो—

आहाकम्माईयं दट्ठं, साहूहिं साद्धियं गुरुणो ।
 ते वि हु सम्मं नाउं, रायाहिप्पायमह तत्तो ॥७५॥

(३)

अप्पज्जोसविय चिय, संचलिया पुरवरं पइहाणं ।
 मरहट्ठे संघस्स वि, भणावियं ताविमं पढमं ॥७६॥
 तुम्हेहिं न कायव्वा, पज्जोसवणा न जाव अम्हेत्थ ।
 संपत्ता तं सुणिउं, सो वि जणो तो समावन्नो ॥७७॥
 तत्थ वि राया त्तिरिसालवाहणो परमसावगो सोउं ।
 सूरीण समागमणं, संतुट्ठो ताव जा पत्ता ॥७८॥
 कमजोगेणं गुरुणो, तं नाउं तोसनिब्भरो राया ॥
 सिरिसमणसंघसहिओ, संपत्तो सम्मुहो सहसा ॥७९॥
 परमविभूर्हइ पुरं, पवेसए तयणु धम्मनिरयाणं ।
 कमसो पज्जोसवणा, पत्ता तत्तं कहंताणं ॥८०॥
 तत्थ मरहट्ठदेसे, इंदमहो होइ भइवइमासे ।
 सियपंचमीइ तत्तो, राया विन्नवइ सूरीण ॥८१॥
 भयवं ! पज्जोसवणादिवसे लोयाणुवत्तणाए उ ।
 इंदो अणुगतव्वो, कहणु जिणिंदपडिमाणं ॥८२॥

नृवर्णाई काउं जे, सके सो ता करेह छट्टीए ।
 पञ्जोसवणा तचो, सोऊणं भयवया भणियं ॥८३॥
 अविचलइ मेरुचूळा, सूरुो वा उग्गमेइ अवरारए ।
 न घ पंचमीइ रयणी, पञ्जोसवणा अइकमइ ॥८४॥

जब्धो भणियमागमे—

जहा णं भयवं महावीरे वासाणं सबीसइराए मासे विइकंते वासावासं पञ्जोसवेइ, जहा णं भयवं महावीरे तहा णं गणहरा वि, जहा णं गणहरा तहा णं गणह[र]सीसा वि, अहा णं गणहरसीसा तहा णं अन्ह गुरुणो वि, जहा णं अन्ह गुरुणो तहा णं अन्ह वि [वासावासं] पञ्जोसवेमो, नो तं रयणि अइकमिञ्जा ॥

तं सोउं भणइ निवो, ताव चउत्थीइ किज्जऊ भयवं ! ।
 सूरुी वि भणइ एवं पि, होउ नत्वित्थ दोसु त्ति ॥८५॥

जहा थारेणापि पञ्जोसवेयवमित्थागमवचनात् ॥

तो पभणइ पुहइवई, संजायं सोहणं इहम्हाण ।
 अंतेउरियाण जओ, तम्मि दिणं पन्वपारणयं ॥८६॥
 होही साहूण पुणो, उत्तरपारणयमट्टमतवसा ।
 एवं भणिऊण गिहे, गंतूणंतरेउरं भणइ ॥८७॥
 पन्वोववासपारणदिणम्मि तुम्हाण तम्मि साहूणं ।
 उत्तरपारणयदिणं, पञ्जोसवणातवे(वो ?) होही ॥८८॥
 ता तुम्हे पडिळाभइ, सुणिणो असणाइणा विसुद्धेण ।
 तम्मि दिणे जयगुरुणा, बहेफलमेयं जओ भणियं ॥८९॥
 पइसंत-गिळाणेसु य आगमगाहीसु तइ य कयळोए ।
 उत्तरपारणगम्मि य, दिणं तु बहुफलं होइ ॥९०॥
 पञ्जोसवणाए अट्टमं त्ति काऊण पडिवयदिणम्मि ।
 साहूणुत्तरवारणमइ तम्मि दिणम्मि तो लोमो ॥९१॥
 साहूण देइ दाणं, तप्पिभिई चेव तम्मि मरइट्टे ।
 समणपूयाळउ त्ति य, नामेण लणो पवित्थरिओ ॥९२॥
 एवं पञ्जोसवणा, कया चउत्थीइ कारणवसेण ।
 सिरिकालयसूरुीहि संवेणऽणुमन्निया तइ य ॥९३॥
 एसा पञ्जोसवणा, समणाण हिएसिणाण कज्जेण ।
 पुब्बि पहीणदोसेहिं, भासिया जिणवरिदेहिं ॥९४॥
 जो एयं पडिवज्जइ, आणं सो धरइ तिहुयणगुरुण ।
 जिणआणजाणजोगेण, तरइ भवसायरं जीवो ॥९५॥
 समणो वा समणी वा, सइदो वा सड्ढिय व्व समभावा ।
 कुव्वंतो खामणयं, खयंकरो होइ पात्ताणं ॥९६॥

जो स्वामइ स्वमइ तहा, सो इह आराहगो विणिद्धिदो ।
 नाणाईणं सम्मं, अओ उ विराहगो जाण ॥९७॥
 ता एयं नाऊणं, सम्मं सन्वाण पावकम्माण ।
 अऊजदिणे खमियव्वं, स्वामेयव्वं परत्तेण ॥९८॥
 इय वयणाओ संवेण, तयणु सन्वाणि पक्खियाईणि ।
 आयरियाणीह चउदसीइ तवनियमकज्जेण(जाणि) ॥९९॥
 आसादपुत्तिभाए, अहन्नहा आगमाणुसारेण ।
 आयरणा चि हु संवेण, होइ हु पमाणं ॥१००॥

(४)

एवंविहाण सूरीण, अन्नया पुव्वकम्मदोसेण ।
 जाया य दुव्विणीया, सीसा न कुणंति से वयणं ॥१०१॥
 तो चितइ सूरिवरो, एए गळिगइह व्व मह सीसा ।
 न हु जोग्गा सिक्खाए, विणिच्छिडं नियमणे एवं ॥१०२॥
 तो सुत्ते षोत्तुणं, कहियं सेज्जायरस्स तन्नरियं ।
 रयणीए संचलिया, निवेइयं निययगमणं च ॥१०३॥
 नियसिस्ससिस्सपासे, सिरिस्तागरचंदसूरिनामस्स ।
 पत्ता य कमेण तओ, पविसंति निसीहियं काउं ॥१०४॥
 अब्भुट्टाणमवन्नाए, नो कयं को वि अऊजओ थविरो ।
 इय कळिडं नियचित्ते, सिरिस्तागरचंदसूरीहिं ॥१०५॥
 अपुव्वं दट्टणं, अब्भुट्टाणं तु होइ कायव्वं ।
 इच्चाइ समायारी, सरिया नो नाणमव्वाओ ॥१०६॥
 वक्खाणसमत्तीए, तो स्तागरचंदसूरिणा भणियं ।
 वक्खाणियं मए इह, केरिसयं अऊजया ! भणसु ॥१०७॥
 कालयसूरीहिं तओ सुंदरमिइ जंपियम्मि सुयगव्वं ।
 वहमाणो सो जंपइ, अऊजय ! पुच्छेसु किंचि ममं ॥१०८॥
 वक्खाणेसु अणिच्चयमिइ भणिए कह पुणो वि सो आह ।
 अन्नं वि समयवत्थुं, वक्खाणावेसु किंचि तओ ॥१०९॥
 जंपइ कालयसूरी, विसमपयत्थं [ण ?] मुणेमि अह सो ।
 जंपेइ किं न चितइ, तत्तो धम्मस्स इच्चाइ ॥११०॥

अत्रान्तरे भणितं कालिकाचार्यैः—

नास्ति धर्मः प्रत्यक्षादिप्रमाणगोचरतिकांतत्वात् स्वरविषाणवदिति, उक्तं च—

प्रत्यक्षेण ग्रहोऽर्थस्य, निश्चितेन प्रशस्यते ।

तदभावेऽनुमानेन, वचसा तद्व्यतिक्रमः ॥१११॥

Fig 44

"Aho Shrutyanam"

ननु प्रत्यक्षादिना प्रमाणेनासौ गृह्यत इत्यलं तद्विषययत्नेन ।

अब्बो मञ्जु पियामहसरिसो कोइ खडिकरो एस ।
मन्नंतेहिं भणियं, इय सागरचंदसूरीहिं ॥११२॥

तत्र 'यदुक्तं नास्ति धर्मः' तत्र प्रतिज्ञापदयोर्विरोधः प्रकटमेवोपलक्षयामो, यतो धर्म इति कथम् ? धर्मश्चेनास्तीति कथम् ? अथ परैर्धर्मस्याभ्युपगमादेवमुच्यते तर्हि भवन्तं पृच्छामः परकीयोऽभ्युपगमो भवतः प्रमाणम्, अप्रमाणं ततः सिद्धं नः साध्यम् । अथ प्रमाणं ततः स एव दोषः । यच्चोक्तम्—प्रत्यक्षादिप्रमाणगोचरातिक्रान्तत्वात् तदप्यसत् । यतः कार्यद्वारेण प्रप्यक्षेणापि धर्माधर्मौ गृह्येते इति उक्तं च—

धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्धनं,
धर्मैर्णैव भवन्ति निर्मल्यज्ञोविद्यार्थसंपच्छ्रियः ।
कान्ताराध महाभयाच्च सततं धर्मः परिचायते,
धर्मः सम्यगुपासितो अबति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ॥११३॥

अर्थं च—

एते सन्वसुहाणं, ठाणं अण्णेउ सन्वदुक्खाणं ।
इय धम्मधम्मफलं, नाउं धम्मं कुणसु साहू ॥११४॥
एवं ति पभणिऊणं, भयवतो चैव कालगायरिया ।
कम्मवसेणं केण वि अळक्खिया तेण चिद्धंति ॥११५॥
अह ते वि दुट्ठसीसा, पभायसमए गुरुं अपेच्छंता ।
सन्वत्थ गवेसंता, पत्ता सेज्जायरसमीवं ॥११६॥
पुच्छंति कर्हिं गुरुणो, सो भणइ सुणेह नियगुरु तुम्भे ।
किमहं जाणाभि तओ, भणंति तं ते वि विणएण ॥११७॥
तुह अकहिऊण वत्तं न, गया गुरुणु ति सो पुणो भणइ ।
भिलडीभासुरवयणो, सिग्घं सुंवेह मह वसहिं ॥११८॥
अच्चं च दुट्ठसेहा, न कुणह आणं गुरुण तो तुम्भे ।
सुक्का तेण अजोग्गा, ओसरह लहुं महगिहाओ ॥११९॥
एवं बहुप्पयारं, खरण्णए जाव ताव ते विति ।
दंसेहि एक्खारं, गुरुं तओ तं पसाएउं ॥१२०॥
आणानिहेसपरा, जावज्जीवाए जेण वट्टामो ।
ता कुणसु दयं सावय !, साहेह कर्हिं गया गुरुणो ॥१२१॥
नाऊण सम्मभावं तेसिं, तो सो भणेइ परमत्थं ।
तं सोऊणं चळिया, गुरुपासे जाव गच्छंति ॥१२२॥
पुट्टा लोणेण भणंति, इत्थ वच्चंति कालगायरिया ।
लोगाओ ते निमुयं, सिरिसागरचंदसूरीहिं ॥१२३॥

पुढो कालयसूरी, अज्जय ! किं महपियामहा इति ।
 निसुयं अम्हेहि वि, तेण जंपिए अबदियहम्मि ॥१२४॥
 पत्तं समणसमूहं, [दट्ठं!] सहस ति स्वागरसुरिदो ।
 अब्भुद्धइ जाव तओ, विंति मुणी अग्गओ गुरूणो ॥१२५॥
 संपत्ता समण च्चिय, एए सोऊण जंपए सूरी ।
 इत्थ न पत्तो को वि हू, मुत्तूण खड्दिकरं एगं ॥१२६॥
 इत्थंतरम्मि पत्ता, वियारभूमीओ कालगायरिया ।
 साहूसमुट्ठिए दट्ठ, जंपए स्वागरमुणिदो ॥१२७॥
 किं एयं ते जंपहि(इ!), भयवंतो इति कालगायरिया ।
 तं सोऊमभुट्ठेउं, स्वागरसूरी वि चरणमणुल्लगो ॥१२८॥
 वंदेउं परिखामइ, धूरइ बहुयं च लज्जिओ जाव ।
 ताव य सिणेहसारं, कालयसूरीहिं सो भणिओ ॥१२९॥
 एसो पमायदोसो, न तुज्ज लेसो वि अत्थ नणु वच्छ ! ।
 तो मा करेसु खेयं, मणम्मि मुणिपुंगव ! इयत्थे ॥१३०॥
 अन्नदिणे पुंजावइ, वालुयपत्थं भरावियं(उं) भयवं ।
 कक्खडभूमीइ पुणो, भराविउं कारए रिउं ॥१३१॥
 एवं सेसीभूओ, कमेण सो पत्थओ तओ भणइ ।
 कालयसूरी भो वच्छ !, बुद्धियं किं पि इत्थ तए ? ॥१३२॥
 सो जंपेइ न किंचि, तं सोउं भणइ कालयमुणिदो ।
 वच्छ ! जहेसो पत्थो, सुहम्मसामिस्स तह नाणं ॥१३३॥
 पट्ठिपुन्नं सातिसयं, जंबूसामिस्स तयणुविकखाए ।
 किंचूणमणाइसयं, तत्तोपभवस्स अप्पतरं ॥१३४॥
 एवं कमेण हीणं, तुह गुरूणो मह सयासाओ ।
 तस्स सयासाओ तुहं, हीणं नत्थित्थ संदेहो ॥१३५॥
 नाणाइसयाहीणा, दूसमभावेण हुंति जीवाण ।
 ता एयं नाऊर्ण, मा सुयगव्वं समुव्वहसु ॥१३६॥

भणियं च—

मा वहउ कोइ गव्वं, इत्थ जए पंडिओ अहं चेव ।
 आसव्वन्नुमयाओ, तरसमभावेण महविहवा ॥१३७॥
 एवं तं बोहिता, पुणो सुसीसेहिं संजुओ भयवं ।
 भम्मं पयासमाणो, विहरइ गामागराईसु ॥१३८॥

(५)

अह अबया सुरिदो, स्तिमंधरसामिणो सपोसरणे ।
 सोउं निगोयजीवाण, वन्नणं विन्नवइ एवं ॥१३९॥

भयवं भारहवासे, किं को वि हु इय निगोयवक्त्राणं ।
जाणइ अज्ज वि काओ, भणइ जिणो कालगायरिया ॥१४०॥
अज्ज वि जाणंति जहा, परुविया जिणवरेहि ते जीवा ।
तं सोउं वज्जहरो, बंमणरूवेण संपत्तो ॥१४१॥
सूरिसमीवं कोऊहलेण पुच्छेण पणमिउं भयवं ।
गच्छं निगोयजीवा, वक्त्राणइ जे जिणुदिट्ठा ॥१४२॥

ततो—

गोळा य असंखेळ्ळा, अस्संखनिगोयगोलओ भणियो ।
इक्किम्मि निगोए, अणंतजीवा सुणेयव्वा ॥१४३॥
इच्चाइ समक्खाए, गुरुणा इंदो विसेसनाणत्थं ।
पुच्छइ पुणो वि सूरिं, भयवं ! मह कित्थियं आउं ? ॥१४४॥
परिकइह जेह गिण्हामि, अणसणं तं सुणेवि उवओगं ।
सूरी सुयनाणेणं, जा देह तओ पवइदंति ॥१४५॥
दिवसा पक्खा मासा, वरिसा पलिया य जाव संजाया ।
दो अयरा पडिपुन्ना, तस्साउयमाणमह दट्ठुं ॥१४६॥
तो सविसेसुवओगाओ, जाणियं(उं) भणइ तं मुण्णिदो वि ।
इंदो तुमं ति तं सोउमह हरी हरिसिओ संतो ॥१४७॥
वररणकिरीटधरो, होउं मणिरयणभूसियसरीरो ।
सूरीण पायकमलं, पणमेउं शुणइ भत्तीए ॥१४८॥
जय सुररणमहोयहि !, जय पवयणगयणभूसियमियंक ! ।
जय परमत्थपचासण !, जय कालयसूरि ! गयराय ! ॥१४९॥
इय दूसमाए जेणं, पभावणा पव'

..... ॥१५०॥

..... सिरसा नमंसायि ।

साहुजणपव्वयत्थं, तओ हरी वसहिदारुम ॥१५१॥

...[....] वं पि हु विहरंतो, कलिउं कालं भवस्सरुवं च ।

काऊण गणाहिबइं, गच्छे तो अणसणं विहियं ॥१५२॥

स्वामितो सत्तगणं, सुमरंतो समयसारपरमिहिं ।

सुतुमसारसरीरं, सारं सुरलोयमणुपत्तो ॥१५३॥

इय पवयणप्यभावणफळमउलं निमुणिऊणमइरम्मं ।

जिणपवयणस्स समं, पभावणं कुणह भो निच्चं ॥१५४॥

इति कालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥

ग्रन्थाम् २११ ॥

[५]

श्रीधर्मघोषसूरिविरचिता
कालिकसूरिकथा ।

[लेखनसंवत् १४७३]

हयपटिणीओ कयतित्थउअई जयउ कालगायरिओ ।
विज्जाणं दरिसी णयदेविंदो धम्मकित्तिवरो ॥१॥
मगहेसु घरावासम्मि, वयरसीहो निवो पिया तस्स ।
सुरसुंदरि ति पुत्तो [य], कालओ सरस्स(स)ई दुहिया ॥२॥
कुपरो कयाइ पत्तो, स वाहयालीइ चूअवणमण्णे ।
निम्मणइ गुणंधरायरियपासओ धम्मकइमेवं ॥३॥
वरकणगं व परिक्खिय, बहुलदृगुणं कसायचउसुद्धं ।
धम्मं सिबसुहकरणं, मिण्हह दोगच्चदुहहरणं ॥४॥

तथ—

विसैघाइ-रसायण-मंगलत्थ-विणिए पयाहिणावत्ते ।
गुरुअ-अडण्ण-अकुच्छे, कसायचउसुद्ध कणयगुणा ॥५॥
इय मोहविसं घायइ, निवुइकरणा रसायणं धम्मो ।
मंगलमसिचोवसमा, विणीओ गुरु-लहुअर्चिताए ॥६॥
जियअणुकूल पयाहिण, तिकोडिसुद्धो गुरु अडण्णो^१ अ ।
कुमयग्गिणा चिरेण वि, नियफलदाणा तह अकुच्छो ॥७॥
अविरुद्ध-सुकिरिय-उंतरसुद्धि-ददत्ताइकरणा धम्मे ।
सुअ-सील-तव-दयाई, कस-छेअण-ताव-ताडणया ॥८॥

अहवा—

पावट्टाणनिसेहो, ज्ञाणाइविहीय धम्मकसवट्टो ।
वाहिरणुट्टाणेण उ, सुद्धिअवाहाइ से छेओ ॥९॥
जीवाइभाववाओ, बंधाइपसाहओ इहं तावो ।
धम्मददत्तं तह आवईसु इह धम्मताडणया ॥१०॥
वाळा गहंति धम्मं, अवियारिअ साउपोअिगं पिय जे ।
तपंति कणयगाहि व्व, ते तओ सोउमिय कुपरो ॥११॥

१ ° अयाह ° P । २ ° अओ उ P । ३ ° मायमिव P ।

पव्वइओ भयणिजुओ, पट्टिअसुओ अह स पत्त सूरिपओ ।
पत्तो उज्जेणि संजमुज्जओ भूरिसाहुजुओ ॥१२॥

अवि य—

संविगो मज्झत्यो, संतो मउओ रिज्ज सुसंतुट्ठो ।
गीयत्यो कडजोगी, भावन्नु कड्ढिसंपेत्तो ॥१३॥
देसंन्नु आएसो, मइमं विजाणिओ कवी वाई ।
नेमिच्ची ओयंसी, उवयारी धारणावळिओ ॥१४॥
बहुदिट्ठो नयनिज्जो, पियंवओ सुस्सरो तवोनिरओ ।
सुसरीरो सुप्पइओ, वाई आणंदओ देक्खो ॥१५॥
गंभीरो अणुवत्ती, पट्टिवज्जप्पाळओ थिरो धीरो ।
उचियन्नु सूरिणं, छत्तीसगुणेहिं एहिं जुओ ॥१६॥

इओ य—

हा सुगुरु ! हा सहोअर !, हा पक्कणनाह ! हा सुअनिहाण ! ।
महचरणं हीरंतं, इमिणाणज्जेण रक्ख त्ति ॥१७॥
विलवंति नमियगुरुं, इतिं तहिं दट्ठु सरसइं समणिं ।
महहिंविज्जो दप्पणनिवो बळा खिवइ ओरोहे ॥१८॥
तो सूरिणा सयं सो, भणिओ महराय ! जह इमं धुं च ।
जं रायरखियाइं, तवोवणाइं ति भणियं च ॥१९॥

यतः—

नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याश्रमिणः सुखम् ।
निर्भयाः सर्वकार्याणि, कुर्वते स्वान्वयनन्तरम् ॥२०॥
तह संवेण वि भणिओ, अक्कायपरे परे वि पड्डुरक्खो ।
तं जइ पड्डु कुणइ सयं, ता नयवत्ता वि ईहे नट्ठा ॥२१॥

जओ—

प्रमाणानि प्रमाणस्थै रक्षणायानि यत्नतः ।
विषीदन्ति प्रमाणानि, प्रमाणस्थैर्विसंस्थुद्धैः ॥२२॥
अवमन्निओ चि संयो" वि, नाउ सूरि पइक्कमिय कुणई ।
जइ उम्मूळे न इमं, ता गच्छे पक्खणीयगइं ॥२३॥

यदागमः—

जो पक्कणपड्डिणीए, संते विरियम्मि नो निवारिज्जा ।
सो पारंचियपत्तो, परिअमइ अणंतसंसारं ॥२४॥

५ अहणि ° P । ५ ° संपत्तो P । ६ ° सन्नि(णि)आओ देओ P । ७ ° ओ वाई S । ८ S आदरें 'थिरो' पदं नास्ति । ९ ° ओ अह अक्कायपरो परे वि, इति पाठः PS आदर्शयोः । १० इय न ° P । ११ ° ओ उ, ना ° P ।

तम्मा सह सामत्ये, आणाभट्टम्मि नो खलु उवेहा ।
अणुकूलेहियरेहिय, अणुसट्ठी होइ कायन्वा ॥२५॥

तथा—

देव-गुरु-संघकण्ठे, चुभिज्जा चकवट्टिसिअं पि ।
कुविओ मुणी महप्पा, पुळायलद्धीइ संपओ ॥२६॥
एवं च करंतेणं, अन्वुच्छिती कयौ य तित्थम्मि ।
जइ वि सरीरावाओ, तह वि आराहओ सो च ॥२७॥

तथो भ—

जइ निवइगइभिल्लो, ओरोहा चारुसंचरो विसओ ।
पवरा पुरी सुवेसो, जणो तओ किं परमिओ मे ॥२८॥
इय सूरिम्मि तिगाइसु, गहिल्ल व्व परंपिरे जणं दट्टुं ।
नियनिवइर्निदिरं तो, मंतीहि वि इय निवो भणिओ ॥२९॥
देव ! न जुत्तमिणं, जं नरो अवन्नं मुणीण कुणमाणो ।
पावइ दुहदंदोलिं, सह देसाईहिं जं भणियं ॥३०॥

यथा—

देवतामतिमाभङ्गे, साधूनां च विनाशने ।
देशभङ्गं विजानीयाद्, दुर्भिक्षमपराशिवैः ॥३१॥

अवि य—

अवमन्निआ उ हाणिं, दिंति रीसी रोइयव्वथं हसिया ।
अक्कोसिया उ वह-बंधणाइ तह ताडिया मरणं ॥३२॥
सिक्खवह रे ! सपिथैरि ति, निवुत्ते जाइ सूरी सगकूळं ।
राया साइणुसाही, भन्नइ जहिं साहिणो सेसा ॥३३॥

अह—

पेसहए य लुरीए, ससिरम्मि य आगइम्मि पहुलेहे ।
मंताइरंजियं साहिमेगमइभीअमाइ गुरु ॥३४॥
जामो हिंदुगदेसं, तेइह पणनवइसाहिणो सेसे ।
भइ ! सुकयाइहेऊ, अप्पं रक्खिज्ज जं भणियं ॥३५॥
जीवन् भद्राप्यवाप्नोति, जीवन् पुण्यं करोति च ।
मृतस्य देहनाशः स्याद्, धर्माद्युपरमस्तथा ॥३६॥
उत्तरिय सिंधुमह ते, इत्तु सुद्धासु पाउसम्मि ठिया ।
गुण्या कण्णी कयइट्टदाणओ च(चा)ळिया सरए ॥३७॥

तो सह लाडाइनिवेहिं, तेहिं भालवयसंधिरणभम्गो ।
नासिय उज्जेणिगओ, संरुद्धो गहहिल्लनिवो ॥३८॥
कसिणट्टमीइ तेणट्टमेण अह सुमरिआगयं विज्जं ।
रासइख्वं सुन्ने, कुट्टेऽट्टालयट्टियं दइठुं ॥३९॥
ओसारियसयलबले, दुकोसमट्टसयसइलहुवेही ।
भणिघा गुरुणा बाणेहिमीइ भरइ सुइमकयसरं ॥४०॥
तुक्के वि नत्थि अन्नइ, जमिमीइ सरं सुणेइ जोऽरिबले ।
तिरिओ नरो स तुरियं, पइइ वमतो मुहे रुहिरं ॥४१॥
तेहिं तइ पडिइया, नीइदुगं काउ दत्तलत्तनिवे ।
विक्का गयाऽइ "तेहि उ, निग्गहिओ गहहिल्लनिवो ॥४२॥
जप्पासे सूरिडिओ, सऽवंतिपहु आसि सेवगा सेसा ।
अन्ने भणंति गुरुणो, भाणिज्जा सेविया तेहिं ॥४३॥
जं भणिओ निवपुरओ, स गओ तेहिं सह सूरिणो अ सगो ।
सगकूल आगयत्ति य, सेंयु ति तो आसि तव्वंसो ॥४४॥
पुण संजमम्मि मइणिं, ठविउं पच्छित्तदाणओ सूरी ।
नियगच्छजुओ विहरइ, महीइ उज्जअविहारेण ॥४५॥
कालयसूरिचरित्तं, तित्थुन्नयकारि चित्तमिइ वुत्तं ।
जइ जाया पज्जुसवणा, चउयीइ भणामि तइ अहुणा ॥४६॥

(२)

बलमित्त-भाणुमित्ता, आसि अवन्तीइ राय-जुवराया ।
बिंति परे भरुअच्छे, कालयसूरी वि तत्थ गओ ॥४७॥
दिक्खइ भाणुसिरिमुअं, बलभाणुं सो तथा अपुच्छाए ।
सभइणिमुअ निवबलमित्त-भाणुमित्ताण भाणिज्जं ॥४८॥
तइ कुणइ धम्मखिसिरिमुत्तररहियं पुरोहिगंगधरं ।
गुरुभत्तिपरो कववेण, तो निवं भणइ स पउट्टो ॥४९॥
देव ! इमे जइपुज्जा, भमंति जहिं तत्थ गच्छिरम्मि जणे ।
गुरुपयअकमणकया, होइ अवन्ना दुरियहेऊ ॥५०॥

उक्तं च—

यत्र देवर्षिपूजादेः, क्रियतेऽतिक्रमः क्वचित् ।
तच्चेत् संसहते राजा, धीरं तत्र भयं भवेत् ॥५१॥

१४ तेहिं व, नि * P । १५ सगो ति P ।

अवि य—

देवय-साहुविणासाऽवन्नऽवमाणाइं जत्य कीरंति ।
विणसइ ध्रुवं स देसो, दुभिक्रखडमरासिवाईर्हि ॥५२॥
तो संकिया पुरे ते^१, कारंति अणेसणं गुरुगमत्थं ।
तं नाउ गओ सूरी, बहुपरिचौरु त्ति पइठाणे ॥५३॥

(३)

संघजुयसेंसालिवाहणनिवकयमहिमो तर्हि विसइ इत्तो ।
पज्जोसवणासमए, भणियं रन्ना जहा भयवं ! ॥५४॥
इह पंचमीइ न कुणइ, इंदमहं मह विणा जणो जं तो ।
छट्टीइ पव्व कीरउ, मह जिणनमणाइ होइ जओ ॥५५॥
आइ गुरु निव ! न घडइ, इय जेषुत्तं पुराइ अलहंतो ।
ठाइज्ज रुक्खमूळे, न य तं रयणि अइकमिज्जा ॥५६॥

किं च—

पज्जुसवइ वीरजिणो, गणहर तस्सीसयेरनिमांथा ।
अन्हायरियाई जह, सवीसमासे तइम्हे वि ॥५७॥

यदागमः—

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वइच्छंते वासावासं पज्जोसवेइ, तहा णं गणहरा वि । जहा णं गणहरा तहा णं गणहरसीसा वि । जहा णं गहरसीसा तहा णं अन्ह गुरुणो वि । जहा णं अन्ह गुरुणो तहा णं अम्हे वि वासावासं पज्जोसवेमो, नो तं रयणिमहकमिज्जत्ति ॥ ततश्च स्थितमेतत्—

अवि चळइ मेरुचूला, सूरो वा उग्गमिज्ज अवराए ।
न य पंचमीइ रयणि, पज्जोसवणा अइकमइ ॥५८॥
ता होउ चउत्थीए, निवभणिए सूरिराइ घडइ इमं ।
जं मुत्तमंतरा वि य, कप्पइ पज्जोसवेउं ति ॥५९॥

तत्थेवं—

आसाढपुन्निमाए, ससक्खिसामग्गि होइ पज्जुसणा ।
तत्तो सावणपंचमिमाइसु असिवाइकारणओ ॥६०॥

यदागमः—

इत्थ उ पणगं पणमं, कारणिअं जा सवीसई मासो ।
सुद्धदसमीठिआण व, आसाढीपुग्निमेोसरणं ॥६१॥

‘इत्थि’ त्ति जासाढपुन्निमाए, वासावासपाउग्गं चित्तं, आगमठिआणं कारणान्येवम्—

असिवे ओमोअरिए रायइट्टे भए अ गेलन्ने ।
वासाखिचालंभे, बुद्धिअभावाइ अद्दाणे ॥६२॥

Fig. 46

चित्र ४६

Fig. 45

चित्र ४५

इत्थ पुण इमा विही—

इत्थ उ अभिग्गहियं, वीसइराइं सवीसई मासो ।
तेण परमभिग्गहियं, गिहिनायं कत्तिओ जाव ॥६३॥

‘इत्थ’ ति आसाढपुत्तिमाइसु पज्जोसविण वि, अणभिग्गहियं ति जाव वीसं पेन्नासं वा दिणा न गया, ताव गिहस्थानं पुच्छंताणं ‘इत्थ ठियौसु’ ति नियमो न वत्तव्यो ॥

तो हरिसिण्ण रत्ता, भणिया अंतेउरी पड्वियाए ।
दाउ मुणीणुत्तरपारणत्थमन्नाइ पारेह ॥६४॥
तो समणपूअणल्लणो, पवत्तिओ तत्थ तह चउत्थीए ।
पज्जोसवणा संवेण, मन्निया जुगपहाणकया ॥६५॥

यतो भणितमपश्चिमश्रुतकेवल्लिना श्रीभद्रबाहुस्वामिना द्वितीयाङ्गनिर्युक्तौ—

अविळंबिउण कज्जं, जं किञ्चि समायरं ति गीयत्था ।
यावावराह बहुगुण, सन्वेसि तं पमाणं ति ॥६६॥

व्यवहारोऽप्येवम्—

आयरणा वि हु आणा, अविरुद्धा चैव होइ आण ति ।
ईहैरा तित्थयरासायण ति तल्लवत्तणं सेयं ॥६७॥
असडेण समाचनं, जं कत्थइ केणई असावज्जं ।
न निवारियमन्नेहिं, बहुमणुमयमेवमायरिअं ॥६८॥

(४)

कइआ इ अवंतीए, बुड्ढो काळयगुरू भणइ सीसे ।
किरियाइसु पमारं, मा वच्छा ! कुणह भवहेउं ॥६९॥

यदागमः—

चउदसपुत्ती-आहारमाइ मथनण्णि-वीयरणा य ।
हुंति पमाणपरवसं, तयणंतरमेव चउमईआ ॥७०॥
न तं चोरा विलुंपंति, न तं अग्गी विणासए ।
न तं जुए वि हारिज्जा, जं धम्मम्मि पमत्तओ ॥७१॥
इय जावणेगहा सारिया वि गल्लिगइह व्व ते कइवि ।
नो उज्जमंति सिट्ठिला, विणसाइसु चितइ गुरू हो ॥७२॥
छंदेण गओ छंदेण, आगओ चिद्धइ अ छंदेण ।
छंदे अवट्टमाणो, सीसो छंदेण मुत्तव्वो ॥७३॥
इय चित्थिय तह नाउं, उवयारं तेसि कहिय तैरयस्स ।
चोइत्ता पेसिज्ज ति, निग्गओ मत्ति रवीए ॥७४॥

२० वंशसं S । २१ ° यामो ति P । २२ इतः क्रियानपि पाठः P आदर्शे प्रतिष्ठितः । २३ शय्यातरस्य इत्यर्थः ।

नियसीससीससागरचंदसमीवे सुवन्नभूमीए ।
 पत्तो तत्तो सूरी, दूरीकयमोहतिमिरोहो ॥७५॥
 'अब्भुद्धिज्ज अपुत्वं दट्ठं' इय वयणओ अ थेहं ति ।
 तेणऽणच्चु(भु)द्धिय पुट्ठो, कुओ ति अज्जो ! भणइ दूरा ॥७६॥
 वक्खाणंते पुट्ठो, दिट्ठा मह गुरु ति भणइ ददं ।
 तह वक्खाणं मे केरिसं ति भणिए भणइ लहं ॥७७॥
 अतिहि ति ठविअ सो, पुच्छ किं पि विसमं ति सायरेणुत्तो ।
 जंपइ अणिच्चयं मे, साहसु तो सायरो भणइ ॥७८॥
 पच्चूससिद्धसायं, विणस्सिरभाइ चिरसनिप्फवे ।
 का सारया सरीरे, कुण(करे ?)इ धम्मं सया सारं ॥७९॥
 गुरुराह नत्थि धम्मो, पमाणऽविसओ ति खरविसाणं व ।
 पच्चक्खाइ अगिज्जो, जं सो तो तग्गहेणाळं ॥८०॥
 अइवुद्धो को वि^३ नरो, पियामहसैंमु ति सायरो धणियं ।
 विग्घयरसायरो गव्वसायरो सायरं भणइ ॥८१॥
 जइ नत्थि कहं धम्मो, जइ धम्मो कहव नत्थि अह धम्मो ।
 अब्भुवगमा परेसिं, नणु सज्जं अमह सिद्धंते ॥८२॥
 पच्चक्खा तह धम्मा, धम्मा वि सुहासुहाइफळदाणा ।
 ता मुत्तुमहम्मं आयरेण धम्मं चिय करेह ॥८३॥
 इय ते तत्तवियारेण, निति खणमिव दिणे सुणेह इओ ।
 ते वि गुरुमदट्ठु पप, तरयं पुच्छंति सुन्नमणा ॥८४॥
 स भणइ भे किं न सुभा, सुकुमालिय-कूलवालयाण गई ।
 आयवणाइ पराण वि, असुहा गुरुआणरहियाणं ॥८५॥

अवि य—

सिआ हु सीसेण गिरिं पि भिंदे, सिआ हु सीहो कुविओ न भक्खे ।
 सिआ न भिंदिज्ज व सत्तिअग्गं, नयावि सुक्खो गुरुहीलणाए ॥८६॥
 सनिबंधे दीणमुहे, भणइ ति गुरु गया पसीसंते ।
 तो चलिया ते भणिरा, मग्गे कालयगुरु जंति ॥८७॥
 अज्जो इति गुरुगुरु, सागरपुट्ठु ति कहइ मे वि सुअं ।
 अह ते पत्ता लहु सागरुद्धिया विति कत्थ गुरु ? ॥८८॥
 जा मणइ सो ससंको, न विणा अज्जं इहागओ को वि ।
 ताव वहि महीपत्ता, नयिआ सहरिसभिमेहिं गुरु ॥८९॥
 तह सागरो वि खमह ति, जंपिदो नमइ पुण पुणो सुगुरुं ।
 तो गुरुणा अणुसिद्धा, सब्बे वट्ठंति ते सम्मं ॥९०॥

२४ थेरो ति P । २५ वि इतो वि * P । २६ ° धमो ति P ।

भरणुद्धरणारित्ते, वालुअपत्यम्मि किं पि न मुणंति ।
मणिरो सागरचंदो, गुरुणा वुत्तो कयाइ इमं ॥९१॥
वच्छ ! सुहम्माउ सुअं, भिज्जंतं आगयं इय ममं जा ।
ता तुह गुरु तओ, तंतो जुज्जइ नेव नाणमओ ॥९२॥

मणियं च—

मा वहउ कोइ गव्वं, इत्थ जए पंडिओ अहं ति जओ ।
आसवन्नुमयाओ, तरतमजोगेण मइविमवा ॥९३॥

(५)

भिकखागएसु साहुसु, कयाइ सूरी दिएण सइडेण ।
पुटो पयडेइ फुडं, इय तिजयटिए निगोअजिए ॥९४॥
अव्ववहारी(१) इयरे(२), दुहा निगोआ तहा इमा सुहुमा ।
इयरे वायर-सुहुमा, गोलेसु ठिआ अणंतजिआ ॥९५॥

यदागमः—

गोला य असंखिज्जा, अस्संखनिगोअ गोलओ मणिओ ।
इक्किम्मि निगोए, अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥९६॥
तणु(२) तणुचयं(२) मिरुवा(२), घर(१) पुर(२) नरसम(३) निगोअ(१) गोळ(२) जिआ(३) ।
तिन्नि वि तुल्लोगाहणसुहुमा अंगुलअसंखं से ॥९७॥
इय सोउ विम्हिओ सो, पुण भणइ विसेसनाणमुणणत्थं ।
बुद्धो मि होइ जइ पहु !, योवाउ गहेमि तोऽणसणं ॥९८॥
अयरदुगमाउ नाउं, गुरुराहुज्जयभुवं हरि ति भवं ।
सहरिसमह थुणइ हरी, जयसु चिरं इह तुमं भयवं ! ॥९९॥
को वि निगोए भरहे वि, मुणइ इय मे जमज्जपुट्टेणं ।
स्तीमंधर पहुण्ठे, तमणप्पसमो वि अप्पसमो ॥१००॥

अन्यत्राप्युक्तम्—

स्तीमंधरभणणाओ, निगोयकहणेण रक्खियउज्जो व्व ।
काळयसूरी वि दहं, सविम्हियं वंदिओ हरिणा ॥१०१॥
विट्ठह जा इंति मुणी, भेणिओ गुरुणा हरी नमिय जंतो ।
अन्नओ वसहिमुहं, काउ गओ मुणि नियाणभया ॥१०२॥
अह कहइ गुरु आगयमुणीण तं वसहिदारपज्जंतं ।
तो पत्तचरित्तथिरत्तजइजुओ विहरइ महीए ॥१०३॥

२७ * शुक्तो त P । २८ मणीउ मु P ।

इय सन्वत्य अमोहा, सीमंघरसामिवनियगुणोहा ।
 कालयगुरु तमोहा, दिवं गया हणियज्जमोहा ॥१०४॥
 कप्प-निसीह-कहावलिपभियणुसारेण इय महाइसया ।
 कालयसूरिपबंधा, वद्धा वि सयं सुणंतु सुणी ॥१०५॥

इति श्रीधर्मघोषसूरिकृता श्रीकालिकसूरिकथा समाप्ता ॥

॥ शुभं भवतु लेखकपाठकयोः ॥

श्रधादर्शे ग्रन्थप्रशस्तिः—

पदत्रयी यस्य विभोरशेषतो, विष्णोरिव व्याप जगत्त्रयीमिमाम् ।
 सद्भूतवस्तुस्थितिदेशकः सतां, श्रीवर्द्धमानः शिवतातिरस्तु ॥११॥
 गुणमणिलसदब्धिर्लेब्धिलक्ष्मीनिधानं,
 गणधरगणसुरख्यः शिव्यलक्ष्मिधानम् ।
 सम-दमकृतरङ्गो गौतमः श्रीगणेशः,
 किसस(किश)लयतु शिवश्रीसंगमं श्वाश्वतं वः ॥१२॥
 विद्वन्मनःकमलकोमलचक्रवाले,
 या खेलति प्रतिकलं किल हंसिकेव ।
 तां शारदां सकलशास्त्रसमुद्रसान्द्र-
 पारशदां प्रणमतां वरदां च वन्दे ॥१३॥
 भूभू(भ्र)ल्लव्वप्रतिष्ठे श्रितमुजनकृतोऽनन्तपापापहारे,
 प्रेङ्खच्छाखाविशेषे विपुलपरिलसत्सर्वपवीभिरामे ।
 ऊकेशाऽऽहानवंशे समजमि मुकृती व्यक्तमुक्तायमानः,
 श्रीमान् धीनाऽभिधानः सुगुणगणनिधिर्नायकः श्राद्धधुर्यः ॥१४॥
 तस्याङ्गजोऽजनि जगत्त्रयजातकीर्ति-
 भौजाऽभिधः मुकृतसंततिमूर्त्तमूर्त्तिः ।
 तस्यापि याचककदम्बकदत्तचित्त-
 लक्षश्च लक्ष इति पुत्र उदारचित्तः ॥१५॥
 तस्याऽङ्गजघोषटनामधेयः, समस्तलोकाद्भुतभागधेयः ।
 पत्न्योऽभवन् स्त्रीमसिरिश्च गुरुया, तारुश्च पाल्हरिति चास्य तिस्रः ॥१६॥
 तासां क्रमेण गुणगौरवशालिनोऽग्नी,
 पुत्रास्त्रयः समभवन् गुरुकीर्त्तिभाजः ।
 गाङ्गाऽऽहयोऽथ प्रथमः प्रथितो द्वितीयः
 श्रीकामदेव इति चाथ च कामदेवः ॥१७॥
 गाङ्गाऽऽख्यस्य जन्वती जज्ञे, गुणश्रीरिति नामतः ।
 कर्पूराईरिति ख्याता, कामदेवस्य वल्लभा ॥१८॥

गाङ्गाऽऽख्यस्य बभूव भूरिविभवः संवेशराजाऽऽह्वयः,
 पूर्वः पुत्रवरः प्रसिद्धमहिमा नाथूस्तथा चापरः ।
 राजा संघपतिर्वसन् सुरगिरौ भूपालमान्यो व्यधा-
 क्षानापुण्यपरम्परा गुरुतराः श्रीसंघभक्त्यादिकाः ॥१॥
 श्रीशत्रुञ्जय-रैवतक्षितिधर-श्रीअर्बुद-श्रीपुर-
 श्रीजिराडलि-कुल्यपाकप्रमुखश्रीतीर्थयात्रा मुदा ।
 कालेऽप्रापि कळौ कराळललिते चक्रे स संघाधिपो,
 वर्षन्नर्थिजने घनाघन इव द्रव्याणि पानीयवद् ॥१०॥
 एवं विधैस्तैवि(र्वि)विधोत्सवत्रजैः,
 श्रीज्ञासनं जैनमिदं स संघपः ।
 उद्योतयामास तथा यथा स्फुर-
 त्करप्रसारैर्गगनाङ्गणं रविः ॥११॥

इत्यथ—

ऊकेशाऽऽहे विशदजननेऽजायत श्राद्धधुर्यो,
 धन्यो मान्यो निखिलविदुषां जैत्रसिंहो धनीश्वः ।
 भेषः श्रीमांस्तदनु च जयात् सिंहनामा प्रभावा-
 दासीद् दासीकृत खलकुलस्तस्य पुत्रः पवित्रः ॥१२॥
 तस्यापि पुत्रो श्रितजैनधर्मो, लक्ष्मीधराऽऽख्योऽभवदद्भुतश्रीः ।
 अमुष्य पत्नी च समस्ति नाम्ना, रूपी मनोहारिगुणाम्बुकूपी ॥१३॥
 हरराज-बेवराजौ, स्त्रीमराजस्तथाऽपरः ।
 इति त्रयस्तयोः पुत्राः, पवित्राः पुण्यतोऽभवन् ॥१४॥
 हरराजस्य जायाऽस्ति, नाम्ना हांसलदेरिति ।
 चन्द्रोज्ज्वलकलाशीला, धर्मकर्मसु कर्मठा ॥१५॥
 नाम्ना नरपतिः पूर्वः, पुण्यपालो द्वितीयकः ।
 तृतीयो वीरपालाऽऽख्यस्तुर्धः सहस्रराजकः ॥१६॥
 पञ्चमो दशराजश्च, पञ्चेति तनयास्तयोः ।
 आसते भूरिभाग्याऽऽह्वया, देमाईर्दुहिता तथा ॥१७॥ युग्मम् ॥
 राजाऽभिधस्याजनि संघपस्य,
 सधर्मिणी धर्मपरायणेयम् ।
 यथैव लक्ष्मीः पुरुषोत्तमस्य,
 हरेः शचीवाथ हरस्य गौरी ॥१८॥

सारङ्गः प्रथमोऽर्पिनां स्मरतरुप्रख्यो द्वितीयस्तथा-
 वार्योदार्यरमानिरस्तधनदः श्रीरत्नसिंहाऽभिधः ।
 तार्तीयिक-सुरीयकौ च सहदे-श्रीतूकदेवाऽऽह्वयौ,
 चत्वारश्चतुरा जयन्ति तनया एते तयोर्विश्रुताः ॥१९॥
 मील्हाईः पल्हाई-रयणाईनामका च लील्हाई ।
 सन्ध्येताश्च चतस्रः, पुत्र्यः पात्रं गुणश्रेणेः ॥२०॥
 संघेशो नूनराजो जगति विजयते कामदेवस्य पुत्रः,
 सर्वत्रामात्रसर्पन्निजविमलयशःपूर्णविश्वत्रयीकः ।
 पुत्री पात्रं गुणानां जयति च झवकूः शम्भुशीर्षस्थगङ्गा,
 रङ्गसुक्तरङ्गस्नपितकरौञ्ज्वल्यतुल्यस्वशीला ॥२१॥
 नूनाऽऽहसंघाधिपतेः समस्ति, प्रिया जयश्रीरिति धर्मनिष्ठा ।
 आस्ते महादेव इति मसिद्धः, सुतस्तयोर्भूरि रमासमृद्धः ॥२२॥
 पुत्रीद्वयं च कन्हाईः, सोनाईरिति चापरा ।
 महादेवाङ्गजः साधुरश्वधीरः सुधीवरः ॥२३॥ युग्मम् ॥
 एतावता निजकुटुम्बयुतेन तेन, नूनाऽऽहसंघपतिना वसताऽमरादौ ।
 श्रीअन्तरिक्षमुखतीर्थविचित्रयात्रा, मुरच्याः] कृता विविधगुण्यपरम्परास्ताः ॥२४॥

इतश्च—

श्रीमहक्षिणदेशसंघसहितो नूनाऽऽहयः संघपः,
 श्रीशत्रुञ्जय-रैवता-ऽर्जुदगिरिश्रीतीर्थयात्राचिकीः ।
 प्राचालीन्महता महेन मतिमान् श्रीगुर्जरानां प्रति,
 श्रीमच्छासनकाननं प्रतिपदं दानाम्बुभिः सिञ्चयन् ॥२५॥
 यात्रायां यस्य जात्योत्तरलतरचलद्वाजिराजिमभूत-
 प्रोत्सर्पत्पृष्ठबाह्वप्रकररथभरोद्भूतधूलीकलापे ।
 न्याप्ताऽऽकाशाऽवकाशे स्थगितरुचिरवौ रात्रिकल्या दिवासीद्,
 रात्रिश्वासीद् दिवेच प्रसरति परितो दीपिकानां प्रकाशे ॥२६॥
 दिङ्मातङ्गास्तुरङ्गखवनपरिचलद् भूभरोद्ग्नशीर्षाः,
 शेषे क्षमापीठभारं सकलमपि ददुः सोऽपि कूर्माधिराजे ।
 तद्भाराद् भङ्गुराऽङ्गः स च पुनरभवद् (त्) कुब्जितस्वाङ्ग इत्थं,
 यत्र श्रीतीर्थयात्रां प्रति चलति समेऽमी विमुक्ताऽधिकारः ॥२७॥
 यात्राक्षणे यस्य रजोभिर्दधुत्तैर्लेभेऽन्वयो निर्जरसिन्धुपङ्कजैः ।
 श्रीतीर्थिकस्नात्रजलप्रवाहैः, समुच्छलद्भिः स्थलवारिजैश्च ॥२८॥

तत्र च—

स्फूर्जद्गुर्जरमण्डलाधिमुखाणेन सन्मानितः,
 श्रीयान्नाफरमाणदानविधिना चीरप्रदानैस्तदा ।
 भव्याद्यैश्च तदीयशाखिभिरपि श्रीतीर्थयात्रा असौ
 जीरापल्लिमुखा व्यव्याप्यत पुरो भूत्वा महामीतितः ॥२९॥
 दुष्टेऽस्मिन्नपि दुष्यमाहसमये श्रीतीर्थयात्रा इति,
 द्रव्योत्सर्जनविस्तेरण महताऽनेनाऽऽद्रात् कुर्वता ।
 क्ष्मापालाऽऽन्न-कुमारपालनृपति-श्रीवस्तुपालादयः,
 सर्वेऽपि स्मृतिगोचरं विरचिताश्चित्रैश्चरित्रैः स्वकैः ॥३०॥
 विधाय यात्राः सकला अथाऽयं, श्रीपत्तनाऽऽह्वानपुरे समागात् ।
 भीष्मासनं जैनमिदं प्रभावयत्, प्रभूतलक्ष्मीव्ययतोऽर्थिनां व्रजे ॥३१॥
 तत्राय चन्द्रगणपुष्करसुरकल्पाः,
 श्रीसोमसुन्दरगुरुभवरा गणेशाः ।
 संवेश्वरेण विनता विहिता च शुर्वी,
 मोहीपना जिनमतस्य महोत्सवीधैः ॥३२॥
 श्रीस्तम्भतीर्थ-पुरपत्तनतीर्थसार्थ-
 कर्णावतीप्रमुखभूरिपुरेष्वनेन ।
 संघः समश्च सकलं मुनिमण्डलं च,
 स्फूर्जद्दुःकूलवसनैः परिधाप्यते स्म ॥३३॥

इतश्च—

संघाधीशो राजमल्लस्य पत्नी, देमाईः सा तीर्थयात्रामुखानि ।
 कुर्वाणा श्रीपुण्यकृत्यानि नाना, तेने हृद्योद्यापनादीनि तत्र ॥३४॥
 श्रीदानशीलप्रमुखानसङ्ख्यान्, गुणोत्करांश्चन्द्रकलोष्णवर्णास्तान् ।
 कः कोविदः श्लाघयितुं समर्थस्तस्याश्च संघाधिपराजपत्न्याः ॥३५॥

तथाहि—

निरीक्ष्य शीलं विमलं यदीयं, स्वतः शशाङ्कः किल स्वियमानः ।
 एकैकयाऽयं कलयामहीयते, दिने दिने तामपकर्तुमक्षमः ॥३६॥
 श्रीसंघभक्ति-गुरु-पुस्तकलेखनाऽऽदि-
 श्रीतीर्थसार्थकरणप्रमुखानि हर्षाद् ।
 पुण्यानि या प्रतिदिनं कुरुते स्वकीय-
 द्रव्यव्ययाद् बहुविधान्यपि याऽपराणि ॥३७॥
 श्रीपीषधाऽवश्यकमुख्यधर्म्यकर्माणि कर्माष्टकभेदनानि ।
 भर्माभृतोद्भावितसप्तधा तु, तुर्यान्तनीतिं प्रवरप्रमोदात् ॥३८॥

श्लोत्रेषु सप्तस्वधि भव्यभावाद्(त), स्वद्रव्यबीजं त्रिपुलं मुदेति ।
 या नापयामास परत्रलोके, संख्याऽतिमश्रीभरवृद्धिहेतोः ॥३९॥
 तत्रैवाऽथो पत्तने श्रीगुरुणां, तेषां भव्यप्रार्थितस्वस्तरूणाम् ।
 देमाईः सा भ्राविकवर्गमुख्याऽश्रीषीद्(त) हर्षाद् देशनावाणिमित्यम् ॥४०॥

तथाहि—

न ते नरा दुर्गतिषाण्णुवन्ति, न मूकतां नैव जडस्वभावम् ।
 न चान्धतां बुद्धिविहीनतां च, ये लेखयन्तीह जिनस्य वाक्यम् ॥४१॥
 लेखयन्ति नरा धन्या ये जिनाऽऽगमपुस्तकम् ।
 ते सर्ववाङ्मयं ज्ञात्वा, सिद्धिं यान्ति न संशयः ॥४२॥
 पठति पाठयते पठतामसौ, वसन-भोजन-पुस्तक-वस्तुभिः ।
 प्रतिदिनं कुरुते य उपग्रहं, स इह सर्वविदेव भवेन्नरः ॥४३॥
 विशेषतः श्रीजिनवीरभाषितं, श्रीकल्पसिद्धान्तमष्टं समुद्यताः ।
 ये लेखयन्तीह भवन्ति ते ध्रुवं, महोदयाऽऽनन्दरमानिरन्तरम् ॥४४॥
 निश्चम्य तेषामिति देशनागिरं, चिरं किरन्तीमुदयं महैनसाम् ।
 विशेषतः पुस्तकलेखनादिके, श्रीधर्मकृत्येऽजनि सा परायणा ॥४५॥
 श्रीस्तम्भतीर्थनगरे मवरे ततश्च,
 श्रीकण्ठनेत्रै-मुनि-विश्वैमिते च वर्षे (१४७३) ।
 श्रेयःश्रये बहुतरद्रविणव्ययेन,
 श्रीकल्पपुस्तकमिमं समलीलित्वत् सा ॥४६॥
 यावद् विभक्तिं धरणीं श्विरसा फणीन्द्रो,
 यावच्च चन्द्रतरणी उदितोऽत्र विश्वे ।
 तावद् विशारदवरैरतिवाच्यमानः,
 श्रीकल्पपुस्तकवरो जयतादिहैषः ॥४७॥
 लिखितः सोमसिंहेन, देईयाकेन चित्रितः ।
 आकल्पं नन्दतादेष श्रीकल्पः सप्रशस्तिकः ॥४८॥

इति श्रीकल्पप्रशस्तिः समाप्ता ॥

Fig. 48

चित्र ४८

Fig. 47

चित्र ४७

[६]
अज्ञातसूरिविरचितं
कालिकाचार्यकथानकम् ॥

[लेखनसंवत् १४९०]

अत्थि [इह] जंबुद्वीवे, भारहवासम्मि मगहविसयम्मि ।
नामेण घरावासं, नयरं अमरावईसरिसं ॥१॥
सीहु व्व वयरसीहो, वेरिमहाकरिघहाण दुप्पेच्छो ।
तं पाळइ नरनाहो, देवी सुरसुंदरी तस्स ॥२॥
विसयसुहमशुहवंताण, ताण एगो सुओ समुप्पन्नो ।
जह अमियसिद्धिजोओ, सुहाऽपुराहाण संबधो ॥३॥
काळो नामेण सुआ, तेसिं बालत्तओ वि समुणेहिं ।
सियपक्खससहरो इव, कळाविसेसेहिं वित्थरिओ ॥४॥
वयणस्स पंकयं कुवळयाइणो लोयणाणं उवमाए ।
जुज्जीसु जीए कहमवि, समुदायसिरी पुणोऽणुवमा ॥५॥
किं बहुणा अमरीए(ओ), विलंघिउं जीइ रेहए रूवं ।
सा नामेण गुणेहि य, सरस्सई आसि से बहिणी ॥६॥
अह अन्नया कयाई, कुमार सामंत-मंतिपरियरिओ ।
नयरसमीवुज्जाणे, संपत्तो रायवाडीए ॥७॥
तत्थ नवमेहगज्जियगंधीरो देसणाशुणी निमुओ ।
उक्कंठिओ सिहंदि व्व, तक्खवं सोउमाइत्तो ॥८॥
एणेण मंतिपुत्तेण, पभणिओ देव ! समणसंघवई ।
विज्जइ सूरी तस्सेस, सुहयरो देसणासहो ॥९॥
जुज्जइ तुम्हाण वि, एयपायमूलम्मि धम्मसव्वस्सं ।
आयन्निउं कुमारो वि, तक्खणं तत्थ संपत्तो ॥१०॥
'वंदामि मत्थाएणं', पभणित्ता नाइदूरमासत्ते ।
उवविट्ठो धम्मकइं, सुणेइ पावग्गिज्जलुट्ठिं ॥११॥
वरकणां व परिकिक्खय, बहुल्लइगुणं कसाइचउसुद्धं ।
धम्मं सिवसुहकरणं, गिण्हइ दोगच्चदुहदल्लं ॥१२॥

तत्थ—

विसघाइ-रसायण-मंगलत्थ-विणिए पयाहिणावत्ते ।
गुरुअ-अदल्ल-अह्हुच्छे, कसाइचउसुद्धकणयगुणा ॥१३॥

१७

इय मोहविसं घायइ, निव्वुइकरणा रसायणं धम्मो ।
 मंगलमसिवोपसमा, विणीउ गुरु-लहुअर्चिताए ॥१४॥
 जियअणुकूल पथाहिण, तिकोडिसुद्धो गुरु अदज्जो उ ।
 कुमयग्गिणा चिरेण वि, नियफलदाणा तह अकुच्छो ॥१५॥
 अविरुद्ध-सुकिरिय-उंतरसुद्धि-ददत्ताइकरणा धम्मो ।
 सुय-सील-तव-दयाइं, कस-छेयण-ताव-ताडणया ॥१६॥

अहवा—

पावट्टाणनिसेशो, ज्ञाणाइविहीय धम्मकसवट्टो ।
 बाहिरणुट्टाणेण उ, सुद्धिअवाहाइ से छेओ ॥१७॥
 जीवाइभाववाओ, बंधाइपसाहओ इहं तावो ।
 धम्मददत्तं दुहआवईसु इह धम्मताडणया ॥१८॥
 बाला गहंति धम्मं, अबियारिय साउ मोअगं पिव जे ।
 तपंति कणगगाहि व्व, ते तओ सोउमिय कुमरो ॥१९॥
 वेरागभावियमणो, पडिबुद्धो तस्स सूरिणो पासे ।
 पडिवन्तो जइधम्मं, वज्जिय सव्वं पि सावज्जं ॥२०॥
 सो गहियदुविहसिक्खो, धारेउं दुद्धरं पि वयभारं ।
 समयम्मि वट्टमाणं, अहिज्जिओ आगमं सयलं ॥२१॥
 संघस्साणुन्नाए, गुरुणा सो ठाविओ गणहरत्ते ।
 भवियारविदभाणू, जहाविहिं विहरइ महीए ॥२२॥
 देविंदनमियचलणो, जुगण्णहाणो कमेण संवुत्तो ।
 पंचसएणं साहूण, परिवुट्टो सयलसंघवई ॥२३॥
 तस्सेस लहुयभइणी, सरस्सई कन्नगा वि जइधम्मं ।
 पडिवन्ना संजाया, पवत्तिणी तस्स गच्छम्मि ॥२४॥
 सो कुमयकरडिसीहो, पुरीमवती कयाइ संपत्तो ।
 तव्वभइणी वि सरस्सइ, [तत्थेव ?] सुसाहुणीसहिया ॥२५॥
 तन्नयरसामिणा गहभिल्लरन्ना अहन्नया दिट्ठा ।
 अह संकिल्लिद्धचित्तोहएण सो चित्तए एवं ॥२६॥
 नइ इंत ! इमा वि वयं, करेइ परिचित्तरइसुट्टा बाला ।
 तो विहलपुरियारो, कह अज्ज वि वम्महो जियइ ? ॥२७॥
 इच्चाइ चित्तयंतो, मणयानलदइदुगुरुविवेयदुमो ।
 वेत्तुं इट्ठेण अंतैउरम्मि तं साहुणिं खिवइ ॥२८॥
 पोकरइ ददं च इमा, नयणंसुपवाहसित्तपरणियळा ।
 विरुवइ य हा सहोयर !, हा पवयणनाइ ! म्मुणिसीह ! ॥२९॥

सिरिकालगसूरि ! निवाहमेण एएण मज्झ हीरंतं ।
 चरणधणं परिरक्खह, न तुमं सुत्तण मह सरणं ॥३०॥
 अह कालगसूरी वि हु, नाऊणं कह वि वड्यरं एयं ।
 गंतुं नरिंदपासे, पभणइ तं कोमलगिराहिं ॥३१॥
 तारयगणाणं चंदो, इंदो जह सुरगणाण नरनाह ! ।
 तह लोयाण पमाणं, तं चिय ता कह इमं कुणसि ? ॥३२॥
 इयरो य अकज्जविओ, नियत्तियन्वो पमाणपुरिसेहिं ।
 जह ते वि कुणंति इमं, ता जायं सच्चमेयं पि ॥३३॥
 जत्थ राया सयं चोरो, भंडिओ य पुरोहिओ ।
 वणं भजह नायरया !, जायं सरणओ भयं ॥३४॥
 अक्काण वि परजुवईण, राय ! संगो दुहावहो चव ।
 जो लिंगिणीण संगो, सो पुण गरुयं महापावं ॥३५॥
 बहुनरवरधूयासंगमे वि जह निव ! गओ न परिओसं ।
 नरवइणो य रिसीणं, धम्मं वड्ढंति न मुसंति ॥३६॥

यतः—

नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याश्रमिणः सुरवम् ।
 निर्भया स्वानि कार्याणि, कुर्वन्त्येते निरन्तरम् ॥३७॥
 जेण निवरक्खिवायाइं, सुच्चंति तवोवणाइं सच्चाइं ।
 ता चित्तिऊणं एमाइ, मुंच सयमेव मह बहिणिं ॥३८॥
 इच्चाइ जुत्तिजुत्तं, सूरीहिं नराहिचो पभणिओ वि ।
 संजायविवज्जासो, जा न मुयइ साहुणिं कह वि ॥३९॥
 तो मेळिऊण भणिओ, संवेण इमो वि जा अबन्नाए ।
 दिट्ठो नराहिवेणं, तओ य कोवं गओ सूरी ॥४०॥

यतः—

जे संघपञ्चणीया, पवयणउवघायगा नरा जे य ।
 संजमउवघायपरा, तदुविक्खाकारिणो जे य ॥४१॥
 तेसिं वच्चापि गइं, जइ एयं गइभिच्छनिवरुक्खं ।
 उम्मूलेमि न पवणो व्व, बद्धमूळं पि पुहवीए ॥४२॥
 जो पवयणपडिणीए, संते विरियम्मि नो निवारिज्जा ।
 सो पारंचियपत्तो, परिभमइ अणंतसंसारं ॥४३॥
 तम्हा सइ सामत्ये, आणाभट्ठम्मि नो खलु उवेहा ।
 अणुकूलेहियरेहि य, अणुसट्ठी होइ कायन्वा ॥४४॥

देव-गुरु-संघकज्जे, कुबिजा चक्रवर्तिसिबं पि ।
 कुबिओ मुणी महप्पा, पुलायकदी य संपन्नो ॥४५॥
 एवं च करितेणं, अव्वुच्छिती कयाइ तित्थम्मि ।
 जइ वि सररीवाओ, तह वि हू आराहओ सो वि ॥४६॥
 इय काऊण पइच्चं, तत्तो चिंतइ महाबलो एस ।
 महभिविज्जाइ निवो, ता वेतव्वो उवाएण ॥४७॥

एवं च विद्युश्च ततः कैतवेन कृतोन्मत्तकवेषो नगरमध्ये इवमसंबद्धं प्रलयन् परिभ्राम्यति—यदि गर्दभिल्लो राजा ततः किमतः परम् ? , यदि वा रम्यमन्तःपुरं ततः किमतः परम् ? , यदि वा विषयो रम्यस्ततः किमतः परम् ? , यदि वा सुनिविष्टा पुरी ततः किमतः परम् ? , यदि वा जनः सुवेपस्ततः किमतः परम् ? , यदि वा करोमि भिक्षाटनं ततः किमतः परम् ? , यदि वा शून्यगृहे स्वप्नं करोमि ततः किमतः परम् ? ।

इय एवमाइ उम्मत्तचेट्टियं तस्स सूरिणो दट्ठुं ।
 भणइ सदुक्खं सव्वं, सवाल्लुड्डाउलं नयरं ॥४८॥
 आसन्ननिवाओ नूण, एस राया मुणीण वयभंगं ।
 जं कुणइ इमस्स य, मुणिवयस्स रयणजलनिहिणो ॥४९॥
 उम्मत्तयाए हेऊ, जाओ सो चेव निग्घिणो पावो ।
 न गणइ मुणिवयणं पि, कह वि अइसंक्किल्लिद्धमणो ॥५०॥
 इअ जणअवन्नवायं, उम्मत्तं जाणिऊण सूरिं च ।
 सामंत-मंतिक्कगो, भणइ पइत्तेण नरनाहं ॥५१॥
 देव ! विरुद्धं एयं पि, ताव जं लिंगिणीए परिभोगो ।
 जं पुण सूरि अवमाणिओ तए होइ उम्मत्तो ॥५२॥
 किं इत्तियं पि न सुयं, नरो अवन्नं मुणोण कुणमाणो ।
 पावइ दुहदंदोळिं, सह देसाइं जं मणियं ॥५३॥

यतः—

देवताप्रतिमाभङ्गे, साधूनां च विनाशने ।
 देवभङ्गं विजानीयाद्, दुर्भिक्षदमराशिवैः ॥५४॥
 अवमन्निया उ हाणिं, दिंति रिसी रोइयव्वयं हसिया ।
 अक्कोसिया उ वह-बंधणाइं तह ताडिया मरणं ॥५५॥
 एयं तु विरुद्धयरं, तहेव अवधीरणं बहुजणस्स ।
 ता एत्तियम्मि वि गए, मुंच इमं साहुणि जम्हा ॥५६॥
 वज्जइ अक्कित्तिपडहो तुम्हाणं देव ! सयलनयरम्मि ।
 दीसंति एत्थ कज्जे, इह-परभवआवईओ य ॥५७॥
 इय सोऊणं राया, कुबिओ निब्भत्थए इमे सव्वे ॥
 मोहगगाभिभूओ, न गिणेइ हियं पि उवइट्ठं ॥५८॥

ता पट्टु कालयसूरी, मोत्तूण गणं अवत्तवेसधरो ।
 सगकूळं संपत्तो, तन्निगइविहियसुपयत्तो ॥५९॥
 तत्थ राथाहिराया, भन्नइ साहाणुसाहिसणेण ।
 जे मंडलिया ते उण, भन्नंती साहिणो सव्वे ॥६०॥
 अह सो कालयसूरी, ठिओ य एगस्स साहिणो पासे ।
 विज्जाइसइगुणेणं, गुरु त्ति तेणावि पडिवन्नो ॥६१॥
 साहाणुसाहिकोवाइरेगचिण्हे अहन्नया पत्ते ।
 छन्नवईअंकसोइयअसिषेणुजुए अलंकारे ॥६२॥
 ते मरणभीरुणो सयलसाहिणो सूरिवयणओ तत्तो ।
 उत्तरिउं सिंधुनइं, हिंदुयदेसम्मि संपत्ता ॥६३॥

यतः—

जीवन भद्राण्यवाप्नोति, जीवन पुण्यं करोति च ।
 मृतस्य देहनाशः स्याद्, धर्माद् व्युपरमस्तथा ॥६४॥
 तओ सुरद्धाविसए, ठिया य निज्जिणित्तु तस्सम्मि(स्सिन्नं) ।
 सूरिपयकमलसेवापरायणा विगयभयसंका ॥६५॥
 चुण्णप्ययोगसंजणियकणगसबलीकया य ते गुरुणा ।
 सरयसमए महीसा, मालवदेसोवरिं चलिया ॥६६॥
 निज्जिणिय लाडविसयं, क्रमेण पत्ता अवंत्तिदेसम्मि ।
 तुरयखुरूक्खयरयपूरपूरियाऽसेसनहम्मगा ॥६७॥
 परचक्केण स देसं, भज्जंतं सुणिय गइभिच्छो वि ।
 चउरंगबलसमेओ, जुद्धकए निग्गहोऽभिमुहं ॥६८॥
 पक्खरियतिकवत्तुक्खवारमुडियमयमत्तगयघडाइं ते ।
 संनद्धरहभडाइं, [भिट्टाइं?] दोन्नि वि बलाइं ॥६९॥
 निसियकरवालनारायतिकवत्तिरधोरणिहिं पहरंति ।
 अन्नोअं नियपट्टुविजयकंखिणो सुहइसंदोहा ॥७०॥
 निइणियहय-गय-सुहइं, सुचुण्णियरहवरं खणेणं च ।
 अह गइभिल्लसेन्नं, तत्थ कयं साहिसेन्नेणं ॥७१॥
 तो गइभिल्लराया, नासित्ता विसइ जाव नियनयरं ।
 साहिसेन्नेहिं विहिओ, समंतओ तस्स ता रोहो ॥७२॥
 अह अट्टमीए दिवसे, सुन्नं सालं नीएवि सूरीहिं ।
 नायं जहेस सुमरइ, अज्ज महामहर्धिं विज्जं ॥७३॥
 सेक्कजुए सयलनिवे, कोसदुगंते ठवेवि ठाइ सयं ।
 बप्पंते सूरी सहवेहिअट्टोत्तरसएण ॥७४॥

अट्टालयद्वियाए, एयाए रासभीइ जो सहं ।
 सुणिही भरिही स कुडं, इय पहुजा पमणिचा ते उ+ ॥७५॥
 विज्जासत्तीए पडिहयाए साहीहिं भंजिउं सालं ।
 बंधिचा सूरिपुरो, खित्तो सो गहभिल्लनिवो ॥७६॥
 मुत्त-पुरीसे मोत्तुं, पलाईउं सा गया महाविज्जा ।
 तो भणियं सूरिहिं, एहहमित्तं बलमिमस्स ॥७७॥
 इय तं पि विणिग्गहियं(उं), तो वीसत्था करेह नियरज्जं ।
 अह तेहिं पुरी भग्गा, राया वि हु बंधिउं गहिओ ॥७८॥
 तो भणिओ सूरिहिं, रे पाव ! इडेण तीए समणीए ।
 जं चुकोऽसि अळज्जिर !, इह-परभवदुक्खनिरचिक्खो ॥७९॥
 तित्थयराण वि पुज्जो, अणज्ज ! आसाइओ प जं संघो ।
 तस्सावराहतरणो, पत्तो कुसुमोग्गमो तुमए ॥८०॥
 जं पुण अणंतभवसायरम्मि भमिहिंसि अणोयहुहमीमे ।
 तं भुंजिहिसि फलं पि हु, सा अज्ज वि गिण्ह जिण्हदिक्खं ॥८१॥
 पावई किं पि नित्थरसिं, जैण इच्चाइ जाव करुणाए ।
 पभणइ सूरि द्मिज्जए निवो ताव अहिययरं ॥८२॥
 तो सूरि पभणइ तयं, समुवज्जियगरुयदुसहभवदुक्खा ।
 तुम्हारिसा वि को मोक्खभायणं सकइ विहेउं ? ॥८३॥
 जीवदयामूलो चिय, धम्मो अम्हाण तेण न इओ सि ।
 इच्चाइ बहुं निम्भत्थिज्जण मोताविओ एसो ॥८४॥
 सगपत्थिवेहिं विसयाओ ताडिओ ममइ तो इमं दीणो ।
 संसारं च अणंतं, भसिही तक्कम्मदीसेण ॥८५॥
 अह जस्स साहिणो पढममेव सूरि ठिओ पुरवरम्मिं ।
 सो उज्जेणीराया, जाओ सैसां उ सामंता ॥८६॥
 आलोइय पडिक्कता, भगिनी सूरिहिं सैजमे ठविया ।
 आलोयणया सुद्धा, कणयसिळांय न्व अग्गीओ ॥८७॥
 सूरि वि हु निययगणं, पुणो वि समलंकरेइ सुदेष्या ।
 उज्जेणिपुरीए ठिओ, अच्चिज्जंतो नरिदेहिं ॥८८॥
 इय पयडियनियसत्ती, भइणीकज्जम्मि अच्छरियंवरिओ ।
 तित्थपभावगरेहं, संपत्तो काळयंसुणिदी ॥८९॥

(२)

अह अन्नया य पत्ता, मरुवंच्छे सूरिणीं ठियां सत्थ ।
 बलमित्त-भाणुमित्ता, रायाणो जंत्य भइणिमुवा ॥९०॥

असहंतो गुरुमहिमं, हीलइ उवरोहिओ तहिं धम्मं ।
 सूरिणा सुविहिबिहिओ, निरुत्तरो हेउजुत्तीहिं ॥९१॥
 तो सो मच्छरियमणो, कवढेण गुरुण कुणइ बहुभत्ति ।
 रायाणं पइ जंपइ, धम्ममिसेणं धुवं पापं ॥९२॥
 जेण इमे जम्मि पहे, भमंति नयरे महासुणी तम्मि ।
 गच्छंतारणं गुरुपयअइकमो होइ जं निचं ॥९३॥
 कहहिनिंहे गुरुसमुहं, भवइ जं जाह इय निवेणुत्ते ।
 भणइ इमो तह काहं, जहा गमिस्संति सयमेव ॥९४॥
 निम्मविया सयलपुरे, अणेसणा तेण भत्तपाणस्स ।
 तो संकिलेसठाणं, नाउं नाणेण तं गुरुणा ॥९५॥

(३)

सिरिवीरनाहचरियं, चिंतिता वरिसयालमज्जे वि ।
 पुहइद्वजणम्मि पुरे, संपत्ता नियगणसमेया ॥९६॥
 तत्थ सिरिसालवाहणरत्ता कीरंतपूयसकारा ।
 भवियजणकुमुयचंदा, चिट्ठंती कालयमुणिंदा ॥९७॥
 पज्जोसमणासमए, विन्नत्ता रायणा गुरु एवं ।
 महवइलुण्हपंचमिदिणम्मि जायइ इहिंदमहो ॥९८॥
 अम्हेहिं तहिं भयवं (इंदो ?), [अणु] गंतव्वंतो न होइ जिणपूया ।
 छट्ठीइ पज्जुसवणं, करेह ता करिय सुपसायं ॥९९॥
 मणइ गुरु जइ उगइ, सुरो अवरइ चळइ अमरगिरी ।
 तह वि न पंचमिरयणिं, पज्जोसवणा अइकमइ ॥१००॥
 ता कुणइ चउत्थीए, निववुत्तं मन्नियं इमं गुरुणा ।
 जेणागमे वि भणियं, आरेण वि पज्जुसवियव्वं ॥१०१॥
 तो कुणइ चउत्थीए, राया सद्धिं गुरुहिं संवेण ।
 चेइयपरिवाडी-धम्मसवण-आवस्सयाईणं(णि) ॥१०२॥
 एवं सिरिसालाहणउवरोहाओ कयं चउत्थीए ।
 पज्जुसवणं कालयमुणीसरेहिं [बहुगुणेहिं ?] ॥१०३॥
 संवेण मन्नियं तं, तेणज्ज वि कीरए तहा वेव ।
 चउमासगाणि ततो, किज्जंति चउदसितिहीए ॥१०४॥

(४)

कइया वि तस्स पड्डणो, सीसा दुब्बिणयतप्परा जाया ।
 गुरुपदिणीया सच्छंदचारिणो मंदभग्गा ते ॥१०५॥

जह जह चोएइ गुरु, पमाइणो मूल-उत्तरगुणेषु ।
 तह तह किरियाभट्टा, धारंति अप्पतियं मणसा ॥१०६॥
 सामेण भणइ एवं, भो देवाणुप्पिया ! चयह तुब्भे ।
 संसारवळ्ळिकंदं, पमायमेयं जओ भणियं ॥१०७॥
 चउदसपुब्बी-मणनाणिणो [य] उवसंत-खीणमोहा य ।
 हुंति पमायपरवसा, तयणंतरमेव चउगइया ॥१०८॥
 पडिबोहिया वि एवं, गुरूण आणं करिंति न कयावि ।
 नाणोवओगओ तो, जुत्ती बोहस्स विन्नाया ॥१०९॥
 सिज्जायरस्स सिट्ठस्स, सूरिणा तं समत्थमक्खायं ।
 निब्भच्छियासि [य ?] तुभं, एए एवं ममम्मि गए ॥११०॥
 सागरचंदायरिओ, स[सीस ?]सीसो जहिं तहिं अहयं ।
 गच्छामि एवमायक्खिवऊण रयणीइ सेसम्मि ॥१११॥
 एगागि चिय सूरी, निग्गंतूणं जहट्टियं ठाणं ।
 संपत्तो ताव तहिं, सो सूरी देसणं कुणइ ॥११२॥
 आवत्तदुवाळसणेण, वेदिओ उदरेण सदेणं ।
 उवविट्ठो निमुणइ धम्मदेसणं नियसीसस्स ॥११३॥
 अह उट्टियाय सावयसहाइ सूरीहिं मुणिवरो पुट्ठो ।
 कत्तो सि आगओ [भो ?], तेषुत्तं दूरदेसाओ ॥११४॥
 भिक्खापोरसिसमए, साहूहिं निमंतिओ गणी एसो ।
 सूरिहिं समं वत्ता, परुप्परं काउमादत्तो ॥११५॥
 पुट्ठो सगव्वमेवं, कहापवंधंतरे ससूरीहिं ।
 गणिवर ! महगुरूगुरूणो, कया वि तइ देसणा निमुया ? ॥११६॥
 आमं ति तेण वुत्ते, अहं पि किं तारसी करेमि नवा ? ।
 तो मणइ इमो तुब्भे, फुडवियडं देसणं कुणह ॥११७॥
 एवं दो तिन्नि दिणा, सिद्धंतरहस्ससारजुत्तीओ ।
 अन्नोन्नं आपुच्छंताणं, खणमिव अइकंता ॥११८॥
 इत्तो य उग्गए भाणुमंडळे वि गयनिहवावारा ।
 वसहीए ते मुणिणो, काळयसूरिं न पेच्छंति ॥११९॥
 खणमित्तं चित्तेउं, परोप्परं ते मुहं नियच्छंति ।
 मुन्नमणा तेषुत्ता, सिज्जायरसावएणेवं ॥१२०॥
 भो ! भो ! तुम्हाण गुरु, कहिं गओ तं वयं न याणाओ ।
 पभणंति कहसु तं चेव, जत्थ पत्तो गुरु अम्हं ॥१२१॥

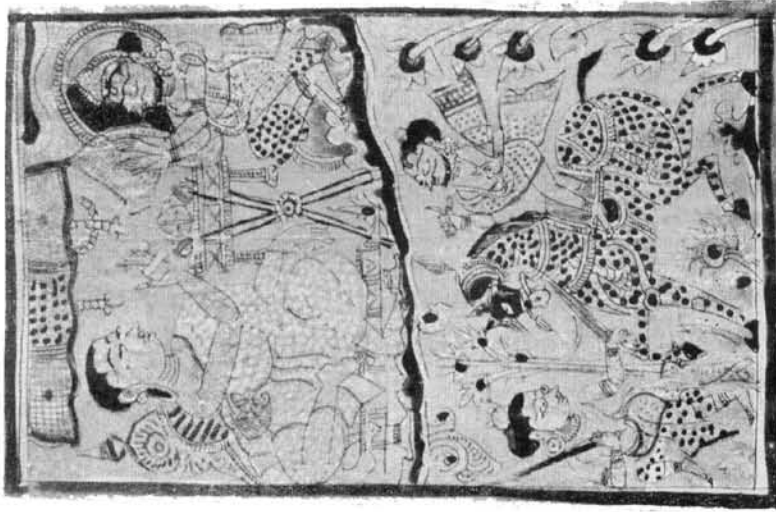

Fig. 50

चक्र ५०

Fig. 49

चक्र ४९

एवं पमाङ्गो भे, गुरुं पि कथ्य वि गयं न याणेह ।
 किमहं जाणामि गिही, चिद्गामि सए गिहे सययं ॥१२२॥
 पुणरवि खिन्नमणा ते, भणंति मा कुप्प बोहिया तुमए ।
 इच्छामो अणुकट्ठि, एवं न पमाङ्गो होस्सं ॥१२३॥
 अक्खसु गुरुवुत्तंतं, जइ एवं एत्तियं वियाणामि ।
 सागरचंदायरिओ, जत्थत्थ गया गुरु तत्थ ॥१२४॥
 अह ते त्तिहिं पि पत्ता, पुच्छंति किमित्थ कालगमुणिंदा ।
 संपत्ता सागरचंदसूरिणो विंति जो इण्हि ॥१२५॥
 एको वुद्धतवस्सी, समागओ किं तु कायचित्ताए ।
 संपत्तो अहुण चिय, ते विंति स एव अम्ह गुरु ॥१२६॥
 आगच्छंतं दट्ठं, सम्मुहमभुद्धिया मुणी सन्वे ।
 सागरचंदो वि तहा, लज्जो णयनयणमुहकमलो ॥१२७॥
 सागरचंदेण जुया, खामिति गुरु पुणो पुणो साहू ।
 अक्खाओ वुत्ततो, सागरचंदस्स सूरीहिं ॥१२८॥
 सो तत्थ नाणमब्बं, कुणमाओ बालुयाए नाएणं ।
 वच्छ ! सुयनाणहाणी, एवं..... ॥१२९॥
 ।
पट्टिबोहिमाणीओ ॥१३०॥

(५)

एत्तो निगोयजीवे, भारइवासम्मि को वि किं मुणइ ? ।
 ता भणइ जिणो अज्ज वि, वक्खाणंइ कालगायरिओ ॥१३१॥
 अह विप्पवेसघारी, सको भिक्खागयाण साहूणं ।
 बंदिय सूरिं पुच्छइ, किंरूवे इह पडु ! निगोए ॥१३२॥
 गोला य असंखिज्जा, असंखनिगोय गोलओ भणिओ ।
 इक्केकम्मि निगोए, अणंतजीवा मुणेयन्वा ॥१३३॥
 अत्थि अणंता जीवा, जेहिं न पत्तो तसत्तपरिणामो ।
 उप्पज्जंति चयंति य, पुणो वि तत्थेव तत्थेव ॥१३४॥

यतः—

समगं ऊससंति, समगं नीससंति, समगं उप्पज्जंति, समगं आहारंति, समगं नीहारंति, किं बहुणा ?
 विषवेदनामुच्छित्तपुरुष इव तिष्ठन्ति, न वेयंति अप्पाणं, न मुणंति परं, न सुणंति सदं, न याणंति कयं,
 [नावगच्छंति अ ?] कयं, न चलंति, न फंदंति ।

१ अतः परं कियानपि पाठः पतितः ॥

१९

अह सीमंधरपहुणा, कहिया तह सूरिणा वि किं बहुणा ।
 ता नाणपरिक्खत्थं, पुञ्जइ सको नियं आउं ॥१३५॥
 कित्तयमित्तं अज्ज वि, उवउत्तो जा पलोयए सूरी ।
 दो सागरोवमे ता, किंचूणे आउसेसं ति ॥१३६॥
 तस्सी(तो सी?)समुच्चमि(मे?)उं, दाहिणत्थेण जंपियं गुरुणा ।
 वज्जहरो होसी तुमं, तो पच्चक्खो हरी होइ ॥१३७॥
 विभवइ जोडियकरो, सीमंधरसामिणा तिजयपहुणा ।
 तुम्ह पसंसा विहिया, तेणाहं आगओ नाह ! ॥१३८॥
 मह पणिवाओ सामिय ! पुणो पुणो होउ तुज्ज पायाणं ।
 विप्फुरइ जस्स नाणं, एवंविहइसमाए वि ॥१३९॥
 निरयसए वि हु काले, जिणसासणउन्नइकया जेण ।
 पयडेउं नियसत्तिं, तस्स नमो तुज्ज मुणिनाह ! ॥१४०॥
 एवं धुणिकुण पहुं, पुरंदरो सो गओ नियं ठाणं ।
 गुरुणो वि नरवईहिं, महिज्जमाणा महीवीडे ॥१४१॥
 मिच्छत्ततमदिणेसा, चिरं विबोहिंतु भव्वकमलवणं ।
 कालयसूरिमुणिदा, अणसणविहिणा दिवं पत्ता ॥१४२॥
 इय कालिगसूरिमुणीसराण संखेवओ इमं चरियं ।
 वित्थरओ विन्नेयं, गुरुयकहाणं पुणो एयं ॥१४३॥
 इन्दि कालगसूरिठावियदिणे काऊण सक्खामणं,
 अन्ननुन्नं गुरु-सीस-दंपय-पिया-भाया-तणूजाइणा ।
 बंधूहिं भयणीहिं मित्त-सयण-स्सस्सू-वहूहिं समं,
 ता संवच्छरसव्वपावत्तमणं कायव्वभावस्सये ॥१४४॥

इति श्रीयुगप्रधानकालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥

सं० १४९० वर्षे वैशाख शुदि २ ॥

[७]

अज्ञातसूरिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

॥ ॐ नमः कालिकाचार्यपादेभ्यः ॥

उत्तुङ्गभद्रसालं, सोमणसपवित्तभूमिवरभागं ।
अत्थि इह भरहखित्ते, मेरुव्व पुरं धरावासं ॥१॥
अत्थित्थ चडरसीहो, नाम निवो चडरिविसरकरिसीहो ।
सुरसुंदरिसमरूवा, भज्जा सुरसुंदरी तस्स ॥२॥
ताणं कालयकुमरो, नाम सुओ भुवणविस्सुओ आसि ।
सो वाहवाहिआलीइ, निग्गओ अन्नया कइया ॥३॥
तत्तो अ पडिनियत्तो, चूअवणे सजलजलहरारावं ।
सोड किमिणं ति कोडगवसओ अह तत्थ स पविट्ठो ॥४॥
ता निअइ गुणायरिअं, सुणिगणपरिवारिअं ससहरं व्व ।
नमिउवविट्ठो गुरुणा, तो धम्मकहेवमारद्धा ॥५॥

यथा—

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षण-च्छेदन-ताप-ताडनैः ।
तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन तपोदयागुणैः ॥६॥

किञ्च—

भो भव्याः ! काकतालमपतनतुलया रत्नदृष्टान्ततो वा,
मानुष्य-क्षेत्रजातिमभृति कथमपि प्रापि दुष्प्रापमेतम् ।
धर्मः कर्मप्रमाथी श्रुतचतुरगुस्तैष लेभे भवद्भिः,
तत् किं नाद्यापि सद्यस्तजत कुगतिकृत्तिर्वि !]वीर्दं ममादम् ॥७॥
इअ सुणिउं संवेगं, पत्तो कुमरो भणेइ इय गुरुणो ।
पुच्छिअ अम्मापियरो, तुज्ज समीवे पवज्जिस्सं ॥८॥
तो कहमवि मोआविअ, जणणीजणयाइअं सयणवमं ।
बहुरायपुत्तसहिओ, पव्वज्जइ सज्ज पव्वज्जं ॥९॥
अह गहियदुविहसिक्खो, गीयत्थसिरोमणी अ जा जाओ ।
ता गुरुणा निययपए, ठविओ गच्छाहिचत्तेण ॥१०॥

पंचसयसाहुसहिओ, भविए बोहेंतओ कमेणेसो ।
 पत्तो उज्जेणिपुरिं, तत्थ ठिओ बाहिरुज्जाणे ॥११॥
 अहमइमिगाइ तत्तो, गुरुणो नमिउं समागओ लोओ ।
 अमयकिराए गिराए, इअ जिणधम्मं कहइ सूरी ॥१२॥
 जह जीवा बञ्जंती, मुच्चंती जह य संकिळिस्संति ।
 जह दुक्खाणं अंतं, करेति केई अपडिबद्धा ॥१३॥
 इय मुणिअ जणो इरिसाउ, गुरुगुणे समहिअं पसंसंतो ।
 पत्तो नियनियठाणं, इअ एवं जंति दिवसाइं ॥१४॥
 अह तत्थ साहुणीओ, पत्ता भवियव्वयानिओगेण ।
 तासिं मज्जे एगा, कालगसूरीण लहुअणिणी ॥१५॥
 निअरुबरेहभंजिअजयनारीरुववत्तिअभिमाणो ।
 उवसमसिरि व्व मुत्ती, साहुणिकिरिआकलावजुआ ॥१६॥
 मुत्तिं(त्त ?)तरपरिवन्न व्व, सरसई सरसइ त्ति नामेण ।
 अअदिणम्मि विआरावणीइ बहि निग्गया संती ॥१७॥
 उज्जेणिसामिणा गइभिल्लराएण सा तहिं दिट्ठा ।
 दुच्चारमारसरपसरविहुरिअंगेण तेण तओ ॥१८॥
 हा सुगुरु ! हा सहोअर !, हा पवथणनाह ! कालयमुण्णिद ! ।
 चरणधणं हीरंतं, मह रक्ख अणज्जनरवइणो(णा) ॥१९॥
 इक्खाइ विळवमाणिं, अणिच्छमाणिं बलायमोडीए ।
 तं अंतेउरउवरिं, उप्पाहावइ निअनरेहिं ॥२०॥
 तं नाउं सूरीहिं, भणिओ मा कुणसु इ[य] महाराय ! ।
 जं रायरक्खिआइं, तवोववणाणीह हुंति सया ॥२१॥

उक्तं च—

नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याश्रमिणः सुखम् ।
 निर्भया धर्मकर्माणि, कुर्वते स्वान्यनन्तरम् ॥२२॥

किञ्च—

प्रमाणानि प्रमाणस्थै रक्षणीयानि यत्नतः ।
 विषीदन्ति प्रमाणानि, प्रमाणस्थैर्विंसं(सं)स्थुलैः ॥२३॥
 ता मुञ्च राय ! एयं, तवस्सिणिं मा करेसु अन्नायं ।
 तइ अन्नायपवत्ते, को अन्नो नायवं होही ? ॥२४॥
 इय भणिओ वि नरिंदो, पडिबज्जइ जाव किंचि नो ताहे ।
 चउविहसिरि संवेणं, भणाविओ कालिगज्जेहिं ॥२५॥

संघो वि जाव तेणं, न मन्विओ कहवि ताव सूरीहिं ।
 कोववसमुवगएहिं, कया पइन्ना इमा घोरा ॥२६॥
 जे संघपहणीया, पवयणउब्भामगा नरा जे अ ।
 संजसुवगधायकरा, तदुविकखाकारिणो जे अ ॥२७॥
 ताण गइं जामि इमं, जइ उम्मूलेमि गइमिल्लनिवं(भिळ्हे नो ?) ।
 रज्जाउ भइमेरं, भणियं एअं जओ समए ॥२८॥
 तम्हा सइ सामत्ये, आणाभइम्मि नो खलु उवेहा ।
 अणुकूलेहिअरोहि अ, अणुसट्ठी होइ दायन्वा ॥२९॥
 साहूण चेइआण य, पडिणीअं तह अवन्नवायं च ।
 जिणपवय[ण]स्स अहिअं, सन्वत्थामेण वारेइ ॥३०॥
 एवं करिअ पइन्नं, चितइ सूरी जहेस भूवाळो ।
 बलिओ उ गइभीए विज्जाए ता उवाएण ॥३१॥
 उम्मूलेअव्वो ति अ, चित्तिअ कयकवड[गहिल्ल ?]नेवत्थो ।
 तिअ-चउक-चच्चराइसु, पलवंतो हिंइए एवं ॥३२॥

यदि गर्देभिळो राजा ततः किमतः परम्?, यदि वा रम्यमन्तःपुरं ततः किमतः परम्?, विषयो यदि वा रम्यस्ततः किमतः परम्?, यदि वा सुनिविधा पुरी ततः किमतः परम्?, यदि वा जनः सुवेषः ततः किमतः परम्?, यदि वा शृत्यगृहे स्वप्नं करोमि ततः किमतः परम्? ॥

इअ विलवंतं सूरीं दट्ठु जणो भणइ इकपुकारं ।
 अहह ! न जुत्तं विहिअं, रत्ता जं भणिणिकज्जम्मि ॥३३॥
 मुत्तूण निअयगच्छं, हिंइइ उम्मत्तओ नयरिमज्जे ।
 सयल्लगुणरयणजलही, अहह अहो ! कालगायरिओ ॥३४॥
 असमंजसमिय सुणिउं, भणिओ मंतीहिं तो इमं चेव ।
 मुअसु तवस्सिणमेअं, अन्नवाओ जओ गरुओ ॥३५॥
 किंच सुणीण अणत्थं, जो सोहविमोहिओ नरो कुणइ ।
 सोऽणत्थजल्लसमुहे, अण्णाणं त्विवइ धुवमेअं ॥३६॥
 तं सोउ मंतिवयणं, रोसारुणवयणलोयणो राया ।
 पभणइ रे ! रे ! एवं, गंतुं सिक्खवह नियपिउणो ॥३७॥
 तं सोउं तुण्हिका, जाया मंती इमं हिए काउं ।
 इंत निसिज्जइ केणं, जलही सीमं विलंघंतो ॥३८॥
 तं कत्तो वि हु सूरी, नाउं नयरीउ निग्गओ कमसो ।
 गच्छंतो संपत्तो, सगकूलं नाम वरकूलं ॥३९॥

तत्प्रेग साहिपासे, ठिओ सामंताइर्हि अक्खित्तो ।
 तस्सन्नया उ साहाणुसाहिणो आगओ दूओ ॥४०॥
 ददुटु तदप्पिअलेहं, सो जाओ तक्खणेण कसिणमुहो ।
 गुरु भणइ पडुपसाए वि, जागए किइ तमुक्खिम्मो ? ॥४१॥
 स भणइ भयवं न पसाओ, किंतु कोवो जओ[उ?] अरुह पडु
 रूसेइ जासु तसु निअनामंकिअ छुरिअ पट्टवइ ॥४२॥
 तो एरुए अप्पा, इंतव्वो इअ अहं पडुक्खिम्मो ।
 गुरु मणइ किं तुइ चिय, रुट्टो अन्नस्स कस्सावि ? ॥४३॥
 सो जंपइ मं मोत्तुं, अन्नाण वि पंचनउइराईर्णं ।
 जं दीसइ इह अंको, छन्नइमो(वई?) तो गुरु भणइ ॥४४॥
 जइ इअ ता म विणस्सइ, ते तेडसु किंतु सयलबलजुत्तो ।
 सव्वे वि जेण खेमेण, वच्चिमो हिंदुगं देसं ॥४५॥
 अह सो साहि जुअंजुअदूए पेसेइ ताण ते तुरिअं ।
 सव्वे वि जीविअट्टी, सूरिपयं सरणमल्लीणा ॥४६॥
 तो तेहिं जुओ सिंधुं, उत्तरिअ गुरु सुरउदेसं च ।
 छन्नउइ भाग काऊण, पाउसंते खिवंति(?) लहुं ॥४७॥
 अह गुरु पिच्छिअ सरयं, ते भणइ निरुज्जमा किमज्ज वि भो ! ॥
 ते विन्नाविति सामिअ!, किं कुणिमो संबलविहीणा ॥४८॥
 तो जोगजुन्नचपुं, मित्तं पिक्खेवि इट्टगापारं ।
 कणगीकाउं अप्पइ, ते सम्मं तं विभज्जिता ॥४९॥
 सव्वबलवाहणेणं, उज्जेणि(णं)तरिअलाडरायाणो ।
 साहित्ता संपत्ता, अवंतितिसयस्स सीमंते ॥५०॥
 इअ सुणिअ गइभिज्जो, निअदेसंते गओ रणे भग्गो ।
 बल्लिउं नयरिं पविसिजु, तो ठिओ रोहमसुसज्जो ॥५१॥
 साही वि वेदिअ पुरिं, निच्चं दोअं करेति अन्नदिणे ।
 सुत्तं ददुटुं कुट्टं, गुरुकहणं तो भणइ सूरि ॥५२॥
 साइइ गइभिज्जं, अज्ज इमो तं कहिंचि निअह तुमे ।
 तं ददुटुं अट्टाले, एगम्मि कहिंति ते गुरुणो ॥५३॥
 गुरु भणइ रासहि इमा, मंतंते काहिई महासइ ।
 तं सोउ परवल्लिच्चं, जीवं रुहिरं मुहे वमिरं ॥५४॥
 सव्वं भुवि निवडिस्सइ, दुगाउदूरं सुपह तो मत्ति ।
 तह सेववेहिमुहडा, अट्टसयं ठाह मइ पासे ॥५५॥

तद्विहिण भणइ गुरु, जया इअं सइहेउ मुहकुहरं ।
 विदलइ(लेह) जमगसमंगं, तथा उ तं सरिहि पुरिज्जा ॥५६॥
 तेहिं वि तहेव विहिण, पढिहयसत्त त्ति सा निवस्सुवरिं ।
 काउं मुत्तपुरीसे, लत्तं दाउं च झत्ति गया ॥५७॥
 गुरु भणइ लेह संपई, जं एअस्सित्तिअं बलं ता ते ।
 भंजिअ कुहं बंधिअ, निव च सूरीण अर्पिति ॥५८॥
 अह सो भणिओ गुरुणा, रे रे पाविट्ट ! दुट्ट ! निल्लज्ज ! ।
 अणइज्जकज्जसज्जय !, सज्जमहारज्जपब्भट्ट ! ॥५९॥
 जमणिच्छंतीए साहुणीए विद्धंसणं कयं तुमए ।
 न य मन्निओ अ संघो, तेणम्हेहिं इमं विहिअं ॥६०॥
 जो मोहमोहिअमई, भंजेइ साहुणीविमलसीलं ।
 सो नट्टबोहिलाभो, अणंतकालं भवे भमए(ई) ॥६१॥
 किं च इहं चिय जम्मे, जं पत्तो बंधताडणाइदुइं ।
 संघावमाणणापायवस्स कुसुमुग्गमो एसा ॥६२॥
 नरय-तिरिक्ख-कुमाणुस-कुदेवगइममणसंकटावडिओ ।
 जणयांतभवे भमिहिसि, तं पुण विरसं फलं होही ॥६३॥
 तह वि कुण निंदणाईपुब्बिं आलोइऊण पच्छित्तं ।
 दुइअल्लहि तरसि जेणं, तं सुणिअ स दूमिओ राया ॥६४॥
 तो देसताडिओ सो, दुहेण मरिउं भिसं भवे भमिही ।
 गुरुपज्जुवासि साही, राया सेसा उ सामंता ॥६५॥
 कालयसूरीहिं तओ, सा भणिणी संजमे पुणो वविमि ।
 आलोइअपडिकंतो, सूरी वि सयं गणं बहइ ॥६६॥

(२)

इओ य—

अरुअच्छि सूरिभाणिज्जगा उ बलमित्त-भाणुमित्त त्ति ।
 ताण ससा भाणुसिरी, तीसे पुत्तो अ बलभाणू ॥६७॥
 तेहिं मुदा आहूआ, सग पूच्छिअ आगया तहिं गुरुणो ।
 बलभाणुमाइपत्ता, नमिउं गुरु तो कहइ धम्मं ॥६८॥
 पवणपहल्लिरकुवल्लयदल्लमजल्लवसुवंचलं जीअं ।
 तरुणतरत्तरणिक्किरणारुणं व तरलं तरुणभावं ॥६९॥
 करिकल्लइकन्नचवलं व, संपयं संपयं मुणेऊण ।
 भो भच्चा ! जिणधम्मो, या मणयं णहु पमाएइ ॥७०॥

तं सुणिउं बलभाण्, बुद्धो सयणे अ कहवि मोएउं ।
 पव्वइओ तो सव्वो जणो हुआ जइणधम्मरओ ॥७१॥
 तं दट्ठु मच्छराओ, पुरोहिओ गुरुसमक्खनिवपुरओ ।
 मणइ तईवज्जेहिं, किमे[ए ?]हिंतो [उ] सूरिणा विहिओ ॥७२॥
 नाणाविहजुत्तीहिं, निरुत्तरो धुत्तिमाइ सो ताहे ।
 अणुलोमिअवयणेहिं, विप्परिणामइ निवं एवं ॥७३॥
 देव ! इमे गुणनिलया, महासुणी सुर-नरिंदगणमहिआ ।
 तो जम्मि जंति एए, गमणं जुज्जइ न तम्मि पहे ॥७४॥
 तेषुवइइअणेसणउवायओ सूरिणो अपज्जुसिए ।
 निवअकहंता मरहइदेस चलिआ पइट्ठारणं ॥७५॥

(३)

संघस्स भाणिअं ता, न पज्जुसविअव्वु जा न एत्त वयं ।
 तत्थत्थि परमसद्धो, राया सालाइणो नाम ॥७६॥
 सो इंतो सुणिअ गुरु, पच्चोणिगओ उ संघ[सं]जुत्तो ।
 दट्ठं च गुरुअहरिसो, एवं धुणिउं समाढत्तो ॥७७॥
 जय जय सुणिवर ! न[रं] वरमत्थयमणिक्किरणरंजियसुपाय ! ।
 कलिकालकलिलमलबहलपडलपक्खालसलिलसम ! ॥७८॥
 जय जय जिणवरपवयणपभावणाभवण ! भुवण विक्खाय ! ।
 दप्पिइइइपरवाइदमण ! सुणिराय ! जय सुचिरं ॥७९॥
 तत्तो गुरु वि सग्गापवग्गदुग्गमसुमग्गसरणिसमं ।
 देइ वरधम्मलाभं, आसीवायं नरवरस्स ॥८०॥
 इय सुमहेण पविट्ठा, पुरं गुरु तो ठिआ सुवसहीसु ।
 पज्जोसवणासमये, पत्ते गुरुणो निवो भणइ ॥८१॥
 भयवं ! पज्जोसदिणे, इंदो गम्मो जणाणुवत्तीए ।
 तो वग्गतो चेइअपूयाइसु नो पहुप्पेमो ॥८२॥
 तो काउमह पसायं, पज्जोसवर्णं करेह छट्ठीए ।
 सूरी वि सजळजलहरगहिराए [गिराइ] तो भणइ ॥८३॥
 अवि चळइ मेरूचूला, सूरो वा उग्गमेइ अवराए ।
 न उ पंचमीइ रयणिं, पज्जोसवणा अइकमइ ॥८४॥

जओ भणिअमागमे—

जहा णं भयवं महावीरं वासाणं सवीसइराए मासे वइकंते वासावासं पज्जोसवेइ । तथा णं गणहरा वि । जहा णं

Fig. 52

चित्र ५२

Fig. 51

चित्र ५१

गणहरा तहा णं गणहर सीसा वि । जहा णं गणहरसीसा तहा णं अम्हगुरुणो वि । जहा णं अम्ह गुरुणो तहा णं अम्हे वि वासावासं पञ्जोसवेमो, नो तं रयणि अहकमिञ्जा ।

भणइ निवो जइ एवं, ता चउथीए करेइ गुरु कहइ ।
इअ होउ नत्थि इत्थं, दोसो जं भणिअमिय मुत्ते ॥८५॥

आरेणावि पञ्जोसवियवं ति ।

निवु भणइ मह पसाओ, अंतेउरिआण मञ्ज जं नाइ ! ।
पारणदिणे मुणीणं, उत्तरपारणमिमं जायं ॥८६॥
तासि पि एस अत्थो, रत्ता भणिओ तओ इमा दाणं ।
दिंति मुणीण पपोथा, एवं लोओ वि सविसेसं ॥८७॥
तप्पमिइं मरह्हे, समयण्णूआलओ छणो जाओ ।
पञ्जुवसणवसा जाया, चउमासी अवि चउदसीए ॥८८॥

(४)

एवं गुणकलिआण वि, गुरुण कालाणुभावओ जाया ।
सिस्सा दुविणीया तो, अणेगसो चोइआ गुरुणा ॥८९॥
अमनं(अं ?)ते तेसिं, सरुवु सिञ्जायरस्स कहिअ गया ।
कणममहीइ पसिस्सगसागरचंदस्स पासम्मि ॥९०॥
अब्भुट्ठिअं न तेण वि, को वि हु खडिक्कु ति इअ अवन्नाए ।
'अप्पुव्वं दट्ठूणं' इच्चाइ वि, नेव संभरिअं ॥९१॥
नियवक्खाणपसंसण, इओ अ अविणीअसीसजागरणं ।
गुरुअहंसण सिञ्जायरकहणं बहु खरंटेअं ॥९२॥
तहिं पट्टवणं फङ्गगमणं[ताणं ?] च कालगायरिओ ।
एइ जणवाओ सागरचंदो भण खंत ! किं एअं ? ॥९३॥
अम्हेहि वि मुअमेअं, गुरुकहणं अह कमेण संपचं ।
फङ्गमेग मुणीणं, तमभुट्ठइ सागरायरिओ ॥९४॥
ते भणहिं वयं समणा, आयरिया पुव्वमेव संपत्ता ।
सो भणइ खडिकमेगं, विष्णा न पत्तो इहं को वि ॥९५॥
अह पत्तकालगगुरु, विरारभूमीओ तेहि अब्भुट्ठिआ ।
भणइ पसिस्सो किमिदं, भणंति ते कालगज्ज इमे ॥९६॥
तत्तो सागरचंदो, लज्जंतो उव्वहंतु खेअभरं ।
खामेइ गुरुं बहुसो, एवं ते सूरिसिस्सा वि ॥९७॥

१ अह कालपत्त * प्रती । २ उद्वहन् ।

शुभ भणइ भावदोसो, न तुअ किंतू पमायदोसोऽयं ।
 तो अन्नदिणे चालुअपत्यगदिट्ठंतओ भणिओ ॥९८॥
 मा वहसु वच्छ ! गळवं, अहर्यं पंढिओ इहं भुवणे ।
 आसवन्नुमयाओ, तरतमजोगेण मइविभवा ॥९९॥

(५)

इअ अच्छेरयचरिओ, कालगसूरी महीइ विहरेइ ।
 सीमंधरजिणपासे, इओ निगोए हरी सुणिउं ॥१००॥
 पुच्छइ भयवं भरहे वि, को वि एए जिए विआरेइ ? ।
 पहु भणइ कालगज्जो, जहाऽरिहं तं विआरेइ ॥१०१॥
 तो हरि वंभणरूवं, काउघिहागम्म पुच्छइ निगोए ।
 'गोला य असंखिज्जा,' इषाइ गुरु वि साहेइ ॥१०२॥
 '..... च्छिमोऽणसणं ।
 भण मह किच्चिअ आउं तो ॥१०३॥
 .अि अघरे किं चूणे, तस्स आउ गुरु भणइ ।
 वं ॥१०४॥
 निरइसए वि हु काले नाणं विष्फुरइ ।
 होउ तुह नाह ॥१०५॥
 जेणुन्नई तए पवयणस्स, संघस्स कारणे विहिआ ।
 ॥१०६॥
 इय थोऊण सुरिंदो, सुमरितो सुरि-निम्मल्लुणोहं ।
 आकासे ॥१०७॥
 तो कालगसूरी वि हु, जाणित्ता निअयआउ-परिमाणं ।
 संलेहणं विहेउं [अणसणविहिणा दिघं पत्ता] ॥१०८॥

[कालिका]चार्यकथा समाप्ता ॥

[८]

श्रीभावदेवसूरिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

[रचना संवत् १३१२]

अत्यत्य भारहे वासे, कमलाकेलिमंदिरं ।
तिलयं भूपुरंधीए, धारावासं महापुरं ॥१॥
बहर्हि देवदेवाणं, मिहेर्हि धणएहि य ।
देवाणं गुंज्जगाणं च, नयरं जेण निज्जियं ॥२॥
कुलीणा सुमणोरम्मा, सच्छाया दियसंकुला ।
जत्य मज्जे जणा निच्चं, वाहिं उज्जणपायवा ॥३॥
तथाऽसि वेरिमत्तेभकुंभनिहल्लणे हरी ।
वहतो सत्थयं नाम, वेरिसिंहो नरेसरो ॥४॥
नसेण य पयावेणं, पुरियासेण सच्चओ ।
सया वित्थारिणा जेण, रायहंसा त्रिणिज्जिया ॥५॥
सुपक्खा रायहंसि च्च, चंदलेहं च्च निम्मला ।
देवी तस्स गुणत्थामं, नामेण सुरसुंदरी ॥६॥
तीसे कुच्छीए सुत्तोए, मोत्तियं व महागुणो ।
संजाओ कालगो नाम, कुमारो कुलमंडणं ॥७॥
अम्मा-पिउमणाणंदो, संपत्तो जोच्चणं नवं ।
जाओ दक्खो दुहा सत्थे, दुहावयणनिम्मलो ॥८॥
सुगुणावज्जिया जम्मि, बंभी लच्छी य देवया ।
सुत्तूण परमं वेरं, अल्लीणा नेह निम्भरं ॥९॥
अन्नया बाहिरुज्जाणे, कीलाए कुमरो मओ ।
गंभीरं मडुरं सद्धं, सोच्चा पविसई तर्हि ॥१०॥
गुणंभरगुहं सोमं, मुणितारयसोहियं ।
पासई देसणाजोण्हानिज्जासियत्तमं तओ ॥११॥

१ ° वाणं BD1D3 । २ ° म गेहे ° BC । ३ गुणगा ° B । ४ ° लणो ह ° DI । ५ ° वेणं व ° D ।
६ ° केहि च्च AD2 D3 । ७ C वादर्थे अष्टमश्लोकानन्तरमधिकोऽयं श्लोकः—सूरिस्तस्यैव पादपदो, क्षत्राणाम् पद्मभिः शतैः ।
स्वका च सरस्वत्या, युक्तः सोऽयामहीव व्रतम् ॥ ८ ° परं सु ° BD2 । ९ ° तमोभरं DI ।

वंदिऊणासणासीणो, सुणेइ गुरुभासियं ।
 दाण-सील-तवो-भावेभेयं धम्मं चउच्चिइं ॥१२॥
 नाण-दंसण-चारित्तखुवं च रयणत्तयं ।
 धम्मरंगो पढे सच्छे, चोलरंगो व्व निच्चेलो ॥१३॥^{१०}
 निविट्ठो माणसे तस्स, विन्नवित्ता तओ गुरुं ।
 आपुच्छिऊण पियरे, कुमारो गिण्हए वयं ॥१४॥
 जलम्मि तेळबिंदु व्व, तैम्मि नाणं विजंभियं ।
 जोगो त्ति सपए सिग्घं, गुरुहिं ठविओ मुणी ॥१५॥
 गामाणुगामं भव्वोणं, कुणंतो पडिबोहणं ।
 बहुसीसपरीवारो, पत्तो उज्जयणिं पुंरिं ॥१६॥
 तत्थ कालगासुरीण, मइणी साहुणीसमं ।
 पत्ता सरस्सई नाम, चारुचारित्तभूसणा ॥१७॥
 अन्नया सा मया बाहिं, दिट्ठा उज्जेणिसामिणा ।
 राइणा गंदेभिड्ढेण, रूक्खित्तेण तेण सा ॥१८॥^{११}
 हा सरण्ण ! महाभाय !, धम्मरक्खण ! रक्ख मं ।
 विलवंती इमं तत्तो, खित्ता अंतेउरे बला ॥१९॥
 एवं तत्थामओ सूरी, रायपासम्मि तक्खणा ।
 सामेण भणिओ राया, रायरक्खा तवोवणा ॥२०॥
 सूरा जइ तमो हुज्जा, अग्गी वा चंदमंडला ।
 सायरा सीमविद्धंसो, तओ लोयस्स का गइ ? ॥२१॥
 राय ! अन्नायल्लेसो वि, विसबिंदु व्व दारुणो ।
 विसेसेण तवस्सीसु, इमं ता मुंच साहुणिं ॥२२॥
 सव्वं तन्वयणं तम्मि, मेहवुद्धि व्व ऊसरे ।
 कयण्णे उव्वयारो व्व, संजायं विहलं जओ ॥२३॥
 कामवाणप्पहारेहिं, हियए जज्जरीकए ।
 जलं व गलई सव्वमुवइहं बुहाण वि ॥२४॥
 सूरिणो वयणा जं च, संवेण भणिओ निवो ।
 तं पि तम्मि विसं जायं, संनिवाय व्व सक्करा ॥२५॥^{१२}

१० ° वधम्मं भेयं च ° D2 । ११ निम्मल्लो D3 । १२ C आदर्शे 'यथा चतुभिः क्लृप्तं * ॥' इति पाठोऽधिको
 दृश्यते । १३ तं पि ना ° C D3 । १४ ° व्वाणं कु ° D1 । १५ पुंरं B । १६ ° इहिल्ले ° B D3 । १७ C
 आदर्शोऽष्टादशश्लोकानन्तरमधिकोऽयं श्लोकः—इच्छाद चित्तयंतो, मथणानलददगुरुविवेयदुमो । धित्तुं हठेण अंतेउरम्मि तं साहुणिं खियइ ।
 १८ C आदर्शे पञ्चविंशतितमश्लोकानन्तरमधिकोऽयं श्लोकः पठितः—जत्थ राया सयं चोरो, मंदिओ उ वरोहिओ । वंभण थ
 नारयखा, जाओ सरणओ भयं ॥

तओ रुद्रो ददं स्रूरी, पइणं कुव्वई इमं ।
 अइनिम्महया अग्गी, चंदणाओ वि उट्ठई ॥२६॥^१
 संघस्स पच्चणीया जे, दंसयुंप्पायकारया ।
 गुरूवघायमा जे^२ य, तदुक्खिक्खाकरा नरा ॥२७॥
 गइं तेसिं पवच्चामि, गइभिळ्ळं निवं जई ।
 उम्पूलेमि न मूळाओ, चंडो व्व पवणो दुमं ॥२८॥
 एवं कयपइण्णो सो, निवं विज्जाबलुककं ।
 जाणित्तु कयउम्मत्तवेसो भमइ सव्वओ ॥२९॥
 जइ राया गइभिळ्ळो, रम्ममंतेउरं जइ ।
 जइ भिक्खामि सुन्नोऽहं, तत किं एवामाइयं ? ॥३०॥
 जंपेइ तं तहैं दट्ठं, मंति-सामंत-नागरा ।
 बहं^३ बोहंति रायाणं, ते चि तेणैंवमच्चिया ॥३१॥
 तो सिंधुपरकुलम्मि, सगकूलं गओ सुणी ।
 तत्थ जे-हुंति सामंता, ते भणिज्जंति साहिणो ॥३२॥
 राया साहाणुसाही उ, अह एगस्स साहिणो ।
 ठिओ पुरम्मि ते (तो ?) विज्जाईहि आवज्जिओ ॥३३॥
 अन्नया साहिसाहिस्स, दूओ तत्यागओ तयं ।
 कुरियं च सनामंके, दट्ठं दट्ठो व्व भोइणा ॥३४॥
 संजाओ झत्ति विच्छाओ, साही पुट्ठो य सूरिणा ।
 कहेइ सामिणा अम्ह, खुद्दाएसो इमो मम ॥३५॥
 पेसिओ तह अचेसिं, पंचाणवइसाहिणं ।
 स्रूरी भणइ मा तप्प, सव्वं सुत्थं भविस्सई ॥३६॥
 दयं पेसित्तु एगत्य, मेलित्ता सव्वसाहिणो ।
 वच्च हिंदुगदेसम्मि, तेण सव्वं तहाकयं ॥३७॥
 जावुत्तरित्तु सिंधुं, पत्ता सोरट्ठमंडले ।
 ताव वासागमो जाओ, त्रिया तत्थेव छाइयं ॥३८॥
 रायहंसकयाणंदे, सुणिज्जलासकारए ।
 बहुसस्से समे सुद्धोदए सण्णुरिसे इव ॥३९॥
 पत्ते सरयकालम्मि, सुणिणा माल्लवं पइ ।
 पेरिया संबलाभावं, कैहंति अह पाडई ॥४०॥

१५ C भावशै स्त्रोकोऽयमधिकः षड्विंशतितम स्त्रोकानन्तरम्-देव-गुरु-संघकज्जे, छिदिन्ना षड्विंशसिम्भं पि । कुविओ
 सुणी महप्पा, पुलाहलद्रीह संपओ ॥ २० ° सणघाय ° C । २१ जे उ त ° DI । २२ ° हा इट्ठं B । २३ बोहंति C
 DI । २४ ° वमाणिया C । २५ कर्हिंति CDI ।

स हेमं चुनजुत्तीष, तं विभागेण गिण्डिउं ।
 साहिणो चलिया तत्तो, कमा पत्ता य माल्कं ॥४१॥
 तौणागमणाधुमेण, धुयंगु व्वाँऽऽकुलीकओ ।
 पुरीमक्का विलाउ व्व, गइभिल्लो विणिग्गओ ॥४२॥
 पत्तो विसयसंधिम्मि, जत्थ चिट्ठंति साहिणो ।
 कओ उभयपक्खम्मि, रणतूरमहारवो ॥४३॥
 तँओ दोण्हंपि सिन्नाणं, दप्पुद्धरभडुब्भदो ।
 जाओ समरसंमदो, रउदो असुराण वि ॥४४॥
 सूरस्स सगसिन्नस्स, करपसरपिण्डिओ ।
 पविट्ठो स पुरिं राया, जहा गिरिगुहं तमो ॥४५॥
 नयरिं वेदिउं तत्तो, ठिया सव्वे वि साहिणो ।
 द्दोयं कुणंति जा सुन्नं, गढं पासंति अन्नया ॥४६॥
 तो पुच्छंति मुणिं सो वि, कदेइ जह अट्ठमी ।
 राया अज्ज महाविज्जं, गइहिं नाम कत्थ वि ॥४७॥
 साहेइ ता निरुवेह, तेहिं अट्ठालए तओ ।
 निरुवतेहिं सा विक्का, दिट्ठा सिट्ठा य सूरिणो ॥४८॥
 तेणुत्तं गइही सधं, तं काही कयसाहणा ।
 जं सोच्चा सव्वसिन्नं पि, होही निच्चिट्ठचेयणं ॥४९॥
 तो गाउयदुगं तुग्गे^{००}, ऊसरित्तूण चिट्ठह ।
 सव्वे सव्वं पि गिण्डित्ता, दुपयं च चउप्पयं ॥५०॥
 सइवेहीण जोहाण, अट्ठत्तरसयं पुणो ।
 ठवेह मम पासम्मि, तेहिं सव्वं तहा कायं ॥५१॥
 अह जाव तिरिकवीए, दूरमुग्घाडिअं मुहं ।
 तीए अकयसइए, चेव जोहेहिं ताव तं ॥५२॥
 सूरिसिक्खाइ तूणं व, ज्जत्ति बाणेहिं पूरियं ।
 हयसैत्त ति सा नट्ठा, विट्ठं काउं निवोवरिं ॥५३॥
 एयस्स इत्तियं चेव, बलं ति मुणिअक्खिए ।
 तेहिं भग्गा पुरी वेत्तो, गइभिल्लो य वंधिँउं ॥५४॥
 सूरिणो अप्पिओ तेण, संलत्तो पाव ! जो तए ।
 साहुणीसीलविद्धंसरुक्खो ^{००}रोवित्तुं संचिओ ॥५५॥

११ तावगं ° D3 । २० ° व्वाउली ° D1 । २८ ° ओ दुण्हं C । २९ ° ठियं त ° C । ३० ° न्ने ओष °
 BCD1 । ३१ अट्ठोत्त ° BD2 । ३२ ° सत्ति ति BD1 । ३३ ° धियो B । ३४ रोपिट्ठ सं ° C । ३५ ° पु
 क्षिप्पि ° D1 ।

संघावन्नाए नीरेण, तस्सेसकुमुमुग्गमो ।
 फलंतु दीहसंसारदुक्खैलक्खाणि पाविही ॥५६॥
 संघावन्नाइ ञं पावं, नत्थि तस्सोवमा जए ।
 सायरस्स नहस्सेव, जाणेइ अहवा जिणो ॥५७॥
 योवकालं पि जा सव्व, पावतावप्पणासणी ।
 सुहाबिंदु व्व तं दिक्खं, गिण्ह अज्ज वि ता तुमं ॥५८॥
 एवं हियं पि सो वुत्तो, अभव्वो दूमिओ दढं ।
 जहा मिट्ठोदए त्वित्तो, खारनीरस्स पूअरो ॥५९॥
 तओ निद्धाडिओ देसा, दुक्खिओ भमिही भवं ।
 छिंज्जेई किं न मूलाओ, रागा बन्वुलपायवो ॥६०॥
 सूरीहिं संजमे अज्जा, अप्पा अलोइउं समे ।
 ठविओ जाइ सीयत्तं, जलं उण्हीकियं पि जं ॥६१॥
 सूरिसाही निवो तत्थ, जाओ सेसा य राणया ।
 आगया सगकूलाओ, विक्खाया तेण ते सगा ॥६२॥
 जाओ छिंदित्तु तम्बंसं, एगच्छत्तकरो निवो ।
 कालेण विक्कमाइच्चो, मही जेणूरणीकया ॥६३॥
 पणतीसाहिए वाससए (१३५) जाओ पुणो सगो ।
 बच्छरो अंकिओ जेण, वुत्तं पासंगियं इमं ॥६४॥

(२)

अह बोहित्तु उंज्जेणिं, जणं कालगसूरिणो ।
 भरुअच्छं गया तत्थ, सूरीण भइणीसुया ॥६५॥
 बलमित्त-भाणुमित्ता, ते राय-जुवराइणो ।
 गुरं वंदंति भत्तीए, निच्चं धम्मं सुणंति य ॥६६॥
 ताणं च भइणी भाणुसिरी तीसे य नंदणो ।
 बलभाणू भैवावत्ता, विरत्तो गिण्हए वयं ॥६७॥
 रायप्पहाणपुरिसो, अहेगो तत्थ दुज्जणो ।
 मेहागमे जवासो व्व, शिज्जंतो साहुदंसणे ॥६८॥
 सूरिनिग्गमणोवाए, करेइ विविहे तओ ।
 संकिलेसकरं ठीणं, उज्जियन्वं ति चित्तिउं ॥६९॥

३६ ° कलस्स क्खाणि वावि ° C । ३७ छिंज्जेई BD1 । ३८ अप्पा अज्जा था ° D1 । ३९ ° कयं कयं BD1 D2 । ४० ज्जेणिल ° CD1 । ४१ भवोविणो वि ° D1 । ४२ ° ञं इरोइ परिवक्खए D2 ।

(३)

मरहट्ठाभिहे देसे, पुहइटाणपट्टेणे ।
 संपत्ता सूरिणो तत्थ, राया परंमुंवासणो ॥७०॥
 महब्भुयगुणावासो, नामेणं साळिवाहणो ।
 भुवणं धवलेणावि, जसेणं जस्स रंजियं ॥७१॥
 आगओ संसुहो ताण, सिग्घं सबलवाहणो ।
 पत्ते घणागमे तम्मि, तस्स रायस्स तक्खणा ॥७२॥
 विवेसं वूससियं गर्त्तं, मणं मोरु व्व निच्चियं ।
 आणंदजलपूरेण, पुण्णा दिट्ठी तल्लो इव ॥७३॥
 थोऊण वंदिऊणं च, गुरू तेण पवेसिया ।
 विछङ्गेण पुरं ते वि, वंदित्ता सव्ववेइए ॥७४॥
 ठिया फासुयठाणम्मि, अह तत्थ समागओ ।
 पज्जोसवणपव्वस्स, आसन्नो समओ तओ ॥७५॥
 विन्नवेइं गुरुं राथा, इत्थ इंदमहूसवो ।
 होइ भइवए सुद्धपंचमीए तथा मए ॥७६॥
 लोयाणुविची कायव्वा, तो पज्जोसवणामहं ।
 करेइ पडु ! छट्ठीए, तो फुडे भणइ गुरू ॥७७॥
 मेरु वि चलए सूरु, पच्छिमाए वि उगई ।
 पज्जोसवणपव्वं तु, नाइक्कमइ पंचमि ॥७८॥

जओ भणियमागमे—

जहा णं भगवं महावीरं वासाणं सवीसइराए मासे वइकंते वासावासं पज्जोसवेइ, तहा णं गणहरा वि । जहा णं गणहरा तहा णं गणहरसीसा वि । जहा णं गणहरसीसा तहा णं अन्ह गुरुणो वि । जहा णं अन्ह गुरुणो तहा णं अन्हे वि वासावासं पज्जोसवेमो, नो तं रयणिमइक्कमिज्जा ॥

निवेणुत्तं चउत्थीए, होउ तो भणइ गुरू ।
 एवं होउ न दोसोऽत्थ, जओ भणियमागमे ॥७९॥
 “जं आरेणावि पज्जोसविथव्वं” निचईं तओ ।
 तुट्ठो भणइ गरुओ, कओ मह अणुयमहो ॥८०॥
 मम अंतेउरी पक्खोवासपारणए जओ ।
 साहूण फासुर्यं भत्तं, होही उत्तरवारंणेण ॥८१॥
 एवं चैव चउत्थीए, कयं कालगसूरिणा ।
 पज्जोसवणपव्वं तो, सव्वसंघेण मन्नियं ॥८२॥”

४३ ° ट्ठं B D I । ४४ ° रससावणो B C D I । ४५ खिप्पं ए ° D 8 । ४६ ° का गया B I, ° काईया C D 2 । ४७ ° णक्कप्यं तु D I । ४८ अयेइ B D I । ४९ ° रणे C D I D 2 । ५० एवं चउत्थीए कयं, एयं का ° C । ५१ C आदर्शो द्वयशीतितमन्लोकात्तरमधिकोऽयं श्लोकः—तव्वसेण सुग्गिदेहिं, आणियं चउम्मासियं । आयरणा व्वउत्सीए अणहा पुण पुण्णिमा ॥

Fig. 53

"Aho Shrutgyanam"

साहुपूयारओ लोओ, जाओ तप्पभिई तओ ।
साहुपूया तओ नाम, पयट्टो तत्थ जसवो ॥८३॥

(४)

अह कालेण सव्वे वि, सीसा विणयवज्जिआ ।
जाया पुत्ता वि जुत्तीहिं, पयट्टंति न सुंदरं ॥८४॥
वरमेगोऽग्ग्हि मा कम्मबंधो होउ ति विंतिउं ।
वोत्तुं सेज्जायरं सीसे, सूत्ते सुत्तूण सूरिणा ॥८५॥
गया सीसाण सीसस्स, पासे सागरसूरिणो ।
तेण नो लक्खिया विज्जागन्विणा भणिया इमं ॥८६॥
थेर ! पुच्छिमु मं किं पि, गुरुहिं पुच्छिओ तओ ।
धम्मस्सरूवमक्खाइ, सागरो वि सउब्भइ ॥८७॥
अह ते दुट्ठसीसा वि, दीणा सिज्जायरंतिए ।
केच्छेण^{२२} लद्धवुत्तंता, तत्थ सव्वे वि आगया ॥८८॥
पुच्छंति सागरं सूरिं, जाव तावामओ गुरु ।
बाहिरा इत्ति वंदित्ता, ते स्वामिति पुणो पुणो ॥८९॥
लज्जिओ सागरो सूरी, बहं कालागसूरिणा ।
वालुयापत्थदिट्ठंता, बोहिओ स्वामए गुरुं ॥९०॥

(५)

विदेहे अन्नया सक्को, सीमंधरजिणेसरं ।
वंदणत्थागओ जीववक्खाणं सुणई तओ ॥९१॥
पुच्छइ भयवं ! को वि, भरहे अत्थि एरिसो ।
वियारगो ? जिणिंदेण, कहिओ कालागारिओ ॥९२॥
तओ तुट्ठमणो सक्को, थेरूवेण आगओ ।
सूरी निगोयवक्खाणं, पुच्छिओ कहई इमं ॥९३॥
गोळा असंखा अस्संखनिगोओ होइ गोळओ ।
जीवा अणंता पन्नत्ता, एक्केक्कम्मि निगोयए ॥९४॥
इच्चाइ तो पुणो पुट्ठो, सक्केण नियमाउयं ।
सम्मं जाणित्तु जंपेइ, जइा तंसि पुरंदरो ॥९५॥
तओ दिव्वं नियं रूवं, पयडित्तु कयंजली ।
जंपेइ फुरई सामि ! कलिकालकसोवले ॥९६॥
अतुल्ला जस्स कल्लाणरेहा तस्सऽत्थु ते नमो ।
एवं थुणित्तु वंदित्ता, सक्को ठाणं नियं गओ ॥९७॥

इयं विक्त्वायमाहप्पो, वयं पालितुं निम्मलं ।
 पत्तो कालगसूरी वि, विहियाणसणो दिवं ॥९८॥
 ताण कालगसूरीण, वंमुप्पणेण निम्मिया ।
 सूरिणा भावदेवेण, एसा संखेवओ कइहा ॥९९॥
 इति श्रीकालिकाचार्यकथा ॥
 शुभं भवतु ॥ ३ ॥

Cआदर्शे प्रान्तोल्लिखितपुष्पिकेयम्—

इति भावदेवसूरिनिर्मिता(तं) श्रीकालिकाचार्यकथानकम् ॥ शुभं भवतु ॥

अस्मिन्नेवादर्शेऽन्याक्षरैर्लिखितमिदम्—

श्रीश्रीकल्पपुस्तकं ललेख्या(लिखेस्व ?) ॥

संवत् १४८१ वर्षे कार्तिकमासे शुक्लपक्षे ५ तिथौ गुरुवासरे श्रीश्रीहजारिजगच्छे श्रीश्रीसिंघदत्तसूरिपदे
 श्रीश्रीशीलभद्रसूरिस्तप्ये श्रीश्रीमहेस्व(श्च)रसूरिपदे श्रीश्रीमहेन्द्रसूरिः ॥ श्रीपुस्तकं चिरि(रं) नन्दतु ॥ श्रीश्रीश्री ॥

D1आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥

नक्षत्राक्षतपूरितं मरकतस्थालं विशालं नभः,
 पीयूषद्युतिनालिकेरकलितं चन्द्रमभाचन्दनम् ।
 यावन्मेरुकरे गभस्तिकटकके धत्ते धरित्रीवधु-
 स्तावन्नन्दतु धर्मकर्मनिरतः श्रीसंघभट्टारकः ॥१॥

D2आदर्शप्रान्ते पुष्पिका—

इति श्रीभावदेवसूरिविरचितं श्रीकालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥

यादृशं पुस्तके दृष्टं, तादृशं लिखितं मया ।
 यदि थुद्धथुद्धं वा, मम दोषो न दीयते ॥

संवत् १४६७ वर्षे माघ शुदि १५ पूर्णिमायां गुरुवारे पुस्तिका लिखिता श्रीराजशेखरसूरीणाम् ॥

D3आदर्शान्ते ग्रन्थप्रशस्तिः—

इति श्रीभावदेवाचार्यविरचितं श्रीकालिकाचार्यकथानकं संपूर्णम् ॥

श्रीमत्श्रीमालवंशः मवरगुणयुतः श्रेष्ठिसारिङ्गराजः,
 श्रीअर्हद्धर्मभारौ(रो)धरे(द्वर)णधवलत्मौदधौरेयधीरः ।
 तत्पुत्रो वंशमुक्तामणिरमलमना मण्डन(नो) पूरि कान्तः
 तत्पुत्रा हेमयुक्ता चिन्तयनयधियो मेगल-सामल(ला)श्च ॥१॥
 तेषां स्वसा रामतिनामधेया, सुश्राविका सा सुकसासमाना ।
 श्रीकल्पसूत्रं समलेखयद् या, हर्षेण षण्ठीं तिथिपूर्वकाब्दे (१५६०) ॥२॥

त्रिपक्षशुद्धा सुकृतेन लक्ष्मीं, चक्रे स्वकीयां सफलां कृतार्थाम् ।
 क्षेत्रेषु या सप्तसु काल उप्ता, भवेत् परोऽनन्तफला सदैव ॥३॥
 भावेन भक्ता मुनिरत्नसूरिपट्टोदयाद्रौ दिवसेश्वराय ।
 भानन्दरत्नाभिधसूरये तं, श्रीपुस्तकं स्वस्तिकरं ददौ च ॥४॥
 न ते नरा दुर्गतिमाप्नुवन्ति, न मूकतां नैव जडस्वभावम् ।
 न चान्यतां बुद्धिविहीनतां च, ये वाचयन्तीह जिनस्य वाक्यम् ॥५॥
 ये लेखयन्ति जिनशासनपुस्तकानि,
 व्याख्यानयन्ति च तथैव च वाचयन्ति ।
 शृण्वन्ति रक्षणविधिं च समादधानाः
 ते मर्त्यदेवसि(नि)वसौख्यफलं लभन्ते ॥६॥
 व्याजेषु द्विगुणं शोक्तं, व्यवसाये चतुर्गुणम् ।
 कृपौ शतगुणं शोक्तं, पात्रेऽनन्तगुणं भवेत् ॥७॥

इति प्रशस्तिः ॥

संवत् १५६० वर्षे सन्म(न्म)हर्ते स्वगुरु(र)वे पुस्तकं ददौ ॥ शुभं भवतु ॥ कल्याणं भवतु ॥ श्रीः ॥

[९]

श्रीधर्मप्रभसूरिविरचितं

कालिकाचार्यकथानकम् ॥

[रचनासंवत् १३९८]

॥ अहम् ॥

॥ अहम् ॥

नयरम्भि धरावासे, आसी सिरिचहरसिंहरायस्स ।
 पुत्तो कालयङ्कपरो, देवीसुरसुंदरीजाओ ॥१॥
 सो पत्तो कीलाए, सज्जाणे अनया य धम्मकहं ।
 सुणिय गुणागरगुणो, पासे पडिवज्जई दिक्खं ॥२॥
 उविओ य सो गुरुई, सूरिपए णेमसीसपरियरिओ ।
 विहरंतो उज्जेणि, पत्तो अह तस्स लहुभइणी ॥३॥
 सह साहुणीई तत्थ य महासई सरसइ ति संपत्ता ।
 बहि विरंती दिट्ठा, निवेण सा गइभिल्लेण ॥४॥

अहं हंदा महासुणी ! हहा, अहं हा कालयसूरिपुंगव ! ।
 मम सीलमहामणिं हहा, हीरंतं ननु रक्ख रक्ख हा ! ॥५॥
 इय विलवंती भयणाउरेण पावेण तेण गहिऊणं ।
 बालेण बला बाला, खेत्ता अंतेउरे अब्बो ॥६॥
 अहं तं नाउं सूरी, तत्थ गओ भणइ नेस नियधम्मो ।
 चंदा अग्गी सूरा, तमो य जइ ता हओ लोओ ॥७॥
 ता राय ! पुंच एयं, संवेण वि सो तहेव विअत्तो ।
 तच्चयणं तम्मि विसं, जायं दुद्धं व सप्पमुहे ॥८॥
 तो अवगणियवधेणो, सूरी करए इमं पइअं तु ।
 जइ नोमूलेमि अहं, तोऽहं चिय संघपडिक्खो ॥९॥
 एवं कयप्पइन्नो, निवं च विज्जाबलुकुडं मुणित्तं ।
 भमइ उम्मत्तवेसो, पइरिच्छमिमो त्ति चवमाणो ॥१०॥
 यदि गुरुबलः सोऽयं राजा ततः किमतः परं,
 यदि च नगरी सेयं रम्यो ततः किमतः परम् ? ।
 स्वपिमि यदि वा शून्ये नेहे ततः किमतः परं,
 प्रतिगृहमथो याचे भिक्षां ततः किमतः परम् ? ॥११॥
 तं दद्धं तहभूयं, निवं तु बोहिंति मंति-सामंता ।
 सो वि भणइ उवएसं, गंतूर्णं देह नियपिउणो ॥१२॥
 वुचंतं तं नाउं, सगकूलं सो गओ सुणी तत्थ ।
 साहणुसाहि त्ति निवो, सामंता साहिणो खाया ॥१३॥
 साहिस्सेगस्स पुरे, ठिओ सुणी तं च मंत-तंतेहिं ।
 आचज्जइ अणुदियहं, अइअया साहिणो तस्स ॥१४॥
 साहाणुसाहिपहिओ, दूओ तत्थागओ छुरियहत्यो ।
 तं पक्खिय विच्छायं, ठियं निवं पुच्छए सूरी ॥१५॥
 सो सीसइ मह एसो, खुदाएसो य सामिणा पहिओ ।
 तह अन्नेसिं अंका, पंचाणउईण साहीणं ॥१६॥
 भणइ गुरु मा तप्पमु, मेल्लिय एसुत्थ साहिणो सव्वे ॥
 वच्चहिं हिंदुगदेसे, तेण वि सव्वं तहेव कयं ॥१७॥
 जावुत्तरित्तु सिंधुं, पत्ता सोरहमंडळं ताव ।
 वासागमो पयट्ठो, ठिया हु तत्थेव ते छइउं ॥१८॥

यत्र च वर्षागमे—

सिरि(सि?) रंसुसूरो सूरौ, सोसरा सरसी(सा?) रसाः ।
 सासारासासु सारासा, सरिसु सारसा सरं ॥१९॥^१

१ ° यणे, सू ° L2 । ३ ° वं रईयप ° D1, D2, L2 । ४ ° णो राया L2 । ५ वक्कह हि ° D1, D2 ।
 ६ छइओ L1, L2, D1, D2 । ७ छाया-शिशिरोच्छ्रयः सूरः, सोषरा सरसा रसा । सासाराशासु क्षीरा भस्वायुः सारसासरः ॥

पसे सरए मालवविसयं पइ पेरिया उ ते मुणिणा ।
 सार्हिति संबलस्साभावं तो बुद्धिमं सूरि ॥२०॥
 जुन्नजोणेण कणयं, पाडइ तं ते वि गिण्हिउं चळिया ।
 पत्ता मालवदेसं, तं जाणियं गइभिल्लनिवो ॥२१॥
 नीहरिउं नयरीओ, स विसयसंधिम्मि गंतु तेहिं समं ।
 जुण्णइ अइ भग्गवलो, पुरिं षविट्ठो सियाळु व्व ॥२२॥
 ते नयरिं वेदेउं, ठिया तओ साहिणोऽन्नया सुवं ।
 मदमालोइय सूरिं पुच्छिति य सो वि वज्जरइ ॥२३॥
 अज्जट्ठमीइ कत्थवि, साहइ राया हु गइहिं विज्जं ।
 तं च नियच्छइ तुब्भे, तेहिं य अट्ठालए दिट्ठा ॥२४॥
 सिट्ठा गुरुणो तेण वि, वुत्तं कयसाहणाए एयाए ।
 सुत्ता सहं सव्वं, निर्येसिन्नमचेयणं होही ॥२५॥
 ओसरइ गाउयहुगं, तुब्भे ता संवेवेहिजोहाणं ।
 अट्ठसयं मह पासे, ठवेहे' तेहिं य तहा विहियं ॥२६॥
 अइ भाव गहेहीए, दूरं उप्पाडियं मुहं ताव ।
 तीए अविहियसहाए, चेव जोहेहिं^{१०} वाणेहिं ॥२७॥
 तूणं व पूरि यं तं, सा हयसेत्ति ति गइमिल्लुवरिं ।
 काउं विट्ठं नट्ठा, साहीहिं पुरी य सा भग्गा ॥२८॥
 बंधित्तु गइभिल्लो, पणाभिओ सूरिणो य तेणा वि ।
 गाढं तज्जिय दिक्खं, अणभिलसंतो अभव्वो सो ॥२९॥
 निट्ठादिओ सदेसा, अइ सूरिहिं तु संजमे अण्णा ।
 ठविओ सा वि हु भइणी, पायच्छित्तेण सुण्णविया ॥३०॥
 अइ ते सग ति खाया, तव्वंसं छंदिऊण पुण काले ।
 जाओ विकमराओ, पुहवी जेणूरणी विहिया ॥३१॥
 तत्तो पुण पणतीसे, आससए (१३५) नरवई सगो आसी ।
 जेणं^{११} कओ य संबच्छरो ति पासंगियं इणमो ॥३२॥

(२)

सिरिकालगसूरी अइ, भरुयच्छपुरं मया विहरमाणा ।
 बलभित्त-भाणुमिता, सूरिणं तत्थ भइणिसुया ॥३३॥
 वंदंति गुरु धम्मं, सुणंति ताणं च भइणि भाणुसिरी ।
 तीए सुओ बलभाणू, गिण्हइ दिक्खं भवविरत्तो ॥३४॥

१० ° गिओ म ° D1 D2 । ११ ° यसेन्न ° L2 D1 D2 । १२ ° वेहजो ° L1 । १३ ° वेहि ते ° D2 ।
 १४ ° इभीए D1 D2 L2 । १५ ° हेण वा ° D1 । १६ ° सत्त ति L2 D1 D2 । १७ ° णंकिओ च L1 ।

अह तत्थ दुट्टचित्तो, पुरोहिओ सूरिनिग्गमोवाए ।
कारइ अणेसणाईं, सूरी वि हु तं मुणेऊणं ॥३५॥

(३)

मरहट्टविसयमंडणपुइइट्टाणम्मि पट्टणे पत्ता ।
तत्थत्थि सालवाहणनिवई सुस्तावओ परमो ॥३६॥
महया विच्छट्टेणं, पवेसिया तेण ते पुरं निययं ।
थोऊण वंदिऊणं, संठविया फासुए ठाणे ॥३७॥
अह पत्तो पज्जुसणासमओ तो विचैवइ निवो सूरिं ।
भइवयसुद्धपंचमिदिणम्मि इंदोऽणुगंतव्वो ॥३८॥
होही न धम्मकिच्चं, जणाणुवत्तीइ वावडस्स महं ।
ता छट्टिदिणे कुव्वइ, पज्जुसणं तो गुरू भणइ ॥३९॥
अवि य चळइ मेरू सीयलो होइ अग्गी,
मुयइ निययमेरं सायरो वा कया वि ।
अवि य दिवसनाहो जग्गए पच्छिमाए,
न परिवसणपव्वं पंचमिं अक्कमेइ ॥४०॥
तो भणइ निवो तम्हा, चउत्थि दिवसम्मि कुणह पव्वं तु ।
तं गुरूणा वणुनायं, जं भणियं आगमे पयदं ॥४१॥
'आरेणा वि हु पज्जोसवियव्वं' तो भणइ निवो तुट्टो ।
भयवं ! अणुगहिओऽहं, जं मह अंतेउरीणं तु ॥४२॥
पक्खोववासपारणदिवसम्मि य भत्तमेसणासुद्धं ।
साहूणुत्तरचारणदिवसम्मि भविस्सए बहुयं ॥४३॥
पज्जोसवणापव्वं, कालगसूरीहिं इय चउत्थीए ।
विहियं कारणवसओ, संघेणऽणुमन्नियं तइया ॥४४॥
जं आसि साहुपूयापरो जणो तत्थ किर तथा विसए ।
तप्पमिइ साहुपूयानाम महो अज्ज वि पसिद्धो ॥४५॥

(४)

अह कालेणं सव्वे, नियसीसे विणयवज्जिए नाउं ।
सुत्ते भोत्तुं सिज्जायरं च जाणैविडं सूरी ॥४६॥
नियसीससीसस्तागरसूरीपैसे गओ न सो तेणं ।
उवलक्खिओ य वुत्तो, किं वक्खणं मए वेर ! ॥४७॥
इइरं कयं न व ति य, भणियं गुरूणा वि अइवरं विहियं ।
अह ते वि दुट्टसीसा, पुच्छिय सिज्जायरं किच्छा ॥४८॥

१६ * न्ववेइ L1, न्ववति ति० इत्यपि पाठः । १७ * वियं सूरी D1, विओ सूरी L2 । १८ * वे न सो गओ तेणं D2 ।

तत्थागया उ सागरसूरिं पुँच्छंति जाव ता दिद्दा ।
गुरुणो वंदिय खामंति, पायलँग्गा पुण पुणो वि ॥४९॥
अह लज्जिओ य सागरसूरी रयपुंजतियगदिट्ठंत्तं ।
वुत्तो गुरुहि बहुहा, खामेइ पुणो पुणो पणओ ॥५०॥

(५)

सकोऽनया चिदेहे, सीमंधरजिणवरा सुयनिगोओ ।
पुच्छइ भरहे भयवं ! कोवत्थि विचारगो एसिं ? ॥५१॥
मणियं जिणेण कालगसूरी अत्थि त्ति तो त्तिहं गंतुं ।
माइणक्खहरिणा, निगोयभेए गुरु पुट्ठो ॥५२॥
'गोछा य असंखिज्जा,' इच्चइ कहेइ तो निययमावं ।
पुट्ठो जाणिय सूरी, जंपेइ पुरंदरो तं सि ॥५३॥
तो पयदिय नियरुवं, अइसयनाणेण तेण तुट्ठमणो ।
सको थुणेइ कालगसूरिं नाणाविइथुईहिं ॥५४॥
घनगर्जितमिव यस्य वचः, श्रुत्वा भविकसमाजः ।
नरिनर्तीह शिखीव मुदा, घन्यस्त्वं मुनिराज ! ॥५५॥
इय थुणिय सठाणं पाविओ देवराया,
अह मुणिय नियावं चत्तभत्तो मुणिदो ।
अइसयसयजुत्तो सो वि पत्तो सुरत्तं,
विजगपयडकिची देउ संघस्स भइं ॥५६॥

DIआदर्शे पुष्पिकेयं लिखिता प्राप्यते, यथा कथाकर्तु रचनासमयो निश्चीयते —
इति श्रीकालिकाचार्यकथा संक्षेपतः कृता ।
अष्टकृत्यसवर्षऽसौ (१३९८), श्रीघर्मप्रभसूरिभिः ॥५७॥
स्वस्तिश्रीः ॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥ शुभं भवतु,
कल्याणमस्तु श्रीश्रमणसंघस्य ॥३॥ श्रीः ॥

DIआदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

संवत् १५६६ वर्षे श्रीश्रीवंशे सा०गुगराजभार्या माई-पुत्र सा०पहिराज मा०रूपीपुत्र सा०सिंहिदत्त-
सुश्रावकेण भार्यासुहागदे पुत्रसा०रत्नपाल-सा० अमीपाल-सा०जयवंत-सा०श्रीवंत-सा०पांचा-पुत्रीश्री०अजाई-
भगिनी श्री० हर्षाई, तथा सा० रत्नपालभार्या जीजीपुत्रसा० अलवेसर-सा० अमरदत्तः, तथा सा० अमीपालभार्या
दीवडीपुत्रसा० सहजपालः, तथा सा० जयवंतभार्याजसमादेप्रमुखसमस्तकुट(टु)म्बसहितेन स्वश्रेयोऽर्थ श्रीअञ्चल-
गच्छेशश्रीभावसागरसूरीणामुपदेशेन श्रीकल्पपुस्तकं लिखितं साधुभिः प्रवाच्यमानं चिरं नन्दतात् ॥ वा० नयसुन्दर-
वाच्यमानं चिरं जीयात् ॥

१९ पुच्छंति DI D2 L1 । २० * ग्या व पुण पुण वि L1 L2 ।

L2आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

इति श्रीकालिकाचार्यकथा संक्षेप[तः] कृता ।

संवत् १५ भाषाढादि ७७ वर्षे लिखितम् ॥

नक्षत्राक्षत्र(त)पूरितं मरकतस्थालं विशालं नभः,
पीयूषद्युतिनालिकेरकलितं चन्द्रमभाचन्दनम् ।

यावन्मेरुकरे गभस्तिकटके धत्ते धरित्रीवधूः,
तावन्नन्दतु धर्मकर्मनिरतः श्रीसंघभट्टारकः ॥१॥

संव[त्] १५७७ वर्षे कार्तिके सुदि १५ शुक्ले ओसवालज्ञातीय साहस्रंगरभार्यादेल्हणदेपुत्र साहसीजपालसाह
संघपतेन(तिना?) पञ्चमी उभाड(घाट)नार्थे श्रीकल्पपुस्तिका लिखाप्य उपाध्यायश्रीजदयराजेन प्रदत्त(त्ता) वीडउद्रग्रामे ॥
श्रीरस्तु ॥

[१०]

श्रीविनयचन्द्रसूरिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

देविदविदनभियं, सिवनिहिसंपत्तिपरमसासणयं ।
निज्जियपरमयसमयं नंदउ सिरिवद्धमाणसासणयं ॥१॥
रिसहाइजिणवराणं, [य?] पंचकल्लाणगाइं पत्तेयं ।
योऊण अहं वंदे, गोयमपमुहे सुगणहारी ॥२॥
अत्थि धरावासपुरे, नरनाहो वय[र]सिंहनामो त्ति ।
सुरसुंदरी पिया से, पुत्तो कालयकुमारो य ॥३॥
वाहाणं वाहणियाइ, पडिनियत्तेण तेण आरामे ।
दिट्ठो गुणापरगुरु, नमिओ सो साहए एव ॥४॥
असा(स्सा)रो संसारो, गयवरकन्नु व्व चंचलं जीयं ।
संझाणुरायतुल्लं, तारुल्लं विन्धमा य तहा ॥५॥
इय सुणिऊणं गिण्हइ, स पंचसएहिं भठेहिं सो दिक्खं ।
गीयत्थो संजाओ, सुत्तत्यविज मुणी जाओ ॥६॥
सूरीहिं पए ठविओ, पंचसएहिं मुणीहिं संजुत्तो ।
विहरंतो संपत्तो, कमेण उरुजेगिज्जाणे ॥७॥

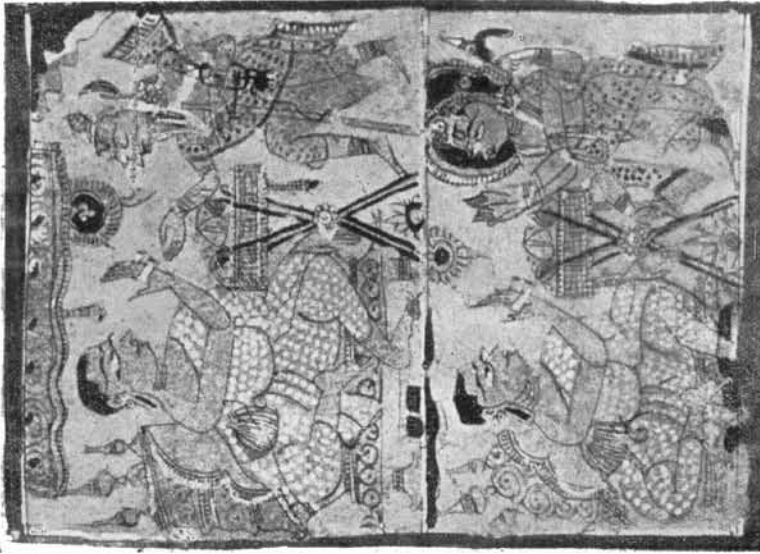

Fig. 55

चित्र ५५

Fig. 54

चित्र ५४

भयिणी सरस्ई से, समागया तत्त्व वंदणनिमित्तं ।
 सामन्नलच्छिनिलया, रेहा नारीसरूवेणं ॥८॥
 मवियव्वयावसेणं, दिट्ठा सा गइभिल्लनरवइणा ।
 अंतैउरम्मि लूढा, तेणं मयणाभिभूएणं ॥९॥
 मिल्हज्जण सयलसंघो, भणइ महाराय ! साहुणं(णि) सुंव ।
 कह नियकुलस्स विमळस्स, देसि मसिकुच्चयं भुवणे ॥१०॥
 संघो वि जाव तेणं, न मन्निओ [पुण वि] ताव सूरीहिं ।
 कोववसमुवगएहिं, कया पइन्ना इमा घोरा ॥११॥

[जओ]—

जे संघपच्चणीया, पवयणउवघायगा य जे हि नरा ।
 संजमउवघायपरा, तदुविकखाकारिणो जे या ॥१२॥
 तेसि वच्चामि गई, जइ एयं गइभिल्लरायाणं ।
 उम्मूलेमि न सहसा, रज्जाओ भट्टमज्जायं ॥१३॥
 नो सुंचइ ति नाऊण, निच्छयं मिल्हज्जण नियगच्छं ।
 उम्मत्तो संजाओ, कवठे^२..... ॥१४॥
रिओ ॥२१॥
 सो भणइ अम्ह रुट्ठेण सामिणा लुरियअंकिओ छेहो ।
 पंचाणवइनिवाणं, सीसच्छेयणकए अज्ज ॥२२॥
 जइ छेहदंसणाओ, सीसाइं पट्ठयामि(मो ?) दूए ण ।
 जंतैहिं व तिल्लाणं, अम्ह कुलाणं खयं होही ॥२३॥
 अह भणइ गुरु ताहे, [तं ?] मा चित्ते घरह(रेहिं) उव्वेयं ।
 हक्कारह(सु) ते सव्वे, समागया ते वि छेहाओ ॥२४॥
 ते सव्वे मिल्हज्जणं, सिंधुं तरिज्जण हिंदुगं देसं ।
 तो पत्ता सोरट्ठं, एत्तो पाऊसरिऊ पत्तो ॥२५॥
 तुट्ठाइं संबलाइं, आवाहो निम्मिओ [य ?] कणयमओ ।
 सूरीहिं जोगच्चुन्नयबहुदिया(वट्ठविया ?) खेवणाउ तओ ॥२६॥
 तेसि आएसेणं, गहिज्जणं कंचणं निवा चल्लिया ।
 बहुभूयसंबलबला, तो पत्ता माळवे देसे ॥२७॥

तओ—

उज्जेणीनरनाहो, अभिम्महो होइ जुज्जणनिमित्तं ।
 तेहिं निहणियसेन्नो, पुणो वि तत्था(पच्छा ?) गओ भीओ ॥२८॥
 तत्थागया नरिंदा, कुट्ठारोहं कुणंति जुज्जंति ।
 अह दट्ठणं वप्पं, सुन्नं साहंति ते गुरुणो ॥२९॥

१ इतः क्रियानपि पाठः पतितः । २ अत्र मूलादर्शे एत्रमेकं विनष्टम् ॥

सो भणइ अज्ज अट्टमिदिणम्मि साहिस्सए मिच्छा(महा ?)विज्जं ।
 गह्दिनामं सेञ्जइ, मुणियो सहो तपरण (?) ॥३०॥
 तो दोगाउयमित्तं, भूमिं अणु(ओ)सरणु(उ) सच्चसिञ्चं पि ।
 तम्मि कए अट्टत्तरजोहसएहिं ठियो तत्थ ॥३१॥
 गुरुअट्टालयसंठियरासहिबिज्जा [उ] जाव मुहकुहरं ।
 पसरइ ताव य समगं, नाराएहिं च तं भरियं ॥३२॥
 मुत्त-पुरीसं काजं, सीसे तस्सेव पचलिया विज्जा ।
 तेहिं गहिया नयरी, बद्धो सो गइभिल्लनिवो ॥३३॥
 चोरु व्व वंधिऊणं, मुक्को तेहिं गुरुण पयमूले ।
 पावु त्ति कयवरसमो, गुरुहिं निच्चाडिओ सो वि ॥३४॥

जसो—

छेयण-भेयण-ताडण-निद्धाडणजणियविविहदुक्खाइं ।
 संघावमाणणातरुवरस्स कुसुमुगमो एसो ॥३५॥
 नारय-तिरिय-नरामरगईसु भमिऊण गइभिल्लनिवो ।
 दासो पेसो रोरो, हविस्सए दुक्खठाणं ति ॥३६॥
 सगकूलाओ जेणं, समागया ते सगा भणिज्जंति ।
 एवं सगरायाणं, वंसो जाओ अवंतीए ॥३७॥
 कालंतरेण केण वि, उप्पाडित्ता सगाण तो वंसं ।
 जाओ भालवराया, नामेणं विकमाइच्चो ॥३८॥
 अरिणत्तणेण तेणं, विहिओ संवच्छरो भुवणमज्जे ।
 तस्स य वंसं उप्पाडिऊण जाओ पुणो वि स्सगो ॥३९॥
 पणतीसे वाससए (१३५), विकमसंवच्छ[र]स्स बोलीणे ।
 परिवत्ति[ऊ]ण नियओ, जेणं संवच्छरो विहिओ ॥४०॥
 सगवंसजाणणत्थं, एयं पासंगियं समक्खायं ।
 मूलकहासंबंधं, पदेइं चिय भन्नए इन्हि ॥४१॥

(२)

सूरि सरस्सइं चिय, गच्छं अणुसरइ विहियपच्छित्तो ।
 पडिबोहिंतो लोयं, पत्तो भरुयच्छनयरम्मि ॥४२॥
 बलमित्त-भाणुमित्ता, भाणिज्जा जत्थ राय-जुवराया ।
 भाणुसिरि तेसिं भइणी तीए पुत्तो य बलभाणू ॥४३॥
 वंदणवडिया प....एण (?), तेसिं कुमारबलभाणू ।
 लहुकम्मा पडिबुद्धो, गिण्हइ दिक्खं गुरुसमीवे ॥४४॥

पुरो पुरोहिओ अह, पभणइ ददूण जिणमयं रायं ।
 आराहिएहि एहिं, पासंढेहिं च किं धम्मो(?) ॥४५॥
 पडिक्खलेहिं वयणेहिं, कह वि उत्तरइ नेव निवचित्तं ।
 अणुक्खलेहिं वयणेहि, सइ(?) ॥४६॥
 एए साहू जत्थ य, चलंति चरणेहिं तं च [तहि?] तित्थं ।
 कह तुम्हाणं चरणेहिं, जुज्जए फुंसिउं नाह ! ॥४७॥
 इय सुणिऊणं राया, तह ति पडिक्खए तओ नयरे ।
 सोऽणेसणं सुणीणं, कारावइ पइगिहं निच्चं ॥४८॥
 ते वि अपज्जोसविया, इय नाऊणं सुणीसरा चलिया ।
 मरहद्वेसमंडणपइहाणपुरस्स याभिमुहं ॥४९॥
 जाणाविओ च पढमं, पज्जोसवणं न ताव कायच्चं ।
 जाव य अम्हाणं चिय, आगमो होइ नरनाहो ॥५०॥
 गहया विच्छेणं, पवेसिया साळिवाहणनिवेणं ।
 परमारिहेण तेणं, पइट्ठाणपुरम्मि निययं [मि] ॥५१॥
 बंदणवडियाए आगएण भणियं च तेण भूवइणा ।
 पज्जोसवणं आहण, छट्ठीदिवसम्मि भुवणपहू ! ॥५२॥

जओ—

भइवयसुद्धपंचमिदिणम्मि इंदस्स इवइ जत्तमहो ।
 तं सच्चं(तम्मच्चं?) मह नयरे, कुसुमफलाणं असंपत्ती ॥५३॥
 सो सूरि सुत्तहरो, भणइ तओ एरिसं अजुत्तं ति ।
 चउदसपुण्वधरेहिं, भणियं एयं..... ॥५४॥
 अवि चलइ मेरुचूला, सूरु वा उग्गमिज्ज अवरए ।
 नो पंचमीए रयणीं, पज्जोसवणा अइकमइ ॥५५॥

[जओ भणियमागमे]—

जहा णं भगवं महावीरं वासाणं सवीसइराए मासे वइकंते वासासासं पज्जोसवेइ, तहाणं गणहरा वि ।
 जहा णं गणहरा तहा णं गणहरसीसा वि । जहा णं गणहरसीसा तहा णं अन्ह गुरुणो वि । जहा णं अन्ह
 गुरुणो तहा णं अन्हे वि वासावासं पज्जोसवेमो, नो तं रयणिमइकमिज्जत्ति । परं तुम्ह अन्धत्थणयाए—स
 धम्मस्स अन्धत्थणयाए चउत्थीए आगच्छइ ति ।

ताहे भणियाओ राहणा अंतेउरियाओ जहा—तुम्हे पक्खियपडिक्कमणत्थं अमावसाए उववासं काऊण उत्तर-
 पारणयाए साहवो पडिळाभित्ता पारेह ।

तदेव कयं । जायं पडिक्खयाए उत्तरपारणयं । तं च सच्चलोएहिं कयं ॥

१ अत्र अष्टपाठः प्रती ॥

ततो—

अञ्ज वि सो भरहृटेसु, साहुपूयालओ छणो होइ ।
 पडिवयदिणम्मि उत्तरपारणगे तवविहाणस्स ॥५६॥
 संघस्स रायअब्भत्थणाए तेहिं चउत्थिदिवसम्मि ।
 एउजोसवणं विहियं पि अणुमयं सेससूरीहिं ॥५७॥

जओ—

अविलम्बिऊण कज्जं, जं किंचि वि आयरंति गीयत्था ।
 थोवावरार बहुगुण, सव्वेसिं तं पमाणं तु ॥५८॥

(३)

अह अन्नया कयाई, सीसा दुब्बिणयत्तप्परा जाया ।
 अन्नं भणंति अन्नं, करंति सुगुरुहिं भणियं पि ॥५९॥
 नियसीसाणं सिक्खावणाइ सिज्जायरस्स कहिऊण ।
 एगागी सुत्ताणं, विणिग्गओ नयरीएहिंतो ॥६०॥
 सीसाणं सीसाणं, सागरचंदाण दूररहियाणं ।
 पासे पत्तो सूरी, क्रमेण नोऽभुद्धिओ तेहिं ॥६१॥
 अपुण्वं दट्ठूणं, अब्भुट्ठाणं तु होइ कायव्वं ।
 साहुम्मि दिट्ठपुण्वे, जहाऽरिहं जस्स जं जोगं ॥६२॥
 ।
 वक्खाणं तं निगोयक्खे ॥६३॥

(४)

दट्ठूणं अह पभणइ, जिणवर ! इत्थत्थ ताव भरहम्मि ।
 सूरी निगोयजीवाण, विवरणं मुणइ अह नेव ! ॥६४॥
 तो भणइ जिणो सुरचइ, कालिगसूरी समत्थि भरहम्मि ।
 तत्थागओ य तुरियं, जत्थ य ते संति मुणिनाहा ॥६५॥
 वंभणरूवं काउं, पणमिऊणं च पुच्छए जीवे ।
 वक्खाणइ सो सूरी, निगोयनामे य जह भणिए ॥६६॥
 गोल्लो य असंखेज्जाऽसंखनिगोओ य गोलओ भणिओ ।
 एक्केक्कम्मि निगोए, अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥६७॥
 अम्हाणं थविरा ! णं, अज्जा ! किं अत्थि आउयं ताव ।
 तो देइ उवओगं, कालिगसूरी सुरिंद तओ ॥६८॥
 दिवसो पक्खो मासो, वासो वासस्सया पल्लियवग्गा ।
 नाणेणं नाऊणं, भणइ तओ होसि इंद तुमं ॥६९॥

पञ्चकवीहोऊणं, पणमेऊणं च सूरिपयकमलं ।
 थोऊण य भत्तीए, गओ सूरिंदो नियं ठाणं ॥७०॥
 सूरि वि य काळेणं, जाणिता निययआउपरिमाणं ।
 संलेहणं विहेउं, अणसणविहिणा दिवं पत्तो ॥७१॥
 सिरिकालगसूरीहिं, पभावणा जिण+..... ।
सव्वत्थामेण, त..... ॥७२॥
 पज्जो..... ।
सुहाओ ॥७३॥

समाप्तोऽयं लघुपर्युषणाकल्पः ॥ कथाया दिग्मात्रम् ॥३॥३॥

मङ्गलं महाश्रीः ॥

‘पत्तनस्थप्रान्थ्यजैनभाण्डागारीयग्रन्थसूची’ इति पुस्तकस्य २६१ पृष्ठे अस्या एव कथाया प्रत्यन्तरं संदर्शितम्, तेनास्य प्रान्ते निर्दिष्टश्लोकेन निश्चीयतेऽस्याः कथाया कर्तुर्नाम—

सिरिरविमहसूरीणं, सीसेर्णं चिणयचंदनामेण ।
 पज्जोवस(सत्र)णाकप्पो, एसो संखेवओ विहिओ ॥७४॥

[११]

श्रीजयानन्दसूरिविरचिता कालिकाचार्यकथा ।

॥ अहं ॥

इयपडिणीयपयाओ, तित्थुन्नइकारओ कलानिळओ ।
 जयउ जेयाणंदयरो, जुगपवरो कालगायरिओ ॥१॥
 भगहेसु धरावासे, पुरे पुराऽऽसी निवो वयरैसीहो ।
 सूरसुंदरि ति मज्जा, गुणजुत्तो कालओ पुत्तो ॥२॥
 धूआ सरस्सई से, कलाकलावेण सरसईतुल्ला ।
 कुमरो सुरसमरुवो, कीळइ विविहाहिं कीळहिं ॥३॥
 अह अन्नदिणे कुमरो, विणिग्गओ वाहवाहणनिमित्तं ।
 चूअवणम्मि गुणंधरगुरुवएसं सुणइ एवं ॥४॥

+ पत्रमन्तिममर्द्धमत्र वृद्धितं प्रती ॥

१ जणाणं ° P1 P2 । २ ° रसिहो D1 । ३ ° मित्तो P2 ।

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षण-च्छेदन-ताप-ताडनैः ।
 धर्मस्तथाऽयं विदुषा विचार्यते, श्रुतेन शीलेन तपो-दयागुणैः ॥५॥
 इच्छा इ सोऽ कुमरो, पव्वइओ सरसईइ संजुत्तो ।
 लहुकम्माणं जेणं, थेवेण वि होइ वेरमं ॥६॥
 अह सो गुणनिवहजुओ, पदिअमुओ पत्तपवरसूरिपओ ।
 गाम-पुर-पट्टणेसुं, विहरइं इअ भासिरो धम्मं ॥७॥
 दयासमो न हु धम्मो, सुखं संतोससरिसयं नत्थि ।
 सत्थसरिसं न सोअं, न भूसणं सीलपरितुल्लं ॥८॥
 अह उज्जेणिं पत्तो, सूरिवरो गुरुअगच्छपरिअरिओ ।
 बाहिं उज्जाणठिओ, ठावइ धम्मम्मि बहुलोअं ॥९॥
 अन्नदिणे नमिअ सूरिं, सरस्सई जाव जाइ निअठाणं ।
 ता गहहिच्चिज्जेणं, दप्पणभूवेण अवहरिया ॥१०॥
 सेणेणं जह चडिआ, हीरिज्जंती अ सा सई तेणं ।
 विलवइ करुणं एवं, हारावपरेसु लोएसु ॥११॥
 हा भाय ! सुगुरु ! सुअधर !, हा पवयणनाह ! हा गुणनिहाण ! ।
 इमिणो मं हीरंति, पावेणं वीर ! रक्खत्ति ॥१२॥
 अह सो कुग्गहगहिओ, अंतेउरसंमयं कुणइ समणिं ।
 तं नत्थि धुवमकिच्चं, जं कामंधा न हु कुणंति ॥१३॥

यतः—

न पश्यति हि जात्यन्धः, कामान्धो नैव पश्यति ।
 न पश्यति मदोन्मत्तो, दोषमर्थी न पश्यति ॥१४॥
 गंतूणं गुरुणा सो, जुत्तो महाराय ! सुं च समणिमिणं ।
 जेणं तवोवणाइं, कयनिवरक्खाइं भणिआइं ॥१५॥
 तं चिअ करेसि एवं, पलीवणं पाणिआउ धुवमेअं ।
 धाडी अ वाहराए, अहवा सरणोउ देव ! भयं ॥१६॥
 तह संवेण वि भणिओ, जुत्तं तुम्हारिसाण निव ! नेयं ।
 चिउले वि हु जलपूरे, जलही लंघइ न सीमं जं ॥१७॥

* तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते श्रु * L1 D1 । ५ * इ धम्मं पनासंतो P2 L1 D4 । ६ P2 L1-आदर्शयोः
 सप्तमगाथाऽनन्तरमधिकोऽयं श्लोकः पठितः-नास्त्यहिसासमो धर्मो, न संतोषसमं सुखम् । न सत्यसदृशं शौचं, शीलतुल्यं न
 मण्डनम् ॥ अपरं च D1 D4-आदर्शयोः ' दयासमो ' इत्ययमगाथास्थानेऽयमेव संस्कृतश्लोको दरीक्ष्यते । ७ D2 आदर्शो
 दशमगाथास्थाने गाथाद्वयमेतत् पठितम्-अन्नदिणे नमिज्जणं, गुरुभतीए गुरुण पयकमलं । नियठाणाभिसुइं, जा सरसइ साहुणी
 जाइ ॥ दप्पणनिवेण गहहिच्चिज्जाए गहहिक्कामेणं । ता दट्ठं दुट्ठेणं, अवहरिया कालक्खेणं ॥ सेणेणं * । ८ * दिणि
 न * L1 L2 D2 D3 D4 । ९ * ठाणे L1 D2 D3 D4 । १० * ना संहरति D2 । ११ * ज
 राय ! भयं D2 ।

तह तह नीअत्तेणं, उवहासं सो करेइ संघस्स ।
 जं दुद्धपाइओवि हु, विसमविसं मुंचई भुअगो ॥१८॥
 दुद्धधोओ वि काओ, जह कण्हत्तं न मुंचई कह वि ।
 तह नीओ नीअत्तं, न मुअइ उच्चत्तपत्तो वि ॥१९॥

यतः—

दूधइं सींचिउ लींबडउ, घाणउं किउं गुलेण ।
 तोइ न छंडइ कहूयपण, जातिहिं तणइं गुणेण ॥२०॥
 अवमैन्निय नियसंघं, नाउ पइन्नं इमं कुणइ सूरी ।
 उम्भूले^{१२} जइ न इमं, पडिणीयगइं तओ जामि ॥२१॥

यतः—

जो पवयणपडिणीए, संते विरियम्मि नो निवारिज्जा ।
 सो पारंचियपत्तो, परिभमइ अणंतसंसारं ॥२२॥
 देव-गुरु-संघकज्जे, चुन्निज्जा चक्कवट्टिसिन्नं पि ।
 कुविओ मुणी महप्पा, पुलाइलद्धीइ संपन्नो ॥२३॥
 जइ कहवि इमो बुज्जइ, तोऽहमुवायं रएमि निरवायं ।
 इअ चिंतिअ करुणाए, सत्तो वि गुरु करइ एवं ॥२४॥
 जइ निवइ गइहिल्लो, कहं च रोरो तओ यें किं लोआ ? ।
 इचाइ जंपिरो^{१३} परिभमेइ गहिल्लु व्व हा सूरी ॥२५॥
 अह मंतीहिं वि भणिओ, निव पंचमलोगपाल ! सुण सम्मं ।
 पगईइ रंजणेणं, राया सेसो अ नामेणं ॥२६॥
 पालिज्जइ साहुजणो, देसैणिवग्गो विसेसओ जेण ।
 सो दूमिओ अ नरवर !, दुहदाहं दारुणं देइ ॥२७॥

यतः—

देवतामतिमाभक्के, साधूनां च विनाशने ।
 देशभङ्गं विजानीयाद्, दुर्भिक्षदमरोँशिवैः ॥२८॥
 मंथलिज्जइ विमलकुलं, कज्जिज्जइ जेण लोअमज्जम्मि ।
 कंठगयजीविएहि वि, तं न कुंलीणेहिं कायन्वं ॥२९॥
 इअ सोउ निवो रुट्टो, मणइ अरे ! जाह मंदिरं निययं ।
 सिकखवह निअयताए, इअ भणिउं ते वि^{१४} वारेइ ॥३०॥

१२ ° त्रियम्मिय संघं D2 । १३ ° लेमि न मूलाओ प ° L1 । १४ य नामेणं P1 । १५ ° ते पुरि P1
 P2 D4 L1 । १६ ° सणव ° P2 L1 L2 D1 D4 । १७ ° रादिकम् P2 L1 D1 D4 । १८ मालिं L1
 D1 D2 D4 । १९ कुसीलिहिं L2 । २० विचारेइ D2 D4 L1 ।

अह पालिज्जहें^१ सम्मं, संजममिअ सिक्खिउण निअसीसा ।
 कयनवसूरिसमेआ, विहारिआ तेण अन्नत्थ ॥३१॥
 अह चित्तइ सूरिवरो, जाणेइं जामि तायपासम्मि ।
 मैहइं लज्जा हियईं, सा गंतुं कहवि नो देइ ॥३२॥
 जे पुण पिसुणा ते, चच्चिअ व्व महकच्चं करिस्संति ।
 तह[?] गहिअवओ जो मुत्तु सरस्सइं आमओ सुमडो ॥३३॥
 तो पिउपासि न जामि त्ति निच्छिउणं पुणो वि चित्तेइ ।
 विज्जाबलं तु जेसिं, पराभवो होइ न हु तेसिं ॥३४॥
 विज्जाइ हुंति मित्ता, जिप्पंति अ सत्तुणो वि विज्जाए ।
 विज्जालवो वि जाणं, नमंति सव्वे वि नर ताणं ॥३५॥
 चोरेहिं जा न घिप्पइ, अघइ गुणवंतयाण गेहेसु ।
 सा विज्जा मह विउला, तेणैं विदेसो वि नियदेसो ॥३६॥
 अह सूरि सगकूले, वच्चइ इगसाहिणो समीवम्मि ।
 भण्णइ साइणुसाही, राया जहिं साहिणो सेसा ॥३७॥
 सूरि सहाइ वैच्चइ, बुल्लइ तं जं सुहाइ सव्वस्स ।
 एवं वयणरसेणं, रंजइ रायप्पमुहलोअं ॥३८॥
 भणइ निवो धन्नोऽहं, जं पत्तो सुपुरिसो तुमं इत्थ ।
 सोइइ तइम्ह रज्जं, मग्गसु तं जेण तुह कज्जं ॥३९॥
 अह जंपइ सूरिवरो, तुज्झ ममत्तेण सव्वमवि लद्धं ।
 मग्गिस्समवसरं^२हं, लुहाह अन्नं पि पीइकरं ॥४०॥

अह—

पेसह एअ लुरीए, ससिरम्मि अ आगयम्मि पहुल्लेहे ।
 विच्छायमुहो साही, पुटो गुरुणा कहइ सव्वं ॥४१॥
 अह भणइ गुरु नरवर !, किज्जइ मंतो वि को वि अप्पणए ।
 कणगाइदाणओ तह, किज्जइ जह देव ! जीविज्जइ(अजा) ॥४२॥
 स भणइ निसुणसु सुपुरिस ! जाणैंसि तुमं न अम्ह निवचरियं ।
 विसमो स भूमिपालो, रुटो पुण जेसि तहिं कालो ॥४३॥
 गिन्हेइ जं महं तं, कह वि न मित्तेइ गुरु अगव्वंभो ।
 सामत्थेणं सीमालए अ गंजेइ अग्गंजे ॥४४॥
 अम्हसमनिवइल्लक्खा, नैमंति एअस्स विहिअनिअैरक्खा ।
 न मिडइ रणम्मि कोई भंजइ नामेण भडकोडी ॥४५॥

११ ° लज्जइ सम्मं D2 । २२ दहई P2 । २३ ° ए सो नं ° L1 D1 । २४ ° लुहलो L1 D1 D4 ।
 २५ ° ण वि नियदेसो वि नियवेसो D2 । २६ ° ह वच ° L1 D1 D4 । २७ ° णहि तु ° P1 L1 D2 ।
 २८ न संति L1 D2 D4 । २९ ° निवरक्खा P1 ।

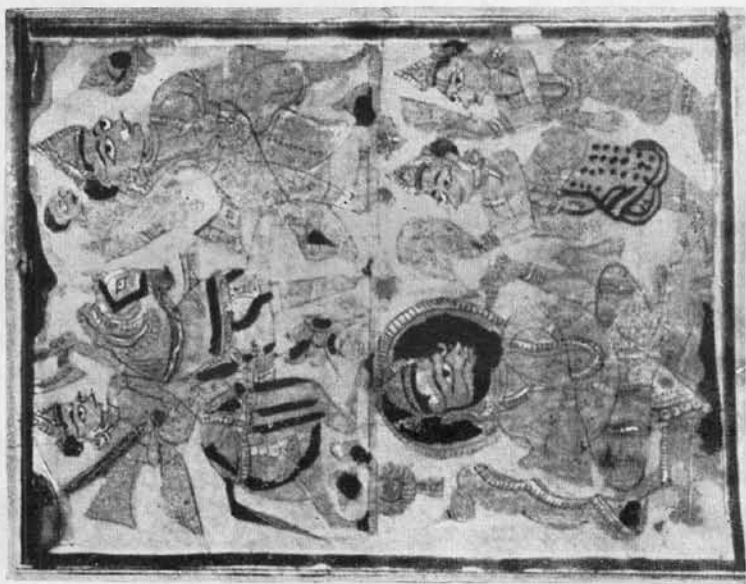

Fig. 57

चित्र ५७

Fig. 56

चित्र ५६

इत्थ न संधि नं विग्गहो, कोवि उवाओ वि^३ विज्जए नेअ ।
 कज्जं केण वि न सरइ, विणु सिरदाणं मरइ सव्वं ॥४६॥
 अह सुखिरो जंपइ, मरणाणुंमइं न देसु तुह अम्हे ।
 अबलावि देव ! सुहडा, अप्पति न मग्गिए सत्थे ॥४७॥
 तो सुअेण ! कहसु कोई, सिरं पि किमु मग्गिअं पि अप्पेइ ।
 सुहडकुलेसु^{३३} होई, उवहासो अप्पेणो हाणी ॥४८॥
 चित्तसु तं निवसिरुक्कडं तु रज्जं पुणऽत्थि उद्दारे ।
 चउरीइ दसणपेसो, का पीई ताण मिहुँणणं ॥४९॥
 मग्गंति नेहरहिआ, सीसं पि हु अज्ज जे अ निल्लज्जा ।
 दाहिइ कह ते रज्जं, नज्जइ नीचाइपासाओ ॥५०॥
 चल्ली न सोहणेसा, अज्ज तुहं जं सुआण तं कल्ले ।
 तम्हा रक्खसु जीअं, जीवंतो जेण सुहभागी ॥५१॥
 जाओ मालवदेसं, तेडह पणनवइसाहिणो सेसे ।
 अह गुरुगिराइ तेणं, इकारिअ पेलिआ सव्वे ॥५२॥
 अह तेसु चलंतेसुं, गिरिणो धुज्जंति थरहरइ धरणी ।
 सेसो य कंपिओ बहु, धूलीहिं शंपिओ सूरु ॥५३॥
 सीसत्थमागया जे, तत्थ मडा उब्भडा निवा एसा ।
 ते तह तओ पलाणा, जह दिट्ठा नेव दिट्ठीए ॥५४॥
 उत्तरिउं सिंधुनइं, कमेण सोरट्टुमँडँले पत्ता ।
 ते डकैंगिरिसमीवे, ठिआ दिळे कइ वि मंतवसा ॥५५॥
 अह पाउसम्मि पत्ते, गज्जंतो जलहरो गयणमग्गे ।
 सोइइ विज्जुलयाए, छुरीइ फिर सरसईए सो ॥५६॥
 बप्पीहा पिअपिअसरि भणंति, नच्चंति भोर संवाया ।
 कुरलंति सारसगणा, रडंति तह दहुरा बाढं ॥५७॥
 ससिसूरपारिआ सो (?) आरोहंति अ तरुसु भुअगा वि ।
 सव्वत्थ जलपवाहा, वडंति पंकाउळा पुँहवी ॥५८॥
 अह अत्थखए राया, विन्नत्तो परिअरेण सव्वेण ।
 तेण वि सूरु जह सामि !, संकडं संगयं विअडं ॥५९॥

३० न दिट्ठो को ° P1, न विट्ठो को ° P2 । ३१ वि किज्ज ° LI D1 । ३२ ° मते न देसु D2 D3 ।
 ३३ सुखणु क ° LI D1 D2 । ३४ ° विगअम्मि अ ° P1, गिअं च अ ° D2 D4 । ३५ होहिइ उ ° P2 ।
 ३६ ° प्पहाणी य P1 LI D1 D4 । ३७ मिधुणणं P1 । ३८ ° डळं प ° LI D1 D4 । ३९ ° कपुरस °
 P2 । ४० पुढवी P1 । ४१ ° वियणेण P1 LI D1 D4 ।

जेसि बलेण चलिआ, अम्हे परमंडलकमणसूरा ।
 ते सव्वे षडिकूला, पंचाणवई निवा जाया ॥६०॥
 जं साहिज्जाऽवसरे, गासं भग्गंति अम्ह सो नत्थि ।
 गमिहिति तेण एए, ठाहिइ इकं तु अम्ह बलं ॥६१॥
 चित्तइ सूरी पुरिसो, सूरुो वीरो अ ताव धीमंतो ।
 जाव समिद्धिसमिद्धो, तणत्तुओ रिद्धिपरिहीणो ॥६२॥
 अह सूरि रयणिमज्जे, गयणे नारिं निण्है नवरुवं ।
 सा भणइ गुरुं सुणिवर ! दुक्खं मा धरसु निअहिअए ॥६३॥
 सासणदेवी अहयं, साहिज्जत्थं समागया तुज्ज ।
 सीआ-सुलसासरिसं, सीलेण सरस्सइं जाण ॥६४॥
 सरसइसीलाउ इमे, तुह पिट्ठीए निवाइणो लग्गा ।
 तस्सीलपभावेण वि, जयपत्तं चेव तुह होही ॥६५॥
 छट्ठस्स पारणे सा, आयामं पइदिणं करेमाणी ।
 देवें तु वीयरारं, तुमं गुरुं नेवें मिल्हेइ ॥६६॥
 सुंभं समण्णिकुणं, करकमले सा अदंसणं पत्ता ।
 विज्जुज्जोअ व्व खणं, देवाणं दंसणं जेण ॥६७॥
 तैच्चुअवससुवन्नीकयइट्टसमूहदाणओ गुरूणा ।
 सरयम्मि चालिआ ते, मालवसंधिं गया कमसो ॥६८॥
 दूकमह पेसइ गुरू, अण्ण वि नरनाह ! सरसइं मुंच ।
 अइताणिअं हि तुइइ, फुइइ जं देव ! अइभरिअं ॥६९॥
 अन्नायपवन्नाणं, अण्णुदओ निच्छण्ण न हु होइ ।
 विसमविसमक्खयाणं, जीअं किं कहवि निव ! दिट्ठं ? ॥७०॥
 जइ रावणो वि पत्तो, पंचत्तं परकलत्तवंछाए ।
 ता समणिसमीहाए, कइं न तं होहिई तुज्ज ? ॥७१॥
 अह दण्णंधो राया, जंपइ भो दूअ ! किं बहुं मणसि ? ।
 पोरिसमिमस्स हुज्जा, जइ तो भिक्खाइ न भमिज्जा ॥७२॥
 मग्गिअंतो सीसे, जे नट्टा संपयं इहं पत्ता ।
 काउण मुंढयेलं, ताण भए को णु वीहेइ ? ॥७३॥
 सूरस्स तिमिरनिवहा, गरुडस्स व सण्णसंचया विसमा ।
 काउं किंपि न सक्का, जइ तइ मह दूअ ! सुणिसुहवा ॥७४॥
 अह दूओ रोसेणं, भणइ अ सारं सुणेसु मह वयणं ।
 जइ होसि तरु स गओ, गओ तुमं जइ स सिहो अ ॥७५॥

४२ D2 आदर्शे एकप्रथितमगाथाऽनन्तरं गायेयमधिका वर्त्तते-भणइ गुरू अत्यत्थं, चित्ता चित्ते वि नेव कायव्वा । खग्गम्मि खत्तियाणं
 करे कलन्नाण कमलेयं ॥ ४३ ° इ नियरुवं LI D1 D4 । ४४ ° व नेल्हेइ D4 । ४५ इच्छाइ जेपिकुणं सुपसन्ता सा
 D2 । ४६ अह चुववस ° D2 । ४७ ° हे तु हो ° D3 । ४८ ° उज्जते सी ° P2 D1 D2 D3 D4 LI L2 ।

जइ तं हरी सैं सरभो, तं जइ स होइ गुरुमेहो ।
 किं बहुभणिण जओ, तुह अंतकरो अ सो सूरी ॥७६॥
 इअ भणिअं गए दूएँ, चलिओ मालवनीवो अ तयभिमुँहं ।
 रणभग्गो उज्जेणि, पत्तो रुद्धो भिसं तेहिं ॥७७॥
 तेणद्धमेण कसिणट्टमीइ सुमरिअं समागयं विज्जं ।
 दट्ठं कुहे सुन्ने, रासहिरुवं भणइ सूरी ॥७८॥
 जो रिउसिन्ने सधं, इमीइ तिरिओ नरो व निमुँणेइ ।
 रुहिरं मुहे वमंतो, पढेइ पुहविं स तुरिअं पि ॥७९॥
 तो ऊसारिय स बलं, दुकोसमट्टसयसद्वेहिभडा ।
 अकयसरमिमीइ मुहं, भरंतु वाणेहिं कुसलकए ॥८०॥
 तेहिं तहा पडिहया, निवम्मि काउं सलत्तनीइदुगं ।
 विज्जागयाज्ज तेहि अ, निग्गहिओ गहदिल्लनिवो ॥८१॥
 सूरी जप्पासि ठिओ, आसी सोऽवंतिसामिओ सेसा ।
 तस्सेवगा य जाया, तओ पउत्तो अ सगवंसो ॥८२॥
 पुणें संजमठिअसरसइसमणिसमेओ गुरु समच्छजुओ ।
 बोहइ बहुविहलोअं, विहरइ उज्जुअविहारेण ॥८३॥
 कालगसूरिचरित्तं, तित्थुअइकारगं इमं भणिअं ।
 चउत्थीए पज्जुसणा, जइ जाया तह भणिस्सामि ॥८४॥”

(२)

बलमित्त-भाणुमिच्चा, आसि अवंतीइ रायजुवराया ।
 निअभाणिज्ज त्ति तया, तत्थ गओ कालगायरिओ ॥८५॥
 तेसिं सो भाणिज्जं, बलभाणुं भाणुसिरिसुअं तइआ ।
 दिक्खइ विणा वि पुच्छं, विमणा ते तेण संजाया ॥८६॥
 तह धम्मविसिरं सो, निज्जिणइ पुरोहिअं तु गंगधरं ।
 स दिओ गुरुगमणत्थं, कवडेण भाइ ईइं निवहं ॥८७॥
 देव ! इमे जैंहिं गुरुणो, भमंति भभिरम्मि तत्थ पुरलोए ।
 गुरुचलणकमणेणं, होइ अवजा असुहहेऊ ॥८८॥
 संकाइ तेहिं तो पुरि, अणेसणा कारिया गुरुगमत्थं ।
 तं नाउं पइठाणे, गुरु गओ ठाइ चउमासं ॥८९॥

४९ स तं जइ सरहो स D2 । ५० ° गिवागए D3 । ५१ ° ए विज्जमा ° D4 । ५२ ° मुहो D1 D4
 L1 । ५३ ° दिवं अ ° P2 । ५४ ° सुणइ D2 L2 । ५५ D2 आदर्सें त्र्यशीतितमगमयात्त्याने एतन्नायापाठः—
 पच्छित्तं दाऊणं, ठविओ चरणम्मि सरसइं विहिणा । गुरु गच्छजुओ वसुहं विहरइ उज्जुअविहारेण ॥ ५६ अत्र D1 D4 L1
 आदर्सेषु ' इति प्रभावककालिकाचार्यः ' ॥ इत्येको पाठः । P2 आदर्से ' इति का० ' इति पाठः । ५७ इअ नि ° D2 D3
 D4 । इयं नि ° P2 ५८ जह गु ° D1 ।

(३)

पञ्जोसवणासमए सूरी, निवस्त्रालवाइणेषुत्तो ।

पहु ! इह मं विणुं न कुणइ इंदमइ पंचमीइ जणो ॥९०॥

छट्ठीइ तओ कीरउ, पव्वं मइ होइ जइ जिणइइ ।

भणइ गुरू निव न घइइ, जिणागमे जेण इअ बुत्तं ॥९१॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भयवं महावीरे वासाणं सबोसइराए मासे विइकंते वासावासं प०
[पञ्जोसवेइ, तहा णं गणहरसीसा वि । जहा णं गणहरसीसा तहा णं अम्ह गुरूणो वि । जहा णं अम्ह गुरूणो
तहा णं अमहे वि वासावासं पञ्जोसवेमो नो तं रयणिमइकमिअ ॥]

अवि चळइ मेरूचूला, सूरो वा उग्गमिज्ज अवरए ।

न य पंचमीइ रयणिं, पञ्जोसवणा अइकमइ ॥९२॥

तो हवउ चउत्थीए, निवकहिण गुरू भणइ घइइ एवं ।

जं बुत्तमंतरा वि य, कपइ साहूण पञ्जुसणा ॥९३॥

तो संघाणुमएणं, सुआणुसंरा चउत्थिपञ्जुसणा ।

ठाविया कालगगुरूणा, रन्ता वि मैहुच्छवो विहिओ ॥९४॥

उक्तं च सूत्रे—

अविलम्बिऊण कज्जं, जं किचि समायरंति गीअत्या ।

योवावराइ बहुगुण, सब्वेसिं तं पमाणं ति ॥९५॥**

(४)

उज्जेणीए कइया, निअसीसे चोअए गुरू एवं ।

बच्छा पमायसत्तुं, मा सेवह दुक्खलक्खकरं ॥९६॥

चउदसपुञ्जी आहारगा य मणनीणिबीअरागा य ।

हुंति पमायपरवसा, तयणंतरमेव चउमइआ ॥९७॥

इअ चोइआ वि ज्ञा ते, तरंति मैलिगइह व्वं नो कहवि ।

तो सो गुरू वि चिंतइ, चत्तवा धुवमीमे सीसा ॥९८॥

छंदेण गओ छंदेण, आगओ चिट्ठइ अ छंदेण ।

छंदेण बट्टमाणो, सीसो छंदेण मुत्तव्वो ॥९९॥

तो सूरी रयणीए, पेसिज्जा चोइऊण सीस ति ।

सिज्जायरस्स कैंहिउं, सुवन्नभूमिं गओ कमसो ॥१००॥

निअसीससीसस्सगगरदत्तसमीवे स ठाइ अइ तेण ।

पुट्ठो अज्जो तुमए, किं दिट्ठा कालगायरिया ? ॥१०१॥

५९ विण न P1 D3 । ६० ° सारेण च ° D2 । ६१ महसवो D1 D2 L1 । ६२ P2 आदर्यो पञ्चनवतितम्-
गाथाऽनन्तरं गाथाद्विक्रमेतत्पठितम्—आयरणा वि हु आणा, अविहइरा चैव होई आण ति । इहरा तित्थयरसायण ति [फुड]ल्लखणं
चैव ॥ असट्ठेण समाइअं, जं कथ य केणई अ सावज्जं । न निवारियमन्नेहि बहुअणुसयमेवमायरियं ॥ ६३ ° णिणो अ पुब्बधरा
D1 D4 L1 । ६४ जा मुज्जसंति D2 । ६५ गलगइहि व्व P2 । ६६ व्व ते क ° D2 । ६७ ° हियं सु० P2 D2 ।

स भणइ वाढं पुण सो, पुच्छइ मह केरिसं तु वक्खाणं ।
साह वरं अह जंपइ, पुच्छसु मं किंपि विसेमं ति ॥१०२॥
स कहइ अणिच्चयं मह,पुरो पुरुवेसु अह भणइ सो उ ।
सन्वमणिच्चं भुवणे, इकं धम्मं चिसुत्तुणं ॥१०३॥
गुरु भणइ नत्थि धम्मो, पच्चक्खपमाणअविसयत्तेण ।
सोउमिच्चाइतकं, स विम्हिओ इअ दिणे जंति ॥१०४॥
अह ते गोसे सीसा, सूरिमदट्ठण आउळा जाया ।
गुरुसुद्धिं पुच्छंता, तरणं चोइआ एवं ॥१०५॥
सिआ हु सीसेण गिरिं पि भिंदे,
सिआ हु सीहो कुविओ न भक्खे ।
सिआं न भिंदिज्ज व सत्तिअगं,
न यावि सुक्खो गुरुहीलणाए ॥१०६॥
अह पच्छायावपरं, तेणं ते पेसिआ गुरुसगासे ।
जणपुट्टा वित्ति पहे, एए कालयगुरु जंति ॥१०७॥
आगच्छंतं सूरिं, सोउं तो सागरो गओउमिच्चुहो ।
पुच्छइ सीसे मिलिए, भहा ! मह कहइ कत्थ गुरु ? ॥१०८॥
ते वित्ति इत्थ गुरुणो, पुच्चि पि समागया न किं मुणसि ।
स भणइ इकं थविरं, मुत्तुं इह को वि नो पत्तो ॥१०९॥
इसिऊण तेहिं भणिअं, सागर ! संघाडिओ सि अम्हाणं ।
अम्हेहिं अवन्नाया, तए न नाया वि निअगुरुणो ॥११०॥
अह लज्जिआ गुरुं ते, वंदित्ता सुविणाएण खंमंति ।
वेत्थुंयपत्थयओ ते, बोहिअ सूरि भणइ एवं ॥१११॥
मा बहउ कोइ गव्वं, इत्थ जए पंडिओ^{६०} अहं चेव ।
आसन्वन्नुमयाओ, तरतमजोगेण मइविहवा ॥११२॥

(५)

भिक्षवागएसु साहुसु, अन्नदिणे दिअवरेण वुद्धेण ।
पुट्टो कालयसूरी, निगोयजीवे इअ कहेइ ॥११३॥
गोला य असंखिज्जा, असंखनिग्गोयओ हवइ गोलो ।
इक्किम्मि निगोए, अणंतजीवां मुणेयन्वा ॥११४॥^{६०}

६० * समं तं P2 D1 D2 D3 D4 L1 । ६९ सो अ D3 D4 L1 । ७० सिया विसं हालाहलं न मारे,
न * DI D4 L1 । ७१ * रा तयणंतरमेव चउगइया विस्सिया L1 । ७२ * सुद्धं D2 । ७३ अम्हेणं अ * DI D4
L1 । ७४ खामिंति P2 । ७५ कालय * D2 । ७६ * ओ इहं P2 । ७७ * वा तह जण D1 D4 L1 । ७८ DI D4
L1-आदर्शेषु चतुर्विंशतिशततमगाथानन्तरं गाथेयमधिका वर्तते-जह अशगोलो धंतो, जाओ तत्तवणिज्जसंकासो । सव्वो अगणि-
परिणओ, निगोयजीवे इय कहेइ ॥

तेण पुणोऽणसणत्थं, नियमाडं पुच्छिओ भणइ सूरी ।
 अयरदुगाऊ सकोऽसि तं दिवा मं पवंचेसि ॥११५॥
 इय सोडं होड हरी, पच्चक्खो थुणिअ भणइ मई अज्ज ।
 सीमंधरपहु पुटो, को वि निगोए मुणइ भरहे ॥११६॥
 तत्थ तुमं अप्पसमो, वुत्तो पहुणा तहित्थ तित्थदुमं ।
 भणियं तु जंगमं तं, विमलगिरी थावरं चेव ॥११७॥
 इअ भणिऊण सुरिंदो, जतो वुत्तो गुरुहिं ता चिट्ठ ।
 जा इति मुणी स भणइ, गच्छिस्सं मुणिनिआणभवा ॥११८॥
 अन्नत्तो वसहिमुहं, काडं सको मओ सठाणम्मि ।
 तं वुत्तं मुणिडं, मुणिणो वि सुसंजमा जाया ॥११९॥
 इअ बोहिअ बहुअनरा, दिवं गया गुरुगणा जुगप्पवरा ।
 सिरि कालगसूरिवरा, हवंतु भव्वाण भइकरा ॥१२०॥

इति कालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥ ठ ॥

P1 आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

सं० १५०३ वर्षे ज्येष्ठवदि ९ बुधे ॥ ठ ॥

P2 आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

नक्षत्राक्षतपूरितं मरकतस्थालं विशालं नभः,
 पीयूषद्युतिनालिकेरकलितं चन्द्रमभाचन्दनम् ।
 यावन्मेरुकरे गभस्तिकटके धत्ते धरित्री वधु
 या(ता)वन्नन्दतु धर्मकर्मनिरु(र)तः श्रीसंघभट्टारकः ॥

इति चन्द्रापनकम् ॥

यादृशं पुस्तके दृष्ट्वा(ष्टं), तादृशं लिखितं मया ।
 यद(दि) भुद्धमभुद्धं वा, मम दोषो न दीयते ॥

शुभं भवतु । कल्याणमस्तु ॥

D3 आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

सं० १५४४ वर्षे कार्तिकशुदि ५ दिने लिखिता श्रीपत्तननगरे ॥

L1 आदर्शे प्रान्तप्रशस्तिः—

इति श्रीभट्टा० प्रभुश्रीजयानन्दसूरिपद्म(पाद)पद्मे[ः] विरचिता कालिकाचार्यकथा समाप्तः(प्ता) ॥

समस्तदेशोत्तमसद्विवेकश्री[गू]र्जरश्माललन(ना)ललाम् ।

अहम्मदावाद इति मसिद्धं, पुरं श्रिया स्वर्ग(स्व)र्नगरानुकारम् ॥१॥

तत्र व्यवहारिवरे(रो), वास्तव्यः परमनैष्ठिकश्राद्ध [ः] ।
 कीकाको रूपाई दयिता, [श्रीश्रे]योल्लसद्विभवः ॥२॥
 संघा-उंदाभिधा(धौ) पुत्रौ, तदीयो(यौ) परमार्हतौ ।
 आधस्य ललना मातू भवङ्किस्तनयस्तयोः॥३॥
 जंदाकस्य चभूव स्त्रीः, लोकम्पृणगुणोऽग्रा(णा)णीः ।
 टांकूकुक्षिसमुद्भूतः, चच्छराजस्तदङ्गनः ॥४॥
 वाळीति नाम्ना दयिता तदीया,

सदान-दाक्षिण्य-विवेकशीलो(ला) ।

देव(वे) गुरौ धर्मविधौ च दक्षा

गृहस्थधर्माश्रमकल्पवल्ली ॥५॥

रत्ना-फतादितनयैस्तनयाभिः सार्द्धमात्मपरिवारैः ।
 श्रीवच्छराजसुकृती, तनोति सुकृतोद्यमं सततम् ॥६॥
 श्री[वि]क्रमार्कभूमीशात्, स्व-नन्द-तिथि(१५९०)संवत्सरे ।
 श्रीइन्द्रनन्दिसूरीश्वपट्टमासनभास्वता ॥७॥
 कुतुवरपक्षगणपतिश्रीमत्सौभाग्यनन्दिसूरीणाम् ।
 उपदेशरसिकचेतास्तनोति धर्म(र्म) [शुभे] चित्ते ॥८॥ युग्मम् ॥
 सप्तक्षेत्रेषु यो विर्त्त, निधोजयति सातृद(साद)रम् ।
 सिद्धान्तश्रवणोद्भूतः, शास्त्रले[ख]नवासनः ॥९॥
 लेखयित्वा वरान् कल्पान्, लेखकै रूपसंयुतान् ।
 गत्वा च सर्वशालामु स्वावलं(?) यो प्रसारये[त्] ॥१०॥
 श्रीसंघलब्धसम्मानो, दत्त्वा पूग-फलादिकम् ।
 कल्पानां पुरतो रात्रेधकार स्फुरज्जागरम् ॥११॥
 बहुताम्बूलदानेन, गीतगानपुरस्सरम् ।
 नानावादित्रनिर्घोषपूर्वकं दिवसोदये ॥१२॥
 मीलनं सर्वदायानां, प्रदानं च पदे पदे ।
 कषाह्निद्व(द्र)विणादीना(नां), याचकानां स्वहर्षतः ॥१३॥
 खण्डापुटकपूगादिमभावन(ना)पुरस्सरम् ।
 वाचयामास य[ः] कल्पान् कल(१६)मङ्गसमन्वितान् ॥१४॥
 यावदेतौ पुष्पदन्तौ, यावत् भूमिः ससागरा ।
 वाच्यमानः प्रवर्त्तते(तैत), तावत् कल्पो महीतले ॥१५॥

इति श्रीकल्पप्रशस्तिः ॥

श्रीवाजुट १, पाटिउं २, पाटलं ३, कल्प(प)डउ ४, चलेटउ ५, मुहपती ६, ठवणी ७, कल्पमल ८,

बीटांगणं ९, कल्प १०, पुंठां ११, कांबी १२, कुंप(ब)ल १३, नुकरवाली १४, कांडुं १५, दोरं १६,
इति श्रीदंगसंख्या ॥

इति श्रीकल्पसूत्र-श्रीकालिकाचार्यकथा संपूर्णा ॥

संवत् १६६४ वर्षे जेष्ठवदि स्तम्भतीर्थे भार्या राजबाई वाचनार्थः ॥ शुभं भवतु ॥

अन्याश्रयैः लिखितमिदम्—

सा । गोवालभार्या नानीनी प्रति मंडार मुंकी छे.

[१२]

श्रीकल्याणतिलकगणिविरचिता बालावबोधसहिता

कालिकाचार्यकथा ।

नमः श्रीचर्द्धमानाय, श्रीमते च सुधर्मणे ।

सर्वास्तुयोगवृद्धेभ्यो, वाण्यै सर्वविदस्तथा ॥१॥

अज्ञानतिमिरान्धानां, ज्ञानाञ्जनशलाकया ।

नेत्रमुन्मीलितं येन, तं गुरुं प्रणमाम्यहम् ॥२॥

सूरिसुद्योतनं वन्दे वर्धमानं जिनेश्वरम् ।

जिनचन्द्रं प्रभुं भक्तयाऽभयदेवमहं स्तुवे ॥३॥

श्रीजिनवल्लभ-जिनदत्तसूरि-जिनपतियत(ती)न्द्राः[?] ।

लक्ष्मी-जिनप्रबोध-जिनचन्द्रगुरवः[?] स्युः[?] ॥४॥

सूरिर्जिनादिकुस(श)लो जिनपद्मसूरिः[?]

सूरिर्बभूव जिनलब्धिरधीतसूरिः[?] ।

तेजोमयोऽपि जनलोचनपूर्णचन्द्र-

श्चन्द्रो म(ऽपि?)यो न गुण एष जिनाढ्यचन्द्रः[?] ॥५॥

सूरिर्जिनोदयसूरि(री)न्द्र[?]-जिनराजयतीश्वराश्च तत्पट्टे ।

जिनभद्रसूरि-जिनचन्द्र-जिनसमुद्राश्च जिनहंसाः ॥६॥

तत्पट्टोदयशैले, श्रीजिनमाणिक्यसूरिसवितारः[?] ।

तत्पट्टे विजय[न्ते], श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिवराः ॥७॥

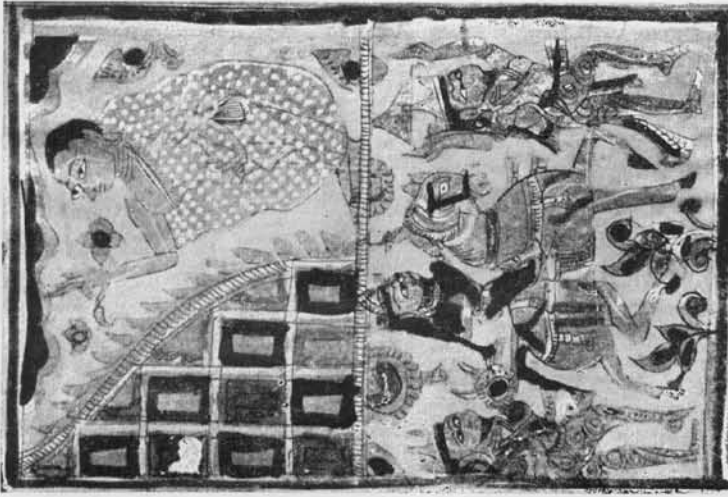

Fig. 59

चित्र ५९

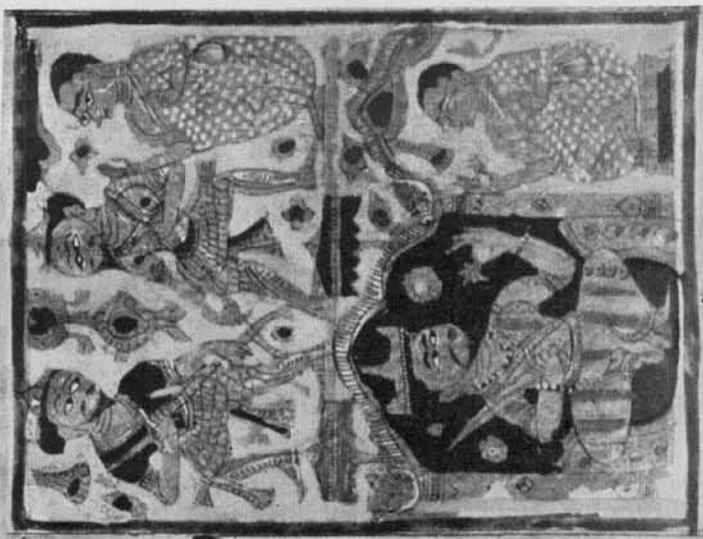

Fig. 58

चित्र ५८

अधिर्लब्धिकदम्बकस्य तिलको निःशेषसूर्यावले-
 रापीठप्रतिबोधनैपुणवतामग्रेसु(स)रो वाम्बिनाम् ।
 दृष्टान्तो गुरुभक्तिसा(शा)लिमनसां मौलिस्तपःश्रीजुषां,
 सर्वार्थयमयो महि(ही)ष्टसमयः श्रीगौतमः स्तान्मुदे ॥८॥†

अर्हत भगवंत श्रीमहावीरदेव सासनाधीश्वर, तेहनइ सासन लौकिक लोकोत्तर पर्वमाहि श्रीपर्युषणापर्व राजाधिराज तेहनइ समागमनि श्रीकलि(ल्प ?) स(सि)द्धांतनी वाचना भणा(णी)इ । तिहां त्रिणिह अधिकार जाणिवा । जिनकल्प थिवरकल्प सामान्चारीकल्प ए त्रिहुंमाहि जिनकल्पनी वाचना छए वाचनाए परिपूर्ण हुई । तउ थिवरनइ अधिकारि मोटा प्रभावक श्रीकालिकाचारिय पणि हुथा । जेह भगवंते भगवंतना वाचनानइ अनुसारइ पांचमि हुंतीए पर्वराजाधिराज चउथिनइ दिवसि आणु । श्रीसातवाहन राजाना आग्रह लगी । तेह भणइ कालिकाचार्य थिवरनुं चरित्र वखाणि । तउ हुं पणि अमुक उपाध्याय आचारिय वाणारीसना आदेस लगी श्रीसंध आगलि वखाणिसु । ते चरित्र कवीश्वर कुणए करी ते लिखइ ॥

नमिऊण वीरनाहं, हयदुहदाहं च अइसयसणाहं ।

भणिमो कालिगसूरीण, सुयाणुसारेण सचरियं ॥१॥

व्याख्या—श्रीमहावीर देव नम्य(म)स्करी श्रीकालिकाचार्य[तउ] प्रधान चरित्र हुं भणिसु—वखाणिसु । श्रुतानुसारइ—जिम सिद्धांत प्रकरणमाहि कहा छइ, तिम कहां छइ । श्रीमहावीर देव हत भणीइ हांणां (हण्यां) छइ, जेह दुख्य समस्त मनस्ताप—संताप आधि—व्याधि—रोग—सोग चउत्रीस अतिसय पइत्रीस वचनातिसयसंयुक्त । एहवा श्रीमहावीर वद्धमानस्वामिनइ प्रणाम करी ए चरित्र वखाणीसइ ॥१॥

पंचमीओ चउथी(थी)ए, जेण पजु(ज्जु)सणा कया ।

तेसि पभावगाणं, चरियं भणिमो सुरि(र)सकलियं ॥२॥

—जेहे भगवंते पांचम हुंती पर्युषणापर्व चउथिनइ दिवस कीधा कारण विशेषि, ते प्रभा[व]क शिरोमणिना चरित्र । छए रसे संकलित कहीयइ छइ । ते भगवंत कुण देस हुया ते कवि कहइ छइ ॥२॥

अत्थित्य भरहवासे, धारावास(सा)भिहं पुरं ।

रेहइ परिक(रक)मी तत्थ, बइरसं(सि)घो नराहिवो ॥३॥

—ए भरतक्षेत्र पांचसइ लवीस छ कला प्रमाण । तेहमाहि धारावास इसइ नाम नगर । तिहां बलिष्ठ पराक्मी वज्रसिंह राजा राज प्रतिपालइ ॥३॥

सीलाइगुणसयाधारा, रुवेण सुरसुंदरी ।

सुरसुंदरिपिषया तस(स्स), तपुषो कालिगाभिहो ॥४॥

—ते वज्रसिंह राजानइ सुरसुंदरी नामे पट्टरानी प्रवर्त्तइ । केहवी ते ? सुसीला—सुविनय सुविचार सुरूप सुवचन साकार मर्यादा प्रमुख स्त्रीना गुण शत तेहनी आधार—स्थानक । रूपि हसित देवाङ्ग[ना]समूह, एहवी सुरसुंदरी । कुक्षिस्तुक्तिमुक्ताफल समान श्रीकालिककुमर इणि नाम पुत्र प्रवर्त्तइ ॥४॥

भग(गि)णी सरस(स्स)ई सो य, वड्ढमाणो दिणे दिणे ।

कमेण जुव(व्व)णं पत्तो, कळासागरपारगो ॥५॥

—ते श्रीकालिककुमरनइ बहिन सरस्वती इणइ नाम जाणवी । ते संयुक्त दिनि दिनि पंचविध धावमात्रजने छलमान पाल्यमानह तउ कुमर स्मरक्रीडाभवन नवयौवन पाम्यउ । अनेक शास्त्रकला रूप जे समुद्र तेहनउ पारगामी ॥५॥

+ प्रक्षिप्तमेतच्छ्लोकाष्टकमाभाति ।

अह उज्जाणगओ तथ(त्थ), पासई गुणंधरं गुरुं ।

विणएण व(वं)दई पाए, सुणई गुरुदेसणं ॥६॥

—अथानन्तर श्रीकालिककुमर बहुविध रमलिक्रीडा करतूउ अन्यदा प्रस्तावि शालिहोत्र शास्त्रीकलक्षणोपेत मांस—
रहितमुखमंडल मध्यप्रदेशि परिमित बेहु कर्ण अतितुच्छ मनोहरपुच्छ रोमावलि अतिस्निग्ध विस्तीर्ण पूठि, वायुनी परि
चंचल चपल अतिरोसाल एहवा अस्त्र भेटणइ आव्या हुंता । तेहे अश्वे आरूढ हुंतउ अनेकसुभटसंयुक्त वनमाहि पहुतउ ।
रामति क्रीडा करी जेतलइ वलइ तेतलइ श्रीगुणंधराचार्य भव्य जीवनइ उपदेस देता सांभली कुमर तिहां पहुता । विनय-
पूर्वक गुरुना पदकमल वांढइ । जेह भणी विनयस्थानक नीतिशास्त्रमाहि पुत्रनी शिक्षानइ अधिकारि ए शिक्षा कही—

“विनयं राजपुत्रेभ्यः, पण्डितेभ्यः सुभाषितम् ।

अनृतं दूतकारेभ्यः, स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवम्” ॥

—वत्स ! विनय करवानी वांछा हुइ तउ राजाना पुत्र समीपि बइस्यइ । सुभाषितनी वांछा हुइ तउ पंडितसु गोठ
करे । कूडा बोलवानी वांछाइ जूयारीसुं संग करे । कपटनी वांछाइ स्त्रीनी गोठि करे । तेह भणी महांत स्वभावइ विनीत
हुवइ । कुमरइ जे गुरुनी देसना सांभली । ते सांभली देसना कहइ छइ ॥

“असारो एस संसारो, जीवियं तह चंचलं ।

संस्कारागसमाणं च, जुव्वणाइ तहा मुण” ॥

—ओ कुमर ! ए संसार असार, जीवितव्य असार, राज्यलक्ष्मी अस्थिर, संश्राराग समान जीवितव्य न मत्र (?)।
पौत्र पुत्र कलत्रनां संबंध इम जाणी । सुविवेकी मनुष्य तगहा सत्तसा भणी संसार सागरसाहि बूडइ ॥६॥

इय देसणसलिलेणं, पस्वा(क्खा)लियकल्लिमल(लो) मुण्णि(णिं) भणइ ।

देह मह सुद्धचरणं, नित्थरणं भवसमुद्दस्स ॥७॥

—इम देसनारूपपाणी तणइ प्रवाहिइ करी धौतसर्वपापमल हुंतउ कुमर बे करकमल जोडी गुरु प्रतइ कहइ ।
भगवन् ! मुक्कनइ सर्वविरत चारित्र आपउ । जे चारित्र संसारसमुद्र हुंतीउ तारइ ॥७॥

पंचहि गुरुससएहिं, पु(प)व्वईओ सो य सगुरुपासम्मि ।

जुगो(गो)त्ति [य] नाउनं(ऊणं), गुरुहि सो नियपयए ठविओ ॥८॥

—माता पिता पूछी प्रतिबंध म करउ । ए अश्वयसाय घणी कर्मनी राशि क्षय गई हुइ तउ उपजइ । ते चात
सांभली माता पितानइ भली परि पृच्छवी । पांचसइ सुभटसहित श्रीगुणंधराचार्य समीपि दीक्षा लीधी । यतः—

“दो च्चिय हुंति गईओ, साहसवंताण धीरपुरिसाणं ।

वेल्लइलकमलइत्था, रायसिरी अइव पव्वज्जा” ॥

—साहसीक धीर पुरुषनी बि गति छइ । विकसती कमला छइ जिहां एहवी राजलक्ष्मी भोगवइ अथवा प्रव्रज्या
दीक्षा आदरइ । दीक्षा लेई ग्रहण सीख्या, आसेवना सिख्या, इसु सिख्यतउ हुंतउ क्रमि क्रम श्रीगुणंधरा गुरे जोग्य जाणी
आपणइ पाठ थाप्या । श्रीकालिकाचार्य महात(न) जुगप्रधान हूया ॥८॥

विहरंतो(ता) संपत्तो, उजे(ज्जे)णिए [य?] काळिगायरिओ ।

पव्वइया विहरंती, तत्येव समागया भग(गि)णी ॥९॥

—ते कालिकाचार्ये विहारक्रम करता भविक जीवि प्रतिबोधता उजेणी नाम नगरीइ पहुता । हवइ सरसती बहिनि पणि भाईनइ पूठि दीक्षा लेई प्रवर्तनी पदइ वर्त्तमान विहरती ते पणि तत्र पहुती ॥९॥

अह तत्थ नरवरं(रिं)दो, गइभिविद्यामुसाइणसुरं(रिं)दो ।

नामेण गइभिल्लो, इत्थील्लो सय(या) बसइ ॥१०॥

—अथानंतर उजेणीनयरीनायक गर्दभी विद्यानी भली साधना करी सुरेन्द्र भणीए इन्द्र महाराज समान बलिष्ठ पराक्रमी गर्दभिल्ल नाम राजा खोलोल्प सदा प्रवर्त्तइ ॥१०॥

काममयपरवसेणं, रइरूपसमा सरस(स्स)ई तेण ।

दिट्ठा नि(दु)दुठेण तओ, हीरंती विलयए बाला ॥११॥

—ते गर्दभिल्ल राजा अन्यथा प्रस्तावि क्रीडा निमित्त नगर बाहरि वनमाहि जेतलइ पहुंचइ, तेतलइ ते महासती सरस्वती प्रवर्त्तिनी रूपइ ते रंभा तिलोत्तमा समा नगरमाहि आवती देखी । राजा श्रीगर्दभिल्ल कंदर्परूप जे मदातिणइ करी परवस हुउ हुंतउ चींतवड; “स्युं जगमाहि कंदर्पदेव मथी ? जेह भणी एहवी सुरूप खी सुसोल ?” इम चींतवी, तिणइ अति पापिष्ठइ ते महासती हरी । ते महासती तिवारइ इम विलाप करवा लागी ॥११॥ सा ते विलाप—

हा सुयधर ! हा कालयसूरी !, मह रक्ख रक्ख एयाउ ।

जिणसासणम्मि जम्हा, उड्डाहनिवारणं साहु ॥१२॥

—हे धात ! अहो श्रुतधर ! अहो शासननायक ! तुम्हा हुंता मुझनइ ए पापिष्ठ लेइ जाइ छइ, एह हुंती मुझनइ राखउ, जेह भणी जिणसासणनुं उड्डाह निवारिवुं चारु भुं । सासनना विद्वेषीनइ बोधिनास । अणंत संसारीपणुं बोळ । यतः—

“उड्डाहकारगाणं, बोहीनासो अणंतसंसारो” ।

जिनशासनना उड्डाहकारक मनुष्यनइ बोधि कहतां सम्यक्त्वरो नास अणंतां संसारीपणो बोलउ ॥१२॥

अंतेउरम्मि णीया, तेण नरे(रिं)दाहमेण अह सुरी ।

संजुओ(लम्मो) पडिबोहणवयणं तस्सेवमकरवायं ॥१३॥

—तिणइ नरिंदाधमइ इम विलाप करती महासती अंतेउरमाहि आणं न्याय मजादा सूकीनइ । यतः—

“किम्प कुवलयनेत्राः सन्ति नाकं न नार्यः ?,

त्रिदशपतिरहिलां तापसीं यस्तपेवि ।

हृदयवृणकुटीरे दीप्यमाने स्मराग्ना-

वुचितमनुचितं वा वेत्ति किं पण्डितोऽपि ?”+ ॥

—किसउ कमलसारीखा नेत्र छइ एहवी इन्द्राणी थकइ त्रिदशपति कहतां इंद्र अहिला जे तापसी जे सेवी । हृदय कहितां हिया रूपीया वृणकुटीर छापउर तिहां कंदर्परूपि अग्नि लागइ हुंतइ उचित अनुचित भली पाडुई वात न जाणइ । पण्डित कोई—

“विकलयति कलाकुशलं, हसति [शुचिं?] पण्डितं विडम्बयति ।

अधरयति धीरपुरुषं, क्षणेण मकरध्वजो देवः” ॥

+ मूलादर्शे एताइगुद्धो पाठः—

किम कुवलयनेत्रा संत निनाकनाकनाजे त्रिदशपतिरहिलां तापसी यस्तपेवि ।

हृदयवृणकुटीरे दीप्यमानास्मराग्नावुचितिमनुचितं वा वेत्ति क पण्डितोऽपि ॥

—विकल करइ कलावंतनइ, पवित्रनइ हसइ, पंडतनइ बिडंबइ, धीरवंत पुरुषनइ अधीर करइ, क्षण एकमाहि मकरध्वज कंदर्प देवता ॥

इम कामातुर ते गर्दैभिळ जाणी कालिकाचार्य श्रीसंघ संयुक्ता तहं पासि जई तेहनइ प्रतिबोभवा निमित्ति अनेक वचन कहा ॥१३॥ सा ते वचन—

अत्थि तुह सयसहसं(स्सं), नरिंददुहियाण रूववंतीणं ।
ताहि चैव [न] तिचो, ता एयाए कहं तिचो ? ॥१४॥

—राजन् ! ताहरइ अंतेउरं हंसमतिगामणी जनमनमोहनी रूपइं देवांगना नाम दउ रती एहवी राजानी पुत्रीना सत सहस्र हुंतइ जउ तुन्नइ तृप्ति नथी । तउ ए मस्तकमुंड श्रेतवल्लधारणी कुरूपलि गनीनइ ग्रहणइ किम तृप्ति हुसइ ? किन्तु पापनी वृद्धि हुसइ लोकमाहि कुजस, परलोकमाहि नरकफलि । तेइ भणी सुख वांछइ तउ ए महासती सुसील मेहि ॥१४॥

सो कामग(ग)हमहिओ, वयणामयसंचिओ [वि] न हु भिन्नो
तेहकुडे जलबिंदु व्व, तओवायं कुणइ सूरी ॥१५॥

—ते राजा कामरूपी अजगर तणइ करी विकल हुआ । आचार्यैना वचनामृत जलइ सॉचिओ पणि भेदणउ नही । सीपरि चोपडइ बडइ पाणीना विदुनी परि तिवार पछइ आचार्य उपाय कीधउ । स्वउ ते उपाय ? ॥१५॥

काउ(ऊ)ण महिलरूवं, तओ विरूवं त्रिभासय(ए) वयणं ।

एसो राया तो किं, नत्थि हु एयस(स्स) रजु(ज्जु)सिरी ॥१६॥

—पछइ आचार्य महिलानु रूप करी अनेक विरूप बोलवा लागउ । त्या ते विरूप वचन ? । ए राज्य तउ खुं ? ए राजा समूल उन्मूलिसि । हुं भिक्षाचर तउ सूं ? एहनइ सर्वथा राजलक्ष्मी नथी ॥१६॥

एयं परंपिऊणं, तह सगकूळे तओ गओ सूरी ।

तत्थ य जे सामंता, सुसाहिणो देसमासाए ॥१७॥

—इम अनेकविध वचन कही तिहां हुंती आचार्य सगकूलनइ विषय गया । तिहां जे सामंत प्रवर्तइ ते देशभावाइ साखी राजाह कहाई ॥१७॥

निवो साहणुसाही [य] ति(त)त्थ एयं सुसाहिणं ।

विज्जाविभाणमंतेइ(हि), आवज्जिऊण टिया तहिं ॥१८॥

—जे सामंत राजानउ जे नृप ते साखानुसाखी कहाई । तिहां एक साखी राजा विद्याविना(ज्ञान) मंत्र तंत्रे करी आवर्जी मुनि शाखीधर तेहनइ पास रहिया ॥१८॥

दि(द)ट्टूण य कण्हमुहं, पुच्छइ तं सूरिणो तओ सव्वं ।

साहइ रूढाएसं, सो नरवइणो जहावुत्तं ॥१९॥

—अन्यदा प्रस्तावि ते कृष्णमुख देखी सूरि पृच्छइ; “राजन् ! ए सी बात ? तिवारइ ते राजा आपणा राजानू घोर रौद्र आदेस जिम आवउ छइ । ते सर्व कहइ ॥१९॥

छुरियकचोलियसहिओ, लेहोऽज्ज समागओ य सो र(रु)ठो ।

मग्गइ सीसं मह तह, छन्नवइनिवाणमन्नेसि ॥२०॥

—ए छुरी अनह कचोलउ सहित लेख आज आन्या छइ । काइ कारण लगी ते राजा रूठउ माहरउ मस्तक मामह,
तथा अ देसना बीजा छजवइ मझ समान राजाना पणि । एहवुं रुद्र आदेस तेह माहि लखूं छइ ॥२०॥

को नरउ परवसत्तं, न उणो हुक्खं च जीवहरणाओ ।

आणाभंगो मरणं, मह किण्हसुहं अउ(ओ) जायं ॥२१॥

—भगवन् ! नरक कुण परवसपुं । जीवहरण उपरांत दुख नही । नरैदनी आशाखंडन तेह मरण । एक
पासइ राजानी आज्ञा मारवानी, हुं जीववा वांछूं । तेह भणी माहरूं मुख कालउ ॥२१॥

ठाणलोहेण मरणं, किं पावह कुपुरिसु व्व सुइडवरा ! ।

सुपुरिस सिंमगय व्व [?], ठाणे य ठाणे य सम्माणं ॥२२॥

—अवसर जाणी सुगुरु तेह प्रति कहइ, स्युं ? अहो सुभटो कापुरिषनी परि स्थानकनइ लोभइ मरण सीध पामउ
छइ ? सत्पुरुष सिंह हस्तीनी परि स्थानक स्थानक सन्मान लहइ । यतः—

“त्रयः स्थानं न मुञ्चन्ति, काकाः कापुरुषा मृगाः ।

स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते, सिंहाः सत्पुरुषा गजाः” ॥

—तम्हा भला सुभट सुरवीर अकालमरण सीध पामउ ! मझ पूठि आवउ । इस्यउ कहइ हुंतउ ॥२२॥

तो सव्वे पच्छन्नोसरणं काउ(ऊ)ण सूरिणो वीरा ।

उत्तरिऊण य सिंधुं, सुरद्वेसमि संपत्ता ॥२३॥

—तउ ते वीर सूर सर्व सामंत प्रच्छं छाना । सूरि भणीइ आचार्य तेहनुं सरिण करी । सिंधुनदी ऊतरी ।
अविलक्षणपयाणे सोरद्वेसमाहि आव्या ॥२३॥

वासारत्ते पत्ते, गइविग्ग[क]रे तओ भणइ भयवं ।

चिइह नियनियठाणे, संमिलिया जाव वासन्तं ॥२४॥

—तेतलइ वर्षाकाल आव्यउ । चाली हाली कोइ न सकइ । कर्दमाकुल प्रथी हुई । मेह वरसवा लागी । तणइ
अवसर भगवंत तेह प्रति कहइ । अहो सुभटो ! संमित हुता आपणइ आपणइ थानक रहउ । जासीम वर्षाकालनउ
प्रांत । तहति करी ते सर्व तहां रहाया ॥२४॥

वासंते संदिद्धा, सव्वे ते वज्जरंति भो भयवं ! ।

अम्हे संबलि(ल)रहिया, बलवंतो पहि कहं जामो ? ॥२५॥

—पछइ वर्षाकालनइ प्रांति ते बोलाव्या हुंता इस्युं कहइ । अहो भगवन् ! अम्हे संबलि विणु मालवा सीम किम
जाऊं । संबलि खूटा ॥२५॥

सूरीहिं तओ सासणदेवीवरदिन्नचू(चु)न्नजोगेण ।

निष्पायंतं(यमइ) महंतं, कणयमयं इट्टियापायं ॥२६॥

—ते वात सांभली सुहगुरे सासणदेवी दत्त चूर्णनइ जोग तत्काल सुवर्णमय इटवाह कीवउ ॥२६॥

गहिउ(ऊ)ण संबलबलं, सुमालवं पण्य मालवं पत्ता ।

ते सव्वे नरनाहा, माइप्यो एस सुगुरुणं ॥२७॥

—यथाजोगि संबल लेइ सुमालव भणीइ लक्ष्मीव पामी ते नरनाथ मालवइ पहुता । ए सर्व महात्म्य सुगुरुनुं
जाणिवो ॥ २७ ॥

उज्जेणीनरनाहो, समागओ सम्मुहं महाजुद्धं ।

काउ(ऊ)ण जिओ नहो, उज्जेणीए पविट्टो सो ॥२८॥

—ते आवी सांभली गर्दभिल्ल राजा संमुख आवी रथस्युं रथ घोडासुं घोडा, पायकसुं पायक, हाथीसुं हाथी, राजासुं राजा, धनुषरसुं धनुषर—इम न्यायइ महायुद्ध करी सगराजाइ जीतउ हुंतउ गर्दभिल्ल नासी नगरोमाहि पइठउ ॥२८॥

अह सूरी सगसहिओ, रोहं काऊण संठिओ तत्थ ।

समरंगणं च जायइ, दिणे दिणे उमयपक्खम्मि ॥२९॥

—अथावंतर सूरि सगसहित गढरोहो करी तिहां रहउ । दिने दिने बिहुं दळे संग्रामां(समरां)गण हुइ ॥२९॥

अह अन्नया समेया, सगुरं(सगा) पुच्छंति कालिगायरियं ।

दुगं सुवं दीसइ, जुञ्झं न हवइ अज्ज ! कहं ? ॥३०॥

—अन्य दिने सग आवी कालिकाचार्यनइ कहइ स्वामी आज युद्ध न हुइ । गढ सूना दीसइ ते काई ! सूरि भणइ ॥ ३० ॥

किण्हट्टमीदिणो सो, आराहइ गहभिं महाविज्जं ।

तव्वयणसवणयाए[उ], परबलं जाइ पंचतं ॥३१॥

—आज कृष्णाष्टमी दिन ते राजा गर्दभी विद्या साधइ छइ । तेहना वचन सांभली करी परबल पंचत्व भणीए मरण ते पामइ । रौद्र गर्दभी विद्या कर्त्तइ । कोउ उपाय करिवउ ॥३१॥

कोसदुगं गंतूणं, सबरं संठविय तत्थ जुञ्झसुहो ।

सूरी अट्टुत्तरसयं, गहिऊणं सइवेहीणं ॥३२॥

—कालिकाचार्य त्रि गाउ पाळा जाइ । सबर सैन्य तिहां राखी । जुद्धाभिमुख अट्टोत्तर सय सव्दवेची सुभट लेई तिहां भणी चाला ॥३२॥

तथागओ सुसुहदो, कलायरो कालिगायरिओ सूरी ।

जाव पसारेइ सुहं, सरेहि भरियं सुहं ताए ॥३३॥

—जेतलइ सुभट कलासागर कालिकाचार्य तिहां आव्यउ तेतलइ मंत्रनइ योगि गर्दभीइं मुख पसारं । सव्दवेची सुभट सहित आचार्य समकाल तेहनूं मुख माथा सम तूणीर समान कौषउ । सरे भरं ॥३३॥

मुत्तपुरीसनिसगं, काउ(ऊ)णं तम्मूहे तओ नहा ।

गहियं पुरं स गहिओ, गइभ इव गइभिल्लनिवो ॥३४॥

—पछइ ते गर्दभी मल मूत्र तेहनइ मुख करि तिहां हुंती नाठी । ते नगर लीषउ । ते गर्दभिल्ल राजा गर्दभनी परि झालउ । सगे आचार्य समीपि आणउ ॥३४॥

भणिओ सो सूरीहं(हिं), रे दुराचार ! [?] पावतरुपुप्फं ।

एयं भवंतरे पुण, पाविहिसि अओ य नरयफलं ॥३५॥

—आचार्य ते बोलाव्यउ । इसु कहउं; “दुराचार ! पापतरुबीयं पापतरुनुं फ(फू)ल, ए राजभंसपणुं । भवांतरे ए साध्वीना सीलसंडन लगी नरकादिकना दुक्खरूप फल पामीसि ॥३५॥

भो कुणह धम्मसरणं, अहुणा चिय मुच्चए जओ सिग्घं ।
नो पडिवज्जइ तो सो, निवासिओ तेहि विसयाओ ॥३६॥

—बली आचार्य कहइ; “ राजन् ! वजी गउ नथी, ताहरं कांइ, जउ द्विविध धर्ममाहे एक धर्मनुं अंगीकार करइ तउ राज्य आपीइ । एह हुंतो सोधपणह मुंकाइं । इम कहुं पणि पडिवज्जइ नही । तिवारह ते सगराजाह गर्दभिठनइ मालवा हुंतो निकासउ । दूरि कौघउ ॥३६॥

सूरिहिं ते राजे(रज्जे)सु, ठाविया संजमे तहा भगिणी ।
बलमित्त-भाणुमिता, जामिसुया तत्थ संपत्ता ॥३७॥

—स गुरे ते राज्य थाप्या । सविहुंनइ विहचो मालवानुं राज्य आपुं । तथा भगिनी सरस्वती संयमइ थापइ । आपणपइ गच्छमाहे आवी इरियावही पडिकमी मिच्छामि दुक्कड देइ । विहार करता जिहां बलमित्र-मानुमित्र बहिनना बेटा छइ तिहां आव्या ॥३७॥

(२)

भरुवच्छदेसपहुणो, पण्णवेसुत्स(च्छ)वं च काऊणं ।
सोऊण निवइप(पु ?)तीभानुस(सि)रीनंदणो धम्मं ॥३८॥

—ते भरुवच्छ देसना ठाकुर तेह प्रसु श्रीकालिकाचार्यनुं प्रवेशोत्सव सविस्तर कराव्या । पछइ प्रसुनी देसना सांभली बलमित्र राजानी पुत्री तेहनउ नंदन कुण एक विशेष करइ ॥३८॥

सुहगुरुकहियं गिण्हइ, बलभान(णु)नामओ य पविजं(वज्जं) ।
जिणभत्तं नाउ(ऊ)णं, निव[इ]पुरोधा कुणइ वायं ॥३९॥

—राजा श्रीबलमित्र तेहनी पुत्री भानुश्री, तेहनउ नंदन बलभानु नामा कुमार सुहगुरुनुं कथित धर्म सांभली दीक्षा लीधी । इम राजा राजलोक जिनशासन भक्त जाणी राजानउ पुरोधा सुयसा नाम गुरु साथि वाद करइ सभामाहे ॥ ३९ ॥

सो निजि(ज्जि)ओ गुरुहं(हिं), वयणेहिं वंचिऊण निवलोओ(ए ?) ।
ठाणे ठाणे भत्तं, अणेसणीयं च सो कासी ॥४०॥

—पछइ ते गुरे जीतउ । लोकमाहि पुरोधानी मानम्लानि हुई । तिवार पछइ तिणइ ब्राह्मणइ इत्ये वचने कर राजा नगर लोक वंचिउ । सा ते वचन; “ अहो राजन् ! एक सोनउ नइ सुरभि । सुहगुरु अनइ सगा । एवडउ कांइ करउ । ए सुहगुरुना पायकमल पूजाइ, आराधीइ, तेह भणी ए जिहां बहस्यइ पगळां न्यसइ, ते भूमिका आपणे पणे किम स्पर्शाइ ? आसातना हुवइ । गुरुनइ सरस आहार दीजइ ” । इम सुग्ध लोकनइ कपटवचने विप्र तारी । थानकि थानकि भक्त अनेषणीय करावी गुरु चलाव्या ॥४०॥

(३)

ता स गुरु कारणओ, समागए वि य घणे पयठा(इहा)णं ।
पत्तो पुरप्पवेसं, कुणइ निवो परमभत्तीए ॥४१॥

—तदनंतर गुरु कारण जाणी वर्षाकाले विहार करी पड्डाणपुरि आव्या । परमभक्तइ तिहां सातवाहन राजाह नगरप्रवेश कराव्यउ । तिहां सुस्तइ रहइ ॥४१॥

सिरिस्त्राय(ल)वाय(इ)णेणं, संवेण य काळिमारिया भणि[या] ।

छट्टीए कायच्चा, पजूसणा न उण पंचमी(मि)ए ॥४२॥

—अन्य दिन राजा श्रीसालवाहन अनह् संधि कालिकाचार्य पूछ्या । इम कहुं; भगवन् । पर्युषणा छठि दिनि करउ न पुन पांचमह ते स्थइ ॥४२॥

पंचमीए इंदमहो, च्छव्ववट्टं [?] ग(गं)तव(व्व)मेव सव्वेण ।

तेण न जिणाण्ण पूया, भवस(विस्स)इ तत्थ तो कुणह ॥४३॥

—भगवन् । पांचमह इंद महोच्छव छइ । सर्वलोक तहां जासइ । तेह भणी जिन श्रीवीतरागनी पूजा र्नावादिक नही हुइ । तेणि कारण लगी छट्टिइं करउ मया करीनइ ॥४३॥

सूरी पभणइ तत्तो, चळइ कया वि य सुमेरुगिरिचूला ।

न हु पंचमीदिणाओ, पजो(ज्जो)सव्वणा न(य ?) अइकमे(मइ) ॥४४॥

—तिवारइ आचार्य कहइ; राजन् कदाचित् मेरुनी चूलिका कल्पांत वाय हतो चालइ पणि ए पर्युषणा भाद्रवा सुदि पांचम शक्ती न चालइ । पांचमि अतिक्रमइ लांबइ नही ॥४४॥

भवउ चउत्थीए तो, तित्थुन्नय(इ)कारणं च सूरीहिं

नाउ(ऊ)ण पव्वरायं, कयं चउत्थीदिणे परमं ॥४५॥

—तउ स्वामी पर्वराज चउश्रइ हुवइ । ए बात सांभली तीर्थिन्नतर जाणी सुगुरे ए पर्व चउत्थीनइ दिनि कीधा ॥ ४५ ॥

(४)

भणियं च जओ सुत्ते, आरेणावि कप्पइ ण परओ [?] ।

अह अन्नया स सीसा, सच्छंदा कालभावाओ ॥४६॥

—जेह भणी सूत्रमाहे कहुं अर्वाण् भणी एउ रहउ कप्पइ पणि परहुं न कप्पइ । अन्यदा आचार्य प्रस्तावि स्वशिष्य स्वच्छंदवर्ति चालता देखी कालना दोष लगी सुं कीधउ । ते कहइ ॥४६॥

सिज्जायरगिहवइणो, कहिउ(ऊ)णं सूरिणो गया तुरियं ।

सीसाणुसीसबहुसुयसागरचंदस्स य समीवे ॥४७॥

—पछइ सिजातर श्रावकनइ कही आपणपइ शिष्यानुशिष्य सागरचंद्राचार्य समीपि आग्या । ते सूता सूता मूक्या ॥ ४७ ॥

बहु मन्निउ(ऊ)ण तेणं, विजा(ज्जा)मयगन्विणण भो वुढ(इह) ! ।

पुच्छइ(सु ?) विसमपयं जं, तुम्हाणं वइए किंचि ॥४८॥

—पणि तिणइ विद्यामदगर्वित हुंतइ मान-सन्मान न दीधउ । न उल्लिख्या । न जाण्या आवीनइ कहइ भो वुढ ! कांइ विषम पद तम्हारइ हदय हुवइ ते पूछउ । हुं सविहुंना संदेह भांजउ । पछइ गुरे आचार्ये सगर्व जाणी पूछइ ॥४८॥

तओ विवाओ जाओ, अत्थी नत्थि ति भम्मविसओ य ।

तावागया य सीसा, णाओ सो काळगायरिओ ॥४९॥

Fig. 61

चित्र ६१

Fig. 60

चित्र ६०

—नास्ति धर्म ए विषवईउ संदेह पूछउ । विवाद हुउ । तिहां वाद करिवउ तेतलइ ते शिष्य आव्या । सविहूँ जणे आचार्य जाणा ॥४९॥

अब्बुद्वेड्डिऊणं तो, सागरचंदो वि लजि(ज्जि)ओ पाए ।

पडिओ खभावइ गुरू, विणओ धम्मस्स मूल त्ति ॥५०॥

—तदनंतर ते कालिकाचार्य जाणी सागरचंदाचार्य लाजउ हुंतउ आसण थकी उठि विनयसहित पगे लागउ । गुरुनइ खभावइ जेह भणी विनय धनु(र्म) मूल ॥५०॥

(५)

अह सोहम्मसुरिंदो, सीमंधर जिणवरिंदवषा(क्खा)णं ।

निगो(मो)यवियारमयं, सुणिऊणं पुच्छए भयवं ॥५१॥

—अथानंतर सीधर्मेन्द्र सीमंधरस्वामीनुं वस्त्राण, निगोदना वस्त्राण तन्मय तत्स्वरूप सांभली भगवंतनइ पूछइ ॥५१॥

भरहे को वि वियारो, एसो सयलो वि जाणई मज्झं ।

संदिसह भणइ भयवं, तो सुगुरू कालिमायरिओ ॥५२॥

—भो भगवन् ! ए समस्त विचार भरथक्षेत्रमाहे कीइ जाणइ छइ, किं वा नहीं ? ए वात मुझनइ कहउ । तिवार पछइ भगवन् ! श्रीसीमंधरस्वामि श्रीमुखइ श्रीकालिकाचार्य कहइ जाणइ एह वात सही ॥५२॥

गंतूण तत्थ पुच्छइ, दियवेसेणं नियाउयं इंदो ।

समयबलेणं णाउ(ओ), एसो इंदो न उण मणुओ ॥५३॥

—पछइ ब्राह्मणनइ वेसि इंद तिहां आवी आपणुं आयु पूछइ । सिद्धांतबलइ आचार्य जाणइ । ऐं इंद मनुष्य न हुइ ॥५३॥

पयडीभूय तओ तं, थुणिउ(ऊ)णं सरसमधुर वि(व?)ग्गुहिं ।

काउ(ऊ)ण ठाणदारं, विवरीयं तो गओ इंदो ॥५४॥

—श्री इंद जाण्वा पछइ प्रगट हुई । ते आचार्य श्रीकालिकसूरिनइ सरस मधुर वचन स्तवी । उपाश्रयद्वार विपरीत करी आपणइ ठाम पहुता इंद ॥५४॥

सासणकयप्पहावो, समए संलेइउ(ऊ)ण अप्पाणं ।

संपतो(त्तो) सुरलोयं, गुणनिलओ कालिमायरिओ ॥५५॥

—इम जिणसासणमाहि प्रभावक सिरोमणि समस्त सूरिना गुणनउ निधान समय प्रस्तावि आपणउ आत्मा संलेखणा करी सुरलोक पहुता श्रीकालिकाचार्य ॥५५॥

अप्परुइसीसइउं, कयं कडाणयमिणं [हु] समासेणं ।

सिरिजिणसमुहसुहगुरूमुसीसकळाणतिलएण ॥५६॥

—ए बालावबोध समास भणीइ संक्षेपइ । अप्परुचि महात्मा महासतीनइ हेतु कीषउ । श्रीजिनचंद्रसूरि पट्टपूर्वा-चलसहस्रकरावतार श्रीजिनसमुद्रसूरि सुहगुरु तेहनइ शिष्य वाणारीस कळाणतिलकगणिइ । एतलइ ए कथा परिपूर्ण वस्त्राणी । शिवरनइ अधिकार । तिहां विषेकीवा श्रावक दान सील तप भावनाइ करी आपणी लक्ष्मी सफल करइ । सविहूँ माहि भावना हुती प्रभावना गुरुई तउ आज अमको श्रावको श्रावक प्रभावना करी आपणी जन्म जीवितव्य सफल करइ । एवंविध पुण्यप्रमाण चडइ ते देवगुरुना प्रसाद । तेह भणी तेहना प्रसाद लगी श्रीसंध आचान्द्रार्क जयवंत हुउ ॥ ५६ ॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथा बालावबोधः कृतः वा० कळाणतिलकगणिभिः ॥ पं. कुसलालिपीकृतम् ; श्रीमरोट्टकोट्टमध्ये ॥

संवत् १६२५ वर्षे श्रावणवदि ११ दिने लिपीकृतम् । मानकुसलवाच्यमानं चिरं जीयात् ॥ शुभं भवतु ॥ श्रीः ॥

कालिकाचार्यकथा—संस्कृत—गूर्जरविभागः ।

[१३]

श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

(रचनासंवत् १३ शताब्दि)

श्रीवर्द्धमानमानम्य, कालकर्षेः कथां ब्रुवे ।
पञ्चमीतश्चतुर्थ्यां च, यश्चक्रे पर्युषणामहम् ॥१॥
इहैव जम्बूद्वीपश्रीनेत्रे क्षेत्रेऽस्ति भारते ।
धारावासं पुरं यत्र, जनः सर्वोऽपि धार्मिकः ॥२॥
तत्रारिकरिसिंहोऽभूद्, चैरिसिंहो नृपोऽस्य तु ।
राज्ञी रूपजिताऽमर्त्यसुन्दरी सुरसुन्दरी ॥३॥
तयोः सर्वगुणाधारः, कुमारः कालकाह्वयः ।
सरस्वत्यनुजा चास्य, प्रज्ञाऽपास्तसरस्वती ॥४॥
क्रीडार्थमन्यदोद्यानं, मित्रपञ्चशतीवृतः ।
हयारूढः कुमारोऽग्गाज्जयन्त इव नन्दनम् ॥५॥
तत्र दिक्कुमुदानन्दप्रदमिन्दुमिवारकौ ।
गुणाकरगुरुं दृष्ट्वा, वचन्दे निषसाद च ॥६॥
ततः संसारवैराग्यकारिणीं धर्मदेशनाम् ।
श्रुत्वा कुमारश्चारित्रसाम्राज्योत्कण्ठितोऽभवत् ॥७॥
अथो कथञ्चित् पितरौ, मुक्कलाप्य नृपाङ्गभूः ।
स्वस्वमित्रयुतः सूरै(रे)र्व्रतं रत्नमिवाद्दे ॥८॥
क्रमेणाधीतसिद्धान्तः, कालकर्षिः निजे पदे ।
गुरुणा स्थापितो यस्माद्, गुणगौरवकारणम् ॥९॥
अथ श्रीकालिकाचार्यः, सूर्यवत् सपरिच्छदः ।
भव्याब्जबोधं विदधत्य, ययाबुज्जयिनीं पुरीम् ॥१०॥
तत्र लोकचकोरौघान्, देशनामृतदानतः ।
तमो निरस्य सूरिन्दुर्भुदितानुदपादयन् ॥११॥

साध्वीयुताऽन्यदा सूरिनिनंसायै सरस्वती ।
 पथि व्रजन्ती भूपेन, गर्दभिलेन वीक्षिता ॥१२॥
 तद्रूपाक्षिप्तचित्तः स दसा(शा)स्य इव जानकीम् ।
 भ्रात ! मां रक्ष रक्षेति, जल्पन्तीं तामपाहरत् ॥१३॥
 तच्छ्रुत्वा चिन्तया चान्तः, सूरिर्भूपसमां ययौ ।
 प्रोचे च नृपते ! न्यायपथस्थाः पृथिवीभुजः ॥१४॥
 तदेनां लिङ्गिनीं मुञ्च, सन्ति तेऽस्यदुभुताः स्त्रियः ।
 इत्युक्तोऽपि धराजानिरजनिष्ट स मौनभाक् ॥१५॥
 संघस्यापि वचस्तेन, नामन्यत ततो मुनिः ।
 ये संघप्रत्यनीकाद्याश्छेद्यास्ते विषवृक्षवत् ॥१६॥
 ध्यात्वेति संघां विदधे, भोः ! भोः ! शृणुत पार्षद ! ।
 नृपो मयाऽयमुन्मूल्य, पवनेनेव भूरुहः ॥१७॥
 ततो निर्गत्य गच्छस्य, शिखां दत्त्वा स्वयं गुरुः ।
 विधाय ग्रथिलवेषं, बालकैः परितो वृतः ॥१८॥
 यदि गर्दभिलो राजा, श्रीमाज्यं राज्यमस्य वा ।
 ततः किमित्यादि जल्पन्, भ्रमति स्म पदे पदे ॥१९॥ युग्मम् ॥
 तत् तादृशीं सूर्यवस्थां, प्रेक्ष्यामात्यादिभिर्नृपः ।
 विज्ञप्तोऽपि न तद्वाक्यं, मेने प्रत्युत रोषभाक् ॥२०॥
 तच्छ्रुत्वा रासभीविद्याबलवान् नापरैर्नृपैः ।
 जीयतेऽयमिति ध्यात्वा, शककूलमगान्मुनिः ॥२१॥
 तत्र मन्वादिफलयाऽऽवर्जितो गुरुपुङ्गवैः ।
 शाखिरेकोऽभवच्छुद्धश्राद्धवद् भक्तितत्परः ॥२२॥
 अथ शाखिमभोः कश्चित्, दूतः शाखिपुरोऽमुचत् ।
 यमजिहामिव प्राणिमाणितान्तर्करीं क्षुरीम् ॥२३॥
 तद् वीक्षतोऽतिविच्छाये, तस्मिन् सूरिर्जगौ मुह्यत् ! ।
 किं खिन्नः स जगावस्मात्, स्वामी रूढो ममोपरि ॥२४॥
 सोऽन्येषामपि किं रूढ इत्युक्ते सूरिणा शकः ।
 आचरुष्यौ क्षुरिकायां षण्णवत्यङ्को विलोक्यते ॥२५॥
 तदन्यपञ्चनवतिशाखिवृन्दे रुरोष सः ।
 सूरिः श्रुत्वेति दध्यौ मे, वाञ्छितदुफलंगमी ॥२६॥
 नीचे(वै)रूचे च मित्रासुं, पृच्छ के ते ततः शकः ।
 दूतात् तदाख्या ज्ञात्वा, तं व्यसृज[द्] दानपूर्वकम् ॥२७॥

सूरिराह सुहृद्यर्थं, मा माणत्याममातनु ।
 तानेकत्र मेलयित्वा, चल मालवर्कं प्रति ॥२८॥
 तथाकृते सूरिणा च, तैश्च तन्वयुतैः सह ।
 शाखिः सिन्धुनदीं तीर्त्वा, सुराष्ट्राद्रामासदत् ॥२९॥
 तदा तत्र जलोत्फाले, वर्षाकाले समागते ।
 सैन्यवासान् वितीर्यासौ, मुख्यशाखिरवास्थितः ॥३०॥
 तल्लक्ष्मीसहमान इवायाते फलाकुले ।
 अरत्कालेऽवदत् सूरिर्भो ! भोश्चलत वेगतः ॥३१॥
 द्रव्याभावात् कथमग्रे, गम्यते तैरितीरिते ।
 चूर्णयुत्पेष्टिकापाकं, रैमयं चकृवान् गुरुः ॥३२॥
 ततो हृष्टाः शकपष्टाः, षण्णवत्या विभागकैः ।
 स्वर्णमादाय चलिता गताश्चोज्जयिनीं पुरीम् ॥३३॥
 ससैन्यो गर्हभिल्लोऽपि, नगर्यां निर्ययौ ततः ।
 शाखि-भूधवयोर्युद्धं, जातं राम-दत्तास्यवत् ॥३४॥
 राज्ञा शाखिभिरा भेजे, फेरुणेन पुरन्दरी ।
 ततस्ते शाखयोऽयुध्यन्, गदस्थैः सुभटैः सह ॥३५॥
 रणो नाचेति तैरुक्तः, सूरिः श्यामाष्टमीं जगौ ।
 तत् पश्यत कापि खरीं, साधयन्तं वृषाधमम् ॥३६॥
 पश्यन्तस्ते तथारूपं, भूषं प्रेक्ष्यावदद् गुरोः ।
 सोऽप्याह रासभी शब्दं, विधात्र्याराधिता सती ॥३७॥
 शब्दश्रवाद् विचेतन्वं, सैन्यं सर्वं भविष्यति ।
 तद् द्विगव्युतिपरतो, नयत द्विपदादिकम् ॥३८॥
 मत्पार्श्वेऽष्टाधिकशतं, योधानां शब्दवेधिनाम् ।
 सज्जीकुरुत तैरप्येवं कृतं सूरिभाषितम् ॥३९॥
 यावद् रावकृते खर्यां, दूरमुत्पाटितं मुखम् ।
 विशिखैः पूरितं तावच्छाखिभिः सूरिशिक्षया ॥४०॥
 गतशक्तिस्ततो हृष्टा, रासभी भूपमूर्द्धनि ।
 कृत्वा मूत्रं पुरीषं च, हादिनीव तिरोदधे ॥४१॥
 इयदेवास्य सामर्थ्यमित्युक्ताः सूरिणा शकाः ।
 मङ्क्त्वा पुरीं गर्हभिल्लं, बद्ध्वा निन्युः गुरोः पुरः ॥४२॥
 सूरयोऽप्यलपन् पाप !, भवता हठतस्तदा ।
 यः समारोपितः साध्वीशीलभङ्गमहीरुहः ॥४३॥
 संघवागन्यथाकारिनीरपूरेण चोक्षितः ।
 तस्यैव तेऽधुना राज्यापभ्रंशः कुसुमोद्गमः ॥४४॥

फलं तु श्वभ्रदुःखादि, भविता स्वीकरोषि चेत् ।
 व्रतं तत्पापतो मुक्तिर्भवभ्रमणमन्यथा ॥४५॥ कुलकम् ॥
 इत्युक्तो मुनीन्द्रेण, न मनुजो नृपाधमः ।
 शक्येभ्यो मोचितश्चायं, देशान्तरमशिभ्रियत् ॥४६॥
 आलोचितप्रतिक्रान्ता गुरवो गच्छमाश्रयन् ।
 तथा सरस्वत सार्धौ, व्रतमग्राहयत् पुनः ॥४७॥
 मुख्यशाखिरभूद् राजा, सामन्ता अपरे पुनः ।
 शककूलादभी ऐयुरिति ख्यातिमगुः शकाः ॥४८॥

(२)

अथ सूर्यवदानं तच्छ्रुत्वा मुदितमानसः ।
 भृगुकच्छपुराधीशो, ज्येष्ठजामितनूद्भवः ॥४९॥
 बलमित्रनृपो भ्रातृभानुमित्रयुतो गुरुन् ।
 मन्त्रिणाऽथ विदधे, तत्प्रवेशमहामहम् ॥५०॥ युगम् ॥
 गुरुणां कुर्वतां व्याख्यां, तत्रान्येष्टुर्दृष्टस्वसुः ।
 भानुश्रियोऽङ्गभूर्दीक्षां, बलभानुरूपाददे ॥५१॥
 जैनभक्तं वृषं ज्ञात्वा, पुरोधोऽवि(वी)वदन्मुधा ।
 सूरिणा विजितः कण्ठीरवेणेव मतङ्गजः ॥५२॥
 बन्धपादपदाक्रान्तिदोषायेति पुरोधसा ।
 उक्तोऽन्यदा नृपः स्माह, विस्तज्यन्ते कथं क्षमी ? ॥५३॥
 यास्यन्त्येतेऽनेषणयेत्युक्तो विमेषेण भूपतिः ।
 ऋजुत्वात् तां व्यथाद् यस्माद्, दुर्जनैः को न वञ्चयते ॥५४॥
 घनागमेऽपि सुघनागमो ज्ञात्वेति सूरिराट्
 महाराष्ट्रे प्रतिष्ठानामिधं पुरवरं ययौ ॥५५॥

(३)

तत्र सूरेश्वरं सातवाहनोऽवनिबल्लभः ।
 संवेन सहितः मावेशयदुत्सवपूर्वकम् ॥५६॥
 व्याख्यानानन्तरं सूरिं, ससंघः सातवाहनः ।
 विज्ञो विज्ञपयामास, श्रीमत्पर्युषणाकृते ॥५७॥
 जनानुवृत्त्या मयका, कार्यः स्यात् पञ्चमीदिने ।
 इन्द्रोत्सवस्तत् प्रसद्य, षष्ठ्यां पर्युषणां कुरु ॥५८॥
 सूरिः प्रोवाच पञ्चाशत्कादेर्जिनवरादयः ।
 पुरा पर्युषितास्तद्वद्, गुरवो नस्तथा वयम् ॥५९॥

अतः पर्युषणापर्व, नातिक्रामति पञ्चमीम् ।
 वेद्याभुवमिवाग्भोधिजलकल्लोलमालिका ॥६०॥
 चतुर्थ्यामस्तिवति प्रोक्ते, भूभुजा सूरयोऽभ्यधुः ।
 अस्तु प्रोक्तं हि सिद्धान्ते, परिवस्तव्यमारतः ॥६१॥
 तदाद्यभूत् पर्युषणा, चतुर्थ्या पञ्चमीतिथेः ।
 महद्भिः स्वीकृतं कृत्यं, सर्वोऽपि ह्यनुमोदते ॥६२॥

(४)

शिष्येष्वधाविनीतेषु, गुरुः शय्यातराग्रतः ।
 शिक्षामुक्त्वाऽगमच्छिष्यशिष्यसागरसन्निधौ ॥६३॥
 स तु विद्यामदाक्रोपलक्षितः सागरेन्दुना ।
 ऊचे च विषमं कञ्चित्, सूत्रार्थं पृच्छ मां जरन् ! ॥६४॥
 वृद्धोऽभ्यधानमस्कारं, मुक्त्वा नान्यद् वेदम्यहम् ।
 तथापि पृच्छेत्याचार्योदितः स्थविर ऊचिन्नान् ॥६५॥
 वृद्धावस्थोचितं धर्मं, व्याचक्ष्वाथ स सागरः ।
 अनित्यताभावनादिधर्ममत्युर्जितं जगौ ॥६६॥
 वृद्धोऽप्याहाध्यक्षमुख्यममाणोचरत्स्वतः ।
 नैव संभाव्यते धर्मः, शङ्कुकर्णविषाणवत् ॥६७॥
 तन्मुधा क्रियते क्लेशो, मूर्खैस्तद्विषये ततः ।
 अतः क्षुब्धोऽपि धृष्टत्वमादृत्येत्याह सागरः ॥६८॥
 हे वृद्धवर्ष ! तत्कार्यसौख्यादेरुपलब्धितः ।
 समस्त्येव तरां धर्मः, श्रीतीर्थङ्करभाषितः ॥६९॥
 युक्तयैवं स्थापिते धर्मे, सागरेण ततो गुरुः ।
 स्थितवान् मौनमाधाय, माऽसौ जानातु मामिति ॥७०॥
 अहो ! साक्षादसौ वृद्धो, मत्पितामहसन्निभः ।
 इत्युक्त्वा सागराचार्यो, निजमासनमासदत् ॥७१॥
 अधान्तेवासिनो दुष्टाः, प्रातः शय्यातरं गुरुम् ।
 पृच्छन्ति स्म ततः कृच्छ्राज्जातोदन्तास्तमन्वगुः ॥७२॥
 सागरेणापि ते दृष्टाः, पृष्टा यावद् विवक्षवः ।
 अभूवंस्तावदाजगमुः, श्रीसूरान्द्रा बहिर्भुवः ॥७३॥
 ततः ससागरैः साधुवृन्दैर्भन्दा(न्दे)क्षिताननैः ।
 वन्दिताः क्षामिताः पूज्या अपुनःकरणेन च ॥७४॥
 उत्थाप्य बालुकाप्रस्थदृष्टान्तेन यतीश्वरैः ।
 बोधितः सागरो विद्यामदमौञ्जत् ततः परम् ॥७५॥

(५)

विदेहेऽन्येषुरासाद्य, स्वःस्वामी सोमन्धरं जिनम् ।
 ननुं गतो निगोदानां, व्याख्यानमश्रुणोद् वृषा ॥७६॥
 अपृच्छच्च प्रभो ! वर्षे, भारते सांप्रतं हि कः ? ।
 एवं विचारकृन्नाथ ! कालिकाचार्यमूचिवान् ॥७७॥
 वृद्धब्राह्मणरूपेण, शक्रेणागत्य सूरिराट् ।
 पृष्टो निगोदव्याख्यानं, जिनेन्द्रवदचीकथत् ॥७८॥
 पुनः शक्रो जगाचापुः, कियद् वद मम प्रभो ! ।
 सूरिरुचे श्रुतज्ञानान्वेरेन्द्रस्त्वमृभुपभुः ॥७९॥
 तन्निशम्यात्पनो रूपं, प्रकटीकृत्य भासुरम् ।
 कृताञ्जलिर्यतिप्रष्टं, हृष्टस्तुष्टाव वासवः ॥८०॥
 जय प्रवचनाधार !, जय ज्ञानचदग्रणीः ।
 जय स्त्रीमन्धरजिनस्तुत ! श्रीमन् ! नमोऽस्तु ते ॥८१॥
 इति स्तुत्वाऽन्यतो द्वारं, शय्याया विरचय्य सः ।
 देवानामधिपः स्वीयं, देवलोकमशिश्रियत् ॥८२॥
 श्रीसूरयोऽपि प्रतिबोधितावनी—
 जनाः प्रकल्पताऽनज्ञानाः समाधिना ।
 आयुः प्रपाल्य त्रिदशाधिपादिका—
 मरप्रबोधार्थमिवाश्रयद् दिवम् ॥८३॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥

पञ्चनस्थहेमचन्द्राचार्यज्ञानमन्दिरभाण्डागारस्थ डा. नं. १३१ प्र. नं. ३९९८ आदर्श श्लोकोऽयमधिको दृश्यते—

यावज्जिनमतं यावत्, सुमेरुधरणीधरः ।
 तावत् कालकसूरीन्द्रकथेयं भुवि नन्दतात् ॥८४॥

अस्याः प्रतैरेवान्ते पुष्पिकासहितं लिखितमिदम्—

इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥ इयं कथा श्रीकालिकाचार्यस्य देवेन्द्रसूरिणा विरचिता ॥
 नक्षत्राक्षतपूरितं ॥११॥

संवत् १५२५ वर्षे शाके १३९० ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे षष्ठीदिने शुक्रवासरे श्रवणनक्षत्रे देवनामयोगे
 ब्राह्मणपुरवरे सुरत्राणमहंमूद्राण्यप्रवर्तमाने श्री..... [अतः परं हरितालप्रयोगेण प्रअष्टान्यक्षराणि]

[१४]

श्रीरामभद्रविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

[रचनासंघत् १३ शताब्दि]

जगद्वन्धो महानन्दकन्दकन्दलनाम्बुदः ।
दद्यादमन्दमानन्दं, देवः श्रीज्ञातनन्दनः ॥१॥
श्रीजयप्रभसूरिभ्योऽनूचानेभ्यो यथाश्रुतम् ।
यथाऽऽगमेभ्यश्च तथा, वक्ष्ये पर्युषणास्थितिम् ॥२॥
रमाभिरिव रामाभिः, सुरैरिव नरैर्युतम् ।
अस्त्यत्र भारते वर्षे, घरावासाभिधं पुरम् ॥३॥
विक्रान्तवैरिदुर्वारसमराध्वरदीक्षितः ।
वैरिसिंह इति ख्यातस्तत्राऽऽसीत् पृथिवीपतिः ॥४॥
तस्यातिवर्षसौंदर्यनिर्जिताऽमरसुन्दरी ।
अभूत् पद्महादेवी, विश्रुता सुरसुन्दरी ॥५॥
दानशौण्डः साहसिकः, सांयुगीनः मसन्नधीः ।
तदुद्ब्रह्मोऽभूद् विख्यातः, कुमारः कालकाभिधः ॥६॥
सोऽन्यदा बाहकेलीतः, प्रत्यावृत्तो वनस्थितम् ।
गुणाकराभिधं सूरिमपश्यत् मणनाम च ॥७॥
धर्मं तेभ्यः समाकर्ण्य, जातचारिभ्रषीस्ततः ।
गत्वा गेहं स्वबन्धुंश्च, मोचयित्वा महाश्रहात् ॥८॥
सुरैस्तस्यैव पादान्ते, क्षत्राणां पञ्चभिः शतैः ।
स्वस्वज्ञा च सरस्वत्या, युक्तः सोऽथाऽग्रहीद् व्रतम् ॥९॥
गीतार्थोऽधीतसिद्धान्तः, शमी संपन्नसद्गुणः ।
स स्वगच्छाधिपश्चक्रे, श्रीगुणाकरसूरिभिः ॥१०॥
अथाऽसौ कालिकाचार्यः, कुञ्जरः कलभैरिव ।
अनगारैः परीतः स्वैर्विजहार वसुन्धराम् ॥११॥
ज्ञासनस्योन्नतिं कुर्वन्, उर्वी च प्रतिबोधयन् ।
उज्जयिन्यामगाद् वा(वा)शोयाने च समवासरत् ॥१२॥
आगत्याऽऽगत्य पौराथ, सूरीणामन्तिकेऽन्वहम् ।
शृण्वन्ति देशनां सम्यग्, भववैराभ्यदर्शिनीम् ॥१३॥

Fig. 62

Plate XXVIII

"Aho Shrutyanam"

Fig. 62

तस्यां पुरि श्रीरम्यायामल्पसच्चो जडात्मकः ।
 आसीद् गर्दभिलो राजा, राजीविन्यामिव प्लवः ॥१४॥
 राजपाटश्यां गतोऽन्येष्टुः, सर्ती साध्वा सरस्वतीम् ।
 अपश्यन् नृपवर्त्मस्थां, च्युतः स नृपवर्त्मतः ॥१५॥
 वियोगेन स्मरस्येयं, किं रतिव्रतमग्रहीत् ।
 व्रतच्छन्नमहो रूपं, विषाऽऽवृत्तमिवाऽमृतम् ॥१६॥
 स्मराऽऽवृत्तेण तेनति, क्षिप्ता सऽन्तःपुरे निजे ।
 हा भ्रातः कालिकाचार्य !, रक्षेत्त्याद्याल(त्याल ?)पन्(ती ?) मुहुः ॥१७॥
 नानोक्तिभिः सूरिभिश्च, भणितस्तां स नामुचत् ।
 आसन्नव्यसनच्छन्नमतीनां क शुभं मनः ॥१८॥
 चतुर्विधेन संघेन, राजपुम्भिश्च नीतिभिः ।
 भणितोऽपि मुहुर्यावत्, प्रपेदे न स किञ्चन ॥१९॥
 क्रद्धोऽथ कालिकाचार्यः, क्रीडत्कल्पान्तभीषणः ।
 तेषु समक्षं संघस्य, प्रतिज्ञामकरोदिमाम् ॥२०॥
 संघस्य प्रत्यनीका ये, गुरुणां घातकाश्च ये ।
 तेषां गतिमहं यामि, यद्येम(नं) नृपपांशनम् ॥२१॥
 उन्मूलयामि नो राज्यान्मूलाद् वृक्षमिवोत्थितम् ।
 व्रतच्छन्नमपि क्षान्त्रं, तेजो हि स्फ(स्फु)रति स्फुटम् ॥२२॥
 आचार्यश्चिन्तयत्येष, स्वभावात् प्रौढपौरुषः ।
 किं पुनः कृतसाहाय्यो, गर्दभ्या विद्ययाऽनिशम् ॥२३॥
 उपायैरु(रेवो)त्पाटयोऽसावित्युन्मत्त इवाभवत् ।
 प्रलपंश्चाऽभ्रमत् पौरैः, परीतः परितः पुरि ॥२४॥
 यदि गर्दभिलो राजा, ततो मे किमतः परम् ।
 मुनिविष्टा यदि पुरी, ततो मे किमतः पु(प)रम् ॥२५॥
 यदि शून्यग्रहे स्वापस्ततो मे किमतः परम् ।
 भोजनं यदिवा भैक्षं, ततो मे किमतः परम् ॥२६॥
 इत्यादि प्रलपन्तं तं, वीक्ष्याऽऽहुः कृपया प्रजाः ।
 धिग् भूषं गणभृद् येन, लङ्घितो दुर्दशामिति ॥२७॥
 भ्रुत्वेति धिक्क्रियां राजा, विद्वन्तः सचिवैः पुनः ।
 कुरु प्रसाद भूपेन्द्र !, विमुञ्चैतां तपस्विनीम् ॥२८॥
 निन्दतीह जनोऽतीव दुर्दशश्चान्यराजसु ।
 अमुत्र नरकं घोरं, व्रतिनीव्रतभङ्गतः ॥२९॥

सन्त्यन्याः किं न ते देव !, मन्दिरे मदिरेक्षणाः ? ।
 यदेवं भावहीनायां, व्रतिन्यां भ्रमनिर्भरः ॥३०॥
 रत्यात्मकं भवेत् सौख्यं !, सा च भावात्मका स्फुटम् ।
 सुभ्रूषु भावहीनासु, ततः स्यात् कीदृशी रत्तिः ? ॥३१॥
 इत्यादिभिः सामवाक्यैस्त्वैरुक्तः सचिवैः क्रुधा ।
 प्रत्युत माज्वलद् भूपः, सर्पिः सिक्तः(क्तं) कृशानुवत् ॥३२॥
 ज्ञात्वा चिकित्स्यन्तं सूरिः, सामर्षं निरगात् पुरात् ।
 कौबेर्यां शककूलाख्यं, पापकूलं च स क्रमात् ॥३३॥
 सामन्तास्तत्र ये केचित्, ते शाखिन इति श्रुताः ।
 यः सामन्तपतिः शाखाऽनुशास्वी स तु भण्यते ॥३४॥
 शाखिनस्तत्र चैकस्य, पार्श्वे तस्युर्गणाधिपाः ।
 आवर्जितश्च तैरेष, मन्त्र-तन्त्रादिभिः परम् ॥३५॥
 शाखानुशाखिनो दूत एत्याऽस्मै शाखिनेऽन्यदा ।
 समर्ष्यं प्राभृतं स्थित्वा, क्षणं चागान्निजं पुरम् ॥३६॥
 दौकनालोकनाकृष्णवक्त्रं तं सूरिरालपत् ।
 स्वामिमसादे ते राजन् !, किमेवं कृष्णता मुखे ॥३७॥
 तेनोचे न प्रसादोऽयं, क्रोपो यस्मै स कुप्यति ।
 तस्मै संमेषयत्येवमिमां नामाङ्कितां छुरीम् ॥३८॥
 दुर्लङ्घ्यशासनः स्वामी, क्रुद्धः केनापि हेतुना ।
 अतः स्वाऽऽत्मा मया वध्योऽवश्यं शक्तिरुपयाऽनया ॥३९॥
 सूरिणोचे तवैवायं, रष्ट्रोऽन्यस्यापि वा विशुः ? ।
 सोऽब्रवीत् पञ्चनवते रष्ट्रोऽन्येषां च शाखिनाम् ॥४०॥
 दृश्यतेऽत्र यतः षण्णवत्यङ्कः क्षुरिकान्तरे ।
 आचार्यं प्राह यद्येवं, तर्हीकारय तान् नृपान् ॥४१॥
 यानपात्रैः समुत्तीर्य, सिन्धुस्रोतस्विनीं ततः ।
 गत्वा सुराष्ट्राविषये, तस्थुः सर्वे यथायथम् ॥४२॥
 कृते तेनेति ते सर्वेऽप्याजग्मुस्तत्र शाखिनः ।
 सूरीणागुपदेशेन, चेलुश्च सपरिच्छदाः ॥४३॥
 ततोऽतीतासु वर्षासु, प्राप्ते शरदि सूरिभिः ।
 स्वसमीहितसिद्धयर्थं, प्रोक्तास्ते शाखिनोऽन्यदा ॥४४॥
 यथाऽपास्तोद्यमाः किं भोः !, यूयं तिष्ठत साम्तम् ।
 तेऽप्युचुर्यद् बयं कुर्मः, कृत्यं तन्नः समादिश ॥४५॥
 सूरिणाऽभाणि गृह्णीध्वं, पुरीं पुष्पकरण्णिनीम् ।
 निवाहस्तत्र वो भावी, भूयान् मालवनीद्वितिः ॥४६॥

एतन् कुर्वो वयं किन्तु, पाषेयं निष्ठितं प्रभो ! ।
 अत्र भोजनमात्रं तु, जातं तेऽप्यमुवन्निति ॥४७॥
 कृत्वेष्टिकानामावाहं, हैमं चूर्णेन सूरिभिः ।
 मोचेऽदः संबलं भूषा गृह्णीध्वं भो ! निजेच्छया ॥४८॥
 तदा दायविभागेन, चेलुस्ते हृष्टमानसाः ।
 चक्रिणोऽपि वक्षीकारे, द्रव्यान्मान्यं हि कर्मणम् ॥४९॥
 ततो लाटादिकान् देशान्, साधयन्तः क्रमेण ते ।
 मापुर्मालवसीमान्तं, तुङ्गतुङ्गतुरङ्गमाः ॥५०॥
 चरेभ्यस्तत्र विज्ञाय, मालवेन्द्रोऽप्यमर्षणः ।
 सर्वौघप्रसारेणोच्चैर्भूपास्तानभ्यषेणयन् ॥५१॥
 अन्योऽन्यं दर्शने जाते, द्वयोरप्यथ सैन्ययोः ।
 नासीरं वैरिभूसीरं, युयुधे क्रोधदुर्द्धरम् ॥५२॥
 अग्रसैन्ये क्षणाद् भग्ने, मालवेन्द्राग्रसेनया ।
 ततः सर्वाभिसारेण, इदौके शाखिनां चमूः ॥५३॥
 रणतूर्यैर्वाघमानैर्ध्वनद्भिर्युग्मकृम्बुभिः ।
 अतिथीकृतकीनाशं, महायुद्धमभूत् ततः ॥५४॥
 महामात्रा महामात्रैः, सादिभिः सह सादिनः ।
 तूष्णिनस्तूष्णिभिः सार्द्धं, रथिका रथिकैः समम् ॥५५॥
 अनुलोम-त्रिलोमोत्थैर्मत्स्यैरिव विसारिभिः ।
 सूत्कारभैरवैर्विष्वक्यूयापि व्योमसरः शरैः ॥५६॥
 जगर्जुर्नृत्तुर्नेमुर्ववल्लुः शूरमानिनः ।
 नेशुः पेतुः प्रचक्रं दुर्विलेपुश्चातिकातराः ॥५७॥
 अन्योऽन्यघट्टनोत्पन्नैरुच्छलद्भिः स्फुलिङ्गकैः ।
 निराजनमिवाकार्षुः, शूराणां सितहेतयः ॥५८॥
 शुदाभिर्भ्रंशमानाभिर्नश्यन्तः करिणो बभ्रुः ।
 अर्द्धच्छन्ना नमत्पक्षाः, प्रचलत्पर्वता इव ॥५९॥
 बह्लोहितकुट्याभिर्हुंकुद्भिः कृत्तमस्तकैः ।
 नृत्यमानैः कबन्धैश्च, भीषणं तदहो ! रणम् ॥६०॥
 इत्थं युद्धे शकामीकादवन्तीपृथिवीपतेः ।
 अभाजि सैन्यं सहसा, शृगारेर्मृगयुधवत् ॥६१॥
 फान्दिशीकः स राज्ञाऽपि, नष्ट्वा सज्जितयन्त्रके ।
 प्रविश्योज्जयिनीदुर्गे, तस्थौ रन्ध्र इवोरगः ॥६२॥

आदेशात् तैश्च सूरीणां, शास्त्रिभिर्जितकास्त्रिभिः ।
 चतुर्दिक्षु स्वकैः सैन्यैर्गत्वाऽथ रुरुथे पुरीम् ॥६३॥
 यन्त्रशस्त्रादिभिस्तत्र, क्रियमाणे रणेऽनिश्चम् ।
 विश्रामो नाभवत् कश्चिदुभयोरपि सैन्ययोः ॥६४॥
 अन्यदा शून्यमालोक्य, वप्रं सर्वत्र शास्त्रिभिः ।
 किमेतदिति विश्रप्ता आदिशन्निति सूरयः ॥६५॥
 अष्टमीतिथिरद्याऽस्याभवन्तीश उपोषितः ।
 सर्वदा गर्दभीं विद्यां, साधयत्येष निश्चितम् ॥६६॥
 तद् विलोकयत कापि, खरीमट्टालके स्थिताम् ।
 विलोकयद्भिर्दृष्टा सा, सूरीणामथ दर्शिता ॥६७॥
 सूरिभिर्भणितं भद्रा, एषा मालवभूभुजा ।
 समर्थिते मन्त्रजापे, महाशब्दं करिष्यति ॥६८॥
 तं श्रोष्यत्यरिसैन्ये, यद् द्विपदं वा चतुष्पदम् ।
 तत् सर्वं रक्तमुद्रम्य, पतिष्यत्यवनीतले ॥६९॥
 सजीवं सर्वमादाय, द्विपदादि निशासुखे ।
 द्विगव्यूतिप्रमाणं तद्, यूयं व्रजत सत्वरम् ॥७०॥
 साष्टशतं मे योधानां, ददध्वं शब्दवेधिनाम् ।
 तैस्तथेतिकृतं दृष्टमत्यये को विसंवदेत् ? ॥७१॥
 तथोक्ताः सूरिभिर्योधाः, शब्दार्थं गर्दभी निजम् ।
 यदा विकासयत्यास्यं, सर्वैरप्येकहेलया ॥७२॥
 तदैवाकृतशब्दाया युष्माभिः शीघ्रवेधिभिः ।
 नाराचनिचयैरस्याः, पूरणीयं मुखं क्षणात् ॥७३॥
 कृतस्वरायाश्चासुष्या भवन्तोऽपि न किञ्चन ।
 अमत्ताः स्थ तद् यूयं, सज्जीकृतशरासनाः ॥७४॥
 ततश्च भुङ्करणार्थं, व्याप्तं वदनमेतया ।
 समं युक्तैः पृषक्तैस्ते, तूष्णपूरमपूरयत् ॥७५॥
 इतश्शक्तिः खरीविद्या, साधकस्यैव मस्तके ।
 कृत्वा मूत्रं पुरीषं च, दत्त्वा पादं ययौ क्वचित् ॥७६॥
 सूरिभिः शास्त्रिनः प्रोक्ता गृही(ह्री)ध्वं सांपतं पुरीम् ।
 एतावदेव सामर्ध्यममुष्याऽऽसीद् गतं च तत् ॥७७॥
 माकारं खण्डशः कृत्वा, शास्त्रिनः प्राविशन् पुरीम् ।
 बध्वा गर्दभिल्लं चामी, सूरैः पादाग्रतोऽक्षिपन् ॥७८॥
 सूरयोऽप्यनुबन् पाप !, यद्ब्रतिन्याः[?] कृतस्त्वया ।
 व्रतस्य भङ्गः शुद्धाया यद् वयं च तिरस्कृताः ॥७९॥

यत् संघोऽत्र भवान् भूम्ना, तथा नीतः परामवम् ।
 तस्य पुष्पमिदं चिद्धि, फलं त्वन्यद् भविष्यति ॥८०॥
 ततः श्रीकालिकाचार्यवाक्याज्जोवनसौ कुधीः ।
 दीनवक्त्रः क्षितीशैस्तैर्देशान्निर्वासितः स्वकात् ॥८१॥
 तत्र माकजातसंबन्धो, यः शास्त्री सूरिभिः सह ।
 राज्यस्याधिपतिः सोऽभूदपरे मण्डलेश्वराः ॥८२॥
 शककूलात् समायातास्ते शका इत्यतः श्रुताः ।
 इत्थं शकक्षितीज्ञानां, वंशोऽभूदत्र मालवे ॥८३॥
 सरस्वत्यपि साध्वी सा, श्रुद्धिमाधाय सूरितः ।
 चारित्रस्यानुसन्धानं, श्रुद्धिबुद्धिः पुनर्व्यधात् ॥८४॥
 कृत्वा ससन्धां स्वां सन्धामित्थं कालकसूरयः ।
 आलोचितप्रतिक्रान्ताः, स्वं गच्छं पर्यपालयन् ॥८५॥

(२)

इतश्च भृगुकच्छाऽऽख्यं, ख्यातमस्तीह पत्तनम् ।
 यामेयी कालिकाचार्या(कार्या)णां, बुभुजाते तत्र राट्शिवम् ॥८६॥
 बलमित्रो नृपस्तत्र, प्रतापाऽऽक्रान्तभूतकः ।
 युवराट् भाणुमित्रश्च, मन्त्री च मत्तिसागरः ॥८७॥
 परकूलाऽऽगतं श्रुत्वा, निजं कालकं मातुलम् ।
 ताभ्यां स सचिवोऽमैषि, तदाहाननहेतवे ॥८८॥
 गत्वाऽबन्त्यामवन्तीशमनुज्ञाप्यातिभक्तितः ।
 मन्त्रिणा निन्वियरे तेन, सूरयो भृगुपत्तनम् ॥८९॥
 प्रबन्धेन पुरे राज्ञा, महताऽथ प्रवेशिताः ।
 बोधयन्तो नृपादींश्च, तस्धुर्वर्षा इहैव ते ॥९०॥
 अथ देशनया बुद्धो, यामेयो जगतीषतेः ।
 कालकाचार्यपादान्ते, बलभानुरभूद् यतिः ॥९१॥
 दृष्ट्वा धर्मरतं भूपं, पुरोधो दूनमानसः ।
 साधून् निन्दन् नृपस्याग्रे, सूरिभिस्तैरपाकृतः ॥९२॥
 अन्धंभविष्णुद्वेषेन, क्रूढकोटिपटुर्बहुः ।
 स विप्रतारयामास, रदसीत्यथ भूपतिम् ॥९३॥
 यथैते देव ! वः पूज्या निश्चितं मूलयस्ततः ।
 यत्र भ्रमन्ति तिष्ठन्ति, तदपि स्थानकं तथा ॥९४॥
 तदेते येन मार्गेण, यान्ति वस्तेन गच्छताम् ।
 तत्पादातिक्रमोऽबश्यं, महत्यासा(शा)तना भवेद् ॥९५॥

सा च दुर्गतिहेतुः स्याद्, विसृज्यन्ताममी अतः ।
 राजाऽऽह सत्यमेवैतद्, विसृज्यन्ते कथं पुनः ? ॥९६॥
 सौवस्तिकोऽवदद् देव !, कार्यतां परितः पुरे ।
 अनेषणां ततश्चैते, यास्यन्ति स्वयमेव हि ॥९७॥
 भूपस्यानुमतेस्तेन, पौराणां कथितं यथा ।
 इत्थमित्थं दीयमानं, मुनीना(नां) सत्फलप्रदम् ॥९८॥
 पत्न्या पत्न्या तदर्थं ते, मुनीनां ददते जनाः ।
 तत् तादृक् प्रेक्ष्य सूरीणां, मुनयः प्रत्यपादयन् ॥९९॥
 उपयोगेन विज्ञाय, नृपामिधायमीदृशम् ।
 अथापर्युषिते चैव, निर्ययुः सूरयः पुरान् ॥१००॥
 दक्षिणां दिक्षमाश्रित्य, प्रतिष्ठानपुरं प्रति ।
 भवेच्छर्मापितं तत्र, न यावद् वयमागताः ॥१०१॥
 न हि पर्युषणा कार्या, तावत् संघेन धीमता ।
 परमश्रावकस्तत्र, ज्ञात[वाहन]भूपतिः ॥१०२॥
 तदागमनवृत्तान्ताद्, बर्ही मेघाऽऽगमादिव ।
 ज्ञातवाहनभूपोऽभूत्, प्रमोदामोदमेदुरः ॥१०३॥

(३)

अथ श्रीकालिकाचार्याः, प्रतिष्ठानपुरं ययुः
 संघेन सह राजाऽपि, ततः सम्मुखमभ्यगात् ॥१०४॥
 रोदस्यां पूर्यमाणायाभातोद्यध्वनिना नृपः ।
 सूरीन् प्रवेश[याश्च]क्रे, पुरे ध्वजकुलाकुले ॥१०५॥
 ववन्दिरे च चैत्येषु, प्रतिमास्तत्र सूरिभिः ।
 अष्टाङ्गिकास्ततः श्राद्धैस्तेषु प्रारेभिरे क्रमा[त्] ॥१०६॥
 भक्त्या संसेव्यमानानां, संघेन क्षमाभृताऽपि च ।
 तत्रस्थानां मुनीन्द्राणामगात् पर्युषणक्षणः ॥१०७॥
 तत्र देशे नभस्वस्य, शुद्धायां पञ्चमीतिथौ ।
 यात्रा भवति शक्रस्य, राज्ञोक्ताः सूरयस्ततः ॥१०८॥
 अत्र पर्युषणे लोका]नुवृत्त्या वृत्तहा मम ।
 भविष्यत्यनुगन्तव्यो, महता विस्तरेण तत् ॥१०९॥
 चैत्यपूजाद्यनुष्ठानं, कर्तुं न प्रभवाम्यहम् ।
 कृत्वा प्रसा[दं च ष]ष्ट्यां, कुरु पर्युषणं प्रभो ! ॥११०॥
 अथाऽऽहुः कालिकाचार्या अपि मेरुश्चलदग्धो ! ।
 न त्विदं पर्व पञ्चम्या अतिक्रामति यामि[नीम्] ॥१११॥

भूपेनोक्तं चतुर्थ्यां च, स्वामिंस्तिर्हि भवत्विदम् ।
 आगमस्यानुमानेन, मेनिरे सूरयस्ततः ॥११२॥
 इष्टः माह नृपोऽप्येवं, मयि त्वोनुग्रहः प्रभोः ।
 नन्दीश्वरोपवासस्य, पारणान्तःपुरस्य यत् ॥११३॥
 प्रतिपत्तिस्त्वदेतेषां, मुनीनां तु भविष्यति ।
 उत्तरपारणं तन्मे, दानं दास्यन्ति बलभाः ॥११४॥
 प्रतिवर्षं च तत्राह्नि, पूज्यमाना वृषादिभिः ।
 दर्शदशी जनोऽप्येवं, साधु साधूनपूजयत् ॥११५॥
 तत्र देशे प्रतिष्ठानपुरेऽपि च ततो दिनात् ।
 साधुपूजालयो नाम, प्रवृत्तो नव्य उत्सवः ॥११६॥
 इत्थं चतुर्थ्यामानिन्ये, पञ्चम्याः पर्वं शाश्वतम् ।
 कारणात् कालकाचार्यैः, संवेनापि तथाकृतम् ॥११७॥

(४)

यथा शिष्यानपी त्यक्त्वा, दुर्विनीता[न्] ययुर्निश्चि ।
 पार्श्वे स्वशिष्यशिष्यस्य, यथा ते चामिलन मुहुः ॥११८॥

(५)

सीमन्धरजिनेन्द्रेण, निगोदाः कथिता यथा ।
 शक्रस्याग्रे तथाऽपीभिः, सूरिभिः कथिता यथा ॥११९॥
 यथाऽऽयुर्वज्रिणः प्रोक्तं, वृद्धब्राह्मणरूपिणः ।
 इत्याद्यशेषमाख्यातं, तथा ज्ञेयं कथान्तरात् ॥१२०॥
 इह पर्युषणस्यैव, वृत्तान्तोऽभिदधे मया ।
 श्रीमत्कालकसूरीणां, माहात्म्यस्यैकसेवधिः ॥१२१॥
 ऐदंयुगीनोऽपीत्यं यः, शासनस्य प्रभावकः ।
 आचार्यस्तत्परित्राणि, पुनन्तु कविकुञ्जरान् ॥१२२॥
 वादिश्रीदेवसूरीणां, गच्छन्वोमैकभास्करः ।
 सैद्धान्तिकशिरोरत्नं, श्रीजयप्रभसूरयः ॥१२३॥
 स्वल्पधीरपि तच्छिष्यः, सिद्धसारस्वतः स्वतः ।
 रामभद्रः कथामेतां, रचयामास साद्भूताम् ॥१२४॥
 स्वभू(र्भू)ध्रुवःस्र(वस्र)यं यावत्, पुनाति भगवद्वचः ।
 व्याख्यायमाना विबुधैर्जीयात् तावदियं कथा ॥१२५॥
 इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥

[प्रान्ते अन्याश्वरैः प्रशस्तिरियम्]--

प्राग्वाटवंशे कुमरः, श्रेष्ठी श्रेष्ठक्रियापरः ।
 पत्नी शीलरिति ख्याता, तस्य सौशील्यशालिनी ॥१॥

तस्याभूत् देशलः पुत्रः, पत्नी भील्लणदेव्यसौ ।
 तत्पुत्री नायकिर्जज्ञे, तेजःपालश्च तत्सुतः ॥२॥
 मोहिनीति प्रिया चास्य, धनपालाभिधः सुतः ।
 स्वमातुः श्रेयसे तेन, तेजःपालेन धीमता ॥३॥
 गृहीता पर्युषणाख्यकल्पस्यासौ तु पुस्तिका ॥
 संवत् ७००२ (?) ना वर्षे आसौ सुदि २ दिने रूषै २१ लषामणी हती ॥

[१५]

श्रीविनयचन्द्रविरचिता

कालिकसूरि-कथानकम् ।

[रचनासंवत् १४ शताब्दि]

॥ नमः सर्वज्ञाय ॥

उत्पत्ति-विगम-ध्रौव्यत्रिपदीव्याप्तविष्टपम ।
 मह्ये श्रीमहावीरं, निरस्तवृजिनं जिनम् ॥१॥
 अवघेनापि यः कुर्याज्जैनप्रवचनोन्नतिम् ।
 स शुद्ध्यति प्रतिक्रान्तः, सुधीः कालिकसूरिबद् ॥२॥

तथाहि—

क्षेत्रेऽत्रैवास्ति भरते, धरावासाभिधं पुरम् ।
 बैरिसिंहो नृपस्तत्र, प्रियाऽस्य सुरसुन्दरी ॥३॥
 तयोः सर्वगुणाऽऽधारः, कुमारः कालकाभिधः ।
 निर्जितत्रिदशीरूपा, स्वसो वाऽस्य सरस्वती ॥४॥
 स यौवने बाहकेल्या, व्यावृत्तोऽथ वनस्थितम् ।
 नत्वा गुणाकरं सूरिमश्रौषीद् धर्मदेशनाम् ॥५॥
 मतिबुद्धोऽथ पितरावापृच्छथ व्रतमग्रहीत् ।
 क्षत्रियाणां पञ्चशत्या, सरस्वत्या च संयुतः ॥६॥
 गीतार्यो गुरुभिः सोऽथ, स्वमच्छाधिपतिः कृतः ।
 तैरेव मुनिभिः सार्द्धं, विजहार वसुन्धराम् ॥७॥

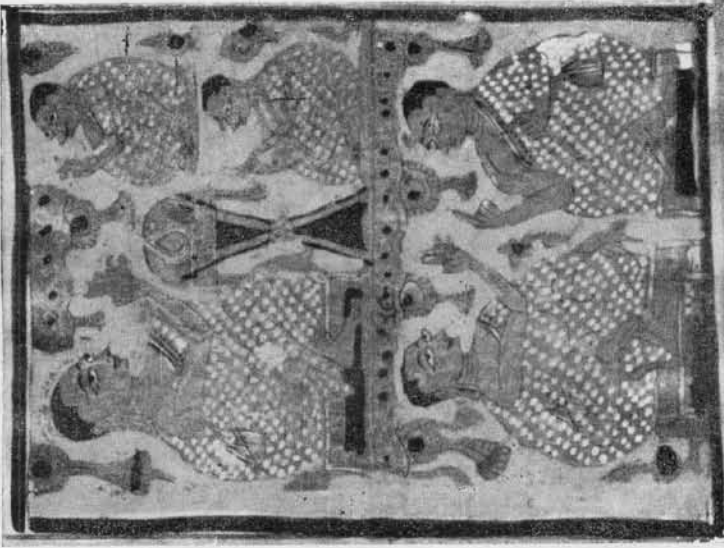

Fig. 64

विवाह ६४

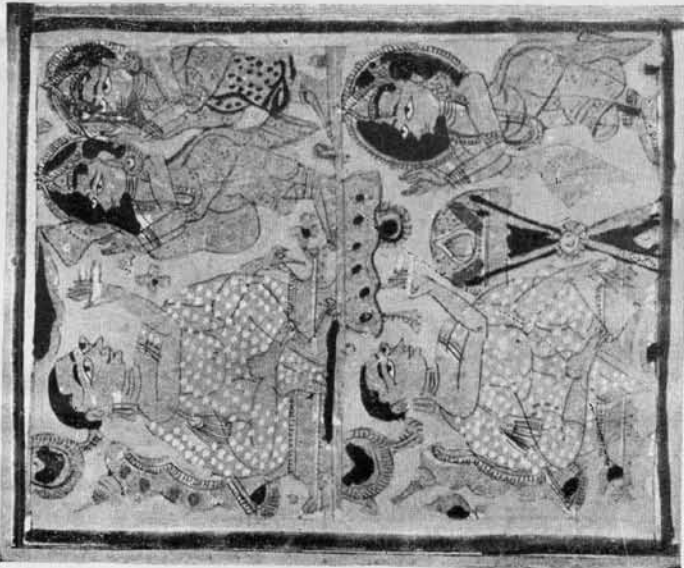

Fig. 63

विवाह ६३

विहरन् कालिकाचार्यः, समवासरदन्यदा ।
 गर्दभिष्ठाभिष्टिताया उज्जयिन्याः पुरो बहिः ॥८॥
 राजपाठ्यां गतोऽन्येषू राजाऽपश्यत् सरस्वतीम् ।
 साध्वीं साध्वीवृतां रूपवतीं बाह्यभुवं गताम् ॥९॥^१
 कामार्तः सोऽथ तां दृष्ट्वा, साध्वीं स्वान्तःपुरेऽक्षिपत् ।
 हा भ्रातः ! कालिकाचार्य !, रक्ष मामिति वादिनीम् ॥१०॥
 सूरिभिः बहु भङ्गीभिस्तथा संवेन मन्त्रिभिः ।
 प्रधानैर्धणितोऽप्येष, यावत् तां मुमुचे नहि ॥११॥
 तदा संघसमक्षं स, प्रतिज्ञां सूरिरग्रहीत् ।
 नोन्मूलयामि चेन्मूलाद्, राज्यादेनं नृपोऽधमम् ॥१२॥
 संघादिप्रत्यनीकानां, गर्तिं माप्नोम्यहं तदा ।
 गच्छे नियोज्य गीतार्थं, सूरिरेवमचिन्तयत् ॥१३॥
 नृपः स्वभावात् प्रौढोऽसौ गर्दभीविद्यया बलम् ।
 उच्छेद्यस्तदुपायेनेत्युन्मत्त इव सोऽभ्रमत् ॥१४॥
 यदि गर्दभिल्लो राजा, ततोऽपि किमतः परम् ।
 यद्वाऽस्यान्तःपुरं रम्यं, ततोऽपि किमतः परम् ॥१५॥
 यद्वाऽस्य विषयो रम्यस्ततोऽपि किमतः परम् ।
 मुनिविष्ठा पुरी यद्वा, ततोऽपि किमतः परम् ॥१६॥
 यदि वाजिनः सुवेषस्ततोऽपि किमतः परम् ।
 यद्वा भ्रमाम्यहं भैक्षं, ततोऽपि किमतः परम् ॥१७॥
 यद्वा सू(शु)न्यगृहे स्वप्नं, ततो[ऽपि] किमतः परम् ।
 इत्याद्यलीकं जल्पन्तं, सूरिं दृष्ट्वा जनोऽब्रवीत् ॥१८॥
 धिग् भूयं प्रापितः सूरिरीदृशीं येन दुर्दशाम् ।
 श्रुत्वा च धिग्(ऋ) क्रियां राज्ञो, व्यज्ञापि सचिवैः पुनः ॥१९॥
 प्रसीद देव ! मुञ्चैतां, व्रतिनीं स्नेहवर्जिताम् ।
 साध्वीविध्वंसर्तेश्चान्न, दुर्यशोऽमुत्र दुर्गतिः ॥२०॥
 नृपः क्रुद्धोऽथ तानूचे, सि(शि)क्षयध्वं पितृन् निजान् ।
 तेऽथ तूष्णीं स्थितास्तच्च, श्रुत्वाऽऽचार्योऽपि निर्ययौ ॥२१॥
 यान् प्रतीच्यां शककूलं, कूलं प्राप क्रमात् प्रभुः ।
 आवर्जयच्च मन्त्राद्यैस्तत्रैकं शाखिनं नृपम् ॥२२॥
 शाखानुशाखी तत्स्वामी, तदूतोऽन्येषुराययौ ।
 समर्प्य प्राभृतं चाऽऽगात्, सूरिस्तु नृपमब्रवीत् ॥२३॥

१ नास्तीदं नवमपथं P प्रती । ३ रक्ष मामिति जल्पन्ती, हा भ्रातः । कालकप्रभो P । ४ तथा(स्ता)वद्दु ° D प्रती ।

स्वामिमसादे कृष्णाऽऽस्यः, किं त्वं राजाऽप्युवाच तम् ।
 न प्रसादः किन्तु कोपो, यतो यस्मै स कुप्यति ॥२४॥
 नामाङ्कं प्रेषयत्यस्मै, क्षुरीं दुर्लङ्घशासनः ।
 मर्त्तव्यं तन्मयाऽवश्यं, कुद्दः स्वामी कुतोऽप्यसौ ॥२५॥
 रूष्टस्तवैवाचार्योक्ते, प्राह राजाऽन्यशाखिनाम् ।
 रूष्टः पञ्चनवत्या यत्, पण्णवत्यङ्किता क्षुरी ॥२६॥
 तानप्याह्वय सूर्युक्ते, तानाहास्त नृपान् नृषः ।
 तेऽथाऽऽचार्याऽऽज्ञया चेलुः, सुराष्ट्राष्ट्रामाययुः ॥२७॥
 तत्रातिक्रान्तवर्षास्ते, प्रोक्ताः कालकसूरिभिः ।
 किमपास्तोद्यमा यूयं, तेऽप्युचुः कृत्यमादिश ॥२८॥
 सूरिः प्रोवाच गृह्णीध्वं, मालवोज्जयिनीं यतः ।
 निर्वाहस्तत्र वो भावी, तेऽवोचनास्ति शम्बलम् ॥२९॥
 चूर्णेन हेममांवाहं, कृत्वा सूरिभिरर्पितम् ।
 यथेच्छं स्वर्णमादाय, चेलुस्ते मालवान् प्रति ॥३०॥
 लाटादिदेशानादाय, जग्मुर्मालवसीमनि ।
 तच्च ज्ञात्वा गर्दमिल्लोऽभ्यमित्रीणोऽभवद् बलैः ॥३१॥
 घोरे प्रवृत्ते सङ्ग्रामे, द्वयोरप्यथ सैन्ययोः ।
 अभाजि शाखिसैन्योर्घैर्गर्दमिल्लचमूः क्षणात् ॥३२॥
 गत्वोपरोधसज्जोऽस्थान्मालवेन्द्रः पुरीं निजाम् ।
 वेष्टयित्वा शाखिनोऽपि, तस्धुर्गुन्वाज्ञयाऽथ ताम् ॥३३॥
 युद्धेऽनिशं जायमाने, शून्ये प्राकार एकदा ।
 नृपैः पृष्टा शून्यहेतुमादिशन्निति सूरयः ॥३४॥
 अद्याष्टम्यां तिथावेष, विद्यां जपति गर्दभीम् ।
 तां पश्यद्भिस्तदादेशात्, तैर्दृष्ट्वाऽऽख्यायि सूरये ॥३५॥
 सूरिः प्राहाऽऽस्य जापान्ते, गर्दभीं भुं करिष्यति ।
 तच्छ्रुत्वाऽरिद्विपादादि, वान्तरक्तं पतेद् भुवि ॥३६॥
 द्विक्रोशीमथाध्वं तत्, सर्वाभादाय बाहिनीम् ।
 योधानां च शतं साष्टं, दत्थ मे शब्दवेधिनाम् ॥३७॥
 तथैव सर्वं तैश्चक्रे, योर्धानूचुश्च सूरयः ।
 यदैषा स्फारयत्यास्यं, भुं कर्तुं भवद्भिस्तदा ॥३८॥
 अकृताऽऽरावमेवाधु, पूरणीयं शरात् करैः ।
 र्ततो व्याप्तं तथा वक्त्रं, शरैः पूर्णं तदैव तैः ॥३९॥ युग्मम् ॥

सा नृपमूर्ध्नि दत्त्वाऽर्हि, कृत्वा विष्णुत्रमुद्ययी ।
 भङ्क्त्वा गुर्वाङ्गया व्रतं, शाखिनोऽप्यविशान् पुरीम् ॥४०॥
 पुरो बद्धं गर्दभिल्लं, तैस्ततः सूरयोऽमुवन् ।
 व्रतिनीव्रतविध्वंसः, पाप ! रे ! यत् त्वया कृतः ॥४१॥
 यच्चापमानितः संघो, वयं यच्च तिरस्कृताः ।
 तत्पा[प]द्वोः पुष्पमेतद्, भावी तु नरकः फलम् ॥४२॥
 प्रायश्चित्तं गृहाण त्वमद्याप्यादाय तद् व्रतम् ।
 इत्युक्तोऽपि विमनस्को, देशान्निष्कासितः स तैः ॥४३॥
 प्रागाश्रितोऽथ यः शाखी, सम्राट् चक्रे स सूरिभिः ।
 शककूलाद् यदायातास्तेऽभूदिति शकान्वयः ॥४४॥
 इति मतिज्ञां निर्वाह्य, यामिं चारोप्य संयमे ।
 आलोचितमतिक्रान्तः, स्वं गच्छे सूरिराश्रयत् ॥४५॥

(२)

इतश्च भृगुकच्छे स्तः, कालकार्यस्वसुः सुतो ।
 बलमित्र-भानुमित्रौ, राह्-सुवराट्श्रिया श्रितौ ॥४६॥
 तावाहानाय सूरिणां, भ्रैषतुर्मन्त्रिणं निजम् ।
 सूरिभृगुपुरं निन्द्ये, तेनाथापृच्छथ शाखिनम् ॥४७॥
 बलमित्रेण विच्छेद्वेशितास्तत्र सूरयः ।
 संभुद्धं नृपयामेयं, बलभानुमदीक्षयत् ॥४८॥
 राज्ञा भक्त्याऽत्रैव वर्षास्थापितैस्तैः पुरोहितः ।
 जिग्मे नृपपुरः साधून्, निन्दनैकोपपत्तिभिः ॥४९॥
 द्वेषाद् भूपं रहोऽथेति, स विमो व्यमतारयत् ।
 पथाऽप्येते येन पूज्या यान्ति सोऽपि तथैव च ॥५०॥
 तत्पदातिक्रमादेषां, महत्याशातनां भवेत् ।
 राजाऽप्युचे सत्यमेतद्, विमृज्यन्ते कथं पुनः ॥५१॥
 द्विजोऽवदद् देव ! पुर्यामाधाकर्म्मार्थनेषणाम् ।
 प्रवर्त्तय ततो नैते, स्थास्यन्ति स्वयमेव हि ॥५२॥
 नृपानुमत्या तेनोक्ताः, पौराश्वकुस्तथैव ताम् ।
 सूरयोऽप्यथ तद् ज्ञात्वा, मतिष्ठानपुरं ययी ॥५३॥

(३)

मतिष्ठानपुरे शाखिवाहनः श्रावको नृपः ।
 श्रापितस्तैः पर्युषणा, यत् कार्याऽस्माभिरागतैः ॥५४॥

ज्ञात्वाऽऽगतानथो सूरान्, ससंघः पार्थिवोऽभ्यागत ।
 वेक्षिता विस्तराद् राज्ञा, ते चैत्यानि ववन्दिरे ॥५५॥
 शातवाहनराजाऽऽद्यैः, सेव्यमानेषु तेष्वथ ।
 क्रमात् पर्युषणा प्राप्ता, राज्ञोक्ताः सूरयस्ततः ॥५६॥
 नभस्यशुद्धपञ्चम्या, शक्रयात्रा भवत्यतः ।
 स्रकोऽनुगम्यो लोकानुवृत्त्या भावी मयाऽपि तत् ॥५७॥
 विस्तराच्चैत्यपूजादि, कर्तुं नात्र प्रपार्यते ।
 पर्युषणास्तु तत् पष्ठ्यामित्युक्ते सूरयोऽब्रुवन् ॥५८॥
 सूर्योऽप्युदेत्यपरस्यां, मेरुचूला चलत्यपि ।
 न तु पर्युषणा राजन् ! लङ्घते पञ्चमीनिशाम् ॥५९॥
 चतुर्थ्यामस्तु राज्ञोचे, श्रीसंपानुज्ञया ततः ।
 पर्युषणां चतुर्थ्यां ते, चक्रुः कालकसूरया ॥६०॥
 पूर्णिमास्थाश्चतुर्दश्यां, चतुर्मासान्यथाययुः ।
 पाक्षिकाणि चतुर्दश्यां, पुराऽप्यासन् यदूचिरे ॥६१॥
 तं पक्खियचुन्नीए, महानिसीहे दसामुयक्खन्थे ।
 भणियं चउदसीए, समराइच्चे फुडं चेव ॥६२॥
 राजानुग्रहोऽयं मे, नन्दीश्वरतपःकृताम् ।
 राज्ञीनां पारणे भावि, यत् साधुत्तरपारणम् ॥६२॥
 तत्राहि चानुवर्षं यत्, पूज्यन्ते साधवो जनैः ।
 तत्र देशे मट्टत्तस्तत्, साधुपूजालयोत्सवः ॥६४॥

(५)

अथ कर्मवशाज्जातान्, शिष्यानुल्लुण्ठचेष्टितान् ।
 ज्ञात्वा तेषु च मुत्तेषु, शज्जे(द्ये)सं सूरयोऽब्रुवन् ॥६५॥
 पौत्रसागरचन्द्राऽऽख्यसूरिपार्थे ब्रजाम्यहम् ।
 निर्वन्धाः शिष्यपृच्छायां, त्वं तान् निर्भर्त्स्य साधयेः ॥६६॥
 इत्युक्त्वा ते ययुस्तत्र, वृद्धः कोऽपीत्यवज्ञया ।
 अनभ्युत्थाय व्याख्यान्ते, प्रशिष्येणेति जल्पिताः ॥६७॥
 कीदृग् ममाऽऽर्थ ! व्याख्यानं, भव्यं चेत्याह सूरिराट् ।
 किञ्चित् पृच्छेति तेनोक्ते, प्रपच्छाऽनित्यतां विभुः ॥६८॥
 सागरः माह नो धर्मं, विना किञ्चिदिह स्थिरम् ।
 धीमतां तत् स एवाऽहं इत्युक्ते गुरवोऽब्रुवन् ॥६९॥
 नास्ति धर्मोऽध्यक्षः[?] मानातीतत्वाच्छशशङ्कवत् ।
 तदभावे नानुमानात्, तदलम्भत चिकीर्षया ॥७०॥

सागरः प्राह मत्पत्नी, धर्माधर्मौ स्त एव यत् ।
 सन्त्येकेऽत्रैव सम्राजस्तद्भृत्याश्चापरे नराः ॥७१॥
 इतश्च पश्चाद् दुःशिक्ष्यैः, पृष्टः शय्यातरोऽवदत् ।
 गुर्वाज्ञां भो ! स्वयं लुप्त्वा, दुष्टाः ! पृच्छत मां तु किम् ? ॥७२॥
 त्यक्त्वास्तद्गुरुभिर्युयं, यात दृष्टिपथान्मम ।
 तऽपि भीता क्षमयित्वा, शय्येशं जगदुः पुनः ॥७३॥
 दयां कृत्वैकवारं नः, ज्ञाधि याताः क सूरयः ।
 श्राद्धोऽपि तत्र तान् प्रैषीद्, ज्ञात्वा सम्यगुपस्थितान् ॥७४॥
 आगच्छतश्च तान् श्रुत्वा, किमुपैति पितामहः ।
 इति हृष्टः प्रशिक्ष्योक्तः, सूरिः स्माहापि मे श्रुतम् ॥७५॥
 हृष्ट्वा तानायतः साधुन्नभ्युत्तस्थौ च सागरः ।
 तैरुत्वे साधुसंघोऽयं, गुरवस्तु पुरागताः ॥७६॥
 कालिकार्यं बहिर्भूम्यागतमभ्युत्थितान् मुनीन् ।
 ऊचे प्रशिक्ष्यः किमिदं, तेऽप्युचुर्युरवो ह्यमी ॥७७॥
 क्षमयित्वाऽनुतप्यन्तं, सागरं स्माह सूरिराट् ।
 माऽन्वताप्सीर्न ते भावदोषः किन्तु प्रमत्तता ॥७८॥
 बालुकाप्रस्थदृष्टान्तादुत्तार्यास्य श्रुतस्मयम् ।
 विनीतशिक्ष्यसंवीता विजहः सूरयोऽन्यतः ॥७९॥

(५)

अथान्यदा विदेहेषु, श्रीसीमन्धरसन्निधौ ।
 निगोदजीवव्याख्यानं, श्रुत्वा शक्रोऽभ्यधादिति ॥८०॥
 एवं स्वामिन् ! निगोदानां, व्याख्यां किं कोऽपि भारते ।
 वेत्तीदानीं जिनोऽथाऽऽख्यत्, कालकार्या विदन्ति ताम् ॥८१॥
 आगत्य कौतुकाच्छक्रः, कृत्वा हृद्भद्रिजाकृतिम् ।
 नत्वाऽप्राप्तीन्निगोदाऽऽख्यां, प्रभुश्चाऽऽह यथातेथम् ॥८२॥
 संख्यातीताः सन्ति गोला गोलोऽसंख्या निगोदकाः ।
 एकैकस्मिन् निगोदेऽथ, सिद्धेभ्योऽनन्तजन्तवः ॥८३॥
 इत्यादि सूरिणाऽऽख्याते, पुनः पप्रच्छ वासवः ।
 प्रार्थयेऽहं तदाख्याहि, कियदायुर्मम प्रभो ! ॥८४॥
 सूरिज्ञानोपयुक्तोऽभूद्, यावद् द्वे सागरोपमे ।
 इन्द्रस्त्वमिति सूर्युक्ते, शक्रः स्वं रूपमाश्रयत् ॥८५॥

नत्वा स्तुत्वा च सूरीन्द्रमिन्द्रः स्वं स्थानमभ्यगात् ।
 सूरिः स्वायुःपरिमार्गं, ज्ञात्वा संछेखनां व्यधात् ॥८६॥
 इति श्रीकालिकाचार्याः, कृत्वा पवचनोन्नतिम् ।
 यथाऽऽयुः पालयित्वा तेऽनशनेन दिवं ययुः ॥८७॥
 श्रीरत्नसिंहसूरीणामन्तेवासी कथामिमाम् ।
 चक्रे विनयचन्द्राऽऽख्यः, संक्षिप्तरुचिहेतवे ॥८८॥
 यो गर्हभिल्लं जगदेकमल्लं, समूलमुन्मूलयति स्म राज्यात् ।
 आनीतवान् पर्युख(ष)णाऽऽख्यपर्व, दिने चतुर्थ्यां स गुरुः ॥८९॥+
 इति श्रीकालिकसूरिकथानकम् ॥

D आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—सं. १६१२ वर्षे ॥ श्रीरस्तु ॥

P आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

सं० १३४४[?] वर्षे वैशाखशुद्धौ अक्षततृतीयायां सोमे पर्युषणाकल्पपुस्तिका लिखिता ।
 तस्मिन्नेवाददर्शेऽन्याक्षरैर्लिखितमिदम्—

श्रीवर्द्धमानो जु.... सितमूलः पार्श्वदिसवृत्तपृथुम्.... ।
शाखोक्तगच्छगुच्छः श्रेयःफलं यच्छतु कल्पवृक्षः ॥
 शिवमस्तु श्रीः ॥

[१६]

पल्लिवालगच्छीयश्रीमद्देश्वरसूरिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

[लेखनसं० १३६५]

ॐ नमः सर्वज्ञाय ॥

पञ्चम्यां विदितं पर्व, चतुर्थ्यां येन निर्मितम् ।
 श्रीभक्तः कालिकाचार्यगुरोस्तस्य कथोच्यते ॥१॥

+ P आदर्शे नास्त्वेतदन्तिमं पद्यद्वयम् ।

१ ° क्षमीवि ° P, ° क्षमीसंस्थितं H । २ श्रीमत्संघप्रसादेन, तत्कथा बुध्यते मया P, सांबत्सरीये तस्योच्चैः कथा संप्रति कथ्यते C ।

धरावासपुरेशस्य, वैरिसिंहस्यै नन्दनः ।
 अभूतां सुरसुन्दर्यां, कालकश्च सरस्वती ॥२॥
 कालकोऽन्येद्युर्घ्नांने, गतो मित्रैः पुरस्कृतः ।
 गुणाकरैर्गुरोर्बुद्धः, मात्राजीदनुजायुतः ॥३॥
 शतसंख्या नरा नार्यस्तावतु मात्रजकथ ।
 कालकः स्वपदे न्यासीद्, गुरुभिर्गुरुभिर्गुणैः ॥४॥
 प्रवर्त्तिनीं च तज्जामिरवन्त्यामन्यदाऽगमत् ।
 श्रीमन्तः कालकाचार्याः, साधु-साध्वीसमन्विताः ॥५॥
 गर्दभिल्लोऽन्यदा वीक्ष्य(क्षया)वन्त्यां चैत्ये सरस्वतीम् ।
 बलादन्तःपुरे न्यस्थात्, को विवेको हि कामिनाम् ॥६॥
 तस्मिन् बोधवचः सूरैः, संघस्य च हृथाऽभवत् ।
 अमात्यानां गिरा मिथ्या, क्षीणायुषमहौषधी ॥७॥
 अयोन्मत्तकवेषेण, भ्रमन्निति ललाप सः ।
 गर्दभिल्लो यदि नृपस्ततः स्यात् किमतः परम् ? ॥८॥
 भिक्षेऽहं यदि शून्ये वा, वसामि किमतः परम् ? ।
 मत्वेति बोधितोऽमात्यैर्नाञ्चुध्यत नृपाधमः ॥९॥
 श्रुत्वेति कुपितः सूरिः, सस्मारागमभाषितम् ।
 संघादिकार्ये यच्चक्रिसैन्यमप्यन्तयेन्मुनिः ॥१०॥
 ध्यात्वेति शककूलेऽगात्, सामन्तास्तत्र शाखयः ।
 नृपः शाखानुंशाखिस्तु, कीर्त्यते देवभाषया ॥११॥
 शाखमेकं च मन्त्राद्यैस्तस्युरावर्ज्यं सूरयः ।
 क्षुरिकाभाभृतस्तत्रान्यदौ दूतः समागमत् ॥१२॥
 शाखिः श्यामाननः पृष्टः, सूरिभिः प्रौढ नः प्रभुः ।
 क्रुद्धः प्रेषयते शस्त्रीं, तथा छेद्यं निजं शिरः ॥१३॥
 कृपाणिकायामेतस्यैयां, षण्णवत्यङ्गवीक्षणत् ।
 मैन्ये षण्णवतेः सामन्तानां क्रुद्धो धराधिपः ॥१४॥
 सर्वेऽपि गुप्तमाहास्य, सूरिभिस्तेऽथ मेळिताः ।
 तैरीभिः सिन्धुमुत्तीर्य, सौराष्ट्रायां समाययुः ॥१५॥
 वैर्षाकाले तदायाते, गतिमत्यूहकारिणि ।
 विधाय षण्णवत्यंशैः, सुराष्ट्रां तेऽवतस्थिरे ॥१६॥

३ °स्य भूसूतः C । ४ °ने बाहकेलियतो गुणी (°तो गुरुः H) P । ५ °करामिषाद् बुद्धः PH ।
 ६ °दे न्यस्तः P । ७ °नी त्वेद °PH । ८ °दाऽवन्तीपतिर्वीज(क्षय)स °PH । ९ हि मामिनाम् PH ।
 १० °शाखीत्युक्ती °P । ११ °दा सूरि(रे) स °C । १२ °इ त[व] प्र °C । १३ °स्यां कृष्टायामङ्क °C ।
 १४ सामन्तानां षण्णवतेः[], क्रुद्धोऽन्येषां नराधिपः C । १५ ते सर्वे सि °H । १६ वधारात्रे त °H ।

गुर्वादिष्टैश्च शरदि, तैरूचे नास्ति सम्बलम् ।
 गुरुश्रुर्णेन सौवर्णमिष्टिकापाकमादधे ॥१७॥
 संबलाद् बलवन्तैस्ते, मालवं लातुमिच्छवः ।
 ते जग्मुः मालवे देशे, क्षुरिभिः प्रेरिताश्चिरात् ॥१८॥
 गर्दभिल्लः ससैन्योऽपि^{१०}, समेतस्तैर्महाबलैः ।
 शकैर्भग्नप्रविष्टान्तःपुर्या रुद्धा च तैः पुरी ॥१९॥
 अथाष्टमीदिने दुर्गे, शून्ये पृष्ठः शकैर्गुरुः ।
 आचख्यौ गर्दभीं विद्यां, प्रचण्डां साधयिष्यति ॥२०॥
 तद्वचःश्रवणौत् सर्वं, सैन्यं स्यान्मूर्च्छितं क्षणात् ।
 गन्धैः परतः सर्वं, शिविरं तन्निवेश्यताम् ॥२१॥
 अष्टोत्तरशतं शब्दवेधिनः सन्तु प्रेऽन्तिके ।
 तथाकृतेऽथ तैः सूरिनोदितैः शब्दवेधिभिः ॥२२॥
 तस्याः प्रसारितं वक्त्रं, तूणीचक्रे क्षणादपि ।
 हतप्रभावा नष्टाऽथ, विद्याऽवघात्मनस्ततः ॥२३॥
 गुर्वाज्ञया ततः पुर्या, प्रविश्यानायितः शकैः ।
 बद्ध्वा गर्दभवद् गर्दभिल्लो गुरुं दान्तिके ॥२४॥
 स तैरूचे तवान्घायतरोः पुष्पमिदं तनु ।
 फलं त्वन्यभवे भौवि, घोरा नरकवेदना ॥२५॥
 तद् धर्मं प्रतिपद्यस्त्राधुनाऽपि जिनभाषितम् ।
 इत्युक्तेऽवाह्मुखो द्वेषा, चक्रे निर्विषयः स तैः ॥२६॥
 मित्रं शाखिं नरेन्द्रत्वे, सामन्तत्वेऽपरानपि ।
 सूरयः स्थापयामासुर्निजं जामिं च संयमे ॥२७॥

(२)

अथो भृगुपुरे राजा, युवराजश्च तिष्ठतः ।
 बलमित्र-भानुमित्राभिधौ जामिसुतौ गुरोः ॥२८॥
 प्रधानं प्रेष्य तौ सूरिमानौय्य शण्य(स्य)मानसौ ।
 प्रवेश्य चक्रतुश्चैत्योर्त्सवं जितशतक्रत् ॥२९॥
 सुतो नृपैस्वसुभानुश्रियो धर्मं गुरोर्मुखात् ।
 बलभानुः समाकर्ण्य, दक्षो दीक्षामुपाददे ॥३०॥

१७ ° वन्तोऽपि मा ° PH । १८ ° पि संप्रायेण म ° C । १९ अथान्यदा दिनेऽष्टम्या दुर्गे शून्ये शकैर्गुरुः ।
 पृष्ठोऽप्यौ ग ° C । २० ° त् शत्रुषु ° PH । २१ ° व्यूतात् प ° C । २२ ° वं तच्छिविरं नि ° P । २३ दिवेष्टितः
 (रेगदितैः H) शब्दवेधिनः(भिः) C । २४ सूर्याह ° PH । २५ गुर्वा(र्व)न्तिके C । २६ ° वि मानान ° C । २७ ° ध्य
 प्राज्यमानतः PH । २८ ° वं कालकसूरिभिः(णः) C । २९ ° पत्य मा ° C ।

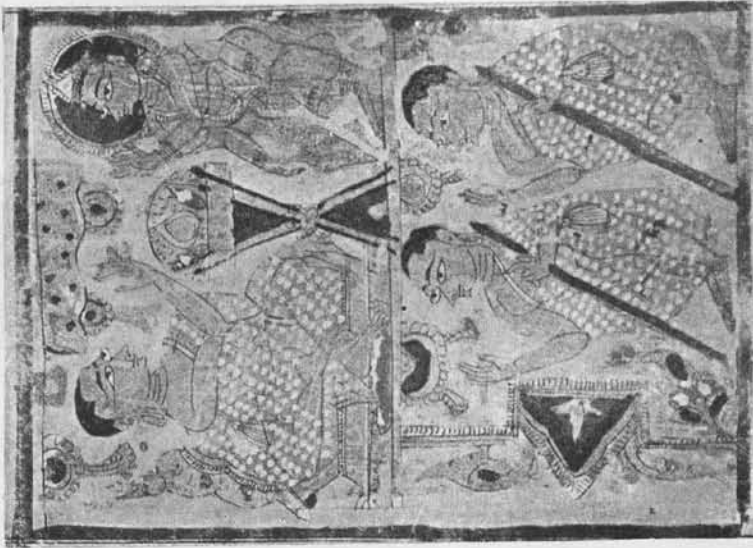

Fig. 66

चित्र ६६

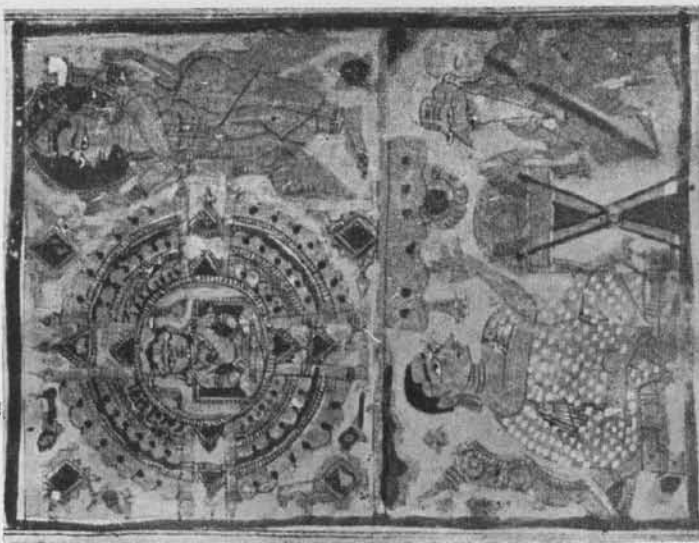

Fig. 65

चित्र ६५

भक्तं वीक्ष(क्ष्य) नृपं क्रुद्धः, पुरोधःवि(वी)वदँद् रयात् ।
 निरुत्तरीकृतो भूषं, कैतवादित्यभाषत ॥३१॥
 वन्द्यपादपदाक्रान्तिर्महादोषप्रपोषिणी ।
 नृपोऽथ तद्विरा मूढोऽनेषर्षं नगरे व्यधात् ॥३२॥
 एवं निरीक्ष्यै वर्षायापि सूरिः शृगो[ः] पुरात् ।
 महाराष्ट्रकिरीटाभं, प्रतिष्ठानैर्धुरं गतः ॥३३॥

(३)

स्नातुवाहनभूपेन, महद्दर्श्यां स प्रवेशितः ।
 विह्वलश्च ससंघेन षष्ठ्यां पर्युषणा(णां) कुरु ॥३४॥
 यतो लोकानुवृत्त्याऽन्नेन्द्रोत्सवं पञ्चमीदिने ।
 सूरयः ०० प्रोचिरे पर्युषणा नात्येति पञ्चमी[म्] ॥३५॥
 जिना गणेशस्तच्छिव्याः, पञ्चाशत्के दिने यथा ।
 पुरा पर्युषितास्तद्वद्, गुरवो मे तथा वयम् ॥३६॥
 चतुर्थ्यामस्तिप्रति प्रोक्ते, नृपेण गुरवो जगुः ।
 अस्तु प्रोक्तं हि सिद्धान्ते, परिवास्तव्यमारतः ॥३७॥

(४)

स्वच्छन्दानन्यदा शिष्यान्, प्रोज्झ्य शय्यातराग्रतः ।
 आख्याय सागरचन्द्रं, प्रशिष्यं सूरयो ययुः ॥३८॥
 तेन नाभ्युत्थिता व्याख्याक्षणे तेऽज्ञातवृत्तयः ।
 तस्थुस्तत्पृष्ठतः व्याख्याचारुताप्रयनोद्यताः ॥३९॥
 अथ शय्यातराङ्गत्वा, मृनयोऽपि समाययुः ।
 सूरिं ते(तं) क्षमयन्तस्ते, प्रतिष्ठावसतौ ततः ॥४०॥
 ज्ञात्वा सागरचन्द्रोऽपि, श्रीभरानतकन्धरः ।
 नेत्रैर्भ्रमसा गुरोः पादौ, मीत्या भक्षालयन्निव ॥४१॥
 उत्थाप्य बालुकामस्थार्द्धस्य दृष्टान्तदर्शनात् ।
 तैत् संबोध्य यते ! ज्ञाने, त्वं गर्वं मा कृवा वृथा ॥४२॥
 यथा रिक्तो भवेत् प्रस्थः, स्थानान्तरविरेचनात् ।
 स्थाने स्थाने विगमनाद्, यथा स्थान्शुदक्षिक्त ॥४३॥
 तथा गणेशाः पूर्वैर्भ्यो, वत्स ! हीनोऽस्म्यहं क्रमात् ।
 मँतोऽपि हीनो म[त्]शिष्य[ः], तस्मै(स्मा)दीनो भवानपि ॥४४॥

३० ° र सुधा PH । ३१ मूळं कै ° H । ३२ ° क्ष्य चान्येणुरागतेऽपि घनागमे P, ° क्ष्य च घनागमेऽपि घनागमः H । ३३ ° पुरेऽन्नात् C । ३४ प्रोचुः रे प ° P । ३५ ° गणेशस्तच्छिव्याः प ° P । ३६ पञ्चाशत्के दिने C । ३७ गुरुन् क्षमयितो(ताः) बाळं न पुनः कारणेन च P । ३८ तस्यो बाध्यजलैः पादौ प्रयतैः क्षा(प्रभोः प्रक्षा[र्]ण)लयन्निव PH । ३९ तं संबन्धभवदवस्था ° PH । ४० स्थानस्थाननिवेशनात् H । ४१ अतस्ते गुरवस्तस्मात् त्वं च हीनतरस्तथा P, अल्पतस्ते गुरुस्तस्मात् त्वं हीनतरस्तथा H ।

प्रज्ञापरीषहः सोऽयं, वत्स ! सख्यस्ततस्त्वया ।
इत्युक्तः स गुरोर्वाचं, तथेति प्रति(त्य)पद्यत ॥४५॥

(५)

शक्रोऽन्यदा निगोदानां, व्याख्यां स्त्रीमन्धरप्रभोः ।
श्रुत्वा पप्रच्छ भ(मा)रते, व्याख्यात्येवंविधं हि कः ? ॥४६॥
विज्ञाय कालिकाचार्यं, विप्रवेषः समागमत् ।
तद्व्याख्यैर्नश्रुतेर्हृष्टो, निगोदानां विचारणात् ॥४७॥
गोलीं उ असंखिज्जा, असंखनिगोयगोळओ भणिओ ।
इक्किं पि निगोए, अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥४८॥
विप्रैर्णायुषि पृष्टो(ष्टे), शक्रोऽसीति गुरुर्जगौ ।
हृष्टः सोऽथ निजं रूपं, प्रकाश्यैवं तमस्तवीत् ॥४९॥
जय प्रवचनाधार !, जय संसारतारक ! ।
जय स्त्रीमन्धरस्वामिस्तुतैः, श्रीमन् ! नमोऽस्तु ते ॥५०॥
स्तुत्वेतीन्द्रोऽन्यतो द्वारं, विधाय तदुपाश्रये ।
गतो दिवं सूरिरपि, प्रपाल्यायुर्ययौ दिवम् ॥५१॥
साँदैत्सरीयं सत्पर्वं, चतुर्थ्या येन निर्मितम् ।
युगप्रधानः सूरिन्द्रो, जीया[न्] नित्यं स कालकः ॥५२॥

इति श्रीपल्लिवालगच्छे महेश्वरसूरिभि-
विरचिता कालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥

संज्ञकप्रतिप्रान्ते प्रशस्तिरियम्—

श्रीमालवंशोऽस्ति विद्यालकीर्तिः,
श्रीशान्तिस्मृतिः(रि)प्रतिबोधितञ्जीडकारुयः[ः] ।
श्रीविक्रमाद् वेद-नभर्षिवत्सरे
श्रीआदिचैत्यकारापितनवहरे च(?) ॥१॥
तस्य शाखासमुद्भूतदेवसिंहो गुणाधिकः ।
तत्सुतः कर्मसिंहस्याभूत(त्) पुत्रो मलसिंहकः[ः] ॥२॥

४२ ° नस्तु(श्रु)ते हृष्टः पप्रच्छायुनिजं वृथा PH । ४३ नास्तीये गाथा PH पुस्तकयोः । ४४ सूरिः श्रुतेन विज्ञाय,
शक्रोऽसीति जगद् तम् इ ° PH । ४५ ° त । स्वामिन् । P । ४६ कल्पोत्सवस्तु पञ्चम्या(ध्याः), चतुर्थ्या येन कारितम् ।
सधेनातुमि(म)तः भिमान् जीयात् सूरिः स कालकः ॥५२॥ यः श्रीपर्युषणा महागुणगणां चक्रे चतुर्थिदिने, पञ्चम्या इह सालिवाहन-
महीपाकस्य विज्ञसितः । नानालम्बियुजे जिनप्रवचनप्रोत्सर्पिणा कारिणा, तस्मै कालकसूरये युगवराप्रभ्ये नमो भक्तिः ॥५३॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथानकम् समाप्तम् P ।

षट्स्यानप्रतिताम्मत्वा, श्रुतकैवलिनोऽपि हि । न गर्वैः सर्वपाकार्यैः सूरिसागरचन्द्रवत् ॥५२॥ चतुर्थीपर्युषणापर्वपस्थापकस्य
श्रीकालिकाचार्यस्य संस्कृतबन्धमयी कथानिक लिखिता H ॥

महीरोलनगोत्रे च, मण्डनो धान्धकामिधः[ः] ।
 तत्सुता[ः] त्रय[ः] संजाता ऊदल-देदाकनामतः ॥३॥
 गोत्रमण्डनहालाकभग्नी यस्य चतुष्टयी ।
 सी(शी)लालङ्कारधारी च, आभू मनी च मङ्गला (?) ॥४॥
 षट्दर्शन[सु]भक्ता च, श्रीरिवा(व) हरिमण्डनी ।
 अङ्गीङ्गलक्ष्मी[ः] साह, मलसिंहस्य पुण्यश्लुग् ॥५॥
 पञ्च पुत्रा[ः] पवित्राश्च, पञ्चपुत्री(त्र्यः) सतीव्रताः ।
 कल्पवृक्षसमानेऽपि, संघञ्जासनसेवकान्(काः) ॥६॥
 धारा-राम-लाखाको, जइतसिंह-भीमकौ ।
 ऊदी पूनी च षाद् च, रुक्मिणी स्तोत्रणी तथा ॥७॥
 धाराकपत्नी च सुव्रता, जयश्री [च] तदङ्गना[जाः] ।
 वेदमिवा(दा इव) चतुष्टय(यी),स्रथम्मणो षाष(खाँस)ण-मदनकौ च ॥
 रत्नस्य रत्नाकरतुल्यरूप[ः]
 घनसिंहवीर[ः] स्वजनप्रियश्च ? ॥८॥

रामापुत्रस्तु खेताक[ः], पद्मो लाखाकनन्दनः ।
 जइतसिंहसुतो हाळ[ः], भीमापुत्री स(सु)लक्ष्मी ॥९॥
 स्वश्रेयसे कारितकल्पपुस्तिका,
 स(सा)हूकपुण्योदयरत्नभूमिः ।
 श्रीपल्लिगच्छे स्वगुणो(णौ)कधाम्ना,
 [सु]वाचिता श्री(साऽपि) महेश्वरसुरिभिः(रेण) ॥१०॥

दृषविक्रमकालातीत सं० १३६५ वर्षे भाद्रपदरवौ नवम्यां तिथौ श्रीमदपाटमण्डले वज्रणाग्रामे पुस्तिका लिखिता ॥

उदकानलचौरैभ्यः, मूख(ष)केभ्यस्तथैव च ।
 रक्षणीयात् प्रयत्नेन, यक्ष्ण्टे न भिद्येते (?) ॥१॥

मङ्गलं महाश्रीः । शुभं भवतु ॥

अस्यामेव प्रतिप्रान्ते पुष्पिकेयम्—

संवत् १३७८ वर्षे भाद्रपदशुदि ४ श्रावक मोल्हासुतेन भार्याउदयसिरिसमन्वितेन पुत्रसोमा-लावा-वेता-
 सहितेन श्रावकऊदाकेन श्रीकल्पपुस्तिकां गृहीत्वा श्रीअभयदेवसूरीणां समर्पिता वाचिता च ॥

संज्ञकप्रतिप्रान्ते लिखितमिदमधिकम्—

जं रयणि कालगओ, अरिहा तित्यंकरा यहावीरो ।
 तं रयणि अबंतिवई, अहिसित्तो पालओ राया ॥१॥

पालयरज्जं सट्टी(६०), षण्णसयं(१५५) नवण्हनंदाणं ।
 मोरीणं अट्टसयं(१०८), तीसं(३०) वरिसाण धूसमित्तस्स ॥२॥
 बलमित्त-भाणुमिच्चा, सट्टी(६०) नरवाहणस्स चालिसा(४०) ।
 ततो गर्दभिल्लः ॥

पालकराज्यम् ६४(६०) । नवनन्दराज्यम् १५५ । मौर्यराज्यम् १०८ । पुष्यमित्रराज्यम् ३० । श्री-
 कालिकसूरिभ्रातृ(भागिनेय)बलमित्र-भानुमित्रौ राज-गुवराजौ । तद्भगिनी भानुश्रीस्तत्सुनुबलभानुमित्र[राज्यम्]६० ।

श्रीवीरात् ४५३ गर्दभिल्लोच्छेदकः कालिकाचार्यः । उक्तं च प्रथमानुयोगसारोद्धारे युगप्रधानदण्डिकायां
 प्रथमोदये—

तह गहभिल्लरज्जस्स, छेअणो कालका[य]रिओ होही ॥
 निच्चाणमिसाए भोयमपाळियमिषो अवंतीए ।
 होही पाडलियपह, सो मुरियउ उदाय(धि)मिदपरणे ॥

वीरात् ९९३ ऋतुय्यौ पर्युवणाकारकोऽन्यः कालिकाचार्यः ॥ प्रथमानुयोगसारोद्धारे युगप्रधानदण्डिकायां
 द्वितीयोदये—

नवसए तेणउए(९९३) खल्ल, समइकंतेहि वीरवद्धमाणाओ ।
 षण्णोसवणाचउत्थी, कालिकसूरीहितो ठविया ॥
 पूरिया लख-तिगदीणा रयणासयं समस्स तियं ।
 जो सालवाहणमिवं, सट्टी कासीइ य पइहाणे ॥

श्रीवीरात् ३३५ निगोदव्याख्याता प्रथमकालिकाचार्यः ।

अस्या एव प्रतिप्रान्ते पुष्पिकेयम्—

संवत् १६६६ वर्षे मार्गशीर्षमासे शुक्लपक्षे एकादश्यां तिथौ अमृतवासरे श्रीस्तम्भतीर्थे पिष्कलगच्छे पण्डितश्री-
 कान्हज्जिष्ठ(लि)भीकृतं स्ववाचवाय वा परोपकाराय ॥ थराद्रामहात्मा चंद्रतणी परि निर्मला निःकलङ्का
 स्वभाजीविकावृत्या ॥

[१७]

श्रीप्रभाचन्द्राचार्यविरचितं

मभावकचरितान्तर्गतं

कालकचरितम् ॥

[रथनासंबद् १३३४]

श्रीसीमन्वरतीर्थेश्वविदितोऽनपुतो गुणात् ।
कुतश्चिदपि सोऽव्याद् वः, कालकसूरिकुञ्जरः ॥१॥
मान्द्यैर्बहुश्रुतैर्वृत्तं, यस्य पर्युषणाभयम् ।
आहतं कीर्त्यते किं न, शकटी शकटानुगा ॥२॥
श्रीधरावासमित्यस्ति, नगरं न गरो जयी ।
द्विजिहास्यसमुद्रीर्णो, यत्र साधुवचोऽमृतैः ॥३॥
आश्चाकम्बावळम्बाढ्या, महावळभरोच्छ्रिता ।
कीर्त्तिपताकिका यस्याक्रान्तव्योमा गुणाश्रया ॥४॥ युग्मम् ॥
श्रीचैरिसिंह इत्यस्ति, राजा विक्रमराजितः ।
यत्प्रतापो रिपुस्त्रीणां, पत्रवल्लीरशोषयत् ॥५॥
तस्य श्रीशेषकान्तेव, कान्ताऽस्ति सुरसुन्दरी ।
उत्पत्तिभूमिर्भद्रस्य, महाभोगविराजिनः ॥६॥
जयन्त इव शक्रस्य, शशाङ्क इव वारिधेः ।
कालको कालकोदण्डखण्डितारिमुतोऽभवत् ॥७॥
सुता सरस्वती नाम्ना, ब्रह्मभूर्विश्वपावना ।
यदागमात् समुद्रोऽपि, गुरुः सर्वाश्रयोऽभवत् ॥८॥
कालकोऽश्वकलाकेलिकलनायान्यदा बहिः ।
पुरस्य भुवमायासीदनायासी ह्यश्रमे ॥९॥
तत्र धौरितकात् प्लुत्या, बल्लितेनापि बाहयन् ।
उत्तेजिताल्लसद्गत्या, हयानुचेरितादपि ॥१०॥
श्रान्तस्तिमितगन्धर्वो, गन्धर्व इव रूपतः ।
अशृणोन्मसृणोदारं, स्वरमाराममध्यतः ॥११॥
अथाह मन्त्रिणं राजपुत्रः कीदृक् स्वरो ह्यसौ ।
मेघगर्जितगम्भीरः, कस्य वा ज्ञायतां ततः ॥१२॥

व्यजिज्ञपत् स विज्ञाय, नाथ! सूरिर्गुणाकरः ।
 प्रशान्तपावनीं मूर्तिं, बिभ्रद् धर्मं दिशत्यसौ ॥१३॥
 विश्राम्यद्भिर्द्वेषारामे, श्रुयंतैऽस्य वचोऽमृतम् ।
 अस्त्वेवमिति सर्वानुज्ञातं तत्राभ्यगादसौ ॥१४॥
 गुरुं नत्वोपविष्टे च, विशेषादुपचक्रमे ।
 धर्माख्यां योग्यतां ज्ञात्वौ, तस्य ज्ञानोपयोगतः ॥१५॥
 धर्माईदृगुरुत्त्वानि, सम्यग् विज्ञाय संश्रय ।
 ज्ञान-दर्शन-चारित्ररत्नत्रयविचारकः ॥१६॥
 धर्मो जीवदयामूलः, सर्वविद् देवता जिनः ।
 ब्रह्मचारी गुरुः सङ्गभङ्गभू रागभङ्गमित् ॥१७॥
 व्रतपञ्चकसंवीतो, यतीनां संयमाश्रितः ।
 दक्षप्रकारसंस्कारो, धर्मः कर्मच्छिदाकरः ॥१८॥
 य एकदिनमप्येकचित्त आराधयेदमुम् ।
 मोक्षं वैमानिकत्वं वा, स प्राप्नोति न संशयः ॥१९॥
 अथो गृहस्थधर्मश्च, व्रतद्वादशकान्वितः ।
 दान-शील-तपो-भावभङ्गीभिरमितः शुभः ॥२०॥
 स सम्यक् पाल्यमानश्च, शनैर्मोक्षप्रदो नृणाम् ।
 जैनोपदेश एकोऽपि, संसाराम्भोनिधेस्तरी ॥२१॥
 श्रुत्वेत्याह कुमारोऽपि, मङ्गिनीमङ्गिनीं दिश ।
 दीक्षां मोक्षं यथा ज्ञानवेलाकुलं लभे लघु ॥२२॥
 पितरौ स्वाबनुज्ञाप्यागच्छ तत् तेऽस्तु चिन्तितम् ।
 अत्यादरेण तत् कृत्वाऽगाज्जाम्या सहितस्ततः ॥२३॥
 प्रव्रज्याऽदायि तैस्तस्य, तथा युक्तस्य च स्वयम् ।
 अधीती सर्वशास्त्राणि, स प्रज्ञाऽतिशयादभूत् ॥२४॥
 स्वपट्टे कालकं योग्यं, प्रतिष्ठाप्य गुरुस्ततः ।
 श्रीमान् गुणाकारः सूरिः, मेत्यकार्याण्यसाधयत् ॥२५॥
 अथ श्रीकालकाचार्यो, विहरन्न्यदा ययौ ।
 पुरीमुज्जयिनीं बाह्यारामेऽस्याः समवासरत् ॥२६॥
 मोहान्धतमसे तत्र, मग्नानां भव्यजन्मिनाम् ।
 सम्यगर्थप्रकाशेऽभूत्, प्रभूष्णुर्मणिदीपवत् ॥२७॥
 तत्र श्रीगर्दभिल्लाख्यः, पुर्वी राजा महाबलः ।
 कदाचित् पुरबाह्योर्व्यां, कुर्वाणो राजपाटिकाम् ॥२८॥
 कर्मसंयोगतस्तत्र, व्रजन्तीमिक्षत स्वयम् ।
 जामिं कालकक्ष्त्रीणां, कौको दधिघटीमिव ॥२९॥ युग्मम् ॥

हा ! रक्ष रक्ष सोदर्य !, क्रन्दन्तीं करुणस्वरम् ।
 अपाजीहरदत्युग्रकर्मभिः पुरुषैः स ताम् ॥३०॥
 साध्वीभ्यस्तत् परिज्ञाय, कालकमधुरप्यथ ।
 स्वयं राजसमञ्ज्यार्या, गत्वाऽवादीत् तदग्रतः ॥३१॥
 वृत्तिर्विधीयते कच्छे, रसायै फलसंपदः ।
 फलानि भक्षयेत् सैवाख्येयं कस्याग्रतस्तदा ॥३२॥
 राजन् ! समग्रवर्णानां, दर्शननां च रक्षकः ।
 त्वमेव तन्न ते युक्तं, दर्शनिव्रतलोपनम् ॥३३॥
 उन्मत्तकमोन्मत्तवदुन्मत्तो नृपाधमः ।
 न मानयति गामस्य, म्लेच्छवद् ध्वंसते तथा ॥३४॥
 सवेन मन्त्रिभिः पौरैरपि विज्ञापितो दृढम् ।
 अवाजीगणदाब्दो, मिथ्यामोहे गलन्मतिः ॥३५॥
 माकृष्णात्रतेज आचार्य उचिद्रमभजत् ततः ।
 प्रतिज्ञां विदधे घोरां, तदा कातरतापनीम् ॥३६॥
 जैनापभ्राजिनां ब्रह्मबालमशुखघातिनाम् ।
 अर्हद्विम्बविहन्तूणां, छिप्येऽहं पाप्मना स्फुटम् ॥३७॥
 न चेदुच्छेदये शीघ्रं, सपुत्र-पशु-बान्धवम् ।
 अन्यायकर्दमक्रोडं, विब्रुवन्तं नृपब्रुवम् ॥३८॥ युग्मम् ॥
 असंभाव्यमिदं तत्र, सामान्यजनदुष्करम् ।
 उक्त्वा निष्क्रम्य दम्भेनोन्मत्तवेषं चकार सः ॥३९॥
 एकाकी भ्रमति स्मायं, चतुष्के चत्वरे त्रिके ।
 असम्बद्धं वदन् द्वित्रिश्वेतनाशून्यवत् तदा ॥४०॥
 गर्दभिलो नरेन्द्रश्चेत्, ततस्तु किमतः परम् ? ।
 यदि हेनः समृद्धोऽस्ति, ततस्तु किमतः परम् ? ॥४१॥
 वदन्तमिति तं श्रुत्वा, जनाः प्राहुः कृपाभरात् ।
 स्वसुर्विरहितः सूरिस्तादृग् ग्रहिलतां गतः ॥४२॥ युग्मम् ॥
 दिनैः कतिपयैस्तस्माभिर्यथावेक एव सः ।
 पश्चिमां दिशमाश्रित्य, सिन्धुतीरमगाञ्जनैः ॥४३॥
 शाखिविदेशश्च तत्रास्ति, राजानस्तत्र शाखयः ।
 शकापराभिधाः सन्ति, नवतिः षड्भिरर्गला ॥४४॥
 तेषामेकोऽधिराजोऽस्ति, सप्तलक्षतुरङ्गमः ।
 तुरङ्गायुतमानाश्चापरेऽपि स्थुनैरेश्वराः ॥४५॥
 एको माण्डलिकस्तेषां, भैक्षि कालकेश्वरिणा ।
 अनेककौतुकमेसाइतचित्तैः कृतोऽथ सः ॥४६॥

असौ विश्वासतस्त्वस्य, वयस्यति तथा नृपः ।
 तं विना न रतिस्तस्य, तं बहुक्तैर्यथा क्षणम् ॥४७॥
 सभायामुपविष्टस्य, मण्डलेशस्य सूरिणा ।
 सुखेन तिष्ठतो गोष्ठ्यां, राजदूतः समापयौ ॥४८॥
 प्रवेशितश्च विज्ञप्ते, प्रतीहारेण सोऽवदत् ।
 प्राचीनरुडितो मत्स्या, गृह्यतां राजशासनम् ॥४९॥
 असिघेनुं च भूपोऽथ, तद् गृहीत्वाऽऽशु मस्तके ।
 ऊर्ध्वीभूयाय संयोष्य, वाचयामास च स्वयम् ॥५०॥
 इति कृत्वा विवर्णास्यो, वक्तुमप्यक्षमो नृपः ।
 विलीनचित्तः श्यामाङ्गो, निःशब्दाषाढमेधवत् ॥५१॥
 पृष्टश्चित्रान्मुनीन्द्रेण, प्रसादे स्वामिनः स्फुटे ।
 आयाते प्राभृते हर्षस्थाने किं विपरीतता ? ॥५२॥
 तेनोषे मित्र! कोपोऽयं, न प्रसादः प्रभोर्ननु ।
 प्रेष्यं मया शिरश्छित्वा, स्वीयं शस्त्रिकयाऽनया ॥५३॥
 एवं कृते च वंशे नः, प्रभुत्वमवतिष्ठते ।
 नो चेद् राज्यस्य राष्ट्रस्य, विनाशः समुपस्थितः ॥५४॥
 शस्त्रिकायामथैतस्यां, षण्णवत्यङ्कदर्शनात् ।
 मन्ये षण्णवतेः सामन्तानां क्रुद्धो धराधिपः ॥५५॥
 सर्वेऽपि गुप्तमाहाय्य, सूरिभिस्तत्र मेलिताः ।
 तरीभिः सिन्धुमुत्तीर्य, सुराष्ट्रां ते समाययुः ॥५६॥
 घनागमे समायाते, तेषां गतिविलम्बके ।
 विभज्य षण्णवत्यंशैस्तं देशं तेऽवतस्थिरे ॥५७॥
 राजानस्ते तथा सूरान् वाहिनीव्यूहद्विदिना ।
 राजहंसद्रुहा भूयस्तरवारितरङ्गिणा ॥५८॥
 बलमिद्धनुरुल्लासवता चाशुगभीभृता ।
 समारुध्यन्त मेघेन बलिष्ठेनेव शत्रुणा ॥५९॥
 निर्गमध्यासनादुग्रमुपसर्गमुपस्थितम् ।
 प्रापुर्धनात्ययं मित्रमिवाब्जास्य विकाशनम् ॥६०॥
 परिपक्त्रमवाक्शालिः, प्रसीदत्सर्वतोमुखः ।
 अभूच्छरहतुस्तेषामानन्दाय सुधीरिव ॥६१॥
 सूरिणाऽथ सुहृद्राजा, प्रयाणेऽजल्प्यत स्फुटम् ।
 स ग्राह शम्बलं नास्ति, येन नो भावि शं बलम् ॥६२॥
 श्रुत्वेति कुम्भकारस्य, गृह एकत्र जग्मिवान् ।
 वह्निना पच्यमानं चेष्टकापाकं ददर्श च ॥६३॥

"Aho Shrutgyanam"

कनिष्ठिकानखं पूर्णं, चूर्णयोगस्य कस्यचित् ।
 आक्षेपात् तत्र चिक्षेपाक्षेप्यशक्तिस्तदा गुरुः ॥६४॥
 विध्यातेऽत्र यथावग्रे, राज्ञः प्रोवाच यत् सखे ! ।
 विमज्ज्य हेम गृहीत, यात्रासंवाहहेतवे ॥६५॥
 तथेत्यादेशमाधाय, तेऽकुर्वन् पर्व सर्वतः ।
 प्रास्थानिकं गजान्मादिसैन्यपूजनपूर्वकम् ॥६६॥
 पञ्चाल-काटाराष्ट्रेशभूपान् जित्वाऽथ सर्वतः ।
 शाका मालवसन्धिं ते, प्रापुराक्रान्तविद्विषः ॥६७॥
 श्रुत्वाऽपि बलमागच्छद्, विद्यासामर्थ्यनर्वितः ।
 गर्दभिल्लनरेन्द्रो न, पुरीदुर्गमसज्जयत् ॥६८॥
 अथाप शाखिसैन्यं च, विशालातलमेदिनीम् ।
 पतङ्गसैन्यवत् सर्वमाणिवर्गभयङ्करम् ॥६९॥
 मध्यस्थो भूपतिः सोऽथ, गर्दभीविधया बले ।
 नादर्युन्मादरीतिस्यः, सैन्यं सज्जयति स्म न ॥७०॥
 कपिश्रीर्षेषु नो दिम्बा, कोट्टकोणेषु न भ्रसाः ।
 विद्याधरीषु नो काण्डपूरणं चूर्णं द्विषाम् ॥७१॥
 न वा मटकपाटानि, प्रःमतोलीष्वसज्जयत् ।
 इति चारैः परिज्ञाय, सुहृद्भूषं जगौ गुरुः ॥७२॥
 अनाहतं समीक्ष्येदं, दुर्गं मा भूरनुद्यमः ।
 यदष्टमी-चतुर्दशयोरर्चयत्येष गर्दभीम् ॥७३॥
 अष्टोत्तरसहस्रं च, जपत्येकाग्रमानसः ।
 शब्दं करोति जापान्ते, विद्या सा रासभीनिभम् ॥७४॥
 तं बृत्कारस्वरं घोरं, द्विपदो वा चतुष्पदः ।
 यः शृणोति स वक्त्रण, फेनं मुञ्चन् विपद्यते ॥७५॥
 अर्धतृतीयगव्यूतमध्ये स्थेयं न केनचित् ।
 आवासान् विरलान् ! दत्त्वा स्यात्तव्यं सबलैर्वृषैः ॥७६॥
 इत्याकर्ण्य कृते तत्र, देशे कालकसद्गुरुः ।
 सुभटानां शतं साष्टं, प्रार्थयच्छब्दवेधिनाम् ॥७७॥
 स्थापिताः स्वसमीपे ते, लब्धलक्ष्णाः सुशिक्षिताः ।
 स्वरकाले मुखं तस्या बभ्रुवार्णोर्निषङ्गवत् ॥७८॥
 सा भूर्त्रिं गर्दभिल्लस्य, कृत्वा विष्णुत्रयीर्ष्यया ।
 हत्वा च पादघातेन, रोषेणान्तर्दधे खरी ॥७९॥
 अबल्लोऽयमिति ख्यापयित्वा तेषां पुरो गुरुः ।
 समग्रसैन्यमानीय, मानी तं दुर्गमाविशत् ॥८०॥

पातयित्वा धृतो बद्ध्वा, मयात्थ च गुरोः पुरः ।
 गर्दभिल्लो भटैर्मुक्तः, माह तं कालकमभुः ॥८१॥
 साध्वी साध्वी त्वया पाप !, श्येनेन चटकेव यत् ।
 नीता गुरुविनीताऽपि, तत्कर्मकुसुमं ह्यदः ॥८२॥
 फलं तु नरकः प्रेत्य, तद् विबुध्याधुनाऽपि हि ।
 उपशान्तः समादत्स्व, प्रायश्चित्तं शुभावहम् ॥८३॥
 आराधकः परं लोकं, भविता रुचितं निजम् ।
 विधेहीति श्रुतेर्दूनस्त्यक्तोऽरुप्ये ततोऽभ्रमत् ॥८४॥
 व्याघ्रेण मसितो भ्राम्यन्, दुर्गतो दुर्गतिं गतः ।
 तादृक् साधुद्रुहामीहम्, गतिरत्यल्पकं फलम् ॥८५॥
 सूरैरादेशतो मित्रं, भूपः स्वामी ततोऽभवत् ।
 विभश्य देशमन्येऽपि, तस्थुः शाखिनराधिपाः ॥८६॥
 आरोपिता व्रते साध्वी, गुरुणाय सरस्वती ।
 आलोचितप्रतिक्रान्ता, गुणश्रेणिमवाप च ॥८७॥
 विद्यादेव्यो यतः सर्वा अनिच्छुस्त्रीव्रतच्छिदः ।
 कुप्यन्ति रावणोऽपीदृक्, सीतायां न दर्शौ हठम् ॥८८॥
 एतादृक्शासनोन्नत्या, जैनतीर्थं मभावयन् ।
 बोधयन् शाखिराजांश्च, कालकः सूरिराद् बभौ ॥८९॥
 शकानां वंशमुच्छेद्य, कालेन कियताऽपि हि ।
 राजा श्रीचिक्रमादित्यः, सार्वभौमोपमोऽभवत् ॥९०॥
 स चोन्नतमहासिद्धिः, सौवर्णपुरुषोदयात् ।
 मेदिनीमन्त्राणां कृत्वाऽचीकरद् वत्सरं निजम् ॥९१॥
 ततो वर्षशते पञ्चत्रिंशता साधिके पुनः ।
 तस्य राज्ञोऽन्वयं हत्वा, वत्सरः स्थापितः शकैः ॥९२॥
 इति मसङ्गतोऽजल्पि, मस्तुतं मोच्यते ह्यदः ।
 श्रीकालकमभुर्देशे, विजह्रे राजपूजितः ॥९३॥

(२)

इतश्चास्ति पुरं लाटललाटतिलकमभम् ।
 भृगुकच्छत्रपस्तत्र, बलमित्रोऽभिधानतः ॥९४॥
 भानुमित्राग्रजन्माऽसीत्, स्वस्त्रीयः कालकमभोः ।
 स्वसा तयोश्च भानुश्रीः, बलभानुश्च तत्सुतः ॥९५॥ शुग्मम् ॥
 अन्यदा कालकाचार्यदृचं तैर्लोकतः श्रुतम् ।
 तोषादाहृतये मन्त्री, तैर्निजः प्रैष्यत मभोः ॥९६॥

विहरन्तस्ततस्ते चामतिबद्धं विबुद्धये ।
 आयस्युर्नगरे तत्र, बहिश्च समवासरन् ॥९७॥
 राजा श्रीबलमित्रोऽपि, ज्ञात्वाऽभिमुखमभ्यगात् ।
 उत्सवातिशयात् सूरिमवेशं विदधे मुदा ॥९८॥
 उपदेशामृतैस्तत्र, सिञ्चन् मध्वानसौ मधुः ।
 पुष्करावर्चवत् तेषां, विश्वं तापमनीनशत् ॥९९॥
 श्रीमच्छकुनिकातीर्थस्थितं श्रीसुनिमुद्रतम् ।
 प्रणम्य तच्चरित्राख्यादिभिर्नृपमबोधयत् ॥१००॥
 अन्येषुस्ततपुरोधाश्च, मिथ्यात्वग्रहसद्ग्रहः ।
 कुविकल्पवित्तण्डामिर्वदन् वादे जितः स तैः ॥१०१॥
 ततोऽनुकूलवृत्त्याऽथ, तं सूरिसुपसर्गयन् ।
 उवाच दम्भमक्त्या स, राजानमृजुचेतसम् ॥१०२॥
 नाथामी गुरवो देवा इव पूज्या जगत्पि ।
 एतेषां पादुका पुण्या, जनैर्धार्या स्वमूर्धनि ॥१०३॥
 किञ्चिद् विज्ञप्यते लोकभूपालानां हितं यथा ।
 अवधारय तच्चित्ते, भक्तिश्रेण्मातुले गुरौ ॥१०४॥
 विज्ञतां नगरान्तर्यञ्चरणा विञ्चिताः पथि ।
 उल्लङ्घयन्ते जनैरन्यैः, सामान्यैस्तदर्थं बहु ॥१०५॥
 धर्माजनं तनीयोऽत्रापरं कुरु महामते ! ।
 प्रतीत आर्जवाद् राजा, माहास्ते सङ्कटं महत् ॥१०६॥
 विद्वांसो मातुलास्तीर्थरूपाः सर्वाचिता इमे ।
 तथा चर्षा अवस्थाप्य, पार्यन्ते मेपितुं किमु ॥१०७॥
 द्विजः प्राह महीनाथ !, मन्त्रये ते हितं सुखम् ।
 तव धर्मो यतस्ते च, प्रयास्यन्ति स्वयं सुखात् ॥१०८॥
 नगरे डिण्डिमो वाघः, सर्वत्र स्वामिपूजिताः ।
 मत्तिलाभ्या वराहारैर्गुरवो राजशासनात् ॥१०९॥
 आहारमाधाकर्मादि, हृष्टाऽनेषणयाऽन्वितम् ।
 स्वयं ते निर्गमिष्यन्ति, काऽप्यश्लाघा न ते पुनः ॥११०॥
 अस्त्वेवमिति राज्ञोक्ते, स तथेति व्यधात् पुरे ।
 अनेषणां च ते हृष्टा, यतयो गुरुमभ्यधुः ॥१११॥
 मभो ! सर्वत्र सिद्धान्नाहारः संप्राप्यतेतराम् ।
 गुरुराहोपसर्गोऽयं मत्पत्नीकादुपस्थितः ॥११२॥

गन्तव्यं तत् प्रतिष्ठानपुरे संयमयात्रया ।
श्रीस्रातवाहनो राजा, तत्र जैनो दृढव्रतः ॥११३॥

(३)

ततो यतिद्वयं तत्र, प्रैषि सङ्घाय सूरिभिः ।
प्राप्तैष्वस्मात् कर्त्तव्यं, पर्वपर्युषणं ध्रुवम् ॥११४॥
तौ तत्र सङ्गतीं संघमानितीं वाचिकं गुरोः ।
तत्राकथयतां मेने, तेनैतत् परया मुदा ॥११५॥
श्रीकालकमधुः प्राप, शनैस्तन्नगरं ततः ।
श्रीस्रातवाहनस्तस्य, भवेशोत्सवमातनोत् ॥११६॥
उपपर्युषणं तत्र, राजा व्यह्वयद् गुरुम् ।
अत्र देशे मभो ! भावी, शक्रध्वजमहोत्सवः ॥११७॥
नभस्यभृक्पञ्चम्यां, ततः षष्ठ्यां विधीयताम् ।
स्वं पर्वं नैकचित्तत्वं, धर्मे नो लोकपर्वणि ॥११८॥
मञ्जुराह मजापाल !, पुरार्हदमणभृद्गणः ।
पञ्चमीं नात्यगादेतत्, पर्वास्मद्गुरुगीरिति ॥११९॥
कम्पते मेरुचूलाऽपि, रविर्वा पश्चिमोदयः ।
नातिक्रामति पर्वेदं, पञ्चमीरजनीं ध्रुवम् ॥१२०॥
राजाऽबदच्चतुर्थ्यां तत्, पर्वं पर्युषणं ततः ।
इत्थमस्तु गुरुः माह, पूर्वैरप्याहतं हृदः ॥१२१॥
अर्वागपि यतः पर्युषणं कार्यमिति श्रुतिः ।
महीनाथस्ततः माह, हर्षादेतत् प्रियं प्रियम् ॥१२२॥
यतः कुहूदिने पर्वोपवासे पौषधस्थिताः ।
अन्तःपुरपुरन्ध्रयो मे, पक्षादौ पारणाकृतः ॥१२३॥
तत्राष्टमं विधातृणां, निर्ग्रन्थानां महात्मनाम् ।
भवतु प्राभुकाहारैः, श्रेष्ठमुत्तरपारणम् ॥१२४॥
उवाच मञ्जुरप्येतन्महादानानि पञ्च यत् ।
निस्तारयन्ति दत्तानि, जीवं दुष्कर्मसागरात् ॥१२५॥
पथश्रान्ते तथा ग्लाने, कृतलोचे बहुश्रुते ।
दानं महाफळं दत्तं, तथा चोत्तरपारणे ॥१२६॥
ततःप्रभृति पञ्चम्याश्चतुर्थ्यामागतं हृदः ।
कषायोपप्लमे हेतुः, पर्वं सांवत्सरं महत् ॥१२७॥
भीमत्कालकसूरीणामेवं कल्पि वासराः ।
जग्मुः परमया तुष्ट्या, कुर्वतां शासनोन्नतिम् ॥१२८॥

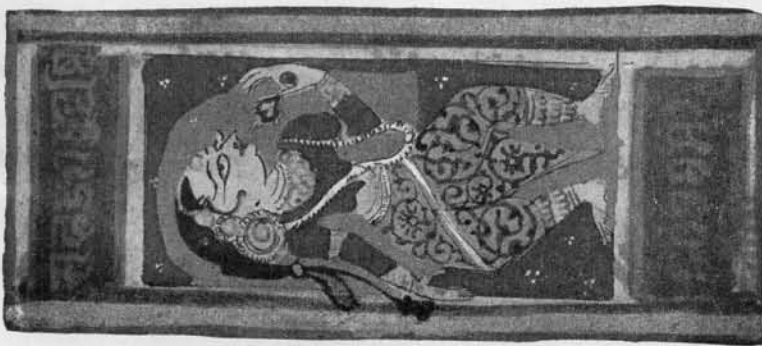
(४)

अन्येद्युः कर्मदोषेण, सूरीणां तादृशामपि ।
 आसन्नचिनयाः शिष्या दुर्गतौ दोहदभदाः ॥१२९॥
 अथ शय्यातरं प्राहुः, सूरयोऽवितथं वचः ।
 कर्मबन्धनिषेधाय, यास्यामो वयमन्यतः ॥१३०॥
 त्वया कथ्यममीषां च, मियकर्कशवाग्धरैः ।
 शिक्षयित्वा विशालायां, प्रशिष्यान्ते ययौ गुरुः ॥१३१॥
 इत्युत्वाऽगात् मशुस्तत्र, तद्विनेयाः प्रगे ततः ।
 अपश्यन्तो गुरून्नुचुः, परस्परमवाङ्मुखाः ॥१३२॥
 एष शय्यातरः पूज्यशुद्धिं जानाति निश्चितम् ।
 एष दुर्विनयोऽस्माकं, शाखाभिर्विस्तृतोऽधुना ॥१३३॥
 पृष्ठस्तैः स यथौचित्यमुत्तवोवाच मशुस्थितिम् ।
 ततस्ते संचरन्ति स्मोज्जयिनीं पतिं वेगतः ॥१३४॥
 गच्छन्तोऽध्वनि लोकैश्चानुयुक्ता अवदन् मृषा ।
 पश्चादप्रस्थिता अग्रे, पश्चात्स्था मभवो ननु ॥१३५॥
 यान्तस्तन्नामभृङ्गारात्, पंथिं लोकैः पूजिताः ।
 नारी-सेवक-शिष्याणांमवज्ञा स्वामिनं विना ॥१३६॥
 इतः श्रीकालकः सूरिर्ब्रह्मवेष्टितरत्नवत् ।
 यत्याश्रये विशालायां, प्राविशच्छन्नदीधितिः ॥१३७॥
 प्रशिष्यः सागरः सूरिस्तत्र व्याख्याति चांगमम् ।
 तेन नो विनयः सूरेरभ्युत्थानादिको दधे ॥१३८॥
 तत ईयां प्रतिक्रम्य, कोणे कुत्रापि निर्जनैः ।
 परमेष्ठिपरावर्चं, कुर्वन् तस्थावसङ्गधीः ॥१३९॥
 देशनाऽनन्तरं भ्रात्र्यैस्तत्रत्यः सूरिराह च ।
 किञ्चित् तपोनिधे ! जीर्ण !, पृच्छ सन्देहमाहतः ॥१४०॥
 अकिञ्चिद्भो जरत्वेन, नावगच्छामि ते वचः ।
 तर्थाऽप्यापृच्छथ येनाहं, संशयापगमक्षमः ॥१४१॥
 अष्टपुष्पीमथो पृष्ठो, दुर्गमां सुगमामिव ।
 गर्वाद् यत्किञ्चन व्याख्यादनादरपरायणः ॥१४२॥
 दिनैः कैश्चित् ततो गच्छ आगच्छत् तदुपाश्रयम् ।
 सूरिणाऽभ्युत्थितोऽवादीद्, गुरवोऽग्रे समाययुः ॥१४३॥
 वास्तव्या अवदन् हृद्धं, विनैकं कोऽपि नाययौ ।
 तेष्वगच्छत्सु गच्छोऽभ्युदस्थात् सूरिश्च सत्रपः ॥१४४॥

सूरिः श्रीभरतेश्वरस्तदनु च प्रामाणिकग्रामणी-
 र्यन्नामस्मृतितोऽप्यधं हरति च श्रीधर्मघोषप्रभुः ।
 कल्याणावलिकन्दलाजिजलदः, श्रीस्वर्देवो गुरु-
 श्रत्वारः किल शीलमद्रसुगुरोः शिष्या नरेन्द्रार्चिताः ॥११॥
 श्रीपात्रं स जिनेश्वरमभूरभूत् संवाम्बुधौ चन्द्रमाः,
 सूरिः श्रीजिनदत्त इत्युदितधीरुन्निद्रविद्याद्युतिः ।
 चारित्र्यामलशैलनन्दनवनं श्रीपद्मदेवप्रभुः,
 श्रीश्रीचन्द्रमुनीश्वरस्य जयिनः शिष्या अभूवन्ममी ॥१२॥
 श्रीसङ्करोहणधराधरषारत्नं, श्रीपूर्णभद्रगुरुभ्युदितः पदेऽस्थ ।
 यत्सन्निधिस्थितिभृतो भुवि भव्यसार्था वस्तूनि विश्वविषयानि विलोकयन्ति ॥१३॥
 तत्पद्मोदयपर्वतामृतलचिः प्रीणेश्वकोरव्रजं,
 श्रीचन्द्रप्रभसूरिरिदंभुतमतिज्योत्स्नानिधानं बभौ ।
 आश्चर्यं न कलङ्कधाम तमसाऽनुलङ्घ्यभूर्तिं भवं,
 पाथोधिं क्षणुते विनम्रकमलोल्लासी न दोषाकरः ॥१४॥
 आचार्यः श्रीप्रभाचन्द्रस्तत्पादाम्भोजपट्टपदः ।
 चित्रं यः सुमनःस्योऽपि, सदानवगुरुक्रमः ॥१५॥
 श्रीहेमचन्द्रसूरीणाममुच्यानमहत्तितः ।
 पर्वणः परिशिष्टस्य, दृष्टेः सम्पुटवासनः ॥१६॥
 श्रीवज्राक्षुप्रवृत्तप्रकटमुनिपतिमष्टवृत्तानि तत्तद्-
 ग्रन्थेभ्यः कानिचिच्च श्रुतधरमुखतः कानिचिच्च संकलय्य ।
 दुष्पापत्वादमीषां विशकलिततथैकत्र चित्रावदातं,
 जिज्ञासैकाग्रहाणामधिगतविधयेऽभ्युच्चयं स प्रतेने ॥१७॥ त्रिमिर्विशेषकम् ॥
 अत्र क्षुणं हि यत् किञ्चित्, संपदायविभेदतः ।
 मयि प्रसादमाधाय, तच्छोधयत कोविदाः ॥१८॥

नतः—

आराधितं मया शून्यं, यथा तुष्टं स्वतामदात् ।
 निजोक्तौ स्थापितं तत् प्राक्, कथाकन्यीकृतास्ततः ॥१९॥
 रोदोरन्ध्रगसिद्धकिञ्चरगणामुलङ्घ्यशृङ्गस्थिति-
 स्तुङ्गत्वोदितदृत्तशेवधिरतिप्रौढार्थसंपत्तिकृत् ।
 पूरत्नप्रभया तिरस्कृतपरज्योतिःप्रकाशोदयः,
 श्रीपूर्वेषिचरित्ररोहणगिरौ स्यादारवीन्दुब्रुवः ॥२०॥

चित्र ६८

Fig. 68

चित्र ६९

Fig. 69

चित्र ७०

Fig. 70

चित्र ७१

Fig. 71

श्रीमद्युञ्जगुरोर्हिमांशुविशदो बोधः श्रुचेः सङ्गतो,
 मिश्रो रक्तरुचा मम प्रतिपदास्फुर्जद्वयशःपूरुषः ।
 ज्ञानश्रीपुरतः पदार्थघटनाबिम्बद्वयोदृङ्कनाद्,
 जातो ग्रन्थमिषेण साक्षरशुचिर्द्रुमशिरं नन्दतु ॥२१॥
 वेदानल-शिवि-शशधर(१३३४)वर्षे चैत्रस्य धवलसप्तम्याम् ।
 शुक्रे पुनर्वसुदिने, संपूर्णं पूर्वऋषिचरितम् ॥२२॥
 शिक्षाप्रसादवशतः स्वगुरोर्मयैनमायासमत्र दधता यदवापि पुण्यम् ।
 व्याख्यानसक्तमनसः श्रवणादराश्र, श्रेयस्तुसङ्गमनुत्तरमाप्नुवन्तु ॥२३॥
 ग्रन्थस्य मानमस्य, प्रत्यक्षरगणनया सुनिर्णीतम् ।
 पञ्चसहस्राः सप्त च, ज्ञतानि चतुरधिकसप्ततियुतानि ॥२४॥
 प्रशस्तिश्लोक४० ॥ शिवमस्तु ॥

[१८]

अज्ञातसूरिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

श्रीवीरवाक्यानुमतं सुपर्वे, कृतं यथा पर्युषणाऽऽख्यमेतद् ।

श्रीकालिकाचार्यवरेण सङ्घे, तथा चतुर्थ्यां शृणु पञ्चमीतः ॥१॥

श्रीय(म)-महावीर चउबीससु तीर्थकर नमस्करीनहं श्रीकालिकसूरि आचार्यहं श्रीपंचमी थकुं पजूसणनुं पर्व चउधिइं
 आणिउं । श्रीमहावीरनहं वचनिहं । तेह वात ऊपरि आजनह दिवसि श्रीकल्पना आठ व्याख्यात(न)नी वाचना हवी
 नउसी(मी) वाचना श्रीकालिकसूरिनी कथा कहीइ छइ ॥१॥

समप्रदेशागतवस्तुसारं, पुरं धरावासमिहास्ति तारम् ।

तन्नारिभूपालकरीन्द्रसिंहो, भूवल्लभोऽभूद् भुवि वज्रसिंहः ॥२॥

धारावास इसिहं नामिहं पुर नगर मालव देशमाहि छइ । पुण ते नगर किसिउं जाणिवूं । 'समप्रदेशागत[त]-
 वस्तुसारम्' समग्र सघला देस थकी आगत आवी वस्तु तेणिहं करी सार मनोज छइ । अ(आ) नगर सघलांमाहि सार
 छइ । तेणिहं नगरि वज्रसिंह इसिहं नामिहं राज्य पालइ छइ । राजा किसिउ छइ अरि वहरी रूपीया करीन्द्र तेहनां
 कुंमस्थल विदारिवानहं सिंह प्राय सिंघश्रीषु वत्तइ ॥२॥

छावण्यपीयूषपवित्रगात्रा, सद्धर्मपात्रानुमतिः सदैव ।

तस्याजनिष्टातिविशिष्टरूपा, राज्ञी च नाम्ना सुरसुन्दरीति ॥३॥

ते वज्रसिंह रायनइं सुरसुंदरी राणी छइ । पुर्ण ते राणी किसी छइ ? लावण्यरूपीउं पीयूष अमृत तेणिइं करी जेह राणीनु गात्र देह पवित्र छइ । सत प्रधान [ध]र्मैनुं पात्र स्थानक छइ । अनइ वली राणी केहवी छइ ? अतिहे(हि) विशिष्ट रंभा तिलोत्तमा इंद्री इंद्राणी तेपाहिं अतिहिं विशिष्ट रूप छइ ॥३॥

तत्कुक्षिभूः कालिकनामधेयः, कामानुरूपोऽजनि भूपसुनुः ।

सरस्वती रूपवती सुशीलवती स्वसा तस्य नरेन्द्रसूनोः ॥४॥

ते सुर[र]सुंदरी राणीनी कूप(स्व)इं ऊपनु कालिक इसिइं नमिइं, नामिइं रूपवति सुसोतावती लावण्यवती भगिनी बहिनी हुंती वर्त्तइ ॥४॥

अथान्यदोद्यानवने कुमारो, गैतो युतः पञ्चशतैश्च गुम्भिः ।

दृष्ट्वा मुनीन्द्रं गुणसुन्दरारूप्यं, नत्वोपविष्टो गुरुसंनिधाने ॥५॥

अथ एतलानु अनन्तर ते कालिक कुमर पांचसइं पायके परवरिउ उद्यानवनमाहि गिउ । तुरंगम खेलाविवा मणीनइ । तेसिइ ते वनमाहि श्रीगुणसुंदरसूरि पुहता ! वृक्ष भांबानु ते हेठलि बइठा दीठा । कालिक कुमरिइं गुरु दीठा । पृठिइं तुरंगमनी रामति मूकीनइ गुरु बांधा । आगलि जई बइठु परिवारसहित ॥५॥

विद्युलतानैकपकर्णताललीलायितं वीक्ष्य नरेन्द्रलक्ष्म्याः ।

युष्माहृष्टाः किं प्रपतन्ति कूपे, भवस्वरूपे सुविवेकिनोऽपि ॥६॥

हे नरेंद्र ! अहो राजन् ! तम्हश्रीषा पुण्यवंत भाग्यवंत संसाररूपीया कुयामाहि कित्या कारण पडइं छइं । संसार केहवु छइ ? जिसिउं वीजनु ज्ञात्कार चपल हुइ । जिस्या गजेंद्र हस्तीना कर्ण कान चपल हुइं । जिसिउं संन्यातणु राग क्षण प्रकमाहि विश्रार थइ । जिसिउं अश्र घोडातणु पुच्छ चपल हुइ । जिस्या समुदनी कलोल चपल हुइं । एहवी राज्यनी लक्ष्मी चपल छइ । तम्हश्रीषानइं एहवा संसार चपलमाहि राज्यलक्ष्मी अनेरीइ लक्ष्मी सर्वर्मटाण चपल वर्त्तइं । तम्हो सुविवेकी पुण्यवंत । एहवइ संसारि वासि तम्हनइ वसवा वुकु नही ॥६॥

एवं परिज्ञाय कुमार ! भुद्बुद्धिं कुरुष्वाम्य सुधर्ममाम ।

आकर्ष्य कर्णामृतदृष्टिकल्पं, गुरोर्वचः शीघ्रमिति प्रबुद्धः ॥७॥

एहवु गुरुनु उपदेसां सांभलीनइ कालिक कुमरनइ धर्मकरणी करवानी बुद्धि ऊपनी । गुरुनां वचन अमृत समान सांभलीनइ संसारनइ विषइ विराम ऊपनु । मनि वैराग्य ऊपनुं । संसार अणगतु(सु) थिउ । चारित्र ऊपरि भाव ऊपनु ॥७॥

आदात् तदा पञ्चशतीपदातियुक्तो व्रतं सूरिपदं स लेभे ।

सरस्वती तद्भगिनी च पश्चाज्जग्राह दीक्षां निजबन्धुबोधात् ॥८॥

तदा तेणइ समइ तेणिइं प्रस्तावि कालिक कुमरिइं वैराग्यनइ योगिइं माता पिता मोकलावी प्रीछवीनइ श्रीगुण-सुंदरसूरि कन्हलि दीक्षा लीधी । पांचसइं पायके कालिककुमर साथइं दीक्षा लीधी । अनइ केतइ कालि ते कालिक रिषिनइ आचार्य पद हवुं गच्छनायक कहवा । अनइ सरस्वती बहिनिइं ति वार पृठिइ केतलइं कालि गिइं हुंतइ आपणा भाइ कालिककुमर कन्हलि दीक्षा लीधी ॥८॥

श्रीकालिकाचार्यवरा धरायां, कुर्वन्ति भव्यावनिधर्मदृष्टिम् ।

अथान्यदाऽवन्तिपुरीमगुस्ते, सरस्वती चापि जगाम तत्र ॥९॥

ते श्रीकालिकसूरि पृथ्वीमंडलि भव्यजोव रूपिणी पृथ्वीई धर्मवृद्धि करता विहारक्रम करइ छइ । एकवार विहार करता अवती कहतां ऊजेगीइ पुहता । सरस्वती महासती साथिई विहारक्रम करती ऊजेगीई पुहती ॥९॥

साध्वीसमेताऽपि गताऽथ बाह्यभूमौ नरेन्द्रेण निरीक्षिता सा ।

ईदृक्सुरूपा यदियं सुशीला, नूनं वराको मृत एव कामः ॥१०॥

अथ एतलानु अनंतर ते सरस्वती महासती एक वार बाहिरि भूमि पुहती हती । तेसिइ गर्दभिल्ल राजा रवाडी गिउ हतु । ते महासती दृष्टिइ दीठी तिसिइ मनमाहि चोतववा लागु । नूनं निश्चई काम कंदर्प जीवतु नथी सुइ वर्त्तइ । जु एहवी रूपवंति स्त्री अनइ सुशील वर्त्तइ । ए वात आयुकी जाणीइ । माहरइ एहवी स्त्री घरि हुइ तु माहरउं भाग्य ॥१०॥

श्रीकालिकाचार्यसहोदरत्वं, पूतकुर्वती ही जिनशासनेश ! ।

यद्गर्दभिल्लेन नृपाधमेन, मां नीयमानां निजवेऽम रस ॥११॥

तिसिइ गर्दभिल्लराइ सयशां(संज्ञा) करी ईसरस्वती महासती अपहरावी । महासती तिसिइ पोकारि गादिई करवा लागी । अहो श्रीकालिकाचार्य ! अहो श्रीजिनशासनेश ! राजान सयलमाहि अधमाधम गर्दभिल्ल महापापी राजा मन्ननई अपहरी जाइ छइ । आपणइ घरि छेइ जाइ छइ राषु(खु) राषु(खु) ॥११॥

इति ब्रुवाणा कुतूपेण पुम्मिर्नीता निजं धाम महासती सा ।

ज्ञात्वा च वृत्तान्तमथैनमुच्चैश्चुकोप सूरिगुणलब्धिभूमिः ॥१२॥

तदा तेणिइ समइ ते सरस्वती महासती ते पापिष्ठ गर्दभिल्लरायने सेवके रायना गृहांगणमाहि स्त्रीपी । ति वारइ श्रीकालिकसूरि आचार्ये ते वात सांभली । ति वारइ अर्थत अतिहि कोप चडिउ । प्रवाहिई ते कालिकाचार्य सन्न गुणतणी भूमिका छई । पुण जिनशासनि उड्डाडनु कारणहार ते ऊपरि कोप थाइ एतलई युक्तं छइ ॥१२॥

श्रीकालिकाचार्यशुरूर्ध्वपान्ते, जगाम कामं नयवाक्यपूर्वम् ।

नृपं जगादेति नरेन्द्र ! मुञ्च, स्वसारमेतां मम यद्भ्रतस्याम् ॥१३॥

श्रीकालिकसूरि आचार्ये रायनइ समीपि गिया । अनेक ज्ञा(न्या)यनां वचन बोल्यां ते राजाज्ञाय धर्मनु पालक माहरी बहिनि व्रत पालइ छइ । ते मेरिह जिम आपणुं व्रत रूडी परिई पालइ ते व्रतनु विभाग तुलनइ आवइ ॥१३॥

अन्योऽपि यो दुष्टमतिः कुशीको, भवेत् त्वया स प्रतिषेध्य एव ।

अन्यायमार्गं स्वयमेव गच्छन्, न लज्जसे सत्यमिदं हि जातम् ॥१४॥

अहो राजन् ! अनेरइ जे कोइ दुष्टमति हुइ, कुशील हुइ कुआचारि ही(हु)इ, तेहनइ राजा सीषा(स्वा)मण दिइ । तेहनइ अन्याय करतां वारइ । तूं एवहु पृथ्वीपति राजा स्वयमेव करतउ हुंतउ लाजतउ नथी । एतलई ए वात साची हवी । किसी ते वार्ता ? ॥१४॥

+यत्रास्ति राजा स्वयमेव चौरा, भाण्डीवहो यत्र पुरोहितश्च ।

वनं भजध्वं ननु नागरा भो !, यतः शरण्याद् भयमत्र जातम् ॥१५॥

जिम लोकं माहिल्ल ऊषा(स्वा)ण कहवाइ ते हवडां खरउ ऊषा(स्वा)ण दोसइ छइ । जेणिई नगरि राजा स्वयमेव

चोर हुइ डीलिइं चोरी करइ अन[इं] पुरोहित डीलि भाढीतु पाडणहार कलाली हुइ तेणिइं नगरि अहो नागरिक लोको वनवास लिउ तउ छूटउ । बीजी परिइं तिहां रहिया वणसीजीइ । किरया भणी ! जिहां थकुं शरण जोईइ तिहां जि थकु भय ऊपजइ तउ किसिउं कीजइ ! ॥१५॥

नरेन्द्रकन्याः किल रूपवत्यस्तवावरोधे ननु सन्ति बह्व्यः ।

तपःकृशां जलभरातिजीर्णवस्त्रां विमुञ्चाथु मम स्वसारम् ॥१६॥

अहो राजन् ! ताहरी आज्ञाना पालणहार अनेक राजान अनेक व्यवहारीया प्रमुख लोक तेहनी कन्या धणीइ सन्हारी आज्ञामाहि छई । तेहनूं पाणिग्रहण करि । पुण ए महासती तपिइं करी दूबली श्लेष्मां करी भरी अतिजीर्णवस्त्रनी पहिरिणहारि माहरी बहिनि मूकि ॥१६॥

निश्चम्य सूरीश्वरवाक्यमेतन्न भाषते किञ्चिदिह क्षितीश्वः ।

श्रीकालिकाचार्यशरोऽथ संघस्याग्रे स्वहृत्तान्तमवेदयत् तत् ॥१७॥

श्रीकालिकसूरिनुं वचनं सांभलीनई राजा गर्दभिल्ल बलकु(तु) ऊतर न आपइ न बोलइ । श्रीकालिकसूरि पछइ, पोसालइ आबी समग्र सषल्ल संघ तेडावीनइ तेह आगलि सषल्ल वृत्तांत कहिउ ॥१७॥

संघोऽपि भूपस्य सभासमक्षे, दक्षं वचोऽभाषत यन्नरेन्द्र ! ।

न युज्यते ते यदिदं कुकर्म, कर्तुं प्रभो ! पासि पितैव लोकम् ॥१८॥

ति बार पूठिइं श्रीसंघ सषल्ल मिली रायनी समां गिउ । राय वीनविउ, अहो नरेंद्र ! तुं प्रजालोकनई पितातणी परिपालनं । तुन्न रहिं ए कुकु(क)र्म करवा युक्तं नही । तुन्न रहिं ए अन्याय करवा युक्तु नही ॥१८॥

इति भुवाणेऽपि यथार्थमुच्चैः, संघे न चामुञ्चदसौ महीश्वः ।

महासतीं तामिति तन्निश्चम्य, कोपेन सन्धां कुरुते मुनीश्वः ॥१९॥

श्रीसंघिइं रायनई वीनती कीधी । यथार्थ वात कही । पुण राजाई सर्वथा न मूकी । राजा बलतु ऊतरइ न विइ । पछइ श्री[सं]घिइं तिहां थकइ आबी गुरु वीनव्या । पछइ गुरे श्रीसंघ आगलि प्रतिज्ञा कीधी ॥१९॥

ये प्रत्यनीका जिनशासनस्य, संघस्य ये चाशुभवर्णवाचः ।

उपैक्षकोङ्काइकरा धरायां, तेषामहं यामि गतिं सदैव ॥२०॥

जे मनुष्य जिनशासन ऊपर वैरभार वहइं महाप्रत्यनीक हुइ । अनइ जे वली जिनशासन[न]नां अवर्णव बोलइ जे जिनशासनि उङ्काह करइं तेहवा मनुष्यनई सीमा(खा)मण देउं । तेहनी गतिइं सदाइ जाउं तेहनूं निवारिउं करउं ॥२०॥

यद्येनमुर्वीपतिगर्दभिल्लं, कोशेन पुत्रैः प्रबलं च राज्यात् ।

नोन्मूलयाभीति कृतप्रतिज्ञो, विधाय वेषं ग्रहिलानुरूपम् ॥२१॥

माहारा जाप्यानुं प्रमाण जु ए गर्दभिल्ल राजा बेटासहित भंडारसहित अंतेउरसहित राज्य पालतु उन्मूली करी न लाखू तु कहिज्यो । इसी प्रतिज्ञा श्रीसंघ आगलि कीधी । प्रतिज्ञा कीधा पूठिइं श्रीकालिकसूरे ग्रहिलानु वेस कीधु ॥२१॥

भ्रमत्यदः कर्दमल्लित्वात्रः, सर्वत्र जल्पन् नगरीं विशालाम् ।

श्रीगर्दभिल्लो नृपतिस्ततः किं, भो ! रम्यमन्तःपुरमस्य किं वा ॥२२॥-त्रिभिर्विशेषकम् ॥

* सीताइ यथा चन्दनातिघृष्ट्यात् ॥ लम्पटापराधे गर्दभिल्लं भूत्वा नोत्पादयेऽइं तदतु च कालिकाचार्य एषः-इति भावार्थः ॥

अथ एतदा अनंतर श्रीकालिकसूरि आपणुं शरीर कादवि खरडी त्रिक चतुष्क चाचरि भ्रमण करतु हीडह । मुखिहं इसिउं बोलह । विशाल(ला) नगरीमाहि श्रीगर्दभिल्ल राजा राज्य पालह छह तु किसिउं ? अथवा ए रायनहं अंतःपुर रूडहं छह तु किसिउं ? इसिउ वच[न] नगरी भमतु बोलह । प्रथिलपणहं करी बाह्य प्रकारिहं अंतरग साजापणुं छह ॥२२॥

इत्यादि जल्पन्तमसत्प्रलापं, मुनीश्वरं वीक्ष्य न्यजिज्ञपंस्तम् ।

नृपं कुलामात्यवरा वरेण्यं, जातं न राजन्निति मुञ्च साध्वीम् ॥२३॥

श्रीकालिकसूरि प्रथिलपणहं बोलतु सांभली रायना घरना कुलामात्य रायनहं वीनववा लागी । अहो राजन् ! अम्हो ताहरा राज्यना कुलामात्य वीनखुं छउं । वीनती अवधारि । ए साध्वी महासती मुंकि परही । तुं ज्ञा(न्या)यवंत राजा तुअ रहहं ए साध्वी राषि(खि)वा युक्तु नही, परही मुंकि ॥२३॥

शिक्षा ददध्वं निजपितृ-बन्धु-पुत्रेषु गच्छन्तु ममाग्रदृष्टेः ।

श्रुत्वेति सूरिगत एव सिन्धोर्नद्यास्तटं पश्चिमपार्श्वकूलम् ॥२४॥

राय आ(अ)मात्य प्रतिहं कहवा लागु, अहो अमात्यो ! तम्हो आपणह धरि जई बेटा बेटी प्रमुख कुटुंबनहं शीषा(स्त्रा)मण दिउ । माहरी दृष्टि आगलि थका परहा जाउ । रहिसिउ तु नही भला । आ(अ)मात्ये पाछा आवी आचार्यनहं जीगाविउं । ति वार पृठिहं श्रीकालिकसूरि भळे शकुने चाल्या । पश्चिम दिसिहं सिंधु नही(दी)नहं पश्चिम दिशिहं तटि पेलह कांठह जई रक्षा ॥२४॥

ये तेषु देशेषु भवन्ति भूपास्ते साहयः प्रौढतमस्य तेषु ।

एकस्य साहेः स मृद्देऽवसच्च, सैदा सुदैवज्ञनिमित्तविद्मः ॥२५॥

जे तेणिहं देसि राजान हुइं ते राय सविहुनहं साहि इंसिउं नाम कहीह । तिहां छनूं राय मोटा छहं ते माहि मोटेरु एक साहि छह तेनह (तेह)नी उलग करवा लागी । श्रीकालिकसूरि ज्योतिष्क समग्र जाणहं । निमित्त सर्व जाणहं ॥ २५ ॥

अनागतातीतनिमित्तभावेर्वशीकृतः सूरवरैः स साहिः ।

भक्तिं त्रिधत्ते विविधां गुरूणां, सर्वत्र पूज्यो लभते हि पूजाम् ॥२६॥

श्रीकालिकसूरि आचार्ये अनागत ज्ञान अतीत ज्ञान वर्तमान ज्ञाननहं कहवहं । ते वड्ड साहि राजा आपणह वशि कीधउ । ते साहि गुरुनी भक्ति घणी करह । एतछहं युक्तु छह । जे माहि गुण हुइं । रूडे गुणे करी पूज्य सर्वत्र सचलह पूजा छहह ॥ २६ ॥

तमन्यदा कृष्णमुखं विलोक्य, पप्रच्छ साहिं मुनिपः किमेतत् ? ।

तेनाचक्षे मम योऽस्ति राजा, साहानसाहिः स च भण्यतेऽत्र ॥२७॥

एकवार आचार्ये साहि राजा काल मरतु दीठु । जीवतअयनी आश गई । इसिउ दीठउ । तिवारहं गुरे पूछिउं । आज कालमुखा किरथा कारण ? तेणिहं साहिहं कहिउं । अम्ह छनूं रायनु स्वामी मूलगु साहानुसाहि वड्ड ठाकुर छह ते सा[हा]नुसाहिनहं अम्ह छनूं श्रीषा रायना सहस छहं ॥ २७ ॥

तेनात्र लेखः प्रहितो ममेति, स्वग्रस्तकं शीघ्रतरं प्रहेयम् ।

पञ्चाधिकाया नवतेर्नृपाणां, ममानुरूपच्छल एष भर्तुः ॥२८॥

ते साहानुसाहिनइं कुणिहिं अम्हारयै वयरीइं चाडी क्रीधी । तेणिइं करीय तु कोप हूउ । मञ्जनइं ठेस मोकळिउ छइ । आपणुं मरतक मोकळे जिम ताहरउ बेटउ राज्य पालइ । नहीतरि समर्थ थई रहिजे । एहवु आदेश आविउ छइ । जु मस्तक मोकलीइ तु कुटंब परिवारनूं सूत्र रहइ नहीतरि कुल क्षय हुइ । एहवु आदेश मज पूठिइ पंचाणूं रायनइं एहवु जि आदेश आविउ छइ । तेणिइं करी जीवतव्य जातइ कालमुख थिया छईइ ॥ २८ ॥

एकत्र सर्वे सबलं मिलित्वा, हिन्दूकदेशं चलताथु यूयम् ।

गुरोनिदेशादिति तैः प्रहृष्टैर्भूपैः प्रयाणं ऋषिति प्रदत्तम् ॥२९॥

गुरे स(सा)हि राजानूं वचन सांभली बलतुं कहीउं । तम्हो छनूं राय एकठा मिलीनइं हिंदूना देस मोटा छइ तेह भणी नइं तम्हो चाल । तिहां तम्हो(म्हो) ते देस छेई समाधिइं राव्या पाल । ते वचन सांभली गुरुना वचननी प्रतीति चत्ति भाणी । सगळइ एकठा कटक सहित मिलीनइं पीयाणूं दीधुं ॥२९॥

उत्तरीयं सिन्धुं कटकं सुराष्ट्रादेशे समागत्य मुखेन तस्थौ ।

सर्वेऽपि भूपाः सुगुरोश्च सेवां, कुर्वन्ति बद्धाञ्जलयो विनीताः ॥३०॥

तेह साहिनां कटक सिंधुनदी उत्तरीनइं सुराष्ट्रदेशे सोरठमाहि आवी रहिया । तिसिइ वर्षा लागु । सगळइ छनूं राय श्रीकालिकसूरिने सेवा करइ । बिन्हइं हाथा जा(जो)डीनइं नित्य सेवा करइ विनयवंत हुंता ॥३०॥

वर्षावसाने गुरुणा वभाषे, अवन्तिदेशं चलतेति यूयम् ।

नृपं निश्चक्रीत च गर्दभिल्लं, गृह्णीत राज्यं प्रविभज्य शीघ्रम् ॥३१॥

वरसातनइ प्रांति छेहडइ श्रीकालिकसूरे साहनइं कहिउं अवंतीदेस भणी चालउ । तिहां गर्दभिल्ल राजा छइ तेहन निग्रह करउ राज्य थकु उच्छेद । पछइ देस वहिचीनइं आपणां आपणां राज्य पाल ॥ ३१ ॥

अभाषि तैः शम्बलमस्ति नो नः, किं कुर्महे कालिकसूरिरेवम् ।

ज्ञात्वा च तेभ्यः शुभचूर्णयोगैः, कृत्वेष्टिकाः स्वर्णमयीर्ददौ सः ॥३२॥

तेह छनूं राय कालिकसूरि वीनव्या । अम्हारइ संबल खूटां किसिउं कीजइ । ति वारइं कालिकसूरिइं इटवाह मोटु बलतु देखीनइं माह माहि चूर्णसूं किउं । ते चूर्णनइ योगिइं सघळीइ ईट सूनानी थई । छनूं रायनइं वहिचीनइ भापी ॥३२॥

दक्कानिनादेन कृतमयाणा, नृपाः प्रचेल्गुरुलाटदेशम् ।

तद्देशनाथौ बलमित्र-भानुमित्रौ गृहीत्वाऽगुरवन्तिसीमाम् ॥३३॥

छनूं राय दक्का इसिइं नामि वाजित्रनइ निनादिइं पीयाणां क्रीधां । श्रीकालिकसूरि लाटदेसमाहि थका बलमित्र-भानुमित्र गुरुना भाणेज तेहनइं मिली ते साधिइं लीधा कटकसहित ते हू कटक अनइ साहिनां कटकसहित अवंतीनगरीनी सीमइं पुहता ॥ ३३ ॥

श्रुत्वाऽऽगतांस्तानभितः स्वदेशसीमां समागच्छद्वन्तिनाथः ।

परस्परं कुन्तधनुर्लताभिर्युद्धं द्वयोः सैनिकयोर्बभूव ॥३४॥

ते कटक आपणी सीमइं आव्यां सांभली गर्दभिल्ल राजा सबल गज तुरंगम रथ पायक सहित साहसु आविउ । परस्परइं भाले खाडे तोमर तीर शल्य वेल् शखिका मुद्ररने प्रहारे करी अव्यंत अतिहिं शूझ हवां ॥३४॥

स्वसैन्यमालोक्य हतप्रतापं, नष्टा गतो भूपतिगर्दभिल्लः ।

पुरीं विशालां स यदा प्रविष्टस्तदैव साऽवेष्टि बलै र्पूणाम् ॥३५॥

गर्दभिल्ल राजा आपणुं सैन्य हतप्रताप भागुं देखीनइ नाटु । अवंतीनगरी माहि जइ पइटु । तिवारइं तत्काल वयरीने सैन्ये अवंती नगरी आपणे सैन्य करी बीटी ॥ ३५ ॥

अथान्यदा साहिभटैरपृच्छि, युद्धं प्रभो ! नैव भवेत् किमद्य ? ।

अद्याष्टमी सूरिभिरुक्तमेवं, स गर्दभीं साधयतीह विद्याम् ॥३६॥

अथ एतलानु अनंतर साहि राजाने सुभटे गुरु कन्हलि पुछिउं भगवन् एणिइं गढि चड्या नित्यमेव सुभट शुभइं । आज काइं न शुभइं ! गुरे कहिउं आज आठमिनी तिथि सही । गर्दभिल्ल राजा गर्दभी विद्या साधइ छइ ॥३६॥

विलोकयद्भिः सुभटैरजस्रमट्टालये कापि गता खरी सा ।

दृष्टा तदा सा कथिता गुरुणां, तैरेवमुक्तं ध्वनिनाऽपि तस्याः ॥३७॥

ति वार पूंठिइ सुभट गढनै कोसीसे सघलइ सोधवा लाग। एकइ अटालइ कोसीसा विचिइं गर्दभीनुं मुख दीटुं । पछइ गुरुनइं कहिउं । पछइ गुरे कहिउं एह खरीनइ स्वरिइं अनर्थ ऊपजिसिइ ॥३७॥

सैन्यं समग्रं लभते विनाशं, धनुर्धराणां शतमष्टयुक्तम् ।

छात्वा गतः सूरिवरो निषङ्गी, खर्याः समीपं लघुस्त्रीघ्रवेधी ॥३८॥ युग्मम् ॥

गुरे कहिउं सघल सैन्य खरीनु स्वर सांभलिसिइ तु सघलं सैन्य विनाश पामिसिइं । विमासोनइं सैन्य सक्छं गाऊ एक माठेकं पालुं मोकलिउं । आपणपिइं श्रीकालिकसूरि धनुर्धरे धनुषना धरणहार महाराजन्दवेधी अठोत्तरसउ सहित सावधान सज थइ रहिया ॥३८॥

येदेयमास्यं विवृतं करोति, तदैव शस्त्रैः परिपूरणीयम् ।

श्रीसूरिणाऽऽदिष्टममीभिरेवं, कृते खरी मूर्दनि सूत्र-विष्टे ॥३९॥

अहो सुभटो ! जि वारइं गर्दभी आपणुं मुख विकस्वर करइ, ति वारइं तत्कालमेव आपणा बाण मूकवा जिम माथु तीरे करी भरीइ ति मुख भरिउं । ते वात जाणीनइं तेहे सुभटे तिम ज कीधुं । तिसिइं गर्दभी विद्या गर्दभिल्लनइ मस्तकि मूत्र अनइ विष्टा कीधा । विद्याअष्ट थिउ ॥३९॥

सा गर्दभिल्लस्य विधाय नष्टा, भ्रष्टानुभावः स च साहिभूपैः ।

बद्ध्वा श्शीतः सुशुरोः पदान्ते, निरीक्षते भूमितलं स मूढः ॥४०॥ युग्मम् ॥

ते गर्दभी विद्या गर्दभिल्लनइं अष्ट थई जाणी सैन्य बहिल्ल आवी नगरी लीथी । ति वारइं साहि राजाप गर्दभिल्ल राजा जीवतु बांधीनइं गुरुना पाग आगलि आण्ड मूढ मूर्ख भूमिका साहसुं जोइ बोल्इ नही ॥४०॥

रे दृष्ट पापिष्ट निकृष्टबुद्धे !, किं ते कुकर्माचरितं दुरात्मन ! ।

महासतीशीलचरित्रभङ्गपापद्रुमस्येदमिहास्ति पुष्पम् ॥४१॥

गुरु कहवा लाग। अरे दुष्ट ! पापिष्ट ! निकृष्ट ! अरे कुबुद्धिना करणहार ! ताहरउं कुकर्म जोइ । अरे दुरात्मन ! तइं जे मनिइ करी महासतीनुं शीलभंग करिउं वांछिउं तेह रूपीया पापमइ वृक्षनां पसूल(न) बर्त्सई ॥४१॥

विमुद्द्रसंसारसमुद्रपातः, फलं भविष्यत्यपरं संदा ते ।

अद्यापि चेन्मोक्षंकरं सुधर्ममार्गं श्रयेथा न विनष्टमत्र ॥४२॥"

हिंसे संसाररूपीया समुद्रमाहि पडेसि [सं]सारमाहि फिरेसि नरमि जाएसि ते फल भोगवेसि पापवृक्षना । हवडाईं जु जिनधर्म वीतरागनुं पडिवजं अनु काई नथी विणहुं(ठु) ॥४२॥

न रोचते तस्य मुनीन्द्रवाक्यं, विमोचितो बन्धनतो गतोऽथ ।

सरस्वती शीलपदैकपात्रं, चारित्र्यमत्युज्ज्वलमाश्रय ॥४३॥

श्रीकालिकसूरिनुं वचन तेहनईं न गमइ । पछइ गुरे बंधन थकु छोडाविउ विदेसि गिउ । अनइ सरस्वती महासती छुद्र शीलमइ हुंती आपणुं चारित्र अत्युज्ज्वल पालवा लागी ॥४३॥

यस्यावसद् वेदमनि कालिकार्यो, राजाधिराजः स बभूव साहिः ।

देशस्य स्वण्डेषु च तस्थिवांसः, शेषाः नरेन्द्रैः शकवंश एषः ॥४४॥

जेह साहिनइ परि पहिलुं कालिकाचार्य रहिया ते सधलामाहि मूलगु राजा थिउ । बीजा सधलाइ देस विहंवीनईं रहिया । तही लगइ शाके संवच्छर प्रवर्तिउ । शाके वंश कहवाइ ॥४४॥

श्रीकालिकार्यो निजगच्छमध्ये, गत्वा प्रतिक्रम्य समग्रमेतत्+ ।

श्रीसंघेचिते वितरत्पमोदं, गणस्य भारं स बभार सूरिः ॥४५॥

श्रीकालिकसूरि निज आपणा गच्छमाहि आवी श्रोसंघ मुख्य पडिकमी आलोईनइ वली आपणा गच्छनु भार वहवा लागी ॥४५॥

(२)

भृगोः पुरे यौ बलमित्र-भानुमित्रौ गुरुणामथ भागिन्यौ ।

विज्ञापनां प्रेक्ष्य तयोः प्रगल्भां, गताश्चतुर्भासकहेतवे ते ॥४६॥

इसिइ समइ बलमित्र अनइ भानुमित्र गुरुना भाणेज तेहनईं आपहईं श्रीकालिकसूरि भरुबछि चउमासानइ अर्थि पुहता ॥४६॥

भ्रुत्वा गुरुणां सुविशुद्धैर्मानुविद्धवाक्यानि नृपः समाधाम् ।

अहो ! सुधर्मो जिननायकस्य, शिरो विधुन्वन्निति तान् बभामै ॥४७॥

गुरुनु उपदेश सांभली भाणेज बलमित्र भानुमित्र सभामाहि गुरुनी प्रसंसा करइ । पुरोहिति चींतविउं ए आचार्य चउमासुं रहसिईं तु राजा श्रावक थसिईं । पुण तिम करउं जिम गुरु आहां रहईं नही । मनि इम विमासी राय आगलि गुरुनी प्रसंसा करवा लागु ॥४७॥

निश्चय्य भूपस्य सुधर्मवाक्यं, पुरोधसो मस्तकशूलमेति ।

जीवादिवादे गुरुभिः कृतोऽसौ, निरुत्तरस्तेषु वहत्यसूयाम् ॥४८॥

१० सदेक S । ११ ° क्षपरं S । १२ नास्त्ये श्लोकः L आदर्शे । १३ ° न्नाः सगवं ° SP । + संघार्थ्याण कल्पे वहिज्जा चक्रवर्त्तिनन् वि । जइ तं न करेइ मुणी अणंतसंसारोभो होइ ॥१॥ साहूण चेद्व्याण ° P । १४ ° धमच्ये वि ° SP । १५ ° मां विद्मद ° S । १६ कृतेऽपि लि ° L कृतोऽपि S ।

चित्र ७२

Fig. 72

चित्र ७३

Fig. 73

चित्र ७४

Fig. 74

चित्र ७५

Fig. 75

पुरोहितिं राजा प्रसंसा करतु देखीनई मस्तकि सूळ ऊपजवा लागतइ गुरु कन्हळि जई जीवाजीवादिकनु वाद मांडिउ । गुरे वाद करतां निराकरिउ हराविउ । पळइ मनि असूया ईर्ष्याभाव अतिहिं करइ ॥४८॥

कौटिल्यभावेन यतीन् प्रशंसन्, नरेन्द्रचित्तं विपरीतवृत्तम् ।

चक्रे पुरोधो गुरुभिः स्वरूपं, ज्ञातं यतिभ्यो यदनेषणीयम् ॥४९॥

पळइ ते पुरोहित कुटिलपणानई भाविइ हीयइ कूड छतइ महात्मानई प्रशंसइ । लोकनइ कहइ महात्मानइ भात पाणी असूझतां करावइ । इम करतां गुरे जाण्णिउं भातपाणी असूझतां हवा लाग्यां ॥४९॥

(३)

ते दक्षिणस्यां मरहट्टदेशे, पृथ्वीप्रतिष्ठानपुरेऽथ जग्मुः ।

यत्रास्ति राजा किल सातयानः, प्रौढप्रतापी परमार्हतश्च ॥५०॥

श्रीकालिकसूरे भातपाणी असूझ हुतां जाणी विहार कीधु । मरहट्टदेसमाहि पढठाणपुर पाटणि जिहां साळिवाहन राज्य परम जैन श्रावक राज्य करइ छइ तिहां पुहता ॥५०॥

राज्ञाऽन्यदाऽपृच्छि सभासमसं, मभो ! कदा पर्युषणा विधेया ? ।

या पञ्चमी भाद्रपदस्य शुक्रे, पक्षे च तस्यां भविता सुपूर्व ॥५१॥

एक वार साळिवाहन राजाई पूछिउं भगवन् ! पजूसण कहीइ कीजसिइ ? गुरे कहिउं भाद्रवइमासि अजूआळइ पखवाळइ पांचमिइ पजूसण पडिकमळुं कहिउं छइ ॥५१॥

नृपोऽवदत् तत्र महेन्द्रपूजामहो ! भवत्यत्र मुनीन्द्र ! घस्ते ।

मयाऽनुगम्यः स च लोकनीत्या, स्नात्रादिपूजा हि कथं भवित्री ? ॥५२॥

राजा साळिवाहन कहवा लागु, भगवन् ! आपणइ आणिइं देसि महेन्द्रपूजा पांचमिइं हुइ । लोक सघळ ते पर्व करइ । अनईं मईं ते लोक व्यवहारिइं ते महोत्सव करिउ । पजूसणनइ पवि(र्विं) स्नात्र पूज मालादिक आरात्रिक करवा सुं विघन हुसिइ ॥५२॥

तत् पञ्चमीतः प्रश्रुणा विधेयं, षष्ठ्यां यथा मे जिननाथपूजा ।

मभावना-पौषपालनादि, पुण्यं भवेन्नाथ ! तव प्रसादात् ॥५३॥

भगवन् ! प्रसाउ करी पजूसणनुं पांचमि थकुं छट्टिइं करउ । जिम स्नात्रपूजा प्रभावना पौषप प्रसुख पुण्य करीय कराई ॥५३॥

राजचिदं नैव भवेत् *कदाचित्, यत् पञ्चमीरात्रिविपर्ययेण ।

ततश्चतुर्थ्या क्रियतां नृपेण, विज्ञप्तमेवं गुण्याऽनुमेने ॥५४॥

गुरु कहवा लाग्या, अहो राजन् ! पंचमीनी रात्रि अतिक्रमी गईं तु पळइ पजूसण सर्वथा न हुइ । पळइं राईं कहिउं तु पळइ चउथिइं पजूसण करउ । पळइ गुरे ते वात मानी । सिद्धां[त] माहिली वात सांभरी तेह भणी मानिउं ॥५४॥

स्मृत्वेति चित्ते जिनवीरवाक्यं, यत् सातयानो नृपतिश्च भावी ।

श्रीकालिकायौं मुनिपथ तेन नृपाग्रहेणापि कृतं सुपूर्व ॥५५॥

चित्तमाहि सिद्धांतं वचन किसिउं सांभरिउं ! जं सांभलि [सात]वाहण राजा श्रीकालिकसूरिइं धामहइं पांचमि थकुं चउथइं पजूसण आणिवुं ॥५५॥

यथा चतुर्थ्यां जिनवीरवाक्यात्, संवेन मन्तव्यमहो ! तदेव ।
मवर्चितं+ पर्युषणाख्यपर्व, यथेयमाज्ञा महती सदैव ॥५६॥

जिम जिन श्रीमहावीरि इम कहिउं छइ सिद्धांतमाहि । श्रीसंघनी अनुमतिइं कालिकसूरिइं पांचमि थकुं पजूसण चउपि(थि)इं करइं तिम भाधुं सदाइ सविहुं कुणिहि मानिवुं । जिननुं वचन एहवुं छइ, तेह भणी आज लगइ चउत्थिइं पजूसण हुइ छइ ॥५६॥

(४)

अथान्यदा कालवशेन सर्वान्, प्रमादिनः सूरिवराश्च साधून् ।
त्यक्त्वा गताः स्वर्णमहीपुरस्थानेकाकिनः सागरचन्द्रसूरीन् ॥५७॥

अथ एतलानु अनंतर कालइं विशेषिइं श्रीकालिकसूरिना परिवारना साधु महात्मा प्रमादीया थिआ । गुरु महात्मानुं सूता मेलही स्वर्णपुर नगरि सागरचंद्रसूरि छइ तिहां पुहता । तिहां आब्या एकला सागरचंद्रसूरिइं न ओळख्या । रूप व(प)रावर्त्तपणइं करी । पोसालमाहि डोसु तपोधन एकइं पासइं आवी रहिउ ॥५७॥

तेषां समीपे मुनिपः स तस्थौ, ज्ञातो न केनापि तपोधनेन ।
शय्यातराद् ज्ञातयथार्थवृत्ताः, प्रमादिनस्ते मुनयस्तमीयुः ॥५८॥

तिसिइ पइठाण पुर पाठणि शय्यातर श्रावके महात्मा हाकी करी काढचा । स्वर्णपुर भणी आब्या । सागरचंद्रसूरे पूछिउं गुरु किहां छइ ! पहि[ला] आब्या तेहे कहिउ । गुरु पाछलि आवइं छइ । सागरचंद्रसूरि साहमा गिआ । पाछिला महात्मा पूछ्या, ते कहइं; “गुरु आगलि पुहता ” । सघले कुडउ बोळउ । पछइ सागरचंद्रसूरे पोसालइ आवी ते बुद्धगुरु भणी मानी पगि छागी स्वमावीनइं समस्त महात्माए स्वमावी करी गुरु मनाब्या ॥५८॥

(५)

जिनेश्वरः पूर्वविदेहवर्ती, सीमन्धरो बन्धुरवाग्बिलासः ।
निगोदजीवानतिसूक्ष्मकायान्, सभासमक्षं स समादिदेश ॥५९॥

श्रीकालिकसूरि आपणा परिवार सहित पइठाण पुरि पाठणि समाधिइं रखा छइ । इसिइ समइ सौधमैन्द्र महाविदेहि क्षेत्रि श्रीसीमंधरस्वामि कहलि बइठा हता । श्रीसीमंधरस्वामि उपदेश देतां धर्मनइ अधिकारि आविहुं । विचार करतां निगोद जीवनु विचार आविउ । तिसिइ इंद्रिइं पूछिउं, निगोदनु विचार रूडइं प्रीळवउ । पछइ परमेश्वरि निगोदनु विचार परिपूर्ण कहिउ ॥५९॥

+ P आदर्शे टिप्पण्यामेते श्लोक उल्लिखिताः—श्रीवीरनिशुतेर्नवलु वर्षशतेषु अशीत्या त्रिनवत्या वाऽधिकेषु इयं वाचना जाता, यद्वा पञ्चम्याम् चतुर्थ्यां पर्युषणा प्रवृत्ते, यतः—

तेषुच य नवसएहि, समद्रक्षंतेहि वज्रभाणाओ । पज्जुसवणा चउत्थी, काल[ग]सूरीहि तो उबिया ॥१॥

वीसहि दिपोहि कप्पो, पंचगहाणीइ कप्पठवणाय । नवसयतेणउएहि, वोच्छिज्जा संघभाणाए ॥२॥

सालाहणेण रथा, संघाएसेण कारिओ भयवं । पजू(ज्जू)सवणा चउत्थी, चाउम्मासी चउदसीए ॥३॥

व...भासपडिक्कमणं, पविस्सयदिवसम्मि चउविहो संगो । नयसयतेणउएहि, आयरए तं पमाणं तु ॥४॥

इति तीर्थोद्धारविद्यु भणनात् ॥

सौधर्मनाथेन सन्निभयेन, पृष्टं जगन्नाथ ! निगोदजीवान् ।

कोऽप्यस्ति वर्षेऽपि च भारतेऽस्मिन्, यो वेत्ति व्याख्यातुमलं य एवम् ॥६०॥

पछइ इन्द्रिइं परमेश्वर कन्हलि पूछिउं, “भगवा(व)न् ! पसाउ करी हवडानइ कालि भरतक्षेत्र माहि तेहवु कोइ आचार्य छइ, जे निगोदनु विचार तम्हारी परिइं कहीनइ प्रीछवइ ! ” ॥६०॥

समादिदेश मभूरस्ति शक्रः, श्रीकालिकार्यः श्रुतरत्नराशिः ।

श्रुत्वेति शक्रः प्रविधाय रूपं, वृद्धस्य विप्रस्य समाधयौ सः ॥६१॥

श्रीसीमंथरस्वामिइं कहिउं, “अहो इन्द्र ! भरतक्षेत्रमाहि श्रीकालिकसूरि श्रुत सिद्धांतनु समू(सु)[द्र], तेणिइं भरिउ पूरिउ छइ ते निगोदनु विचार अम्हारी परिइं कहइ । पळ[इ] इन्द्र श्रीसीमंथरस्वामि वा(वा)दीनइ वृद्ध वडउ ब्राह्मणू रूप करी धूजतु कांपतु हाथि लाकडी एहवुं रूप करी कालिकसूरि कन्हलि आविउ ॥६१॥

विमोऽथ पमच्छ निगोदजीवान्, सूरीश्वरोऽभाषत ताननन्तान् ।

असंख्यगोलाश्च भवन्ति तेषु, निगोदसंख्या गतसंख्यरूपाः ॥६२॥

ब्राह्मणिइं श्रीकालिकसुरि कन्हणि(लि) निगोदना जीवानु विचार पूछिउ । श्रीकालिकसूरे कहिउं; “रोमनइ अणीइं असंख्याता गोला इसी संज्ञा कहीइ । तेणिइ एकेकइ गोलइ असंख्याता निगोद कहवाइं । एकेकइ निगोदि अनंता जीव कहवाइं ” । इसी परिइं विचार कहिउ ॥६२॥

श्रुत्वेति विप्रो निजमायुरेवं, पमच्छ मे शंस कियत्प्रमाणम् ।

अस्तीति सिद्धान्तविलोकनेन, शक्रो भवान् कालिकसूरिराह ॥६३॥

ते निगोदनु विचार सांभल्या पूछिइं ब्राह्मणिइं गुरु कन्हलि पूछिउ; “भगवन् ! हुं वडु थिउ सकउ नही । वेटा वेटी कलत्र परिवार भक्ति न करइं । गाडउ दुखीउ छउ आळखुंनु पतीइ नही । करउं किसिउ ? । एकवार कहउ हजी मन्ननई केतलं आळखुं थाकइ ! । एकवार कृपा करी कहउ ” । श्रीकालिकसूरि जोवा लागा । जोतां जोतां नव रस केतले संख्या लाभइ । जोतां जोतां पत्योपमे न रहइ । विहुं सागरोपमि जई रखा । पछइ कहिउ तउ ब्राह्मण तु न हुइ । तुं सौधर्मेन्द्र ए वातनु निश्चउ जाणिज्यो ॥६३॥

कृत्वा स्वरूपं मणिपत्य सूरि, निवेद्य सीमन्थरसत्प्रशंसाम् ।

उपाश्रयद्वारविपर्ययं च, शक्रो निजं धाम जगाम हृष्टः ॥६४॥

पछइ इन्द्रिइं आपणुं रूप प्रगट कीछुं । महात्मा विहरवा गिआ हुंता, तेणिइ समइ इंद आविउ किम जाणीइ ! तेह अणी इन्द्रिइं पोसालनुं बारणुं फेरवीनइ इन्द्र गिउ इन्द्र महात्मा आवता लगइ न रहिउ । एतला कारण महात्मा इन्द्रनुं रूप देखी तपवडइं निआणुं बांधइ । एह कारणइं पोसालनुं बारणुं फेरीनइं गिउ ॥६४॥

श्रीमत्कालिकसूरयश्चिरतरं चारित्रमत्युज्ज्वलं,

संपाल्य प्रतिपद्य चान्त्यसमये भक्तप्रतिज्ञां मुदा ।

शुद्धध्यानविधानलीनमनसः स्वर्गालयं ये गता—

स्ते कल्याणपरम्परां श्रुतधरा यच्छन्तु सैवेऽनवे ॥६५॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता । श्रीतपागच्छवृद्धशालायां लिखिता ॥

श्रीकालिक चिरकाल आपणुं चारित्र निरतीचार पाळी छेहडइ अणसण लेईनइ, शुद्धनिर्मल ध्यान पंच परमेष्ठिनुं स्मरण करता जीर्णदेह मुंकीनइं स्वर्गि पुहता । ते श्रीकालिकसूरि समस्त श्रीसंधनइं अनेक कल्याण मांगलिकमाला विस्तारउ ॥६५॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्तः(प्ता) ॥ पं० श्रीहीररत्नगणि ॥

[१९]

श्रीजिनदेवसूरिविरचिता

कालिकसूरिकथा ।

[रचनासंघत् १४ पाताब्दि]

मोहान्धकारमाग्भारापहाररविमण्डलम् ।
अमानबहुमानेन, वर्द्धमानं नमाम्यहम् ॥१॥
पञ्चमीतश्चतुर्थ्यां यैश्चक्रे पर्युषणामहः ।
तेषां कालिकसूरीणां, चरितं किञ्चिदुच्यते ॥२॥
घारावासमिति ख्यातं, पुरं सुरपुरोपमम् ।
तत्राऽभूद् भूपतिवैरिसिंहः सिंहपराक्रमः ॥३॥
देव्यस्य सुन्दरी, रूपसंपदा सुरसुन्दरी ।
तयोः कालिकनामाऽभूत्, सूनुरन्यूनविक्रमः ॥४॥
सोऽन्यदा बहिरुद्याने, हयान् रमयितुं ययौ ।
सूरिं गुणाकरं तत्र, धर्ममाख्यान्तमैक्षत ॥५॥
तस्यान्तिकमथो गत्वा, धर्मं श्रुत्वाच श्रुद्धधीः ।
सद्यः संसारवासाच्च, परं वैराग्यमासदत् ॥६॥
पितरौ समनुज्ञाप्य, भटपञ्चशतीयुतः ।
सरस्वत्याऽऽख्यया स्वप्ना, सार्द्धं व्रतमश्रियत् ॥७॥
शिक्षां द्विधाऽभ्यस्तवन्तं, श्रुताङ्गपारपारगम् ।
निवेश्य च निजे पट्टे, स्वर्गातिथिरभूद् गुरुः ॥८॥
क्रमेण कालिकाचार्यः, साष्टुपञ्चशतान्वितः ।
क्षमां पुनानः पदन्यासैः, पुरीसुज्जयिनीं ययौ ॥९॥
आरामे समवासाप्रीद्, भगवान् सपरिच्छदः ।
तच्चरित्रैः पवित्रैश्च, चित्रियन्ते स्म नागराः ॥१०॥
गर्दमिल्लो नृपोऽद्राक्षीत्, समायान्तीं बहिर्भुवः ।
अन्यदाऽऽर्यां कृताश्वर्यरूपां सूरैः सहोदरीम् ॥११॥
कामग्रहग्रहीतस्तां, इडादानाख्य पूरुषैः ।
न्यधादधन्यः श्रुद्धान्ते, सूरिर्विज्ञातवांश्च तत् ॥१२॥
आस्थानं स्वयम्रागत्य, गुरुः शान्तमनास्ततः ।
तं दुष्टनृपमाचष्ट, सुधामधुरया गिरा ॥१३॥

त्वय्यन्यायरते राजन् !, सर्वं स्यादसमञ्जसम् ।
 मुञ्चैतां व्रतिनीं तस्मात्, परत्रेह च शर्मणे ॥१४॥
 क्रोधलैर्वचनैरेवं, गुरुणा मणितोऽपि सः ।
 मधानैर्वार्यमाणोऽपि, मुमोच न तपोधनाम् ॥१५॥
 तेजः क्षात्रमिवारूढो, भ्रुकुटीविकटाननः ।
 सभायां कालिकाचार्यः, प्रतिज्ञामकरोदिभाम् ॥१६॥
 श्रीसंघमत्यनीकानां, महापातकिनामपि ।
 माधवत्यतिथीनां च, नूनं लेप्येष पाप्मभिः ॥१७॥
 यद्येनमेनसां धामोन्मूलयामि न मूलतः ।
 इत्युत्त्वा वचनं गत्वा, गच्छेऽनालोच्य किञ्चन ॥१८॥
 उन्मत्तवेषो नगरीं, हिण्डमानो जजल्य सः ।
 राज्यं भुङ्क्ते गर्दमिच्छेत् ततः किमतः परम् ? ॥१९॥ [त्रिभिर्विरोषकम्] ॥
 एतस्य कान्तः भुद्धान्तश्चेत् ततः किमतः परम् ।
 इति दृष्ट्वा जनः सर्वो, हाहारवमुखोऽब्रवीत् ॥२०॥
 धिगेनं नृपतिं यस्य, चेष्टितैः कष्टिताशयः ।
 रटन् पिशाचकीवैत्थमाचार्यः पर्यटत्ययम् ॥२१॥
 भूयः संभूय सचिवप्रमुखैर्बोधितोऽपि सः ।
 विरराम न कामार्त्तो, व्रतिनीसंग्रहाग्रहात् ॥२२॥
 गर्दभीविद्ययाऽजय्यं, तं ज्ञात्वा मेदिनीपतिम् ।
 उपायेनोन्मूलयिष्यन्, क्षककूलं ययौ गुरुः ॥२३॥
 ये स्युस्तत्र च सामन्तास्ते सप्तस्त्रय इति स्मृताः ।
 तेषां तु नृपतिः साखानुसाखिरिति विश्रुतः ॥२४॥
 आचार्यस्तस्थिवांस्तत्र, साखेरेकस्य संनिधौ ।
 मन्त्रयन्त्रप्रयोगाद्यैस्तं चात्यन्तमरञ्जयत् ॥२५॥
 अथान्यदा सुखासीने, साखौ तत्र स्वपर्षदि ।
 दूतः साखानुसाखीयः, समागत्यार्पयच्छुरीम् ॥२६॥
 छुरिकां तां समालोक्य, साखिः श्याममुखोऽजनि ।
 स्मरिणा भणितधार्यं, केयं भो ! विपरीतता ॥२७॥
 अनुग्रहे विभोर्यस्मादायाते हृष्यतेतराम् ।
 तवेक्ष्यते तु बैलक्ष्यं, ततः साखिरदोऽवदत् ॥२८॥
 नानुग्रहोऽयं भगवन् ! निग्रहः पुनरेष मे ।
 यस्मै क्रुध्यति नः स्वामी, तस्मै भेषयति छुरीम् ॥२९॥

तां क्षिप्त्वा क्षुरिकां कक्षौ, मर्त्तव्यं तेन निश्चितम् ।
 सोऽन्यथा सकलस्यापि, कुटुम्बस्य क्षयं सृजेत् ॥३०॥
 स्वर्थाभिमुख्यमालोक्य, सूरिरुच्छ्र्वसिताक्षयः ।
 साखिमाचष्ट तं रुष्टः, किं तवैवोपरि मधुः ? ॥३१॥
 कुपितोऽथमुतान्यस्मायपि कस्मैचिदुच्यताम् ।
 स पुनः पण्णवत्यङ्कं, दृष्ट्वा क्षुर्यामुवाच गाम् ॥३२॥
 मद्भिधानां पण्णवतेरुपरि कुद्धवानयम् ।
 ततस्तैरपि मर्त्तव्यं, मद्ब्रच्छरणवर्जितः ॥३३॥
 जगौ सगौरवं सूरिर्न मर्त्तव्यं मुधैव भो ! ।
 नीत्वा हिन्दुकदेशं वः, माज्यराज्यं ददाम्यहम् ॥३४॥
 दूताश्रामानि विज्ञाय, तान् सर्वानपि सत्वरम् ।
 समाकारय युष्माकं, सिन्धुतीरेऽस्तु सङ्गमः ॥३५॥
 ममाणमादेश इति, व्याहृत्य शकपुङ्गवः ।
 व्यधत्त तत् तथैवाशु, जीविताशा हि दुस्त्यजा ॥३६॥
 विज्ञातपरमार्थास्ते, सर्वे सबलवाहनाः ।
 संभूय साखयः सद्यः, सिन्धुतीरे समागमन् ॥३७॥
 आचार्यैर्दर्शितपथः, साखी यः सोऽपि सत्वरम् ।
 मयाणैरनवच्छिन्नैरुपसिन्धु समासदत् ॥३८॥
 तेऽथ सिन्धुं समुत्तीर्य, साधयन्तोऽखिलान् नृपान् ।
 सुराष्ट्राविषयं प्रापुस्तत्र प्राद्वडुपेयुषी ॥३९॥
 विभज्य नवधा राष्ट्रं, सुराष्ट्रां तेऽवतस्थिरे ।
 वर्षारत्रे व्यतिक्रान्ते, सूरिणा भणितास्ततः ॥४०॥
 इहो ! निरुद्यमा यूयं, किमु तिष्ठथ संप्रति ।
 अवन्तिदेशं शृङ्गीध्वं, पर्याप्तं तत्र मावि वः ॥४१॥
 तेऽवोचन् द्रव्यरहिता वयं वर्त्तामहे मधो ! ।
 निर्द्रव्याणां हि जायन्ते, न काश्चित् कार्यसिद्धयः ॥४२॥
 हेमीकृत्येष्टकापाकं, युक्त्या तेभ्यो ददौ गुरुः ।
 तेऽपि संभृत्य सामग्रीं, प्रचेष्टुर्माँलवान् प्रति ॥४३॥
 तान् निशम्यायतो दर्पाद्, गर्दभिल्लोऽपि संमुत्सम् ।
 आडुढौकेऽथ सम्फेटोऽभूद् द्वयोरपि सैन्ययोः ॥४४॥
 शस्त्राशस्त्रि चिरं युद्ध्वा, शकसैन्येन निर्जितम् ।
 अनीकं गर्दभिल्लस्य, यतो धर्मस्ततो जयः ॥४५॥
 अवन्तीशः मणभ्याशु, व्याहृत्य स्वपुरीमगात् ।
 कृत्वा रोधकसज्जां तां, तस्थिवानन्तरेव सः ॥४६॥

अथाज्ञया मृनीन्द्रस्य, शकयोधाश्चतुर्दिक्षम् ।
 नगरीं वेष्टयामासुश्चन्द्रलेखां घना इव ॥४७॥
 अट्टालकेषु युद्धानि, समभूवन् निरन्तरम् ।
 तेऽन्यदाऽऽलोक्य शून्यांस्तान् गुरवेऽकथयन्नथ ॥४८॥
 वप्रस्याट्टालकाः शून्याः, कुतोऽथ भगवन्निति ।
 पृष्टस्तेः स्पष्टमाचष्ट, गुरुर्विज्ञातकारणः ॥४९॥
 अयं भो ! गर्हभीविधां, पापात्मा युक्तिपूर्वकम् ।
 कृष्णाष्टमी-चतुर्दशयोराराभयति सर्वदा ॥५०॥
 सिद्धविद्यश्च भवतामजय्योऽयं भविष्यति ।
 तद् गवेषयत कापि, वप्रस्योपरि गर्हभीम् ॥५१॥
 ते समालोक्य तां प्रोक्तुः, गुरवे सोऽऽप्यचीकयत् ।
 द्विक्रोश्याः परतः सर्वे, सैन्यमेतद् विधीयताम् ॥५२॥
 इयं हि रासभी शब्दं, कुरुते देव्यधिष्ठिता ।
 तमाकर्ण्य द्विषत्सैन्यं, वान्ताऽऽसृग् भ्रियते ध्रुवम् ॥५३॥
 अष्टोत्तरं शतं शब्दवेधिनामिह तिष्ठतु ।
 तैः पूरणीयमिष्टुभिस्तस्या दिध्वनिषोर्ध्रुवम् ॥५४॥
 शकाः सूरिसमादिष्टमेतत् सर्वं वितेनिरे ।
 तथैव शब्दावसरे, तस्या आस्यमपूरयन् ॥५५॥
 सा तु विद्या समाविष्टा, दुर्धियस्तस्य भूपतेः ।
 मूर्ध्नि विष्णुत्रमाधाय, पलायामास रासभी ॥५६॥
 सुरैरादेशतो वप्रं, भङ्क्त्वा मध्ये प्रविश्य च ।
 जीवग्राहं गृहीत्वा तम्रुपनिन्युर्गुरोः पुरः ॥५७॥
 गुरुणा बोध्यमानोऽपि, यदा न प्रत्यबोधि सः ।
 मदाप्य कर्परं हस्ते, देशान्निष्कासितस्ततः ॥५८॥
 व्रतान्यारोपयत् सूरिरार्यायाः श्रद्धये पुनः ।
 प्रायश्चित्तं चरित्वा च, स्वं गणं प्रत्यपालयत् ॥५९॥
 मौलिक्यश्चाखिलपुत्रिपरं तस्य सेवकाः ।
 इति व्यवस्थया तत्र, राज्यमन्वशिषन् शकाः ॥६०॥
 ते श्रीमत्कालिकाचार्यपर्युपासनतत्पराः ।
 चिरं राज्यानि बुभुजुर्जिनधर्ममभावकाः ॥६१॥

(२)

इतश्चाभूद् भृगुकच्छे, जामेयः कालकमभोः ।
 कलमित्रनृपो भानुमिश्रस्तस्यानुजः पुनः ॥६२॥

तौ च प्रहित्य स्वामात्यमत्युत्कृष्ठावशंवदौ ।
 शाकराजाननुज्ञाप्य, नयतां स्वपुरे गुरुन् ॥६३॥
 बलभानुं स्वजामेयं, भानुश्रीकुलिसंभवम् ।
 प्रवाज्य प्रावृषं सूरिं, तत्रैवास्थापयन्नुपः ॥६४॥
 मभावनां विभाव्योच्चैः, पुरोधाः कृतमत्सरः ।
 पुराऽपि निर्जितो वादे, रहो राजानमब्रवीत् ॥६५॥
 अमी तपोधना यत्र, संचरन्ति महाशयाः ।
 तत्र देव ! पदन्यासो, युष्माकं नैव युज्यते ॥६६॥
 अभक्तिर्जायते ह्येवं, सा च श्रेयःप्रमाथिनी ।
 प्रेष्यन्तेऽमी तदन्यत्र, विधाप्यानेषणां पुरे ॥६७॥
 एवमस्त्विति राज्ञोक्ते, कारिताऽनेषणा पुरे ।
 विलोक्य तां समन्ताच्च, गुरुभ्यः साधवोऽवदन् ॥६८॥
 पुरोहितस्य तत् सर्वं, ते विमृश्य विजृम्भितम् ।
 अपर्युष्यापि चलिताः, प्रतिष्ठानपुरं प्रति ॥६९॥

(३)

शातवाहनराजेन, कृताभिगमनोत्सवाः ।
 तस्थुः सुखं पर्युषणापर्वं तत्रान्यदाऽऽगमत् ॥७०॥
 तान् राजोवाच पञ्चम्यां, देशेऽन्नेन्द्रमहो भवेत् ।
 जनानुवृत्त्या गन्तव्यमस्माभिरपि तत्र च ॥७१॥
 एवं च चैत्यपूजाद्वैश्याघातः संभवेद् विधेः ।
 पृष्ट्यां पर्युषणापर्वं, तदिदं क्रियतां प्रभो ! ॥७२॥
 स्वाम्याह राजन् ! पर्वेदं, पञ्चमीं नातिवर्त्तते ।
 कारणापेक्षया त्वर्वागपि स्यादिति हि श्रुतम् ॥७३॥
 चतुर्थ्यामस्तु तर्हेतदित्युक्ते भूभुजा प्रभुः ।
 मेने तथेति भूपस्तु, मुदितो गृहमागमत् ॥७४॥
 तदाद्यभूद् भाद्रशुद्धचतुर्थ्यां किल पर्वं तत् ।
 चतुर्दशीदिने चातुर्मासिकानि च जज्ञिरे ॥७५॥

(४)

अन्यदा कर्मदोषेण, शिष्याः कालरूपभोः ।
 दुर्विनीता अजायन्त, शिक्षाया अप्यगोचराः ॥७६॥
 रात्रौ शय्यातरस्योक्त्वा, परमार्थं विमुच्य तान् ।
 निद्रामतान् प्रचलिताः, स्वयं कनखलं प्रति ॥७७॥

चित्र ७६

Fig. 76

चित्र ७७

Fig. 77

चित्र ७८

Fig. 78

चित्र ७९

Fig. 79

स्वशिष्यरत्नाकराख्यसूरिशिष्यस्य संनिधौ ।
सूरेः सागरचन्द्रस्य, प्रतिबोधितभूपतेः ॥७८॥ [युग्मम्] ॥
क्रमेण तत्र संपाप्ता न केनाप्युपलक्षिताः ।
उपाभयस्यैककोणं, समाश्रित्यावतस्थिरे ॥७९॥
प्रतिक्रम्यैर्योपधिकीमुपविश्य क्षणं स्थिताः ।
अत्रान्तरे सागरेन्दुरनुयुज्य प्रपारितः ॥८०॥
असहिष्णुर्नानगर्वे, सूरिं प्रति वभाण सः ।
आर्य ! कीदृग् व्याचक्षे, मया साध्विति तेऽब्रुवन् ॥८१॥
ततः पुनर्मदाध्मातः, सागरेन्दुर्वभाण तम् ।
आर्य ! किञ्चिद् विषमार्थं, परिपृच्छ ब्रुवामि ते ॥८२॥
न किञ्चिद् विषमं जाने, धर्मं तद्ब्रार्थकोचितम् ।
व्याचक्ष्व मत्पुर इति, प्रोचुः पौत्रं मुनीश्वराः ॥८३॥
अनित्यताभावनार्थं, धर्ममत्पूजितं ततः ।
व्याचक्षणे सागरेन्दो, साक्षेपं प्रभुरब्रवीत् ॥८४॥
प्रत्यक्षाद्यगोचरत्वान्नास्ति धर्मः स्वपुष्पवत् ।
मृधा तद्विषयं क्लेशं, मृदा अनुभवन्त्यमी ॥८५॥
अन्तःसुबोधोऽप्यवष्टम्भमालम्ब्योवाच सागरः ।
अस्त्येव धर्मस्तत्कार्यसुरादेरुपलम्भतः ॥८६॥
युक्तिभिः साधिते धर्मे, मौनं कृत्वा स्थिता विशुः ।
तथा शिष्या हुर्विनीताः, सुप्ता मातरजागरुः ॥८७॥
गुरुनप्रेक्ष्य तेऽपृच्छन्, शय्यातरमसौ पुनः ।
निर्भर्त्य बचनैस्तीक्ष्णैः, प्राहिणोत् सूरिसंनिधौ ॥८८॥
क्रमात् ते तत्र संपाप्ता वार्तां विज्ञाय तन्मुखात् ।
सागरः क्षमयामास, गुरुंस्तेर्मुनिभिः सह ॥८९॥
वालुकापूरितप्रस्थशृतिरेचनपूर्वकम् ।
पौत्रं तेऽबोधयन्, ज्ञानतारतम्यप्ररूपणात् ॥९०॥

(५)

अथ व्याख्यां निगोदानां, श्रुत्वा सीमन्धरप्रभोः ।
शक्रोऽपृच्छद् भरतेऽपि, किमेवं वेत्ति कोऽप्यमून् ॥९१॥
व्याचष्टे भारते मद्ब्रिगोदानार्थकालकः ।
इति भाषितवान् ब्रह्मधरं सीमन्धरप्रभुः ॥९२॥
तं वृद्धद्विजरूपेण, गतः शक्रः परीक्षितुम् ।
पृष्ट्वा निगोदानामुक्त्वा, हृदितः स्तुतवानिति ॥९३॥

दुष्प्रभारात्रिदीपाय, प्रतीपाय कुतीर्थिनाम् ।
 अनर्घ्यगुणरत्नौघरोहणाय नमोऽस्तु ते ॥९४॥
 श्रीकालकार्यं प्रणिपत्य शक्रः,
 स्वस्यागमं ज्ञापयितुं मुनीनाम् ।
 कृत्वाऽन्यथाद्वारमुपाश्रयस्य,
 संपूर्णकामस्त्रिदिवं जगाम ॥९५॥
 मत्वाऽऽयुरन्तं भगवानपि स्वं,
 श्रीकालकार्योऽनघ्नं विधाय ।
 विहाय कायं विधिवद् विधिङ्ग-
 त्त्रिविष्टपस्याभरणं बभूव ॥९६॥
 श्रीजिनप्रभसूरीन्द्रैः, स्वाङ्कपर्यङ्कालितः ।
 जग्रन्थैतां कथां श्रीमज्जिनदेवमुनीश्वरः ॥९७॥
 इति श्रीकालिकसूरिकथानकं समाप्तम् ॥

[२०]

श्रीमाणिक्यसूरिविरचिता

कालकाचार्यकथा ॥

बन्दारुहरिमन्दारुमङ्गरीपिञ्जरक्रमम् ।
 श्रीवर्द्धमानमानम्य, वक्ष्ये पर्युषणास्थितिम् ॥१॥
 येन पर्युषणापर्व, चतुर्थीवासरे कृतम् ।
 श्रीकालिकगुरोस्तस्य, कथ्यते प्रथिता कथा ॥२॥
 जम्बूद्वीप इह द्वीपे, क्षेत्रे चात्रैव भारते ।
 पुरमस्ति धरावासं, धरामण्डलमण्डनम् ॥३॥
 आरामिकमिवाऽऽरामं, पितेव निजसंततिम् ।
 वैरिसिंहमहीपालस्तत्र पालयति मजाः ॥४॥
 रोहिणीव शशाङ्कस्य, व्योमगङ्गेव वारिधेः ।
 भुविशीलमियाऽऽलापा, मियाऽऽस्या(स्व) सुरसुन्दरी ॥५॥
 कुमारः मुकुमाराङ्गः, कुमार इव विक्रमी ।
 कालक्रमेण घर्म्महः, कालकाऽऽख्यस्तयोरभूत् ॥६॥

नीरधेरपि गम्भीरो, धीरो मो(मे)रुगिरेरपि ।
 सोमादपि महासौम्यः, प्रतापी तपनादपि ॥७॥
 उदारस्कारभृङ्गारः, परनारीसहोदरः ।
 सत्यवाक् शरणाऽऽयातवज्रपद्मरसनिभः ॥८॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥
 कुमारोऽन्येष्टुरुद्याने, गतः क्रीडामसङ्गतः ।
 गुणाकराचार्यगिरं, श्रुत्वा श्रवणामृतम् ॥९॥
 अपारे भवकान्तारे, प्राणिनां भ्रमतां सताम् ।
 कर्मलाघवतोऽनर्घ्या, जायते मानुषी गतिः ॥१०॥
 इन्द्रजालोपमे जीवितव्ये द्रव्ये विनश्वरे ।
 मतिर्भवति चारित्रे, केषाञ्चिदपि धीमताम् ॥११॥
 एवमादि गुरोवा(वी)र्णी, तूर्णमाकर्ण्य स व्रतम् ।
 सरस्वत्या महासत्या, भगिन्या सममग्रहीत् ॥१२॥
 गीतार्थो गृणसंयुक्तः, श्रीगुणाकरसूरिमिः ।
 क्रमात् सूरिपद(देऽ)स्थापि पापिनामपि बोधकृत् ॥१३॥
 तपो निष्कपटं कुर्वन्, भव्यालीं स विबोधयन् ।
 विहरन् वसुधापीठे, जगामोज्जयिनीं पुरीष ॥१४॥
 तस्योपवनसंस्थस्य, समायान्ति पुरीजनाः ।
 धर्मवाणीं रसेनाऽऽद्रीं, गीतिं श्रोतुं मृगा इव ॥१५॥
 इतश्च दैवयोगेन, तदा साध्वीसमागमः ।
 बभूव तत्र जायेत, नान्यथा भवितव्यता ॥१६॥
 अन्यदा बहिरुद्याने, साक्षादिव सरस्वतीम् ।
 सरस्वतीं सतीं प्रेक्ष्य, कामं कामलिताऽऽनयः ॥१७॥
 ममाऽन्तःपुरयोग्येयमित्युक्त्वा मालवेश्वरः ।
 गर्दभिल्लनृपो मिल्लसमानोऽशुभकर्मभिः ॥१८॥
 दीनां चिल्लीमिव श्येनो, जानकीमिव रावणः ।
 तामपाहरदन्यायपथपान्थः स पाषधीः ॥१९॥
 विह्वला विललापे(पै)वं, सती तेन हता सती ।
 हा वीतरागसर्वज्ञ !, हा दैव ! किं भविष्यति ॥२०॥
 हा श्रीगुणाकराचार्य !, हा कालकसहोदर ! ।
 हा तात वैरिसिंहाऽऽख्य !, हा मातः सुरसुन्दरि ! ॥२१॥
 मदीयं चरणद्रव्यं, हरन्तं पश्यतोहरम् ।
 निवारयति सर्वेऽपि, गर्दभिल्लं कुभूपतिम् ॥२२॥

हाहारचं तमाकर्ण्य, ज्ञातोदन्तो मुनीश्वरः ।
 नरेश्वरमुपागम्य, सम्यग् वाक्यमदोऽवदत् ॥२३॥
 आकाशं स्फुटितं चेत् स्यान्नरेन्द्र ! किमु सीव्यते ।
 शैत्यं कुतो यदि भवेच्चन्द्रादङ्गारवर्षणम् ॥२४॥
 मलो वा यदि माणिक्ये निर्मलत्वं तदा कुतः ।
 रक्षा कुतोऽस्ति कौष्माण्डफलानि वृत्तिरेव चेत् ॥२५॥
 तपोवनानि राजेन्द्ररक्षितानि भवन्ति यत् ।
 तत् त्वमेव कथं देव !, कुरुषे वर्म्मगर्हितम् ॥२६॥
 एवमुक्तस्तु नाऽमुञ्चद्, यावच्चञ्चललोचनाम् ।
 गर्दभिल्लोऽपि तल्लुब्धो, ल(ल)ब्धको हरिणीमिव ॥२७॥
 सूरिभिः प्रहितः संघस्तावत् तद्बोधहेतवे ।
 तेन कामैकदासेन, न सोऽपि गणितस्ततः ॥२८॥
 श्रीमत्संघं जिनैर्मान्यं, परिज्ञायाच्चमानितम् ।
 निर्मये निर्ममोऽप्येष, प्रतिज्ञामिति दुस्तराम् ॥२९॥
 गर्दभिल्लं कुराजेन्द्रगजेन्द्र इव गर्दभम् ।
 राज्याभोन्मूळयास्येनं, चेन्नाहं कालकस्तदा ॥३०॥
 भूयन्तां लोकपाला दिग्धिपतियुता ग्रामयक्षादयश्च,
 सामन्ता मन्त्रिणोऽमी घटमुभटभटाः श्रेष्ठिनः सार्थवाहाः ।
 लाङ्गुलेनेव वेण्या कपिमिव कुतुपं राज्यतो गर्दभिल्लं,
 धृत्वा नोत्पाटयेऽहं स्फुटमिह न तदा कालकाचार्य एषः ॥३१॥
 गच्छं विहाय स्वच्छन्दं, भ्रमन्तं विकलाकृतिम् ।
 तं वीक्ष्य सचिवा राज्ञः, पुरः प्रोचुरिदं वचः ॥३२॥
 निजां स्वञ्जय मा कीर्तिं, स्वकुलं मा कलङ्कय ।
 मा सेवस्वासतां मार्गं, मुञ्च मुञ्च तपश्वि(स्वि)नीम् ॥३३॥
 नृपो मेने न तद्वाक्यं, हस्तीवाङ्मुशमुन्मु(न्म)दः ।
 मर्यादां लङ्घयन्नभिरथवा केन वार्यते ? ॥३४॥
 कुतोऽपि ज्ञातवृत्तान्तो, नगरीतो विनिर्गतः ।
 क्रमालक्ष्मीलतामूलं, शककूलं मुनिर्गतः ॥३५॥
 तत्र सामान्यराजानः, शाखिनः शतशाखिनः ।
 तेषां शाखानुशाखीव, चक्रवर्ती प्रकीर्त्यते ॥३६॥
 एकस्य सचिवेकस्य, समीपे शाखिनः स्थिताः ।
 गुरवः सोऽपि तैर्मन्त्रतन्त्रैरावर्जितो नृपः ॥३७॥
 शाखानुशाखिनो दूतस्तस्यान्येषुर्महीभुजः ।
 सूरिकां दौकयामास, यमजिहामिवापराम् ॥३८॥

श्वाखी विषादमापन्नस्तां पश्यन् श्यामलाऽऽजनः ।
 कपोलन्यस्तहस्तोऽस्थाद्, विहस्तो ध्वस्तसंमदः[ः] ॥३९॥
 राजाऽऽदिष्टैर्नरैदि(दि)ष्टे, स्थाने दूते स्थिते सति ।
 सूरिः पपच्छ ते हर्षस्थाने शोकः[ः] कथं नृप ! ॥४०॥
 राजोचे मुनिराजेन्द्र !, मम हर्षपदं कुतः ? ।
 यतोऽस्मान(कं) पुरस्वामी, रुष्टो दुष्टोऽन्तकादपि ॥४१॥
 महेयमात्मनश्छित्वा, शिरः क्षुरिकयाऽनया ।
 अन्यथा कुलसंहारो, हा व्याघ्रो हन्त दुस्तटी ॥४२॥
 तवैवैकाकिनः किं भो !, कोपाऽऽटोपः प्रभोरभूत् ।
 इति पृष्टो मुनीन्द्रेण, जगाद जगतीपतिः ॥४३॥
 क्षुरिका षन्न(ष्ण)वत्यङ्केनाङ्कितेयं विळोक्यते ।
 मन्ये षन्न(ष्ण)वते राज्ञां, चुकोपोपरि भूपतिः ॥४४॥
 गुरुर्जगौ न भेतव्यं, जानीहि नृपतीन् नृप ! ।
 तौश्च राजाऽपृच्छत् कुत्र, गन्तव्यं सोऽपि चै(प्यची) कथत् ॥४५॥
 भूपो गुरूपदेशेन, तानाहूय स्वदेशतः ।
 चकितः सिन्धुमुत्तीर्य, सुराष्ट्रां विषयं ययौ ॥४६॥
 विभ्रज्य भूश्रुजो देशं, ते तस्युर्जलदानने(ऽऽगमे) ।
 शरद्य(द)पि समायाति, न चेष्टुः संबलं विना ॥४७॥
 कलावान् कालिकाचार्यः, पथि पाथेयहेतवे ।
 सौवर्णमिष्टिकापाकं, चक्रे चूर्णप्रयोगतः ॥४८॥
 दातैव देवतालोके, तत्सदादेशकारिणः ।
 अस्त्रिण्डितप्रयाणैस्ते, ययुर्माँलवमण्डलम् ॥४९॥
 विज्ञाय गर्दभिलोऽपि, परचक्रमुपागतम् ।
 प्राचालीदथ युद्धार्थं, संक्रुद्धो गर्वपर्वतः ॥५०॥
 शाखिभिः समराऽऽरम्भे, बले मग्ने महाबलैः ।
 विवेश मालवेशः स्वं, नगरं कीटिकाऽऽलीवत् ॥५१॥
 वेष्टयित्वा जवादुग्रं, वीरवर्गो निरर्गलः ।
 शराशरि व्यधाद् युद्धं, प्रति प्रातः परस्परम् ॥५२॥
 शाखिसेनाचरा दुग, तं दृष्ट्वा शून्यमन्यदा ।
 विस्मयस्मेरवदना गुरवे च न्यवेदयन् ॥५३॥
 प्रभुः प्राहाऽष्टमी वाऽद्य, मन्ये साधयतीह तत् ।
 प्रबलां गर्दभीविद्यामयमुज्जयिनीपतिः ॥५४॥
 रासभीरूपमाधाय, तुष्टा प्रादुर्भविष्यति ।
 यः शृणोति स्वरं तस्यास्तस्य मृत्युरसंशयम् ॥५५॥

सैन्यमावास्यातां पश्चात्, ततो व्याघ्रुत्थ वेगतः ।
 अष्टोत्तरशतं योधा मत्पार्श्वे ते तु साऽऽयुधाः ॥५६॥
 ते राजभिस्तथा चक्रे, नूनं बक्रेतराऽऽज्ञयैः ।
 सप्तमेऽङ्गमवत् साक्षाद्, गर्दभिल्लस्य गर्दभी ॥५७॥
 यदा विकाशयामास, मुखं शब्दाय सा तदा ।
 तैः शब्दवेधिभिर्बाणैस्तूणीर इव पूरितम् ॥५८॥
 विद्या विधाय विष्णुत्रे, व्योममण्डलमुद्ययौ ।
 जीवग्राहं गृहीत्वा ते, योधाः सुरेस्तमार्पयन् ॥५९॥
 सोऽभाणि सूरिणा, साध्वीशीलरत्नमन्त्रिन्दुव ! ।
 संघावमानदानाऽऽख्यवृक्षस्यैष सुमोद्गमः ॥६०॥
 कुलाङ्गार ! दुराचार !, निर्विचार ! विकारवान् ।
 भ्रमन्नपारसंसारे, परत्र फलमाप्स्यसि ॥६१॥
 पापीयानित्यवध्योऽयं, मुनिस्तं निरवासयत् ।
 स्थितिन्नः स्थापयामास, मूलस्थानेऽथ शाखिनम् ॥६२॥
 शेखशाखिक्षितीशेभ्यो, भूमिस्वण्डान्यस्वण्डरुक् ।
 आलोचनां सरस्वत्या ददावानन्दमेदुरः ॥६३॥
 शककृलाद् यदायाताः, शकास्ते मथितास्ततः ।
 जित्वा तान् विक्रमाकौऽत्राभूत् पुनः शकभूपतिः ॥६४॥
 मसङ्गादिदमाख्यातं, वत्सरज्ञानहेतवे ।
 कथ्यते मूलसंबन्धः, सत्यसंघमहात्मनः ॥६५॥
 खड्गधारोपमं धीरो, दान्तः ज्ञान्तस्तपोनिधिः ।
 चित्रं चरति चारित्रं, वृत्तं वा वेत्ति कः सताम् ॥६६॥

(२)

इतश्च भृगुकच्छेस्तोऽशौ, भागिनेयौ महामुनेः ।
 बलमित्र-भानुमित्रा(त्रौ), पृथ्वीनाथौ सहोदरौ ॥६७॥
 तयोर्भग्नी च भानुश्रीर्बलभानुस्तदङ्गजः ।
 अन्यदा तद्गुरोर्वृत्तं, भृगुकच्छाधिपोऽङ्गणोत् ॥६८॥
 अकुण्ठोत्कण्ठितस्वान्तबलमित्रनृपान्पया(पो ययौ) ।
 उज्जयिन्यां मयातेन, मतिसागरमन्त्रिणा ॥६९॥
 शाखिनं समनुज्ञाप्य, परमादरपूर्वकम् ।
 भृगुकच्छमगात् सार्द्धं, सूरिर्भु(भृ)रिमुष्णाऽऽख्यः ॥७०॥ [युग्यम्]
 बलभानुः] गुरोः पार्श्वे, साग्रहो व्रतमग्रहीत् ।
 तदा जनः सपस्तोऽपि, जिनधर्मरतोऽजनि ॥७१॥

निश्चररीकृतो वादमिच्छंस्तुच्छमतिः क्षणात् ।
 गुरुभिर्गुरोषोऽपि, स्वं भक्तमिव दर्शयन् ॥७२॥
 पुरोधाः माह भूपालं, पूज्यसाधुपदाङ्किते ।
 मार्गे न युज्यते गन्तुं, भवेदाशातना यतः ॥७३॥ युग्मम् ॥
 ये ध्रुवं ध्रुवपदं गमिनोऽमी, ये जिनाश्च वन्न(श्चि)नां परमेष्ठाः ।
 आत्मकर्मफलभोगश्चरस्ते, माहृन्नाः कथय के परवन्तः ॥७४॥
 ईहक् तद्वाक्यविभ्रान्त[ः], राजाऽऽज्ञामधिगत्य सः ।
 अकारयत् पुरे साधुयोग्यां रसवतीं नवाम् ॥७५॥
 आधाकर्म परिज्ञाय, ततो पर्युषितेऽपि हि ।
 सूरयोऽशुर्महाराष्ट्रे, प्रतिष्ठानपुरं वरम् ॥७६॥

(३)

जिनपादाब्जरोलम्बसातवाहनभूभुजाः(जा) ।
 मदत्ते साधवस्तस्थुः, साधुयोग्य उपाश्रये ॥७७॥
 अथ पर्युषणापर्वसमये समुपस्थिते ।
 गुरून् विज्ञापयामास, सोल्लासं भूमिवासवः ॥७८॥
 अस्मिन् देशे च पञ्चम्यामिन्द्रयात्रामहोत्सवः ।
 कुर्या पयुषणापर्व, षष्ठ्यां तु भवदाज्ञया ॥७९॥
 वभाषे मशुरेवं चेन्मेरोश्चकति चूलिका ।
 नातिक्रामति पञ्चम्या रात्रिं पर्युषणा पुनः ॥८०॥
 राजाऽवोचच्चतुर्थ्यां तत्, करोमि करुणाऽऽकरः(र!) ।
 अवकि(इयं) पर्युषितव्यं, गुरुणोक्तं भवत्विति ॥८१॥
 सर्वसंघानुमत्याऽभूश्चतुर्थीवासरे तदा ।
 पर्युषणापर्वं सर्वोत्तमं श्रीजिनशासने ॥८२॥

(४)

कालान्तरं दुःशिष्यदुर्विनीत्वदुःखतः ।
 एकाकी कालकाचार्यो, निःससार महानिश्चि ॥८३॥
 स्वशिष्याचार्यपट्टाब्जमरालस्य शनैः शनैः ।
 व्रजन् सागरचन्द्राऽऽख्यसुरेः स्वानमियाय सः ॥८४॥
 स्थविरः कोऽप्यसावेवंमवज्ञां नाटयन्नयम् ।
 अभ्यागतगुरोश्चक्रे, नाभ्युत्थानादिसत्क्रियाम् ॥८५॥
 श्रीकालकगुरोर्मे वा, व्याख्यानं रुचिरं मुनेः(ने!) ।
 इति सागरचन्द्रेण, पृष्ठः मशुरभाषत ॥८६॥

सुवेव स्वादु सद्गर्भरचनं वचन(नं) कृते ।
 कृ कालकगुरोर्वाचो, गताकृति-वयःस्मृतेः ॥८७॥
 इतः शय्यातरश्राद्धाद्, गुरुशुद्धिमवाप्यते ।
 तत्र जग्मुस्त्वरः शिष्याः, खे द्रुमो दुर(द्रुतः)मानसाः (?) ॥८८॥
 परिवारं तमायान्तं, वीक्ष्य सागरसूरयः ।
 उत्थातुकामास्तन्मुख्यैर्निषिद्धाः साधुसाधुभिः ॥८९॥
 सूरिं नत्वा यथास्थानमासीनेषु महात्मसु ।
 बहिर्भूमेः क्षणात् तावत्, कालकाचार्य आययौ ॥९०॥
 अभ्युत्थानक्रियापूर्वं, जन्मापूर्वमिवाऽऽदरात् ।
 गुरुं गुरुमुदो नेमुर्मुनयो बहुमानतः ॥९१॥
 ज्ञात्वा सागरचन्द्रोऽपि, मुनीन्द्रं कालकामिधम् ।
 क्षमयामास सद्भक्तिव्रीडाऽवनतकन्धरः ॥९२॥
 बालुकाकणदृष्टान्ताद्, गुणहानिं प्रदर्शयन् ।
 प्रबोध्य सागरचन्द्राऽऽख्यं, विजहारान्यतो गुरुः ॥९३॥

(५)

सौधर्म्येन्द्रोऽन्यदाऽपृच्छत् सीमन्धरजिनेश्वरम् ।
 निगोदजीवव्याख्यानं, जिनेनापि निवेदितम् ॥९४॥
 पप्रच्छैवं पुनः शक्रो, भगवन् ! कोऽपि भारते ।
 एवंविधं निगोदानां, व्याख्यानं वेत्ति किं न वा ? ॥९५॥
 जिनेन्द्रः स्माऽऽह, हेवेन्द्र ! सांपतं कालकामिधः ।
 जानाति जिनधर्मैकधीरो गणधरस्त्विदम् ॥९६॥
 जराजर्जरितं विप्ररूपं कृत्वा पुरन्दरः ।
 तत्परीक्षार्थमायासीत्, कालकाचार्यसंनिधौ ॥९७॥
 तत्प्रभतो निगोदानां, व्याख्यानमकरोद् गुरुः ।
 विस्मयाद्य विप्रोऽयमप्राक्षीदायुरात्मनः ॥९८॥
 श्रुतज्ञानोपयोगेन, परित्राय कुशाग्रधीः ।
 भवान् भास्वान् सूरैन्द्रैव(ष), जगादेति जि(य)तीश्वरः ॥९९॥
 तुष्टाव तं स्फुटीभूय, देवराजोऽतिरञ्जितः ।
 कलिकालस्तु(ले तु) सर्वज्ञ[ः] कालकाचार्य ! ते नमः ॥१००॥
 तं नत्वाऽऽनम्य सौधर्म्यं, सौधर्माधिपतिर्ययौ ।
 अन्तेऽनशनमापन्न[ः], माप सूरिस्त्रिविष्टपम् ॥१०१॥
 यो गर्दभिल्लं जगदेकमल्लं, समूलमुन्मूलयति स्म राज्यात् ।
 आनीतवान् पर्युषणाऽऽरुह्यपर्व, दिने चतुर्ध्याः स गुरुः श्रिये वः ॥१०२॥
 इति श्रीभागिक्यसूरिविरचिता कालकाचार्यकथा ॥

चित्र ८०

Fig. 80

चित्र ८१

Fig. 81

चित्र ८२

Fig. 82

चित्र ८३

Fig. 83

[२१]

श्रीदेवकल्लोलमुनिविरचिता

कालिकाचार्यकथा ।

[रचनासंवत् १५१६]

स्वकीयं गुरुमानम्य, पुनः श्रीश्रुतदेवताम् ।
तयोः प्रसादमासाद्य, कालिकाचार्य(कार्य)कथां ब्रुवे ॥१॥
अस्तीह भारते वर्षे, धारावासं पुरं महत् ।
वापी-रूप-प्रपाऽऽराम-सरोवरविराजितम् ॥२॥
श्रीमहेभ्य-महाराज-समाजसमलङ्कृतः ।
वैरिसिंघो(हो) नृपस्तत्र, वैरिवारनिवारणः ॥३॥
तस्य पत्नी सती रम्भासुन्दरी सुरसुन्दरी ।
सम्भारिचस्तयो पुत्रः, संजातः कालिकाभिधः ॥४॥
विचाराऽऽचारचतुरः, सुभगो विनयी नयी ।
भियंवदो नाऽभिमानी, प्रजापालोऽतिसाहसी ॥५॥
सोऽन्यदा निर्गतो बाह्योद्याने क्रीडितुमादरात् ।
निर्विन्नो(ण्णो)ऽभूदसौ बाह्यतुरङ्गौस्त्वरगान् नृपः ॥६॥
सहकारतरोर्मूले, निविष्टो राजसूः स्वयम् ।
पश्यन्नितस्ततः स्वैरं, सोऽश्रू(श्रौ)पीन्मधुरध्वनिम् ॥७॥
सेवकं प्रेक्ष(ष्य) विज्ञाय, गत्वा तत्र समुत्सुकः ।
मुनिभिः भविकैः सार्द्धं, ददर्श स गुरुं तदा ॥८॥
स तं प्रदक्षिणीकृत्योपविश्योचितभूतलम् ।
श्रीमद्गुणधराऽऽचार्यदेशनामशृणोदिति ॥९॥
असारः सर्वसंसारः, कोऽपि कस्य न बल्लभः ।
पिता माता स्वसा भ्राताऽऽसन् ते ते स्वार्थवल्लभाः ॥१०॥
इत्येतस्य गुरोर्वाचं, श्रुत्वा वैराग्यमाप्तवान् ।
पितृनापृच्छथ तत्कालं, कुमारो व्रतमग्रहीत् ॥११॥
कालेन कियता विद्वान्, संजातः कालिको यतिः ।
आर्यैः गुणधराचार्यैः, स्वपदे स्थापितो मुदा ॥१२॥
ततः श्रीकालिकाचार्याः, साधु-साध्वी समन्विताः ।
विजर्हुः(हः) प्रतिबोधार्थः(र्थ)मुञ्जैर्णी नगरीं प्रति ॥१३॥

गर्दभिल्लो नृपस्तत्र, परस्त्रीरूपलालसः ।
 प्रपालयति साम्राज्यं, दुःप्रधर्षः परंदमः ॥१४॥
 अन्यदा कालिकाचार्यः, स्वसारं श्रीसरस्वतीम् ।
 राजमार्गेऽभिगच्छन्तीं, गुरुवन्दनहतवे ॥१५॥
 एनामन्तःपुरे श्रीश्रं, भो ! भो ! नयति(तु) निर्भयी ।
 इत्युक्ते तेन भूपेन, सेवकैस्तैस्तथाकृतम् ॥१६॥
 हा भ्रात ! कालिकाचार्य !, रक्ष मां करुणानिधे ! ।
 त्वां विनाऽहं कथं तिष्ठे, बाढं विलपतीत्यसौ ॥१७॥
 मध्येपुरं जनैरेतत्, श्रुत्वा हाहारवः कृतः ।
 सूरिणाऽपीति विज्ञाय, संघश्चाऽऽकारितस्ततः ॥१८॥
 स्ववृत्तान्तोऽस्य तैः प्रोक्तः, मत्युक्तं श्रावकैरिति ।
 तत्रैकश्चो वयं यामो, राजवेश्मनि सद्गुरो ! ॥१९॥
 उपभूषं गतैः श्राद्धैर्विज्ञप्तस्तैर्धराधवः ।
 भूपनि(नि)र्दाष्टिता बाढं, सूरिपार्श्वे समेऽन्वगुः ॥२०॥
 स [त]तः सूरिरुत्थाय, सशिष्यो नृपसम्नि ।
 गत्वा भूपालमाचक्षे, सुधामधुकिरा गिरा ॥२१॥
 यदि चन्द्रमसो वह्निः, भानुतश्चेत् तमो भवेत् ।
 सीमालोपः समुद्रात् स्यात्, मजायास्तर्हि का गतिः ? ॥२२॥
 तपोवनानि रक्षन्ति, राजानो ज्ञा(न्या)यमार्गे(र्गि)णः ।
 यथा कृषीव(व)ला हर्षात्, स्वक्षेत्राणि प्रयत्नतः ॥२३॥
 अतस्त्वं लोकपालोऽसि, देहि साध्वीं कृपां कुरु ।
 इत्युक्ते भूपसंकेतात्, पुंभिर्निवा(वी)सितो भुनिः ॥२४॥
 कोपेन पौषधागारमायातः संघमाहयत् ।
 प्रतिज्ञां सोऽकरोदेनां, गर्दभिल्लं नृपं यदि ॥२५॥
 नोत्खनामि समूलं तं, जगतां पस्वि(श्य)तां सताम् ।
 तदा पापात्मनां यामि, गतिं दुस्सहदुः[स्व]दाम् ॥२६॥ [युग्मम्] ॥
 जदित्वे(त्त्वै)वं ततः क्षुरि[ः], स्वसामर्थ्यौलवणं वचः ।
 परिवारं च वैषं च, संघहस्ते समर्पयत् ॥२७॥
 वेषान्तरं विधायाऽथ, तदानीं गृय(ग्रथि)लोऽभवत् ।
 एवं वदन् स बभ्राम, महापथचतुष्पथे ॥२८॥
 चेद् गर्दभिल्लो भूपालः, समर्थः सर्वदिग्पतिः ।
 अहं भिक्षाचरोऽस्म(स्मी)ति, तदा किं जातमैव हि ? ॥२९॥
 किञ्चिद् विचिन्त्य चित्ते स्वे, नगराग्निगरा(रगा)द् बहिः ।
 कियद्भिर्दिवसैर्दूरं, शक्यकूलं ययौ यतिः ॥३०॥

क्रीडतां बहिरुद्याने, कुमाराः(राणां-बालानां ?) शोकभूपतेः ।
 पपात कन्दुकः कूपे, ततस्ते यज्जु(जङ्गु)राकुलाः ॥३१॥
 ज्ञातोदन्तेन तेनैभ्यो, धनुः कृत्वा करे निजे ।
 अरं अरेण संयोज्य कथितः कन्दुकोऽवदात् ॥३२॥
 इत्थं कृत्य तमानीय, कुमारेभ्यो ददौ मुनिः ।
 तेनेत्थं यत् कृतं तैस्तत्(द्), गत्वा भूपे निवेदितम् ॥३३॥
 समाह्वयाऽवधूतं तं, संकृत्य स्वकभक्तितः ।
 स जगौ हर्षपूरेण, किमर्थं त्वमिहागतः ? ॥३४॥
 तेनोक्तं मिलनार्थं ते, नापरं कार्यमस्ति मे ।
 स मुनिस्तेन भूपेन, स्थापितो निजसंनिधौ ॥३५॥
 विद्याकलाकलापेन, प्रस्तावाऽऽपन्नवार्त्तया ।
 तं तथा रञ्जयन् सोऽपि, न तिष्ठेत् तं विना यथा ॥३६॥
 नृपं चिन्ताकुलं वीक्ष्यान्यदा सूरिर्ब्रुवाच तम् ।
 त्वत्समीपे सनामाङ्गा, क्षुरिका पुटिका कथम् ? ॥३७॥
 ततस्तमूचे मत्स्वामी, मामित्थं ज्ञापयत्यसौ ।
 त्रियस्व क्षुरिकां लात्वा, पीत्वा च पुटिकाविषम् ॥३८॥
 चतुर्नवतिभूपानामन्येषामपि मादृशाम् ।
 इत्यादेशं प्रदत्तेऽसौ, तेन चिन्ताऽऽतुरोऽस्म्यहम् ॥३९॥
 सूरिर्जगाद हे राजन् !, मा चिन्तां कुरु सर्वथा ।
 यूयं मिलत सर्वत्र, यथाऽहं वच्मि किञ्चन ॥४०॥
 तद्वाक्या[त्] त्वरितं तेन, मिलिताः सकलाः शकाः ।
 भो ! सर्वथा न भेतव्यमित्युत्तवे(क्ते)ऽवक् मुनिस्ततः ॥४१॥
 लात्वा परिकरं सर्वमिहाऽऽयान्तु समुत्सुकाः ।
 सर्वैः संभूय भूयो यद्, गम्यते माळवं प्रति ॥४२॥
 इत्थं कृते शकाः सर्वे, समाजग्मुः ससैन्यकाः ।
 पुरस्कृत्यावधूतं तं, चेलुस्ते भयविह्वलाः ॥४३॥
 अब(वि)च्छिन्नप्रयाणैस्ते, गताः सौराष्ट्रमण्डलम् ।
 तदाऽऽजगाम वर्षतुः, प्रवासगमनापहः ॥४४॥

स कीदृक्—

मेघा गर्जन्ति गाढं दस(श)दिशि चपलोद्योतते विशुद्धेषा,
 दृश्येते चन्द्र-सूर्यावहनि न निशि नो भूतलं पूर्णमग्निः ।
 आवासे से(शे)रते ते सुधनिन इतरे बाह्यभूमौ भ्रमन्ते,
 वन्तारोऽश्वाभि सर्वाण्यपि धरभितलं कृण्व्य(?) हर्षाद् घण्टे ॥४५॥

स इं(इ)समानसानन्दी, साधुल्लासी सुसस्यकृत् ।
 पन्थानः सुगमा ईदृक्, शरत्कालः समागमत् ॥४६॥
 परं तेनाऽग्रतो यान्ति, ततः भीसुरिणाऽन्यदा ।
 दासी पृष्ठा सती ब्रूते, तमेवं कालिकं प्रति ॥४७॥
 कथमग्रेऽभिगच्छन्ति, यदेषां नास्ति शम्बलम् ।
 तदा तेन शकाः पृष्ठाः, शंबलाभावमब्रुवन् ॥४८॥
 मा कुरुध्वं मनाक् चिन्तामित्युक्त्वा सूरयोऽवदन् ।
 ज्ञाप्यतामिष्टिकावाहः, प्रज्वलन्न कुत्रचित् ॥४९॥
 तेनेष्टिवाहकस्तर्ण, क्षित्वा स्वर्णमयः कृतः ।
 विभज्य दत्त्वा तत् तेषां, [मग?]तास्ते ततोऽग्रतः ॥५०॥
 चतुर्णवतिभूपानामदैन्यं सैन्यमग्रतः ।
 गत्वा प्रयाणैस्तैश्च, द्रागवन्तीसंनिधौ स्थितम् ॥५१॥
 निर्गच्छति विलासागो, यथा धूमसमाकुलः ।
 दुर्गतो निर्गतस्तद्वद्, गर्दभिल्लो नरेश्वरः ॥५२॥
 रणः प्रवत्र(र्त)ते घोरः, शकहिन्दुकसैन्ययोः ।
 रणतूर्यादिबाधोघैः, सुरासुरभयङ्करः ॥५३॥
 गोपेनैकेन नीयन्ते, घेनवो वाटके यथा ।
 गर्दभिल्लोऽरिसैन्येन, दुर्गे क्षिप्तस्तथा तदा ॥५४॥
 दुर्गमावृत्य तेऽप्यस्थुरुभयोर्दलयोरपि ।
 रण[ः] संजायते नित्यमन्योऽन्यमतिदारुणः ॥५५॥
 अष्टमीदिवसे दुर्गमध्ये ब्रूते न को यदाः(दा) ।
 सूरि[ः] पृष्ठोऽय यवनैः, किमेतत् सांप्रतं वद ॥५६॥
 साधयेद् गर्दभीविद्यां, गर्दभिल्लोऽद्य कुत्रचित् ।
 सा गर्दभी यदा शब्दं, करिष्यति खरस्वरम् ॥५७॥
 ये श्रोष्यन्त्यथ तत् शब्दं, ते भविष्यन्त्यचेतना[ः] ।
 मयभ्रान्ता अमी जाता[ः], तत् श्रुत्वा सकलाः शकाः ॥५८॥
 भो ! गव्यूतिद्विकं पश्चाद्, गत्वा तत्राभितिष्ठत ।
 अतमष्टोत्तरं शब्दवेधका मम संनिधौ ॥५९॥
 तथाकृते तैरित्येतत्, सू(शू)राः सूरिसृत्वाः क्रमात् ।
 उच्चस्थाने स्थिताः सर्वे, धनुष्यारोप्य मार्गणान् ॥६०॥
 एकदेशे गर्दभिल्लं, गर्दभीसहितं च तम् ।
 पश्यन्ति तावता साऽपि, अद्भितुं सुखमावृणोत् ॥६१॥
 तावत् स(स्र)कास्तदास्यं तेऽपूरयन् भस्त्रवत् शरैः ।
 ततो नृपसुखे कृत्वा, विहमूत्रे सा ययौ दिवि ॥६२॥

अस्याऽभूदियती शक्तिर्दलमानाऽद्य भो भटाः ! ।
 नृपं लात तथा कृत्वा, ते दुर्गं चक्रुरात्मसा[त्] ॥६३॥
 भूपं बद्ध्वा प्रणस्य(श्य)न्तं, सूरैः पादतलेऽक्षिपन् ।
 सूरिणाऽऽच्छापितः सोऽथ, पाप ! जन्म वृथा तव ॥६४॥
 शीलभङ्गस्त्वया साध्व्या[ः], कृतो वृक्षोऽधिरोपितः ।
 संघापमानपयसा, श(स)क्तः पुष्पो(ष्पो)द्गमो ह्ययम् ॥६५॥
 फलं तु दीर्घसंसारं, लप्स्यसि त्वं न शं(सं)शयः ।
 अद्यापि न गतं किञ्चित्, तावकीनं विचिन्तय ॥६६॥
 सर्वपापहरीदीक्षां, भज त्वं स्वहितं कुरु ।
 तेन वचसा दूनो, के मिष्टे क्षारजन्तुवत् ॥६७॥
 ततो निष्कासितो देशात्, गर्दभिल्लो नराधमः ।
 स्वीकृत्यान्यपुर-ग्रामान्, मुख्योऽवन्त्यामभूच्छकः ॥६८॥
 शककूलात् समाजग्मुः, कथ्यन्ते तेन ते शकाः ।
 गर्दभिल्लान्वये जातो, विक्रमाको महीपतिः ॥६९॥
 शकानुच्छ(च्छि)द्य तरसा, मही येनाऽनृणी कृता ।
 पञ्चत्रिंशत् शते वर्षे, गते जातः पुनः शकः ॥७०॥
 सोऽपि दाताऽभवद् भूपो, जगतीतलवत्सलः ।
 अङ्कितो वत्सरस्तेन, प्रासङ्गिकमिदं वचः ॥७१॥

(२)

वेधं चाऽऽच्छोचनां कृत्वा, साध्वीं संस्थाप्य संयमे ।
 वेळुस्ते साधुभिः सार्द्धं, भृगुकच्छपुरं प्रति ॥७२॥
 तत्र राज्यं प्रकुर्वीते, भागिनेयौ नयाधिकौ ।
 बलमित्र-भानुमित्रौ, भूपत्यपरभूपती ॥७३॥
 तौ सन्मुखं समागत्य, प्रवेश्य स्वपुरान्तरा ।
 मधुरां तद्गुरोर्वाचं, सभामापर्य्य कृण्वतः ॥७४॥
 एतयोर्भगिनीपुत्रो, बलभानुर्विरागवान् ।
 संसारासारतां मत्वा, गुरुपार्श्वेऽग्रहीद् व्रतम् ॥७५॥
 राजमघानपुरुषः, तं दृष्ट्वा दुर्जनायते ।
 स(सं)केशो यत्र जाप(ये)त, तत् स्थानं दूरतस्त्यजेत् ॥७६॥

(३)

प्रतस्थुः गुरवस्तस्म(स्मा)त्, प्रतिष्ठानपुरं प्रति ।
 कुर्याद् राज्यं नृपस्तत्र, श्रावकः शालिवाहनः ॥७७॥

कृत्वा प्रवेशं गुरुरः, स्थापिताः] पौषधाळये ।
 प्रत्यहं ससभो भूपः, शृणोति गुरुभाषितम् ॥७८॥
 सोऽन्यदाऽवददस्माकं, पञ्चभ्यां कौमुदीमहः ।
 तस्माद् विधीयतामेतं(त)त्, पर्व षष्ठीदिने प्रभो ! ॥७९॥
 पश्चिमायामुदेत्यर्कः, शीतो वह्निः] मरुत् स्थिरः ।
 कदाचिदेतद् भवति, न कल्पः पञ्चमीं चिना ॥८०॥

उक्तं यदागमेऽपीति—

वर्षाकालीनपञ्चाशदि(हि)नैर्यातैर्दयोदयैः ।
 तदा पर्युषणापर्व, कुरुते ज्ञातनन्दनः ॥८१॥
 तस्य गच्छाधिपस्तद्वत्, स्थविराः साधवस्तथा ।
 अर्वाक् पर्युषितं युक्तं, सिद्धान्तविधिनाऽधुना ॥८२॥
 तच्चतुर्थ्यां पञ्चमीतः, कुरुतं पर्व जिनोदितम् ।
 तदाकर्ण्य हृदा तुष्टो, नृपतिः शालिवाहनः ॥८३॥
 तच्चक्रुः कालिकाचार्याः, सर्वसंघेन मानितम् ।
 साधुपूजाऽपरं नाम, पर्वणोऽस्य तदाऽभवत् ॥८४॥

(४)

गते काले कियत्यस्य, शिष्या जाताः प्रसादिनः ।
 कर्मबन्धभयात् शिष्यान्, मुक्त्वा शय्यात्तरं गताः ॥८५॥
 तदग्रे शिष्यवृत्तान्तं, सर्वं प्रोक्त्वा तथा वयम् ।
 यास्यामः सागरं सूरिं, शिष्यश्रिष्यं विचक्षणम् ॥८६॥
 जग्मुः सागरसूरीणां, पार्श्वेऽश्रुस्तदुपाश्रये ।
 तद्व्याख्यां शृणुयादेष, साधुसामान्यवेषभाक् ॥८७॥
 देशनां स्वां समाप्य, समेत्य गुरुसंनिधौ
 जरद्वव ! श्रुता मे गीः], संदेहं पृच्छद्द्वगवत् ॥८८॥
 धर्मधर्म स तैः पृष्टो, दातुमुत्तरमक्षमः ।
 बाह्ये गत्वा समायामि, दास्ये पश्चात् तवोत्तरम् ॥८९॥
 अयं बृहत्तरः सूरिः], विद्यते किमु वा मुनिः ।
 एवं विचिन्तय(ये)श्चित्ते, सूरिर्यावद् बहिर्गतः ॥९०॥
 श्रीकालिकत्रिनेया हि, तावत् ते साधवोऽमिलन् ।
 तैरुक्तं स्पष्टमस्माकमपराधेन दूषिताः] ॥९१॥
 युष्माकं संनिधौ प्राप्ताः], सांपतं सूरयो न वा ।
 इति श्रुत्वाऽभवत् सूरिर्लज्जितश्च स्वचेतसि ॥९२॥ युग्मम् ॥
 किं कर्तुमथ युक्तं नो, विमृष्टमिति तत्र तैः ।
 ततः संभूय भूयोऽपि, पेतुस्ते गुरुर्यादयोः ॥९३॥

क्षमध्वं कृतमस्माभिरपरार्धं महत्तमम् ।
वालुकामस्यदृष्टान्तं, जगुस्तेषां पुरोऽथ ते ॥९४॥
गुरुणां वचनं श्रुत्वा, सुधामधुसहोदरम् ।
संयताः सूरिभक्ताश्च, संजातास्ते विशेषतः ॥९५॥

(६)

इतश्च श्रीजिनं ब्रूते, विदेहे मधनाञ्जयदा ।
निगोददेशनां श्रुत्वा, स्तम्भिनोदिताम् ॥९६॥
विद्यते भरते कोऽपीह ग् निगोदविचारवान् ।
सन्तीति कालिकाचार्याः, तदाकर्ण्य मृदं दधौ ॥९७॥
स इन्द्रो विभरूपेणाचार्यपार्श्वमुपाययौ ।
पृष्या निगोदजीवानां, विचारः कथ्यतां मम ॥९८॥
जिनोक्तमिव तद्वाक्यं, श्रुत्वा हर्षितमानसः ।
प्रादुःकृत्य स्वकं रूपमपतत् पादयोः गुरोः ॥९९॥
नत्वा गुरुं दिवं गच्छन्, सूरिणा वारितः स च ।
ज्ञास्यन्ति कथमायान्तं, मत्स्त्रिष्यास्त्वां पुरन्दरम् ॥१००॥
अन्यदा तं करिष्यन्ति, मुनयोऽधिकधर्मिणः ।
शालाद्वारं परावृत्य, गुरुन् नत्वा तिरोदधे ॥१०१॥
संपूर्णः स्वायुषः प्रान्ते, गृहीत्वाऽनसनव्रतम् ।
जग्मुः श्रीकालिकाचार्या, देवलोकं समाधिना ॥१०२॥
श्रीमद्वैशगच्छीयाः, कर्मसागरपाठकाः ।
तच्छिष्यो देवकल्लोलोऽकार्षीत् हर्षात् कथामिमाम् ॥१०३॥
श्रीविक्रमचूपात् षट्षट्पञ्चैकमिति (१५६६) वच्छ(त्स)रे ।
जाता कथेयं मुनिभिर्वाचिता चन्दिता च्चि(चि)रम् ॥१०४॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथा संपूर्णा ॥ शुभं भवतु ॥

कल्याणमस्तु ॥ श(शि)वमस्तु चतुर्विधसंघस्य ॥

A आदर्शे प्रान्तोल्लेखः—

सं. १५७६ वर्षे श्रीबृहद्गच्छे वा० श्रीदेवसागरछात्रबीजा—मेरा—स्तनादिसहितेन लिखिता श्रीकालिकाचार्यकथा
हमोक्तप्रामे ॥ श्री ॥

[२२]

अज्ञातसूरिविचिता

कालिकाचार्यकथा ॥

॥ ॐ नमः । श्रीजीरापल्लिपार्श्वनाथाय नमः ॥

श्रीवर्द्धमानपदपद्ममरालदेवं, श्रीवर्द्धमानमभिनम्य जिनेन्द्रदेवम् ।
किञ्चित् कथामुभयथा, समयार्थभाजां, वक्ष्याम्यहं सुगुरुकालिकसूरिराजाम् ॥१॥
अत्रैव माति नगरं भरतेऽलकाभं, धारादिवासमिति पुण्यजनाप्तशोभम् ।
श्रीवैरिसिंह इति तत्र नृपः सुरीतिः, सत्याभिधाऽस्य दयिता सुरसुन्दरीति ॥२॥
तन्नन्दनोऽजनि सुकालिकनामधेयः, सन्नन्दनोज्ज्वलकलापटकैरमेयः ।
स क्रीडयन्नुपवनेऽन्यदिने, तुरङ्गं, द्वेषा गुणाकरमवाप गुरुं सरङ्गम् ॥३॥
तद्देशनामृतरसं स रसाजिपीय, संपृच्छथ सौवपितरौ भवतो निरीय ।
संसेवितो नृपतनूद्भवपञ्चशत्या, रङ्गादुपायत चरित्ररमां चिरत्या ॥४॥
पुण्योल्लसन्नवसुवर्णकषाभमपट्टे, संस्थापितः सुगुरुणा गुरुणाऽऽत्मपट्टे ।
कुर्वन् क्रमेण विविधैव विहारमालां, सूरिः समागमदिमां नगरीं विशालाम् ॥५॥
तत्रैव सूरेरनुजा सरस्वती, समाययौ कर्मगतेर्महासती ।
यान्ती बहिः स्थण्डिलमण्डलेऽन्यदा, साऽलोकि मालव्यमहीधुजा मदात् ॥६॥
हा आसनाधीश्वर ! हा सहोदर !, श्रीकालिकार्येति बहुप्रकापिनी ।
श्येनैरिवोड्डीननवीनमल्लिका, सान्तःपुरेऽक्षेपि नृपेण पूरुषैः ॥७॥
श्रुत्वेति सौवाश्रयशैलगहारात्, समेत्य सूरेश्वरकेशरी जवात् ।
तं मत्तमातङ्गमिवोल्लसन्मदं, नृपाधमं प्राह नयद्रुमच्छिद्रम् ॥८॥
अज्ञां यदि स्याद् विषदृष्टिमादधिर्मेरां विमुञ्चेत स चेदपांनिधिः ।
अन्यायभाजो यदि भूभुजां व्रजास्तिष्ठन्ति जीवन्ति तदा कथं मजाः ? ॥९॥
महासतीं शृञ्च कलङ्कपादपं, मा सिञ्च भूपानघवारिं निक्षिपन् ।
महेशलङ्केश्चानरेश्वरादिवन्मा मा भव त्वं भवयुगमनाशकृत् ॥१०॥
इतीरितं सूरिवचो नियत्याऽमलन्तृपे छिद्रकरेऽम्बुगत्या ।
अभाणि संघस्य तदा मुखेन, संघोऽपि नाऽमानि दुराशयेन ॥११॥
अमानितं संघवचो निशम्य, सर्वाङ्गरम्यः कृतिभिः प्रयम्यः ।
सिद्धान्तसारं मनसाऽधिगम्य, चित्ते गणी चिन्तयति स्म सम्यक् ॥१२॥
ये मत्पत्नीका अनवेऽपि सङ्गे, उड्ढा[न?]कोपेक्षकदूषकाश्च ।
तेषां गतिं यामि कुमर्दमिच्छं, राज्यच्युतं चेन्न करोमि भिल्लम् ॥१३॥

१ स्वीयपितरौ ।

इति प्रतिज्ञाय गुरुः प्रदाय, गच्छं च गीतार्थमुनिव्रजाय ।
विधाय वेवं ग्रहिलानुकारमिति ब्रुवाणः पुरि संवचार ॥१४॥
स गर्दभिल्लसितिपस्ततः किं, चेद् रम्यमन्तःपुरमस्य तत् किम् ? ।
जनः सुवेषो यदि वाऽस्य तत् किं, भिक्षामटाट्ये विजने ततः किम् ? ॥१५॥
इत्यादि जल्पन्तमनल्पमालमालं तदा सूरिवरं विलोक्य ।
पौरा नृपावर्णपरा वभूवुरुचुस्तदेत्थं सचिवाश्च भूपम् ॥१६॥
सुरूपरम्यासु नृपाङ्गजासु, प्राणप्रियासु क्षुतिभासुरासु ।
साध्वीमिमां कामयसे नु कामं, हृणीयसे किं न धरेश ! नाम ॥१७॥
तदा कृशानुर्हविषेव सिक्तः, क्रोपारुणो भूमिपतिर्न्ययुङ्क्त ।
रथातयात स्वगृहे मदत्त, शिक्षां स्वपित्रोः पुरतोऽभिधत्त ॥१८॥
मत्वा मुनीन्द्रो नृपरायमाना (?), श्रव्यानशेषानिति मन्त्रिणोऽपि ।
चचाल कूले सकनाममूले, जगाम तत्रैककस्ताहिधाम ॥१९॥
कलाभिरावर्जिं सगर्जिताभिः, सूरैः सतस्तत्र सुखासिकाभिः ।
निवेदितो द्वारभुजाऽथ दूतः, साहानुसाहेरपरेद्युरागात् ॥२०॥
तेनाप्रतस्तां क्षुरिकां विमुक्तां, कञ्चोलकेनाकळितां विलोक्य ।
स सासहिः सर्वभरस्य चापि, साहिर्भुखे म्ळानिष्ठुवाह वेगात् ॥२१॥
पमच्छ सूरिः किमतुच्छदुःखस्वानिर्विलक्षाशय ! लक्ष्यसे त्वम् ? ।
स चक्रवन्नाथ ! रविप्रसादोदये श्रिताः प्रीतिपरा भवन्ति ॥२२॥
साहिर्विभाषे न विभो ! प्रसादः, किन्तु प्रभोः क्रोपकदुचननादः ।
नामाङ्ककञ्चोलकयुक्तशस्त्री, तस्यागता सेवकशीर्षहन्त्री ॥२३॥
तवैककृष्टोऽन्यतरस्य कस्यापि वा स राजा गुरुणेति पृष्टः ।
स आह मत्पञ्चकयुञ्जवत्या, मितेषु भूपेषु स रोषदुष्टः ॥२४॥
श्रीकालिकाचार्यगुरूपदेशाद्, देशाभिजाते निखिलसमेज्ञाः ।
उत्तीर्य सिन्धुं लघु नामसिन्धुं, प्रापुः सुराष्ट्रं सुकृतैकबन्धुम् ॥२५॥
संवीक्ष्य वर्षाः प्रकटप्रकर्षास्ते तत्र वासं विदधुः सहर्षाः ।
घनात्यये तान् निजगाद् सूरिः, किं वोऽभियोगा उदयीति भूरिः ॥२६॥
प्रोचेऽथ तैर्नाथ ! न नोऽस्ति शम्बलं, येनापनीपत्ति जनो भृशं बलम् ।
[ततः] सुवर्णीकृतभास्वादिष्टिकास्तेभ्योऽदिता नो गुरुराहितेष्टिकाः ॥२७॥
ततः सुराष्ट्राविषयाद्दशेषाश्चूर्महीयोमहिमाविशेषाः ।
मचेळिर्वासो गुरुणा सररेखास्ते लाटदेशान्त उदारवेषाः ॥२८॥
श्रुत्वा यतस्तानथ मालवेशः, स्ववेशसीमाकृतसंनिवेशः ।
तस्यौ स्थिरः सर्वबलैरुपेतः, कृत्वा सकोपं रिपुषु स्वचेतः ॥२९॥

कुन्तासिबाणप्रमुत्सवस्य युद्धं, सैन्यद्वयस्याप्यजनि [तत् ?] प्रसिद्धम् ।
 निजं बलं हीनबलं विमृश्य, विवेश वमं नृपतिः क्रुद्धस्यः ॥३०॥
 शाले रिपूणां निकरेण रुद्धे, प्रवर्त्तमानेऽथ सदैव युद्धे ।
 सूरैः पुरः साहजनो जजल्प, प्रमोदकोट्टो ननु शून्यकल्पः ॥३१॥
 आचार्यवर्याः स्वविदाऽवधार्य, मोचुस्तदा कार्यमिदं विचार्य ।
 अद्याष्टमीमाप्य स गर्दभिल्लो, विधां ध्रुवं साधयति स्वमल्लः ॥३२॥
 दृष्ट्वा खरीं सहचरीं नृपतेः सुबोधैः, सूरैरभाणि सहसा सह साहियोधैः ।
 अष्टोत्तरं मटस्रवं लघुशब्दवेधि, संस्थाप्य सूरिवचनादितरन्यपेधि ॥३३॥
 संपूरिते सुचिह्नते शरधोरणीभिः, खर्यां मृत्वे रिपुभटैरसुचोरणीभिः ।
 विद्वांस्य मूर्धनि च मूत्रमलं दधाना, दृष्ट्वा न केन कुपिता प्रपलायमाना ॥३४॥
 स गर्दभिल्लोऽथ हतप्रभावः, साहिप्रवीरैरशुभस्वभावः ।
 निबध्य निन्द्ये सुगुरोः सकाशे, मल्लिच्छनौपम्यधरश्चकाशे ॥३५॥
 रे धृष्ट ! दुष्टाधम ! पापनिष्ठ !, निकृष्ट ! संघेन मयाऽवशिष्टः ।
 तदा न किं चेतिसवानसि त्वं, रेऽद्यापि तत्त्वं शृणु भावतत्त्वम् ॥३६॥
 महासतीशीलविधातसङ्क्राऽपमानदानद्रुमपुष्पमेतत् ।
 अनन्तसंसारपथप्रचारफलप्रकारस्तव भाव्यपारः ॥३७॥
 आर्यैरिति प्रभणितोऽपि कृपार्द्रचिचैर्द्वजः पुरातनकृतैरशुभैर्निमित्तैः ।
 पापः स एव निरवास्यत देशमध्यात्, साध्वी च सारचरणा विदधे विशुद्धया ॥३८॥
 आलोच्य सर्वमपि दुष्कृतकर्मकारं, सूरिर्बभार निजकं गुरुगच्छभारम् ।
 ते साहयोऽपि गुरुपादप्रयोजहंसाः, कुर्वन्ति राज्यमनघं प्रथितप्रशंसाः ॥३९॥
 समूलशुन्मूलितशाकवंशः, क्रमादभूद् विक्रमभूपतंसः ।
 येनात्र यक्षासुरत्रयेण, चक्रेऽनृणत्वं जगतोऽचिरेण ॥४०॥
 संवत्सरोऽयं बहते यदीयः, शाकसितीशामपि(क्षस्य च) स द्वितीयः ।
 तदेतदेवं प्रकृतं स्वरूपं, प्रसङ्गतोऽभग्न्यत भाविरूपम् ॥४१॥

(२)

आमन्त्रितः श्रीबलमित्र-भानुमित्राधिपाभ्यां भगिनीसुताभ्याम् ।
 ययौ पुरं श्रीभृगुकच्छनाम, सूरिन्धरोऽथोऽब्जलकीर्त्तिधाम ॥४२॥
 श्रीकाशिकाचार्यसुखारविन्दादापीय पुण्योक्तिमहामरन्दान् ।
 दीक्षां प्रपेदे गुरुभागिनेयीभानुश्रियः श्रीबलभानुसुजुः ॥४३॥
 नृपादिलोकं जिनधर्मलीनं, दृष्ट्वा गुरुपास्तिरसेन पीनम् ।
 क्रोधं पुरोधो बहुधा दधानः, सभासमक्षं गिरमातवान् ॥४४॥
 श्वेताम्बरा दर्शनबाह्यतत्त्वा वेदत्रयाचारनिवारकत्वात् ।
 म्लेच्छादिवचैव मुमुक्षुप्रसं, श्रुत्वा जगौ सूरिरितोऽप्रपन्नम् ॥४५॥

प्रत्यक्षतस्तेऽत्र विरुद्ध एष, पक्षस्तथा हेतुरसिद्ध एव ।
 वेदोक्तर्हि साकरणेन तूनं, ह्यहान्तकं भावदसाधनो नम् ॥४६॥
 एवं प्रकारैः स कृतो निरुत्तरः, पुरोहितः सूरिषु बाह्यसादरः ।
 बहन्नमूयां नगरेऽप्यनेषणामचीकरत् तामबबुध्य तत्क्षणात् ॥४७॥

(३)

आर्या महाराष्ट्रप्रह्वीविभूषणे, ययुः प्रतिष्ठानपुरेऽस्तदूषणे ।
 तत्रास्ति भूमीपतिस्त्रालवाहनः, सदाईतो विक्रममेषवाहनः ॥४८॥
 समागते पर्युषणाभिधाने, पर्वण्यथासन्नतरे प्रधाने ।
 श्रीकालिकाचार्यपुरो विरोषं, विश्वापतिर्विज्ञपयत्यशेषम् ॥४९॥
 नभस्यमासोज्ज्वलपञ्चमीदिने, शक्रोत्सवोऽत्र ग्रथितोऽखिले जने ।
 षष्ठ्यां ततः पर्युषणा विधीयतां, समैष मानः सुगुरो! प्रदीयताम् ॥५०॥
 विज्ञाय विज्ञप्तिमिमां नरेशितुः, स्मृत्वाऽऽह सूरिः समयं जिनेशितुः ।
 न लङ्घ्यते पर्युषणाख्यवासरस्तां पञ्चमी चेच्चलतीह मन्दरः ॥५१॥
 कुर्यात् तदवगितिं गां सुराजः, श्रुत्वा चतुर्ध्यामथ पर्वराजः ।
 गणाधिपैस्तस्य महोपरोधादाधायि सिद्धान्तविधिप्रबोधात् ॥५२॥

(४)

अथान्यदा दुर्विनयं विनेयव्रजं विलोक्य मभुरेवमूचे ।
 तपो निरर्थं किल कूलवाल-पाञ्चालिकाजीवमहासतीवत् ॥५३॥
 इत्यादिदृष्टान्तपरम्पराभिः, शिष्यान्बुद्धानबबुद्ध्य ताभिः ।
 एकः मभुस्तं निजशिष्यशिष्यं, सूरिं ययौ सागरचन्द्रकाल्यम् ॥५४॥
 धर्मोपदेशं दिशतोऽस्य बाहं, श्रीकालिकार्योऽभिदधाति गाढम् ।
 नास्तीह धर्मो भुवि भूरिसत्त्वः, पञ्चममाणाविषयात्मकत्वात् ॥५५॥
 स्वपुण्यवन्द्यातनयादिदृष्टदृष्टान्तभावे रसभाव इष्टः ।
 अजातपुत्रस्य यथा न नाम, नासिद्धधर्मस्य तथाऽस्ति धाम ॥५६॥
 श्रुत्वेति तां कर्कशतर्कवाचं, विस्तारयन्तं मुनिदृढमेतम् ।
 अहो! अयं कालिकसूरितुल्यो, विचिन्तयन् सागरचन्द्र ऊचे ॥५७॥
 नेत्याश्रितोऽस्तीति पदमयोगः, पदद्वयस्यास्य विरोधयोगः ।
 इत्युत्तरैः स्थापितधर्मवृत्तः, स सागरः प्राह फलैः समक्षम् ॥५८॥
 श्रीसागराद्यो विहितस्वरूपः, सुवर्णशुष्यस्ति स सूरिभूपः ।
 शठ्यातरङ्गापितसर्वावाः, शिष्याः समाशुः पुनरत्र भावात् ॥५९॥
 गच्छस्य संगदक्वाम्य सूरिमसौ गुरुं क्षामयति स्म भूरि ।
 स वालुकामस्थनिदर्शनेन, श्रीसूरिणाऽबोधि च सागरेन्द्रः ॥६०॥

(६)

अथान्यदाऽऽनम्य मुदा जिनेन्द्रं, स्त्रीमन्धरं तीर्थकरं सुरेन्द्रम् ।
 पप्रच्छ सौधर्मपतिर्निगोदविचारणाकर्णनसप्रमोदः ॥६१॥
 विभोऽधुनाऽऽस्ते भरतेऽपि कश्चिन्निगोदतत्त्वार्थविदे विपश्चित् ।
 जिनश्वरोऽप्याह स कालिकार्यो, वेविद्यते सर्वविचारवर्यः ॥६२॥
 विप्रस्य रूपेण समेत्य शक्रो, वेदं वदन्नात्मनि दम्भवक्रः ।
 संप्रश्रयामास निगोदजीवविचारमेवं गुरुरुच्चचार ॥६३॥
 एकैकज्ञोऽसंख्यनिगोदभाजां, गोळा असंख्या अखिलेऽपि लोके ।
 जानीहि चैकैकनिगोदमध्ये, जीवाननन्तानिति सूरिराह ॥६४॥
 विज्ञाय पृष्टायुरथामरेन्द्रः, संभाषितः स्वीकृतस्वीयरूपः ।
 सूरिं नमस्कृत्य तदालयस्य, द्वारं परावर्ष्य जगाम धाम ॥६५॥
 गीतार्थशिष्यं स्वपदं प्रदाय, समाधिना योऽनश्ननं विधाय ।
 घामाप संघाय चतुर्विधाय, सः कालिकः सूरिवरः शिवाय ॥६६॥
 इत्थं कालिकसूरिराजचरितं सम्यक्कथाया मया,
 वृद्धाया(द्वेभ्यो?) अवगम्य रम्यमहिमं संक्षेपतो भाषितम् ।
 ये कल्पागमवाचने सविजया व्याख्यान्ति वर्षे प्रति,
 श्रीमन्तो विबुधव्रजे तिलकतां लब्ध्वा शिवं यान्ति ते ॥६७॥

(शाङ्खलविक्रीडितवृत्तम्)

॥ इति श्रीकालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥ मंगलमस्तु श्रीसंघस्य ॥७॥ श्री ॥१॥

चित्र ८४

Fig. 84

[२३]

उपाध्यायश्रीसमयसुन्दरगणिविचित्ता

कालिकाचार्यकथा ॥

[रचनासंवत् १६६६]

मणम्य श्रीगुरुं गद्य-पद्यवार्ताभिरद्भुतम् ।
कालिकाचार्यसंबन्धं, वक्ष्येऽहं सिष्यहेतवे ॥१॥

अत्र पूर्वं स्थविरावली व्याख्याता, तत्र श्रीकालिकाचार्योऽपि महाप्रभावकः स्थविरो बभूव, तेन तस्यापि संबन्धः कथ्यते—

तत्र कालिकाचार्याः त्रयः स्थविरा जाताः । तन्मध्ये एकः श्रीकालिकाचार्यः श्रीमहावीरदेवनिर्वाणात् सं० ३७६ वर्षे श्रीइयामाचार्यनामा श्रीप्रज्ञापनासूत्रकर्ता पूर्वविदां वंशे श्रीसौधर्मस्वामित आरभ्य त्रयोविंशतितमः पुरुषो जातः । येन ब्राह्मणीभूतसौधर्मेन्द्राग्रे निगोदविचारः कथितः । अत्र केचिद् वदन्ति—

सिरिवीरजिणंदाओ, तिन्निसए वरिसवीसबोळीणे ।
कालयमूरी जाओ, सको पडिबोहिओ जेण ॥२॥

इति गाथादर्शनात् । ३२० वर्षे निगोदविचारकथकः श्रीकालिकाचार्यो जातः । केचिद् वदन्ति—

तिसय-पणवीस इंदो, चउसय-तिपन्न सरस्सई गहिया ।
नवसय-तिनवइ वीरा, चउत्थिए जो कालगायरिया ॥३॥

इति निर्मूलप्रायगाथादर्शनात् ३२५ वर्षे जातः ॥

केचिद् वदन्ति—चतुर्थ्यां पर्युषणापर्वप्रवर्त्तक एव निगोदविचारव्याख्याता, यथाश्रुतं बहुश्रुता विदन्तीति (१) । द्वितीयस्तु कालिकाचार्यः श्रीवीरनिर्वाणात् सं० ४५३ वर्षे सरस्वतीभ्राता गर्दमिछोछेदको बलमित्र-भानुमित्रनृपयोश्च मातुलो जातः । कुत्रापि तुर्यश्चतुर्थ्यां पर्युषणापर्वप्रवर्त्तकः कालिकाचार्यः स तयोर्मातुलः प्रोक्तोऽस्ति, यद् अस्ति तत् प्रमाणम् (२) । तृतीयस्तु श्रीकालिकाचार्यः श्रीवीरनिर्वाणात् सं० ९९३ वर्षे श्रीविक्रमसंवत्सराच्च सं० ५२३ वर्षे जातः । येन श्रीवीरवाक्यात् पर्युषणापर्वे भाद्रपदसुदिपञ्चमीतः चतुर्थ्यामानीतम् (३) । एवं श्रीकालिकाचार्याः त्रयः पृथक् पृथक् जाताः, परं नामसादृश्याद् द्वयोस्त्रे तयोः कालिकाचार्ययोः एकाभूतैव संख्या कथा कथ्यते । अतो अत्र पूर्वं गर्दमिछोछेदकश्रीकालिकाचार्यसंबन्धः कथ्यते—

अस्मिन् जम्बुद्वीपे भरतक्षेत्रे धारावासं नाम नगरमभूत् । परं तन्नगरं कीदृशमस्ति ? । यस्मिन् नगरे अङ्गदेश-वङ्गदेश-तिलङ्गदेश-कलिङ्गदेश-वराङ्गदेश-प्रयागदेश-सुयागदेश-मुरुण्डदेश-पुलिन्ददेश-सुरेन्द्रदेश-समुद्रदेश-चित्रकूटदेश-लाटदेश-धाटदेश-नाटचदेश-विराटदेश-कैलिवाटदेश-भाटदेश-वाटदेश-कुण्डदेश-बुट्टदेश-घोडादेश-घाटदेश-मेदपाटदेश-मगधदेश-सोरठदेश-कच्छदेश-गूर्जरदेश-मालवदेश-काश्मीरदेश-काबलिदेश-भुट्टतदेश-बदकसानदेश-बंगालदेश-कोङ्कणदेश-पञ्चभर्तृदेश-श्रीराज्यदेश-परतकालदेश-हवसीदेश-फिरङ्गीदेश-

पठणदेश—जलमानसदेश—मरुस्थलदेश—पश्चालदेश—सिन्धुदेश—दक्षिणदेश—पूर्वदेश—पश्चिमदेश—उत्तरदेश(५२)—प्रमुस्-
नानादेशवास्तव्यव्यवहारिणो विविधवस्तुक्रयाणकानि लत्वा आगत्य च व्यापारं कुर्वन्ति । पुनरिदं नगरं अष्टाविंशद्(२८)
वकारैः शोभितं वर्तते । ते चामी—

वापी-वप्र-विहार-वर्ण-वनिता वाग्मी वनं वाटिका,
वैद्य-ब्राह्मण-वेश्य-वादि-विबुध-वेश्या वणिग् वाहिनी ।
विद्या-वीर-विवेक-वित्त-विनयो वाचंयमो बल्लिका,
वस्त्रं वारण-वाजि-वेसर-वरं (२८) वैभिः पुरं शोभितम् ॥४॥

पुनः यस्मिन् नगरे एवंविधा स्थितिः—

यस्यां देवगृहेषु दण्डघटना (१) स्नेहस्यो दीपके—
ष्वन्तर्जाङ्गलिकालयं द्विरसना खड्गेषु मुष्टिर्यथा (२-३) ।
वादसर्कविचारणासु (४) विपणिश्रेणीषु मानस्थितिः (५),
बन्धः कुन्तलवल्लरीषु (६) सततं लोकेषु नो दृश्यते ॥५॥

इत्यादिकृद्विसमृद्धिसहितं सुरलोकसदृशं [नगरं] ज्ञेयम् ।

अथ तस्मिन् घांरावासनामनगरे बज्रसिंहनामा राजा राज्यं प्रतिपालयति । परं स राजा कीदृशोऽस्ति ? । शरवीर-
विक्रान्तप्रतापीक—साहसिक—अनेकदेशनायक—न्यायसत्याख्यायक—अमोघसायक—पुरोधसमानपायक—सौम्यमूर्ति—देदीप्यमान—
स्फूर्ति—अखण्डप्रताप—अमृतसममधुरालाप—साक्षात्कन्दकन्दर्पावतार—याचकजनाधार—दुष्टनिग्राहक—शिष्टजनप्रतिपालक—न्याय-
नीतिप्रधान—सर्वगुणनिधान—सेवकजनवत्सल—हारविराजमानवक्षःस्थल—परनारीसहोदर—रूपपुरन्दर—परदुःखभञ्जन—वाचका-
च्छनिष्कलङ्क—निराकृतातङ्क—गौरवर्ण—लम्बकर्ण—प्रलम्बभुजादण्ड—प्रौढाज्ञाचण्ड—उपराठीरोमराय—सुवर्णकाय—‘पातालभो कडि-
नउ लांक, नही कोइ वांक, हृदये श्रीवत्स अत्यन्तस्वच्छ पायपत्र सौभाग्य सध, हस्ते चक्र साक्षात् शक्र’ एवंविधो राजा
बज्रसिंहः ।

अथ तस्य राज्ञः सुरसुन्दरीति नाम्नी पट्टराज्ञी वर्तते । परं सा कीदृशी अस्ति ? ।

‘सर्वं अंतेउरमांहि प्रधान, सर्वगुणनिधान, भर्तारनी भक्त, धर्मनइ विषइ रक्त, राजानइ प्रेमपात्र, सुंदर गात्र,
शीलगुणविभूषित, सर्वथा अदूषित, कमलनेत्र पुण्यक्षेत्र, जेहनी मीठी वाणी सगली जाणी, रूपवंतमाहि वस्त्राणी, षणुं खु
इंद्राणी पिणि जे आगइ आणइ पाणी, वली जेहनइ अंग ओलगू दासीनउ परिवार वर्त्तइ छइ, कुण कुण कस्तूरी १,
कपूरी २, जवाधि ३, मलयामिरी ४, लीलावती ६, पद्मावती ६, चन्द्रावती ७, चंद्राउलि ८, चांपू ९, सांपू १०,
सरस्वति ११, गोमति १२, गंगाधरी १३, दीवाधरी १४, रामगिरी १५, हंसली १६, बगुली १७, हरिबोली १८
प्रमुखाः ।’

अथ तस्याः सुरसुन्दर्याः शुभस्वप्नसूचितः कालककुमारः पुत्रो जातः, सरस्वतीनाम्नी एका पुत्री च । परं स
कुमारः कीदृशोऽस्ति ? । महारूपवान् सर्वपुरुषलक्षणशोभितः सर्वजनबल्लभो विशेषतो माता-पित्रोः जीवद्योगो महासौभा-
ग्यवान् मातृ-पितृभिः पाल्यमानश्चन्द्रकलेव वर्षमानोऽष्टवार्षिको जातः । तस्मिन् समये मातृ-पितृभ्यां विचारितम्—

माता वैरी पिता शत्रुः, बालो येन न पाठितः ।
न शोभते सभामध्ये, हंसमध्ये बको यथा ॥६॥

पुनरपि—

पुत्रोऽतिमूर्खो विधवा च कन्या, शठं च मित्रं चपलं कलत्रम् ।
विलासकाले च दरिद्रता च, विनाऽग्निना पञ्च दहन्ति देहम् ॥७॥

पुनरपि ज्ञानेन विना मानवः पशुरेव, यतः—

आहार-निद्रा-भय-मैथुनानि, सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
ज्ञानं विशेषः खलु मानवानां, ज्ञानेन हीनाः पशवो मनुष्याः ॥८॥

ततः कलाचार्यसमीपे कलाग्रहणार्थं मुक्तः । कुमारोऽपि स्तोककालेन द्वासप्ततिकला(७२) जप्ताह । तत्रापि विशेषतोऽश्वपरीक्षायां बाणकलायां च निपुणो जातः । अथ कालिककुमारः सर्वविद्यावान् मातृपितृभक्तोऽत्यन्तस्नेहवत्या निजमगिन्या स्वरस्वत्या युक्तः सन् सुखेन कुमारपदवीं भुञ्जन् आस्ते ।

अथान्यदा श्रीचक्रसिंहराजः छत्रं धारयन् चामरैः वीज्यमानः सभामण्डपमागत्य सिंहासने उपविष्टः । तत्र क्रीदशी सभा निविष्टाऽस्ति ? । यथा—‘ अनेकगणनायक दण्डनायक मण्डलीक महामण्डलीक सामन्त महासामान्त चउरासीथा मुहता मुग(कु)टवर्धकसंधिपाल दूतपाल सद्गरणा वद्गरणा देवगरणा यमगरणा संधिविग्रही परविग्रही सेठ सेनापति सार्धैवाह व्यवहारिया अंगरक्षक पुरोहित वृत्तिनायक भारवाहक थर्हयायत पडुपडियायत टाकटमाली ईद्रजाली फूलमाली मन्त्रवादी तन्त्रवादी यन्त्रवादी धर्मवादी ज्योतिर्वादी धनुर्वादी दण्डधर खड्गधर धनुर्धर छत्रधर चामरधर दीवाधर पुस्तकधर प्रतीहार स्वबरदार गजपाल अश्वपाल अङ्गमर्दक आरक्षक साचाबोला कथाबोला गुणबोला समस्याबोला साहित्यबंधक लक्षणबंधक छन्दबंधक अलंकारबंधक नाटकबंधक गीतबंधक ’ इत्यादि वर्णकविराजिता ।

तदवसरे राज्ञः स्वरसाणदेशादनेके अश्वाः प्राश्रुते कृते आगताः । परं क्रीदशाः सन्ति ? । वर्णतः केऽपि ‘ नीलडा पीलडा कंबोजडा रातडा सबजिया अबजिया किवलीया धवलिया किहाडा किरडिया हरणिया मेषवरणिया कालुया धुसरा हांसला ’ लक्षणतोऽपि एवंविधाः—

निर्मासं मुखमण्डले परिमितं मध्ये लघु कर्णयोः,
स्कन्धे बन्धुरप्रमाणसुरसि स्निग्धं च रोमोद्गमे ।
पीनं पश्चिमपार्श्वयोः पृथुतरं पृष्ठे प्रधानं जवे,
राजा वाजिनमारुरोह सकलैर्युक्तं प्रशस्तैर्युग्ैः ॥९॥

इत्यादि । ततो राज्ञा कालिककुमारस्य कथितम्—अहो कुमार ! बहिर्गत्वा पतेषां तुरङ्गमाणां परीक्षा क्रियताम् । ततः कुमारः तथेति प्रतिपद्य हृष्टः सन् सद्यशवयस्कसेवकपञ्चशतीयुतं तरलतरं तुरङ्गममेकमारुद्य क्रीडावने जगाम । परं तद् वने क्रीदशमस्ति ? । ‘ अंब निम्ब केलि कंकैलि बलि कणवीर करीर कुरबक आमलक केतकी केवडा कोविदार कचनारि कल्हार कउठ कंदूरी कर्मदा किंशुक ककच काकोदुम्बरि कर्कंधू करञ्ज कपिकच्छू कमल कैरव कुबलय कोकनद कुरुविन्द करणा वरणा अशोक आंबिळी अखोड अगर तगर अरडूसउ अर्जुन अखरोट एरंड उंबर अरणी साग नाग पुन्नाग नारिग पाडल पारिजात जांबू निंबू जंभीरी नालेरी फोग खेजडा वणखडा ताल तमाल सदाफल नागरवेलि बालुउ-वेउलि जाइ जूही दमणउ मरूयउ मोगरउ मचकुंद चांपउ ’ प्रमुखानाविषवृक्षावलीविराजितम् । तस्मिन् वने बहुबेलां अश्ववाहनिकां कृत्वा श्रमातुरः सन् कुमारः सपरिवारः सहकारतरोः छायायां तुरङ्गमादुर्तीर्य विराश्राम ।

तस्मिन् प्रस्तावे तत्र वने अनेकसाधुपरिवारवृत्ताः श्रीगुणाकरसूरयो यथार्थेनामानः समवसृताः सन्ति । परं ते कीदृशाः सन्ति ?—' पडिरूवो तेयस्सिणो जुगप्पहाणागमो महुरवको गंभीरो धीइमंतो उवएसपरो अपरिस्साविणो सोमपइगणो, संगहसीलो अभिग्गहमइणो अविक्कयणो अचयलो पसंतहियया संतिजुया भद्वजुया अज्जवजुया मुत्तिजुया तवस्सिणो, संजमपालगा सच्चजुया सोयजुया अक्किचणा बंभचेरवासिणो अण्णिच्चाइदुवाळसभावणाभावगा ' एवं ३६ षट्त्रिंशत्सूरिगुणैः शोभमाना । पुनः कीदृशास्ते ?—' जियकोहा जियमाणा जियमाया जियलोहा जियपरीसहा जियभया जियनिदा जियविग्हा संसारपासगामिणो परमसंविग्गा संसारभवउच्चिगा सुयसायरा करुणानिहिणो सव्वजीवसुद्धेसिणो दीहदंसिणो कुक्खिसंबला संपुण्णसुयबला निम्ममा निम्ममा निरहंकारा निव्विकारा मिच्छत्ततिमिरनासगा निरवज्जवासगा समत्तरयणदायगा गच्छनायगा' किं बहुना सर्वसाधुगुणसंपूर्णा । तेषां मेघगर्जितगम्भीरव्याख्यानध्वनि श्रुत्वा कुमारः केकीव हर्षितः सञ्जातविस्मयः— अहो ! क ईदृगमधुरध्वनिना धर्ममाख्याति !, तत्र गत्वा श्रूयते तदा चारु । ततो जातविवेकातिरेकः समुत्थाय तत्र गत्वा सूरिगुरुं विनयेन नत्वा उचितस्थाने समुपविष्टः । राजपुत्रा विनयं कुर्वन्त्येव, यत् उक्तम्—

विनयं राजपुत्रेभ्यः, पण्डितेभ्यः सुभाषितम् ।

अनृतं द्युतकारेभ्यः, स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवम् ॥१०॥

अथ च समृद्धः पुमान् विनयं कुर्वन् मृ(मि)ष्टो लगति, यदुक्तम्—

पाई पढइ पढाई वखाणइ रूपवंतनई गाई जाणइ ।

रिद्धिवंतनइ विनय पउट्टइ सक्करिसत्ये वेवर लुट्टइ ॥११॥

ततः श्रीसूरिभिः धर्मोपदेशः प्रारब्धो यथा—अहो कुमार ! ह्यं राज्यलक्ष्मीः वञ्चला दृश्यते, यदि न त्यज्यते तदा आरम्भपापपङ्कमग्नत्वेन दुर्गतौ गम्यते, यदुक्तम्—

गयकञ्चंचलाए, अपरिचत्ताइं रायलच्छीए ।

जीवा सकम्मकलिमल्लभरियभरा तो पढंति अहे ॥१२॥

पुनरपि बुद्धिमतो मनुष्यस्य बुद्धेः तदेव फलं यत् पुण्यपापादौ तत्त्वविचारणा क्रियते, यत् आह—

बुद्धेः फलं तत्त्वविचारणं च, देहस्य सारं व्रतधारणं च ।

अर्थस्य सारं किल पात्रदानं, वाचः फलं प्रीतिकरं नराणाम् ॥१३॥

पुनरपि शरीरादि सर्वमनित्यं ज्ञात्वा विवेकिना दीर्घदर्शिना मनुष्येण धर्मस्यैव संग्रहः कर्तव्यः, यत् उक्तम्—

अनित्यानि शरीराणि, विभवो नैव शाश्वतः ।

नित्यं संनिहितो मृत्युः, कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥१४॥

तथा धर्मस्यापि पण्डितेन सुवर्णस्यैव परीक्षा कार्या । यदवादि—

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षण-च्छेदन-ताप-ताडनैः ।

तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन तपो-दयागुणैः ॥१५॥

तत्रापि विशतिविशेषकदयामयो जरामरणादिच्छेदकः चक्रवर्तितोऽप्यधिकसुखस्वरूपः संसारसमुद्रतारकः अजरामर-शाश्वतसुखदायकः पञ्चमहाव्रतरूपो यतिधर्म एव सर्वधर्मोत्तमः । एवं श्रीगुरुवचनश्रवणात् संसारस्यासारतां ज्ञात्वा संजात-वैराग्यो भाग्यवान् श्रीकालिककुमारः प्रतिबुद्धः सन् करद्वयं संयोज्य विज्ञपयति स्म; हे भगवन् ! हे परोपकारवन् ! भवद्वचनेन अहं प्रतिबुद्धोऽस्मि, अथ यावन्नज्जगृहे गत्वा माता-पित्रोरनुमतिं लब्ध्वा युष्मत्समीपे नायामि, तावत् श्रीगुरु-

मित्रैव वने स्वातन्त्र्यम्, इति प्रतिज्ञाय स्वगृहे गत्वा माता-पित्रोः उवाच—मया गुरुदेशनया संसारोऽसारो ज्ञातः, अहं दीक्षां लक्ष्यामि, ममादेशं दत्त । ततो माता-पितरौ तद्दुःखेन मोहेन च मूर्च्छामापतुः । पुनः व्यजनादिवातोपचारैः लब्धचेतनौ एवमूचतुः—रे पुत्र ! त्वं बालोऽसि, यौवनावस्थोऽसि, सुकुमारोऽसि, कामभोगार्होऽसि, अतो राज्यधुराभाराङ्गीकरणेन पूर्य माता-पित्रोर्मनोरथान् । पुनः परिणतवयस्को दीक्षां गृह्णीयाः, परं सांप्रतं दीक्षाग्रहणं नैव, पुनः संयम-मार्गोऽतिदुःखकरोऽस्ति, तत्र यावज्जीवं अस्नानता १, भूमिधायनं २, लोचकरणं ३, देहस्याप्रतिकर्मता ४, गुरुकुलवासेन गुरुशिक्षायां स्वातन्त्र्यं ५, क्षुधादिद्विविधत्परीषदाः सोढव्याः ६, देवाद्युपसर्गं चाक्षोभ्यता ७, लब्धालब्धे समभावना ८, अहार(अष्टादश)सहस्रशीलाङ्गरवधारिता ९, बाहुभ्यां समुदतरणं १०, तीक्ष्णखड्गधारोपरि चलनं ११, अलङ्घ्यमिज्ज्वालापादाभ्यां विधापयितव्या १२, निःस्वादवाल्क्यायाः कवलभरणं १३, गङ्गाप्रतिक्रान्तसा गन्तव्यं १४, तुल्यायां मेरुः तोलयितव्यः १५, एकाकिना कर्मारिमहाबलं जेतव्यं १६, राधावेधेन चक्रस्थितपूतलिका वेधयितव्या १७, त्रिसुवनजयपताका गृहीतव्याः १८ इत्यादि । एवं दुष्करतायां दर्शितायमपि कुमारः प्रवर्द्धमानवैराग्यः प्राह—हे माता-पितरौ ! एषा या दीक्षायां दुष्करता सा सत्या । तथैव परं कातराणां कापुरुषाणां ज्ञेया, न शूरवीराणां सत्पुरुषाणाम्, ततोऽहमवश्यं दीक्षां ग्रहीष्यामि, ममादेशं दत्त । या वार्ताकरणेऽपि क्षणवेषा याति सा ममायुर्मध्ये जुटति, अकृतार्था च वासि । ततो मातृ-पितृभ्यां 'याता त्रिभमाणश्च न केनापि रोद्धुं शक्यते' इति विचारानुमतिर्दत्ता । ततः श्रीकालिककुमारेण कृतपितृमहा-महोत्सेवेन महताऽऽडम्बरेण निजसेवकपञ्चशतसहितेन सहस्रपुरुषवाहिनीं शिविकामारुह्य गीतगानतानमानदानसन्मानवाध-निर्वाणपूर्वमपूर्वरोत्या वने गत्वा गुरोः समीपे दीक्षां जगृहे । स्वरस्वायपि तद्गमिनी भ्रातृस्नेहातिरेकात् पृष्ठे दीक्षां जग्राह । माता-पितरौ अपि, हे पुत्र ! एषा तव भगिन्यस्ति, अस्या रक्षा बह्वी कार्या, इति शिक्षां दत्त्वा विमनस्कौ सन्तौ स्वगृहे गतौ ।

अथ कालिककुमारमुनिः स्तोककालेन सुबुद्धिःश्वाद् गुरुसेवाप्रसादाद् व्याकरण १— तर्क २— छन्दो ३—ऽलङ्कार ४— काव्य ५— नाटक ६— शाटक ७— ज्योतिष् ८— वैद्यक ९— नैमित्तिक १०— मन्त्र ११— तन्त्र १२— यन्त्र १३— अङ्ग १४— उपाङ्ग १५— छेदग्रन्थ—१० पद्यज्ञा—४ मूलसूत्र—नन्दी १— अनुयोगद्वार २— एवं ४५ पञ्चचत्वारिंशदागमाः तथा सूत्र-निर्धुक्ति-भाष्य-धूर्ति-वृत्ति-प्रकरणादि स्वसमय-परसमयशास्त्रपारगामी जातः । ततो गुरुभिः योग्यतां ज्ञात्वाऽऽचार्यपदे स्थापितश्च ।

अथ श्रीकालिकाचार्या अनेकसाधुपरिवृता प्रामानुप्रामं विहरन्तो भग्नजीवान् प्रतिबोधयन्तो मालवकदेशे श्रीउज्जयिन्यां पुर्यां बहिरुद्यानवने समवसूताः । सर्वेऽपि लोका वन्दनार्थं तत्र यान्ति । धर्मं च सदा शृण्वन्ति । स्वरस्वती साध्वी अपि अनेक साध्वीपरिवारपरिवृता उज्जयिन्यां श्राविकापार्श्वे उपाश्रयं मार्गयित्वा स्थिताऽस्ति ।

अथान्यदा स्वरस्वती साध्वीपि निजभ्रातरं कालिकाचार्यं वन्दित्वा यावन्निजोपाश्रयमागच्छति वर्त्मनि तावदुज्जयिनी-नगरीस्वामिना गर्दभिल्लेन सा दृष्टा, चिन्तितं च तेन—एषा का ? एतादृशी सरूपा किं देवी वा किं विधाधरी वा ? अथवा किन्नरी वा ? इति संदेहेन निजपार्श्वेवर्तितेवकाः पृष्टाः । तैरुक्तम्—हे महाराज ! एषा अज्रसिंहराज्ञः पुत्री स्वरस्वतीनाम्नी कुमारिका सती निजभ्रातृस्नेहातिरेकात् साध्वी जाता । ततो गर्दभिल्लेन विचारिसम्—अहो ! अनया तपसा कायः शोधितः, तथापि सुरूपत्वं न याति, यतः—

'काली तउही कस्तूरी, ओडी तउही तेजनतूरी । सूकी तउही बेउल सिरी, तूटी तउही मोती सिरी । भागउ तउही धराह, सुबउ तउही साह । निबलउ तउही गह, निर्गुण तउही नाह । शूरउ तउही साकर, निबलउ तउही ठाकुर ।

तपान्यो तउही कांचण, धस्यउ तउही चंदण । लहुडउ तउही सीह, बुंखलउ तउही दीह । नान्ही तउही नागिणी, निरसी तउही सोहागणी ।

ततो यदि एतामितोऽपहृत्य ममान्तःपुरे मुष्मामि, स्नान-मज्जनादि सम्यगुपचरामि, मनोज्ञाहारादिना पोषयामि, तदा मम श्रीरत्नं भविष्यति । एतां विना च मम राज्यश्रीरपि निष्फला, मम जीवितं च वृथा ज्ञेयम्—इत्येवं तां कामप्रहृष्टतेन गर्दभिल्लेन श्येनेन चटकेव निजसेवकपार्श्वद् नानाविधं विलपन्तीमुत्पाटयित्वा निजान्तःपुरे क्षिप्ता । विलपस्त्वेवम्—हे बान्धव ! हे सुगुरो ! हे अनेकगुणप्रधान ! हे चतुरबुद्धिनिधान ! हे जिनशासननायक ! हे भव्यजीवसुखदायक ! हे जिनशासनशृङ्गार ! हे गच्छाधार ! हे आगमस्याकर ! हे करुणासागर ! हे भ्रातः ! हे कालिकाचार्य ! गर्दभिल्लेन राज्ञा पापिष्ठेन शीलखण्डनेच्छानिलेन मम सर्वथाऽप्यनिष्ठेन मामनाथाभिवापहरन्तीं रक्ष रक्ष इति । तदा अन्या अपि साध्यः पूकारं चक्रुः । लोका अपि हाहाकारं वितेजिरे । ततो महाकोलाहलो जातः । ततः शीघ्रं साध्वीभिः सर्वोऽपि वृत्तान्तः श्रीकालिकाचार्यस्य निवेदितः—भवदीयभगिनी स्वरस्वती साध्वी गर्दभिल्लेनापहृत्य निजान्तःपुरे क्षिप्ताऽस्ति । न ज्ञायतेऽथ क भविष्यति ! ।

ततः श्रीकालिकाचार्याः कोपाक्रान्ताः कतिपयशिष्यैः सहिता राजपार्श्वे जग्मुः । सौम्यशीतलन्यायवचनैः प्रोक्तम्— हे राजन् ! एषा साध्वी मम भगिनी, तत्रापि शीलवती, तत्रापि पञ्चमहात्रतधारिणी, एतस्या वैमनस्यकरणे महाकर्मबन्धो भविष्यति । अपि चान्योऽपि नगरमध्ये दुष्टमतिः दुःशीलश्च भविष्यति स तव निवार्यो भविष्यति, परं यदि त्वमेवान्यायं करिष्यसि तदा तव निवारकः को भविता ? अपि च यत्र नगरे राजैव चौरोऽन्यायो च तत्र लोका नगरं सुक्त्वा वनमेव भजन्ति । यदुक्तम्—

यत्रास्ति राजा स्वयमेव चौरो, भाण्डीवहो यत्र पुरोहितश्च ।

वनं भजध्वं ननु नागरा भो !, यतः शरण्याद् भयमत्र जातम् ॥१६॥

इति । पुनः कालिकाचार्यैः प्रोक्तम्—हे राजन् ! अन्तःपुरे बह्व्यो रूपक्यश्चातुर्यकलावाक्यो युक्त्यो रमणीयाः सन्ति, तासासुपरि संतोषं कुरु, परं माऽनयाऽस्थिमात्रया मलमलिनगात्र्याऽतिजीर्णवक्ष्या साध्व्या समं किं सुखमनुभविष्यसि ? । ततो मुखैर्नां यथा धर्मशालायां गत्वा एषा संथमं पालयिष्यति । एतादृशानि श्रीकालिकाचार्यवचनानि श्रुत्वा गर्दभिल्लो मौनमाधाय श्रुतमप्यश्रुतं कृत्वा स्थितः, समुत्थाय चान्तःपुरे गतः । ततः श्रीकालिकाचार्यैश्चिन्तितम्—अथ कोऽपि नवीन उपायः कियते । ततः श्रीकालिकाचार्या उपाश्रयमारग्य सङ्घात्रे सर्वस्वरूपं प्रोक्तवन्तः । ततः सङ्घेन चिन्तितम्—आचार्य-वचनं न मानितम्, परमस्मद्बचनं मानयिष्यति । ततः प्रभूतं प्राभूतं लत्वा सङ्घोऽपि भूपात्रे गतः । राज्ञा पृष्टम्—कथं भो ! महाजनैः समागतम् ? किं कार्यम् ? । संघेनोक्तम्—त्वं मालवकदेशस्वामी तवेदंशं कुकर्म कर्तुं न युक्तम् । यतो राजा पितेव प्रजाः प्रतिपालयति, विशेषतो दर्शनिनां तपस्विनां वर्गम्, ततो मुञ्चेमां साध्वीम्, इत्यादि बहुतरं प्रोक्तम्, परं स कुकर्म कामी राजा न मुञ्चति । ततः संघेन यथागतेन तथाऽऽगतेन श्रीसूरीणां प्रोक्तम् । ततः श्रीकालिकाचार्येण कोपाक्रान्तेन संवाप्रे प्रोक्तम्—अहं समर्थः सन् जिनशासनप्रत्यनीकानां यदि शिक्षां न दक्षि तदा जिनाज्ञाविरोधकत्वेन दुर्गतिकः स्याम् । यदुक्तम्—

ये प्रत्यनीका जिनशासनस्य, संघस्य ये चाशुभवर्णवाचः ।

उपेक्षकोडाहकरा धरायां, तेषामहं यामि गतिं सदैव ॥१७॥

ततः प्रतिज्ञां चक्रे—यदाऽहं गर्दभिल्लं सराज्यं नोन्मूलयामि तदाऽहं न कालिकाचार्यैः । ततः स्वगच्छभारं गीतार्थेषु स्थापयित्वा स्वयमप्रथिलोऽपि प्रथिलीभूय कर्दमादिना गात्रमनुलिम्पन्, नगरमध्ये भ्रमन्, वक्ति—यदि गर्दभिल्लो

राजा ततः किम् ? , यदि तस्य नगरं महत् तर्हि किम् ? , यदि गर्दभिल्लस्य अन्तःपुरस्त्रियो बह्व्यः ततः किम् ? , यदि राज्ञो भाण्डागार-कोष्ठागार-हस्ति-तुरङ्गम-रथ-पदातयो बहवः ततः किम् ? , यदि राजा प्राण्यं साम्राज्यं मुनक्ति तदा मम किम् ? । इत्येवं प्रलपन्तं प्रतिमार्गं प्रतिगृहं भ्रमन्तं कालिकाचार्यं दृष्ट्वा नगरवासिनो लोकाः सामन्त-श्रेष्ठि-सेनापति-मन्त्रिप्रमुखा एकीभूय राज्ञः समीपे गत्वा एवं प्रोक्तवन्तः—हे राजेन्द्र । अयं महापुरुष आचार्यो निजमगिनीस्नेहाद् प्रथिलो जातः ततः कृपां कृत्वा सार्धं मुञ्च यथाऽयं सज्जो भवति । इत्यादिवचनानि श्रुत्वा कुपितो राजा वक्तुं प्रवृत्तः—रे लोकाः ! यात यात मम दृष्टितः, एवंविधां शिक्षां निजगृहे निजमातृ-पितृ-भ्रातृ-कलत्रादीनां दत्त । ततः सामन्तादयो लोका विलक्षीभूय स्वगृहं जग्मुः । श्रीआचार्यैरपि श्रुतं यत् 'सामन्तादिवचनमपि न भानितम्', अथ यदि तेनाधमेनातितानिर्तं तर्हि त्रुटयेव, यतः—

अतिताप्यं त्रुटइ, अतिभयं फुटइ ।

अतिखाधुं खूटइ, अतिढीली गांठि छूटइ ॥१८॥

तस्मात् किञ्चिद् वैरूप्यं कर्तव्यम् । अत्रापि न स्थातव्यं च, कुत्रापि देशे गत्वा कमप्युपायं करोमि, इति निश्चित्य श्रीकालिकाचार्याः सिन्धुनदीतटे पश्चिमदिशि एकः पार्श्वकूलो देशोऽस्ति, तत्र गताः, तत्र देशे ये राजानस्ते सर्वेऽपि 'साखी' इति कथ्यन्ते । तत्रैकस्य साखीभूपत्य नगरसमीपे महात्मवेषेण गताः । तस्मिन् प्रस्तावे तत्रैका कृषिका वर्तते । तत्पार्श्वतो बहवः कुमारा भ्रमन्तो दृष्टाः, पृष्टं च—भो ! किं विलोक्यते ? । ते प्राहुः—भो परदेशिन् ! अस्माकं रममाणानां मणिमयकन्दुकः कृषिकायां पतितः, प्रवेष्टुं न शक्यते, बहिःस्थितानां च न निस्सरति । ततो वयं विलक्षीभूताः सन्त इतस्ततो भ्रमामः । आचार्या प्राहुः—भो कुमाराः ! गृहाद् धनुर्बाणानानयत यथा कन्दुकं निष्कास्य ददामि । ततस्तैस्तथा कृतम् । तत आचार्यैः आर्द्रलग्ना-वेष्टन-ज्वलत्तृणक्षेपणपूर्वं धनुराकृष्यैकेन बाणेन कन्दुको विद्धः, द्वितीयेन बाणेन प्रथमो बाणो विद्धः, एवं तृतीयेन द्वितीयः, इत्येवं परम्परया विद्धबाणप्रयोगेन कूपकण्ठस्थितैरेव कन्दुको निष्कास्य कुमाराणां दत्तः । सर्वेऽपि कुमारा हर्षिताः सन्तो विस्मयमादधानाः स्वस्वगृहं गत्वा एवं प्रोचुः—हे तात ! अद्यैकः कोऽपि परदेशो परदेशात् कलवान् समेतोऽस्ति, तेनास्माकं कूपे पतितः कन्दुको निष्कास्य दत्तः । सर्वोऽपि वृत्तान्तः कथितः ।

ततः तत्रत्यसाखीभूपैः निजपुत्रान् मुञ्चवा सादरं स्वगृहे श्रीकालिकाचार्याः सामनीताः । ततः सूरिभिराशीर्वादो राज्ञे दत्तो यथा—

चिरं जीव चिरं नन्द, -चिरं पाछय मेदिनीम् ।

चिरमाश्रित्यलोकानां, मपुरय मनोरथान् ॥१९॥

पुनरपि—

पौषमासे निराहारा बह्वाहाराश्च कार्तिके ।

चैत्रमासे गुडाहारा भवन्तु तत्र शत्रवः ॥२०॥

ततः साखीराजेनापि विद्याकलाचातुर्यचमत्कृतेनातिबहुमानसन्मानादि दत्त्वा निजपार्श्वे रक्षिताः । विद्यावन्तो हि पूज्यन्ते, यदुक्तम्—

विद्वन्त्वं च शृपत्वं च, नैव तुल्यं कदाचन ।

स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥२१॥

पुनरपि—

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नशुप्तं धनं,
विद्या भोगकरी यज्ञःसुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतं,
विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पृथुः ॥२२॥

अपि च विद्यावतां परदेशोऽपि स्वदेशः, यदाह—

कोऽतिभारः समर्थानां, किं दूरे व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सुविधानां, कः परः प्रियवादिनाम् ॥२३॥

अथ कालिकाचार्यस्तत्र तिष्ठन्ति । प्रत्यहं साखीराजस्य समीपे यान्ति, नानाविधचेतश्चमत्कारकारिभ्योतिर्निर्मितादि-
विषया राज्ञश्चित्तं रञ्जयति । राजापि अत्यन्तदृष्टतुष्टमनस्को गुरुणामतिबहुमानं दत्ते । एवं च सति गतानि क्रियन्ति
दिनानि । तदवसरे एकदा एको दूत एकं कञ्चोलकं छुरिकासहितं लेखं चाग्रे मुक्त्वा राज्ञः प्रणम्य सन्मुखं स्थितः । ततः
साखीराजो लेखं वचायित्वा तद् विलोक्य च स्वाममुखो बभूव । ततः श्रीकालिकाचार्यैरुक्तम्—भवतां स्वामिप्रभृतं
समागतम्, तत्र हर्षो विलोक्येत, ततो हर्षस्थाने विषादः कथम् ? । राजा प्राह—अहो महापुरुष ! अयास्माकं मरणरूपं
महाभयं जातम् । मरणात्प्यधिकं भयं किमपि नास्ति, यतः—

पंथसमा नत्थि जरा, दारिद्रसमो परामवो नत्थि ।
मरणसमं नत्थि भयं, खुहासमा वेयणा नत्थि ॥२४॥

ततः सूरिभिः पृष्ठम्—किं तद् भयम् ? । राजा प्राह—हे भगवन् ! योऽस्माकं कुद्गः स्वामी स साहानुसाही वर्त्तते,
तेन कुपितेन लिखितं वर्त्तते, 'यदुत्तानया छुरिकया निजमस्तकं छित्त्वाऽस्मिन् कञ्चोलके क्षिप्त्वा शीघ्रं मोच्यम्, नोचेत् तव
सकुटुम्बस्य क्षयो भावी' । यथा मम तथाऽन्वेषामपि मम तुल्यानां ९५पञ्चनवतिसाखीराजानां दूतो मुक्तोऽस्ति ।
अतो महाभयम् । किं क्रियते ? , कुत्र गम्यते ? , कथं छुट्यते ? । ततः श्रीकालिकाचार्यैः विचारितम्—अयमवसरः, मम
च कार्यम् । ततः साखीराजाय प्रोक्तम्—हे राजन् ! मा त्रियस्व, मा चिन्तां कुरु, जीवन् नरो भद्रस्तानि पश्यति ।
यथा दृष्टान्तः—

भानुश्र मन्त्री दयिता सरस्वती, मृतिं गत्वा सा नृपकैवलेन ।
ब्रह्मातटस्थां पुनरेव लेभे, जीवनं नरो भद्रस्तानि पश्येत् ॥२५॥

अत्र समये सति दृष्टान्तो वाच्यः । ततः पञ्चनवतिसाखीराजानः भवान् च सर्वेऽपि एकीभूय मया सार्धं चल्न्तु ।
यथा हिन्दुकदेशे गत्वा गर्दभिल्लनृपमुच्छेद्योज्जयिनीराज्यं विभज्य भवतां समर्थते । ततः सूरिवचने प्रतीतिं कृत्वा लेख-
प्रेषणपूर्वं सर्वान् ९५ राज आहूयैकत्र मिलित्वा प्रयाणदृक्कां दापयित्वा सर्वेऽपि ९६साखीराजानः श्रीकालिकाचार्यसहिता-
श्चलिताः, अग्रे गच्छन्तः सिन्धुनदीमुत्तीर्य, सौराष्ट्रदेशमध्ये सुखेन समागताः । तदवसरे वर्षाकालः प्रादुर्बभूव ।
स क्रीदशः ?—

“आयो वर्षाकालं चिहुं दिसि घटा उमटी ततकाल । गडडाट मेह गाजइ, जाणे नालिमोला वाजइ । कालह
आमइ वीजलि हबकइ, विरहणीना हीया द्रवकइ, पपीहा बोलइ वाणिया धान वेक्था क्खार खोलइ, बोलइ मोर, दादुर
करइ सोर, अंधार घोर पइसइ चोर । कंदर्प करइ जोर, मानिनी लीभतारनइ करइ-निहोर, चंद्रसूरिअ वादके छाया, मंथिजन

आप आपणा घरनइ थाया । राजहंस मानसरोवर भणी चाण्या, लोके वस्तुवाना वस्वारमइ घाल्या । बगर्गगति सोहइ, इंद्रधनुष चित्त मोहइ । आभ थयो रातउ, मेह थयो मातउ । मोटी छांट आवइ, लोकानइ मन भावइ । झडी लागी करसणीरी भाग्यदसा जागी । मूसलधारइ मेह वरसइ, पृथिवी ऊर्णपूर्ण करिवानइ तरसइ । वहइ प्रणाल, खलखलइ खाल, चूयइ ओरा, भीजइ वस्तुवाना बोरा । टबकइ परसाल, चिचूयइ वाल । नदी आवी पूर कडणिरा रंस भांजी करइ चकचूर वहइ वाहला, लोक थया काहला । जूना हंडा पडइ, लोक ऊंचा चडइ । हालीए खेत्र खड्या, वाडिसुं सेढा जड्या । मारग भागा, जे जिहां ते तिहां रहिवा लागी । प्रगटचा राता ममोला, धान थया सुंहगा मोला, नीली हरी डहडही, घणा ह्या दूधनइ दही । नीपना घणा धान, सांभर्या धर्म नइ ध्यान । गयउ रोर, लोक करइ बकोर, गयउ दुकाल, आयउ दंड सुकाल ” ॥

ईदशे वर्षाकाले न कोऽपि गन्तुं शक्नोति । ततः श्रीकालिकाचार्यवचसा सर्वेऽपि साखीराजानः ९९ निजनिज-पटकुर्वी विस्तार्ये स्थित्वा(ताः) । एवं मासचतुष्टयस्थित्या वर्षाकाले श्रीकालिकाचार्यैः प्रोक्तम्—भो राजानः ! मार्गाः समीचीना जाताः, अथाग्रे चलन्तु यथा भवतां स्वप्सितं सिद्धयति । तदा ते प्रोचुः—हे श्रीगुरो ! कथं प्रस्थितिः भवति ? बहुकालविलम्बनेनास्माकं द्रव्यं सर्वं निक्षिप्तम् ; शम्बलं च क्षीणम्, क्षुधातुराणामस्माकं सर्वं विस्मृतम् ।

“ तां बीजा नइ खाण, जां जिमइ जासक धान, तां भट्टारक भगवान, जां जीमइ जासक धान, तां गीत मइ गान, जां जीमइ जासक धान, तां तान नइ मान, जां जीमइ जासक धान, तां बीवाह नइ जान, जां जीमइ जासक धान, तां फोफल नइ पान, जां जीमइ जासक धान, तां धर्म नइ ध्यान, जां जीमइ जासक धान, तां तप नइ उपधान, जां जीमइ जासक धान, तां आदर नइ मान, जां जीमइ जासक धान, तां लग सखा कान, जां जीमइ जासक धान, तां लग मुहडइ वान, जां जीमइ जासक धान, जां पेट न पडइ रोटीयां,

तां सब्वेहि गछां खोटीयां ” ॥२६॥

ततः श्रीआचार्यैः विचारितम्—सत्यमेते वदन्ति । कोऽपि द्रव्योपायः कार्यः यथा संबलं भवति । सैन्यं चलति, कार्यसिद्धिर्भवति, परं किं फलैव्यमिति चिन्तया निशि निद्रा न (ना)याति । तावत् शासनदेवता प्रगटीभूय प्रोवाच—हे भगवन् ! चिन्ता मा क्रियताम्, एषा चूर्णकुम्पिका गृह्यतां यदुपरि वासः करिष्यते तत् सर्वं स्वर्णं भावि, इत्युक्त्वा गता । प्रभाते जाते श्रीसूरिभिः सर्वेऽपि राजान आहूताः, प्रोक्तं च—भो ! कुत्रापि एक इष्टवाहको विलोक्यताम् । तैरासन्नस्थाने विलोकयद्भिः दृष्टः, गुरूणां दर्शितश्च । गुरुभिः विद्याबलेन देवनेादत्तचूर्णवासक्षेपप्रक्षेपणेन च सर्वोऽपीष्टवाहः स्वर्णाकृतः, पश्चाद् विभज्य सर्वेषां साखीराजां प्रत्येकं स्वर्णैष्टिका दत्ता । ततो हर्षिताः संजातसंबलबलाः ते प्रयाणदक्कां द्वा भालवक-देशं प्रति प्रचेष्टुः । अग्रे गच्छद्भिः लाटदेशस्वामिनो श्रीआचार्यभागिनेयो बलमित्र—भानुराजौ अपि साथै गृहीतौ । ततो यावता श्रीकालिकाचार्यसैन्यं भालवकसोमिन् आगतं तावता गर्दभिष्टोऽपि राजा स्वसैन्यं मेलयित्वा प्रयाणदक्कां दापयित्वा सम्मुखमागत्य पतितः । अथ आदिव्यवारे द्वयोरपि सैन्यं प्रयाणदक्कावादनपूर्वं च सम्मुखं चलितम् । तत्र केन प्रकारेण युद्धं जातं तत् श्रूयताम्—

“ आम्हा साम्हा कटक आल्या चडी, फोजइ फोज अडी । बगतर नइ जीन साल, सुभटे पहियां तत्काल । माथइ धर्यां टोप, सुभट चड्या सबल कोप, पांचे हथियार बांध्या, तीरे तीर सांध्या, अमल पाणि कीधा, भाजणरा सुंस लीधा । बोडे घाली पाखर, जाणे आडा थाया भाखर, अगइ कीया गज उपरि फरहरइ धज, हमामे दीधी घाई, सूरवीर आया घाई, रणतूर वागइ, ते पिणि सिंधू [मह] डारा गइ । ठाकुर वपु कारइ, वडवडा बापांरा बिरुद संभारइ । छुटइ नालि निपट

थोड़ी विचाली, वहइ गोला लोक न्यइ ओला, छूटइ कुहक बाण, कायरारा पडइ प्राण, काबिली मीर नांखई तोर, मारइ मालारां बिश्वाबिधि लागइ, बगतर मेदीनइ विच्चाविच्चि लागइ, खडगारी खडाखडि वागी, भडाभडी गर्दभिल्ली फोज भागी, सबल लीक लागी । हूंतउ जे सेनानी ते तउ धुरथी थयो कानी, जे हूंतउ कोटवाल ते तड नासउ ततकाल, जे हूंतउ फोजदार तिणरइ माये पडी मार, जे हूंतउ वागिया ते पिण भाजी(गी) गया अभागिया, जे हूंतउ मुहता ते नासी घरे पहुता, जे हूंतउ चउरासीया तीए दाते त्री(तृ)णां लीया, जे हूंतउ खवास तीए मूकी जीवारी आस, जे हूंतउ कायर, तिणनइ सांभरइ आपणी वायर । जे चडता वाहर ते हथियार छोडी थया फाहर, जे डोलरइ डमकइ मिलता ते गया पासइ उलता, जे बांधता मोटी पाघडी ते ऊमा न रखा एका घडी, जे हूंतउ एकएकडा तिणरे नाम दिया बेकडा, जे माथइ धरता आंकडा ते मुहडा कीया बांकडा, जे वणा(ज)वता सारंगी वांकी, तीए तउ रणभूमिका पण पाकी, जे बांधता विहूँ पासे कटारी, तीयांनइ नासतां भूमि भारी, जे पहिरता छांवा साडा तीए नासिते कोडि कीया पवाडा । गर्दभिल्ल नाठउ, बोल घणउ माठउ, गढमहि जई पइठउ, चिंता करइ बैठउ, पोलि ताळा जड्या, कालिकाचार्येना कटक चहुं दीसी विटी पड्या ॥

अथ उज्जयिनीनगरीमध्ये गर्दभिल्लो, बहिस्थात् श्रीकालिकाचार्यसैन्यम्—एवं कतिचिद् दिनेषु गतेषु साखीराजस्य सुभटा दुर्गस्य चतुर्विधु अमन्तो विलोकयन्ति परं दुर्गशीर्षोपरि तदीयं सुभटमात्रं न पश्यन्ति । ततस्तैरागत्य श्रीकालिका-चार्याणां विज्ञप्तम्—हे भगवन् ! अद्य दुर्गोपरि न कोऽपि सुभटो दृश्यते, न कोऽपि युद्धचति च, तत् कथम् ? । तेन ततः कालिकाचार्यैः सूपयोगं दत्त्वा, ज्ञात्वा च तेषां प्रोक्तम्—भो ! अद्य कृष्णाष्टमी वर्त्तते, तेन गर्दभिल्लो गर्दभी विधां साधयन्नस्ति । यूयं पश्यत, यदि कुत्रापि दुर्गोपरि बहिर्मुखा गर्दभी स्थिता भवति, तदा सत्यम् । तैः विलोकयन्निः सा तथैव दृष्टा । तत आगत्य प्रोक्तं च—हे भगवन् ! भवतां वचनं सत्यं जातम्, अस्माभिः सा तथैव दृष्टा । ततो गुरुभिः प्रोक्तम्—शृण्वन्तु एतत्परमार्थम्, एषा विधा संपूर्णा सिद्धा भविष्यति तदा सा गर्दभी शब्दं करिष्यति, तच्छब्दं ये शत्रवः श्रोष्यन्ते, ते मुखाद् रुधिरं वमन्तो भूमौ पतिष्यन्ति मरिष्यन्ति वा । एतां वार्त्तां श्रुत्वा साखीराजप्रमुखा भयघ्नान्ता विज्ञपयन्ति स्व—हे भगवन् ? कोऽप्युपायः कर्त्तव्यः येन तद्विधा न प्रभवति । ततः श्रीकालिकाचार्यैः प्रोक्तम्—सर्वमपि निजसैन्यं कोशपञ्चकं दूरे स्थापयन्तु, मम च पार्श्वे शब्दवेधिसुभटानामष्टोत्तरशतं सावधानीभूय तिष्ठतु । यदा चैषा रासभी शब्दकरणाय मुखं प्रसारयति तदा समकाल-मष्टोत्तरशतबाणैस्तूणीरवत् तस्या मुखं पूरणीयम्, यथा सा शब्दं कर्तुं न शक्नोति, विधा च न प्रभवति । ततो गुरुवचः प्रमाणयद्विस्तैस्तथैव चक्रे । उच्चस्थाने स्थित्वाऽऽकर्णान्तबाणानाकृष्य शब्दकरणसमये तस्या मुखं पूरितम् । ततः सा रुष्टा सती गर्दभिल्लमस्तके विष्टां कृत्वा लप्तां दत्त्वाऽऽकाशे उपत्य गता । ततो सुभटाश्च प्रतोलीं भङ्क्त्वा मध्ये गत्वा गर्दभिल्लं वामबाहुभ्यां बद्ध्वा श्रीकालिकाचार्याप्रे मुक्तवन्तः सोऽप्यधमो नीचैर्भूमौ वीक्षते स्म । ततो गुरुभिः प्रोचे—रे दुष्ट ! पापिष्ठ ! निकृष्टबुद्धे ! किं ते कुकर्माचरितम् ? । दुरात्मन् ! महासतीशीलचरित्रमङ्गपापदुर्मस्येदमिहास्ति पुष्पम्, परं फलं तु परत्र नरकादिदुःखं प्राप्स्यसि । अरे वराक ! अद्यापि किमपि विनष्टं नास्ति, सर्वपापक्षयकरं चारित्रं गृहाण, यथा सुखी भविष्यसि, इत्यादि बहव उपदेशाः सूरिभिर्दत्ताः, परं पापात्मा न प्रतिबुद्धचते, यतः—

उवएससहस्सेहि वि, बोहिज्जंतो न बुज्झइ कोई ।

जइ बंधदत्तराया, उदायिनिव मारउ चेव ॥२७॥

अथवा काको धीतो दुग्धेनापि धवलतां न प्राप्नोति, अथवा मुद्गरैः पुष्करावर्त्तमेघप्लावितोऽपि नाद्रीभवति, अथवोषरक्षेत्रे उत्पान्यपि बीजानि नोद्गच्छन्ति, अथवा कूर्मकायः प्रहारशतैरपि न मेलुं शक्यते, अथवा बधिरस्य ग्रन्थकोटि-श्रवणेऽपि नावबोधो जायते, अथवा विषममृतमिश्रितमपि न मृष्टं भवति, अथवा लङ्घनं कर्पूरवासितमपि न सुगन्धं स्यात्,

कथ्याया वा बहूपचारैरपि न संतानप्राप्तिः, खलो वा सत्क्रियमाणोऽपि न मैत्रीभावं भजते । एवं गर्दभिल्लो गुरुकर्मत्वाद् बहु प्रतिबोध्यमानोऽपि न धर्मं धत्ते स्म । ततो भूपैः मार्यमाणोऽपि गुरुभिः कृपया देशत्यागं कारितः ।

ततः कालिकाचार्या यस्य गृहे उषिता आसन् तस्योज्जयिनीराज्यं दत्तम् । अन्येषां च ९५ पञ्चनवतिभूपानां मालवकदेशो विभज्य यथाहं दत्तः । ततः स्वरस्वतीसाध्वी अपि आलोचनां दत्वा तपः कारयित्वा गच्छामष्ये आनीता । स्वयमपि कालिकाचार्याः स्वारम्भपापमालोच्य निरतिचाराः सन्तः स्वगच्छमारं विभराश्चक्रुः । न च वाच्यमेतादृशमहारम्भ-
करणेन तेषां विराधकत्वम् । यत उक्तं सिद्धान्ते—

संघाइयाण कज्जे, चुण्णिज्जा चक्रवट्टिसिन्नं पि ।

कुविओ मुणी महप्पा, पुलाइलदीइ संपन्नो ॥२८॥

अथवा विष्णुकुमारेणापि साधुप्रत्यनीको नमुचिः हतः(१) । अपि चाचार्यरक्षां कुर्वन्निः रात्रिप्रतिजागरिकैश्चतुर्भिः साधुभिः यामचतुष्टये चत्वारः सिंहा ध्यापादिताः (२) । अथवा साधुभिः परस्परं क्रियमाणमत्स्योपत्याम्नायवार्तां श्रुत्वा प्रभूतमत्स्योत्पादकं मारिसकं वैक्रियसिंहेन हतवन्तः साधवः (३) । पुनरपि आगामिभवे सुभङ्गलसाधुः साधुप्रत्यनीकं विमलवाहनं सवाहनं भस्मसात् करिष्यति मोक्षं च यास्यति (४)—इत्यादयो बहवो दृष्टान्ता वाच्यः, इति जिनशासन-
प्रत्यनीकोच्छेदनेन महाप्रभावकाः श्रीकालिकाचार्याः संजाताः ॥

(२)

अथ तस्मिन्नवसरे भृगुकच्छनगरे श्रीकालिकाचार्यभागिनेर्यो बलमित्र—भानुमित्रराजौ स्तः । तान्यां निजसेवकान् मुक्त्वा श्रीगुरूणामेवं विज्ञप्तम्—हे भगवन् ! श्रीमद्विः कृपां कृत्वाऽत्र समागम्यताम्, बहुजीवप्रतिबोधेन महान् स्वामो भविष्यति । ततः श्रीपूज्या विज्ञप्तिमवधार्य लाभं च विभाव्य, प्रामानुष्यं विहरन्तो भृगुकच्छनगराम्बरो समाजम्भुः । बलमित्र—भानुमित्राभ्यामपि सम्मुखमागत्य महताऽऽडम्बरेण प्रवेशोत्सवं कृत्वा धर्मशालायामुत्तारिताः । अथ राजा प्रयहं जैनधर्ममर्माणि शृणोति, दृष्टः सन् मध्येसभायां जिनधर्मं प्रशंसति, वक्ति च—अहो ! अथ काले बहवो धर्माः सन्ति, परं हिंसादिदोषदुष्टत्वात् पाखण्डरूपाः, परं जिनधर्मसमानो न कोऽपि दयामयो धर्मः—इत्यादि जिनधर्मप्रशंसां श्रुत्वा पुरोहित-
मस्तके शूलमुत्थितम्, विचारितं चानेन—अहो ! राजा मा जैनधर्मां भवतु, तथा च सति मम वृत्तिभङ्गो भविष्यति । ततो वादं कृत्वा [एनं] मानञ्छं करोमि—इति सभासमक्षं वादे कृते गुरुभिः जीवादितत्त्वप्रश्नोत्तरैः निरुत्तरोक्तः । परमन्तर्बुद्धौ जानाति—कथमप्ययमाचार्य इतो विद्वत्यान्यत्र याति तदुपायं करोमि—इति विचार्य राज्ञोऽप्रे प्रोवाच—हे राजन् ! एते आत्मीया महन्तो गुरवः एतेषामरसविरसाधाहारो न देयः, यतः पापं लगति । ततः श्रावकानाह्वय प्रच्छन्नं वाच्यम्, यदुत गुरूणां क्षीर—खाण्ड—घृत—मोदक—घृत—पूर—कुण्डलाकृतिप्रमृत्तिमिष्टान्नपानाहारो देयः । यद् विलोक्यते (युज्यते) तद् मम भाण्डागाराद् गाह्यम् । ततो राज्ञोऽपि परमभक्तेन तथैव कारितम् ।

अथान्यदा यतयो गोचरौ गच्छन्ति तदां प्रतिगृहं श्रावका मृष्टान्नपानैः प्रतिलाभयन्ति । एकदा गोचरीगतान् साधून् प्रति बालकाः प्रोचुः—भो यतयः ! यूयं वरमिहागताः, चिरं च स्थातव्यम्, भवदर्थं क्रियमाणमृष्टान्नपानेनास्माकमपि मुक्तं मृष्टं जायते । अथ श्रीगुरुभिरपि उपयोगो दत्तः, सांप्रतं कथं श्रावका विशेषपूर्वं विनाऽपि मृष्टान्नपानादि प्रयच्छन्ति ! ततो ज्ञातं जैनद्वेषिणा पुरोहितैर्नैषाऽनेषणा व्यधायि । ततः “संकिलेसकरं ठाणं दूरओ परिचज्जप्” इति विचार्य भृगुकच्छपुराद् विद्वत्यान्यत्र देशेषु संयमं प्रतिपालयन्ति स्म । अत्रैकस्यां संस्कृतकथायां “मगहेसु” [अस्पन्नेव संग्रहे ५२ पृष्ठे श्रीधर्मघोषसूरिकृतायां पञ्चमी] कथायां च बलमित्र—भानुमित्रयोः सम्बन्ध पदम्—उज्जयिन्यां बलमित्र—

भानुमित्रराजानो बभूवुः । तदाप्रहात् श्रीकालिकाचार्याश्चतुर्मास्यां तत्र तस्युः । तत्र च स्वभगिन्याः पुत्र्याः पुत्रं ततो भागिनैर्यं च बलभानुनाभावं तयोरनुमतिं विनाऽपि प्रजाजयामासुः । ततो बलमित्र-भानुमित्रादयो विमनस्का जाताः । अग्रे सम्बन्धः सदृश एव, परं तत्त्वं तत्त्वविदो विदन्तीति-इत्युक्त्वा एके श्रीकालिकाचार्याः ॥

(३)

अथ ये श्रीकालिकाचार्याः श्रीबीरनिर्वाणात् ९९३ वर्षे जातास्ते विहरन्तो दक्षिणदेशे प्रतिष्ठानपुरे जन्मुः । तत्र शाखिवाहननामा राजा जैनः परमश्रावको यतिभक्तो राज्यं करोति । गुर्वागमनं श्रत्वा हृष्टः सन् गुरोः समीपे गत्वा बन्धित्वाऽत्याग्रहं कृत्वा गुरवश्चतुर्मास्यां स्थापिताः । अथ राजा सदा धर्मोपदेशं शृणोति, गुरुभक्तिं च करोति, देवगृहेषु स्नात्रमहोत्वाः क्रियन्ते । एवं च सति श्रीपर्युषणापर्वस्यासन्नं समागतम्, तदा राजा पृष्टम्-हे भगवन् ! श्रीपर्युषणापर्वं कदा भावि ? । तदा गुरुभिः प्रोचे-भाद्रपदसुदिपञ्चम्यां भविष्यति । तदा राजा प्राह-हे स्वामिन् ! पञ्चम्यामस्माकं कुलक्रमागतः इन्द्रमहोत्सवः, स त्ववश्यं कर्तव्य एव । एकस्मिन् दिने तु पर्वद्वयं कर्तुं न शक्यते, परस्परं भिन्नाचारत्वात् । ततः प्रसादं कृत्वा श्रीपर्युषणापर्वं षष्ठ्यां क्रियते । तथा पूजास्नात्र-पौषधादीनि धर्मकृत्यादीनि प्रभूतानि भवन्ति । तत्रैव गुरुभिः प्रोचे-हे राजेन्द्र ! पञ्चमीरानिमुल्लङ्घ्य न कदापि पर्युषणा भवति । यदुक्तम्—

अवि चलइ पैरुचूला, सूरु वा उमगमेइ अवरार ।
न य पंचमीइ रयणिं, पज्जोसवणा अइकमइ ॥२९॥

कल्पसूत्रेऽपि—

“ नो से कल्पइ तं रयणिं उवाइणावित्तए ”

ततो राजा प्रोक्तम्-हे पूज्य ! तर्हि चतुर्थ्यां क्रियताम् । ततः श्रीकालिकाचार्यैः—“ अंतरा वि य से कल्पइ ”-इति श्रीकल्पसूत्राक्षरदर्शनेन स्नातवाहनराजाप्रहाच्च पञ्चमीतश्चतुर्थ्यां पर्युषणापर्वं प्रवर्तितम् । तद्वशेन च चतुर्मासिकं चतुर्दश्यां जातम्, अन्यथाऽऽगमोक्तं पञ्चदश्यामासीत् । तदानीं तेन समस्तसंवेनापि प्रमाणीकृतम् । यदुक्तं तीर्थोद्गालिप्रकीर्णके—

तेणउ य नवसएहिं, समइकंतेहिं वद्धयाणाओ ।
पज्जोसवणचउत्थी, कालिगसूरीहिं तो ठविथा ॥३०॥
वीसहिं दिणेहिं कप्पो, पंचगहाणी य कप्पठवणा य ।
नवसयतेणउएहिं, बुच्छिन्ना संघआणाए ॥३१॥
सालाहणेण रन्ना, संघाएसेण कारिओ भयवं ।
पज्जोसवणचउत्थी, चाउम्मासं चउइसिए ॥३२॥
चउमासपडिकमणं, पक्खियादिवसम्मि चउविहो संघो ।
नवसयतेणउएहिं, आयरणं तं पमाणंति ॥३३॥

पुनरपि स्थानाद्गृत्तो—“ एवं च कारणेणं अज्जकालमायरिएहिं चउत्थीए पज्जोसवणं पवत्तियं समत्त-संवेण य अणुमन्नियं, तव्वसेण य पक्खियाई वि चउइसीए आयरियाणि, अन्नहा आगममुत्ताणि पुण्णिमाए त्ति ” । न च तस्मिन्नेव वर्षे स्नातवाहनजीवनावधि वा तत् पर्युषणापर्वं चतुर्थ्यां कृतम्, पश्चात् पुनरपि पञ्चम्यामेवाभवदिति वाच्यम् । “ इयानिं कहं च अपव्वे चउत्थी पज्जोसविज्जइ ” इति शिष्यपृच्छायां गुरुवचनावसरे “ एवं च जुगप्प-हाणेहिं चउत्थी कारणे पवत्तिया सा चेव अणुमया तव्वसाहणं ” इति श्रीकालिकाचार्यान्तरं पश्चात्कालभावि

Fig. 86

चित्र ८६

Fig. 85

चित्र ८५

निशीथचूर्णिकरौकदशमोदेशकचूर्णिवचनाद् भाद्रपदसुदिचतुर्थ्यमिव पश्चादपि श्रीपर्युषणापर्वाभूत् । तत्परम्परया च सांप्रतमपि चतुर्थ्या क्रियमाणमस्ति-इति सम्यक् समाधानम् ॥

(४)

अथ श्रीकालिकाचार्याः सुखेन संयमं पालयन्तस्तत्र तिष्ठन्ति, परं कालवशेन शिष्याः प्रमादिनो जाताः । गुरुभिः बहुप्रेरिता अपि गलितगाव इव न क्रियानुष्ठानादिकं कुर्वन्ति । ततः श्रीकालिकाचार्याः शय्यातरश्रावकस्य सर्वो वार्ता कथयित्वा शिष्यान् सुप्तानेव मुक्त्वा स्वयमेकाकिन एव स्वर्णपुरे नगरे सागरचन्द्राचार्यस्य निजपौत्रस्य प्रशिष्यस्थोपाश्रये गत्वैकदेशं मार्गयित्वा तस्थुः । परं न केनापि उपलक्षिताः । प्रभाते सागरचन्द्रेण समाप्रतो विशेषतो नानारागालापेन मधुरध्वनिना महताऽऽडम्बरेण व्याख्यानं कृत्वा पृष्ठम्-अहो वृद्ध ! कथय मया कीदृशं सभारञ्जनं(कं) व्याख्यानं कृतम् ! ततः कालिकाचार्यैः प्रोक्तम्-अभ्यं कृतम् । ततः सागरचन्द्रेण साहङ्कारेण प्रोक्तम्-अहो वृद्ध ! तव कोऽपि सिद्धान्ते यदि संदेहो भवेत् तदा पृच्छ । तदा कालिकाचार्यैः प्रोक्तम्-धर्मं श्रद्धानैरपि तद्गर्वोत्तरणार्थम्-धर्मोऽस्ति किं वा नास्ति -[इति पृष्ठम्] । तेनोक्तम्-धर्मोऽस्ति । कालिकाचार्यैः प्रोक्तम्-धर्मो नास्ति । अत्र द्वयोरपि महान् तर्कवादो जातः । धर्मस्थानपनोत्थापनयोरनेकशो युक्तयः सन्ति, ताः तार्किकैः स्वयं वाच्याः । मया ग्रन्थगौरवमिया न लिखिताः । [अत्र स्थाने बृहत्स्वरतरगच्छीयसाधुभिः परस्परं तर्कवादो विधीयते, कृते श्रुते च तस्मिन् वर्षे यावत् परमश्रेयो भवति, इति प्रवर्तमानपरम्परा दृश्यते] । तथाकृते वादे श्रीकालिकाचार्यैः सागरचन्द्रो जितः । ततस्तेन ज्ञातम्-नायं वृद्धः सामान्यः, किन्तु कोऽपि सातिशयी वचैते ।

इतश्च पृष्ठतः प्रमादिनः शिष्याः दिनोदये सुप्तोत्थिताः स्वगुरुमपश्यन्तो विलक्षणाः सन्तः परस्परं पृच्छन्ति । तदवसरे शय्यातरश्रावकेणोक्तम्-रे कुशिष्याः यूयं गुरुशुद्धिमपि न जानीथ ! तदात्याग्रहेण पृष्टेन शय्यातरश्रावकेण प्रोक्तम्-गुरुवः सागरचन्द्रपार्श्वे स्वर्णपुर्यां गताः । ततः सर्वेऽपि शिष्याः संघाटकत्रयं कृत्वा स्वर्णपुरं प्रतिचलिताः, पथि लोकाः पृच्छन्ति-क श्रीकालिकाचार्यः ? । पृष्ठगा वदन्ति-अग्रे, अग्रगा वदन्ति-पृष्ठे समागच्छन्ति । एवं ते तत्र प्राप्ताः । सागरचन्द्रोऽपि सुवर्गमं श्रुत्वा सम्मुखं चलितः, पृष्ठं च-क गुरुवः ? । तैरुक्तम्-ते तु तव पार्श्वे पूर्वमागताः सन्ति । ततो ज्ञातम्-हुं ते एव । ततः सर्वशिष्यैः सागरचन्द्रेण तत्रागत्य वन्दिताः क्षामिताश्च । अत्र सर्वेऽपि सुखेन संयमं पालयन्तस्तिष्ठन्ति ॥

(५)

अथ तदवसरे श्रीसीमन्धरस्वामिपार्श्वे गत्वा निगोदविचारान् श्रुत्वा प्रोवाच-हे स्वामिन् । एतादृशं निगोदविचारं कोऽपि भरतक्षेत्रे जानाति ? । भगवता प्रोक्तम्-भरतक्षेत्रे प्रतिष्ठानुपुरे कालिकाचार्यः । तत इन्द्रो ब्राह्मणरूपं कृत्वाऽगत्य पृच्छति स्म-हे भगवन् ! निगोदविचारं वदत । गुरुभिः प्रोक्तम्-

गोला य असंखिज्जा, असंखनिगोयओ इवइ गोळो ।

इक्किम्मि निगोए, अणंतजीवा सुणोयञ्वा ॥३४॥

इत्यादिसूक्ष्मविचारगहनं श्रुत्वेन्द्रो हर्षं प्राप्य हस्तं दर्शितवान्-हे भगवन् ! ममायुः क्रियदस्ति ? । स्तोत्रं स्यात् तदा मरणं साधयामि । ततो गुरुभिः विलोकितम्-वर्षशतात् सहस्राब्धात् कोटितोऽप्यधिकम् । ततो सागरोपमस्वरूपं दृष्ट्वा उक्तम्-हे इन्द्र ! धर्मलामोऽस्तु ! तत इन्द्रः प्रकटीभूय दशदिश उद्योतयन् वन्दित्वाऽस्तवीत् । हे पूज्य ! सीमन्धर-स्वामिना त्वं निगोदविचारपारगः कथितः, स प्रत्यक्षं दृष्टः, इत्युक्त्वा गच्छन् गुरुणोक्तः-गोचरीमताः शिष्या आगच्छन्ति तावत् तिष्ठ, तेऽपि त्वां सहर्षं पश्यन्ति । इन्द्रेणोक्तम्-मद्रूपमोहिता म निन्दानं करिष्यन्ति । उपाश्रयद्वारं परावृत्त्य देवलोके

गतः । शिष्या आगता द्वारमपश्यन्तः शब्दं कुर्वन्तो नव्यद्वारेण गुरुणा प्रवेशिताः । शिष्यैः विज्ञप्तम्—कथमेतद् ! । गुरुभिः सर्वमिन्द्रस्वरूपं निवेदितम् ।

ततः श्रीकालिकाचार्याश्वरं निर्मलं चारित्रं प्रतिपाल्य प्रान्तेऽनशनं विधाय समाधिना देवलोके प्राप्ताः । ततः श्रीकालिकाचार्या महाप्रभावकाः स्थविरा बभूवुः । तेषां सम्बन्ध उक्तः ।

अथ प्रभाते साधुसामाचारी वक्ष्यते—सा वर्त्तमानयोगेनैवम्—एके दानं ददति, एके शीलं पाठयन्ति, एके तपस्तपन्ति, एके भावनां भावयन्ति, स विधिचैत्यालयपूज्यमानश्रीशान्तिनाथशासनाधीश्वरश्रीवर्षमानतत्पट्टानुक्रमेण श्रीसुधर्मस्वामो तावद् यावद् युगप्रधानश्रीजिनचन्द्रसूरि-श्रीजिनसिंहसूरीणां प्रसादः, तेषामाज्ञया च श्रीसंघः प्रवर्त्तताम् ॥

श्रीमद्विक्रमसंवति, रस-रु-शृङ्गारसंख्यके सहसि (१६६६) ।

श्रीवीरमपुरनगरे, राजलनृपतेजसीराज्ये ॥३५॥

श्रीबृहत्स्वरतरगच्छे, युगप्रधानसूरयः ।

जिनचन्द्रा जिनसिंहाश्च, विजयन्ते गणाधिपाः ॥३६॥

तच्छिष्यः सकलचन्द्रः, शिष्यः समयसुन्दरः ।

कथां कालकसूरीणां, चक्रे बालावबोधिकाम् ॥३७॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथा समाप्ता ॥ ग्रन्थाम्-४४१ ॥

[२४]

अज्ञातसूरिविरचिता

कालिकाचार्यसंक्षिप्तकथा ॥

जीयात् स कालिकाचार्यः, मभावकशिरोमणिः ।
पञ्चमीतश्चतुर्थ्यां यश्चक्रे पर्युषणामिमाम् ॥१॥
पुरा पुरे घरावासे, विस(धु)दासव(शय)वद्वशी ।
वैरिसिंहो नृपोऽस्य स्त्री, शचीव सूरसुन्दरी ॥२॥
कलानिधिः शशीवासीत्, तत्पुत्रः कालकाहयः ।
सरस्वतीव (च) तत्पुत्री, प्रत्यक्षेव सरस्वती ॥३॥
निवृत्तो बाहकेलीतो, योधपञ्चमतीयुतः ।
वने गुणाकरं सूरिं, सत्याख्यं स निरैक्षत ॥४॥
उपाविशद् गुरुर्जीवयीवनस्नेहसंपदः ।
कुशाप्रजलवल्लोला, ज्ञात्वा स्वोचितमाचर ॥५॥
तद्देशनामुघापानशान्ताज्ञानगरन्यथः ।
सरस्वती-भटान्वितः, कालकोऽकलयद् व्रतम् ॥६॥

श्रुताब्धिपारदश्वत्वं, तस्यामुदय गुरोरिव ।
 चकाराचार्यकं सूरिः, सत्यात्रं को हि नार्हति ? ॥७॥
 विहरन् स क्रमात् प्राप, गुरुकृज्जयिनीं पुरीम् ।
 घनागमाद् बर्हिणवत्, संघः प्रीतस्तदागमा(म)त् ॥८॥
 गुरुं नत्वा स वसति, संश्रयन्तीं सरस्वतीम् ।
 दृष्ट्वा कामान्धलो गर्दभिल्लो भिल्ल इवाहरत् ॥९॥
 तद्रूपमूढः सोऽध्यासीत्, कामो नूनं न जीवति ।
 कुतोऽन्यथाऽसौ मात्राजीद्, रूपाद् रतिरिवापरा ॥१०॥
 तपस्विनीमसुश्रन्तं, संघोक्त्याऽपि नृपं विदन् ।
 तदुन्मूलनमाध्याय, शकदेवश्रितः प्रभुः ॥११॥
 तस्मात् तत्सैन्यमानीय, सूरिः कनकतोषितम् ।
 दूतेनाज्जुहवद् गर्दभिल्लं मल्लं जगत्यपि ॥१२॥
 बाणाबाणि खड्गाखड्गि, कुन्ताकुन्ति गदागदि ।
 यष्टायष्टिं मृष्टायष्टिं, योधा युयुधिरे क्लृप्त्वा ॥१३॥
 शङ्खैः शितैश्चूर्णपेषं, पिबन्तां(तां) द्विषतां मियः ।
 रणाद्रेः प्रासरन् रक्तसरितः कुलमुद्रहाः ॥१४॥

(२)

गुरुभृगुपुरं प्राप्तः, स्वभाग्नेयनृपाग्रहात् ।
 मात्राजयद् बलभानुकुमारं मारसन्निभम् ॥१५॥

(३)

ततः प्रतिष्ठानपुरे, ज्ञातवाहनवाक्यतः ।
 पञ्चमीतश्चतुर्थ्यह्नि, प्रभुः पर्युषणां व्यधात् ॥१६॥
 अन्वमन्यत संघोऽपि, गीतार्थैश्चीर्णमित्यदः ।

(४)

श्लिष्यापमाननात् सूरिं, सागरेन्दुं गुरुर्गतः ॥१७॥
 अस्वर्षगर्वं तं सूरिं, विद्याराजादिपूजनात् ।
 प्रभुः मबोधयामास, सिकतामस्थदर्शनात् ॥१८॥

(५)

प्रतिष्ठानपुरं प्राप्तो, निगोदानां स्थितिं श्रुतात् ।
 उक्त्वा शक्राय गतवान्, स्वर्गं कालकसूरिरा ॥१९॥

इति श्रीकालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥७॥

१-घारावासनगरे चैरसिंहो राजा । एतस्य सुरसुन्दरीभार्या । कालककुमारः सरस्वती पुत्री ।

२-एकदा उद्यानवने श्रीगुणाकरसूरिसमीपे कुमारेण व्रतं जग्रहे स्वरस्वतीस्वप्ना सह ।

३-उज्जयिन्यां गर्दभिलराजा ।

४-शाकद्वलदेशे साहायुसाहियुत्यशाखिनः ९६ सुराभ्यां प्राप्ताः । तत्र सुवर्णसिद्धयोगाद् भाल्वकं प्राप्य गर्दभिलो जितः ।

५-भृगुकच्छे सूरिभाषिनेयो द्वौ बलमित्रभानुमित्रौ वृष-युवराजजातौ । भानुश्रीनाम्नी राजमयिनी, तत्पुत्रो बलभानुः स च सूरिणा दीक्षिता(तः) ॥ श्रीरस्तु

६-वृषमन्त्री-मत्तिसागरः स च मिथ्यात्वी । प्रतिष्ठानपुरे सातवाहनो राजा तत्संनिध्यतः पर्युषणापर्याभवत् चतुर्थ्याम् ।

७-कनकदेशे रत्नाकरसूरिशिष्यसागरचन्द्रसूरिः ।

८-प्रतिष्ठानपुरे श्रीकालकाचार्यसमीपे इन्द्रसमागमः ।

९-इहलोक-परलोके नित्यानित्यलक्षप्रमाणद्वयशुद्धं जिनमत्तं मन्यमानो द्वितीयप्रभावनां कृतवान् ।

१०-उभयकुलविशुद्धः पुमान् श्राद्धवर्गः सम्यग् भवति ।

११-"उप्यन्न ए वा विगमे वा ध्रुवे वा" इति सिद्धान्तप्ररूपणात् ज्ञानदर्शनचारित्ररत्नमेव सारं तद्व्याप्यर्थं तृतीयां प्रभावनां रचयामास सादरः श्रावकः ।

१२-वर्माथकाममोक्षसाधकाः दानशीलतपोभावनापरायणाः क्रोधमानमायालोभभङ्गनकामाः सन्तश्चतुर्थप्रभावनां कारयन्ति श्रावकाः ॥ श्रीः ॥

१३-क्षायिक-क्षयोपशमिक-औपशमिक-औदयिकलक्षण-सम्यक्त्वपञ्चकं पञ्चश(स)मिति-पञ्चमहाव्रतपालक-तपोधना-नाराधयितुं नराः पञ्चमीं प्रभावनां कुर्वन्ति ॥ श्रीरस्तु ॥

[२५]

मलधारिहेमचन्द्राचार्यविरचितापुष्पमालान्तर्गतं

कालिकाचार्यकथानकम् ॥

इह सत्यवादिनो द्विधा-लोकोत्तरो लौकिकश्च । तत्राऽऽवसमर्थनार्थं तावदुदाहरणमाह—

मरणे वि समावडिए, जंपंति न अन्नहा महासत्ता ।

जन्नफलं निवपुट्टा, जह कालगमूरिणो भयवं ॥१॥

अक्षराब्धेः प्रकट एव ।

के पुनरमी भगवन्तः कालकाचार्याः, कथं च ते यज्ञफलं वृषेण पृष्टा इति कथानकेनोच्यते—

कण्डतणु ष्व सुसिरिया, बहुनरसंतोसया सुविलया य ।

नयरी नामेणं तुष्मिणि ति भरहम्मि सुपसिदा ॥१॥

जियसत्तू तत्थ निवो, जळहि व्व न दीणभावमणुपत्तो ।
 भहाए माहणीए, सुओ य दत्तो तर्हि वसइ ॥२॥
 विण्णो वि पियइ मज्जं, रमइ य वेसासु कीलए जूयं ।
 खुदो रुदो भीमो, केवलदोसालओ सो य ॥३॥
 ओलग्गिउं पयट्टो, कहमवि सो अन्नया महीनाइं ।
 उज्जुअयाए तेण वि, दिट्टो अइगुरुपसाएण ॥४॥
 अहमेहेण वसित्तो, एसो विसपायवो व्व वित्थरिओ ।
 छंटतो पगईओ, जाओ य कमेण सामंतो ॥५॥
 तो भेयं दाऊणं, संगहिया तेण सयलसामंता ।
 रज्जं पि तओ गहियं, अवहत्थेऊण जियसत्तुं ॥६॥

अथवा—

उवथरमाणण वि सज्जमाणण विहइइ खलो खणद्धेण ।
 दुद्धाइदाणओ पोसिओ वि इसइ च्चिय भुयंगो ॥७॥
 अवथरइ निव्वियारे वि, सज्जणे दुज्जणो ह्यसहावो ।
 अमयमओ वि मयंको, गसिज्जए जं विडप्पेण ॥८॥
 पीणेइ सप्पणी जो य, हुयवहो दइइ तं पि हु अणज्जो ।
 अहवा को दुज्जणविलसियाण जाणिज्ज सीमंतं ॥९॥
 निस्सारिऊण मुक्को, अह जियसत्तू वि वयइ अन्नत्थ ।
 एसो य कुणइ रज्जं, जण्णे य जयावए बहुए ॥१०॥
 तस्स य माउळओ, विहरमाणओ कहवि तत्थ संपत्तो ।
 कालगसूरी नामं, आयरिओ बहुगुणग्घविओ ॥११॥
 नियधम्मेण वुट्टो, राया मंतूण ताण पासम्मि ।
 पुच्छइ मामग ! साइसु, जण्णाणं किं फलं होइ ? ॥१२॥
 तो तेहि च्चितियं ताव, जिणमयं अन्नहा न कहियव्वं ।
 अचित्तहकहणे उण, कम्मबंधमेसो बहुं कुणइ ॥१३॥
 तावक्खेवो जुत्तो, एत्थं ति विचिंतिऊण तो भणियं ।
 धम्मस्स फलं नरवइ !, सग्गापवग्ग ति सुपसिद्धं ॥१४॥
 पुच्छामि न धम्मफलं, जण्णफलं कहसु तेण इति भणिए ।
 पुणरवि भणइ सूरी पंथो निरयाण वि अहम्मो ॥१५॥
 को तुपमेयं पुच्छइ, जण्णफलं कहसु आइ तह वि गुरू ।
 असुहाण वि कम्माणं, उदओ निरयाइ दुहज्जणओ ॥१६॥
 एवं भणिओ विं पुणो वि पुच्छए सो निवो पयंपंतो ।
 साहिक्खेवं वयणं, तत्तो सूरी वि च्चितेइ ॥१७॥

रक्त्वन्ति कम्मबंधं, परस्स सकं बुहा विना सकं ।
 एसो य निवो भवियव्वयाइ आळिगिओ नूणं ॥१८॥
 ता साहेमि जहत्थं ति, चित्तिउं भणइ नरवर सुणेसु ।
 पमुघायकारणेणं, जण्णाण फळं महानरया ॥१९॥

यतः प्रोक्तं व्यासेन—

“ ज्ञानपालिपरिक्षिप्ते, ब्रह्मचर्यदयाम्भसि ।
 स्नात्वाऽतिचिमले तीर्थे, पापपङ्कापहारिणि ॥२०॥
 ध्यानाग्नी जीवकुण्डरूपे, दमयारुतदीपिते ।
 असत्कर्मसमित्क्षेपैरग्निहोत्रं कुरुत्तमम् ॥२१॥
 कषायपशुभिर्दुष्टैर्धर्मकामार्थनाशनैः ।
 क्षममन्त्रहुतैर्यज्ञं, विवेहि विहितं पुषैः ॥२२॥
 छिन्धि वृष्णाकृताशुल्भं, भिन्दि संसारपञ्जरम् ।
 सदानन्दसुखं नित्यं, ततो ब्रज परं पदम् ॥२३॥
 प्राणिघातात् तु यो धर्ममीहते मूढमानसः ।
 स वाळति सुधादृष्टिं, कृष्णादिशुक्लकोटरात् ” ॥२४॥

इत्यादि ॥

अह कुविओ सो राया, भणइ नरयम्मि मज्झ गंतुव्वे ।
 को पच्चओ च्चि साहसु, भो एव्वइयम विचित्तेउं ॥२५॥
 तो भणियं सूरिहिं, तुममेत्थि वि तत्तत्तिळ्ळुंभीए ।
 नरवर सत्तमदियहे, सुणएहि समं खिविज्जहसि ॥२६॥
 को पच्चओ इहं पि हु, तो भणियं सूरिणा तुह सुहम्मि ।
 पढमं चिय तत्थ दिणे, असुईकत्तो चिए विसिहिई ॥२७॥
 तो भणइ निवो कुविओ, मरिहसि तं दुट्ठं ! कस्स हत्थेण ।
 आह मुणी न कस्सइ, सुइरं तु वयं चरिस्सामि ॥२८॥
 संधाविऊण सूरिं, सव्वत्तो नियनरेहिं तो राया ।
 अहकोवमुव्वहंतो, गिहं मओ तेण वि समग्गा ॥२९॥
 सामंता नियहुट्ठत्तणेण, उव्वेइया अईवददं ।
 मंतेऊणं तं चिय, छन्नं आणंति जियसत्तुं ॥३०॥
 एत्तो य दत्तराया, कोवत्तरिउ च्चि सत्तमदिणम्मि ।
 अट्टमयं मळंतो, नीहरइ गिहाउ तुरयमओ ॥३१॥
 सव्वेहिं वि सामंतेहिं, परिगओ जाव थेव्दर्म्मि ।
 वच्चइ मुणिवहणत्थं, कुविओ ता घोडयसुरेण ॥३२॥
 असुई उक्खित्ता निवसुहम्मि पढिया पढम्मि सहस च्चि ।
 नूणं दिणाण भुल्लो, संभंतो च्चित्तिउं निवई ॥३३॥

जा बालइ नियतुरयं, भीया ते ताव सयलसामंता ।
 क्तो वि मंतभेओ, नूणं जाओ त्ति मन्नंता ॥३४॥
 बंधेऊणं घळंति तं निवं तत्ततेल्लकुंभीए ।
 गळए य तस्स मुणए, खिवंति तह बंधिउं बह्वे ॥३५॥
 हेहा य हुयवहं जालयंति ते डङ्गमाणया मुणया ।
 खंडाखंडिं निवइं, कुणंति सययं चडपाढंता ॥३६॥
 अह मरिउं सो दत्तो, निरयं पत्तो अईवदुक्खत्तो ।
 सूरी पुण विहरेउं, सुदरं पच्छा गओ त्ति दिवं ॥३७॥

इत्यवितथजिनमतप्ररूपक—कालिकाचार्यकथानकं समाप्तम् ॥३७॥

[२६]

श्रीशुभशीलगणिविरचिता
 भरतेश्वर-बाहुबलौचर्यन्तर्गता

कालिकाचार्यकथा ।

[रचनासंभत् १५०९]

दत्तेन भूशुजा यागफलं पृष्टोऽन्यदा हठात् ।
 कालिकाचार्य आचष्ट, नरकस्य गर्ति स्फुटम् ॥१॥

तथाहि—तुरमिष्यां पुरि कालिको मूदेवो बभूव । तस्य भद्राहा सहोदरी जाता । तस्य स्वस्त्रीयो दत्त इति नामाऽभूत् । कालिकः क्रमात् गुरुपान्ते धर्मोपदेशमाकर्ण्य वैराग्यात् संयमश्रियं जग्राह । तं शास्तरं किना दत्तोऽन्यन्तनिर्गलोऽभूत् । क्रमात् सप्तम्यसनासक्तो बभूव । क्रमात् दुर्दैवयोगाज्जितशत्रुभूपस्य दत्तः सेवकोऽभूत् । भङ्गेन भूपेन जित-शत्रुणा स दत्तः प्रधानपदवीं प्रापितः । क्रमात् सर्वान् सेवकान् वशीकृत्य तं भूपं निर्वास्य दत्तः स्वयं राजाऽभूत् ।

दुर्वृत्तप्लवगव्याल-व्याघ्रमार्जारवहिवत् ।
 नोपकारैः परिग्राहः, स भूपो विबुधैरपि ॥२॥

ततस्तस्य राज्ञो बुधाः प्रजाश्च विश्वासं न कुर्वते विश्वस्तघातकत्वाद् । यतः—

ये कुलाचारतो भ्रष्टाः, परलोकादभीरवः ।
 तेषां कुर्वीत विश्वासं, न कपञ्चन मानवाः ॥३॥

आत्तराष्यं दत्तं पापिनं प्रकृतिर्न विश्वसिति स्म । जितशत्रुरन्यत्र प्रच्छन्नं स्थितः ।

राजचक्रं समाक्रम्य, ददुगू(दुर्दुरू)दोऽतिमूढधीः ।

अविनीतः प्रकृत्याभूत्, दत्तो द्वेषस्य भाजनम् ॥४॥

स दत्तो राजा यागं कारयन् भूरिजीवान् निरन्तरं हन्ति । यथा यथा यागे हन्यमानानां पशूनां रुधिरप्रवाहः प्रससार तथा तथा स दत्तो राजा जहर्षे । अन्यदा श्रीसूरिपदप्राप्तः कालिकाचार्यस्तत्रागात् । तमागतं तत्र सूरिं श्रुत्वा दत्तस्तत्राययौ । तेन राज्ञाऽन्यदा यज्ञफलं पृष्टो गुरुकृपा-धर्मात् त्रिविष्टपप्राप्तिरधर्माच्चरकप्राप्तिर्धुवम् । ततो भूयोऽपि तेन राज्ञा यज्ञफलं पृष्टो गुरुरैरकमादिदेश । तव श्चभ्रगतिर्भविष्यति । यतः—

अस्त्रि वसति रुद्रश्च, मांसे वसति जनार्दनः ।

शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मासं न मक्षयेत् ॥५॥

तिलकसर्षपमात्रं तु, मांसं यो मक्षयेन्नरः ।

स निर्वर्तते नरकं, यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥६॥

भो राजन् ! सप्तदिनमध्ये यदि तवानने विद्यालेशः पतिष्यति तदा त्वया ज्ञातव्यं नरकगतिः स्वस्य । तदानां रुष्टो राजाऽवग-भो मातुल ! तव का गतिर्भविष्यति ? । गुरुराचष्ट—अहं वतं प्रपत्स्य स्वर्गं यास्यामि । तदानां दत्तेन स्वसेवक-पार्श्वदिसिना हन्यमानोऽपि श्रीकालिकाचार्यो जगौ—यागो नरकाय भवति । उक्तं च—

दत्तेण पुच्छिओ जो, जन्नफलं कालओ तुरमिणीप ।

समयाहियाहिएणं, सम्मं बुइयं मयतेणं ॥७॥

दत्तेन ध्यातं यद्यहं सप्तदिनेभ्यः पुरतो जीविष्यामि तदा कालिकाचार्यममुं हनिष्यामि । ततस्तस्य सूरैरन्तिके स्वसेवकान् सुकृत्वा स दुष्टमतिर्दत्तः सौधमध्ये सप्तदिनानि स्थातुं स्थितः । इतो जितशत्रुभूपभक्तौर्जितशत्रुभूपो राज्यदानार्थं प्रकटीचक्रे प्रच्छन्नम् । इतो रक्षमाणेषु राजमार्गेषु अशुचिषु वस्तुषु अपसार्यमाणेषु सप्तमे दिने दत्तो राजा इष्टतुरगा-रूढोऽष्टमदिनभ्रान्त्या श्रियमाणातपत्रो राजमार्गं निस्ससार । इतो मालिकः पुष्पपूर्णकरण्डयुतो राजमार्गं समागात् । भेयोदिननादैः श्रुतमात्रैरकस्मात् तस्यात्यन्तं मलोत्सर्गचिन्ताऽसून्मालिकस्य । लोकबाहुल्यादन्यत्र गन्तुमशक्नुवन् लब्धलक्षतया त्वरितं मलोत्सर्गं तत्रैव कृत्वा तस्योपरि पुष्पपुच्छं सुकृत्वा मालिकोऽप्रतो गतः । तदा राज्ञो दत्तस्य तस्मिन् मार्गे गच्छतस्तुर-ङ्गमखुरोत्खातो विट्लेशो वदनेऽविशत् । स राजा दत्तस्तेन प्रत्ययेन पश्चाद् यावद् गृहामिमुसं समायाति, तावन्मन्त्रिनियुक्तैः सेवकैर्दत्तो हतः । स दत्तो पृथा सप्तमं नरकं गतः । स जितशत्रुभूपः स्वराज्ये उपविष्टः । ततस्तं कालिकाचार्यं भूपो निषेवते स्म, जिनधर्मं चाङ्गीचकार ॥

(२)

श्रीपुरे प्रजापालभूपस्य राज्ञी पुत्रं प्रासूत् । तस्याभिधानं कालिककुमार इत्यभूत् । पुत्री तु भानुश्रीरासीत् । कालिककुमारः श्रीगुरुपार्श्वे धर्मं श्रुत्वा दीक्षां ललौ । स च बहुश्रुतोऽभूत्, गुरुभिः सूरिपदं दत्तम् । इतो राज्ञा भानुश्री-भृगुकच्छे जितारिभूपस्य दत्ता । तस्याः सुतौ बलमित्र-भानुमित्रौ । तयोर्भागिनेयो बलभानुरभूत् । एकदा तत्र गुरवः कालिकसूरय आगताः । तत्र धर्मोपदेशं श्रुत्वा बलभानुर्दीक्षां जग्राह । तदा गुरुसकैः क्षुल्लकैर्गङ्गाधरः पुरोहितो वादे जितः । एकदा गुरवो विहारं कृत्वा तत्रागताः, बलमित्र-भानुमित्रयोराग्रहाद् गुरवस्तत्र चातुर्मासौ स्थिताः । ततो गङ्गाधर-पुरोहितस्तान् गुरुन् कर्षितुमिच्छन् पूर्ववैराद् भूपामे लज्जं जगौ—

देव ! इमे जइपुज्जा, भमंति जहिं तत्थ गच्छिम्मि जणे ।

गुरुपयअकमणकथा, होइ अवन्ना दुरिअहेज ॥८॥

Fig. 88

चित्र ८८

Fig. 87

चित्र ८७

उक्तं च—

यत्र देवर्षिपूजादेः, क्रियतेऽतिक्रमः क्वचित् ।
तच्चेत् संसहते राजा, घोरं तत्र भयं भवेत् ॥९॥

राजाऽवक्—किं क्रियते ? गुरवः सुस्थिताः, तेषां चलनविषये वक्तुं न युक्तम् । पुरोहितोऽवक्—गृहे गृहे नवीना वर्या रसवती कार्यते । यदा साधवो विहर्तुमायान्ति तदोच्यते—श्रीपूज्यपादकृते रसवती कृताऽस्ति । ततोऽनेषणां ज्ञात्वा गुरवो स्वयमन्यत्र गमिष्यन्ति ॥

(३)

भूपेन तथा कारिते गुरवः प्रतिष्ठानपुरे चातुर्मासकमध्ये गताः । प्रवेशमहोत्सवोऽभूत् । तत्र शास्त्रिवाहनो भूपः पृथ्वीं पालयति स्म । पर्युषणापर्व समीपं समायातम् । तत्र भूपोऽवक्—भगवन् ! पर्युषणापर्वं कस्मिन् दिने करिष्यते ? । गुरवो जगुः—भाद्रसुदिपञ्चम्याम् । तदा भूपोऽवक्—पञ्चम्यामत्रेऽत्रमहोत्सवो भवति, तेन पर्युषणापर्वं एकस्मिन् दिने कथं करिष्यते ? । भाद्रसुदिपञ्चम्या अर्वाक् पश्चाद् वा भवति तदाऽहं पर्युषणापर्वणि तपोनियमजिनालयोत्सवादिं करोमि । तदा गुरवो जगुः—भाद्रसुदिपञ्चम्याः पुरतः प्रहरेऽपि न क्रियतेऽर्वाक् तु भवति । उक्तं च—

“तेषां कामेषां तेषां समेषां समणे भगवं महावीरं वासाणं सवीसइमासे वइकंते वासावासं पञ्जोसवंति” उक्तं च—

आसादपुत्रिमाए, संवच्छरियसामग्नि होइ पञ्जोसवणा ।
ततो सावणपंचमिमाइसु असिवाइकारणओ ॥१०॥

इत्यादि ।

इत्थं य पणमं पणमं, करणीयं जाव वीसई मासो ।
सुद्धदसमिइ ठिआण य, आसादीपुत्रिमोसरणं ॥११॥

इत्यादि । यदि चतुर्थीं क्रियते तदा घटते । ततो राजा प्रतिपदिने उत्तरपारणकं चकार । श्राद्धा अपि तथा चक्रुः । ततः सर्वैर्वाच्यसंमतं पर्युषणापर्वं श्रीकालिकसूरिभिः कृतम् । ततः सर्वैः सूरिभिस्तथा पर्युषणापर्वं चक्रे । यतः—

अबिलंबिऊण कळ्ज, जं किंचि वि आयरंति गीयत्या ।
योबाबराइबहुगुणं, सव्वेसिं तं पमाणंति ॥१२॥

आयरणा वि हु आणा, अविक्कदा होइ चेव आण ति ।
इयरा तित्ययरासायण ति तल्लक्खणं चेवं ॥१३॥

अत्तदेण समाइम्मं, जं कत्थइ केणई असावज्जं ।
न निवारियमम्मैहिं, बहुमणुमपमेवमायरिअं ॥१४॥

(४)

कदाचिद्दन्त्यां कालिकसूरयः स्थिताः, तत्र प्रमादपरान् साधून् दृष्ट्वा जगुः—

ओ साधवो मनाय नैव, प्रमादः क्रियते व्रते ।
प्रमादः पातयत्येव, वृत्तिं संसारसागरे ॥१५॥

५५

उक्तं च—

चउदसपुन्वी आहारगा य, मणनाणिवीघरागा य ।
 हुंति पमायपरवसा, तयणंतरमेव चउमइआ ॥१६॥
 न तं चोरा विलुपंति, न तं अग्गी विणासए ।
 न तं जुएण हरिज्जा, जं धम्मम्मि पमत्तओ ॥१७॥

एवं नोदिता गुरुभिः साधवो न प्रमादं तत्त्यजुः । ततो गुरवो दध्युः—अमी साधवः प्रमादिनस्त्वाप्या एव । यतः—

छंदेण गओ छंदेण आगओ चिद्वए य छंदेण ।
 छंदे य वट्टमाणो, सीसो छंदेण मोत्तव्वो ॥१८॥

एवं ध्यात्वा साधून् प्रमादं त्याजयितुं शय्यातरस्य श्राद्धस्य शिक्षां दत्त्वा गुरवो रात्रौ छन्नं निर्गम्य सुवर्णभूमौ स्वशिष्य-
 सागरचन्द्रसमीपे ययुः । तदा वृद्धं साधुमागच्छन्तं दृष्ट्वाऽभ्युत्थाय सागरचन्द्रसूरिः प्राह—अस्मिन् विजने भवद्भिः
 स्थीयताम् । ततो गुरुवस्तत्र स्थिताः । सागरचन्द्रेण नोपलक्ष्यन्ते । व्याख्यानं कृत्वा सागरचन्द्रसूरिः प्राह—मयाऽव
 व्याख्यानं कीदृक् कृतम् ? । गुरवो जगुः—विशिष्टम् । ततः सागरचन्द्रः स्वव्याख्यानकलया हृष्टः । ततो द्वाभ्यां
 सूरिभ्यां धर्मस्थापनोत्थापनाभ्यां विवादः कृतः । सागरः प्राह—

नैवास्ति धर्मः परलोकसर्मकृत्, न तावदास्ते परलोक एव सः ।
 साक्षादभावात् परलोकिनस्ततः, पुण्यस्य पापस्य भुनक्तु कः फलम् ? ॥१९॥

कालिकसूरिराह—

अहं सुखी दुःख्यभूवमित्युदित्वरः, संपत्ययः कस्यचनापि जातुचित् ।
 नायं समुन्मीलति भूतसंचयाधिकं विनाऽऽत्मानमबाधयाऽन्वितम् ॥२०॥
 आत्माऽस्य संवेदनतः मतीयते, स्वाङ्गे परान् प्रत्यनुमानतोऽभुतः ।
 तथा च सर्वत्र हि बुद्धिपूर्वकोत्यायाः कृपाया उपलम्भतः खलु ॥२१॥

इतो यतयः पश्चाद्वात्रानुत्थिता यावद् गुरुन् शन्दयन्ति, तावत् क्रोऽप्युत्तरं न वदति । ततः शून्यचित्ताः शय्यातरं
 श्रावकं पृच्छन्ति स्म । गुरवः कुत्र सन्ति ? । स प्राह—अहं किं जाने, यूयमेवात्मनो गुरूणां स्थितिं न जानीथ ? ।
 ततस्ताडिताः शय्यातरेणेति साधवः । गुरवो युष्माननुक्त्वा गताः, गुरूणां स्थितिरुक्त्वा । ततस्ते साधवः प्रमादं
 त्यक्त्वा गुरूक्तविधिना चारित्रं पालयन्ति स्म । गुरुभिर्वाल्लुकाभिर्भेरणिकं कृत्वा पुना रिक्तीकृत्य पुनर्भृत्वाऽर्द्धभेरणिकं
 बालुकानां दर्शयित्वा प्रोक्तम्—मौतमस्वामिपार्श्वात् पतन्ती विषा वर्त्तते बालुकान्यूनदर्शनात् ॥

(५)

एकदा कालिकसूरिः प्रतिष्ठानपुरे चतुर्मासि स्थिताः सन्ति । तदा प्रथमस्वर्गस्वामीन्द्रो महाविदेहक्षेत्रे श्रीसीमन्धरं
 नन्तुं गतः । तत्र श्रीसीमन्धरोऽकथयत्—भरतक्षेत्रे शत्रुञ्जयतीर्थे सर्वतीर्थेभ्य उत्कृष्टं समस्ति । कालिकसूरिर्यादृशं निगोद-
 स्वरूपं कथयति तादृशोऽन्यः कोऽपि तत्र नारित । तत इन्द्रो वृद्धविप्ररूपं कृत्वा साद्धं प्रहरसमये गुरुपार्श्वे समागात् । गुरुं
 प्रणम्य विप्रको जगौ—अहं वृद्धोऽभूवम्, ममायुः कियदस्ति ? । अहमनश्नं जिष्टक्षुरस्मि । ततो गुरुभिर्विलोक्य ज्ञानेनोक्तम्—
 तव सागरद्वयमित्तमायुरस्ति । तत इन्द्रेण स्वरूपं प्रकटीकृतम् । निगोदविचारो यादृशः श्रीसीमन्धरस्वामिना प्रोक्तः
 तादृशो गुरुणाऽप्युक्तः । तत इन्द्रोऽवक्त्वा—शत्रुञ्जयतीर्थे भरते प्रोक्तं श्रीसीमन्धरस्वामिना [ततस्तुभ्यं] नमः । तत
 इन्द्रोऽवक्त्वा—यावत् साधव आयान्ति तावत् स्थास्याम्यहम् । गुरवो जगुः—तव रूपं दृष्ट्वा साधवो निदानं करिष्यन्ति बाह्यारघां

विक्रेष्यन्ते । तत इन्द्रः [पाषाणी]शाला[याः] चतुरशीतिस्तम्भाया द्वारं परावृत्त्य गतः । साधवो विद्वत्यागता द्वारमन्यत्र दृष्ट्वा जगुः—भगवन् ! द्वारमेवं कथमभूत् ? । ततो गुरुभिरिन्द्रागमनादिस्वरूपं प्रोक्तम् । साधवो जगुः—यदीन्द्रोऽस्थास्यत् तदा वयं तं दृष्ट्वा पुण्यं विशेषतोऽकार्म्यं ॥

(६)

प्रभावनां वितन्वानो, जिनेन्द्रशासने सदा ।

लभतेऽत्र परत्रापि, सुखं कालिकसूरिवत् ॥२२॥

तथाहि—मगधदेशे धारावासपुरे वज्रसिंहभूपस्य सुसुन्दरी प्रियाऽभूत् । पुत्रः कालिककुमारोऽभूत् । पुत्री सरस्वती च । एकदा कालिककुमारो राजपुरुषयुतः क्रीडायै वने गतः । तत्र गुणन्धरसूरि वन्दते स्म । तत्रोपदेशः श्रुतः—

माणुस्सखित्तजाई, कुलरूवारुगमाउअं बुद्धी ।

सवणगहणं सद्धा, संजमो लोमम्मि दुलहाई ॥२३॥

इत्यादि धर्मं श्रुत्वा प्रबुद्धो मातापितरौ पर्यवसाप्य सरस्वत्या भगिन्या युतो गुरुपार्श्वे कुमारो वतं ललौ । गुरुपार्श्वे कालिककुमारः पठन् साहित्य—तर्क—लक्षण—छन्दोऽलङ्कार—नाटकाद्यागमशास्त्रकुशलोऽभूत् । श्रीगुणन्धरसूरिभिर्योग्यं मत्वा कालिकसाधोः सूरिपदं ददे । विहारं भूमण्डले कुर्वन् प्रबोधयति स्म ।

अन्यदा कालिकसूरिरुज्जयिन्यां बहिरुद्याने समवासाधीत् । तदा सरस्वती साध्वी प्राप्तप्रवर्तिनीपदा पुरमप्ये यियासुर्गुरुन् प्रणम्य पुरद्वारे समागात् । तदा तत्रत्यो गर्दभिल्लो राजा पुराद् बहिर्निस्सरन् सरस्वतीं साध्वीं वि(प्र)लपन्ती रूपशालिनीं वीक्ष्य रागातुरः स्वान्तःपुरे बलात् क्षेपयामास । गुरुणा गर्दभिल्लभूपस्य कृतं ज्ञातम् । ततो गुरुणा श्रीसंघः प्रेषितः । साध्वीबालनार्थं राजपार्श्वे गत्वा प्राह—महासतीर्थं मुच्यताम् । तपोधनाः तपस्विन्यो राज्ञो यस्य भूमी तपः कुर्वन्ति, तस्य पुण्यविभागो राज्ञः समेति । तेन स्वामिन्नियं मुच्यताम् । त्वं प्रजापालोऽसि । तपस्विनां तु भूप एवाधारोऽस्ति । यतः—

नरेश्वरभुजच्छायामाश्रित्याश्रयिणः सुखम् ।

निर्भयाः सर्वकार्याणि, धर्मादीनि वितन्वते ॥२४॥

एवं श्रीसंघेनोक्तो भूपः प्राह—नाहमिमां मुखे, उपदेशः स्वगृहे दीयते, भूपस्याग्रे न दीयते एवंविधः । ततः गुरुभिर्भूपपार्श्वे गत्वोक्तम्—इयं तपस्विनी मम भगिन्यस्ति तेन मुच्यताम्, त्वं प्रजापालोऽसि त्वमाधारस्तपस्विनाम् । ततो गुरुक्ते यदा राजा न मुञ्चति सरस्वतीं तदा गुरवः स्वस्थानेऽभ्येत्य श्रीसंघमाकार्यं प्राह—भयं दुष्टो राजा सरस्वतीं जहार, अस्य शिक्षा दीयते । यदि सति सामर्थ्ये जिनमतप्रतिकूलं यो न हन्ति तस्य पाराश्रितं पापं लगति । यतः—

देव-गुरु-संप्रकञ्जे, चुन्निज्जा चक्रवट्टिसिन्नं पि ।

कुविओ मुणी महप्पा, पुलायलदीइ संपन्नो ॥२५॥

इत्याद्युक्त्वा स्ववेषं साधूनां समर्थ्य श्रीसंघं मुक्कलाप्य शककूले गतः । तत्र स्वकलां दर्शयित्वा राज्ञो मिलितः । सुमायितैः भूपं रक्षयामास । कालिकसूरिणा रक्षितो राजा जगौ—भवतो यत् कार्यं विद्यते तज्जिगद्यताम् । गुरुः प्राह—अवसरे कथयिष्यते ।

एकदा शकभूपतेः सभायामुपविष्टस्य साधनसिंहभूपेन कञ्चोलकं क्षुरीयुतं प्रेषितं समागतम्, तदा राजा कृष्णमुखो-

ऽभूत् । तत्कञ्चोल्कं मस्तके कृत्वा साधनसिंहस्य सेवकस्य सम्मानं कृत्वोत्तारकं ददौ । ततो रहसि कालिकाचार्यः शाकं पप्रच्छ कञ्चोल्कागमनवृत्तान्तम् । ततो राज्ञोक्तम्—अस्माकं षण्णवतिभूपानामेको मुख्यभूपः साधनसिंहोऽस्ति बली । स च यदास्माकं राज्ययोग्याङ्गजो भवति, तदा स भूपः कञ्चोल्कं क्षुरीयुतं प्रेषयति, तदा शीर्षं क्षुर्यां क्त्वा प्रप्यते । ततः सूरिराह—एवं को मूर्खो निर्जं शिरो दत्ते ! जीवद्भिः सुखं लभ्यते । ततो राजावक्—किं क्रियतेऽस्माभिः ? ततः सूरिराह—यदि मम कथितं क्रियते, तदा वो जीवितं भवति चिरम् । ततो भूपोऽवक्—कथयास्माकं जीवनोपायम्, त्वं तु विज्ञोऽसि । ततः सूरिराह—उज्जयिनी पुरी वर्यास्ति, तत्र षण्णवतिप्रमाः सन्ति, तेन तत्र यूयं सर्वे भूयाः मया सार्द्धमागच्छन्तु । भवता-मुज्जयिन्या राज्यं दास्यते मया । आकारयतु भवान् भूपान् सर्वान् । ततो विचारं कृत्वा षण्णवतिभूपाः स्वतुरङ्गमपत्ति-कुट्टम्बयुताश्चेत्तः । कर्मनि तेषां वर्षाकालः समायात् । ततो दङ्कपर्वतपार्श्वे सुराष्ट्रामध्यस्थे ते भूपास्तस्थुः । शम्बलक्षीणा भूपा जगुः—भो कालिकावधूत ! शम्बलं विना कथमुज्जयिन्यां गम्यते, तत्रत्यं राज्यं च प्रहीष्यते ! । सूरिः प्राह—स्थिरं स्थीयताम्, सर्वे वर्ये भविष्यति । तदा स्मरस्वत्या आचाम्लतपस्करणस्वरूपं शासनदेव्या प्रोक्तम् । ततः [गुरुणा] पूर्ण-नेष्टिकानिवाहं स्वर्णाङ्ग्य सर्वेषां भूपानां विभज्य ददौ सूरिः । ततः सर्वे भूपा सुस्थिता बभूवुः ।

ततः सूरिणा शिविरं चालितम् गुर्जरात्रमध्ये भूवोऽजयिनीपार्श्वे यत्रो । तदा गर्दभिल्लो भूपः संमुखमागत्य युद्धं कुर्वाणं वैरिबलं महद् दृष्ट्वा गर्दभिल्लो विद्यां साधयितुमुपविष्टः । तदा सूरिभिर्गर्दभिल्लो(र्भो) विद्यां साधयन्तं गर्दभिल्लं मूर्धं ज्ञात्वा प्रोक्तम्—असौ भूपोऽप्रेतन्यामष्टम्यां गर्दभिल्लो(र्भो) विद्यां साधयिष्यति । सा च यदा वप्रोपरि चटित्वा शब्दं करोति, तदा यः शब्दं श्रोष्यति स मरिष्यति । अतः कारणादष्टोत्तरशतं शब्दवेधिनो मया सह तिष्ठन्तु, शिविरं गन्तव्ये स्याप्यते तदा यदाऽहं बाणं मुञ्चामि तदा १०७ बाणवेधिमिर्बाणा मोक्षनीयाः । गर्दभीविद्यायाः शब्दं कुर्वाणाय मुखं बाणैर्भरिष्यते । ततो रुषा राजानं पदाभ्यां हत्वा मुखे नीतिं कृत्वा गमिष्यति । राजा मरिष्यति, राज्यं प्रहीष्यते । एवं स सूरिः शब्दवेध्यादि-नरान् मीलयित्वा गर्दभिल्लं जिगाय । शकसाहाय्यादुज्जयिन्या राज्यं वृद्धशकाय सूरिर्ददौ सर्वम् । ततः सूरिः स्मरस्वतीं सुशीलामन्तःपुरादानिनाय । सर्वेषां भूपानां पृथक् पृथक् देशान् विभज्य ददौ सूरिः । यस्य राज्ञः पार्श्वे स्थितस्तस्योज्जयिनी-राज्यं ददौ सूरिरथवा स्वभागिनेयस्य ददौ । ततो गुरुपार्श्वे गत्वा श्रीकालिकाचार्यः प्रायश्चित्तं गृहीत्वा पुनर्वेषं गृहीत्वा चिरं भग्यजीवान् प्रबोध्य स्वर्गमुखं प्राप । स्मरस्वत्यपि चारित्रं प्रपाल्य स्वर्गं गताः ॥

इति कालिकसूरिकथा समाप्ता ॥

ग्रन्थकारप्रशस्तिः—

श्रीचन्द्रगच्छाम्बरभूषकोऽभूत्, तपागणो भानुरिवोद्गदीपिः ।
प्रबोधयन् मन्वजनाम्बुजालीं, स्वगोविलासैरिव साधुवर्गैः ॥१॥
तत्राभवन् वरगुणगणमणिरौहणमहीधरप्रतिमाः ।
परमगुरुसोमसुन्दरगुरवः संयमस्मापतयः ॥२॥
तच्छिष्या मुनिसुन्दरगुरवो जयचन्द्रसरयोऽभूवन् ।
पारगतागमजलनिधिपारगता रुचिरगुणनिलयाः ॥३॥
तच्छिष्या विजयन्ते, दधतः श्रीसूरिमन्त्रमहिमभरम् ।
श्रीयुक्तरत्नशेखरगुरव उदयनन्दिशरिवराः ॥४॥

लक्ष्मीसागरसूरीशाः, सोमदेवाहसूरयः ।

विद्यन्ते लसद्विद्याचार्यमन्यनमन्दराः ॥५॥

श्रीमन्मुनीश्वरनिमुन्दरसूरिराज—

श्लिष्यः श्रीमन्मुनीश्वरुभशील इति प्रमुख्यः ।

एतां कथां वितनुते स्म नवाम्बरेषु—

चन्द्रममाणसमये (१५०९) किल विक्रमार्कात् ॥६॥

भरद्देस(तेश्व)र-बाहुबलीवृत्तिः श्रुभशीलविबुधरचितेयम् ।

श्लोध्यामुबुद्धिमद्भिर्विबुधैः कूटापसरणतः ॥७॥

अनाभोगादिना किञ्चिद, यदत्रोत्सुरोपणम् ।

चक्रे तदस्तु मे मध्यातमोऽर्द्धदादिसाक्षिकम् ॥८॥

[२७]

श्रीधर्मदासगणिविरचिता

उपदेशमालाटीकान्तर्गता

कालिकाचार्यकथा ॥

जीवं काऊण पणं, तुरमणिदत्तस्स कालिअज्जेण ।

अवि य सरीरं चत्तं, न य भणिअमहम्मसंजुत्तं ॥१०५॥

जीवं इति—स्वकीयं जीवितं पणं कृत्वा, तुरमणि त्ति तुरमणिनामिन् नगरे, दत्तस्स त्ति दत्तनाम्नो राज्ञः, कालिकज्जेण कालिकाचार्येण, च पुनः स्वशरीरमपि त्यक्तम्, मनसा स्वदेहोऽपि त्यक्तः । परं अधर्मसंयुक्तं असत्यं वचनं न भणितं न भाषितम् ॥ १०५ ॥

अथात्र कालिकाचार्यसंबन्धो यथा—

तुरमणिनामिन् नगरे जित्रशत्रुनामा नृपः । तत्रैकः कालिकनामा विप्रस्तस्य भद्रानाम्ना भगिनी । तस्या दत्तनामा पुत्रः । एकदा कालिकब्राह्मणेन स्वयं बुद्धेन चारित्रं गृहीतम् । क्रमेण आचार्यपदं प्राप्तम् । तद्भागिनेयो दत्तनामा निरङ्कुशो धृतादिव्यसनाभिमूर्तो नृपसेवां करोति । कर्मयोगेन राज्ञा तस्य मन्त्रिपदं दत्तम् । लब्धाधिकारेण तेन राजानं बहिः निष्कास्य स्वयं रात्र्यं गृहीतम् । राजापि तद्भयान्नष्टः प्रच्छन्नं स्थितवान् ।

अथ सो दत्तनृपो महाक्रूरकर्मा मिथ्यात्वमोहितोऽनेकान् यागान् कारयति । तदवसरे कालिकाचार्याः समवसृताः । तदा भद्रामातुरुपरोधेन दत्तमन्त्रीश्वरोऽपि वन्दनार्थमागतः । गुरुभिर्देशना दत्ता । यतः—

धर्माद् धनं धनत एव समस्तकामाः,

कामेभ्य एव सकलेन्द्रियजं सुखं च ।

कार्यार्थिना हि खलु कारणमेषणीयं,
धर्मो विधेय इति तत्त्वविदो वदन्ति ॥१॥

इति श्रुत्वा दत्तेन यागफलं पृष्टम् । गुरुणोक्तम्-यत्र हिंसा तत्र धर्माभावः । यदुक्तम्—

दमो देव-गुरुपास्तिर्दानमध्ययनं तपः ।
सर्वमप्येतदफलं, हिंसां चेन्न परित्यजेत् ॥२॥

पुनरपि द्वितीयवारं यागफलं पृष्टम् । गुरुणोक्तम्, हिंसा दुर्गतिकारणं वर्धते । यदुक्तम्—

पङ्क-कुष्ठि-कुणित्वादि, दृष्ट्वा हिंसाफलं सुधीः ।
निरागस्त्रसजन्तूनां, हिंसां संकल्पतस्त्यजेत् ॥३॥

तदा पुनः दत्तेनोक्तम्—कथमित्यमुत्तरं दत्त ? यादृशं भवति तादृशं सत्यमेव वदत । तदा कालिकाचार्येण चिन्तितम्, यद्यप्ययं राजा यागरकोऽस्ति तथापि यद् भाव्यं तद् भवतु । परं मिथ्या न जल्पामि । प्राणान्तेऽपि मिथ्याभाषणं न श्रेयः । यदुक्तम्—

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु,
लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेच्छम् ।
अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा,
न्यायाद् पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥४॥

इति विचार्य कथितम्, भो दत्त ! निश्चयेन नरकगतिरेव यागफलम् । यदुक्तम्—

यूपं छित्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
यथेवं गम्यते लोके(स्वर्गे), नरके केन गम्यते ? ॥५॥

दत्तेनोक्तम्, कथमेतज्जायते ? । गुरुणोक्तम्, इतः सप्तमे दिवसे घोटकखुरोच्छलिता विष्टा तव मुखे पतिष्यति । पश्चाद्दोहकुण्डिकायां पतिष्यति । एतदनुमानेन तवावर्यं नरकगतिर्भाविनीति ज्ञेयम् । दत्तेनोक्तम्—भवतां का गतिर्भविष्यति ? । वयं धर्मप्रभावेन स्वर्गे गमिष्याम इति श्रुत्वा समुत्पन्नक्रोधेन दत्तेन चिन्तितं यदि सप्तदिवसमध्ये एतद्वाक्यं न मिलिष्यति तदेनमवर्यं मारयिष्यामीति स्वसेवकास्तत्समीपे सुक्त्वा नगरमागत्य नगरवीथिकामशुचिनिष्कासनपूर्वकं शोधयामास । सर्वत्रापि पुष्पाणि विकीर्णानि । स्वयमन्तःपुरे स्थितः । षट्दिनानि गतानि । अष्टमदिनभ्रान्त्या सप्तमदिने क्रोधमाधायाश्चमारुह्य गुरुन् हन्तुं यावद् गच्छति, तदवसरे कश्चिद् वृद्धो मालाकारो वृद्धनीतिबाधया पीडितो स्थयायां विष्टां कृत्वा पुष्पैराच्छाद्य गतोऽस्ति । तदुपरि दत्तमृपाश्चरणयोः निपतितः समुच्छलन्वस्करांशो वृषमुखे पतितः । समुत्पन्नो विश्वासः । पश्चाद् बलितो दत्तवृषः । एकान्तं ज्ञात्वा राजपुरुषैश्चिन्तितम्, जीवन्मयं दुःखदायी भविष्यतीति ज्ञात्वा लोहकोष्ठिकायां क्षिप्तो बहूनि दिनानि महत्कष्टमनुभवन्, विलपन्, पूकारं कुर्वन्, मृत्वा सप्तमनरकावनिं प्राप । श्रीकालिका-चार्यास्तु चारित्राराधनेन स्वर्गं गताः । एवं साधुभिः प्राणान्तेऽपि मिथ्याभाषणं न विधेयमित्युपदेशः ॥

इति त्रिंशत्तमः संबन्धः ॥

[२८]

श्रीसोमसुन्दरसूरिविरचिता-उपदेशमालान्तर्गता

कालिकाचार्यकथा ।

[रचनासंवत् १४५७-१४९३]

तुरमिणी नगरीई दत्त ब्राह्मणिई मुहुंतई राज्य आपणह वसि करी आगिल जितशत्रु राजा काढी आपणपई राज्य अधिष्ठिउं । धर्मनी बुद्धि धणा याग यग्या । एक वार दत्तना माउला श्रीकालिकाचार्य गुरु भांणेज राजा भणी तीणई नगरि आविया । मांभु भणी दत्त गुरु कहईं रायु । यागनुं फल पूछिवा लागु । गुरे कहिउं-जीवदया छो धर्म हुईं । दत्त कहईं-यागनुं फल कहु । गुरे कहिउं-हिंसा दुर्गतिनुं हेतु हुई । पेछं कहईं-आवडउं कां कहु, यागनुं फल कहु । गुरे मरण आगमीनई कहिउं-यागनुं फल दुर्गति कहीईं । दत्त कहईं-हूउं नरगि जाएसि ? । गुरे कहिउं-कुण संदेह ? । सातमई दिहाडई कुंभीमाहिं पचीतओ नरगि जाएसि । किसिउं अहिनाण ? । सातमई दिहाडई ताहरईं मुखि विद्या पडिस्विय-ए अहिनाण । दत्ति कहिउं-[तउं] मरी किहां जाएसि ? । गुरे कहिउं-देवलोकि जाइसु । तउ दत्तई रीसाविई गुरु पावती जण मूक्या । चौतवह छईं-सातमई दिहाडई गुरु ज मरस्विय । इसिउं चौतवी घरमाहिं पईसी रहिओ । राजाईं मार्ग चोखलाविया । तिहां पुष्प प्रकर कराविया । एकईं सालीईं गाढईं काजि ऊपनह विद्या [मार्ग]माहि करी ऊपरि फूलनुं ढालं लांषिउं । ते दत्त आठमा दिहाडानी भांति सातमई ज दिनि गुरु मारिवा नीसरिउ । घोडानु पग विद्या ऊपरि पडिओ । विद्या उळ्ळी तेहनईं मुहुडईं पडी । बीहनु, पाठओ वलिओ । सामंत मंडलीके तेह ऊपरि विरक्त हूंतै बांधि कुंभीमाहिं पचीतु नरकिं गिओ । सामंते वली आगिल जितशत्रु राजा थापिउ । तीणईं श्रीकालिकाचार्य पूज्या । चारित्र आराधी देवलोकि पुहता । जिम कालिकाचार्ये साचउं बोळिउं तिम अनेरईं ऊं धर्म साचउं ज कहिवुं ॥

इति कालिकाचार्यकथा संपूर्णा ॥

[२९]

श्रीरामचन्द्रसूरिविरचिता कालिकाचार्यकथा ।

नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

उत्पत्ति-विगम-ध्रौव्यत्रिपदी व्याप्तविष्टपम् ।

महेमः श्रीमहावीरं, निरस्तद्वजिनं जिनम् ॥१॥

श्रीमहावीर चरम तीर्थकर, सर्वपाप क्षयंकर, तेह तणा चरणकमळ नमस्करी श्रीकालिकाचार्य गुरुतणउं कथानक कहिसुं । जे श्रीमहावीर, उत्पत्ति विगम ध्रौव्य इसी छइ जे त्रिपदी, तेहनइ प्रमाणि व्याप्त व्यापिउं विश्व सफलउंइ छइ । अनइ—

देव-गुरु-संघकउजे, चुचिज्जा चकवट्टिसन्नं पि ।

कुविओ मुणी महप्पा, पुलाइलद्धीइ संपन्नो ॥२॥

अनइ किवारइं एकं जे पापकर्मइ जिनशासन प्रतिइं पाइउं करइ ते पालीनइ जिनशासन रहइं, उन्नति करइ, सुहुत चढावइं, ते आलोचना प्रतिकमण कीधइं हंतइं श्रीकालिकाचार्य गुरुतणी परिइं शुद्धमान हुइ । द्विवइं तेह गुरुतणओ दृष्टांत कहीइ छइ ।

ईणइ जि भरतक्षेत्रि धारावास इसि नामि नगर छइ । तिहां चैरसिंह इसि नामि राजा राज्य प्रतिपालइ । तेह तणइ सीलालंकारधारिणी मनोहारिणी प्रिया कलत्र सुरसुन्दरी इसि नामि प्रवर्त्तइ । तेह बिहुं भरतार भार्यो संभूत कालिक इसि नामि कुमार छइ । सर्वगुणाधार छइ । तेह कुमार तणइ निर्जितदेवांगनारूप सरस्वती इसि नामि बहिन छइ । एक वार यौवनवयि घोडा बेलाविवा बाहिर वाडिं वनमाहि गिइं हतइं श्रीगुणाकरसूरीस्वर दीठा । पंचांग भूमीतलि ऊतरी, प्रणमी, नमस्करी पांचसइं राजपुत्र सुभट, मित्रस्युं बढठओ । गुरे धर्मदेशना आरंभी । किसी ते—

विद्युल्लतानेकपर्णताललीलायितं वीक्ष्य नरेन्द्रलक्ष्मीः ।

युष्मादशाः किं च पतन्ति कूपे, भवस्वरूपे सुविवेकिनोऽपि ॥३॥

वीजना झनकारा सरीपउं, हाथीयाना कर्ण सरीपउं, राव्यलक्ष्मी तणउं स्वरूप जाणी, तल्ल सरीषा भव्य जीव छइं जे ते भवि कूपि किम पडइं । सुविवेकीया ते जे संसार तृणवत् छांडी संयम राज्य आदरइं । इस्युं सांभली प्रतिबुद्ध हूओ । माता पिता मोकलायी व्रत ग्रहण कीधउं । पांचसइ क्षत्रीयस्युं सरस्वती बहिनस्युं दीक्षा लीधी । गीतार्थ हूओ । गुरे आपणा गच्छतणओ भार तेहमांहि आरोपिओ । तेह जि पांचसइं मुनिस्युं पृथ्वीइं व्याहार क्रम करइं । ग्रामि एक राईयं, नगरे पंच राईयं । ग्रामि एक रात्रि नगरि पंच रात्रि ।

इम विहार करतां हूतां श्रीकालिकाचार्य गुरु मालवकदेशमाहि उज्जयनी नगरीइं पुहुता । तिहां गर्दभिल्ल राजा राज्य प्रतिपालइ । एक वार रवाडी जातइं हंतइं बहिर्भूमि जातां सरस्वती इसि नामि साध्वी तपोधना परिवारपरिवृत्त हूतां राजा गर्दभिल्लइं दीठी । तिहां चित्त परावर्त्त हूओ । कामार्त्त लेवा मनि धरी । यतः—

न पश्यति दिवोत्कः, काको नक्तं न पश्यति ।

कामान्धः कोऽपि पापीयान्, दिवा नक्तं न पश्यति ॥४॥

बूयड दीहिं न देषइं । काग रात्रिं न देषइं । पुणि कामांध पापी दीहिं अनइं रात्रिं न देषइं । एह कारणतओ अंध हूतइं अंतेउरमाहि ते सती सरस्वती भगवती राषी । हा वांधव । हा कालिकाचार्य । हा तात वैरसिंह !, हा माता सुरसुंदरि !, हा गुरु गुणाकारा सूरि ! माहरउं चारित्रसन गर्दभिल्लि नृपाधमि लीजतउं राषओ राषओ । सूरिस्वरे तथा श्रीसंधिइं, मंत्रीश्वरे, प्रधान पुरुषे कहूं, तूई न मेलहइ । इसिउं कहिउं छइ—

यत्रास्ति राजा स्वयमेव चोरो, भाण्डिवहो यत्र पुरोहितश्च

वनं भजध्वं ननु नागरा भो !, यतः शरण्याद् भयमत्र जातम् ॥५॥

जिहां राजा स्वयमेव—आपहणीइ चोरी करइ । जिहां पुरोहित भंड विद्या करह, अहो लोको । तओ वन सेविओ । जेह तउं रषोपउं जोईह, तेह हूतओ भय हुइ । इमइ सांभलिइं हूतउं पुणि न मेलइं । संघ समु(म)क्ष्य गुरि श्रीकालिका-चार्यइं इसी प्रतिज्ञा कौधी जे, गर्दभिल्लिइं श्रीसंघनुं कहूं नथी कौधउं अनइ महासतीनइं अवज्ञाभाव कौधओ छइं । जिनशासनमाहि कांई नथी लेषव, तओ मुंह कालिकाचार्यनुं कांई नथी मान, तओ पणि तओ प्रमाण जु एह गर्दभिल्लि रहइं राज्य थकु उन्मूली नइं नांपउं, चोटी साही मांथा पाषती फेरी राज्य थकु काढउं तु जाणिय्यो । जु ए बलवत्तर तु किसुं ?, एहनइ धणउं सेनि तु किसउं ?, एहनइ गर्दभी विद्यानुं पराण तु किसउं ?, इसां वचन बोलतओ उन्मत्तनी परि भ्रमइ । एहनइ गढनुं पराण, द्रव्यनुं पराण तु किसउं ? असउं प्रिथलपणूं करतु बोलतु हीडइ । साहित्यस्यां वचन बोलतु जाणी लोके राजा गर्दभिल्लि चित्तमाहि निदिओ । ए राजानइ धिग पडओ, जीणइं पापी राजाप गुरु इसी दुर्दि(द्वै)शां पाडिओ । एतलइं बली मंहते राय वीनविओ, पसाओ करि ए साष्वी व्रतस्था महासती मेलिह । राजा रीसाविइ हूतइं तेह मुहतां रहइं कहिउं तुझे आपणा मा—बाप रहइं जई सीषामण दिओ । इसिउं रायनउं वचन सांभली ते प्रधान पुरुष मौनि थई रखा । इसउं स्वरूप सांभली श्रीकालिकाचार्य नगरतओ बाहिरि नीसथा । गच्छ गीतार्थ महातमानइं भालवी, अवधूतनु बेस करी, ओषओ मुहपती गोपवीनइं पश्चिम दिशि सिंधु नदीनइ पारि शाककूळ इसि नामि स्थानकि ग्या । तिहां नगरनइ परिसरि शाकी कुमर मेडी दबे रमता देषी उभा रखा । तेह रहइं रमता दडओ अवह कूपमाहि पडिओ । महु सचित थई रहिउ । गुरे तेहजिनां बाण धनुष लेई दृष्टि वेधी दिषाडते हूते ते दडओ एक एकनो पृषइं बाण संघान करी ईणी रीतिइं दडु काडिउ । सवे शाकी कुमर रलीयायत हूआ । इसिउं कहिउं छइ—

मानमुल्लसति यत्पदे पदे, संपदे भवति वाक्यदम्बरः ।

धीमतापभिमत्तार्थसिद्धये, यद्धि देशगमनः स उत्सवः ॥६॥

जे बुधिवंत छइं, जे विद्वांस हुइ, ते जु विदेश जाइं तओ हइ संपदा । जि हुइ नोळतां भाषां काज सीसइं, मननउं वांछउं कार्यं सीसइ । एतलइं खुं आश्चर्य सिउं संदेह कांई ।

विद्वत्त्वं च नृपत्वं च, नैव तुल्यं कदाचन ।

स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥७॥

विद्वांसणूं अनइं राज्य पदवी सिरीषां न कहाइ कांई । विद्वांस जिहां जाइं तिहां कला विद्यानइ चमत्कारि करी मानइं । इम तीणे कुमारे मानिओ, पूजिओ, सत्कारिओ । साथिइं लेई आपणा पिता रहइं जणावउं । चारु बाणी

दृष्टि बेधी भणा । गुरु अवधूतवेधिं तिहां र[ह]ईं । ते राजा शाकी मान सन्मान दिइ । महत्त्व प्रतिष्ठाईं ते शाकी बोलउं, ऊवर्षइ नही । केतले दिवसे शास्त्रानुशाधी पातसाहिईं छन्नुं, रायरहईं भंकबन्न लेख मोकलओ । जिहां गुरु छईं तेह रायनइ एक छरी नामांकित अनईं कचोळउं एतळं आगलि मेहळउं दूतिईं । ते देधी राजा कालमुहु हूओ । ति वारईं गुरे पूछिओ तूहं जि रहईं कोप छइ के अनेराइ कुणहईं रहईं कोप छइ । राजाइ कहिउं अन्ह सरीषा छन्नुइ राइ रहईं एहवओ जि कोप छइ—

जलधेरपि कलोलश्रापलानि कपेरपि ।

शक्यन्ते यत्नतो रोद्धुं, न पुनः प्रभुचेतसः ॥८॥

किवारईं एकईं समुद्रना कलोल रूची सकीईं । किवारईं एकईं वानरनुं चपलपणूं रूची सकीईं । पुणि ठाकुरनुं चित्त रूची न सकीईं । तम्हे छन्नु राय एक थाओ । मू साधिईं आवओ । जिम तुम्ह रहईं निर्विघ्न रूडइ स्थानकि लेईं जाउं । तेहे सविहु राए गुरुनुं वचन मानिउं । मूलगा शाखीनईं कहिउं, छन्नुं राय एकठा मिलओ । सघला मिली । गुरु वचन लभइ चाल्या । सिंधुदेशमाहि सिंधनदी ऊतरी सुराष्ट्रदेशमाहि आव्या । तिहं वर्षा हूउ । जीणइ, वर्षाकालि गाऊ जोअण थाइ । नदी वाहला ऊतरी न सकीईं । मास ४ सुरठईं रखा । वर्षा ऊतरिइ गुरे ते बोलाव्या । कहूं चाल । तेहे कहूं किहां भणी चलावओ छओ । तिवारइ गुरे कहिउं । मालवुकदेश भणी, उज्जयनी नगरी तिहां तन्नारु निर्वाह हूसिइ । सविहुं राजाने कहिउं, अन्नारइ शंबल नथी । गुरे शासनाधिष्ठायिका देवता आराधी । तेहना सानिव्य तु पूर्णकोटि बेधी रस करी, ईटवाह पाचवी साव सुवर्णमय ईट करी, विहची आपी । पछइ मालवा भणी चाल्या । लाडदेशमाहि थईं मालवानी सीमईं जानइ दसुरण तिहां रखां जण मोकली कहाव्यउं । अजी काईं नथी वणठउं । गर्दभिल्लि कहिउं तु प्रमाण जु जीवता साहउं । मूंडि मेलावओ करी आव्या छईं । गर्दभिल्लि मंत्र आलोच करी, कटक सज करी, सामहु आविओ । बिन्हइ दल एकत्र मिल्यां । सुभट सज थया प्रधान भाट सांचर्या । संधि न हुई । विग्रह जि मेलि आव्यु ।

तलि वजइं सरणार्थ्यां, पाषरीइं केकाण ।

सूरां घरि वधामणां, काइर पडइ पराण ॥९॥

पत्तिः पदार्ति रथिनं रथेशस्तुरङ्गसादी तुरगाधिरूढम् ।

गजाधिरूढो हि गजं दिनस्ति, घोरो रणः सैनिकयोः प्रवृत्तः ॥१०॥

विहुं दले मिले हूंतै, पायक पायकस्युं झुझईं । रथी रथीसुं, असवार असवारसुं, घोडा घोडासुं, हाथी हाथीसुं । एहवइ घोर रौद्र संप्रामि हूंतइ जेत्रथी छहि चही सुभट सूरनां अंग ओलहस्यं । कायर कांपवा लाग । पापतणइ प्रमाणि गर्दभिल्ल रायनुं सैन्य मचकोडिओ । ऊजेणीना गढमाहि जईं रोध सज्ज हूओ । शाकीए नगरी वीटी रखा । सदा सुध हुइ, ढोवा हुईं । एकवार नगरी शन्य सी देवी तेहे शाखी राये गुरु पूछ्या, आज ए सुं कारण नगरी नओ को छतु न जाणीईं । युद्ध को न करईं । ति वारईं गुरे कहिउं, आज आठमि छइ । ए नृपाधम गर्दभी विधा साधिसिइ । जाप तणइ अंति ए गर्दभी विधा भूंकार करती जे सांभलईं, बयरी भाजइ । मुहि लोही छांसीनईं सुईं पडईं । एह कारण कटक जोअण पाछउ ऊतारु । अनईं सैन्यमाहि हूता सतोत्तरसओ शब्दवेधी सुभट मुझ कन्हलि राषओ । तेहे तिम कीधूं । गुरे तेहं सुभट रहईं कहिउं, जि वारईं पेली गर्दभी विधा भूंकारइ, ति वारईं माहरी परि समकाल एह विषाणूं सुख भाथानी परि भरिवउं । इसी सीषामण देईं एक चित्त थईं रखा । ते विधा प्रस्तावि शब्द करिवा आवी । अहोत्तरसओ बाण करी तेहनूं सुह तत्काल भरिउं । गर्दभी विधा निःप्रताप हुई । राजा प्रतिईं कुपी मुहि पाट्ट मारिओ । मस्तकि मल

मूत्र करी आकासि मंडलि गई । तेहे शापीए पष्य प्रमाणनु ज्ञाय छगइ, ते उज्जयनी भेली माहि पइटा । राजा नार्दभिल्ल जीवतओ साहिओ । गुरु आगलि आणियो । गुरे बोलावियो, अरे पापिष्ठ ! जे तइं महासती स्वरस्वतीनु व्रतभंग कीषओ, जे श्रीसंघ आपमानिओ, जे हुं अवरागओ ते पाप वृद्धनु ए अजी फूल मात्र हूउं छई, फल ते नरकांत हुसिइ । अजी काई विणठउं नथी । प्रायश्चित्तनी आलोअण लइ, दीष्या लइ । असईं सांभलईं हूंतइं ऊइण चीतओ देषी देशथियो काडिओ । एतलईं जे शाखीराय कन्हलि पहिले गुरु रखा हूंता, ते सम्राट मूलगु राओ कीषओ । बीजां रहईं देश विहंकी आपिओ । आज लगइ ते शाकान्वय कहीईं । असी प्रतिज्ञा पूरी आपणी बहिन महासती संयमि आरोपीनईं आलोअण करी पडिकम्या हूता आपणा गच्छमाहि आव्या ॥

(२)

एतलइ अवसरि भरुआलि नगरि गुरुना भाणेज बलमित्र अनईं भाणमित्र । इसिं नामिं एक राजा एक युवराजा राज्य पालईं । तेहे शीघ्र आपणु मुहंतओ मोकली गुरु तेडाव्या । मुहंतइं गुरे शाकी राजा मोकलावी भरुआलि पुहता । बलमित्र राजा, भाणुमित्र युवराजा सहित महामहोत्सवि करी पइसारु कीषओ । गुरे भाणेज बलमानु इसिं नामिं प्रतिबोधी करी दीष्या दीधी । राजा भक्ति करी गुरु चओमासि राष्या । तेहे गुरे राय आगलि पुरोहित एक वार वादि करी जीतओ । ते पुरोहित राय आगलि उपाय करी गुरु ऊपरि बहर वहि । निंदा करइ । सानकूल अ(उ)पसर्ग करइ । ते राजानउं मन विप्रतारइ । जीणइ मार्गि गुरु चालइं तोणइ मार्गि तुझ भक्त रहईं चालिवउं न घटइ, गुरुनां पग भांजईं । ए मोटी आसातना हुइ । राजा मुग्धस्वभावि कहिउं, किम कीजइ ? तु ईणी वाटईं कहीनईं हीडवा न दीजईं । लोक तीणी वाटईं न हीडईं । वली ब्राह्मणि उपाय कहिओ—राजान् ! आपणां गुरुनईं लोक साहि तिसउं विहिरावईं । तम्हे कहु तु रूडउं । भोजन विहिरावईं । सानकूलपणईं नगरमाहि सगले आधाकर्म करावियो । गुरु आपहिणी नाईं । अनेषणा प्रवर्तावओ । गुरे रहिवा अयोग्य जाणी ते नगर छांडी पइठाणपुरि नगरि गया ।

(३)

तिहां राजा श्रीशालिवाहन राज्य प्रतिपालइ । श्रवकोत्सव छइ । तीणईं राजां गुरु आव्या जाणी गुरु साहसु ग्यओ । महामहोत्सवि करी नगर माहि प्रवेश कीषओ । गुरे राजनईं जणावउं—अम्हे पर्युषणा पर्व ईहां करिवा हीडां छां । नगरमाहि देव दांवा । राजा श्रीशालिवाहन प्रमुख गुरुनी पर्युपासना भक्ति करईं । क्रमिहिं पर्युषणापर्व आविउं । राजां सूरीस्वर बोलाव्या, अह्मारइ भाद्रवा सुदि पांचमि तणइ दिवसि इंदमहोत्सव शक्रयात्रा हुइ । लोकनईं रूडि ते महोत्सव कीषओ जोईय जि । अनईं श्रीपर्युषणा महोत्सव देववंदना देवपूजा किम हुइ । एह कारण पर्युषणा पर्व छठिईं करओ । ति वारहं गुरे कहिउं—

अचि चलइ मेरुचूला, सूरुो वा उग्गमेइ पच्छिमे भाए ।

तउ पंचमीइ रयणी, पजूसवणा न अइकमइ ॥११॥

मेरु पर्वतनी चूलिका चलइ किवारईं समुद्र मर्यादा मेल्हइ । किवारईं सूर्य पश्चिमईं उगइ । तहऊए पर्युषणा पर्व पांचमिनी रात्रि न ओछेधीइ । तओ चओथिईं कीजइ । ए वचन मानिओ । श्रीमहावीरना वचन तओ श्रीसंघनी अनुज्ञा तु जु इसिउं कहिउं छइ ।

नवसथं त्राणउंए १९३ वर्षे जे कालिका ते बीजु० ॥

जीयं काऊणं तुरिमाणि दत्त० प्रीजु । ते श्यामाचार्य कालिकाचार्य जे निगोद ।

नवसईं तेणऊएहिं, समयकंतेहिं वद्धपाणाओ ।

पज्जोसवणचउत्थी, कालगसूरीहिंतो ठविया ॥१२॥

श्रीमहावीरना निर्वाण तु नवसईं व्याणू वरिसे ग्ये हउंते पर्युषणा पर्व श्रीकालिकाचार्य गुरु पंचमी हूंतूं चतुर्थीं आणिसिईं । इरुं रायनु अनुग्रह कीषओ । अनइ नंदीखरनु तप करती राजी तेहनुं पारणुं हुइ । अनइ साधु महात्मा रहईं श्रीकल्प प्रत्याख्याननुं ओत्तरवारणउं हुइ । एह कारण चतुर्थी पर्युषणा पर्व कीजइ ।

तत्रादि चातुव(बी)र्वे यत्, पूज्यन्ते साधवो जनैः ।

तत्र देशे प्रवृत्तस्तु, साधुपूजालयोत्सवः ॥१३॥

अजी आज लगइ तिहां पयहाणपुरि देशमाहि भाद्रवा सुदि पडिवे नइ(नई) दिनि साधुपूजालयोत्सव हुइ ॥

(४)

एतलईं कालना विशेष तु शिष्य प्रमादी जाणी कहिउं न करईं । मनमाहि श्रीकालिकाचार्य चीतवईं । तेहं शिष्य रहईं सीषामणा देवा शिज्जातर श्रावक तेडी तेह आगलि सवलीइ वात कही । जु शिष्य प्रमादी, रात्रि दीह सूता रहईं । शाखाभ्यास न करईं, कियाकलाप सामाचारी तेहनइ विषइ प्रमाद पर हूआ । तओ एह रहईं किसी शिष्या(क्षा) दीजइ । अहे शिष्यनु शिष्य सुवर्णपुरि श्रीसागरचंद्रसुरि ईसिं नामिईं छइ, तिहां जईइ छइ । जि वारईं तुम्ह कन्हलि अपार घणु आगरहु करी पूछईं, गाढा हाकली चोयण करीतु । अह रहईं श्रीसागरचंद्रसुरि कन्हइ ग्या कहिज्यो । शय्यातर रहईं जणावीनईं रात्रि पाछिली शिष्य सूता जि मुंकी गुरु श्रीकालिकाचार्य एकला जि चाल्या । सुवर्णपुरि नगरि पुहुता । तेहे गुरे अणओलल्या मणी सामा हिं न ओलल्या । वृद्ध को तपोधन एकला आव्यु छइ । व्याख्यानइ नमउं कउं । साहमी प्रतिपत्ति न कीषी । तीणइ प्रति श(शि)ष्य श्रीसागरचंद्रि पूछउं । हे वडा तपोधन ! माहरं व्याख्यान किरुं ?—कहिनईं तईं आगईं असउं व्याख्यान कही कन्हिं सांभलिउं हूतउं कि ना ! । गुरु तु कहीनईं वषोडईं नही पणि मनि चीतवईं—शाखलगइ अहंकार उपजइ । जु भव्य ओत्तम डाहीआर सज्जनईं भणिउं हूंतउं अहंकार फेडइ । तेह जि शाख दुःज्जन पापी मूर्ख अज्ञान रहईं साहमूं अहंकार प्रमाद नीपजावइ । जिम श्रीसूर्य देवी घूक घूवा रहईं । साहमूं अंधारुं थाइ । जे सूर्य ऊगिईं देवनां द्वार ऊषडईं । गाइना गाछा छुटईं, स्वैरिणी स्वैच्छाचार टलईं, सह कार्यक(क)म करईं । जगधक्षु श्रीसूर्यईं अंधारां जाईं । घूषा रहईं सामहूं अंधारुं थाइ । शाख श्रीसूर्य समान छइ । जे अहंकार करईं ते घूक समान जाणिवा । पणि मईं कालिकाचार्यईं वधाणिवउं जि भलओ(उं) वधाण करु छउ । ति वारईं सागरचंद्रि कहिउं सुह कन्हइ कांइ पूछओ । गुरि श्रीकालिकाचार्यि पूछिउं—कहु संसारमाहिं लुडउं सुं छइ । सागरचंद्रि सुरि कहिउं । धर्म टाली अग्य(नि)त्य जि देषीइ । सहइ कांइ धर्म उत्तम छइ । पितां(ता) मातां(ता) कलत्र मित्र स्वामी राजां भाइए पुत्रे देवताए मंत्रे जंत्रे ऊषधे जे काज न सीशईं ते धर्मिईं हेल्मामात्रि सीशईं । दुःख फेडइ । मृत्यु मरणि सार्थि आवइ । ब(बु)द्धिवंते धर्म जि करिवउं । गुरे कहउं धर्म किम हुइ । अहंकारि हुइ । विरघ(वृद्ध)वाकि सांभली रीसाणओ सागरचंद्र । वृद्धत सुं जाणइ । संपूर्ण शाख सिद्धांत न जाणइ, इम बाद करतां ॥

पाछलि प्रमादी शिषे(ष्ये) शिज्जातर श्रावक पूछिओ तेतलईं श्रावक बोळिओ, तम्हे गुरु श्रीपूज्यतपी आण लोपी अनईं नसंप(क) हूआ । मश कन्हइ सिउं पूछओ । तम्हे गुरे छांज्या । माहरी दछि आगलथा परहा जाओ । असउं आकरुं वचन शज्जातरि कहउं । ति वारईं तेहे शिषे क्षमावी, अपार पश्चाता(त्ता)प धरी शिज्जातर प्रति वळी पूछउं । एक वार दया करी अम्हं कहु—गुरु किहां पुहुता । शिज्जातरि ते क्षमा वळी जाणी ओरत्या जाणी कहिउं । गुरु

सुवर्णपुरि शिष्यानुशिष्य श्रीस्नागरचंद्रसूरिनइ स्थानिक पुहता छइ । इत्युं-सांभली ते सवे भव्य श(शि)ष्य रुळीयात्य थ्या । तेह नगरभणी चाल्या । केतले दीहे नगरि पुहता । ते स्नागरचंद्रसूरीस्व(अ)रे सांभलिउं जु गुरना गुरु श्रीपूष्य गुरु पाधारइं छइं । ते श(शि)ष्य प्रद्वष्ट हूतां वृद्ध भागलि कहिवा लागी । ति वारइं वृद्धिइ कहिउं अग्हे पणि सांभलिउं । पणि ते महात्मा तणओ जि संघात छइ गुरु श्रीकालिकाचार्ये भागइं आव्या । साहमा जाता पाछा आव्या । ओ(उ)पाश्रिय गुरुर्ब(ब)हि भूमि तु आव्या देवी ते परिवार शिष्य वर्ग सह साहभूं ऊठिउं । ति वारइं स्नागरचंद्रसूरि पूछुं । ए कुण तेहे शिष्ये कहिउं । एह जि श्रीपूष्य गुरु जाणिवा । स्नागरचंद्रसूरि पगे लागी गुरु खमाव्या । मइं भोटओ भविनय कीधओ । अजाणिवइ करी हू अज्ञात मूर्ख(खै) जे मइं श्रीपूष्य प्रसाद गुरु न ओलफ्या । इसी असमाधि लाज करिवा लागु । गुरे कहठ संताप म धरि । दुक्ख म आणि । ए ताहरं कारण काई नहीं, ए कलिकालतणू । महात्मा इण परी त्रतायुग कलिकाल तु लोक प्रसिद्ध छइ । अनइं दूसम समय आगम प्रसिद्ध छइ इसिउं कहिउं छइ ।

न देवे देवत्वं कपटपटवस्तापसजना

जनो मिथ्याभाषी विरलतरदृष्टिश्च जलदः ।

प्रसङ्गो नीचानामवि(व)निपतयो दुष्टमतयो,

जना[ः] शि[ष्टा] नष्टा अहह ! कलिकालव्यतिकरुः(रः) ॥१४॥

अहह इसिइं खेदिइं कलिकाल व्यतिकर रौद्र हुओ । देवमाहि देवायतन काई नहीं । तापस जन भणीइं अ(क)पि तेहइं ते कपटु नइ विषइं पडवडा हूआ । जन लोक मिथ्याभाषी जूठाबोला थ्या । मेहइं ते कीहि वरसइं किहिं न वरसइं । नीचजन दुष्टतणी सि(सं)गति हुई । राजान दुष्टमतिक हूआ । विशिष्ट उत्तम जन ते नाठा । ईणी परिइं दूसम समय दुष्ट देवी(स्त्री)इ । ईणइ भावि करी, अहो आचार्य तुस्कारं दूषण नहीं, ए प्रमादनुं दूषण । जीव सवे कालनइं महात्मि करी प्रमादि पञ्चा रहइं । बालुक प्रस्थ दृष्टांत तत्र कहओ । शिष्यानुशिष्य ते प्रतिबोधी गुरु श्रीकालिकाचार्य प्रतिईं विनीत शिष्य हूआ । तेहइं शिष्य परिवर्या अन्यत्र विहारक्रम कीधओ ॥

(५)

एकवार महाविदेह क्षेत्रि विहरमान जिन श्रीसीमंधरस्वामि कन्हइ सोधमेंद्रि इसी पृच्छा कीधी । भगवन(न्) जिनेंद्र ! हवडां जिस्या तग्हे निगोद जीव वखाण्या तिसी निगोद जीवतणी व्याख्यातणा जाण भरतक्षेत्रि को छइ ? इसि इंद्रि पूछिइ हूंतइ स्वामी सीमंधरस्वामि केवलज्ञान भास्कर हूते सोधमेंद्रि आगलि कहिउं । श्रीकालिकाचार्ये नव पूर्वना जाण छइं । ते असी निगोद व्याख्या जाणइं । ए भरतक्षेत्र तणा लोक धन्य । अद्यापि कलिकालि निस्तीर्थ तीर्थकर रहित केवलज्ञान(नी) रहित संपूर्ण अवि(व)धि ज्ञानइ रहित मनःपर्यवज्ञान अढाईद्वीपतणा संज्ञीया पंचेंद्रिय जीवतणा मनोगत भाव जाणइं । इत्युं मनःपर्यवज्ञान श्रुतज्ञानइ नहीं । एहवइ कालि दूसमि श्रीवीतरागतणा वचन मानइं । जे धर्म प्रवर्तावइं, जे सिद्धांततणा विचार कहइं ते धन्य । इसी स्तुति श्रीसीमंधरस्वामि करइं । इंद महाराज सांभलीनइं भरति क्षेत्रि आविओ । वृद्ध ब्राह्मण जरा जीणुं रूप करी आव्यु । अनइ गुरु श्रीकालिकाचार्ये कन्हलि पूछिओ स्वामिन् ! निगोद जीव केहवा छइं ? केतला एक छइं । ति वारइं गुरु श्रीकालिकाचार्ये भागम श्रुत निगोद व्याख्या कीधी ।

संख्यातीताः सन्ति गोक्षाः, गोक्षेऽसंख्या निगोदकाः ।

एकैकस्मिन् निगोदे च, सिद्धेभ्योऽनन्तजन्तवः ॥१५॥

५८

गोळा य असंखिजा, असंखगोळा हवइ निगोओ ।
इकिंकमि निगोए, अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥१६॥

गोळा असंख्याता छई । गोलई गोलई असंख्याता न(नि)गोद छई । इकेकइ निगोदि सिद्धइ पइ अनंता जीव छई । तथा स्वरूप निगोद व्याख्या करी रहिइ इंतइ गुरुं कनहि तीणई वृद्ध ब्राह्मणि आपणूं आयु पूछिउं । इं प्रिया- (प्रयो)गार्थी छउं । माहुरूं आयु केतळं एक छइ ! गुरे उपयोग देइ इंद महाराज जाणी कहिउं । अहो ब्राह्मण ! तू तां इंद सौधर्म देवलोकेनु किहुं सागरोपमतणूं आयु छइ । इसीउं सांभली रूप प्रकट कीधूं । गुरु नमस्कर्या । उपाश्रय द्वार फेरवी करी 'अमोघं देवदर्शनम्' एह भणी एक बिब सोम कांतिनुं आप्यउं । ते आवडानइ गच्छि छइ । जिम परिवार संघमाहि महिमा जाणीइ । गुरुनो स्तुति कीर्त्ति करी क्षमावी करी स्वर्गि गिओ ।

हिव सूरस्व(अ)रि आपणूं आयु प्रमाण जाणी अंत्य संलेखना करी आराधना नीपजावीनइ ईणी परि प्रवचन सिद्धांत रहई उन्नति नीपजावी करी अनेकि प्रभावना नीपजावी । अनशनी हूता आराधी स्वर्गि पहुता । एहवा युगप्रधान श्रीकालिकाचार्य गणधरतणूं चरित्र पवित्र ईणइ पर्युषणापरि निरंतर कहीइ । एह श्रीयुगप्रधान तणई नामि करी ऋद्धि वृद्धि तुष्टि पुष्टि शिव शांति मांगलिक नीपजइ । हिव श्रीसंघ रहई अस्यां उत्तमः पुण्य करणीय करतां श्रीज्येष्ठपर्व आराधतां निर्विघ्न हेतु एक वर्द्धापनक अंतरंग शाखनुं कहीइ छइ ।

नक्षत्राक्षि(क्ष)तपूरितं मरकतस्थालं विशालं नमः,
पीयूषघृतिनालिकेरकक्षितं चन्द्रमभाचन्दनम् ।
याबन्नेरुकरे गभस्तिकटके धत्ते धरिऽयङ्गनां,
तावन्नन्दतु धर्मकर्मनिरतः श्रीसंघभट्टारकः ॥१७॥

पृथ्वी रूपिणी नाय(यि)का, मेर(रु) पर्वत रूपीइ हस्ति चंद्र सूर्य वलय करी शोभायमान, मरकत मणि रत्नमय स्थालि करी, घट जू लई पहरई संस्था राग रूपीयइ तारायण अडावीस, नक्षत्र अठ्यासी, प्रह तारां तणी कोडा नि कोडि । तेह रूपीया अर्ष(सं)ड आपे(खे) चोखा जाणिवा । पीयूषघृति भणीइ, चंद्रमा रूपीउं नालिकेर चंद्र ष्योश्वा(त्सना) चंदन जाणिवउं । श्रीसंघनई कारणि वधामणउं करइ । एतावता अंतरंग अर्थ असिउ जाणिवओ । जां लगइ पृथ्वी, जां लगइ मेर, जां लगइ आकाश, जां चंद्र सूर्य तपयं, जां तारायण उदयवंत तां ए श्रीसंघ नांदओ वाषओ विस्तर । श्रीयुगादिनाथ प्रमथ(मुख) श्रीवर्द्धमान पर्यंत चतुर्विंशतिजिनेंद तणइ प्रसादि अनइ पं(पुं)ढरीक प्रम(मु)ख अनइ श्रीगौतमस्वामि पर्यंत जे गणधर हूआ तेहई सदगुरुं प्रसाद अनइ जषि(क्ष) गोमथ(मुख) [प्रमु]प(ख) तीर्थी[कर] सेवक अधिष्ठायक, जषि(क्षि)णी चक्रेस्व(अ)री प्रम(मु)ख शासनादेवति प्रसादात् श्रीसंघनई उत्तरोत्तर ऋद्धि वृद्धि जओ अभि(भ्यु)दयक कन्याण मांगलिकमाला विस्तर ॥

संवत् १५१७ वर्षे मार्गसिर सुदि ९ शुके श्रीमहाहडगच्छे
श्रीकमलप्रभसूरिश(श)प्य-मुनिआसचन्द्रश्रेयः स्यात्, पठनार्थं लिखितं आपहिणी ॥

[३०]

श्रीगुणरत्नसूरिविरचिता

कालिकसूरिकथा ।

[रचनासंघत् १६ छाताण्डि]

अंबिका पाथ प्रणमसो, कालिक कवित करेसो ।
धारावासनधर निरूपम, तीह पुर कुण दीजइ ऊपम ॥१॥
तीणइ पुरि चैरह सिंघ बलवंत, राज करइ जयवंत ।
सुरसुंदरि तस घरिणी राणी, रति प्रीतिरूप समाणी ॥२॥
तेह विहु अछइ कुमार, कालिक इति सविचार ।
एकवार खेलि रवाडी, कुमार गयु वनवाडी ॥३॥
तिहां जोतां मुनिवर दीठा, गुणाकरसूरि बईठा ।
कुमर आवी गुर पासि, बांदी मनह उल्हासि ॥४॥
देसणा गुरि तव दीधी, तस काया निरमल कीषी ।
देव-गुर-धरम तिहां जाणी, दीक्षा ऊपरि भाव इति आणी ॥५॥
भाय बाप सजन मनावी, कालिक सरसति आवी ।
गुरु साधि दीक्षा छेई, संयम पाळइ ए बेई ॥६॥
गुणाकरि विद्या सवे आपी, कालिक निज पाटि थापी ।
कीधा इ(अ)तिसय प्रमाण, मयण मनावई ए आण ॥७॥
पणि गुण दृढ बसइ देह, पिसुण सुयण सम नेह ।
छवधितणुं निर्धान, गणधर युगह प्रधान ॥८॥
छेदइ करम अपार, श्रीगुर इति सविचार ।
.....गुण नवि छामई ए पार ॥९॥
नवकारमंत्र आराधइ, रुचिराज निज काज साधइ ।
तपनिधि साहसधीर, नमइ निरंतर वीर ॥१०॥
सूरिवर जगि जयवंत, आवइ क्रम जीपी बळवंत ।
कीधुं सफल संसार, महीयलि करइ विहार ॥११॥
गणधर ऊजेणी पहूता, तिहां राउ गर्दभिक हुंता ।
सूतउ साप जगावइ, रिपु थइ सती य रषावइ ॥१२॥
गणइ नहीं पाप जि कांइ, छलि बलि लीइ न लीई ।
आबी संघ सायंति, राउ प्रति असिउं करंति ॥१३॥

तुम्ह कुलि इम न कीजइ, सरसति सती य न लीजइ ।
 सीतह कारणि रावण, गयु निरवाणि ए निरगुण ॥१४॥
 राजन कहिउं अकीजइ, सीषी माणि कणइं नवि लीजइ
 मूरप राज म चूकि, सरसति सतीय तूं मूंकि ।
 जिम जिम श्रीय संघ चारइ, कोपिइं तिम राय घणूं डारइं ॥१५॥
 डाहि म घणी य न कीजइ, अम्ह सीष असी य न दीजइ ।
 राय रीसइ सुभट तेडावइ, गेल हथ धरीय नइ चारइ ॥१६॥
 श्रीसंघ गुरु भणी आवइ, सयल समं(संबं)ध जणावइ ।
 सरसति न मेलइइ ए नरवर, कहु किम कीजइ गणधर ॥१७॥
 सूरि भणइ सुणु संघ वात, सही हिवें करीए घात ।
 नीगमूं एह तणूं राज, सीझतु मझ तणूं काज ॥१८॥
 इम करीं अवधूत वेसि, गुरु पहुता झाक तणइ देसि ।
 र(री)जवी राय निवाणूं, दल लेईं करइ पीयाणूं ॥१९॥
 आवी सर(सो)रठइं देसि, डांकइ रहिया कटक चुमासि ।
 सेनापति गुरुपासि आवी, निरधनपणूं य जणावी ॥२०॥
 शासनादेवि प्रसादिइं, गणधरमनइ आणंदिइं ।
 ईटवा कनकमइ कीधु, बहिंची सवे ते य लीधु ॥२१॥
 सेनापति कटक चलावइ, ततक्षिणि ऊजेणि आवइ ।
 गर्दभिल मंत्र तव साधइ, गर्दभी विद्या आराधइ ॥२२॥
 गुरु वेगिइं सुभट तेडावी, गर्दभिल कूड जणावी ।
 शबदबो(वे)धी गुरे लीधा, तेय सवे आगळि कीधा ॥२३॥
 तेह मुखि माधु भरीज, जीपीअ गर्दभिल घरीज ।
 एह नृप राज ऊदाली, सरसति सती य मेलहावी ॥२४॥
 रंगिइं गुरु पासि आवी, सयल वृत्तांत जणावीउ ।
 गुणाकरसूर पाए लागी, गणधर आलोयण मागी ॥२५॥
 कालिक छांडी सवे माया, कीधी य निरमल काया ।
 गणधर जगि जयवंता, तप करी मृगति पहुता ॥२६॥
 पींपळगच्छि गुर सोहइ, भवीयण जण मन मोहइ ।
 श्रीगुणरयणसूरिद, हईयडइ धरीय आणंद ॥२७॥
 कीधउ एह चरित्र रसाल, सुणु बहू बालगोपाल ।
 तेह घरि सयल समृद्धि, पामइ अविहड र(रि)द्धि ॥२८॥

इति श्रीकालिकसूरिनी कथा भास समाप्तः ॥

संवत् १७४० वर्षे द्वितीय श्रावण शुदि १२ रवी दिने लषितः ॥ ८ ॥
 नाई सुंदरबाई नाइ वाहालबाई ल(लि)खावी (पि)त श्रीराजनगरे मध्ये लषितः ॥ श्रीकल्याणमस्तु ॥